MONOGRAFIA SATULUI

RĂȘINARIU

DE V. PĂCALĂ

MONOGRAFIA COMUNEI RĂȘINARIU

DE

VICTOR PĂCALĂ,
PROFESOR LA SEMINARUL ANDREIAN DIN SIBIIU.

BIBLIOTECA „ASTRA"
Centrala Sibiiu.
Nr. 22750

SIBIIU.
TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE.
1915.

Prefață.

Problema monografiei Rășinariului, a acestei comune de cea mai mare însemnătate și prin putere și prin frumsețe, o urmăresc de mai bine de un deceniu. Mărturisesc că dacă am îndrăznit să întreprind o atare lucrare ca unul care nu sânt din Rășinariu și n'am trăit în atingere nemijlocită cu țărănimea de acolo, a fost pentrucă atunci încă nu-mi puteam da seama de greutățile extraordinar de mari ce voiu aveà de întâmpinat. Din vremea aceea datează cele câteva articole ce le-am publicat prin revistele ungurești Földrajzi Közlemények (*XXXIII, 1905, pag. 307—325, 350—367*) *și* A M. N. Múzeum Néprajzi Osztályának Értesitője *din anul 1909. In afară de acestea am ținut în Budapesta, la învitarea societății geografice maghiare de acolo, o conferință despre satul Rășinariu cu proiecțiuni de schiopticon și expunerea de produse industriale și de artă țărănească.*

În această fază, a întâielor mele încercări, sfera monografiei unui sat îmi eră prea puțin lămurită: dădusem și eu, dupăcum învățasem dela alții, puțină descriere fizică, puțină istorie sătească, la ceeace se mai adaoseră câteva date statistice, și încă nu cele mai de seamă, câteva fărâmături folcloriste, apoi câteva date, expuse în treacăt, din vieața culturală, economică, industrială și comercială a satului. Numai cu timpul ajunsei să mă conving că, pentru monografia unui sat, o asemenea restrângere e cu totul greșită. Ca să vorbești de un popor și de tot ce-i aparține, trebuie să ai nu o idee aproximativă de dânsul, ci cunoștințe întemeiate, câștigate în lungi ani de cercetări serioase. Tot mai mult înțelegeam că fără a luà vieața sub toate înfățișările, nu numai a acelora cari ți-ar convenì din vreun punct oarecare de vedere, și fără a îmbrățișà, în legătura lor firească, toate domeniile dela un capăt până la altul al experienței, nu e posibilă alcătuirea unei icoane fidele a satului și a poporului.

De aceste considerații apoi am căutat, pe cât mi-a fost posibil, să țin seamă atât în partea generală cât și cea specială a lucrării de față. Înainte de a studià populația, am socotit că e necesar a supune unei cercetări mai amănunțite pământul pe care acest popor s'a înfiripat, ba contribuțiile din această latură, a mediului fizic, am

crezut chiar că trebue să constitue punctul de plecare al întregului studiu. Pe această bază şi cu materialuri culese pe cele mai felurite tărâmuri, ale istoriei, ale statisticei, ale filologiei, ale sociologiei etc. am construit întâia şi cea mai principală parte a monografiei.[1]

Numai cu atâta însă nu-mi păreà lucrarea complectă. Lărgirea perspectivei mă conduse într'un domeniu aproape nou sau, în orice caz, prea puţin pătruns până azi, adecă în domeniul etnografiei reale. Aici aveam să ţin seamă nu numai de locuinţa şi stilul de construcţiune, ci şi de obiectele din casă, de uneltele economice şi celelalte produse ţărăneşti cu multele lor forme şi destinaţiuni. Ele toate, ori cel puţin marea lor majoritate, ne dau măsura individualităţii etnice a poporului care le-a născocit. In tehnica şi arta poporală, în felul cum îşi întocmeşte şi aranjează gospodăria, se resfrânge chiar şi atunci o bună parte din sufletul ţăranului, când sunt înrâurite din afară, putându-se întrezări şi în cazul acesta pecetea personală şi locală ce le-a fost imprimată. Şi ori cât ar fi unele sau altele de simple şi rudimentare ca material, ca formă şi coloare, ele totuş trebuie să ne intereseze, dacă nu de alta, cel puţin ca să le salvăm pentru posteritate şi ştiinţă înainte de a fi alterate ori copleşite cu totul de produsele banale ale târgoveţilor. Întocmirile de gospodărie ţărănească şi produsele tehnice şi artistice, a căror scurtă descriere o dăm în Partea II şi III a lucrării, au deci, din punct de vedere etnografic, importanţa unor factori organici de seamă în vieaţa Răşinariului şi cred chiar că fără această contribuţie de etnografie reală şi de ornamentică, lucrarea de faţă ar fi departe de a puteà fi numită complectă.

Odată cu îmbrăţişarea momentelor etnografice generale am mai urmărit şi unele ţinte cu caracter mai special, ţinte însă pe care nu le socotesc, în ce priveşte importanţa lor, mai pe jos de cele generale. Astfel am considerat ca indispensabil, în multe privinţe, materialul de amănunte. In orice caz, când e vorba de cercetări asupra felului cum se prezintă un popor, momente mici, chiar bagatele — nu înţelegem aici şi pe cele banale şi cu totul anoste — din vieaţa psihică, socială, economică, pot să constitue indiciul precumpănitor al unor stări caracteristice, fie de acum, fie de altădată. Multe din mărunţişurile acestea constitue o continuare a celor mai vechi tradiţii, ne duc până la originele culturii neamului nostru.

Fiindcă stările actuale nu se pot înţelege deplin, decât prezentate în legătură cu stările din trecut, am căutat să arăt — unde şi întrucât

---

[1] *Cu deosebire am căutat să tratez cât mai mult din laturea folcloristă, bine înţeles fără a stărui asupra produselor ce nu-s compuse în spirit poporal, ori asupra acelora ce nu prezintă nici cea mai mică deosebire faţă de producţiunile similare din alte părţi.*

s'a putut — şi urmele istorice, întregi sau fragmentare, făcând să iasă la iveală şi ce s'a adăogit în cursul timpului de către diferitele împrejurări, prin care a trecut populaţia satului, şi diversele influenţe pe care le-a suferit.

Mai e oare nevoie apoi să inzist asupra importanţei ce o au pentru lucrările de etnografie ilustraţiunile! În etnografie numai descrierile întovărăşite de ilustraţiuni bune şi de reproduceri fidele sunt în stare a ne prezentà realitatea exact, a face cât mai accesibilă înţelegerii cetitorilor materia tratată. De aceea — şi nu din dorinţa de a face lux — am dat, în text şi ca anexe, un mare număr de fotografii şi desemnuri, de planuri, schiţe, tablouri, hărţi, diagrame şi note muzicale.

Dupăce am limpezit încâtva criteriile de care m'am condus în alcătuirea lucrării mele, nu va fi, cred, de prisos să arăt, în câteva cuvinte, din ce lungi şi stăruitoare silinţe s'a închegat, ce muncă migăloasă şi plină de greutăţi a reclamat, această monografie a Răşinariului.

Întâia şi cea mai mare greutate stă în caracterul lucrărilor de felul acesta. În materie de etnografie, scriitorul nu are libertate deplină în tratarea subiectului. Lucrurile ce ne înconjoară nu se ghicesc cu ochii închişi şi în căutarea şi fixarea lor nu se poate plecà dela concepţii subiective sau dela ipoteze, producte ale minţii sau imaginaţiei. De obiceiu, acestea pot să mijlocească cunoştinţa numai acolo, unde observaţia sau experienţa sunt neîndestulitoare ori unde contactul direct cu vieaţa şi cu lucrurile e imposibil. Mai mult: materialul fiind de o nesfârşită complexitate, cercetătorul trebuie să treacă neîntrerupt dela un obiect la altul, aşa încât mintea abià se poate lămurì în mijlocul atâtor articole disparate prin caracterul şi conţinutul lor.

Poate că sarcina mea n'ar fi fost atât de grea, dacă în stabilirea planului de lucru şi aranjarea materiei m'aş fi putut conduce de vreun tratat complect şi la înălţimea ştiinţei. Aşa însă, cât n'a trebuit să rătăcesc prin sferele etnologiei, să bâjbăesc pe atâtea tărâmuri, până să pot ajunge cel puţin la câteva puncte de sprijin cari să mă orienteze în mersul meu înainte.

Cea de a doua piedecă, oricât s'ar părea de ciudată această afirmare, este poporul însuş. In Răşinariu, poate mai mult ca aiurea, ţăranii sunt din cale afară rezervaţi şi bănuitori: bănuitori când te văd că le cotrobăeşti prin casă şi curte după vechituri, bănuitori când le pui întrebări relative la gospodărie, când te văd că le studiezi vre-o mişcare, le zugrăveşti chipul sau altceva ce le aparţine. Mă sileam în tot chipul să-i fac să priceapă, că nu e vorba de impozite nouă, de judecăţi, de conscripţiuni sau rechiziţiuni. Adesea înzadar. Foarte

greu de convins și foarte greu de câștigat sunt mai ales locuitorii cartierului țigănesc din Prislop. De multeori mă apucà râsul, și mai de multeori însă supărarea de ce le treceà prin minte: «N'o fi umblând àsta să ne oprească nourii, să sugă inima copiilor, să ne fure umbra pentru a o duce la Tartoru..!» Așa odată, într'o zi de sărbătoare, când Prislopenii erau cu toții pe la sălașuri, eu și cu fotograful ne căzneam tocmai să aranjăm, cu scopul de a'l fotografia, grupul din ilustrația de pe p. 314. Deodată, o țigancă speriată între altele și de «mașina dracului» (aparatul de fotografiat), dete signalul de alarmă și, într'o clipită, întreagă țigănimea fù în picioare, gata să snopească în bătăi pe «Mukării aduși de Necuratul ca să le ia sufletul». Nu-mi aduc aminte, cum am scăpat atunci de furia țiganilor, dar știu că numai cu mari făgăduieli bănești și după multe explicații am reușit în urmă să-mi execut planul.

Dificultăți speciale, adese cu neputință de învins, se ivesc în domeniul vieții sufletești a țăranului. Pentru a studià chestiuni atât de delicate ca cele relative la vieața sufletească și care scapă atât de ușor privirilor indiferente, ți se cere, pe lângă precauțiune și răbdare fără de margini, și o dibăcie, chiar șiretenie deosebită. Așà d. e. mi-a fost imposibil să pătrund altfel decât cu vicleșug în tainele vrăjitoriei și ale medicinei populare. In tot satul nu mai erà decât o singură babă meșteră într'ale boscoanelor, dar și aceasta de frică că i s'ar puteà fură meșteșugul, de frica organelor polițiale ori și numai de frica de a se face ridicolă, nici că voià să steà de vorbă cu un «haine acre» ca mine. Nu o ispiteà nici rugămintea mea stăruitoare, nici suma ce-i ofeream, nici intervenția preoților — nimic, nimic. Ei bine, dar atunci ce erà de făcut? Să-mi fie îngăduit și mie a tăinuì unele amănunte mai delicate și a spune numai atâta, că conform instrucțiunilor ce i le dădusem, o bătrână din alt colț de țară reușì, după multe opinteli, să stoarcă din gura babei, care nu bănuià șiretlicul, cele câteva boscoane de mai la vale.

Dar chiar și atunci, când ți-a succes să învingi temerile țăranului și să-l faci să ți-se destăinuiască, în regulă generală nu prin întrebări puse deadreptul îți vei puteà ajunge scopul, ci pe două căi indirecte: ori că stai la pândă, frumos și cuminte, până ce poți prinde din gura povestitorului știrea dorită, ori îți iei informațiile la întâmplare, fără alegere și fără critică, rămânând ca mai târziu să le cerni și cumpănești cu grijă pentru a reținea numai ce-ți trebuie și tocmai ce-ți trebuie. Odată ce ai făcut aceasta și ai reușit să-l descoși pe țăran, îți mai rămâne să confirmi spusele lui cu ale altora, spre a ajunge în felul acesta la o cunoștință perfectă și sigură a lucrurilor. Intâi din cauza, că adeseori țăranul nu-ți oferă decât crâmpeie de cunoștințe,

lăsându-te să-ți adaogi tu restul, apoi și din cauza că nu bucuros îți arată adevărul în lumină convenabilă și ai să-l cauți însuți îndărăptul lucrului înfățișat sau comunicat de dânsul. In urmă și pentru aceea, pentrucă în Rășinariu, spre deosebire de alte sate românești mai puțin expuse influenței străine, circulă în limbă forme și cuvinte foarte felurite și adesea foarte scâlciate.

N'am citat, firește, decât o parte din greutățile mai de seamă ce am întâmpinat; totuș ele ne arată în deajuns, cred, ce va să zică a întreprinde o lucrare ca cea de față. Dar cel puțin, după atâția ani de muncă și de jertfe, pot eu nădăjdui că am deslegat întreagă problema ce am urmărit? De sigur că nu. Criticul va puteà găsì, fie în forma, fie în fondul lucrării, greșeli și scăderi, de care de altfel nu prea pot fi lipsite lucrări din domenii atât de vaste și feliurite. Îmi vor fi scăpat, fără doar și poate, o sumă de note prețioase de etnografie, părți de secundară importanță vor fi eșit poate prea lungi, iar altele mai principale le voiu fi tratat prea pe scurt sau cu prea puțină pregătire, și cu deosebire pot fi discutabile criteriile de care m'am condus în împărțirea și aranjarea materialului. Se vor mai găsì poate și alte neajunsuri lucrării mele: cu privire la interpretare, la exactitatea datelor, la judecarea amănuntelor, la reconstruirea unor lucruri ce n'au ajuns până la noi ș. a.

In orice caz însă, așà cum este, cu calitățile și scăderile ei, această lucrare nădăjduesc să aducă reale foloase în special preoților și învățătorilor poporului nostru de pretutindenea. Lor deci și elevilor mei, fiitorilor conducători de mâne ai acestui popor, dedic această carte cu dorința ca, utilizând-o în părțile ei bune, să ne dea monografiile comunelor noastre rurale, dar monografii complecte și nu încercări fragmentare, de care de un timp încoace apar tot mai multe în literatura noastră. Conducătorii aceștia firești, îmbrățișând cu mintea și inima întreagă vieața satelor ce conduc, au posibilitatea a cunoaște cu mijloace mai complexe ființa poporului, toate formele de vieață și activitate țărănească.

Numai când se va fi lărgit îndeajuns cercul acestui fel de cercetări și se va fi studiat amănunțit fiecare sat în parte, ori cel puțin fiecare colț de țară românească, va fi dată baza sigură pentru lucrarea de sinteză. Învățații vor puteà stabilì atunci în toată întinderea etnografia poporului român ca popor distinct, vor puteà arătà cum s'au desprins din tezaurul civilizației universale forme de vieață și elemente de cultură și artă, ori cum acestea au contribuit la formarea sau fructificarea acelui bun comun, într'un cuvânt, vor puteà să compună în sfârșit acea operă a viitorului de cea mai mare valoare pentru știință și neam.

*

Inainte de a terminà, trebue să aduc prinosul meu de recunoştinţă câtorva oameni de bine, cari m'au ajutat să pot purtà întreagă sarcina ce mi-am luat, aceea de a tratà, din atâtea puncte de vedere, studiul meu asupra Răşinariului.

Mulţămesc în chip deosebit d-lui director al institutului geologic şi preşedinte al societăţii geografice din Budapesta, Dr. L. Lóczy, care m'a povăţuit şi încurajat în întâiele mele încercări de etnografie, apoi d-lui E. de Cholnoky, prof. univ., pentru indicaţiunile folositoare ce mi-a dat în materie de etnografie reală. Pentru articolul despre faună mi-a dat material preţios d-l colonel A. Spiess de Braccioforte, iar în alcătuirea articolului despre floră are partea sa de colaborare d-l prof. Victor Stanciu. Preoţii Răşinariului şi Râu-Sadului — amintesc în special pe părintele Maniu Lungu — mi-au stat la îndemână cu toată bunătatea ori de câteori le-am cerut sfatul şi sprijinul. Cel mai bun concurs ce am aflat în materie de folclor şi ornamentică mi-a fost acordat de d-na preoteasă Aurelia Goga, apoi de d-nii Nicolae Băncilă învăţător, Nic. Droc cojocar şi Petru Izdrailă cand. de învăţător. Mi-au atras luarea aminte asupra multor lucruri de importanţă ori m'au ajutat în culegerea de date din diferite domenii încă şi următorii: Dr. Ioan Bucur medic, Man Bungărzan învăţ., d-şoara Sora Droc, Ioan Giurcoiu notar, Petru Ilcuş student univers., Nic. Vidrighin preot.

Datoresc unele din cele mai bune desemnuri, planuri şi schiţe d-lor: Emilian Dancăşiu preot, Ilie Chidu pictor, Emil Păcală cand. de preot, Ioan Pamfilie şi Stan Vidrighin ingineri; iar culegerea melodiilor poporale o datoresc în cea mai mare parte d-lui prof. Timotei Popovici şi preotului Ioan Ignaton.

Autorul.

Semne de transcriere

a unor sunete din graiul Răşinărenilor.

ę e un *e* foarte deschis;

ę̂ redă pe *e* închis;

i̯ şi *u̯* sunt vocalele semisoane *i* şi *u*;

ñ e un *n* înmuiat;

(v)i are cam acelaş sunet ca şi *j* din limba neogreacă.

Am întrebuinţat un singur fel de *ch* şi un singur fel de *gh* nu atât pentru a înlesni cetirea, cât mai mult din lipsa semnelor obişnuite pentru *t* şi *g* palatalizat. Chiar şi pe celelalte semne a trebuit să le întrebuinţez cu posibilă economie, aproape numai acolo unde a fost de lipsă pentru evitarea confuziunii.

PARTEA I.

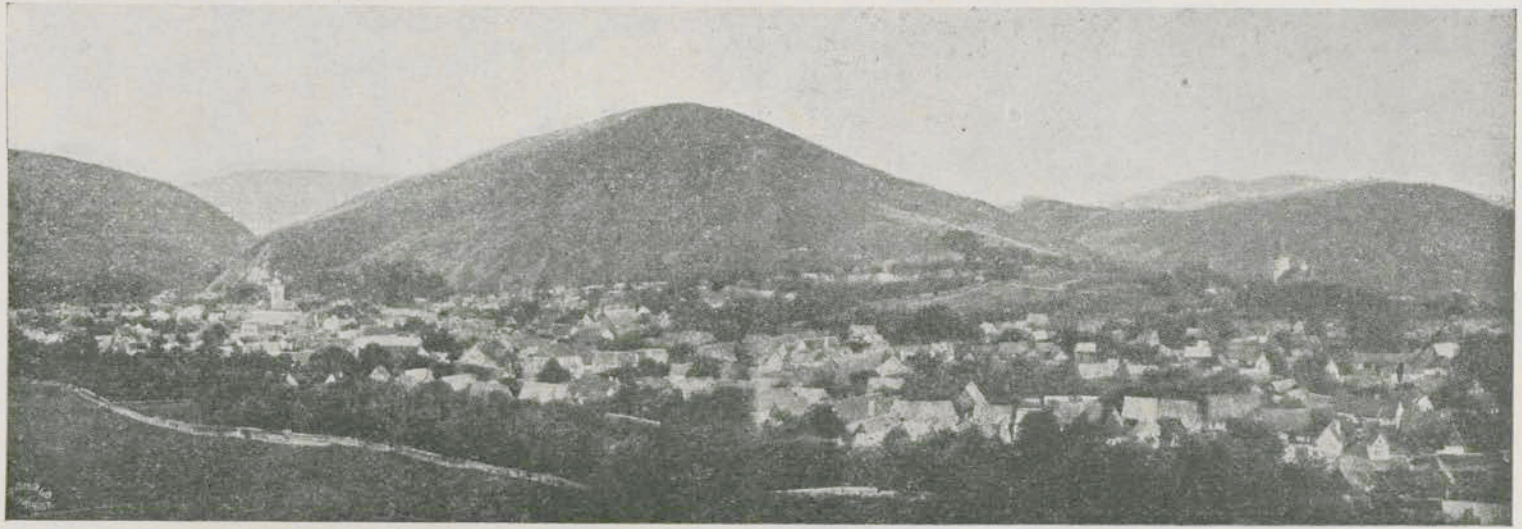

Comuna Răşinariu.
(Vedere generală).

Descrierea fizică.

Situaţiunea.

Satul Răşinariu e situat sub 45°40′ lat. nord. şi 41°43′ longit. est. dela Ferro. Are o înălţime de 573 m. deasupra nivelului mării şi ocupă o suprafaţă de peste 2 km.□ Răşinariul e aşezat la marginea de sud a comitatului Sibiiu şi în vecinătatea lui se găsesc: la răsărit satul Cisnădioara, la apus Poplaca şi la miazănoapte oraşul Sibiiu. Potrivit configuraţiei variate a terenului, se întinde pe costişele revărsate spre miazănoapte şi răsărit şi mai ales prin deschizăturile munţilor, pe văile celor două râuri mai mari ale localităţii.

Casele se înşiră una lângă alta, sau foarte aproape una de alta, formând străzi, de cele mai multeori cotite în toate direcţiunile. Străzile principale urmează albia râurilor, şi anume *Strada principală*, cu o lungime de peste 2 km., se întinde dealungul «Râu-Caselor», iar *Strada Ştezii* urmează cursul apei «Râu-Ştezî» pe o întindere de mai bine de 1 km. Străzile mai mici, numite şi hudiţe sau uliţe, variază, în ce priveşte lungimea, între $^1/_5$ şi $^1/_2$ km. şi sunt următoarele: *Str. Domnească, Str. Şaguna, Str. Fierului, Str. Urdii, Str. Cintirimului, Str. Cioran, Str. Bisericii, Str. Olariului, Str. Giurculeţ, Str. Crucii, Str. Popilor, Str. Popii, Str. Măieran Ciocan, Str. Adam, Str. Cheii, Str. Pieţii, Str. Cremenişului, Str. Satului-nou, Str. Dosului, Str. Bozâlor, Str. Popa Sava, Subt-Costiţă, Str. Fântânele, Pe hulă, Str. Părăului.* Străzile, aproape peste tot, sunt curate, cele mai multe pavate, însă atât de strâmte în unele locuri, încât chiar circulaţia cu carăle devine anevoioasă.

Biserica nouă, alături cu mausoleul lui Şaguna, şi cimitirul predomină satul întreg, reprezentând, împreună cu biserica veche, cu edificiul şcoalei şi casa comunaăl, clădirile oarecum monumentale ale satului.

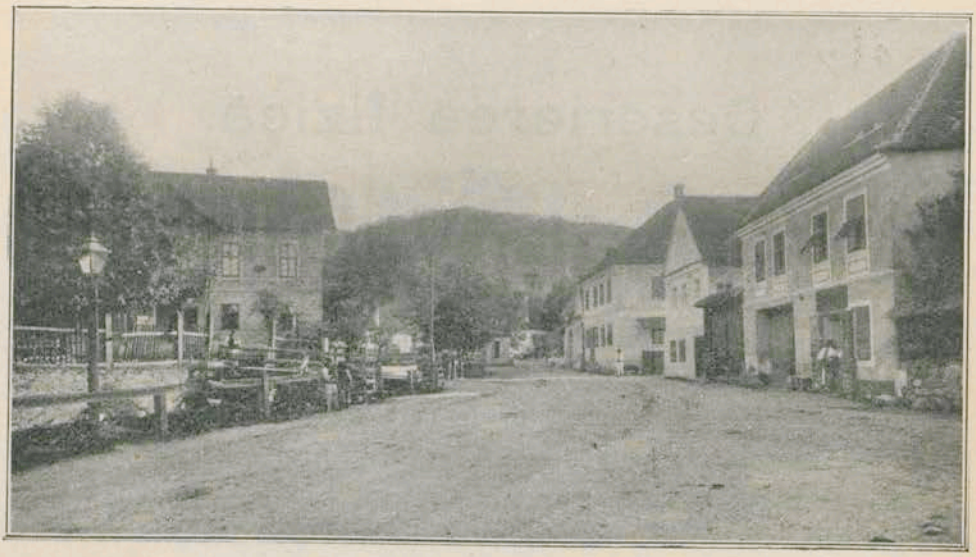

Strada principală.

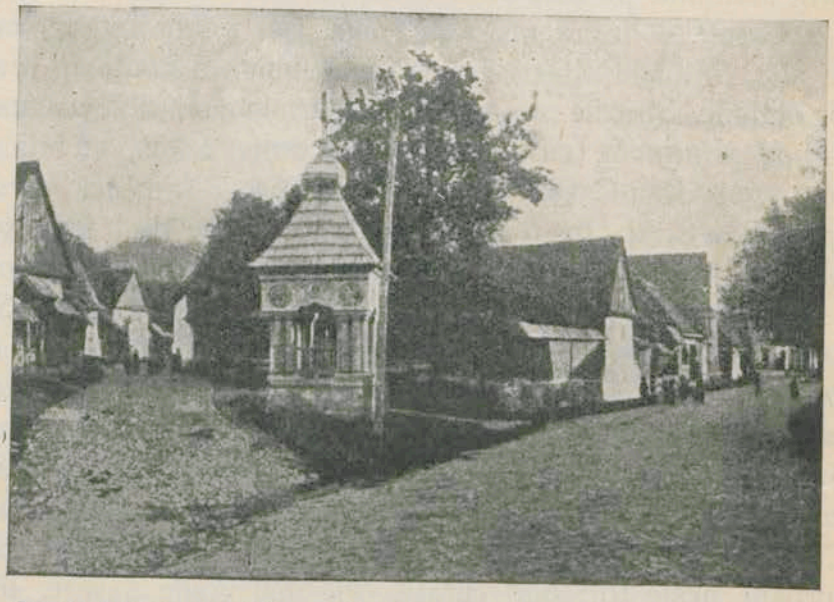

Strada Principală și Strada Crucii — (La Crucea lui Petru Mitrea).

De o parte, spre miazăzi, înălţată pe dealul *Prislopului*, e aşezarea ţigănească. De altă parte, spre NW, la distanţă de 3 km. de sat, e o altă aşezare, numită *Traineiu*, numărând cu totul ca la 120 suflete.

Neasemănat mai mare decât acestea — cu ceva peste 200 numeri de case — e *Râu-Sadului*, o colonie a Răşina-

Prislop — Cartierul ţigănesc.

Râu-Sadului.

riului.[1] Se află la o depărtare de 14 km. de matre, situat, cu partea sa cea mai mare, pe ţărmul stâng al râului cu acelaş nume. Are o întindere considerabilă, cam 7 km., şi

[1] «Prediul» Râu-Sadului nu face parte, subt toate raporturile, din comuna ce studiem; de aceea unde facem pomenire de el, e numai pentru o mai complectă desvoltare dată acestui studiu.

aceasta din cauza că dela un loc casele sunt foarte risipite, cu pometuri şi păşuni extinse prin apropiere. Cătunul Râul-Sadului e format din 3 grupuri de case: *Ciupari*, *Beberani*, şi *Susani* sau *Fundu-Râului*. Tustrele părţile au o singură biserică, în Beberani, iar din jos de biserica de peatră o şcoluţă construită din lemn.

Orografia şi hidrografia.

La marginea despre Sud a comunei, dealurile şi munţii ce o mărginesc, cu direcţia principală EW, fac parte din *Munţii-Cibinului*. Înspre miazănoapte munţii se coboară, culmile se ramifică, iar din ramuri se resfiră o mulţime de dealuri ce se pierd, spre NE şi N, în şesul Cibinului. Trecerea dela dealuri la şes se face în cele mai multe locuri pe nesimţite; mai bruscă este însă trecerea dela munţi la dealuri, cum este în partea de miazăzi şi miazăzi-apus.

Din muntele *Cindrelu* (2245 m.), care domină prin înălţime întreagă regiunea, se desface o culme centrală, lungă şi lată, ce merge spre NE până ce se termină, dincolo de graniţa Răşinariului, în *Măgura*. Dealungul acestei largi culmi ce separă afluenţii Cibinului de ai Râusadului, se înşiră numeroase piscuri pe linia de separaţiune a apelor, iar ramurile culmii, de direcţie NW—SE, se întind până în albia Cibinului şi a Râusadului, fiind scobite, din distanţă în distanţă, de afluenţii acestor două râuri. Din aceste şiruri de munţi, numai cele cari se găsesc în dreapta culmii principale aparţin Răşinariului. Până cam pe la jumătatea acesteia, vârfurile se menţin aproape fără excepţie deasupra nivelului de 1500 m., dar sunt cu atât mai joase, cu cât se depărtează spre NE de Cindrel. Ele au forme deosebite, conice ori larg boltite, muchi netezite şi povârnişuri domoale, foarte rar creste stâncoase şi abrupte. Amintim aici: *Iuşbea* (2125 m.), *Cânaia* (2121 m.), *Şerbănei* (1869 m.), *Rojdeşti* (1954 m.), *Beşineu* (1963 m.), *Poiana-Duşa* (1591 m.), *Bătrâna-mare* (1925 m.), *Bătrâna-mică* (1549 m.), *Poiana-Muncelu* (1676 m.), *Onceşti* (1714 m.), *Groşî* (1516 m.), *Cuculeu* (1591 m.), *Nanu* (1587 m.)

Dela Onceşti şi Cuculeu înainte, partea situată spre NE şi E se prezintă într'un mod deosebit de restul teritorului muntos. Nu numai că culmile, străbătute de o mulţime de văi longitudinale şi transversale, se resfiră în toate direcţiunile, dar ele mai au — aproape peste tot — înfăţişarea unor munţi mijlocii, ale căror piscuri rămân sub 1500 m. Aici aparţin: *Gâtu-Berbecelui* (1365 m.), *Săcărea*, *Muchea-Bontii*, *Mlăci* (1329 m.), *Bulbucu*, *Bucşa* (1483 m.), *Capra* (1317 m.) *Şasă*, *Pinu* (1057 m.), *Pleşcioara*, *Dosu-porcului*, *Runcu* (1114 m.), *Faţa-Creţului* (1289 m.), *Valea-Popii*, *Dârjani* (1206), *Apa-Cumpănită* (1315 m.), *Ghihan* (1411 m.), *Tomnatic* (1442 m.), *Fèrega* (1164 m.), *Purcăreţ* (1303 m.) *Ploscari*, *Bobeş* (1311 m.), *Dealu-Săcului* (1305 m.), *Dealu-Plaiului* (1293 m.), *Dealu-Bârnelor* (1204 m.), *Dealu-Burului* (1180 m.), *Dealu-Şcheiului* (975 m.), *Lungu* (976 m.), *Cioara* (957 m.)

O ramură a muntelui Ghihan se prelungeşte spre localitate, coborându-se puţin câte puţin până ce se termină, la vreo 600 m. depărtare de marginea vestică a comunei, cu muntele *Fraga* (800 m.) Acest din urmă are o clină destul de repede deasupra comunei, *Coasta Boacii*. Tot asemenea *Dealul-Şcheiului* şi *Ganţa*, unul în partea sudestică iar altul în cea nordvestică, prezintă deasupra satului coaste foarte repezi: *Dealu-lui-Cosmă* şi *Cetăţuia*.

În munţii Răşinariului râurile au săpat deschizături adânci dealungul şi deacurmezişul acelora. *Valea-Ştezî* e cea mai de seamă vale ce descinde din munţii comunei. Ea e totuşi până deasupra satului atât de strâmtă, încât numai în două locuri — la cotitura cea mare şi *La-Joagăre*, dar şi acolo numai pe distanţe mici — ajunge o lărgime de 100—120 m. Până la capătul despre N al comunei, pantele ei sunt foarte repezi, de 30—45° şi chiar peste 45°. Înaintând spre Sibiiu, în preajma acestui oraş, valea Ştezii se transformă într'un şes larg şi puţin accidentat.

Spre albia *Şibişelului* se deschid văi număroase, mai largi spre N şi mai înguste spre S, şi tot asemenea vin dintre munţii ce se coboară în valea *Râu-Sadului* văicele cari se arcuesc spre SE, urmând, în genere, direcţiunea păraelor

de cari sunt străbătute. Strâmtă şi stâncoasă pe o mare distanţă, valea Râu-Sadului se lărgeşte şi devine abiă acolo mai practicabilă unde e aşezat satul Râusadului.

Direcţiunea apelor ce curg pe teritorul Răşinariului ne arată înclinarea generală a terenului. Acesta merge înclinându-se din ce în ce spre N şi NE şi tot asemenea curg şi râurile, cari au una şi aceeaş ţintă — *Cibinul.*

In partea nordostică a muntelui Onceşti izvoreşte cel mai mare râu al Răşinariului — *Râu-Ştezî*, sau cum se numià mai de mult, *Valea-Călugărilor.* Inaintând spre NE, printre munţi cari se întind în direcţie paralelă cu cursul apei, dupăce a primit pe afluenţii săi: *Valea-Şantei* cu *Şăntiţa, Valea-Izvorului* — în care vine de se varsă din stânga *Valea-Feregii*, iar din dreapta *Valea-Ploscarilor* — apoi *Valea-Burului, Valea-Strâmbului* şi scursorile altor vreo câteva vălcele, se îndreptează cu o cotitură mare spre răsărit şi se împreună, la capătul de N al satului, cu *Râu-Căsilor.*

Acest din urmă, numit în cursul său superior *Şibişel*, izvoreşte în Apa-Cumpănită, spre NE dela Ghihan, şi desparte mai multe lanţuri de munţi. Afară de câteva mici părae ce curg într'ânsul îi mai aduc apele din partea dreaptă *Valea-Târtavelor*, iar din stânga *Valea-Blidăreilor, Valea-Dobrii, Părău-Fâsărel, Valea-Muntelui, Valea-Plaiului, Părău-Fragii* şi *Valea-Coştii.* Ocolind, cu o cotitură mare, Dealul-Şchiaului, râul curge, urmând direcţiunea NE, prin mijlocul comunei şi pe lângă biserica veche până ce se împreună, dincolo de sat, cu Râul-Ştezî. Dar numai pe o mică distanţă curg astfel unite. Curând se despart iarăşi, pentru ca unul, îndreptându-se spre NE, să se verse deadreptul în Cibin, iar celalalt având să servească mai întâiu ca forţă motrică pentru morile, fabricile şi alte instalaţii industriale ale Sibiiului.

Râu-Sadului formează pe o întindere de 23 km. graniţa sudică a teritorului comunei. Albia lui strânge cele mai multe din apele regiunii înalte, între cari cele mai însemnate: *Izvoru-Şerbănei, Valea-Duşa, Izvoru-Bătrânii, Izvoru-Groşilor, Valea-Şesului, Valea-Şeasă* cu *Valea-Pinului, Valea-Vârjoghii* şi *Valea-Ciuparilor.*

Geologia.

Structura geologică a munţilor nu e studiată încă îndeajuns şi e deci prea puţin cunoscută. Munţii, în cea mai mare parte, sunt acoperiţi de păduri şi păşuni şi, în afară de săpăturile dealungul celor vreo câteva drumuri şi de surpăturile râpelor ori a văilor desvălite de eroziune, lipsesc deschiderile cari ar puteà descoperì, pe întinderi mai mari, succesiunea straturilor şi variaţiunea petrografică.

Datele, câte le avem[1], ne arată ca având mai mare întindere şisturile cristaline micacee şi argiloase micacee; partea nordică ce aparţine şesului Sibiiului e acoperită de sedimentele epocei pliocene. Şisturile micacee, conţinând dese intercalaţii de granate roşii şi staurolit, sunt indicate de Ackner în regiunile înalte ale munţilor. Mai jos, cătră poalele munţilor, sunt însoţite afară de gneis şi de şisturi argiloase şi de număroase şisturi quarzoase, chloritoase, talcoase etc. O mare întindere mai are în munţii Răşinariului granitul macrogranulos. Se întâlneşte prin prăpăstiile erozionate, asociat de gneis şi alte deosebite roce, când acoperind ori străbătându-le, când amestecându-se cu ele, aşa că o delimitare sigură nu e posibilă totdeauna. Cuprins în masa granitului se găseşte şi cianit, granate, epidot, turmalin ş. a. Existenţa acestora a fost semnalată de Ackner în mai multe locuri ale rocelor granitoase.

Calcarul apare numai la înălţimi mai mici, cu deosebire la poalele unor munţi, în cantităţi mai apreciabile si în straturi mai puternice. El formează mai multe varietăţi cari diferă prin structura lor, când granuloasă şi cristalină, când compactă şi şistoasă. Sedimentele de calcar de cele mai multeori se întind printre şisturi micacee şi talcoase, sau acoperind pe întinderi mari şisturi argiloase, sau se asociază cu unele şi cu altele dintre şisturile cristaline.

---

[1] Francisc Ritter şi Dr. Guido Stache, *Geologie Siebenbürgens.* Viena, 1885. — M. I. Ackner, *Beiträge zur Geognosie u. Petrefactenkunde des süd-östl Siebenbürgens.* (Acten der K. Leopold Carol. Akademie XXIV. 899—936 l.); precum şi *Geologisch-palaeontologisches Verhältniss des siebenbürgischen Grenzgebirges längs der kleinen Walachei* (Archiv des Vereins für siebenb. Landeskunde, 1851, vol. 5, p. 228 şi urm.)

In valea Şibişelului iasă mai bine la iveală structura complicată a acestor regiuni. În urma uşoarei desagregări, elementele se sfarmă şi sunt risipite, pe o mare distanţă, la piciorul stâncilor ori dealungul văii. Sfărâmăturile de stâncă şi bolovanii, ce se află în albia Şibişelului, sunt în parte preponderantă pegmatită, mică, sericită şi, în unele locuri, marmoră. Sfărmiturile de pegmatită macrogranuloasă sunt foarte frecvente, ceeace se poate observă mai ales acolo unde râul face cotitura cea mare, la confluenţa Şibişelului cu Valea-Muntelui. La vreo sută de paşi de aici dă o altă vălcea în Şibişel. Printre bolovanii dela gura aceleia se constată prezenţa şistului cloritos şi a serpentinului. Partsch mai semnalează şi felspatul alb, cu numeroase intercalaţii de bronzit, cu urme dese de serpentin şi clorit şistos. Serpentinul e străbătut de număroase vine de magnetit, alternând cu subţiri straturi de asbet, încleştate şi ele în masa serpentinului.

O mare parte din albia Râu-Sadului o formează gneissul. În apropiere de Râusadului-sat însă devin predominătoare micaşisturile granatifere ce sunt străbătute pe alocurea de staurolit şi actinot verde. Hornblenda, însoţind şisturi micacee, apare în foarte multe puncte ale văii şi în ea se găseşte uneori şi loumontit.

Munţii Răşinariului conţin şi diferite metale ca d. e. fier (limonit) şi arsenopirit, cuprinzând argint, plumb cu impregnaţiuni de argint, apoi grafit şi cyanit. Chiar şi aurul e destul de frecvent, dar se găseşte mai mult numai în foi foarte subţiri sau închis în quarţ, în cantităţi ce variază dela un loc la altul.

Ferul, de o calitate neîntrecută, ajunge în multe locuri la suprafaţă; dar explorările făcându-se încet, încă nu se poate şti întinderea păturilor. Nădăjduim însă că şi cantitatea lui, în regiuni ce vor putea fi puse în legătură cu reţeaua căilor ferate, va fi destul de mare pentru ca mineralul să renteze a fi exploatat.

Explorările ce s'au făcut în vederea unei exploataţiuni a plumbului n'au dat rezultate mulţumitoare şi pentru aceea au fost întrerupte. La începutul secolului trecut o societate pe

acţii din Sibiiu s'a apucat să exploateze zăcămintele ce conţin aur. Minele însă au fost părăsite, dovedindu-se a fi nerentabilă întreprinderea.

Mai amintim, în sfârşit, că piatra ce se taie, în cea mai mare parte pe Râul-Caselor şi Râul-Ştezii, se întrebuinţează în cantităţi atât de însemnate chiar la clădirile, drumurile şi alte construcţii de ale Sibienilor, încât Răşinărenii se pot lăudà cu oarecare dreptate, că Sibiiul-jumătate e clădit din piatra munţilor lor. Regretabil, că piatra de var, ce se găseşte la adâncimi uşor de ajuns între Valea-Dobrii şi Şibişel şi ar puteà servì foarte bine la fabricaţiunea cementului, nu se utilizează încă în acest scop.

Peste tot, bogăţiile miniere ce zac încă neexploatate în subsol au câştigat în importanţă şi nici piedecile, altădată de neînvins, nu mai sunt astăzi atât de mari, încât să-i oprească pe conducători în iniţiativa ce le aparţine.

Clima.

În determinarea climei Răşinariului nu ne putem întemeià pe observaţiuni continue şi sistematice, singurele cari ar puteà preciză, în ce priveşte timpul şi relieful, mersul elementelor meteorologice. Pentru deducerea celor vreo câteva date la acest subiect ne servim de observaţiuni făcute pe apucate, cari ne permit cunoaşterea acelora numai în trăsături generale.

In mersul său anual, temperatura la Răşinariu creşte din Ianuarie, care este luna cea mai friguroasă, până în Iulie, care e cea mai călduroasă, spre a decreşte apoi până la sfârşitul anului. Din cauza configuraţiunii terenului, între temperaturile dela şes şi dela munte există diferinţe cu limite foarte întinse. Aceste diferenţe pot fi observate cu deosebire în anotimpurile mai calde şi se prezintă, afară de foarte rari excepţiuni, în sensul unei decreşteri a temperaturii în regiunea muntoasă. Oricât de scăzută, temperatura anuală mijlocie a zonei alpine nu e totuşi sub 0°; afară de unele prăpăstii,

zăpada nu se menţine dela un an la altul, ceeace face imposibilă formarea de gheţari în munţii Răşinariului.

Variaţiunea mijlocie a temperaturilor dela o lună la alta, ba chiar şi dela o oră la alta, poate fi uneori şi în aceeaş zonă destul de mare. Mai bruscă e totdeauna transiţia dela iarnă la primăvară şi dela toamnă la iarnă.

Iarna începe cam pe la mijlocul lui Noemvrie. Durata ei e foarte inegală; zăpada însă nu ţine prea mult şi se topeşte curând din cauza vânturilor calde. Gerul excesiv din Ianuarie e cu deosebire remarcabil, după care urmează o periodă cu valori de temperatură mai mari, pe măsură ce dăm tot mai în primăvară. In zona câmpeană numai din când în când mai ninge în Martie, rar în Aprilie. Totuş o ridicare mai simţită a temperaturei nu se poate aşteptă decât în a doua jumătate a lui Aprilie.

Pe la mijlocul lui Maiu toate sunt în floare. Dela Martie la Aprilie, precum şi dela această lună la următoarea, transiţiunile au adese valori considerabile. Limitele de oscilaţiune ale temperaturii în cursul lunilor de primăvară pot să cuprindă mai bine de 15°, mai ales în lunile Martie şi Maiu. Diferenţele de temperatură a solului şi vegetaţiunii sunt în Maiu extrem de mari, cu mult mai mari ca ale atmosferii, ceeace contribue în mare măsură la îngheţul caracteristic pentru cele dintâi zile ale lunei acesteia. Frigul din zilele sfinţilor de ghiaţă nu este totuş prea violent, ceeace se datoreşte influenţelor orografice şi topografice.

După zilele sfinţilor de ghiaţă temperatura iar se ridică, repede la început şi apoi tot mai încet, pentru a decreşte în cele dintâi zile ale lui Iunie, din cauza ploilor continue şi a curenţilor răcoroşi dela apus. Căldura creşte apoi iarăş, însă cu cantităţi foarte diferite, spre a atinge cea mai mare valoare în luna lui Iulie, valoare care se menţine aproape aceeaş şi în cursul lunii viitoare. Comparată cu mijlocia verii constatată pentru Sibiiu (20·42), temperatura Răşinariului poate să fie ceva mai scăzută. De se întâmplă însă să fie călduri îndelungate şi secetă, apropierea munţilor temperează as-

primea lor. Căldura nu atinge niciodată graduri excesive şi aceasta o putem afirmà şi în ce priveşte temperatura la munte.

Temperatura lunilor de toamnă variază în limite mai restrânse, fapt care e cât se poate de favorabil sămănăturilor şi mai ales poamelor. Dela această climă dulce face excepţie regiunea muntoasă. Aici se produc adese nişte schimbări în atmosferă atât de repezi, încât într'o zi de toamnă poţi fi expus să degeri de frig ori să te topeşti de căldură. Cu toate acestea, temperatura toamnei, atât la câmp cât şi la munte, este mai ridicată ca a primăverii.

In afară de temperatură, precipitaţiunile atmosferice sunt al doilea element care vine să determine clima localităţii. Dacă însă, la un moment dat, nu vom aveà aceleaşi precipitaţiuni atmosferice în toată întinderea arealului, cu atât mai puţin vom puteà precizà, în cursul diferitelor anotimpuri şi luni, distribuţiunea acestui element în toate regiunile. In general însă şi în mod speculativ constatăm următoarele:

Răşinariul, ca mai întreg Ardealul, are ploi puţine în timpul iernii şi ploi abundante în timpul verii. Am puteà zice, că mai bine de jumătate din cantitatea de apă de peste an se obţine vara şi primăvara. Cea mai mică valoare lunară se pare a aveà loc în Februarie, de unde creşte treptat până în Iunie, care e luna cea mai ploioasă. Excesului de ploaie din luna aceasta se datoreşte faptul, că dintre toate anotimpurile, în timpul verii se adună cea mai mare cantitate absolută de apă. In urmă vine primăvara, toamna şi iarna. Ploile de primăvara şi vara vin uneori pe neaşteptate, cu grindină şi răceală, ce se resimt mai ales în regiunile mai ridicate. Incât pentru zăpadă, repartizarea ei asupra diferitelor regiuni încă e diferită, după relief: dela câmpie spre munte ea devine tot mai abundantă, pentru a se împuţinà, de multeori foarte simţitor, în direcţie inversă.

In ce priveşte regimul vânturilor, observaţiunile de până aici ne conduc la următoarele concluziuni:

Crivăţul, care suflă dela E sau NE, e un vânt violent şi suflă îndeosebi iarna, când predomină asupra celorlalte vânturi. De foarte multeori, dacă nu totdeauna, el este rece

şi scoboară capacitatea higrometrică a atmosferii. Iuţeala variază dela un anotimp la altul în limite însemnate, stă însă în raport direct cu temperatura aerului: e mai mică vara şi mai mare iarna.

Un alt vânt, tot aşa de obişnuit ca şi Criveţul e *Vântul cel mare* (numit şi *Vântul săracilor*), care vine de cătră muntele Preşba. Mai vehement e vântul acesta cătră sfârşitul iernii, când schimbă repede caracterul timpului. Apariţia lui o anunţă norii goniţi cu putere extremă, precum şi vuetul sinistru al codrilor deasupra satului. Prin temperatura lui ridicată topeşte zăpada şi uneori e atât de turbat, încât frânge ori desrădăcinează copacii, ridică acoperişele colibilor dela fânaţe şi, nu arareori, produce catastrofe cu consecinţe fatale.

Băltăreţul, a cărui direcţiune poate fi SW şi SE (de cătră Turnul-roşu) aduce căldură şi ploaie, mai ales din Aprilie până în Octomvrie. Băltăreţul nu vine totdeauna fără de veste. Când se văd ridicându-se nourii deasupra iezerului dela Cindrel, Răşinărenii ştiu că are să ploauă. Se explică uşor acest fenomen, dacă ne dăm seamă că vârful lui Cindrel, ca cel mai înalt pisc care ajunge până la altitudinea curenţilor calzi ce vin despre mare, sileşte o parte a vaporilor să se transforme în picături de ploaie.

Chiar şi *Murăşanul*, vântul care suflă în anotimpul de vară dela apus, încă se pare a proveni din curentul acesta încărcat cu vapori. Foarte probabil curentul alunecă dela SW peste crestele Carpaţilor până ce întâlneşte în cale curenţii reci dela N sau NE, de care e împins îndărăt şi silit să debordeze, încetul cu încetul, toată umezeala.

Dintre vânturile locale mai amintim aici vântul care vine dela SSW aspru şi rece, câte odată cald şi uscat şi se numeşte *Austru*, tot asemenea *Guranul*, apoi vântul căldicel dela răsărit, *Soreţul*, care suflă şi vara şi iarna.

Dacă vom mai pomeni, în fine, că dintre toate anotimpurile, iarna şi toamna are cea mai mare nebulositate, că valorile evaporaţiunii apei sunt cele mai urcate în Iulie şi August, că presiunea atmosferică este mai ridicată în cursul iernii şi mai coborîtă vara, iar coborârea aceasta cu deose-

bire accentuată în regiunile mai înalte — vom fi determinat, în mod aproximativ și sumar, elementele principale care caracterizează clima Răşinariului.

Clima, ca şi însuşirile fizice ale pământului, sunt deci foarte prielnice sănătăţii locuitorilor şi produselor naturii. Regularitatea în mersul climei, excepţionând transiţiunile mai mari la munte, scuteşte, poate mai mult ca orice alta, populaţia de boale contagioase şi de anumite defecte corporale şi sufleteşti.

Flora.

În marele şir al Carpaţilor sudici, partea ce revine Răşinariului ocupă subt raportul botanic un loc de frunte, atât prin numărul speciilor vegetale, cât şi prin varietăţile interesante ce cuprinde. Întinderea şi conformaţia terenului, apoi deosebitele zone climatice ce se succed în sensul altitudinei oferă condiţiunile cele mai prielnice unei flore avute şi variate.

Înălţimile până la 800 m. le ocupă flora pontică, dela 800—1700 m. flora baltică, iar între munţi, înălţimile de peste 1200 m. sunt împistriţate cu plante aparţinătoare florei alpine, care în regiunile superioare rămâne singura domnitoare. De cele mai multeori însă numai cu greu se poate face deosebire între flora pontică şi baltică, căci plantele caracteristice uneia din ele le găsim amestecate cu indivizii caracteristici pentru cea de a doua.

Dacă privim o hartă a florei medii-europene, vedem cum flora baltică se întinde cu un pinten lung peste Carpaţii Maramurăşeni spre munţii din graniţa estică, dealungul văii Oltului, peste munţii Braşovului, Făgăraşului, pe valea Cibinului în sus peste munţii cu acelaş nume, peste izvoarele Jiului şi până către Caraş. Hotarul comunei Răşinariu cade în acest pinten, şi de fapt o parte foarte mare a plantelor aparţin florei baltice.

Afară de plantele atât de caracteristice pentru înălţimile din Carpaţi ce ocupă o însemnată întindere de teren, mai

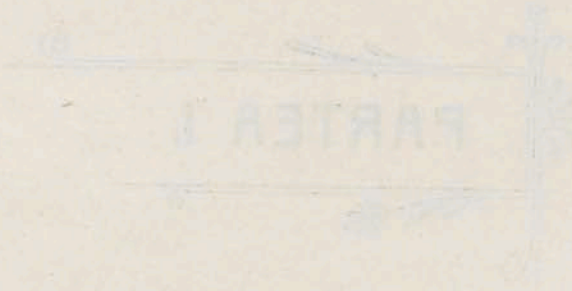

găsim câteva plante din sud, din flora regiunii mediterane, cum este Galium purpureum L., care pare a fi venit în Ardeal prin pasul Turnul-Roşu, sau Bruckenthalia spiculifolia Rchb., care se poate vedeà uneori chiar şi la înălţime de 1000 m.[1] Şi ca să împistriţeze şi mai mult flora acestui ţinut, între altele Lăptuca-oii (Telekia speciosa Schreb.) a imigrat din părţile Răsăritului, unde se găseşte în mai multe varietăţi.

Mai amintim, în fine, că nota caracteristică a tuturor varietăţilor — coloarea foarte intensivă, prin care acestea se deosebesc de varietăţile altor ţinuturi — nu e nicăiri pe pământul ardelenesc mai puternică ca aici, aşa încât cu drept am puteà zice:

Nu-s flori cum sunt în ţara mea,
Pe lumea asta întreagă...

Afară de plantele cultivate şi de arbori (stejar, ulm, fag, alun, carpen, frasin, paltin, mesteacăn, arin, salce, plop, pin, brad, molift, jneapăn, măr, păr, prun, cireş, nuc etc.) se pot găsì pe hotarul comunei, şi în imediata lui apropiere, următoarele plante:[2]

A. Plante cu flori.

1. Dicotyledoneae.

Compositae.

Adenostyles albifrons Rchb. *Floarea-ciumii.* — Homogyne alpina Cass. *Gălbioară, Floare-de-stufă?*,[3] *Polbeal-de-munte.* — Aster tinctorius Wallr. *Ochiu-boului.* — Aster Amellus L. *Ştelute-vinete, Vărsătoare?* — Erigeron acer L. *Scaunu-popii.* — Bellis perennis L.

[1] Prof. L. Simonkai crede că această plantă e de origine din Balcani şi, împreună cu alte specii străine, s'a strecurat pe încetul între plantele noastre.

[2] Flora din împrejurimea Sibiiului e destul de amănunţit studiată, încă de prin anii 1850–60, de botaniştii M. Fuss, H. Grisebach şi I. Schur. Cele mai multe plante enumerate în rândurile de mai jos sunt dela aceşti trei autori, apoi dela Simonkai şi Baumgarten. Altele, mai puţine, fac parte din herbariul care a fost pe vremuri proprietatea regretatului fiu al comunei, prof. Dr. Daniil Barcianu.

[3] Unele numiri de plante — acelea după cari am pus semnul întrebării — sunt îndoelnice. Intrebuinţarea practică a plantelor economice, tinctoriale şi medicinale ne mai fiind astăzi atât de deasă ca în trecut, s'a redus, în mod firesc, şi cunoştinţele despre ele ale ţăranului. Acest neajuns se simte azi pas de pas, la cercetarea numirilor locale, şi de sigur că greutăţile ce am întimpinat şi eu în cercetările mele ar fi fost cu mult mai mici, dacă aş fi avut norocul să apuc în vieaţă cel puţin pe una din babele generaţiei trecute, perfecte cunoscătoare ale florei locale.

Floare-frumoasă, Blidărel, Bănuți. — Arnica montana L. *Arnică.* — Telekia speciosa Baumg. *Ochiu-boului.* — Inula Helenium L. *Iarbă-mare.* — Inula britannica L. *Iarbă-mare.* — Inula hirta L. *Tăietoare?* — Gnaphalium silvaticum L. — Gnaphalium Leontopodium Scop. *Floarea-reginii.* — Gnaphalium supinum L. — Gnaphalium dioicum L. *Schiriduș?* — Lactuca virosa L. *Lăptucă.* — Tussilago farfara L. *Polbeal, Porbeal.* — Artemisia Absinthium L. *Pelin.* — Tanacetum vulgare L. *Pene-de-rândunea?* — Tanacetum macrophyllum W. et K. *Aripa-sturzului?* — Tanacetum rotundifolium W. et K. — Calendula officinalis L. *Ruje-mare.* — Matricaria Chamomilla L. *Mușețăl.* — Achillea Schurii Schulz. — Achillea Ptarnica L. — Achillea Millefolium L. *Coada-șorecelului.* — Achillea distans W. et K. *Coada-șorecelului.* — Achillea cartilaginea Ledeb. *Coada-șorecelului.* — Chrysanthemum corymbosum L. *Ochiu-boului.* — Chrysanthemum Leucanthemum L. *Ochiu-boului.* — Chrysanthemum rotundifolium W. et K. — Doronicum cordatum Wulf. — Senecio integrifolius L. *Spălăcioasă.* — Senecio Carpticus Herbich *Spălăcioasă.* — Senecio Saracenicus L. *Spălăcioasă.* — Senecio aquaticus Huds. *Buruiană-de-inimă-rea?* — Senecio nemorensis L. — Senecio subalpinus Koch. — Echinops paniculatus Jacq. *Ariciu?* — Cirsium lanceolatum Scop. *Scăiete, Scăieț.* — Cirsium eriophorum L. *Scăiete.* — Cirsium arvense Scop. *Polomidă?* — Cirsium rivulare Jacq. *Porci-nebuni.* — Carduus acanthoides L. *Scaiu, Fulcel-domnesc.* — Serratula tinctoria L. *Mătasă-jelnică?, Vesăud?* — Onopordon Acanthium L. *Scăieț-măgăresc, Floare-țâgănească?* — Lappa officinalis All. Fl. *Scăiete.* — Carlina brevibracteata Andrae *Turtea, Mărăcine-de-istrochie?* — Carlina vulgaris L. *Turtea.* — Centaurea Austriaca Willd. *Smoc.* — Centaurea stenolepis A. Kern. — Centaurea Cyanus L. *Floare-din-grâu.* — Centaurea plumosa L. *Mătasă?* — Centaurea paniculata Jacq. — Cichorium Intybus L. *Cicoare.* — Leontodon eroceus Haenke. — Scorzonera rosea W. et K. — Hypochoeris radicata L. — Hypochoeris maculata L. — Taraxacum officinale L. *Păpădie.* — Prenanthes purpurea L. *Susaiu.* — Sonchus laevis L. *Susaiu.* — Crepis conyzaefolia Gouan *Barba-lupului?* — Hieracium Pilosella L. — Hieracium aurantiacum L. *Rujuliță.* — Hieracium pratense Tausch. — Hieracium umbellatum L. *Iarba-vâlturului.* — Hieracium alpinum L. — Hieracium ramosum W. ef K. — Hieracium Csereianum Bmgt. — Hieracium tridentatum Fries. — Xantium spinosum L. *Ghimpu, Holeră.*

Campanulaceae.

Phyteuma confusum A. Kern *Picioruș?* — Phyteuma tetramerum Schur *Peană-de-turc?* — Campanula cervicaria L. *Clopoțele.* — Campanula alpina Jacq. *Clopoțele, Căciula-cucului?, Domn?* — Campanula latifolia L. *Clopoțele.* — Campanula Rapunculus L. *Clopoțele.*

— Campanula rotundifolia L. *Rochia-doamnii.* — Campanula Scheuchzeri Vill. — Campanula persicifolia L. *Rochia-doamnii.* — Campanula glomerata L. — Campanula abietina Grisb. — Campanula trachelium L.

Cucurbitaceae.

Bryonia alba L. *Suietoare.*

Ericaceae.

Calluna vulgaris Salisb. *Iarbă-neagră, Coadă-de-ştea?* — Vaccinium Myrtillus L. *Afun.* — Vaccinium uliginosum L. *Coacăză-ciorască.* — Vaccinium Vitis idaea L. *Coacăză-de-munte.* — Bruckenthalia spiculifolia Salisb. *Brăduţ-de-pârlealã?* — Rhododendron Kotschyi Simk. *Bujor-de-munte.*

Pyrolaceae.

Pyrola secunda L. *Jalbă-albă?* — Pyrola uniflora L. — Pyrola media Sw.

Apocynaceae.

Vinca minor L. *Saschiu, Aripa-porumbului?*

Oleaceae.

Syringa vulgaris L. *Liliac.*

Asclepiadaceae

Vincetoxicum laxum Bartl. *Fâsoiu-cioarî?, Iarba-hiarălor.*

Gentianaceae.

Swertia perennis L. *Şovovârf? Siminic-vânăt?* — Gentiana asclepiadea L. *Ghinţură, Lumânărica-pământului.* — Gentiana germanica Willd. *Ghinţură, Lumânărica-pământului.* — Gentiana acaulis L. *Lumânărica-pământulni, Sfeşnicel, Coadă-de-căprioară?* — Gentiana aestiva Schmidt *Lumânărica-pământului.* — Gentiana carpathica Wettst. *Lumânărica-pământului.* — Gentiana luteo-punctata L. *Mac-de-cotonogeală?* — Erythraea Centaurium Pers. *Floare-de-friguri, Potroacă.*

Convolvulaceae.

Convolvulus arvensis L. *Volvură.* — Cuscuta Trifolii Bab. *Tortoţăl.* — Cuscuta europaea L. *Tortoţăl.* — Cuscuta Epithymum L. *Râie, Râia-trifoiului.*

Borraginaceae.

Cynoglossum officinale L. *Arăţăl, Limba-cânelui.* — Borrago officinalis L. *Limba-mielului.* — Eritrichium Terglouense Hacq. — Anchusa officinalis L. *Limba-boului.* — Echium vulgare L. *Iarba-şerpelui.* — Lithospermum purpureo-weruleum L. — Symphytum

officinale L. *Iarba-lui-Tatin.* — Symphytum tuberosum L. — Pulmonaria officinalis L. *Iarba-ursului, Cuscrișor?* — Pulmonaria rubra Schott et Ky. *Asudoare.* — Myosotis alpestris Schmidt. *Ochii-păsăruicii.* — Myosotis sparsiflora Mikan. *Ochiu-șerpelui.* — Myosotis stricta Link.

Caprifoliaceae.

Lonicera nigra L. *Invârtelniță.* — Sambucus racemosa L. *Soc-de-munte, Soc-roșu.* — Sambucus nigra L. *Soc-negru.* — Sambucus Ebulus L. *Boz.* — Viburnum opulus L. *Călin.*

Rubiaceae.

Asperula odorata L. *Sunzuiene-de-pădure, Tămâioasă.* — Galium Sudeticum Tausch *Sunzuiene.* — Galium Kitaibelianum Schult. *Sunzuiene.* — Galium purpureum L. *Sunzuiene.* — Galium cruciata Scop. *Cruce? Floare-de-pe-guruiet?*

Valerianaceae.

Valeriana officinalis L. *Hodolean, Geana-mâțî?* — Valeriana simplicifolia Reichb. — Valeriana tripteris L.

Dipsacaceae.

Knautia longifolia W. et K. *Neghină-sălbatică?* — Knautia lancifolia Heuff. — Succisa pratensis Moench *Floarea-văduvii, Sălcioară?, Ochiu-vacii?* — Dipsacus silvester Huds. *Șuvară.*

Solanaceae.

Solanum vulgare L. — Solanum dulcamara L. *Buruiană-de-dalac.* — Solanum nigrum L. *Floare-lină?* — Atropa Belladonna L. *Iarba-codrului, Mătrăgună.* — Hyoscyamus niger L. *Măsălariță.* — Datura Stramonium L. *Laur.*

Scrophulariaceae.

Verbascum Thapsus L. *Hulupan?, Dulupan?* — Verbascum phlomoides L. *Lipan.* — Scrophularia alata Gilib. *Iarbă-neagră.* — Scrophularia Scopolii Ioppe. — Scrophularia nodosa L. *Brânca-porcului.* — Digitalis ambigua Murr. *Degetariță.* — Digitalis grandiflora Lam. *Degetariță.* — Digitalis media Roth. *Degetariță.* — Linaria intermedia Schur. *Coada-cânelui?* — Linaria genistifolia Mill. — Veronica urticifolia Jacq. *Barză?, Șopârliță.* — Veronica Baumgartenii R. et S. *Șopârliță.* — Veronica crinita Kit. *Mărunțâș?* — Veronica angustifolia *Aripă-de-cuc?* — Veronica Beccabunga L. *Bobolnic, Bobâlnic.* — Veronica anagallis L. *Floarea-sturzului?* — Veronica serpyllifolia L. — Veronica spuria L. — Veronica verna L. *Antonie?* — Veronica austriaca Jacq. — Veronica Chamaedrys L. *Șopârliță.* — Veronica Bachofeni Heuff. — Melampyrum commutatum Tausch. *Cirmuiag.* —

Melampyrum nemorosum L. *Lup-vânăt* — Melampyrum bihariense Kerner. *Cirmuiag.* — Pedicularis verticillata L. *Păduchernița.* — Rhinanthus alpinus Baumg. *Lupușor.* — Euphrasia Salisburgensis Funk. — Euphrasia odortoides L. — Lathraea Squamaria L. *Bucuriță?*

Orobanchaceae.

Orobanche Scabiosae Koch. *Floarea-untului, Troscăneală?*

Labiatae.

Brunella vulgaris L. *Busuioc-sălbatic.* — Lycopus europaeus L. — Mentha silvestris L. *Giugiumă, Giugiumă-de-pădure.* — Mentha aquatica L. *Giugiuma-broaștii.* — Mentha arvensis L. *Giugiuma-calului.* — Calamintha Acinos *Giugiumă.* — Calamintha officinalis Moench. *Giugiumă-de-munte.* — Leonorus Cardiaca L. *Talpa-gâștii.* — Salvia pratensis L. *Jele.* — Salvia verticillata L. *Urechea-porcului,* — Salvia glutinosa L. *Jele.* — Origanum vulgare L. *Măghiran-sălbatic, Șovovârf, Cocoșei-ungurești?* — Satureja hortensis L. *Cimbru.* — Thymus Chamaedrys Fr. *Sărpun.* — Thymus serpyllum L. *Cimbrușor, Sărpunel.* — Scutellaria altissima L. *Colțu-lupului.* — Melissa intermedia Baumg. *Mătăcină.* — Melissa officinalis L. *Mătăcină, Foaia-popii?* — Teucrium Scordium L. *Buruiana-broaștii.* — Glechoma hederacea L. *Rătunjoară, Dârnă?* — Melittis melissophylum L. *Dribolnic, Driboinic.* — Lamium album L. *Miericică-albă.* — Lamium purpureum L. *Sugel-roșu, P... a-țâganii.* — Stachys alpina L. *Urzâcă-moartă.* — Stachys silvatica L. *Miericică-roșie.* — Galeopsis Ladanum L. *Ursu, ursătorile — Zălele ca florile?* — Galeopsis ochroleucum Lam. — Galeopsis pubescens Bess. *Miericică.* — Galeobdolon luteum Huds. *Sugel-galbin.*

Verbenaceae.

Verbena officinalis L.

Primulaceae.

Primula Carpathica Grisb. *Țâța-vacii.* — Primula minima L. *Stângătoare?* — Primula elatior Jacq. *Țâța-vacii.* — Primula officinalis Jacq. *Țâța-vacii.* — Soldanella montana Willd. *Căciula-cucului?* — Soldanella Hungarica Simk. — Soldanela pusilla Baumg. *Preducea?* Soldanella alpina L. — Lysimachia Nummularia L. *Dreață, Buruiană-de-dor?* — Cyclamen europaeum L. *Gușa-găinii-roșie?*

Plantaginaceae.

Plantago lanceolata L. *Pătrăgină, Pălagină-îngustă, Crăcel-de-domn?* — Plantago gentianoides Smith. *Pălagină.* — Plantago media L. *Pălagină-moale.*

Amarantaceae.

Amarantus Blitum L. *Ştir.*

Chenopodiaceae.

Blitum glaucum Koch. *Hieru-plugului.* — Chenopodium hybridum L. *Buruiană-de bubă-rea.* — Chenopodium album L. — Chenopodium Bonus Henricus L. *Frunză-de-tăietură.* — Chenopodium Botrys L. *Tămâiţă.* — Atriplex nitens Schk. *Lobodă-de-câmp.*

Polygonaceae.

Rumex obtusifolius L. *Măcriş.* — Rumex Patientia L *Ştevie-de-grădină.* - Rumex alpinus L. *Stevie.* — Rumex Acetosella L. *Lugeru-broaştii, Măcriş-mărunt.* — Polygonum Bistorta L. *Troscăţăl.* — Polygonum aviculare L. *Troscăţăl-mare.* — Polygonum amphibium L. *Troscăţăl-mărunt.* — Polygonum Hydropiper L. *Iarbă-roşie.* — Polygonum convolvulus L. *Hirişcă-deasă.*

Thymelaeaceae.

Daphue Mezereum L. *Lemnu-cânelui.*

Santalaceae.

Thesium intermedium Schrad. — Thesium alpinum L. *Măciulie?*

Euphorbiaceae.

Euphorbia Carniolica Jacq. *Buruiană-grasă.* — Euphorbia Villosa W. et K. *Laptele-cânelui.* — Euphorbia Esula L. *Laptele-cânelui, Alior?* — Euphorbia dulus L. *Iarbă-tare?, Iarbă-bună?* — Mercurialis perennis L. *Breiu.*

Polygalaceae.

Polygala major Jacq. — Polygala vulgaris L. *Rodolină?* — Polygala amara L.

Caryophyllaceae.

Dianthus Carthausianorum L. *Cocoşel-roşu, Floare-domnească.* — Dianthus giganteus D'Urv. *Cocoşel.* — Dianthus trifasciculus Kit. *Cocoşel.* — Dianthus Heuteri Heuff. *Cocoşel.* — Dianthus armeria L. *Cocoşel.* — Dianthus silvaticus Hoppe *Cocoşel.* — Lychnis flos cuculi L. *Cocoşel-domnesc.* — Silene Antiloparum Vest. *Cocoşel-turcesc? Guşea-găinii.* — Silene Armeria L. *Lin?* — Silene gallica L. — Silene dubia Herbich Fl. — Cerastium triviale Lk. *Struna-cocoşului.* — Cerastium cerastoides *Crăcele?* — Cerastium arvense L. *Cornuţ.* — Stellaria Friseana Ser. *Rocoină.* — Stellaria nemorum L. *Şteluţă.* — Stellaria uliginosa Murr. *Rocoină.* — Stellaria subulata Wimmer. —

Stellaria Holostea L. — Stellaria graminea L. *Rocoină.* — Moehringia trinervia Clairv. — Arenaria graminifolia Schrad. *Năsâpariță.* — Arenaria biflora L. *Năsâpariță.* — Arenaria serpyllifolia L. *Năsâpariță.* — Spergula rubra L. — Scleranthus uncinatus Schur *Buruiana-surupăturii.* — Scleranthus dichotomus Schur. — Scleranthus perennis L. — Scleranthus annuus L. *Buruiana-surupăturii.* — Agrostemma Githago L. *Neghină.*

Lineae.

Linum tenuifolium L. *In-de-munte.*

Oxalidaceae.

Oxalis Acetosella L. *Măcrișu-oii.*

Malvaceae.

Malva silvestris L. *Nalbă.* — Althaea officinalis L. *Nalbă-mare.*

Hypericaceae.

Hypericum perforatum L. *Buruiană-de-hulpe?* — Hypericum tetrapterum Fries. — Hypericum montanum L.

Berberidaceae.

Berberis vulgaris L. *Lemn-galbin.*

Rhamnaceae.

Rhamnus cathartica L.

Geraniaceae.

Geranium phaeum L. *Pălăria-cucului.* — Geranium alpestre Schur. — Geranium pusillum L. *Foiță-moartă?* — Geranium columbinum L. — Geranium palustre L. — Geranium pratense L. *Ciocu-berzî.*

Balsaminaceae.

Impatiens Nolitangere L. *Slăbănog.*

Leguminosae-Papilionaceae.

Genista ovata W. et K. *Grosamă.* — Genista Germanica L. *Grosamă-măruntă.* — Genista tinctoria L. *Grosamă, Peană-de-hohic?* — Genista pilosa L. *Drob.* — Genista germanica L. — Cytisus leucotrichus Schur. *Drob.* — Cytisus ratisbonensis Schaeff. *Drob.* — Ononis hircina Jacq. — Glycyrrhiza echinata L. *Rădăcină-dulce.* — Medicago falcata L. *Afunet-ciorăsc? Aripă-de-cuc?* — Trifolium Pannonicum Jacq. *Trifoiu-roșu.* — Trifolium ochroleucum Huds. *Ciucuru-popii? Unghia-calului.* — Trifolium arvense L. *Coada-mâțî.* — Trifolium

repens L. *Trifoiu-alb.* — Trifolium aureum L. — Trifolium incarnatum L. — Trifolium montanum L. *Trifoiu-sălbatic.* — Trifolium pratense L. *Trifoiu-roşu.* — Lotus corniculatus L. *Ghizdeiu.* — Melilotus albus Desr. *Sulchină-albă.* — Melilotus officinalis Desr. *Drobmare.* — Astragalus alpinus L. *Chituluş?* — Coronilla Emerus L. *Cuţubatură?* — Onobrychis arenaria Kit. *Aripă-de-corb?* — Vicia silvatica L. *Măzăriche.* — Vicia saepium L. *Măzăriche.* — Vicia Orobus DC. *Măzăriche.* — Lathyrus Nissolia L. *Bob-sălbatic, Măzăriche.* — Lathyrus silvester L. *Fâseiuţă-preştiţă.* — Lathyrus latifolius L.

Rosaceae.

Prunus spinosus L. *Mărăcine.* — Sorbus aucuparia L. *Scoruş.* — Rubus Idaeus L. *Smĭeur.* — Rubus suberectus Andrs. *Sĭeur.* — Rubus fruticosus L. *Mura-ursului.* Alchemilla vulgaris L. *Făină-de-(v)in?* — Fragaria collina Ehrh. *Căpşun.* — Rosa canina L. *Măceş.* — Rosa alpina L. *Trandahir-sălbatic.* — Spiraea ulmifolia Scop. *Barba-caprii.* — Geum montanum L. — Potentilla rubens Crantz *Scrântitoare.* — Potentilla anserina L. *Talpa-gâştii?* — Potentilla chrysantha Trev. — Potentilla Thuringiaca Bernh. — Potentilla silvestris Necker *Scrântitoare.* — Agrimonia Eupatoria L. *Turiţă.* — Sanquisorba officinalis L. *Floare-din-troiele?*

Oenotheraceae.

Epilobium angustifolium L. *Sburătoare.* — Epilobium roseum Schreb. *Sburătoare.* — Epilobium alsinefolium Vill. *Sburătoare.* — Circaea intermedia Ehrh. *Iarba-vrăjâtoarii.* — Circaea lutetiana L.

Crassulaceae.

Sedum glaucum var. glandulosa pubescens *Râsâpchiş?* — Sedum Heuffelii Schott. *Urechelniţă.* — Sedum maximum Suter. *Urechelniţă, Ciucuri-cătăneşti?* — Sempervivum soboliferum Sims. *Spulber?* — Sempervivum montanum L. — Sempervivum tectorum L. *Iarba-împăratului, Ţâtron-de-friguri? Vârtolomeiu? Urechelniţă.*

Urticeae.

Urtica urens L. *Urzâcă-mică, Urzâcă-crăiască.* — Urtica dioica L. *Urzâcă-mare.*

Saxifragaceae.

Saxifraga moschata Wulf. *Suschin?* — Saxifraga adscendens L. *Foaie-măruntă?* — Saxifraga luteo-viridis Schott et Kotschy. *Gonitoare?* — Saxifraga cuneifolia L. *Floare-de-turc-măruntă?* — Saxifraga stellaris L. *Căpşunele?* — Saxifraga Heuff. *Mistic?* — Ribes Grossularia L. *Agrinj.* — Ribes rubrum L. *Rozânchin.*

Umbelliferae.

Conium maculatum L. *Cucută.* — Cicuta virosa L. *Cucută-de-apă.* — Anthriscus silvestris Hoffm. *Amărăciune? Hăşmăciucă.* — Anthriscus nitida Wahlnb. — Anthriscus Cerefolium Hoffm. *Chervăl.* — Helosciadium nodiflorum L. — Sanicula europaea L. — Astrantia major L. *Şte(v)ie.* — Pimpinella Anisum L. *Anason.* — Pimpinella Saxifraga L. *Pătrânjel-de-câmp.* — Foeniculum capillaceum Gilib. *Finchin.* — Carum carvi L. *Chim-sălbatic.* — Oenanthe aquatica L. *Chim-de-baltă.* — Oenanthe silaifolia M. B. — Pastinaca sativa L. *Păstârnoc, Păstrănap.* — Siler trilobum Scop. — Cnidium silaifolium Jacq. *Fulger?* — Meum Mutellina Gärtn. *Crastavan?* — Selinum carvifolia L. *Cucută-sălbatică?* — Angelica silvestris L. *Brustan? Crastavan-de-munte?* — Peucedanum oreoselinum L. — Peucedanum palustre. Hoffm. — Peucedanum graveolens Benth. et Hook. *Mărariu.* — Laserpitium prutenicum L. — Daucus carota L. *Ruşânea-fetii, Morcov-sălbatic.* — Chaerophyllum aromaticum L. *Gâlci-de-porc.* — Chaerophyllum cicutaria Vill. *Baraboiu-sălbatic.*

Loranthaceae.

Viscum album L. *Văsc.*

Aristolochiaceae.

Aristolochia Clematitis L. *Măru-lupului, Fâsoiu-cioarî-iel-mare.* — Asarum europaeum L. *Popâlnic.*

Ranunculaceae.

Clematis intergrifolia L. *Curpen.* — Thalictrum aquilegifolium L. *Clocoţăl.* — Thalictrum pauciflorum Schur. *Clocoţăl.* — Thalictrum majus Crantz. — Thalictrum simplex L. — Thalictrum heterophyllum W. et Gr. — Hepatica triloba Chaix. *Popâlnic-iepuresc.* — Pulsatilla nigricans Stork *Dediţăl.* — Pulsatilla grandis Wender. *Dediţăl.* — Anemone alba Reichb. *Floarea-vântului.* — Anemone nemorosa L. *Floarea-vântului.* — Adonis vernalis L. *Cocoşel-de-câmp.* — Adonis autumnalis L. *Cocoşel-de-câmp.* — Ranunculus heterophyllus Weber. — Ranunculus calthaefolius Reichb. *Călci?* — Ranunculus Flammula L. — Ranunculus Lingua L. — Ranunculus Ficaria L. *Rănunchiu, Şălată-sălbatică.* — Ranunculus cassubicus L. — Ranunculus acer L. *Picioru-cocoşului, Floarea-broaştii.* — Ranunculus repens L. *Floricică-de-pe-lac, Linuţă?* — Ranunculus sceleratus L. *Buruiană-de-friguri, Buruiană-amară.* — Ranunculus bulbosus. L. — Caltha alpina Schur. *Călci.* — Caltha palustris L. *Călci.* — Trollius europaeus L. *Volvură-de-pe-luncă, Volvură-galbină.* — Helleborus purpurascens W. et K. *C....e-popii, Spânz.* — Helleborus viridis L. *C....e-popii.* — Helleborus Baumgartenii Kovács *C....e-popii.* — Aquilegia vul-

garis L. *Ciucurei?* — Aconitum Moldavicum Hacq. *Omeag.* — Aconitum Cammarum Jacq. *Omeag.* — Aconitum variegatum L. *Omeag.* — Aconitum Napellus L. *Omeag-de-munte.* — Aconitum Lycoctonum L. *Omeag-galbin.* — Actaea spicata L. *Orbanț.*

Papaveraceae.

Papaver Rhoeas L. *Mac-roșu, Mac-puturos, Mac-sălbatic.* — Papaver hibridum L. *Mac-de-câmp.* — Chelidonium majus L. *Rostopastă, Buruiană-crestată?* — Corydalis cava Schrogg et K. *Breben-vânăt.* — Corydalis solida Smith. *Breben-roșu.* — Corydalis pumila Host. — Fumaria officinalis L. — Fumaria Schleicheri Soy. et Will.

Cruciferae.

Capsella Bursa pastoris Moench. *Buruiană-de-friguri.* — Roripa (Nasturtium) Pyrenaica L. — Arabis alpina L. — Arabis auriculata Lam. — Arabis sagittata Bert. — Arabis Halleri L. — Arabis procurrens W. et K. — Arabis brasticaformis Wallr. — Cardamine gelida Schott. — Cardamine Hayneana Welw. — Cardamine amara L. — Cardamine resedifolia L. — Sisymbrium Alliaria Scop. *Vindecuț.* — Sisymbrium orientale L. — Sisymbrium irio L. — Brassica nigra L. *Mușdariu-negru.* — Brassica Rapa L. *Rapchiță-sălbatică.* — Sinapis alba L. *Mușdariu.* — Lunaria rediviva L. *Lopățâcă.* — Alyssum Gemonense L. — Alyssum calycinum L. — Draba verna L. *Rândunică? Chituluș?* — Thlaspi Kovácsii Heuff. *Buruiana-(v)iermelui.* — Thlaspi arvense L. *Buruiana (v)iermelui* — Isatis tinctoria L. *Drob-mărunt, Drobușor.* — Bunias orientalis L. *Colțu-lupului.*

Resedaceae.

Reseda lutea L. *Rosedă, Coada-vacii?*

Violaceae.

Viola hirta L. *(V)iorea.* — Viola ambigua W. et K. — Viola gymnocarpa Ianka. — Viola collima Bess. — Viola obscura Schur. — Viola canina L. *(V)iorea-sălbatică.* — Viola montana L. — Viola alpina Iacq. — Viola lutea Sm. — Viola silvestris Lam. — Viola pratensis M. K. *Gușea-găinii.* — Viola tricolor L. *Gușa-găinii, Mamă-mașteră, (V)iorea-tărceată.*

2. Monocotyledoneae.

Orchidaceae.

Orchis militaris L, *Sculătoare? Floarea-băiatului?* — Orchis ustulata L. — Orchis coriophora L. — Orchis globosa L. — Orchis cordigera Fries. — Orchis Morio L. *Bribonic.* — Herminium Monor-

chis L. *Iarba-cucului?* — Anacamptis pyramidalis Rich. — Epipactis microphylla Ehrh. *Iarbă-de-baltă.* — Listera ovata R. Br. *P. ţa-cocoşului.* — Listera cordata L. *P. ţa-cocoşului, Păru-cucului?* — Neottia Nidus-avis Rich. — Corallorhiza innata R. *Coroclean? P.. a-cucului?*

Iridaceae.

Crocus Banaticus Gay. *Brănduşe-de-munte.* — Gladiolus imbricatus L. *Coasă.* — Iris germanica L. *Catiţă, Stânjânel-vânăt.* — Iris Pseud-Acorus L. *Stânjânel-galbin.* — Iris caespitosa Pall. *Catiţă-vânătă.*

Amaryllidaceae.

Narcissus radiiflorus Salisb. *Coprină, Floare-popească?* — Galanthus nivalis L. *Ghiocel.*

Liliaceae.

Majanthemum bifolium Schmidt *Sburătoarea-presurii?* — Paris quadrifolia L. *Răsfulg, Crucea-florilor?* — Convallaria majalis L. *Lăcrămioare, Clopoţele.* — Convallaria Polygonatum L. — Lilium Martagon L. *Ciucurei-de-pădure.* — Erythronium Dens-canis L. *Cocoşel.* — Gagea pratensis Pers. *Ciapa-cioarî, Scânteiuţă.* — Allium Porrum L. *Poriu.* — Allium ursinum L. *Aiu-sălbatic.* — Colchicum autumnale L. *Ciapa-cioarî.* — Veratrum nigrum L. *Ţâtron-domnesc?* — Veratrum album L. *Ştirigoaie.*

Juncaceae.

Luzula erecta Pers. — Luzula Sudetica Willd. *Pleşcioriţă?* — Luzula spicata L. *Foaie-din-dos?*

Cyperaceae.

Scirpus compressus L. *Ţipirig.* — Eriophorum vaginatum L. *Floarea-clinului?* — Eriophorum gracile Koch. — Cyperus divisa Huds. *Papură.* — Carex Davalliana L. *Iarbă'n-trâi-hire.* — Carex remota L. — Carex obtusata Lilj. *Bănicel? Cucuruzu-cioarî?* — Carex acuta L. — Carex canescens L. *Paiu-lung.* — Carex atrata L. *Flemblioară?* — Carex flava L. *Foaia-băiatului?*

Gramineae.

Anthoxanthum odoratum L. *Spărangină.* — Alopecurus pratensis L. *Coada-hulpii.* — Phleum pratense L. *Iarbă-de-pe-marginea-călii.* — Calamagrostis silvatica L. *Stuh.* — Calamagrostis villosa Chaix. *Stuh.* — Sesleria rigida Heuff. — Avena capillaris Host. *Ovăs.* — Avena flavescens L. *Ovăs.* — Aira caespitosa L. — *Păiş-subţâre, Iarbă-lungă.* — Aira flexuosa L. *Păiş.* — Aira canescens P. B. *Păiş.* — Andropogon Ischaemum L. *Păiş-dulce.* — Holcus lanatus L. *Flocoşâcă.* — Holcus avenaceus Scop. *Ovăscior.* — Melica uniflora Retz. *Floare-de-pe-părău?* — Poa laxa Hänke *Hir.* — Poa trivialis L.

Şuvar. — Poa bulbosa L. *Hiruşor.* — Poa nemoralis L. *Iarbă-deasă.* — Triodia decumbens R. Br. *Floare-din-şanţ? Floare-de-mătăuz?* — Bromus secalinus L. *Osigă.* — Dactylis glomerata L. *Golomăţ, Iarbă-înnodată.* — Briza media L. *Tremuriciu.* — Festuca supina Schur. *Păiş.* — Festuca hirsuta Host. *Păiş.* — Festuca xanthina R. et Sch. *Păiş.* — Festuca sylvatica Vill. *Păiş.* — Festuca pratensis Huds. *Păiş.* — Setaria verticillata P. B. *Mohor, Meiu-păsăresc.* — Setaria viridis P. B. *Mohor, Meiu-păsăresc.* — Triticum cristatus L. *Grâu-sălbatic.* — Triticum repens L. *Hir.* — Lolium perenne L. *Nebunie, Hiricele?* — Selaginella Helvetica L. *Păruşcă?* — Stippa pennata L. *Negară.*

B. Plante fără flori.

1. Archegoniate vasculare.

Lycopodiaceae.

Lycopodium Selago L. *Brăduţ.* — Lycopodium clavatum L. *Brânca-ursului.*

Ophioglossaceae.

Botrychium Matricariae Schrank.

Polypodiaceae.

Aspidium hastulatum Ten. *Feregă.* — Aspidium Filix-mas L. *Feregă.* — Aspidium aculeatum Schwartz *Feregă.* — Aspidium Lonchitis Schwartz *Feregă.* — Aspidium argulare Kit. *Feregă.* — Asplenium viride Huds. *Feregă.* — Asplenium adianthum-nigrum L. *Feriguţă.* — Asplenium Serpentini Tausch *Feriguţă.* — Asplenium germanicum Weis. *Feriguţă.* — Asplenium ruta-muraria L. *Feriguţă.* — Polypodium vulgare L. *Feriguţă.* — Scolopendrium vulgare Smith. — Pteris aquilina L. *Feregă-de-câmp.* — Blechnum spicant With. *Feriguţă.*

Equisetaceae.

Equisetum arvense L. *Păru-porcului. Codie.* — Equisetum silvaticum L. — Equisetum hiemale L. *Codie.* — Equisetum ramosissimum Desf. — Equisetum Thelmateja Ehrh. *Păru-porcului.*

2. Muşchi.

Bryaceae.

Bryum argenteum L. *Muşchiu.*

Funariaceae.

Funaria hygrometrica Hedw.

Polytrichaceae.

Pogonatum urnigerum P. Beauv. *Muşchiu-de-jgheab.* — Polytrichum commune L. *Muşchiu-de-pământ.*

Marchantiaceae.

Marchantia polymorpha L. *Călbează.*

3. Lichene.

Parmeliaceae.

Usnea barbata Achar. *Muşchiu-de-lemn.* — Cetraria islandica Ach. *Muşchiu-de-munte.*

4. Bureţi.

Mucoraceae.

Mucor Mucedo L. *Mucezală.* — Mucor racemosus Fres. *Mucezală.*

Aspergillaceae.

Penicillium glaucum Link. *Mucezală.* — Penicillium candidum Link. *Mucezală.* — Aspergillus glaucus Link. *Mucezală.*

Pezizaceae.

Peziza aurantia Pers. *Boarce.*

Helvellaceae.

Helvella esculenta Pers. *Boarce.*

Clavariaceae.

Clavaria botrytis Pers. *Creasta-găinii.* — Clavaria crispula Fr. *Creastă-măruntă.* — Clavaria flava Schaeff. *Creasta-cocoşului.*

Hydnaceae.

Hydnum repandum L. *Nemţâşor-gros.*

Polyporaceae.

Boletus edulis Bull. *Mânătarcă.* — Boletus aereus Bull. *Mânătarcă-cu-coada-groasă.* — Boletus bovinus L. *Ciupearcă-de-brad.* — Boletus luridus Schaeff. *Ciupearcă-domnească.* — Boletus subtomentosus L. *Ciupearcă-moale.* — Boletus luteus L. *Ciupearcă.* — Boletus scaber Fr. *Ciupearcă-de-pe-coastă.* — Boletus versipellis Fr. *Ciupearcă-roşie.* — Boletus suaveolens L. *Burete-de-salcă.* — Fomes fomentarius Fr. *Copită.* — Fomes igniarius L. *Copită, Burete-de-iască.* — Fomes lucidus Fr. *Lingura-frumoaselor.* — Polyporus confluens Fr. *Ciuciuleni-de-toamna.* Polyporus squamosus Fr. *Burete-de-nuc.* — Fistulina hepatica Fr. *Păstrăv-de-stejer.* — Merulius lacrymans Fr. *Ciupearcă-de-chimniţă, Mucezală.*

Agaricaceae.

Cantharellus cibarius Fr. *Nemțâșori.* — Cortinarius violaceus Fr. *Burete-vânăt.* — Agaricus campestris L. *Burete-alb-de-pajiște.* — Agaricus betulinus Scop. *Bureți-măstăcănești.* — Agaricus volemus Fr. *Burete-de-lapte, Lăptucă.* — Agaricus melleus Fl. Dan. *Burete-de-tropini.* — Agaricus fascicularis Huds. *Ciuciuleți-nebuni.* — Agaricus piperatus Scop. *Burete-porcesc? Burete-usturos.* — Agaricus scrobiculatus *Burete-ordaș?* — Russula foetens Fr. *Ciupearcă-puturoasă.* — Amanita muscaria L. *Burete-domnesc-nebun, Ismănariu.* — Marasmius scorodonius Fr. *Bureți-de-iarbă, Ciuciuleți-de-iarbă.* — Hygrophorus pratensis Fr. *Ciuciuleni-de iarbă.* — Lactarius torminosus Fr. *Burete-măstăcănesc.* — Paxillus involutus Fr. *Burete-ursăsc?*

Phallaceae.

Phallus impudicus L. *P. la-cucului.*

Lycoperdaceae.

Lycoperdon Bovista L. *Beșina-calului.* — Lycoperdon gemmatum L. *Beșina-calului.*

Fauna.

Considerată în general, fauna Rășinariului e dintre cele mai avute și variate. Căci deosebit de regiunea câmpeană, cu specii relativ destul de numeroase, pe culmile și poienele munților, prin râulețe și bălți, prin desiș de codri, sub învălișul de frunze, în pământul negru al pădurilor seculare se adăpostește o mare lume de ființe, dela cele mai mici și nevoiește, cari își ascund pe unde pot umila lor existență, și până la speciile cele mai puternice și sălbatice.

Totuș nu vom zice, că această bogăție merge crescând sau că e superioară celei din trecut. Mai de mult raportul stabilit de natură între mediul natural și faună îi asigură acesteia o situație dintre cele mai satisfăcătoare; pe lângă factorii geografici, împrejurările economice ale timpurilor trecute erau cu deosebire foarte prielnice liberei desvoltări a faunei. În evoluția faunei însă, schimbarea ocupațiunilor locuitorilor a avut consecințe fatale. Intervenția omului a rupt vechiul echilibru natural dintre mediu și faună, aducând o perturbație foarte păgubitoare liberei desvoltări a acesteia.

Pe măsură ce operaţiile forestiere sporesc şi se răresc masivele arborescente, dispar şi adăposturile multor specii de animale şi tot asemenea, în mod firesc, îngreuiază libera desvoltare a unor animale intensivarea culturii agricole, regularea râurilor, secarea bălţilor etc. Printre factorii cari le sunt defavorabili animalelor sălbatice sunt a se socoti cu deosebire vânătorii şi cu toată protecţiunea legilor, arma modernă şi lăcomia omului, mai puternice decât orice lege, vor apăsà din ce în ce tot mai greu asupra acestor existenţe. Şi cum la opera de exterminare sunt angajaţi şi contravenienţii, timpul nu e departe când urşii, mistreţii, căprioarele şi multe soiuri de pasări nu vor mai face parte din fauna ţinutului; în schimb reducerea numărului pasărilor insectivore şi cultura mai întinsă a unor anumite specii de plante vor favorizà tot mai mult sporirea insectelor fitofage.

În tabloul faunistic ce urmează, ca şi în cel premergător al florei locale, se vor trece şi toate numirile populare constatate, atât pentru animalele vertebrate cât şi pentru cele nevertebrate.

I. Mamifere.

1. Chiroptera.

Plecotus auritus L. *Liliac-urechiat.* — Vespertilio murinus L. *Liliac.* — Vespertilio Daubentonii Leissl. — Vesperugo pipistrellus Schreb. — Vesperugo noctula Schreb. *Liliac-de-noapte.* — Synotus barbastellus Schreb. — Rhinolophus Hipposideros Bechst. — Rhinolophus ferrum-equinum Schreb.

2. Carnivora.

a) ***Felidae:*** Felis catus L. *Mâţă-sălbatică.*— Lynx vulgaris L. *Râs.*

b) ***Canidae:*** Canis lupus L. *Lup.* — Canis vulpes L. *Hulpe.*

c) ***Mustelidae:*** Martes abietum. *Şder.* — Martes foina L. *Beică.* — Foetorius putorius Kais. et Bl. *Dihor.* — Foetorius vulgaris K. Bl. *Nevăstuică.* — Foetorius Erminea K. et Bl. *Nevăstuică-albă.* — Putoris lutreola L. *Noriţă.* — Lutra vulgaris L. *Iidră.* — Meles taxus Pall. *Iezure.*

d) ***Ursidae:*** Ursus arctos L. *Urs, Nămila-babii.* (v. legenda).

3. Insectivora.

Sorex vulgaris L. *Şoarec.* — Sorex araneus L. *Şoarece.* - Sorex fodiens Gm. *Cârtiţă.* — Erinaceus europaeus L. *Ariciu.* — Talpa europaea L. *Sobol, Ficior-de-popă* (v. legenda).

4. Rodentia.

Sciurus vulgaris L. *Veveriţă.* — Myoxus Glis L. *Veveriţă-mică, Veveriţă-de-fag.* — Myoxus dryas Schreb. — Myoxus Nitela Schreb. Myoxus avelanarius Desm. *Şoarece-alunariu.*[1] — Mus rattus L. *Sobolan.* — Mus decumanus L *Cloţan.* — Mus musculus L. *Şoarece-de-casă.* — Mus agrarius Pall. *Şoarece.* — Mus sylvaticus L. *Şoarece-de-pădure.* — Mus minutus Pall. *Şoriţel.* — Cricetus frumentarius Pall. *Hârciog, Hârşog, Cârciog.* — Arvicola arvalis Pall. *Şoarece-de-câmp.* — Lepus timidus L. *Iepure.*

5. Ruminantia.

Cervus Elaphus L. *Cerb.* — Cervus capriolus L. *Căprioară.* — Capella rupicapra L. *Capră-neagră, Capră-de-ţanc.*

6. Multungula.

Sus scrofa L. *Porc-sălbatic.*

II. Pasări.

1. Levirostres.

Cuculus canorus L. *Cucu.* — Alcedo ispida L. *Pasăre-de-ghiaţă, Pescărel-vânăt.* — Merops apiaster L.*[2] Coracias garrula L. *Sgaiţă-vânătă.* — Caprimulgus europaeus L. *Mulge-capre.* — Cypselus apus L. *Rândurea-de-pădure.*

2. Pici.

Picus martius L. *Ghionoaie-neagră, Ghionoaie-de-munte.* — Picus major L. *Ghionoaie-pişriţă.* — Picus medius L. — Picus minor L. *Ghionoaie-mică, Furnicariu?* — Picus viridis L. *Ghionoaie-verde.* — Picus canus Gm. *Ghionoaie-de-păunjâni.* — Picus tridactylus L. — Jynx Torquilla L. *Capu-'ntoarce.*

3. Accipitres.

Buteo vulgaris Bechst. *Şorliţă.* — Buteo lagopus L. — Pernis apivorus L. — Astur palumbarius L. *Hârău.* — Astur nisus L. *Lupu-*

[1] Se afirmă că a fost văzut încă şi un fel de şoarece săritor, specie ne mai pomenită până acum în această parte de loc.

[2] Pasările însemnate cu * se pot vedeà numai în trecere pe teritorul comunei.

păsărilor. — Milvus regalis Briss. *Gaia.* — Milvus ater L. — Circus cineraceus Naum.* — Circus pygargus L.* — Circus macrourus Gm.* — Buteo desertorum Daud.* — Falco peregrinus Gm. *Şoim.* — Falco subbuteo L. — Falco aesalon Gm. — Falco tinnunculus L. *Vânturel, Coroiu.* — Falco cenchris Fr. *Vânturel-mic.* — Falco rufipes Beske.* — Aquila imperialis Bechst.* — Aquila fulva L. *Vâltur-de-jgheab.* — Aquila naevia L. *Vâltur-negru.* — Aquila pennata L. — Haliaëtus albicilla Gm. *Vultur-pescăresc.** — Circaëtos gallicus Gm. — Gypaëtus barbatus L. *Vâltur-cu-coada-lungă.** — Vultur monachus L. *Vâltan-pleşuv, Vultur-negru, Hoală.* — Vultur fulvus Gm. *Vâltan-roşu-cu-capu-alb.* — Strix uralensis Pall. — Strix scops L. — Strix pygmaea Bechst. — Strix bubo L. *Buhă, Buhoaie.* — Strix otus L. *Buhă-mică.* — Otus brachyotus Gm. — Strix aluco L. *Huhurez.* — Strix noctua Retzius. *Ciovică.* — Strix flammea L.

4. Passeres.

Luscinia luscinia L. *Priveghitoare.* — Luscinia philomella Bechst. *Priveghitoare.* — Erithacus rubecula L. — Ruticilla tithys L. *Cotoruş.* — Ruticilla phoenicurus L. — Saxicola oenanthe L. — Pratincola rubetra L. *Mărăcinariu.* — Turdus viscivorus L. *Sturz-mare.* — Turdus musicus L. *Sturz-mic.* — Turdus pilaris L. *Sturz-de-munte.* — Turdus torquatus L. *Mirlă-de-brădet.* — Turdus merula L. *Mirlă-neagră.* — Cinclus aquaticus Bechst. *Pescărel, Pişcărel.* — Troglodytes parvulus Koch. *Chituluş, Pătruţ.* — Sylvia hortensis Bechst. — Sylvia curruca L. — Sylvia atricapilla Lath. — Phylloscopus superciliosus Gm. *Pasere-de-aur.* — Accentor modularis L. — Accentor alpinus Bechst. — Motacilla alba L. *Cuţubatură-vânătă.* — Motacilla sulfurea Bechst. *Cuţubatură-galbină.* — Anthus arboreus Bechst. — Alauda arborea L. *Ciocârlie.* — Alauda arvensis L. *Ciocârlie-de-câmp.* — Alauda cristata L. *Ciocârlan.* — Emberiza miliaria L. *Presură-sură, Presură-mare.* — Emberiza citrinella L. *Presură-galbină.* — Fringilla coelebs L. *Pasere-domnească.* — Fringilla montifringilla L. *Cintiţă, Cinchiză.* — Ligurinus chloris. *Franţoz.* — Fringilla spinus L. *Ţaisăl.* — Fringilla carduelis L. *Ştigliţă.* — Cannabina linota L. *Cânepariu.* — Passer domesticus L. *Vraghie-de-casă.* — Passer montanus L. *Vraghie-de-câmp.* — Coccothraustes vulgaris Pall. *Cireşeriu.* — Pyrrhula rubricilla Pall. *Ghimpăl.* — Loxia curvirostra Gm. — Sturnus vulgaris L. *Graun.* — Corvus corax L. *Corb.* — Corvus corone L. *Cioară.* — Corvus cornix L. *Cioară-sură.* — Corvus frugilegus L. *Cioară-de-holde.* — Corvus monedula L. *Ceucă.* — Pica caudata K. Bl. *Ţarcă.* — Garrulus glandarius Vieill. *Sgaiţă-de-pădure.* — Nucifraga caryocatactes L. *Alunariţă-de-munte.* — Nucifraga caryocatactes macrorhynchus *Sgaiţă-de-brădet**. — Lanius excubitor L. *Berbecel.* —

Lanius collurio L. — Hirundo rustica L. *Rândunică.* — Chelidon urbica Boie. *Străluŋț.* — Muscicapa grisola L. — Muscicapa atricapilla L. — Oriolus galbula L. *Chișcă-flori?* — Parus major L. *Piț-âgoiu-mare, Țâcâlean.* — Parus coeruleus L. *Piț-âgoiu-vânăt.* — Parus ater L. *Piț-âgoiu-mic.* — Parus palustris L. — Parus cristatus L. *Piț-âgoiu-cu-căciulă, Piț-âgoiu-cu-moț.* — Parus caudatus L. — Sitta europaea L. *Scorțariu.* — Certhia familiaris L. *Scorțariu-mic.* — Tichodroma muraria L. — Upupa epops L. *Pupăză.*

5. Gyratores.

Columba palumbus L. *Porumb-sălbatec.* — Columba oenas L. *Porumb-sălbatic.* — Turtur vulgaris L. *Turturică.*

6. Rasores.

Tetrao urogallus L. *Cocoș-sălbatic.* — Tetrao bonasia L. *Găinușe-de-alune.* — Perdix cinerea Briss. *Potârniche, Potrâniche.* — Tetrao coturnix L. *Pipălacă.*

7. Grallatores

Charadrius fluviatilis Bechst. *Fluerariu.* — Scolopax rusticola L. *Sâtariu.* — Gallinago gallinaria L. *Fluerariu?* — Ciconia alba Bechst. *Cocostârc-alb, Barză.* — Ciconia nigra Bechst. *Cocostârc-negru.* — Ardea cinerea L. *Stârc.** — Crex pratensis Bechst. *Cârșteiu.*

8. Natatores.

Anas boschas L. — *Rață-Sălbatică.** — Anas crecca L. *Rață-sălbatică.** — Anas querquedula L. *Rață-sălbatică.**

III. Reptile.

Emys europaea Schneid. *Broască-țăstoasă* — Lacerta agilis L. *Șopârlă.* — Lacerta viridis Daud. *Șovrigariu.* — Lacerta muralis Merr. *Șopârlă-verde.* — Anguis fragilis L. *Nopârcă Șerpele-lui-Noe* (v. legenda). — Pelias berus L. *Viperă.* — Pelias berus var. prester L. *Viperă.* — Coronella laevis Merr. *Șerpe.* — Tropidonotus tesselatus Laur. *Șerpe.* — Tropidonotus natrix L. *Șerpe-gheuș.* — Coluber atrovirens Schinz. *Șerpe.*

IV. Amfibii.

Hyla arborea L. *Brotac.* — Rana esculenta L. *Broască-de-apă.* — Rana temporaria L. *Broască-de-iarbă.* — Rana bufo L. *Broască-râioasă.* — Bombinator igneus Merr. — Salamandra maculosa Laur. *Șolimindriță.* — Triton palustris L. *Fapt.* — Triton vulgaris L. *Fapt.*

V. Peşti.

Cottus gobio L. *Sglăvoacă, Glăvoacă.* — Salmo fario L. *Păstrav.* — Barbus fluviatilis Agass *Mreană.* — Barbus Petenyii Heck. *Jeamnă.* — Leuciscus dobula L. *Clean.* — Cyprinus nasus L. *Scobariu.* — Cyprinus phoxinus L. *Crăieţ.* — Cobitis taenia L. *Crâmpchiţă.* — Cobitis barbulia L. *Crâmpchiţă.* — Rhodeus amarus Agass. *Pletişoară.*

VI. Moluşte.

Helix pomatia L. *Melc, Smelc, Bourel.* — Arion empiricorum Fér. *Smelc-şerpos.* — Limax agrestis L. *Melc-de-frunze.* — Limnaeus stagnalis O. Fr. Müll. *Smelc-de-baltă.*

VII. Artropode.

1. Insecte.[1]

Diptera.

Caliphora vomitoria L. *Muscoiu.* — Tabanus bovinus L. *Tăun.* Culex pipiens L. *Bâţan.* — Lucilia Caesar L. *Musca-verde.* — Melophagus ovinus L. *Cârcel.* — Gastrophilus equi Fabr. *Musca-calului.* — Oestrus ovis L. *Strechea-oilor, Muşiţă?* — Hypoderma bovis De Geer. *Strechea-de-(v)ite.* — Trypeta cerasi L. *Musca-de-cireşe.*

Hemiptera.

Acanthia lectularia L. *Păduche-de-lemn.* — Aphis granaria L. *Păduche-de-grâu.* — Aphis Brassicae L. *Păduche-de-curechiu.* — Aphis pruni Fabr. *Păduche-de-pom.* — Pentatoma baccarum L. *Gangă-puturoasă, Jidov?*

Hymenoptera.

Bombus terrestris L. *Bombariu.* — Bombus hortorum L. *Bombariu-de-grădină.* — Bombus lapidarius L. *Bombariu-negru.* — Vespa crabro L. *Gărgăun.* — Vespa vulgaris L. *(V)iespe.* — Formica nigra Latr. *Furnica.* — Formica rufa L. *Furnica-roşie.*

Orthoptera.

Locusta viridissima L. *Cosaciu.* — Decticus verrucivorus L. *Cosaciu-peştriţ.* — Gryllus domesticus L. *Griuruşiu.* — Gryllotalpa

[1] Nu poate fi scopul nostru a enumără toate insectele câte se găsesc în hotarul comunei. Ajunge dacă însemnăm aici pe cele mai bine cunoscute de poporul din Răşinariu. Date mai amănunţite vezi la Dr. Karl Petri, *Siebenbürgens Käferfauna,* Hermannstadt, 1912.

vulgaris Latr. *Colopchișniță, Conopeșniță.* — Forficula auricularia L. *Urechelniță.* — Periplaneta orientalis L. *Gândac-negru.*

Coleoptora.

Anobium pretinax Fabr. *Cariu.* — Melolontha vulgaris Fabr. *Gândac-de-Maiu.* — Calandra granaria L. *Gâlgăriță.* — Tenebrio molitor L. *Gândac-de-făină.* — Bruchus pisi L. *Gâlgăriță-de-mazăre.* — Anthonomus pomorum L. *Gândac-de-pomi.* — Lucanus cervus L. *Rodașcă-de-ștejeriu.* — Cerambyx heros L. *Gornic.* — Lytta vesicatoria L. *Gândac-de-turbare.* — Bostrychus typographus L. *Gândac-de-brad.* — Cetonia aurata L. *Gândac-verde.* — Blaps mortisaga L. *Gândac-puturos.* — Lampyris splendidula L. *Licuriciu.* — Coccinella septempunctata L. *Mămăruță, Măriuțică.*

Lepidoptera.

Tinea granella L. *Molia-de-bucate.* — Tinea pellionella L. *Molia-de-piele, Molia-de-lână.* — Tineola biselliella Hummel *Molia-de-pene.* Carpocapsa pomonella L. *Molia-merelor.* — Vanessa urticae L. *Flutur-roșu.* — Mamestra oleracea L. *Fluturu-luminii.* — Hibernia defoliaria L. *Flutur-de-iarnă.* — Pieris brassicae L. *Flutur-alb-de-varză.* — Pieris crataegi L. *Flutur alb.* — Arctia caja L. *Mâța-popii.*

Pseudoneuroptera.

Calopteryx virgo L. *Strigoaie.*

2. Miriapode.

Julus terrestris (hungaricus) L. *Șerpuleț.* — Lithobius forficatus L.

3. Păianjeni.

Tegenaria domestica L. *Paunjân-de-casă.* — Epeira diadema L. *Paunjân-cu-cruce.* — Ixodes ricinus L. *Căpușe.*

4. Raci.

Astacus fluviatilis Rond. *Rac.*

VIII. Viermi.

Lumbricus agricola Hoffm. *Râmă.* — Aulastomum gulo Moq. Tand. *Lichitoare.* — Hirudo medicinalis L. *Lichitoare.*

Istoria.

Comuna Răşinariu[1] — ori să-i zicem cu poporul *Răşinariŭ* — se întâmpină în documentele vechi subt diferite numiri ca: *Riuetel, Ruethel, Roschel, Roschanad, Ruschanar, Rwschanaw, Roschoneyra, Rosenawr, Rosinar, Roschynar, Rozonayr, Russinair, Rosthanar, Ressinarinum, Secterdorf, Stederdorff.*[2]

Răşinariul, departe de a fi — cum au voit să dovedească scriitorii saşi în trecut şi cum mai cred unii chiar astăzi — o colonie de prin veacul al XIV-lea, e tocmai dim-

[1] Numele *Răşinariu* e, după toată aparenţa, un derivat românesc din *răşină*. Până a nu se fi întemeiat Sibiiul, sătenii — aşa ne spune tradiţia — trăiau din vinderea răşinei pe care o duceau în târguşorul din apropiere, Cisnădia, şi cu care plăteau şi contribuţia cătră stăpânul locului. E posibil ca locuitorii acestei comune să se fi numit deci «răşinari», nume care a trecut apoi şi asupra comunei.

E însă şi mai posibil, ca numele de *Răşinari* să fie rezultatul unei etimologii populare, precum de altfel admite şi excelentul filolog român Dr. Sextil Puşcariu. Astfel s'ar puteà ca numele original al comunei să fi fost *Riuşor*, cum s'a numit până în zilele noastre râul-graniţă între Răşinariu şi Cisnădioara. (Indic acì şi posibilitatea unei derivaţii din *Roşu: Părăul-Roşu* – graniţă între Răşinariu şi Sibiiu — *Pământul-Roşu, Năsâpu-Roşu*, numele tradiţionalului prim-descălecător Coman *Roşca* ş. a.) Numele de Riuetel sau Roschel, întrebuinţat în documentele cele mai vechi, este, în acest caz, o conrupţiune săsească a numelui Râuşor. Locuitorii comunei Râuşor s'au putut numì sau *Riuşoreni* (*Ruşureni*) sau *Riuşorari (Ruşurari)*, cu unul dintre cele două sufixe româneşti *-ean* sau *-ar*, care se întrebuinţează spre a indicà originea.

Forma *Ruşurari* èrà menită (cu cei trei r) să se disimileze în *Ruşunari*, ar aceasta să treacă, în urma schimbării sufixei *-une* în *-ină*, la forma *Ruşinari*. Dacă admitem acum o etimologie populară după *răşină*, ajungem la *Răşinari*, care ar fi însemnat mai întâi pe locuitorii comunei, iar mai apoi comuna însaşi, precum se întâmplă foarte adesea la numirile toponimice.

[2] Cu privire la Răşinariu m'am folosit, în cea mai mare parte, de dosarele procesuale aflătoare în arhiva fiscală din Budapesta, cea imperială din Viena şi cea orăşănească din Sibiiu. Pentru uşurinţă, actele folosite în procesul urbarial dintre Răşinariu şi Sibiiu (1735—1789) vor fi citate în cursul lucrării pe scurt: *Trasm.* (Transmissionales in causa Possessionis Resinar contra et adversus Lib. Regiamque Civitatem Cibiniensem) în arhiva orăş. din Sibiiu şi *VIII şi VIII app...* în arhiva statului din Budapesta.

potrivă una din cele mai vechi aşezări ţărăneşti din părţile ungurene. Cu mult înaintea colonizării unor anumite puncte din pământul crăiesc, într'un timp când abià începù a se face puţină lumină în părţile transilvane, comuna Răşinariu pare că există dejà ca unitate politică.

Dela 1488 avem o «carte ocolniţă», alcătuită pe baza unor documente mai vechi şi folosită în procesul urbarial dintre Răşinariu şi cetatea Sibiiului. Aceasta, ca şi tradiţia,[1]

La Fântâna-Roşcâ.

şi mărturiile, chiar ale saşilor, din a. 1738,[2] duc originea satului până la regele Hunilor, Atila, în tot cazul cu mult

[1] În vremuri depărtate, cu mult înainte de a se pomeni de oraşul Sibiiu — spuneau bătrânii satului ascultaţi la 1738 — doi oameni au venit de s'au aşezat unde e azi Răşinariul: *Mustaţă* îl chemà pe cel dintâiu, iar pe al doilea *Coman Roşca* care, acesta, şi-a durat locuinţă pe locul unde e astăzi Fântâna Roşcâ, în mijlocul satului. (V. Transm. p. 584).

[2] Intre alţii, primarul Cisnădiei G. Brassai: «hallottam besszélleni az örögöket, hogy minekelőtt hogy Szeben épittetett volna, még annak előtte ülték volna azon Résinári helyet az oláhok». (VIII, K. Fasc. 2, Lib. 2.)

înainte de venirea Saşilor în Ardeal şi de întemeierea Sibiiului sau «villa Hermani». Şi în timpul dominaţiunii romane, şi şi după retragerea legiunilor, «Dacii» răşinăreni îşi vor fi continuat traiul lor de păstori prin munţii ocrotitori, puţin turburaţi de năvălirile barbarilor, cari n'aveau pentru ce să-i caute, cu gând rău, în modestele lor sălaşuri. Hunii chiar, n'au rămas în mintea lor subt chipul grozav al cotropitorilor: de regele lor, «bunul şi vechiu craiu Atila», aminteşte tradiţia ca de unul care nu că le-a înlcălcat, dar le-a asigurat, prin acea «veche carte hotarnică», moşia strămoşească.[1]

Cel mai vechiu document care atestă existenţa satului e din 1204.[2] Prin el regele Emeric, în semn de răsplată pentru valoroasele lui servicii, scuteşte pe *Ioan Latinul* din *villa Riuetel*,[3] dimpreună cu toţi erezii săi de orice impozite, mai acordându-le lor şi alte privilegii nobiliare, pe lângă o singură îndatorire, aceea de a prestà ţării şi regelui servicii militare.

Intr'un timp deci, când Răşinariu-Riuetel dimpreună cu alte comune de graniţă erà abià stăpânit de regii ungari, vedem că printre Răşinăreni au fost şi nobili sau egali cu

---

[1] V. actul mai la vale.

[2] U.-B (= Fr. Zimmermann şi K. Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen)* I. pag. 7; N. Densuşianu, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, I. p. 50.

[3] Contrar teoriei învăţaţilor saşi, a celor din secolul al 18-lea, cari afirmau — ridicolă afirmaţie — că Riuetel s'ar fi putut să fie Răhăul (lângă Sebeş) ori Rucărul (în ţara Oltului) sau D-zeu ştie care alt sat din *provincia Cibiniensis*, şi a celor de azi, după cari Riuetel erà orăşelul săsesc de mai târziu — Cisnădia, eu trebuie să susţin, că subt Riuetel sau, cum se numeşte în documentul dela 1223, al lui Andreiu II, (N. Densuşianu, Documente p. 79) *Ruetel* (Roschel), are să se înţeleagă satul românesc, cum a început a se numì mai târziu — Răşinariul. Ce se atinge de Ruetel pentru Cisnădie, amintim că în cele mai vechi documeute existente această aşezare săsească, netăgăduit mai nouă decât satul românesc Răşinariu, e pomenită subt nume ca Helt, Helta, Helthaw, Helten, Gyznoyo, Dyznoyow, Dyznoo, nicidecum însă Riuetel sau Roschel

Deaceea, dacă luăm în considerare mai sus amintitele dovezi filologice pe lângă cele topografice din documente, în special documentul dela 1223, care între altele arată graniţa dintre Cisnădioara (Mons Scti Michaelis), Răşinariu (Ruetel) şi Sibiiu (Villa Hermani); dacă mai alăturăm şi părerea, aceeaş cu a noastră, a generaţiilor din veacul al 18-lea, nu putem să nu recunoaştem că sub Riuetel (Roschel) e de a se înţelege Răşinariul.

nobilii. Fără vreo legătură cu Teutonii din Transilvania, aceşti *hyobagiones* atârnau deadreptul de regele şi vor fi fost stăpâni sau, mai de grabă, posesori interimali ai satului, dar fără putere de a scoate pe predialişti din drepturile lor strămoşeşti.

Noi trebuie să presupunem pentru Răşinariu o perioadă când el a stat sub ascultarea voevozilor români. Altfel nu ne-am puteà explicà, cum cele mai vechi documente pomenesc de danii făcute de către unii domni ai Munteniei. Anume, aceeaş hârtie care cuprinde diploma lui Matia,[1] cuprinde şi extrasul unui act de danie de moşii, care s'o fi făcut bisericii din Răşinariu Radu-Vodă-Negru şi Mircea Basarab. Dăm în acest loc întreg extrasul acesta, foarte important din atâtea puncte de vedere.

Храм ѕкта црькѵ и [к]по[дѳ]кна Paraschevа, pentru moşiile besearicii, ceale date besearicii de Marele Herţeg Domnŭ Rad[u]-Vodă Negru.

In cîmpu de jos, din calia Coşteului, în sus, până în Strîmtu, jumătate de spre pădure a bisearicii, jumătate popilor, alta, din jos de calia Coşteiului, alta peste riu din Gura Văi, cu piatră rătundă, precum mearge vărsătura pin riŭ pe lângă merii popa Oprea Pătruţu, pe lângă stupină, pin calia Coşteului. Dară cea din jos de calea Coşteului e dată de Mircea-Vod[ă] Basarab.

Leat 6891 [1383]. m[e]s[i]ţa Ghen[arie] 7, за помнанїе дша ихъ [pentru pomenirea sufletului lor].

Principii vor fi ţinut şi Răşinariul, împreună cu Făgăraşul şi Amlaşul, ca o chezăşie a bunelor raporturi cu craii ungureşti sau poate chiar ca o cucerire vremelnică dela aceştia.

Încă în acelaş an (anul pomenit în actul citat) Răşinariul pare a fi fost în afară de legătura politică cu Ţara Românească, iar locuitorii lui în condiţia de servientes castri — pe cum vom vedeà mai la vale — încredinţaţi cu străjuirea graniţei de către acea ţară. Ceva mai târziu însă, satul se găseşte din nou în mânile unui domn român. Cel puţin aşà se poate conchide din actul pomenit mai sus. Odată cu Amlaşul, Răşinariul a putut să ajungă şi el în stăpânirea lui

[1] V. actul de pe pag. 42 şi 43.

Mircea-Vodă, care într'un chrisov dela 1387 se numeşte «herţeg al Amlaşului şi Făgăraşului şi domn al banatului de Severin». Aceasta e ultima mărturie de stăpânire românească a satului Răşinariu.

Deodată cu restituirea graniţelor politice nu se rupseră însă şi legăturile, care existau de mult, între locuitorii acestui sat românesc şi principatul vecin. Comunicaţia la hotar se făceà şi după aceea în cea mai mare libertate; erà un schimb destul de viu, de o parte şi alta a graniţei, de elemente etnice, de produse economice şi chiar de influinţe politice şi sociale. Trecând de o aşezare destul de ocrotită, în acest sat îşi găsiau un sigur adăpost prigoniţi de tot felul. Ca să nu mai vorbim de mulţimea boierilor fugari, Stefan, învins în lupta pentru tronul Munteniei, află aici refugiu dinaintea vrăjmaşilor şi chiar înfricoşatul Ţepeş-Vodă, după ce fu răsturnat de pe tron, petrecù, ca pribeag, în satul Răşinariu (Rothel), de unde scrise, în 8 Noemvrie 1462, acea scrisoare memorabilă, prin care cereà iertare sultanului Mohamed.[1] Ostaşi de-ai lui Mihaiu-Viteazul — povestiau mai târziu bătrânii — veniră de se aşezară în acest mare sat dela poalele munţilor şi e posibil chiar ca numărul lor să fi fost considerabil. Mai amintim, în sfârşit, şi aceea că în veacul XVIII-lea fugarul Apostol, fiul Banului muntean Hrizea îşi serbă nunta în casa unui preot din Răşinariu, Manea Izdrailă, iar o fată a aceluia luă de bărbat pe un Răşinărean, dascălul Aliman Galea.[2]

In calitate de *servientes castri* încheie Răşinărenii — căci printre *Valachi morantes sub castro...*[3] *ad Tolmacz usque ad*

[1] Cf. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol II. p. 291.

[2] V N. Iorga, *Scrisori şi inscripţii Ardelene şi Maramureşene* p. XXXIV.

[3] Să fi fost acest castru cel dela Salgó (v. Fr. Schuler v. Lybloy, *Merkwürdige Municipal-Constitutionen der siebenb. Sekler u. Sachsen*, 1862, p. 70 nota), cel dela Tălmaciu (v. I. K. Schuller, *Umrisse und kritische Studien zur Geschichte von Siebenbürgen*, III, 1840, p. 34) sau chiar dela Cristian (*Vizsgálódás az erdélyi Kenézségekről*, 1846, p. 49)? Nu cred. Mai curând castrul menţionat în document a fost chiar aici, la Răşinariu, şi deci în linia Tălmaciu-Sălişte tocmai la mijloc şi ruina *(Cetăţuia)* ce se află în apropiere nemijlocită de sat, pe înălţimea dela capătul apusean al acestuia, e a castrului răşinărean. Adevărat, că din *Cetăţuie* nu a rămas nimic în picioare ce ar puteà atestà începuturile ei şi astfel vom înţelege,

magnam villam valachicalem (Sălişte) sunt a se considerà şi ei — transacţia dela 1383 cu saxonii din Cristian îndatorându-se, între altele: a nu mai ţineà, fără concesiune, vitele lor pe păşunile Teutonilor, a străjuì, dimpreună cu ceialalţi Mărgineni, graniţele şi, în sfârşit, a nu mai umblà, decât la nevoie şi în caz de utilitate, înarmaţi cu arc şi săgeată.[1]

Pe lângă îndatorirea de a străjuì plaiurile, ca să nu năvălească în ţară dujmanii, să nu se facă hoţii şi contrabandă, Răşinărenii mai aveau să exploreze, de câte ori li-se cereà, ţările din vecini. In această din urmă calitate, Răşinărenii au rămas şi dealungul secolelor viitoare un element foarte preţios. In socotelile mai vechi ale Sibiiului, de pe la sfârşitul sec. XV şi după aceea, se pomenesc tocmai ei ca spionii

---

de ce nu se pot spune lucruri pozitive cu privire la trecutul de mai multe secole al cetăţii. Ba, nici măcar aceea nu se poate spune hotărît, dacă ruina e a unui castel-fort sau a unei mănăstiri de călugări. La concluzia din urmă ne-ar puteà duce faptul, că râuleţul ce curge pe la poalele Cetăţuii se numeşte până astăzi *Valea-Călugărilor*, iar că ceva mai încolo se ridică *Călugărul* şi *Curmătura Călugărului*. Totuş, numele — *Cetăţuie* — dat muncelului în vârful căruia se află ruina, apoi tradiţia despre uriaşii, ziditori şi locuitori ai cetăţii şi, în urmă, poziţia ei strategică, potrivită pentru retragere şi apărare în timp de pericol, nu lasă nici o îndoială asupra menirii acelei construcţii. Incă o dovadă şi una din cele mai sigure, pentru acest lucru ne dau următoarele amănunte:

«Afară de zidurile de împrejmuire, de multele gropi şi adâncituri, unde se poate să fi fost locuinţele, ni-s'a păstrat foarte puţin din resturile cetăţii Podişul ce se coboară cu o clină domoală spre miazăzi, reprezintă o elipsă lungă, foarte turtită la mijloc, a cărei laturi, cu direcţia sudică, e îndreptată spre Răşinariu, iar cea cu direcţia nordică spre Poplaca. Împrejmuirea are aici o înălţime remarcabilă şi gropile adâncite în masa şisturilor argiloase, oricât de străbătute sau acoperite de muşchiu, rădăcini şi trunchiuri de stejar, totuş se văd încă destul de bine. În partea opusă, la capătul ostic, ce pare neaccesibil din cauza povârnişului, au dispărut zidurile de împrejmuire. Coasta, ce se ridică prăpăstioasă deasupra râului dela picioarele muntelui, poate să aibă o înălţime de 2000 urme. La extremitatea vestică a ruinei de formă eliptică se vede o ridicătură, de mai bine de 40 urme înaltă, unde se pare că a fost un formidabil turn de veghe rotund. Numai unde şi unde mai apar resturi de mortar şi zidărie. In această parte, o întreită împrejmuire, puternică şi înaltă, apără cetăţuia. Circonferenţa întregei cetăţi e de 1200 paşi şi mai bine, iar lăţimea de 70—80 paşi. In interior se pot recunoaşte două rânduri paralele de săpături şi gropi. Rândul superior numără 26, cel inferior numai 20. Mai mari şi mai adânci sunt cele dela extremităţi. (M. I. Ackner, *Die römischen Alterthümer und deutschen Burgen in Siebenbürgen*, Wien, 1857 p 60.)

[1] U. B. II p. 564. Documentul l-au semnat pentru Românii »ex parte castri« şi următorii: Fladmir, Schuka (Giurca?) Petril Schereban, Magnus Neg, Schereb, Niger Bansch, Rodbansch, tot nume cu caracter curat răşinăresc.

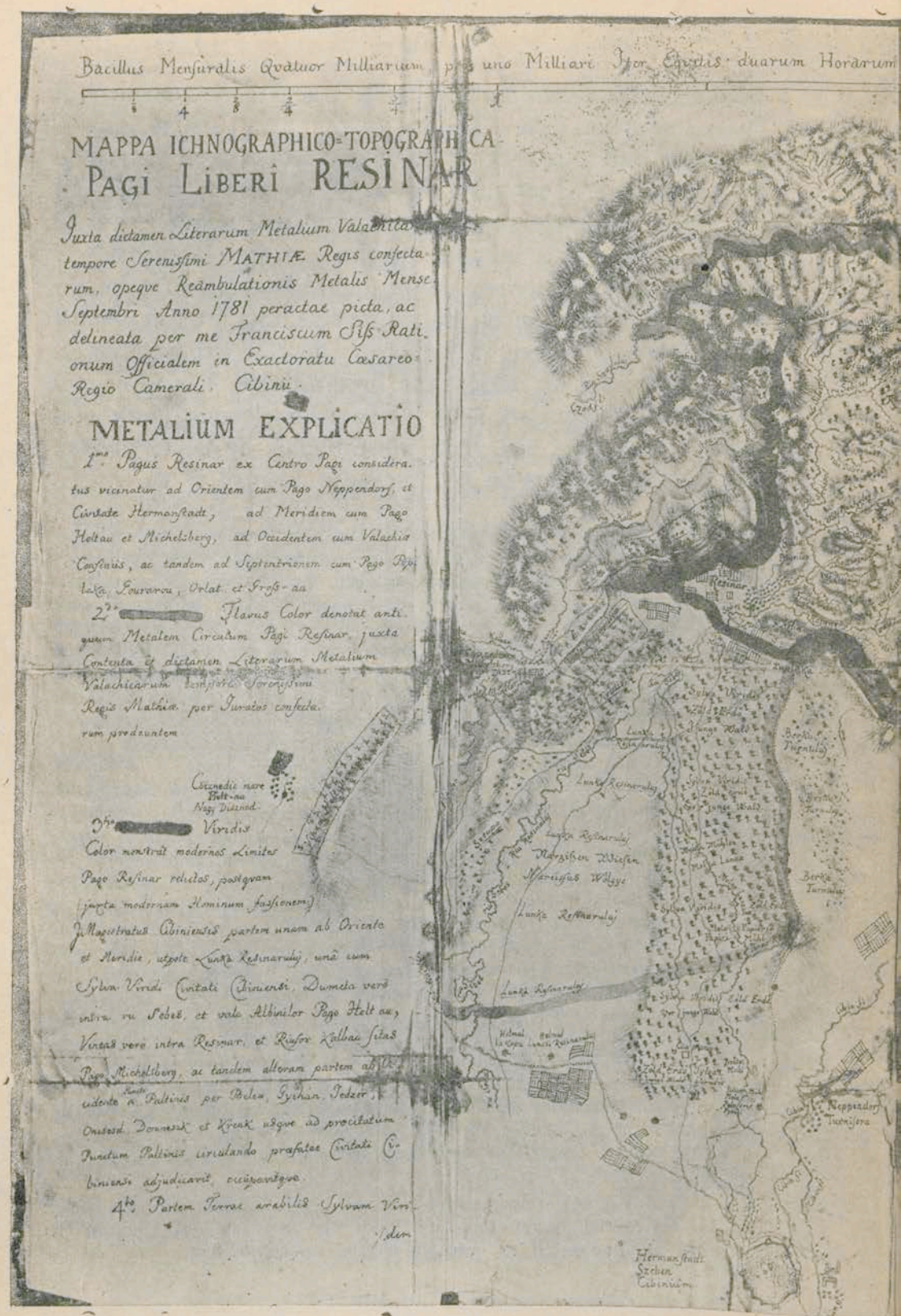
Bacillus Mensuralis Quatuor Milliarium pro uno Milliari Itor Equitis duarum Horarum
MAPPA ICHNOGRAPHICO-TOPOGRAPHICA
PAGI LIBERI RESINAR
Juxta dictamen Literarum Metalium Valachica tempore Serenissimi MATHIÆ Regis confectarum, opeqve Reambulationis Metalis Mense Septembri Anno 1781 peractae picta, ac delineata per me Franciscum Siss Rationum Officialem in Exactoratu Cæsareo Regio Camerali Cibinii.
METALIUM EXPLICATIO
1mo Pagus Resinar ex Centro Pagi considerat. vicinatur ad Orientem cum Pago Neppendorf, et Civitate Hermanstadt, ad Meridiem cum Pago Heltau et Michelsberg, ad Occidentem cum Valachis Confinibus, ac tandem ad Septentrionem cum Pago Pagi Laka, Fourarou, Orlat et Frosch.
2do [redacted] Flavus Color denotat antiquum Metalem Circulum Pagi Resinar, juxta Contenta et dictamen Literarum Metalium Valachicarum Serenissimi Regis Mathiæ per Juratos confectarum prodeuntem
3tio [redacted] Viridis Color monstrat modernos Limites Pago Resinar relictos, postquam juxta modernam Hominum fassionem Magistratus Cibiniensis partem unam ab Oriente et Meridie, utpote Lunka Resinarulj, unà cum Sylva Viridi Civitati Cibiniensi, Dumeta verò intra ru Sebeš, et vale Albinilor Pago Heltau, Vineas verò intra Resinar, et Riusor Kalbau sitas Pago Michelsberg, ac tandem alteram partem ab Oriente a Puntinis per Bodea, Gythan, Tedzer, Onitsch, Dominik et Kirnik usque ad procitatum Punctum Puntinis circulando prafatae Civitati Cibiniensi adjudicavit, eiusqventque
4to Partem Terrae arabilis Sylvam Viridem
Resinar
Neppendorf Turnisora
Hermanstadt Szeben Cibinium

plano Terreno, in montosis et præcipitibus partibus autem quplum etiam triplum Temporis sumendo.

Idem iter et Viam Publicam a Michelsberg pereã Reſinar ad Pagũ
[illegible] ſitam, item quædam ſylvarum Nemorumque pe-
[illegible] verſus Occidentem incipiendo a Paltinis Belæ et Syl-
[illegible] uſque ad Valachica Confinia, præter Belam, ubi Li-
gna focalia magazinalia in rationem Inclyti Magiſtratus
Cibiniensis finduntur, ac per Plavium Kalugero demittuntur,
ejusdem quidem Rodinarienſes. Sed non aliter, nisi absque
omnia præcedentis et inſuper ergà annuam eadem conſide-
rabilem Civitati Cibiensi præter Contributionis Taxam con-
denda; reliqua vero avulſa Reſinarenſia Terrena me-
diante Pinta et Vineâ, item Sylvas commodiores ro-
boreasque negotiorum vel conducere admittuntur Incolæ
Reſinarienſes.

2do In Terrena Universo, nunc Pago Reſinario ribido arri-
bi Terra reperitur ſolummodo Pagum Reſinar intra et
Via Publicam a Michelsberg ad Poplaca ducentem, in qua Fo-
[illegible] ſolitæ ac Kukurutz cum Arboribus, ſed nulla aqua
[illegible] viridia creſcere poſſunt; In montibus verò
[illegible] nulla omnino Arbutea præter Saxa, Saxoſumque
ſolum, item præter Ventum majorem ſingulque colè potest.
[illegible] pro Pabulis ſolummodo herbulæ frondesque cum Ar-
[illegible] ſunt creſcunt.

3tio Rivi Pago Reſinar modò proxi ſunt Vale Schiel,
[illegible] Riu Kalugero, utraque cum ſuis Rivulis velut proxi
Rami seu Brachia aquoſi ſtipati: convicinantes verò cur-
rentes Aqua Ru Spadalui, et Riu Sonnarului seu Cer-
ſilies, qui utraque ex uno Centro, et quidem ex horribili Alpe
dicti montis nempe Jedzer unâ cum alijs, in vertice fere pedis
ſeu Montium craſſe obvallatibus ſontibus originem ſumunt,
nam in Capite Montis Jedzer Portalitium Albæ Carolinæ S et
[illegible] Milliaria diſtans intraque altos circumſurgentes montes
[illegible] eadem, unâ cum Cibinio una eademque racemata conſpira
[illegible] gunt; Lacus verò Jedzer vocatus ad Ripam Mon-
[illegible] ſuper versus Cibinium ſeu profunditatem Orgyiarum ſuperet,
Montis limpha præcipitoſam cascatulam per 600 et ultra Orgyias
[illegible] ſortitur habet.

4to In Montibus ſunt exſtructæ Sotinæ ſeu Pagunſta
pro Paſtoribus et Pecoribus: pereq fluvium Ru Spadalui verò
etiam Domus plures cum Templo adjuncta habentur.

5to [illegible] libri lineæ, ubinam expandant [illegible] Pontis Viarum
[illegible] Aquæ, Montes et Sylvæ per Regionem [illegible]

şi negociatorii cei mai de seamă, cari foarte adeseori îndeplinesc servicii de natură politică şi economică (lantsgeschefftin und spyeray) în interesul provinciei întregi. Sătenii Mayne (Manea), Dwscha, Dragomir în a. 1503, şi mulţi alţii[1] în anii următori fură trimişi cu cheltueala sfatului sibiian: «ad congregacionem boyaronum, ad Banum, Logofoth et Wornok», «ad explorandum rumores Thurcorum et habitudinem vaivodae», «ad persuadendum Waydem», «pro investigandis novitatibus...»

Inainte de a încheià acest capitol din istoria satului, ni-se impune a cercetà mai deaproape situaţia de demult a locuitorilor. Documentul din 1488, chiar şi în forma în care e alcătuit, ne dă câteva date cari, complectate cu cercetări şi ştiri mai noui, fac să se întrevadă această situaţie. Importanţa actului stă cu deosebire în aceea, că ne înfăţişează vechiul hotar, în care se rezumă o bună parte din istoria satului. Deaceea îl dăm acì în întregime: [2]

Cu numele Tatălui şi al Fiiului şi al Duhului Sf[ă]ntŭ şi cu voia a Mării Sale de D[u]mnezeu cinstituluĭ şi înpodobituluĭ cu toate bunătăţile, dinpreună şi cu paza hotarălor, a Mării Sale de Dumnezeu cinstit Matiaş Craiŭ, prefăcutu-s'aŭ şi s'aŭ preaînnoitŭ carte ocolniţă a hotarului a satului Răşinariuluĭ, prin indemnaria şi ruga a cinstiţĭ Scaun de lege 40 bătrînĭ, pentru ca să se ştie şi să se păzască pe unde mergu margi[ni]le hotarului nostru a Răşinariuluĭ, peste tot înprejuru, precum veachia carte hotarnica, cea dela bunul şi vechiŭ Craiŭ Atila 420 şi în aniĭ maĭ pe urmă Măria Sa Matiaş Craiŭ, anul 1488, datu-ni-l-aŭ maĭ pă din jos mult; iară acum pe aicea întărit cu hialmurĭ.

Începem din capul din jos, de lîngă pădure de stejeriş, cu veciniĭ cei marĭ, Cestnodi, meargem, dumnealor pe din jos, şi Răşinariŭ pe din sus, meargem spre răsăritul de iarnă, curmînd lunca dă în gura Văi Albinelor în rîu de spre răsărit, halm. Meargem pe apă în sus, ca o pistreală de loc, halm. Fereaste spre stinga, prin pădure mestecată, suie şi mearge peste vinele Văi Albinelor iasă în

[1] Intre alţii, *Iwan Knezio* se pare a fi fost un agent deosebit de isteţ. El avù misiuni importante, cu deosebire în Muntenia, unde d. e numai într'un singur an, 1526, fu delegat nu mai puţin decât de 7 ori. (V. N. Iorga *Documente privitoare la Ist. Românilor*, XI. p 843 şi urm.)

[2] Documentul l-a publicat, însoţindu-l cu un scurt comentar, Dl N. Iorga în *Scrisori şi inscripţii Ardelene şi Maramureşene*, Bucureşti, 1906, p. 228 şi urm.

Faţa cu năsip, mearge puţinel, coboară pe un gruiŭ în jos, dă în vale de la Coşteiŭ maĭ sus, o pistreală de loc, într'unŭ gruiŭ, mearge puţinel, iară dă în vale Calbau. Mearge pe apă în sus, iase în curmătură la Fîntîna Neagră. Coboară pe o vale, dă în apa cea mare, mearge pe apă în sus, — noi de cătră faţă, veciniĭ ceĭ marĭ pe de spre dos —, şi, făcîndu-se 2 rîurĭ, meargem pe apa ce vine despre Munteni, muntele Buceciŭ, al mareluĭ hearţegu Radu-Vodă Negru, cel dela anĭ 6740 [1232], iase în Curmătură: aicĭ dinna stînga rămîn veciniĭ ceĭ marĭ. Suim alăturea cu Munteani muntele Buceaciu, ţinem tot vîrful: munţĭ Clăbuc, muntele luĭ Neagoe Ivan, până la Ţîcu Înnalt: aici ne despărţim de Munteni. Spre miazănoapte, pe după vîrful lui Neagoe Ivan în Muche, mearge pe pičor în jos, în gura Izvoruluĭ, mearge pe apa cea mare în sus, treci izvorul Adînciĭ Gropiĭ în sus; pe un piscu suim în vîrful munteluĭ Cindrea, luom cîtva sus, pin seamne. Aicĭ ne tîlnim că Cîrstianul, de spre faţă muntele Cneazului; din vîrful munteluĭ Cindrea meargem pintre iazere, pe pisc în jos, pă unde să împreună izvoarle, mearge, treace spre direapta, în Coasta Reace mearge prin dosul munţilor Răci, iase pe pičorul Băjinovului, la piatra cu Jipu, iase în vîrful munteluĭ Bătrîna, ţine vîrful pînă în vîrful munteluĭ Gaur, care caută spre rĕsăritul de vară, din capul munteluĭ, halm. Merge pe izvorul din a stănga, coboară colo jos în izvorul ce vine de spre resăritul de iarnă, mearge pe izvoru în jos păn în izvorul din sus, mearge pe potecul de pin Crîngu, iase în capul munteluĭ Vălaru, ţine vîrful Muchia; în vîrful Ganţu, hălmul. Ne despărţim de Cîrstianu, venim alăturea cu Turnu, coborîm pe rîpe; aič hălmu. Mearge pestă vinele Văiĭ plopişuluĭ, peste obreajie cu năsip, mearge în cap de dealu; la pădure de stejeriş, hălm. Mearge pin stejeriş pe aicĭ, supăr de Turn, mearge în dealu cu pămînt roşu, — hălm. Mearge în jos, zboară rogozu în stejeriş; — hălm. Mearge pin stejeriş, ne tîlnim cu veciniĭ ceĭ marĭ, Cistnădii; aič hălm. Ce iaste în lăuntru acestuĭ ocol, iaste pămînt rumînescu, a satului Răşinariuluĭ, nimăruĭ înduplecat; n'are nime a-l porunci, nice în pămînt, nice în apă, nice în ghinde, nice în jiru, nicĭ în aluniş, nice în rînsă. Şi s'au preainnoit această carte ocolniţă în zilele Mării Sale de Dumnezeŭ cinstituluĭ Craiŭ Matiiaş, cîndu aŭ fost cursul anilor ot rojdes. H[rist]vo 1488.

Popa Iacov, Popa Vasilie Tomuzea, Pop[a] Petru, i Popa Iosif Petriţi din sus црква, i Popa Sain, şi Popa Manas sau.

On bit sud [cînd a fost judeţ] cneazu Bunea sindie, Coman Desea, i Pătru Codrus, Oprea Codrea Şerban, i 40 de juraţĭ:

Rad Nistor, Aliman Gal[ea], Toma Mihnea, Pătru Tomuşea Băncilă, Rad[u] Băncilă, Rădoiţă, Rad Pinciu Sain, Bucur Oance, Comşe Omotă, Cîrstia, Comşe Băra, Sav[u] Hodrea Man[iu], morar bisericii.

În cuprinsul acestui hotar[1] sătenii — locuitori şi ei ai vechei Sylva Blacorum — erau oameni liberi şi se bucurau, fără îndoială, de drepturi care-i puneau pe un picior deopotrivă cu stăpânii lor de mai târziu. Ca de nişte drepturi naturale, moştenite dela vechi înaintaşi, aminteà de ele tradiţia vremurilor abià trecute.

Conducerea sătenilor o aveau, afară de preoţi, dregătorii mireni. Comuna îşi alegeà singură, prin vot obştesc, pe judele său şi pe ajutoarele acestuia. Deosebit de *cneaz*[2] sau jude, este menţionat în documentele de mai târziu al doilea dregător *sândie*, care erà, de sigur, substitutul judelui şi însărcinat în special cu paza hotarelor şi împăciuirea pri-

[1] Graniţele, cum le avem consemnate în harta alăturată, sunt restabilite de generaţiile de mai târziu pe baza acestui document şi a mărturiilor din a. 1776. Complectăm aici — după indicaţiile generaţiei dela 1776 — liniile de hotărnicie:

Graniţa între Răşinariu şi Sibiiu începe cu *Valea-Roşului* (în dreptul morii de hârtie a Sibiiului), aproape de confluenţa acesteia cu *Râu-Răşinariului*, trece peste *Fânaţu-Tănaciului* şi, prin *Dumbrava*, se îndreaptă spre *Lunca-Răşinariului;* de aici se întinde drept spre răsărit până ce dă, la *Capu-Luncii*, în gura *Văii-Stupilor*.

Despre Turnişor (recte Poplaca supusă Turnişorenilor), graniţa pleacă din *Între-Inei*, pe calea Plaiului înainte, păn' ce iese la capătul de dincolo al locului Între-Inei. Urmează graniţa despre Cristian, mai bine zis de către Gurarâului: Trece pe la *Vârfu-Dumbrăvii* sau *Cioara*, coboară pe o potecă drept în *Curmătura-Călugărului;* de aici, apucând pe o cale mai largă, se îndreaptă către fânaţul *Curmătura-la-seciu-lui-Stoian;* suie la *Vălari, Onceşti, Bătrâna, Beşineu* şi pe urmă, peste muchile mai înalte, se întinde până la *Vârful-Iezărului*, în vecinătatea *Frumoasei*.

În cealaltă parte, despre răsărit, graniţa pornind din gura *Văii-Albinilor* sau *Stupilor*, urmează cursul acestei văicele până la obârşia ei, în dreptul Cisnădioarii. Trece apoi pe dincolo de *Vii*, străbate prin mijlocul *Gruieţului* şi coboară în *Râuşor*. Până acì ţine graniţa între Răşinariu şi Cisnădioara. Cu *Valea-Hotarului* se începe graniţa de către Cisnădie: merge pe alvia râului înainte, pe la *Fântâna-Neagră, Curmătura-Măgurii* şi *Plăieţă* şi, după ce face o cotitură mare spre răsărit, ajunge la *Râu-Sadului*. Acest râu serveşte de hotar până acolo, unde se varsă în el *Sădurelu*. Graniţa ţine apoi malul drept al Sădurelului până dă în *Curmătura* sau *Poiana-Ţîganului*, ţintind pe urmă drept la frontiera Munteniei, unde se terminà, nu departe de obârşia Lotrului, graniţa de către Cisnădie (r. Sadu supus Cisnădiei). De aici se întoarce spre apus, către piscul *Buceciului*, dela Buceciu se abate, în linie dreaptă, spre *Negovanul-mare*, apoi coborând pe părâul *Conţu* ajunge iar la Râu-Sadului, de aici peste *Picioru-Iujbii* la muntele *Cânaia*, în apropierea muntelui *Frumoasa*, al Săliştei.

[2] Cnejii, la Răşinariu, se pomenesc până în jumătatea a doua a sec. al XVI-lea şi memoria lor cred că o păstrează până în ziua de astăzi numele muntelui *Cânaia*, dupăcum s'au păstrat, în acelaş mod, mulţime de nume, dispărute azi, în toponimia locurilor şi a munţilor: *Beşineu* (Biseni) *Beberani* (Bebera), *Negovan, Duşa, Tomnatecu* etc.

cinaşilor.[1] Atribuţiunile mai de seamă ale cneazului erau, după toate probabilităţile, să perceapă dările către fisc sau stăpânul locului — între cari *censul* sau *teragiul* şi *lucrum camerae*, — să menţină ordinea, să ridice oştirile, să execute oamenii la serviciile datorite şi să judece — după *dreptul obişnueinic valah* — pricinile obişnuite. Această jurisdicţiune o exercitau cnejii (resp. vătavii) în prima instanţă şi dela ei se puteà face apel la castelan sau la principe.[2] Aveau netăgăduit un rol de căpetenie şi *vornicii* (prin sec. XVIII li-se mai ziceà şi *oratore)* şi *pristavii*, cari aveau să îndeplinească sentinţele şi să poarte grija satului. Împreună cu dregătorii stăteau la sfat *bătrânii* şi *juraţii* («cinstiţi Scaun de lege 40 bătrâni»), iar *plăieşii* cu căpeteniile lor, *vătavii*, erau puşi să străjuiască plaiurile şi trecătorile. Aceştia toţi, sau numai o parte din ei, erau scutiţi de plăţile către sat şi de alte contribuiri.

* * *

Prin sec. XV devenind tot mai dese năvălirile prădalnice ale Turcilor şi ameninţând, de altă parte, şi voevozii români tot mai mult părţile de graniţă, regii ungari puseră să dărâme o mulţime de cetăţi de graniţă — între cari s'ar fi putut să fie şi «coşteiul» dela Răşinariu,[3] — iar prediile

---

[1] Deşi pe la începutul sec. al XIX-lea încă se mai face pomenire de sândie, nimeni astăzi, nici un bătrân din sat nu-şi mai aduce aminte măcar numele acestui dregător sătesc. Astfel, în ce priveşte numele şi atribuţiile lui nu ne putem întemeià decât pe nişte documente scrise, cari fac a se înţelege că dregătorului sătesc i-se ziceà sândie («Sindie», «Sindje», «Sindja», nu şi sindic sau osândic) şi că atribuţiile lui speciale erau cele mai sus arătate. Confere, pentru aceasta, documentul din 15 Martie 1481 (ѕѫдїꙗ=judecător), publ. de dl I. Bogdan în *Documentele lui Stefan cel Mare*, vol. II, p. 361, precum şi Ms. Nr. 335, a 1753, în arhiva oraşului Sibiiu.

[2] În secolul XVIII încă nu se pierduse tradiţia privitoare la această stare de lucruri. Cf. mărturiile bătrânilor satului (1738): Neagoe Muţiu, Toader Bobeşiu, Şerbŭ Duca, Man Pinciu, Bucur Costicea, Bucur Borchină şi Radu Muţiu. (Transm. 584).

[3] Nu e imposibil, de altă parte, ca acest castel să fi servit încă şi după aceea scopului de mai înainte. Un indiciu în această privinţă pare a ne da o notiţă dintr'un document dela 1559 de următorul cuprins: «cum sua Majestas transfugas bogerones insectari jussisset et ut omnia claustra Alpium custodirentur, missus est circumspectus Christophorus Lejsth sub Alpes Resonayr et Zilist». N. Iorga, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, XI. p. 872.

libere regeşti le incorporară, pentru o mai bună apărare a graniţei, la cele 7 judeţe. Aşà trebuie să fi ajuns şi Răşinariul a face parte din fundus regius. Timpul nu-l ştim, bănuim numai că această anexare sau incorporare s'a făcut cam în acelaş timp cu a Sălistei (a doua jumătate a sec. XV.)[1] şi sub aceleaşi condiţiuni ca a Tălmaciului («*...ut omnibus libertatibus, juribus et privilegiis, quibus civitates, Oppida et Villae dictarum Septem Sedium ab antiquo usque in praesentiam usi sunt et gavisi, utantur, gaudeant et fruantur*»).

În noua situaţie Răşinărenii îşi păstrară vechile libertăţi cu singura deosebire, că acum nu mai plăteau toate dările către fisc deadreptul, ci la un loc cu Saşii şi că nu mai apelau dela judecata cneazului la a domnitorului, ci la a sfatului sibiian. Jurisdicţia aceasta, mai lărgită, acum a naţiunii săseşti era împreunată şi cu oarecare foloase materiale mai mari, dar nicidecum şi cu proprietatea satului. Dreptul de a se folosì de întregul hotar al satului rămase neatins; locuitorii posedau în deplină libertate, ca şi până acì, munţii, pădurile, câmpiile, regalele, (crâşmăritul, morăritul, vânatul, pescuitul etc.) şi toate beneficiile cuvenite comunelor libere.[2]

---

[1] Asupra acestui fapt n'am găsit nici o ştire în actele, păstrate la Pesta, în Arhiva Ţării. În socotelile Sibiiului din a. 1492 însă se face pomenire de darea provincială ce o plăteşte cneazul din Răşinariu la mâna primarului G. Sartoris din Sibiiu, şi dacă nu ne înşelăm, aceasta este cea dintâiu mărturie documentară a situaţiei nouă în care ajunse satul Răşinariu.

[2] Lăsăm să urmeze aci drepturile şi privilegiile liberului sat Răşinariu, aşà cum au fost remarcate de apărătorii sătenilor în procesul cu Sibiiul: 1. Jus primae Instantiae; 2. Jus utendi Boni; 3. Jus Honorum; 4. Jus Commerciorum (dreptul de a exercità comerciul ori unde, în localitate şi pe la târguri); 5. Jus superiorem et inferiorem Jurisdictionatum Magistratum habendi; 6. Jus localem Parochialem Ecclesiam cum Scholis et Coemeterio habendi; 7. Jus Libertatis; 8. Jus Civitatis (dreptul dregătorilor săteşti de a primì şi pe străini în sânul comunităţii şi a-i face — după rânduiala satului — părtaşi tuturor drepturilor şi datorinţelor); 9. Jus Tribus (dreptul dregătoriei de a-i împărţi pe locuitori în anumite clase); 10. Jus Tributorum (dreptul de a face repartizarea contribuţiei); 11. Jus Census (dreptul de a supune pe imigraţi censului cuvenit); 12. Jus Magistratus (dreptul de liberă alegere a magistraţilor); 13. Jus Fororum (dreptul la o zi de târg pe săptămână); 14. Jus locales Constitutiones morales et oeconomiales faciendi; 15. Jus divisionis; 16. Jus restitutionem petendi in integrum; 17. Jus privatum fisci; 18. Jus connubiorum; 19. Jus condendi Testamenta; 20. Jus Patriae Potestatis; 21. Jus ordinis et praecedentiae; 22. Jus Legitimum Dominii; 23 Jus gladii. (Transm. pag. 63 şi următoarele).

Dar, dacă deocamdată noua stăpânire nu se deosebiă mult, ca administraţie şi justiţie, de cea veche a crailor, ea cuprindeà totuş mari primejdii pentru viitor. Constituià adecă punctul de plecare al evoluţiei ce duse pe nesimţite, în curs de câteva veacuri, până la distrugerea autonomiei şi la stricarea complectă a rostului satului.

În vecinătatea satului erau aşezări puternice de cetăţeni, cari priviau cu lăcomie la pădurile cele întinse şi bogate ale Răşinariului, la râurile atât de potrivite pentru ridicarea de mori şi alte asemenea instalaţii. Astfel, conflictele teritoriale şi variaţiile de hotar se petreceau mai mult în partea de către aceşti vecini puternici, şi ori de câte ori se puteà face fără frică, se dete pe faţă străduinţa de a pune stăpânire pe această bogăţie râvnită.

Cei mai de seamă doi competitori, Sibiiul şi Cisnădia, începură a-şi disputà stăpânirea asupra satului pe motivul, că acesta s'ar fi întemeiat pe moşiile lor şi cu învoirea lor. Firește, că şi dintr'o parte şi dintr'alta, pretendenţii se ofereau să dovedească cu mărturii şi documente — nu prea greu de aflat într'o vreme ca aceea (1572) — legitimitatea cererii lor, iar primul for de judecată, universitatea săsească, nu prea aveà de ce se împotrivì la ridicarea acestor pretenţii de stăpânire.

Dacă însă Sibienii erau în drept să declare mincinoase şi falşe toate mărturiile şi documentele adversarilor,[1] cu acelaş drept, deşì nu cu acelaş succes, puteau aceştia să infirme pe cele aduse înainte de Sibieni.[2]

---

[1] Masokkal ezell is invigorosanak mongywk az ty Metalistokat, Mert ty annak continen[tiaja] szerent nem byzonitottatok meg, hogy byrtatok volna az határt... per tacitam renunctiationem, ty magatok renunctialtatok neki, mykoron az két falw Mihalfalva es Ressonar ott epwlt, fructussat percipialtak, myolta ember emlekezety befoghattya, es patialtatok, tacite consentialtatok az my dominiomunknak, azert per taciturnit [atem] eoretlen az ty Metalistok. (V. actul Nr. 1016 din a. 1572 în arhiva oraş. din Sibiiu).

[2] Mi lewelel bizonitoltwk hogy myenk, birtwk is, keg[yelme]tek semmit sem Emberi byzonsagal sem lewelel de p[ro]priet[a]te nem bizonithata. Most sem akar keg[yelme]tek de proprietate bizonitany, hanem de wsu, kit my sem tagadunk, Mert birta es birtotta keg[yelme]tek az myenket, de hatalommal es az ketel ellen, es az a ky nekunk fay. (Actul citat).

N'am puteà înțelege aceste conflicte fără a luà în seamă faptul, că ele se petreceau într'o vreme plină de frământări, când cetățile se întreceau cu nobilii în tentative de expansiune și cotropire, iar controlul autorității superioare, chiar dacă se exercità, nu se puteà face decât într'o formă de tot vagă. Cu toate acestea, încercarea aceasta, poate cea dintâiu de acest fel, rămase deocamdată curat platonică, devremece competitorii n'au întrat nici unul în posesiunea prăzii râvnite. Căderea Răşinărenilor sub stăpânirea Sibienilor se întâmplă numai treptat şi pe încetul.

Cu ocaziunea anexării, sau poate după aceea, se aduse o mare ştirbire atribuțiunii lor de păzitori ai hotarului. Sibienii luară în mâna lor această îndatorire onorabilă, îndeplinindu-o prin plăieşi puşi de ei şi plătiți din cassa orașului.[1]

Darea ce o prestau la un loc cu ceialalți locuitori ai scaunului Sibiiului devenià din zi în zi tot mai mare. Saşii, ca să poată face față nevoilor crescânde, contribuirilor ce sporiau şi se măriau din ce în ce, s'au nizuit şi ei, la rândul lor, să profite cât mai mult pe urma măririi teritoriale a pământului crăiesc. Astfel, la a. 1494, când celor 7 județe li-se impuse o contribuție de 23,000 fl. Răşinariul plătì suma de 40 fl.; după doi ani (1496) această sumă crescù la 75 fl., iar peste alți doi ani la 95 fl. ş. a. m. d.

În darea de seamă, pe a. 1593, a primarului I. Wajda, Răşinărenii figurează cu sumele cele mai mari, ş. a. între altele plătesc sub titlul «S. Georgien czins» 80 fl. şi tot atâta sub titlul «S. Mertens czins».[2]

În statutele Sibiiului (Statuta oder Ordnungk der Königl. Stadt Hermannstadt) dela 1541 cetim: «*Mer hat Herr Purgermaster zu Stederdorf yerlichen dy Schaft Maut und schweyn maut und die Byrschagenn daselbst. Weytter hatt er nicht zu greyffen*».[3]

---

[1] Cf. Replica magistratului sibian dela 13 Martie 1736 pct. 3. (VIII app. Fasc. 25, Lit. K.)

[2] V. Anton Kurz în *Magazin für Geschichte Siebenbürgens*, II. p. 474.

[3] Fr. Schuler von Libloy, *Merkwürdige Municipal-Constitutionen der Siebenbürger Sekler und Sachsen*, 1862, p. 70. Cf. şi I. C. Eder, *De Initiis Iuribusque Primaevis Saxonum Transilvanorum Commentatio.* Viennae M.DCC.XCII p. 163–4.

Faptul că se pomenesc unele contribuţii către primarul Sibiiului nu e numai decât o dovadă că au fost robiţi acestuia, dupăcum afirmă învăţaţii saşi şi cum se sileşte să argumenteze cu deosebire dl Georg Müller în cartea sa, apărută de curând, *Die ursprüngliche Rechtslage der Rumänen im Siebenbürger Sachsenlande.* Dreptul primarului la «birşaghiile» din Răşinariu — dacă peste tot a fost un drept legal — nu puteà fi alta decât o răsplată pentru serviciile aduse ca ocârmuitor şi judecător[1] şi de sigur nu aveà a face nimic cu dreptul de proprietate a satului. Nu putem şti, dacă primarul aveà drept la întreaga sumă a birşaghiilor sau numai la o parte; afară de aceasta, ani dearândul nu se întâmpină printre veniturile primarului birşagurile din Răşinariu. În ce priveşte însă dijma din oi şi porci (Schaff u. Schweynmaut) cutez să afirm hotărît, că aceasta nu i-se cuvenià întreagă primarului, ci numai o parte, aceea anume care, în baza şi a art. de lege din 1548, i fu asigurată celui încredinţat cu facerea conumeraţiei şi cu strângerea quinquagesimei: un caş şi un «sac».[2]

Dar cum oare s'a ajuns la aceea, ca Răşinărenii să dea Sibienilor dijma regească? Voiu încercà să dau unele explicaţii în această privinţă.

Încă regele Matia, ca să-i ferească de neplăcerile ce li-le făceau dijmuitorii fiscali, le îngăduì Saşilor de a strânge ei, prin oamenii lor, dijma regească.[3] La acest favor, deşì vremelnic, se mai adause un altul, adevărat şi acesta tot vremelnic: unii dintre regii Ungariei sau principii Ardealului le arendară sau zălogiră Saşilor zecimele fiscale şi aceasta se făcù mai adesea prin contracte încheiate între fisc şi naţiunea săsească. Încât pentru Răşinariu, mai menţionăm acì actul dela 1655[4] (admiţând, firește, că e autentic), prin care principele Gh. Rákóczy II zălogì magistratului

[1] Cât pentru Răşinariu, primarul împărţià atribuţia de judecător cu judele regesc.

[2] N. Densuşianu, *Documente*, II. 4, p. 423: «connumeratori tamen juxta morem observatum unum caseum et unam manticam, vulgo Zsák, dare debebit».

[3] V. Vizsgálódás az erdélyi kenézségekről, Nagy-Enyed, 1846, p. 67.

[4] Copia în Arhiv. orăş. Nr. 594.

din Sibiiu pentru suma de 1250 fl. R. (1500 fl. ung.) dreptul la zecima din mieii Răşinărenilor. Nici una însă din acest fel de arendări nu cred să fi sporit mai mult mijloacele de uzurpare ale Sibienilor, grăbind astfel căderea ţăranilor din Răşinariu subt stăpânirea lor, ca aceea a împăratului Leopold.[1] Arendarea zecimelor într'un timp când autoritatea şi puterea, dar totodată şi dorul de stăpânire al dignitarilor săseşti îşi atinse culmea, fu, fără îndoială, o grea lovitură adusă comunei Răşinariu. Dijma ce o plătiau sătenii începù a nu mai fi considerată ca o contribuţie regească, ci mai mult ca un cens pentru pământul cedat spre folosinţă unor colonişti ai oraşului, dupăcum vom arătà mai la vale.

După aceste explicaţiuni să ne întoarcem iarăş la istoricul comunei. După moartea lui I. Zápolya II, în timpurile grele ale ocupaţiei turceşti, încetă şi jurisdicţia regilor asupra Ardealului, iar unii dintre principi, ca să-i câştige pe Saşi, nu aveau nimic în contra politicei lor de acaparare. Profitând deci de situaţia de pe acele vremi, magistratul şi, în numele lui, primarul şi alţi dignitari ţinteau să schimbe în folosul lor vechea orânduială: mărginind libertăţile sătenilor, întrebuinţându-i la diferite munci agricole şi însuşindu-şi tot mai multe din beneficiile satului. Documentele vremii ne arată o acţiune aproape sistematică în această direcţiune.[2]

---

[1] V.-A., XV, p. 154.

[2] De pe acum vom spune, că actele de brutalitate şi cotropire ce le vom constatà, nu le punem în socoteala naţiunii săseşti, ci numai în a unor organe conducătoare. În dorinţa de a se înavuţi cât mai mult şi cât mai repede, aceşti funcţionari luau, fiecare cât puteà, dela români şi saşi deopotrivă şi căutau să-i robească, pe cei dintâi, cu toate mijloacele ce le poate pune la îndemână o lăcomie neînfrânată. Caracteristic pentru lăcomia funcţionarilor din acel timp e şi aceea ce spune, vorbind de impilarea Răşinărenilor, nu mai ştiu care înalt dignitar din era josefină, că dacă comunele săseşti, puse în condiţiile de desvoltare cele mai favorabile, cu venituri alodiale enorme şi libertăţi dintre cele mai mari, n'au putut prosperà, iar ţăranii saşi, atât de harnici şi chivernisitori, au ajuns totuş să n'aibă nimic, sau aproape nimic, aceasta se datoreşte excluziv acestei funcţionărimi nesăţioase şi avide. În orice caz, pe lângă contribuţiile grele, reaua manipulaţie a acestor conducători purtă şi ea vina, că poporul săsesc, dupăce se ridicase în urma împrejurărilor prielnice în culmea fericirii şi prosperării, repede se scufundă în mizerie şi datoriile cele mai grele apăsau, într'o vreme, asupra pământului crăiesc.

Până unde numai putură, Răşinărenii se împotriviră încercării de a-i supune şi luară măsuri mai ales pentru apărarea de încălcare a moşiei străbune.

Prin actul dela 1631, la care se provocară Răşinărenii în decursul procesului urbarial de mai târziu, se determină o graniţă între cele două teritorii, al Sibiiului şi al Răşinariului, dela care înainte tot hotarul erà în stăpânirea absolută a vechilor locuitori şi tot asemenea fură restabilite vechile privilegii ale locuitorilor.[1] Nu ştim anume incidentul şi nici motivele speciale care au necesitat acest «acord», bănuim numai că au fost cunoscutele tentative ale domnilor sibieni.

Acordul încheiat la 1631, aşà se pare, nu avù darul de a face să înceteze actele de samovolnicie ale funcţionarilor orăşeneşti. Cu mult mai binevoitoare, fiindcă aveà şi simţul răspunderii şi al dreptăţii[2], se arată faţă de asupriţi comu-

[1] În procesul cu Sibiiul, Răşinărenii aduseră înainte o hârtie, scoasă, se vede, din arhiva magistratului si pe dânsa sunt însemnate aceste notiţe din veacul al 17-lea: «Légétură si entia déréptáte A kuviosuluj si Prealuminatului Domnuluj Bulgur de Kilin sze nu engedujásce Domnul Bulgur mai mult Resinerenilor de cet Hotarele tsele den vreme de de mult renduite pone unde odiniore sze tinde Padure nuoe si despre amnyaze zi ketre amnyaze nuaptye o szépétură dentrun dyál en dsos prin volie despre nyaze nuapte pene de supra altui dyál jeszte despre tsetáte a veni si pe Mossie Tsetéczi lunge Tsetetseny Mossie capetate e sztepuni, precum si atsászte se se stie, ke kitre Resinár den kuatse de szepetura szan Mossie de kimp a Bulgerilor, si despre tseje párté a szepeturi en dérépt ku Tsetate mosie atseje, se se stie de vesztitul Tanáts ásezáre szán rendujele alesse slobodi si krejestyi Tsetétz a Szibiuluy ku uo inime si ku uo intselezsere a Máreluy Tanats si a Domnilor uszute de Bárbátz iszprevite si fokute en trisprezetse zile áleuj Martzi, en Anul u mie sásze szute trizets si unul sze a asezat kum de akuma en ainte Resinareni ke schulujbele Domnest sze nu sze szuperere, dare pintru tsele de opste Lipszind Tsetétzi a fátse vor Rumunye adetor si sze nu sze tzie de a Resinaruluj, sau a Talmatsuluj sztepunire, szau szinut olovinerie (!) szau fiertul tsel puszti atseja, máj pe urme szlobod sze le fie lor, vin cumpera, si a da afáre kend vor voi». (Transm. pag. 1008 şi 1009).

Avem impresia că e vorba aici de un contract bilateral încheiat între oraşul Sibiiu şi Răşinariu. Prin acest act cei doi vecini se leagă: de o parte Răşinărenii, că nu vor mai trece dincolo de «sepetură» (Valea-Roşu ori Vaduri Muchii?) pe moşiile cetăţenilor, de altă parte Sibienii, çă nu-i vor mai supără pe săteni cu slujbe domneşti, nici îi vor turburà în liberul exerciţiu al crâşmăritului şi fiertul rachiului.

[2] Din simţul dreptăţii mai curând ca din cel al vrăjmăşiei, pe care îl impută comunităţii dl Müller — o. c. p. 41 — credem că a luat aceasta apărarea sătenilor. Documentele din acel timp ne servesc, în cazuri analoage, date destul de concludente în această privinţă. Vezi critica acestor stări şi la G. Seivert, *Hermannstädter Local-Statuten* 1869 p. 35.

nitatea orășenească, care oprì pe funcționarii abuzivi dela prădăciuni, luând sub scutul său vechile libertăți ale locuitorilor, între cari și liberul exercițiu al cârcimăritului. Dovadă e și următoarea hotărîre a ei: «*Dass hinfort die Walachen vom Stederdorff und andere der Stadt zugehörigten Iobagyen wedder Burgermeister noch sonsten iemandten sollen dienen, allein was zur Stadt notturfft gehörig wirdt sein, und soll diesen Roschenairner walachen dass wein Schenken nicht gewehret werden wie vor, sondern sollen macht haben wein zu kauffen undt zu schenken wie und wenn sie wollen*».[1]

Altădată, la 1631, se văzù chiar și sfatul nevoit a luà măsuri pentru apărarea Rășinărenilor de asupririle domnilor: «*Ist beschlossen worden, dass die Rosenarer oder Stadterdorfer Walachen nit sollen mit übrigen Herrendiensten beschweret werden, sonderen zu gemeiner Nothwendiger Arbeit sollen sye zu hülfen verobligiret seyn*».[2]

Situația se schimbă însă în jumătatea a doua a secolului. Pe când autoritatea comunității era în declin, se ridică foarte mult autoritatea funcționărimii înalte din județ; ea devenì chiar covârșitoare către sfârșitul secolului. Dar, pe măsura ce puterea și autoritatea acestor funcționari creșteà, creșteà în chip firesc și lăcomia și tendința ce o manifestau tot mai hotărît, de-a uzurpà drepturi de stăpânire nobiliară.[3] Din partea lor acești funcționari înțelegeau să-i aibă și pe locuitorii Rășinariului ca un fel de șerbi și aceasta, din nenorocire, le și succese cu timpul. Comunitatea nu mai constituià acum pentru sătenii amenințați un scut de apărare și dacă le dăduse ajutor în multe împrejurări, în cele de acum, și mai grele ca cele din trecut, nu mai voià, ori nu mai puteà să ridice vreo stavilă împotriva tendinței spre arbitrar a domnilor. Credem mai ales aceasta din urmă,

---

[1] Hermanstädter Lokal-Statuten, p. 46. Compară acest concluz cu partea a doua a textului publicat la pag. 51.

[2] Fr. Schuler v. Libloy, o. c. p. 94.

[3] Erà tocmai era înstrăinărilor în stil mare a posesiunilor regești, lucru care necesită instituirea unui for judecătoresc — *forum productionale* — cu menirea de a urmări, din oficiu, acest abuz al timpului

judecând după împrejurările şi situaţia social-politică de pe acea vreme.

Chestiuni de alt ordin decât cel al echităţii se puneau de acum în discuţia comunităţii. Se cerù anume, în adunarea din a. 1677 a sutaşilor, ca Răşinărenii să nu mai fie menajaţi, ci să fie obligaţi a face zile de muncă şi cărături pentru cetate, o cerere aceasta la care comunitatea erà hotărîtă de a nu renunţà cu nici un preţ.[1] Siluirea Răşinărenilor erà acum nu numai îngăduită, ci chiar reclamată, în interesul prosperării străinilor. Dela un timp deci se aduse cea mai grea ştirbire dreptului lor excluziv de a ţineà moară şi crâşmă şi ei furà supuşi tot la mai grele îndatoriri cătrà primarul oraşului.

Oricât de mari, birurile şi serviciile ce le prestau înainte de consulatul lui Harteneck nu erau totuş nesuportabile. Bătrânii întrebaţi de aceasta cu prilejul conscrierii dela 1721 [2] nu-şi aduceau aminte decât de următoarele prestaţiuni: Afară de tributul pentru moara oraşului, mai dădeau consulului din 100 oi 2 berbeci şi 2 oi cu miei, şi tot pe seama acestuia strângeau fânul — ca la 20 care — de pe luncă din jos de sat, iar pe seama spitalului orăşănesc strângeau fânul ce-l cosiau, de clacă, Poplăcenii.

Această vătămare a neatârnării nu se resimţì prea mult la început şi, înainte de veacul al XVIII, vieaţa ce o duceau locuitorii Răşinariului erà totuş neasemănat mai bună decât a fraţilor lor de pe moşiile nobilitare. In această situaţie ei se arătară, ca şi mai înainte, drept nişte oameni conştii de valoarea lor şi satul lor treceà de o aşezare destul de ocrotită.

---

[1] Dieweillen Reschinaire beshero Städterdorff genannt auch nachmal in Wort und in der That dasselbe heissen und verbleiben und desselben Einwohner, oder Walachen nicht gehandhabet, sondern neben andern ohne das sehr bedrängten Stulsleuten gemeine Stadt-Baw helfen zu befördern mögen adhibiert werden maasen solches nach Inhalt des rothen Büchleins auch laut des 3 Postulati anni 1675 von einem amplissimo senatu approbiert ist, und wird E. L. Hundertmannschaft Ihnen in contemptum von nun an keines Weges davon abstehen. (Hermannstädter Local-Statuten p. 57 şi 58).

[2] Dr. Fr. Schuller, *Zwei Konscriptionen des einstigen Hermannstädter Stuhles aus dem Beginne des 18. Jahrhunderts* in V.-A, N. F 1903, XXXII, p. 124.

In răstimpuri firește că nici ei nu erau să rămână scutiți de plăgile ce erau să vie peste Ardeal. Tradiția amintește vremuri când horde sălbatece călcau în picioare averea și vieața sătenilor. Cunoaștem mai multe cazuri de extremă cercare și mizerie. Unele sunt de prin anii cei dintâi ai sec. XVII. Atunci izbucni, pe urma războaielor și a groaznicei gospodării a lui Basta, o ciumă și foamete cum nu se mai pomenise. Zile întregi oamenii rătăciau pe câmp și prin păduri, ținându-și zilele cu jir și rădăcini, iar când și acestea se isprăviră, cu stârvurile, risipite peste tot locul, ale sutelor de nefericiți, pe cari le scoteau de sub zăpadă. Alții se hrăneau cu ce puteau rade de pe pieile de animale ori își mâncau carnea proprie, rupându-o cu dinții din brațe și picioare. Ni s'a păstrat chiar înfricoșata poveste a femeii canibale, care a ucis și a mâncat pe cei 4 copii furați de prin casele oamenilor, faptă pentru care a fost executată, iar cadavrul ei, despicat în 4, fu suspendat în cele patru părți ale orașului.[1]

Date despre alte nenorociri, cauzate de războaie, se pot aduce apoi de prin a. 1658, când cu împresurarea Sibiiului prin Tătari, apoi prin Curuții lui Gh. Rákóczy II, în anii sângeroși ai răsmiriților.[2]

Cu toate acestea, drept cea mai mare nenorocire fu socotită pierderea strămoșeștilor libertăți și ajungerea satului în situația umilitoare a unei simple anexe (*pertinentia*) a Sibiiului. Documentele timpului și împărtășirile contimporanilor ne arată, că aceasta s'a întâmplat către sfârșitul sec. XVII, în zilele lui Iohannes Sachs de Harteneck, comite al Sașilor (1697—1703) și primar al Sibiiului (1695—1701).

La a. 1698 mai marii Sibiiului se simțiau destul de tari pentru a încercà atunci ultima lovitură. Noua constituție mu-

---

[1] Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum, P. I. p. 217 nota. Cf. și Wolffgang de Bethlen, *Historia de rebus Transsilvanicis*, Lib. XII, p. 535.

[2] *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, ed. Iosephus Trausch, Kronstadt, 1800, II. p. 73; *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens*, ed. Eugen v. Trauschenfels Dr. I. N. Kronstadt 1860, p. 393; *Tagebuch des Iohann Irthell des älteren u. jüngeren*, p. 369.

nicipală din acel an — opera lui I. Sachs — contrar dispozițiilor categorice din 1631—34, îi supuse pe săteni la robotă față de consulul orășănesc sau primarul, le uzurpă dreptul de a cumpărà vinul pentru trebuințele lor din alt loc decât dela primarul orașului sau din cercul Sibiiului,[1] și le mai retrase și alte beneficii, de care se bucuraseră neturburați până atunci. La toate acestea, și ca o coroană a tuturor relelor, se mai adaose înstrăinarea moșiilor dela câmp, ogoare, livezi și izlazuri și, cum vom vedeà mai la vale, încă și alte știrbiri grele în autonomia și avuția lor teritorială.

Aici se ajunse deci, în decurs de câteva decenii de momeli și tentative, la condiția înjositoare iobăgească sau similară cu a iobagilor. De unde până acì erau oameni slobozi și stăpâni pe pădurile, pe apele și câmpiile lor,[2] Răşinărenii deveniră acum, pe baza chiar a legilor municipale, supuși pe vecie Sibiiului, simpli coloni pe pământurile orășenești, pe care le pot folosì numai până ce vreau domnii,

---

[1] *Neueste Constitutiones et Statuta Reipublicae Cibiniensis ab Ao. 1698*, Cap. V, p. 59 în Fr. Schuler Libloy o. c. pag. 125 și 126: «Den Reschinarern soll so lange der HE. Consul ihnen (jedoch in billigem Preiss) Wein zu leikewen zu geben hat von keinem andern – auch wenn Er keinen geben will oder kann, ausser des Stuels keinen Wein zu kauffen erlaubet seyn. Auch seyn sie dem HE Consuli Mäder und Handreichung bei seiner Oekonomie schuldig, doch muss auch darinfals ein moderamen observieret werden, damit sie auch der Stadt zu gut mögen arbeiten können». — Interesant, că între altele se găsește și un paragraf al cărui text samănă exact cu textul dela 1631 (citat la pag. 51), dar nu e decât un crâmpeiu, întrucât partea a doua a «acordului», cea favorabilă Răşinărenilor, a rămas cu totul afară. De altfel iată acest paragraf: «Soll der HE Consul den Reschinareren nicht gestatten, über die ihnen von Altersher assignierten Terminos, als wo vor Zeiten der junge Wald gewendet und von Mittag gegen Mitternacht der Graben von einem Berg herunter durch das Thal nebst der Mühlen über den andern Berg gegen Mitternacht gehet, gegen die Stadt zu kommen und auff Stadthattert zwischen denen Burgern Eigenthümer zu besitzen, wie dann gegen Reschinar zu jenseits des Grabens der Fundus Juris Consularis — diesseits aber des Grabens gegen der Stadt zu, gehöret für das Löbl. Judicat. (Ibidem pag. 126).

[2] Mart. din Cisnădie Michael Szabó (a. 1738): «Ugy értük és a régiektől is hallottuk, hogy a Resináriak ab antiquo ottan békességesen laktak és őket senki nem arcealta, hogy ne lakjanak ottan, sőt a mint mi is különös határt birunk, ugy ők is régenten birtanak. birni is hallottuk a régiektől, nem különben Erdőknek, Vizeknek, Mezőknek békességes birodalmában lenni értük és hallottuk».

ori pe care nu le pot părăsi, decât tot numai cu învoirea acestora.[1]

Jumătate de veac după aceasta îi găsim pe Răşinăreni în o cu totul altă stare. Putem zice că s'a schimbat cu desăvârşire fizionomia satului, fără ca să putem stabili cu preciziune fazele prin care a trecut până să ajungă la aceasta. Dar fiindcă atunci, la a. 1698, nu era ultima oară când sătenii apăreau ca stăpâni ai unora din vechile drepturi şi moşii, vom căutà — rezumând de o parte cele de până acum, iar de alta luând ca punct de plecare anul 1698 — să scoatem din datele foarte puţine cazurile cele mai hotărîtoare de impilări şi spoliaţii.

* * *

Decât pierderea dreptului de a ţineà moară şi varniţe, de a face iazuri şi a pescuì,[2] mult mai însemnată este pierderea vechiului şi foarte rentabilului drept al crâşmăritului. Până târziu, Răşinărenii şi-au păstrat acest drept, pe care de altfel puteà să-l exerciteze oricare sătean.[3]

---

[1] Aşà, la 1726, se pomenesc nişte măsuri extrem de aspre ce magistratul erà hotărît să ia contra acelor ţărani din Răşinariu, cari fugind de binele din satul lor se aşezaseră pe un loc liber între Răşinariu şi Poplaca *(Klein Roschinar)*. ... Als Einwohner von Reschinar «sich in einem Grund gegen Poplaca zu einige Szallasen gemacht», beschloss der Magistrat am 15-ten April 1726, dass man selbige beschreiben u. einige der Aeltesten hereinbringen u. in Arrest thun solle», zugleich sollte ihnen angekündigt werden sie müssten den Platz binnen sechs Wochen verlassen «widrigenfalls man solche Hütten ja einige Mühlen in Grund verbrennen werde...» Doi ani mai târziu se repeţi amenințarea: «usque ad quindenam daher zu retirieren, sonsten ihre Stuben verbrennet und ihre Sachen Preis gemachet werden sollten». V.-A. XXIV, p. 187 nota.

Mai reiese, dacă nu din documente scrise, dar din spusele bătrânilor, că atunci, sau ceva mai târziu — poate din aceleaşi motive ca cei din Micul-Răşinariu — unii dintre săteni se aşezară ca colibaşi cu oile, cu vacile şi caprele lor pe întinsele păşuni alpestre de pe lângă Râul-Sadului. Aşezarea lor, provizorie la început, deveni statornică şi se constitui astfel cătunul *Râul-Sadului*, colonia mai mare a satului-mamă Răşinariu.

[2] V. Transm. p. 679. Către sfârşitul secolului al XVII-lea drepturile acestea se pare că nu mai erau ale sătenilor ori, de bună seamă, nu erau numai ale lor.

[3] Mart. Michael Klósz, judele din Cisnădioara (a. 1738): «Azt bizonyosan tudom mondani, hogy Resináron mikor én ifju valék, akár melyik embernek szabad volt Kortsmát tartani, a kitől lehetett maga számára, tőllünk szabadon vitt és vett bort; egy szóval a falué volt a Kortsma, még arra is emlékezem, hogy egy Resinári ember az atyámtól egy hordó bort vett vala, és két Esztendeig őt forintot

Foarte adeseori însă, primarii Sibiiului făceau să se vândă şi vinul lor în crâşmele satului. Bineînţeles, că în gândul primarilor nu erà să rămâie numai cu atâta. Ei se nizuiau de a-şi aproprià dreptul crâşmăritului în Răşinariu şi în sensul acestor vechi nizuinţe începură a luà măsuri potrivite.[1] Legea municipală dela 1698 sancţionă aceste măsuri şi dete astfel o grea lovitură comunei şi bisericii din Răşinari, cari înainte de aceea se împărtăşiau în măsură egală de beneficiile crâşmăritului.[2] Urmaşii lui Harteneck, arogându-şi dreptul acesta ca pe un drept urbarial, îl confişcară în urmă cu totul, ne mai îngăduind locuitorilor să-şi vândă beuturile proprii decât timp de câteva luni (dela Sân-Mihaiu până la Anul-nou), iar mai târziu, nici atâta.[3] Vremelnic, ce e drept, se întâlnesc şi termene mai lungi şi oarecare favoruri. Aşà, în mintea contimporanilor consulului Werder (1716—1729) a rămas fixată amintirea unui favor ce li-s'a făcut, ori erà să li-se facă; anume, li-se promise atunci locuitorilor, că dacă

---

meg nem veheténk tőlle a bor árrából, annak utána a Resinári Súgye előtt megperlők őtet, és egyebképen meg nem fizethetvén, S. V. egy veress szőrű sertést vévénk el tőlle».

Mart. Gregorius Greger din Cisnădioara (a. 1738): «Azt bizonyosan tudgyuk hogy Resinaron a kortsoma a Resináriaké volt és bizonyosan mondhattyuk hogy innét a Resináriak sok bort hordokkal vettek magok számokra, s minden embernek szabad volt a kortsomaroltatás és igen gyakorta történt, hogy egészen meg nem fizettek a hordó bornak az árrát... a mi Atyáinknak, kik is által mentek Resinárra az Olahokhoz, hogy a Bornak az árrát meg vegyék, de külömben még nem vehettek, hanem az adóssoknak a Házoknál s Kortsomájokon addig ittak az Atyaink a Resinári adósokkal a mig edgyik sem maradott a másiknak adós és ugy jöttek vissza a Resinári Kortsomákrol».

Mart. din Cisnădie, Michael Szabó (a. 1738): «Mi azt bizonyosan tudgyuk, hogy Szász János ideje előtt, vagyis a Kúruczi Világ előtt a Resinári Kortsoma a Falué vala s a falunak fructificalt; azonban Temetésekre, Lakadalmokra s magok italokra a Resináriak hordóval vihettek bé bort szabadoson».

[1] VIII, T. Fasc. 2, Lib. 2.

[2] Transm. p. 679.

[3] VIII. O, Fasc. 2, Lib. 2. — Puterea centrală dete pe mâna primarilor acest venit la Răşinariu, bucuroasă că puteà, cu chipul acesta, să asigure de încălcare pe acela al Sibienilor. Anume, aceşti faimoşi dregători, crezând că pot tot ce vor, îndrăzniră, într'un rând, să se atingă chiar în Sibiiu de acest beneficiu al cetăţenimei sărace. Primarul P. Weber (1702—1704) începù să crâşmărească în chiar casa proprie, violând astfel un vechiu drept al cetăţenilor, drept care putù fi salvat numai graţie demonstraţiei energice a comunităţii revoltate. Vezi, pentru aceasta, actul Nr. 15 în Arh. oraş., cu deosebire mărturia lui Simon Filkenius (a. 1717).

vor încetà de a mai reclamà dreptul pierdut, pot fi siguri că li-se va acordà, în chip privilegial, ca şi celor din scaunul Tălmaciului, liberul exerciţiu al crâşmăritului dela Sân-Mihaiu până la Sf. Gheorghe.[1] De aceeaş provenienţă se poate să fi fost şi celelalte mici favoruri ce se mai pomenesc şi anume: biserica şi dregătorii comunali să aibă drept la 1 galben după fiecare bute de vin ce se vinde în folosul consulului, iar preoţii să poată aduce, oricât şi de ori unde, vin pentru trebuinţele proprii.[2]

Oricum însă, odată ce fu luat în deplină stăpânire, primarii nu numai că le interziseră locuitorilor crâşmăritul, dar nu le mai deteră voie să aducă beuturi nici barem pentru ospeţe şi pomeni, necum pentru alte trebuinţe ale casei.[3] Nesocotirea acestei oprelişti se pedepsià cu confişcarea beuturii sau desfundarea buţilor, cu bătăi, închisoare şi amende până la 12 fl. şi mai mult.[4]

Până unde numai putură, sătenii se împotrivirà încercării de a-i despoià de dreptul ce li-se cuvenià. Intr'un rând, la 1717, îi găsim chiar judecându-se pentru acest drept cu

---

[1] Mart. Ion Bădilă din Poplaca (a. 1738).

[2] G. Müller, o. c. pag. 43.

[3] Mart. A. Sifft ascultat la a. 1717 (Actul Nr. 15 în Arh. orăş.): «Rosinar nevű Faluban nem volt szabad valakinek csak égy csep bort is az Szebeni Polgar Mester hire nélkül az Faluban bévinni, annál inkább ott eladni, vagy kikorcsomárolni»; Mart. Mich. Toroczkai (ibidem): «sölt az sem volt szabad, hogy mikoron valami lakodalom az Faluban volt... hogy másunnan bort a faluban vittenek volna».

[4] Mart. 18, ascultat la a. 1717 (Ibidem): «a szebeni Polgár Mester a Faluban hire nélkül bévitt bornak mindgyarast a fennekit béronthattya, az mint én is vivum Exemplum, magam az Szabó Krestely és Teutsch András Polgár Mesterségekben az eő kgtmek Parancsolattyából kimentem és a Papoknak őtt hordoknak a fennekeket égyszersmind bérontattam». Cf. şi conscripţia dela 1721 în V.-A. XXXII, pag. 126.

Din însemnările trecutului mai ştim, că şi cei prinşi că au luat beutură dela preoţi fură supuşi la gloabe de câte 12 fl. ung., alteori, pentru acelaş delict, fură svântaţi în bătăi. «Şi când a fost domnul Werder bulgăr (1716 - 1730) a luat un om un cop de vin dela un popă şi l-au prins ducând vinul acasă şi l-au băgat în curtea sfatului şi nu l-au slobozit până n'a plătit 12 florinţi birşag, şi alţi doi oameni într'alt rând au beut într'o seară la un popă şi iară i-au prins şi i-au ţinut în curtea sfatului şi când i-au slobozit le-a dat la unul câte 12 lopeţi». (V. actul publ. de dl Dr. S. Dragomir în *Contribuţiuni istorice priv. la trecutul Românilor de pe pământul crăiesc*, Sibiiu 1913 p. L.)

cetatea Sibiiului. Dar silința ce și-o deteră domnii, cu concursul martorilor sibieni ascultați cu acel prilej, de a prezentà crâșmăritul la Rășinariu ca pe un drept urbarial practicat din cele mai vechi timpuri, triumfă în cele din urmă și cererea dreaptă a sătenilor nu fu băgată în seamă. Sentința dată în acest proces de guvernorul Ardealului, contele Kornis — nici că se puteà altfel — luă în sprijinul său dispozițiile legilor Comp. Const. P. III. T. 6, AA 1 și 2, precum și Approb. Const. P. III. T. 32, A. 1.[1]

Tot în timpul acesta de încercare și momire, înainte de 1735, se violă întreagă jurisdicțiunea sătenilor, îndeosebi se aduse cea mai grea știrbire puterii judecătorești. Atribuțiile judecătorești, pe cum am văzut, erau în trecut dintre cele mai mari. Erau, netăgăduit, cel puțin tot așà de mari ca ale celorlalte comune libere din fondus regius, ba dacă considerăm sumele până la care se puteau ridicà pedepsele,[2] ori chiar dreptul de a osândì la moarte pe făcătorii de rele, putem să punem Rășinariul într'un rând cu puținele comunități privilegiate din acel timp.[3]

[1] Cf. G. Müller, o. c. p. 49 și 50.

[2] Martorii 31, 32 și 33 din Gura-Râului (a. 1738): «...a ki megérdemlette meg is büntettek (az öregek), kit tizenkét, kit húsz, kit 40 forintokig, a mit a dolog magával hozta, ha kinek a törvény nem tetszett, szabad volt az Appellatio az Incl. Mag. eleiben Szebenben». Martorul Oprea Simu din Cacova (1738): «...Jurisdictiojok és különös Székek volt... meg énnékem is volt Resináron Törvényem, mivel egy Resinári Koman Czipa nevü ember ellopta vala egy ökrömet, és in facto delicti találtam vala őtet, és meg fogván magam az Magura Koncsuluj nevü hegyen, megperlém a Resinári birák előtt, és az egy ökrömért kettőt fizete, a felett birságot husz forintot, mellyet a Szebeni Urak kezében szolgáltattak». Magistratul însă, în replica sa dela 1736, se puse, și în ce privește acest drept, pe punctul de vedere al negațiunii, declarând cu aerul cel mai grav: «Ar fi trebuit să aibă acest drept în detrimentul privilegiilor națiunii săsești și a constituției transilvane, ceeace nu se poate admite, considerând că conform App. Const P. I. Art. 1: «plebs Valachorum, tantummodo tolerata, propter Bonum publicum patiebatur».

[3] Martorii din Poplaca, I. Surdu, Man Bădilă, I. Bădilă și Vlad Mihaiu (a. 1738): «Azt értük, hogy a Resinariaknak szép Jurisdictiojuk volt, Különb mint nékünk, még Gyermek Korunkba érők hogy a Resinári hegyen S. V. akasztófa is vala». Mart. Stefan Stoia din Gurarâului (a. 1738): «Azt bizonyosan tudom, mivel magam is erém, hogy Resinárnak nem ollyan Jurisdictioja vala, mint más Szeben székbeli Faluknak, hanem különben, mert ő nekik különös Törvényes Székek volt, Birájok..., a kik is a magok között emergalt causakat decidalták, sőt a ki megérdemlette halállal is megbüntettetett ottan, cum voto tamen et revisione Amplissimi Mag. Cib. (prouti declarare potest) még S. V. akasztófát is értem Resinárott». Cf. și marturii 22–28 din Poplaca.

Pricinaşii, nemulţumiţi cu judecata ce li-se făceà în sat, apelau la magistrat, care se mulţămì deocamdată, că putù să incasseze, în folosul consulului, «birşagurile» sau sumele rezultate din procesele locuitorilor. Incolo, jurisdicţia scaunului de judecată sătesc rămase multă vreme nealterară şi gloabele se impuneau şi mai departe după normele dreptului românesc. Prin statutele din 1698 (Neueste Constitutiones et Statuta Reipublicae Cibiniensis, § 52 şi 58) însă consulul orăşănesc fu investit cu titlul unui jude suprem al Răşinariului[1] şi i-se recunoscù — acum în mod definitiv — dreptul la birşagurile de acolo.[2] Tot atunci, cătră sfârşitul secolului XVII, Sibienii ştirbiră în mod foarte simţitor puterea judiciară a sătenilor, lăsând în judecata lor numai cauzele ce nu treceau peste 1 fl. Fireşte, că odată cu această ştirbire esenţială a puterii judecătoreşti, dreptul paloşului (jus gladii) devenì şi el cu totul iluzoriu şi erà de aşteptat deci ceeace se atribue tot lui Harteneck, anume dărâmarea, prin ţigani sibieni, a furcilor ce se aflau pe «dealul Răşinariului». Pe aceasta jurară mulţime de martori, ascultaţi la a. 1738.[3]

Tot aşà se pune şi încălcarea moşiilor dela câmp, sau cel puţin a unei mari părţi din ele, în socoteala consulului Harteneck şi a judelui regesc Franck (1686—1697). Mai toate mărturiile contimporanilor ne dovedesc că atunci mai întâiu s'a făcut această ştirbire a terenului de cultură — în mare parte pământ al bisericii. — În special, atunci a fost smulsă dela comună *Lunca-Răşinariului* (unde se făceau până la 300 cară de fân), fără a se şti preţul ce li-s'a

---

[1] Fr. Schuler Libloy o. c. p. 124 şi 125: «Ist der Herr Consul aller Stadt Sallaristen, wie auch Nachtsgrassanten und Reschinarer ihr Richter».

[2] Ibidem: «Neben seinem Sallario ordinario und den Ihm und dem HE Königsrichter gleich wie ob berührt, gebührenden Proventibus hat HE Consul allein die Schaaff- und Schweins- Maut zu Reschinar wie auch die Birschagien daher».

[3] Martorul Opre Simu din Cacova: «Annak utánna Szász János idejében vevék ki kezekből azon Jurisdictiot és az akasztófát is levágatak és azoltától fogva nem szabad egy forintnál több birságot tenni a Resinári biráknak». — Cf. şi martorii 31, 32, 33 etc...

impus cu deasila proprietarilor,[1] şi tot atunci, sau mai târziu, ajunseră pe mânile Sibienilor şi alte părţi din câmpul Răşinariului (Căliniş, Marginea etc.)[2] Astfel, cu fiecare ocupare nouă se strâmtă zona de stăpânire a pământului strămoşesc şi se reduse aproape numai la munţii cu fânaţele şi un petec de loc din jos de sat până în calea ce duce din Cisnădioara în Poplaca (Valea de Margine).[3] Pe Răşinăreni îi atinse cu atât mai dureros această micşorare a pământului de cultură, cu cât în întinderea veche chiar, acest câmp eră extraordinar de mic în raport cu marele număr al locuitorilor.

Firește, că nici pădurile n'au scăpat de ciopârtirea suferită în celelalte părţi ale hotarului. După tradiţie, violarea în stil mare a teritoriului împădurit s'a început încă din timpurile cele mai vechi. Nu se ştie când, întreg teritoriul dintre *Sădurel* şi *Râul-mare,* fost înainte al Răşinariului, se adaose domeniului celor şapte judeţe,[4] iar după aceea se continuă ciopârtirea teritoriului, porţiune cu porţiune, până

---

[1] Martorul Coman Fântână din Vale (1738): «...effelett a Martsin nevű helyen alóll, a mely helyet Lunkának hínak, az is a Resináriaké vala és a Szász Iános idejében eljővének Szebenből Kinder és Bogos nevű Urak s elvévék tőllők, valami pénzt is adának érette, de mennyit nem tudom». Mai mulţi martori din Răşinariu (Transm. g. 588 şi 589): «emlitett Frank uram Szász Jánossal vévék el tőllünk, és egy egy ember a mennyit birt, annak a felinit erő pénzt érővel adtanak is az emberekk, *és az óta mind Szász J. és Frank uram Posteritássi birják* (Lunka Resinariului-t.) (Domnii sibieni avură grijă deci de a păstră pentru sine şi ai săi această frumoasă moşie ţărănească). — Bătrânul de 80 ani, Manea Stoia din Răşinariu, ascultat şi el la 1738, îşi aduceà încă foarte bine aminte de consătenii săi Manea Palcu şi Neagoe Tatomir, cărora odată cu pământurile li-s'au luat de către domnii sibieni şi sălaşurile ce le aveau în Lunca Răşinariului. (Transm. p. 600).

[2] Dintre pământurile din zona deluroasă, *Viile Putineilor* (între Râuşor şi Răşinariu) poate că se găsiau atunci, la 1698, în mânile vecinilor dela răsărit, a Cisnădiorenilor, iar în ale Cisnădienilor păduricea dintre Râul Şebeş şi Valea Albinelor.

[3] V. harta anexă.

[4] La 1721, după conscripţia urbarială din acel an, se aflau încă în posesiunea Răşinariului următorii 23 de munţi împăduriţi: Măglaş, Tomnaticul, Marginea-Bucşii, Stâna, Nanu, Cuculeu, Muncelul-mare, Bătrâna din mijloc, Bătrâna dincolo, Piciorul Duşî, Rojdeşti, Şerbănei, Cânaia, Bulgări, Cindrelu, Niculeşti, Niculeştii dincoace, Costicea, Beşineu, Onceşti, Beleu, Beleul din mijloc, Beleul dincoace.

prin anii 1770—77, când îi venì rândul şi teritoriului dintre râurile *Şanta* şi *Izvor.*[1] La 1721, pe lângă munţii Cânaia, Capra, Bulbuc, erau în stăpânirea consulului 2 păduri de ale comunei atât de mari, încât acesta puteà să ţină acolo la îngrăşat 2000 de porci.[2]

Răşinărenii se plângeau, că şi Dumbrava le-a fost răpită, schimbându-i-se chiar şi numele în *Dumbrava Cetăţii*[3] apoi jumătatea ce li se cuvenià din *pădurea domnească,* margine cu Cisnădioara.[4]

Ca o ironie, din vechiul drept de proprietate asupra Dumbrăvii mari le mai rămase doar atâta, că puteau să păşuneze acolo, în anii bogaţi în jir, şi câte un porc de-al juraţilor şi câte doi de-ai preoţilor răşinăreni, alături de ai domnilor sibieni.[5] Dela o bucată de vreme însă, (cam prin anii 1727—29) primarul le luă chiar şi puţinul acesta, aşà că bieţii oameni, cari la 1721 aveau încă păduri destule şi întinse în stăpânirea lor proprie,[6] acum nu mai aveau unde să-şi îngraşe porcii, afară dacă plătiau ce nu erà vrednic, câte 1 fl. şi mai mult, de cap de animal.[7]

În lipsă de păduri proprii apoi, adese se ivì necesitatea ca să-şi ţină porcii la îngrăşat pe hotare străine, plătind, firește, taxe dintre cele mai mari.[8] Se ajunse atât de departe încât nici în Dumbravă nu mai puteau păşunà, necum porcii, dar nici alte vite (afară de boi) de ale sătenilor.[9]

În ceeace se atinge de prestaţii, pe lângă ce dădeau stăpânirii, sătenii mai aveau îndatoriri grele, biruri şi slujbe afară din cale multe, cătră stăpânii mai mici cu cari îi fericise Dumnezeu.

---

[1] Transm. p. 631.

[2] V.-A. XXXII, p. 125.

[3] Cf. cu deosebire mart. 88, 89, 90, 107—116 (a. 1738).

[4] Mart. 72 (a. 1738).

[5] Mart. 21 şi 22 (a. 1738).

[6] V.-A. XXXII, p. 125.

[7] V. Transm. p. 590.

[8] Aşa la a. 1737, când pentru 100 porci ţinuţi în pădurile Bungardului li-se cerù o taxă de 100 fl. ung. (V.-A., XXIV, p. 455).

[9] Transm. p. 593.

În petiția dela 1736 către camera aulică se dă o specificare a prestațiilor principale ale «opidului» Rășinariu, în care însă nu se cuprind și prestațiile mai speciale către cetate, consulul orășenesc etc. Pentru informație, și ca să se vadă și în lumina cifrelor situația grea a locuitorilor, lăsăm să urmeze aceste date foarte instructive:

«...Ordinaria Contributio in paratis facit	H. fl.	4000
Pro Naturalibus	„ „	600
Pro 200 orgiis Lignorum . . .	„ „	528
	H. fl	5128
In Valachia Caesarea:		
Contributio Pastorum Pagis Resinar	„ „	2260
De pecoribus quae ibi pascuntur	„ „	3606
	H. fl.	5866
Ad Cameram Valachicam:		
Ex decimis Ovium	„ „	1800
Detto S. V. Porcorum	„ „	1200
	H. fl.	3000
In Tricesimis Caesareis:		
Cum Pecora nostra pellimus et repellimus et dum quaestum pecuarium a potiori exercemus .	„ „	2000
Alma Natio Saxonicalis:		
Percepit in ovium Decimas Nr. 600	„ „	900
Ex Decimis S. V. Porcorum . .	„ „	250
In taxam agrorum insaminatorum	„ „	35
Expensae annuae in Consulem et alios officiales	„ „	300
Uni Darabantoni Civico . . .	„ „	50
Suma summarum facit	H. fl.	17559»[1]

[1] VIII, I Fasc. 2, Lib. 2. – Heinrich Herbert, *Der Haushalt Hermannstadt's zur Zeit Karls VI*, – în V.-A. XXIV, p. 178 — ne dă următorul tablou sumar despre impozitele județene asupra Rășinariului pe intervalul dela 1712–1740:

Censul pentru micile porţiuni de pământ de cultură erà dintre cele mai mari. Când le luară Marginea (cam 81 1/2 jug.), îi puseră să plătească la început o contribuţie de 18 denari de găleată apoi, deodată, urcară această contribuţie la 35 denari.[1] La 1721 îi găsim pe Răşinăreni dând consulului tot a treia claie din fânul ce-l strângeau de pe lunca din jos de moară.[2] Atunci însă, la acea dată, încă nu-i constrânseră domnii sibieni să presteà zeciuiala şi din fructe,[3] care se pomeneşte pentru întâiaoară abià la a. 1737.

Alături de taxele amintite în alt loc, economii de vite mai aveau să presteà taxe destul de mari şi pentru păşunatul în munţii comunei. După mărturia celor mai mulţi bătrâni ascultaţi la 1738 şi 1776 consulul Werder (1716—1730) stoarse întâiaşdată — sau cel puţin întâiaşdată sistematic — o contribuţie pentru păşunat dela proprietarii de stâni din munţii comunei. Tentativa aceasta se lovì de împotrivirea sătenilor; dată fiind atotputernicia primarului, această împotrivire nu le folosì la nimic şi ceeace nu fu dat de bună voie, fu luat cu forţa de către oamenii stăpânirii. Mai întâiu în formă mai redusă — câte un berbece şi un caş (mai târziu şi câte 2 cupe de unt) de fiecare stână — această contribuţie se ridică repede la 2 berbeci şi tot atâţia caşi,

Nrul proprietarilor în 1711	Impozitele pe anul 1712—1740							Media anuală a impozitelor					
	fl. ung.	câble grâu	câble ovăs	care de fân	care de paie	stânjeni de lemne	care de fân răscumpărate cu bani	fl. ung.	câble grâu	câble ovăs	care de fân (laolaltă cu cele răscumpărate)	care de paie	stânjeni de lemne
505	72736	5616 1/2	3946	3758	130	2588	83 (199 fl. D)	2424 3/15	187 13/30	131 8/15	128 1/30	4 1/3	86 4/15

Vezi, pentru aceasta, şi conscripţia dela 1721, precum şi socotelile consulare şi villicale din acel timp.

[1] Transm. p. 589 şi 593.

[2] V.-A. XXXII, N. F. p. 125 şi 126.

[3] Ibidem, p. 124: «a decimis frumentorum semper sunt imunes».

pentruca, în cele din urmă, să se transforme în bani, după-cum vom vedeà mai la vale.[1]

Afară de plăţile pentru pământuri, Răşinărenii trebuiau să facă şi slujbe manuale în folosul oraşului, precum ridicarea de întărituri, săparea de şanţuri şi diferite alte munci. Oraşul, uneori şi oamenii sfatului, îi mai sileau să le facă, de câteori cereà trebuinţa, bârne, să le taie lemne de foc, să le cioplească piatră şi toate acestea să le ducă cu carăle lor, la Sibiiu, la moara de hârtie, la morile de făină, la varniţe etc.[2]

---

[1] Transm. p. 586. Mart. 22–25 din Poplaca (a. 1738): «Régentén az Ur Verder Polgármestersége előtt érők, hogy a Resinariak az ők közönségesen birt Havasokon való Legeltető helyekről az ország adaján és szokot dezmán kivűl semmi tributumot.. hanem annakutánna kezdének a Polgár Mester Urak egy egy Esztenáról egy egy Berbécs s meg ugyan annyi sajtot venni, ismét bizonyos idővel azután két-két Berbécs s két két sajtot, végre kijővének a Szebeni urak ennek-előtte 4 esztendővel az Hegyekre és Esztenákra, minden Esztenákat megjárván, ugy vetettek rájok a Havasokon valo pascuatioért pénzbeli Taxat, némely Esztenára 15 frtot, 12, 10-et és kevesebbet is, az Esztenához képest.

[2] După un tablou dela 1789 (publ. de Iosef Binder în *Geschichte des Waldwesens der Stadt Hermannstadt*, 1909, pg. 14 şi urm.), al magistratului sibian, veniturile anuale cele mai mari le aduceau oraşului:

Cele 2 mori dela Răşinariu . . .	470	fl.	R.	— cr.
Moara dela Râu-Sadului	20	„	„	— „
Crâşmăritul	321	„	„	— „
Lemnăritul	400	„	„	— „
Varniţele	221	„	„	— „
Lunca Sponsan	40	„	„	— „
Lunca Căliniş	3	„	„	— „
Marginea	25	„	„	— „
Muntele Paltina	27	„	„	30 „
„ Tomnaticu	12	„	„	30 „
„ Măglaş	12	„	„	30 „
„ Bucşa	23	„	„	30 „
„ Nanu	25	„	„	10 „
„ Cuculeu	15	„	„	— „
„ Groşi	24	„	„	— „
„ Muncel	14	„	„	— „
„ Bătrâna din sus . . .	16	„	„	30 „
„ „ „ mijloc . .	16	„	„	30 „
„ „ „ jos . . .	16	„	„	30 „
„ Picioru Duşî	18	„	„	06 „
„ Rojdeşti	14	„	„	10 „
„ Şerbănei	31	„	„	30 „
„ Cânaia	170	„	„	— „
„ Beleu	9	„	„	30 „

Decât prestaţiile acestea către fisc şi ţară, către oraş şi orăşeni, mult mai grele relativ erau cele către primarul oraşului. Observăm, că aceste prestaţii n'au avut întotdeauna forme hotărîte; ele au luat numai cu timpul ceva consistenţă, pentru care motiv nici noi nu le putem urmări evoluţia cu preciziune. Lesne de înţeles, primarii nu voiau să impună, dela început chiar, sarcini prea grele locuitorilor, în scopul de a le face mai uşor de primit. Deaceea, precum am văzut şi în alt loc, serviciile ce le prestau sătenii la început erau minimale şi nu se deosebiau mult de cele ce le făceau alte sate din scaun.[1] Dela o vreme numai, muncile făcute în casa şi pe moşia primarului, cu braţele şi cu carăle, deveniră mai grele. Invocăm, cu privire la aceste munci, mărturia unor Răşinăreni ascultaţi la 1738. «Mai de mult», spuneau aceşti oameni, «dădeam primarului pe fiecare an 25 cosaşi şi fânul cosit de aceştia îl strângeam şi îl căram cu carăle noastre la Sibiiu. Tot noi căram de pe hotarul Sibiiului fânul şi bucatele, strânse însă de alţii, pe seama primarului şi pe deasupra i mai dăruiam, de Crăciun, 20 cară de lemne. În ziua de azi însă, oricât de mult fân ar aveà dl primar, suntem datori să i-l cosim şi să i-l facem gata, iar grâul, mult-puţin cât l-ar aveà, să i-l cărăm şi tot noi să-l şi îmblătim, aşà că până mai e ceva de cosit, de cărat, de îmblătit, de gunoit şi de grădinărit, trebuie să stăm, întocmai ca iobagii, la îndemâna dlui primar, totdeauna în număr mare şi fără contenire. Mai mult: câte unul de-ai

---

[1] Mart. dela 1738, Ioannes Bibel din Cisnădie: «..és mint mi is. némelykor egy egy embert küldöttenek a Szebeni Polgár Mester Uraknak, de a mint most hallom, hogy százával mennek a dologra, ugy soha a Resináriak nem mentenek». — Mart. Michael Szabó din Cisnădie: «Bizonyosan tudgyuk, hogy régentén a Resinariak jobbágyképen nem szolgáltanak, hanem valami kevés szolgálattal voltanak a városra, de nem olyan nagy mértékben mint most, a mint hallyuk hogy minden szinű dolgára Polgár Mester Uram hajtattya őket, régenten csak ugy vóltanak, mint más székbeli Emberek s nem voltak ollyan nagy iga alatt». — Mart. Franciscus Bunfer din Cisnădie: «...valami kevés szolgálatot praestaltak Polgár Mesternek, mint mi is praestalunk a Városhoz, de ugy bizony nem szolgaltak, mint most». — Câteva indicii cu privire la serviciile asemănătoare cu ale Răşinărenilor, ce le prestau unele sate din scaun către diferiţi funcţionari, cuprinde şi conscripţia, des citată, de la 1721.

noştri e totdeauna în slujba casei dlui primar, iar lemne de foc, afară de cele 60 cară anual, avem să-i mai facem 40 stânjeni».[1]

Se amintesc apoi mulţime de daruri de bună voie pe care Răşinărenii, ca unii ce aveau multe şi strânse legături cu Sibiiul, le făceau mai marilor oraşului ş. a. cerbi, căprioare, mistreţi, iepuri, potârnichi, peşti, miei, purcei, brânză, unt, ouă şi alte asemenea. Când ai stà să le socoteşti una cu alta, ziceau mai târziu sătenii, ai scoate o mulţime de neînchipuit, reprezentând o valoare aproape egală cu a impozitelor ordinare.[2]

În legătură cu această constatare, despre prestaţiunile de bună voie, ne gândim cât de mult au putut să contribue şi ele la starea umilitoare, în care se găsiau sătenii. În bunele timpuri din trecut, când pământul erà de pomană şi păşunile erau multe şi întinse, puteau să păşuneze, parte gratuit, parte în schimbul unei mici taxe plătite Răşinărenilor, chiar şi vite străine în munţii comunei,[3] iar în pădurile pline de ghindă şi jir, pe lângă porcii sătenilor puteau foarte bine să trăiască şi ai primarului din Sibiiu.[4] Fiind, pe acele timpuri, şi contribuţia în natură mai mică şi, de altă parte, relativ destul de mari produsele animalelor şi ale solului, oierii mai ales puteau să-şi permită cât de des luxul gratificaţiunilor către mai marii oraşului şi ai scaunului, bine înţeles

[1] Transm. p. 591. Cf. şi mărturiile saşilor ascultaţi la a. 1717 (Arh. orăş. Nr. 15), între alţii, mart 8: «akár minemü dolga volt... mind dolgosokat mind szekereket praestalni, és dolgait véghez vinni, vittek is mindenkoron jo szivel...»; mart. 11: «Aratáson és Szántáson kivül tartoznak az Resinariak Polgar Mester urnak mindenfele dolgot praestalni»; mart. 18: «hogy mindenkor az Resinariak kelletett az Polgar Mester konyhájárol providealni». Conscripţia din 1721 arată că au fost scutiţi de anumite sarcini cei doi juzi ai satului, 4 bătrâni *(ferdălaşii)*, 8 pescari, 2 pristavi şi 11 preoţi.

[2] VIII app. Fasc. 27, Lit. I.

[3] Mart. Petru Bădilă din Vale (1738): «söt a Kurutz világ kezdetén marhájokból kifogyván, más faluból hajtottak Marhákat a Resinari Havasokra és Legelő helyekre, mellyekért is a Resinariak fizetést vettenek. — Mart. Michael Klosz, judele din Cisnădioara (a. 1738 : «...ifju Legény koromban érém, hogy az mely Erdőket és havasokat s Legelő helyeket birnak a Resinariak az ő Legelő helyeken és Esztenájokon egész Nyarad szaka (mig az határunk megszabadult) a mi Lovaink a Resinariak Marhájokkal és Nyájjaival jártanak s legeltettenek, de mi bizony a legeltetésért soha egy pénzt sem adtunk senkinek».

[4] Cf. mart. Ioannes Hendel din Cisnădie (1738).

în vederea unor favoruri ce aşteptau în schimb. Aceste favoruri şi înlesniri, ce credem că li-se puteau face, vor fi fost: preferirea la arendarea păşunilor şi agrilor cetăţii, la desfacerea pe piaţa Sibiiului a produselor de tot felul şi mai ales părtinirea cauzelor ce le supuneau judecăţii consulului şi a judelui regesc. Bănuim, că acest din urmă moment va fi fost cel mai hotărîtor. Popor, din păcate, foarte certăreţ şi gata a se învrăjbì pentru orice nimica, Răşinărenii vor fi căutat de multeori la aceste foruri orăşăneşti dreptatea în cauzele lor în litigiu, trecând, atunci ca şi astăzi, peste dregătoria lor proprie şi astfel, în chip inconştient, îşi pregăteau singuri nenorocirea ce aveà să vină mai târziu peste dânşii. Căci, în felul acesta se robiau oarecum ei înşişi funcţionarilor şi ceeace înainte fusese dat de pomană, prin uz devenì contribuţie obligătoare.[1]

Fie deci şi din vina lor, fie — şi asta e cu mult mai verosimil — excluziv din vina împrejurărilor atât de covârşitoare, încât n'aveau cum li-se împotrivì cu izbândă, răul îşi ajunse culmea în secolul al XVIII. Într'adevăr, niciodată poporul din Răşinariu n'a avut să sufere lovituri mai crude, ca în aceste câteva decenii dela începutul veacului. Regimul săsesc, deşì nu atât de brutal ca cel nobiliar, întroduse acum şerbia cu deabinele, iar deposedările ce se făcuseră creară o situaţie foarte precară marei mulţimi a locuitorilor. Această situaţie, chiar să nu fi fost mai rea ca a iobagilor,[2] eră în orice caz mai puţin suportabilă ca a celorlalte comune

---

[1] Ar fi trist din cale afară, dacă versiunea dată la protocol, în a. 1777, de protopopul unit din Sadu, Niculae Papp, ar cuprinde fie şi numai un sâmbure de adevăr. După aceasta, domnii Sibieni se îmbiară, într'ascuns, a conferì juzilor săteşti întreagă puterea judecătorească, care, ziceau, o să le aducă pe uşor un venit de 1000 fl. anual. Momiţi astfel, unii dintre fruntaşii satului se oferiră de unelte spurcate celor ce voiau să pună stăpânire pe sat şi, deteră pe mâna cetăţii atât Dumbrava, cât şi lunca Răşinariului, cât şi munţii şi morile şcl. Când, în urmă, se trezì poporul şi observă tradarea mişelească a conducătorilor, eră prea târziu şi tocmeala frauduloasă rămase în vigoare. (Transm. p. 678).

[2] 30mus Testis, (a. 1738) Spblis ac Mgficus D. Ioannes Ios. Nagy de Csatár: «...azt tudom hogy mostan a Jobbágyoknál alábbvalóknak tartatnak és terhesebb szolgálattyok vagyon». Cf. şi Acsády Ignácz, *A magyar jobbágyság története*, 1906 p. 367.

românești, care se bucurau de un tratament mai blând și nu purtau sarcini atât de oneroase.

Soartea aceasta rea aveà să devie și mai rea atunci, când în locul arendei păşunatului ce se dădeà până atunci în natură, le impuseră taxe în bani, în total 200 fl. anual. Aceasta se întâmplă la începutul anului 1735 și, pe lângă faptul că erà cea mai violentă jignire a vechei stăpâniri, mai însemnà și o straşnică lovitură, mai ales pentru proprietarii de stâni din munții comunei.

În fața acestui nou atac nu rămâneau decât două căi deschise: sau să se plece, frumos și cuminte, în fața atotputerniciei stăpânilor, îndurând și mai departe greul robiei, sau să lupte, și aceasta până în cele din urmă, cu puterea desperării, pentru salvarea moșiei și a drepturilor străbune. Ei aleseră calea din urmă și atunci lupta mare începù. Nu este mândrie mai mare pentru Răşinăreni, nu e pagină mai frumoasă în istoria comunei, ca aceea pe care au înscris-o generațiile veacului al 18-lea prin sacrificiile grele și extraordinarele sforțări ce au făcut până în ziua marei izbânzi, sub Iosif II.

* * *

În loc de a plăti, cum i-se poruncise, noua taxă de 200 fl., poporul din Răşinariu făcù, în acelaş an, plângere la guvernul țării, prin care cerù apărare în contra încălcărilor și restituirea drepturilor sale vătămate. Magistratului însă nici că-i păsà de aceasta. Fără nici o judecată și fără să caute a-i convinge măcar, el trimise să prindă și să arunce în temniță pe 20 bătrâni ai satului cari, eliberați odată din ordinul guvernului, fură din nou arestați după trei săptămâni.[1]

[1] «Apoi văzând domnii că nu dăm banii ne-au prins și ne-au bătut și au mânat pe domnul Abraham și pe domnul rităr și domn Lunart (Leonhard) care este județ la Miercurea și pe domnu Vaşerbirău care este acum, fiind atuncea hodnogi, și au prins pe Bucur Hămbăşanu fiind dregătoriu, și Maniu Roman și pe Bucur Ihora și pe Alăman Băncilă și pe Coman Răspop și pe Bucur Scumpie, și prinzându-i au zis către Hămbăşanu, unde-i judele? El a răspuns, nu știu, că judele fugise de frică, și pe acei oameni cari îi prinsese i-au legat unul de altul de i-au băgat în temniță bătându-i cât le-a fost voia, și i-au ținut prinși 17 zile». (Dr S Dragomir, o. c. p. LI.)

Cu multă dibăcie ştiù magistratul să înlăture scrupulele ce le-ar fi avut guvernul cu privire la legitimitatea pretensiunilor sale şi, în şedinţa dela 1 Martie, se hotărî a se aduce la cunoştinţa guvernorului, «că chestiunea arendei e deja rezolvită şi transacţiunea încheiată, şi anume nu o transacţiune făcută de întreg satul, ci una privată, încheiată între unii dintre săteni şi Incl. Magistrat;[1] deaceea Excelenţa Sa (guvernorul) să sprijinească, dându-i şi asistenţa guvernială, dreapta sa cauză, iar pe acei tâlhari din Răşinariu să ii dea pe mâna Incl. Magistrat».[2]

Guvernul hotărî pe placul domnilor şi încă în aceeaş săptămână secretarul guvernial (remunerat pentru aceasta cu 6 ducaţi) puteà să le dea următoarea rezoluţie:

«Minthogy a szebeni magistratus, a Resinariaktól mostan controversiaban hivattatott havasoknak, etiam respectu arenda, et Decima, actu posessiojába láttatnak lenni, arra nézve hogy a mely emberek a havasokat az elmult esztendőre exarendálták volt, azon conventio szerént való Arendat vagy mox, et de facto, le tegyék, vagy pedig bizonyos Terminusig kezeseket álitsanak érette, és ugy a mostani detentiobol el botsáttasanak, praesentibus injungáltatik».[3]

Restul se înţelege: ţăranii trebuiră să plătească sumele impuse, iar cei cari crâcneau erau puşi jos şi li-se aplică — sentinţa guvernială. Un scelerat de pandur, ca să accelereze execuţia, recurse la o stratagemă sui generis: întrând cu cal cu tot în casa săteanului, porunci să se aducă calului fân pe masă şi nu voì să iasă de acolo înainte de a i-se numărà în palmă suma întreagă cu care îl scosese dator stăpânirea.[4]

---

[1] Magistratul tras în judecată, pentru a-şi verifică titlul de stăpân, puse pe nişte anonimi să-i înainteze, în numele sătenilor, o rugare, prin care, odată cu cererea pentru reducerea arendei impuse, se recunoscù şi dreptul teritorial al oraşului. Această «instanţie» însă, departe de a se identificà cu ea, sătenii declarară, în anii următori, că sunt gata să jure, tot satul, că fără ştirea şi învoirea lor s'a făcut acea scrisoare. — A se vedeà şi N. Iorga, o. c. p 231.

[2] Prot. mag., 1735, p. 47.

[3] VIII, app. Fasc. 25, Lit. H.; Prot. mag. dela 11 Martie 1735, pag 62.

[4] V. actul publicat în *Contribuţiuni istorice* p. LI.

Intărâtaţi de această sentinţă, sătenii înaintară o nouă jalbă în contra magistratului, de astădată cu iscălitura bunului episcop Klein şi deadreptul la curte. Decretul împărătesc, dela 30 Sept. 1735, prin care se trimise guvernului spre cercetare şi opinare «memorialul» Răşinărenilor, dimpreună cu călduroasa suplică a episcopului,[1] se ceti în şedinţa magistratului dela 23 Dec. 1735, când se hotărî şi aceea, ca să se cerceteze mai deaproape plângerile sătenilor.[2] Cancelistii trimişi în acest scop la Răşinariu fură însă chemaţi îndărăpt, încă înainte de a fi isprăvit ceva. În schimb, magistratul se puse cu tot dinadinsul să strângă argumente, căci începù să vadă şi el acum, că nu mai e glumă şi că Răşinărenii au pus gând serios să ceară socoteală.

Ca să se vadă, cât erau de şubrede temeiurile pretinsei dominaţiuni ale acuzaţilor, dăm aci, după replica magistratului dela 13 Martie 1736,[3] pe cele mai remarcabile:

1. În cele mai vechi (1370, 1372,[4] 1570 şi 1573[5]) acte de delimitare a hotarelor Cisnădiei şi a Cristianului nu se face pomenire şi de teritoriul Răşinariului.

2. Incvilinatul Răşinărenilor e dovedit şi prin aceea, că satul lor nu e supus, ca celelalte sate din scaunul Sibiiului, jurisdicţiei judelui regesc, ci a consulului sibian, căruia i s'au înscris — loco salarii — drepturile şi beneficiile în acel sat.

3. Plăieşii, străjuitori de graniţă la Răşinariu, sunt numiţi şi plătiţi, în această calitate, de către Sibieni, şi aceasta pentru că n'ar fi în interesul siguritătii provinciei, a se lăsà paza hotarelor în grija unui popor atât de nestatornic şi pornit spre fugă, hoţii şi alte asemenea crime.

4. Numele de *Städterdorff*, ce s'a dat Răşinariului, ca unui *bonum territoriale civitatis*, dovedeşte deasemenea incvilinatul locuitorilor.

---

[1] VIII, H. Fasc. 2, Lib. 2.
[2] Prot. mag., a. 1735, p 216.
[3] VIII, app. Fasc. 25, Lit. K.
[4] U.-B. II, p. 395 şi 396.
[5] Nr. 1035 şi 1036 în Arh. oräş.

5. Dreptul nobiliar asupra satului îl mai confirmă în ce priveşte crâşmăritul de acolo un exerciţiu îndelungat, iar în ce priveşte arenda munţilor şi zecima, rezoluţia guvernului din 8 Martie 1735.

Mai târziu, pe cum se puteà aşteptà, se produseră şi alte dovezi, cari şi acestea nu spuneau mai mult ca cele amintite. Menţionăm, măcar ca chestie de curiozitate: *Transmissionales* dela 1572, pretinsele acte de hotărnicie ale regelui Ion II. († 1571);[1] conscripţia dela 1700,[2] făcută la iniţiativa sfatului sibian şi pentru anume interese ale stăpânilor; actul dela 1655, prin care dijma din mieii Răşinărenilor fu zălogită magistratului pentru suma de 1500 fl. ung. În mijlocul acestor dovezi de o foarte problematică valoare stă, ca un fel de piatră unghiulară, documentul lui Matia din a. 1476, despre care va fi vorba într'alt loc al acestui articol.

Cu mult mai temeinice, în orice caz mai puţin discutabile, erau argumentele acuzatorilor. Alături de hârtiile scrise şi tot ca ele de convingătoare, erau mărturiile vii ce probau pe deplin faptul spoliaţiunii. Satul lor — ziceau Răşinărenii în petiţiile lor cătră curte şi camera aulică[3] — a fost întotdeauna un sat liber românesc, cu o vechime de mai multeori seculară, iar stăpânirea magistratului a fost mai mult de natură administrativă, nu şi teritorială, în felul cum se înţelege acum. Serviciile foarte modeste ce le prestau sfatului şi oraşului, departe de a fi fost servicii iobăgeşti, ele nu se deosebiau aproape întru nimic de ale celorlalte sate libere din fondus regius, iar munţii cu păşunile, pădurile, agrii şi fânaţele, apoi toate regalele au fost în deplina lor stăpânire. Ei, cei dintâi în scaunul Sibiiului, au fost scoşi din toate beneficiile şi libertăţile cu cari s'au pomenit, mai lăsându-li-se doar dreptul de a folosì pentru trebuinţele proprii apa râurilor (afară de pescuit) şi lemnul de foc şi construcţie. Coborâţi astfel din rândul oamenilor liberi la

[1] Actul Nr. 1016 în Arhiva orăşănească
[2] Transm. p. 1173—1225.
[3] VIII, app. Fasc. 25, Lit. L.

rolul de iobagi, uşor pot să ajungă ziua, când noii stăpâni, cari i-au scos din beneficiile moşiei strămbune, să-i gonească cu sila din acea moşie. Se roagă deci a li-se da în Valahia mică un loc de aşezare, căci ei sunt gata să-şi părăsească patrie şi moşie, căutând aiurea traiul pe care nu-l mai pot aveà la ei acasă.[1]

Mai hotărîtoare decât toate dovezile în scris erau mărturiile bătrânilor din a. 1738, ascultaţi cu prilejul anchetei puse la cale, la cererea Răşinărenilor,[2] de către organele fiscului.

Ancheta se extinse la toate punctele înşirate în petiţiile de mai înainte, şi se luă, pentru întărirea acestora, jurământul a o mulţime de martori, români şi saşi, din satele vecine: Cisnădioara, Cisnădia, Gurarâului, Poplaca, Sibiiu, Orlat, Sălişte, Sibiel, Vale, Cristian, Turnişor, Cacova, Săcel şi Amlaş.[3]

Pentru acoperirea cheltuelilor necesitate de anchetă, neavând de unde luà banii de aiurea, dregătoria comunală impuse fiecărei familii o taxă de 2 fl. 24 D. Din partea lui, magistratul primì cu o mânie abià stăpânită vestea acestei mişcări. El oprì numai decât incassarea mai departe a repartiţiei şi porunci să i-se extradee fără amânare sumele deja incassate, iar «literile inquisitionale» ale comisarilor confişcându-le, le depuse în arhiva magistratului. Acestea apoi nu mai văzură lumina zilei decât, la poruncă mai înaltă, în anul 1776.

---

[1] Magistratul, în răspunsul său, se puse hotărît pe punctul de vedere al domnilor teritoriali, stăpâni pe toate drepturile şi beneficiile teritoriale şi pe întreaga jurisdicţie a satului. La cererile omagiale ale sătenilor, el răspunse cu acea trufie, sigură de izbândă: *Valahii din Răşinariu, fiind inquilinii oraşului şi prin urmare numai toleraţi — propter bonum publicum — nu pot să revendice nici unul din drepturile pomenite; recunoaşterea, în orice formă, a vreunuia din ele ar însemnà nesocotirea privilegiilor naţiunii săseşti, a adevărului istoric şi a legilor ţării. Dacă li-s'au sustras uzufructul şi beneficiile de cari au abuzat, nici o nedreptate nu li-s'a făcut, iar dacă, precum zic, li-s'a îngustat pământul nimenea nu-i împiedecă să-şi caute altul mai larg.* (VIII, app. Fasc. 29, Lit. D.)

[2] «...circumspectorum Aleman Mutz Judicis Jurati, item Petru Dreguj, Coman Kostitsa, Bukur Maglas et alterius Bucur Sassul Juratorum, in Suis, ceterorumque nominibus».

[3] VIII, K. Fasc. 2, Lib. 2.

Tot atunci, în şedinţa magistratului dela 29 Iulie, se mai dispuse a se deţineà dregătorii comunei şi a se pedepsì ceice au cosit fânul de pe lunca din jos de Dumbrava mică, iar în caz că s'ar împotrivì şi mai departe, tot fânul din acel loc să se cuprindă pe seama cetăţii.[1]

Despre guvern, în starea în care se găsià, magistratul puteà fi sigur că nu-l va desaprobà. Dar erà la mijloc curtea imperială, care puteà să ia vreo măsură mai energică şi să încrucişeze astfel planurile magistratului. Politica acestuia deci luă deodată altă formă: se hotărî, în şedinţa din 5 August 1738, «a li-se sugerà în ascuns sătenilor, că dacă s'ar învoì să presteà arenda munţilor cum se făceà mai de mult, în caş şi miei, fie şi numai pe un an, atunci poate că şi magistratul ar fi gata să steà de vorbă».[2]

Dacă însă îşi închipuiau că cu astfel de măsuri pot să-i readucă pe săteni la gânduri mai bune, ei se înşelau foarte mult. Răşinărenii nici nu voiau să audă de încetarea luptei începute sau de vreo înţelegere, pe cale de învoială, cu Sibienii. Ei merseră deci înainte pe calea apucată, dovedind o stăruinţă îndărătnică în urmărirea, peste toate greutăţile, a ţintei odată fixate.

Deocamdată însă toate fură în deşert. Zadarnic se făcură atâtea sforţări în dreapta şi stânga, zadarnic se adunaseră atâtea dovezi din partea locuitorilor şi a fiscului. Rugările Răşinărenilor, atât cele trimise împăratului, cât şi cele îndreptate către guvernorul şi către generalul comandant din Sibiiu, principele Lobkowitz,[3] se înămoliră în apele guvernului din Sibiiu. Împrejurările erau acum dintre cele mai puţin prielnice cauzei petenţilor. Singurii, dela cari se puteà aşteptà să le facă dreptate, împăratul şi episcopul Klein, se găseau în tot timpul acesta în neputinţă de a o face: cel dintâiu, fiindcă erà încurcat în războiul cu Turcii, după care urmară îndată turburările pentru succesiunea la tron, iar al

[1] Prot. magistr. pe a. 1738, p. 583 şi urm.

[2] Prot mag. a. 1738, p. 589.

[3] Prot. mag. a. 1738 p. 572.

ILIE CRUCIAT

doilea, pentrucă își dădeà seama, că continuând a reclamà dreptatea pe seama asupriților, ar însemnà să pună jar pe capul înaltului guvern regesc.[1]

Văzând deci, că pe calea legii degeaba caută dreptate și că rugările lor pentru restituirea drepturilor pierdute nu numai că nu se bagă în seamă, dar că li-se răspunde prin măsuri tot mai arbitrare, ei își pierdură în cele din urmă răbdarea. Și atunci răscoala izbucnì.

Încă în a. 1737, venind judele pieții la Rășinariu ca să strângă contribuția în fructe (*«Mäddem»*) și arenda munților, găsì satul în mare fierbere. Rășinărenii, în frunte cu doi din preoții satului, se împotriviră la aceasta, zicând că nu vor plătì nimic până ce nu li-se va judecà procesul de cătră guvernul țării. Furios de împotrivire, magistratul le luă atunci 15¼ «câble» de grâu și le sustrase câțiva agri și fânațe din jos de Dumbravă.[2]

Nemulțumirea locuitorilor izbucnì însă mai cu dinadinsul la 1740[3]. Când se prezentară comisarii magistratului pentru a strânge *teragiul* și *Marschinentaxa*, la tragerea clopotelor într'o dungă poporul, cu mic cu mare, se ıăsculă pentru a-și apără de încălcare avutul. Se pare însă că fără rezultat, căci nu mult după aceea iar se umplură temnițele din Sibiiu cu Rășinăreni, între cari și judele satului, iar multora li-se luară vitele din jug și se făcură și alte prădăciuni în averea locuitorilor.

Despre o altă revoltă raportă magistratului senatorul Wagner, în ședința dela 16 Nov. 1750. Având numitul să aziste, ca trimis al magistratului, la actul alegerii primăriei comunale, poporenii adunați declarară că-și vor alege primar și primărie după placul lor și nu vor mai îngăduì, ca magi-

---

[1] În o scrisoare a sa din 23 Iulie 1741, episcopul se plânge: «Fiindcă am băgat de samă, că această întrepunere a mea (în favorul Săcădățenilor și Rășinărenilor) a fost neplăcută înaltului guvern regesc, după ce voiu fi comunicat cu superiorii mei scrisoarea înaltului guvern regesc, eu însumi îmi voiu da silința, pe cât se va puteà din partea mea, ca să nu mai molestez cu astfel de lucruri pe înaltul guvern regesc». (Dr A. Bunea, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein*, Blaș, 1900, p. 56).

[2] Prot. mag. orășănesc din 1737, pag. 356 și 357.

[3] Prot. mag. orășănesc din 1740, pag. 33.

stratul să numească el pe juzii săteşti. Împotrivirea aceasta iarăş scoase din sărite pe magistratul oraşului şi, din porunca lui, 2 panduri plecară îndată la Răşinariu, ca să citeze pe urzitorii revoltei la Sibiiu. Nici această poruncă însă nu fu ascultată şi atunci, faţă de renitenţi se cerù ajutorul guvernatorului şi al comandantului trupelor împărăteşti şi se hotărî a se apără chiar şi «manu forti dreptul teritorial al oraşului». Totodată 2 senatori, însoţiţi de o trupă de poliţişti călări, se înfăţişară la Răşinariu în 18 Noemvrie, ca să facă cercetare la faţa locului. Când să intre însă în biserică, pentru a proclamà primari pe candidaţii magistratului, Crăciun Burnea şi Bucur Vidrighin, în locul primarului Radu Morariu şi a vice-primarului (sândie) Man Măiereanul, preotul Iacob, împotrivindu-se chiar şi protopopului său, nu voì să le deschidă biserica şi astfel introducerea în oficiu se făcù înaintea bisericii. Pe alesul poporului, Morariu, legat snop, îl porniră apoi cătră Sibiiu. La capătul comunei însă, o ceată de săteni se năpustiră, cu strigăte de «tulai», asupra dorobanţilor şi scăpară din mâna lor pe prisonerul Morariu.[1] Poporul turburat se liniştì abià la a. 1753, la intervenirea împăciuitoare a guvernului, care se convinse în cele din urmă, că magistratul şi comunitatea au căutat să-l inducă în eroare, prezentându-i rapoarte neadevărate.

Saşii, nevoind să audă de concesii, situaţia rămâne şi pe mai departe foarte încordată. Ba, într'o vreme, starea deplorabilă a ţăranilor, cauzată prin diferite asupriri,[2] prin impozite ordinare şi extraordinare[3], în bani şi producte, prin

---

[1] Cu această ocaziune, cantorul Crăciun Băncilă fu străpuns de un pandur şi murì la câteva zile după această întâmplare. (VIII, Fasc. 5, Lit. F.)

[2] Păstorii, cari rămâneau cu turmele trei ani dearândul prin Muntenia, aveau să plătească sfatului sibian taxe înzecite, ş. a.: pentru un bou 1 fl., pentru o vacă 50 D., iar o oaie 30 D. — Şi preoţii satului fură siliţi uneori să presteze serviciile iobăgeşti, deavalma cu sătenii. — Cf. H. Herbert, l. c. în V.-A XXIV, p. 191 şi 193.

[3] Dupăcum reiese din socotelile Sibiiului, Răşinariul fu silit a contribuì din ce în ce cu sume tot mai mari şi sub diferite titluri, aşà: «census sancti Martini sambt der Landzehrung», «census minuti», «pro extruendis fortalitiis», «expensae casarmorum», «service et discretiones militares», «pecunia spanalis» etc. — Cf. şi Ms. *Praetentiones Pagi Reschinar*, A 4, E 4 (Bibl. Bruckenthal).

încvartirări militărești, prin răsboaie, foamete ș. a. ajunse să fie atât de nesuferită, încât Răşinărenii căutau să scape de ele fugind din ţară.

Ceeace se aşteptă să aducă o uşurare în împrejurările deatunci, eră reforma din 1753/4. Prin *regulatio Seebergiana* din acel an se luară din mâna funcţionarilor dijmele şi taxele de tot felul. Taxele pentru aceea nu se şterseră. Ele se menţinură, cu mici modificări, şi numai cât aveau să incurgă acum în cassa alodială, a oraşului. Astfel, Răşinărenii fură din nou înşelaţi în aşteptările lor. Ba, în urma acestei reforme, s'a ajuns, în unele privinţe, mai rău ca în trecut, pe cum vom vedeà mai la vale. Sub povara nouălor mizerii ce li-se făceau, Răşinărenii îşi îndreptară deci gândul din nou spre tronul împărătesc.

La 1752 se plâng împărătesei Maria Terezia, că în urma tot mai marilor asupriri e de temut, că satul acesta nenorocit, care singur contribue cât întreg scaunul Mercurei, (mai mult de 10 mii floreni), va sucombà sub greutatea sarcinelor. Majestatea Sa deci, în conformitate cu decretele anterioare, să dispună a li-se cercetà plângerile prin o comisiune mixtă, din care să nu lipsească directorul fiscal sau advocatul său, iar comisia să fie datoare a înaintà curţii raport întemeiat despre cele constatate. Şi într'adevăr, împărăteasa, prin rescriptul din 26 Octomvrie 1752, hotărî în sensul cererii Răşinărenilor.

O astfel de poruncă împărătească puteà să aducă dorita izbândă cauzei locuitorilor din Răşinariu, dar nu în situaţia de atunci şi mai puţin prin guvernul din Sibiiu puteà să le vină mântuirea. Căci ce făcù mult lăudatul guvern? În loc să institue o comisiune de oameni desinteresaţi, cum i-se porunceà, el îi dete pe săteni în judecata comitelui săsesc şi a universităţii şi, contrar spiritului legii, în loc să admită probele despre spolierile săvârşite şi cererea privitoare la restituirea drepturilor şi a libertăţilor vechi, el admise numai una, cea indirectă sau formală, despre natura teritoriului în litigiu. Deci, pe un temeiu foarte slab se puse şi de astădată, dupăcum vedem, cauza locuitorilor.

Acuzatorii cereau acum dela judecătorii lor, să constrângă pe magistrat a extradà din arhiva oraşului originalul acordului încheiat între Răşinariu şi Sibiiu la a. 1631[1] şi pe temeiul acestuia să se aşeze stâlpii de hotar pe unde au fost din veac, în caz contrar, conform Trip. P. 1, T. 85, să li-se separe partea de teritoriu cuvenită, conform numărului şi a nevoilor reale ale locuitorilor.[2] Nici una, nici alta însă din cererile lor nu se încuviinţă. Mai întâiu se contestă existenţa, pretinsă de acuzatori, a pomenitului act,[3] iar în ce priveşte a doua cerere, li-se aduse aminte, că dreptul garantat prin articolul de lege citat nu se poate extinde şi asupra lor, ca unii ce sunt numai toleraţi în această ţară (coloni, uzufructuarii). Departe deci de a câştigà ceva, Răşinărenii se osândiră, «in poena indebitae vexae», la plătirea tuturor cheltuelilor procesuale, cari trebuie să fi fost destul de mari, dacă ne gândim la sforţările extraordinare ce se făcuseră, dintr'o parte şi dintr'alta, pentru triumful cauzei ce apărau.[4]

Din această parte erà vădit deci, că nu le va puteà venì niciodată mântuirea. Magistratul, dupăcum reiese din arătarea făcută vice-directorului fiscal Mihail Medve, pe lângă că le luase, încă de mai înainte, toate actele documentare, acum nu se grăbì a le extradà nici măcar verdictul universităţii şi nu admise nici apelul, nici continuarea, pe baze vechi sau nouă, a procesului.[5] Numai după 6 ani, la o nouă plângere a dregătorilor săteşti, guvernorul contele Kemény se făcù că-i cere

---

[1] Documentul publicat pe pag. 51 se pare a fi o copie (sau extras) neautenticată, în limba românească, a pomenitului acord.

[2] Răşinărenii cereau acest lucru chiar cu riscul de a scăpà din mână o parte din moşia strămbună — şi din motivul unei foarte explicabile ambiţii: «..Verum est, quod *etiamsi Teritorium Nostrum ad suburbia usque Civitatis extenderetur*, non esset pro tanta Possessione nimis magnum tantum nihilominus non praetendimus, sed saltem a proportione, *ut nimirum videamur etiam nos aliquid habere*»: Transm. p. 844.

[3] Silinţele mele de a descoperì actul acesta, au rămas infructuoase. Totuş, considerând că magistratul refuză jurământul ce i-se cerù de acuzatori, se mai poate nădăjduì că actul există şi o să se găsească într'o bună zi.

[4] Numai cheltuiala comisiunei exmise pentru cercetarea pe teren şi recunoaşterea oficială a stării strâmtorate a locuitorilor se ridică la 1166 fl. R. 40 cr. Vezi VIII app. Fasc. 27, Lit. D. *Specificatio Praestationum*, pct. 1.

[5] VIII, O. Fasc. 2, Lib. 2.

seamă «fratelui şi colegului său», comitelui săsesc, pentruce nu a prezentat guvernului apelul Răşinărenilor, pentru a-l puteà înaintà, dupăcum erà dator, curţii din Viena? Şi iată care fu răspunsul fără încunjur al comitelui: «Cauzele teritoriale din fundus regius, cum e şi cea a Răşinariului, au să fie judecate excluziv de forurile săseşti; contra deciziunilor supremului for al naţiunii săseşti nu există apel». Ceeace însă nu corăspundeà adevărului. Întâiu, pentrucă prin rescriptul împărătesc din 26 Octomvrie 1752 se ordonase din nou şi categoric, ca această cauză să fie supusă, pentru rezolvire definitivă, curţii imperiale, a doua pentrucă chiar dacă nu erà în gândul magistratului de a ascultà de porunca împărătească, şi atunci nu înaintea universităţii săseşti, ci înaintea Tablei regeşti trebuià să se judece acest proces (cf. rezoluţiunea Leopoldină din 14 Aprilie 1693, rescriptul reg. din 22 Iulie 1737 şi 1757 art. 2) şi în sfârşit, şi mai ales, pentrucă erà împotriva oricărui principiu de drept a se admite ca judecători ai acestei cauze tocmai principalii acuzaţi: *primarul, care erà totodată şi preşedintele universităţii, şi magistratul care erà factotumul în sânul universităţii.*

Prin acest caz, dela 1753, guvernul iarăş le dete Saşilor o probă nu se poate mai eclatantă despre favoarea sa deosebită. Acum se simţiau aşà de tari, încât nici prin gând nu le treceà că ar mai puteà cineva să-i clintească din situaţia câştigată. Nimic nu păreà deci mai firesc, decât ca ei să continue a reclamà, acum şi mai temerar, excluziva proprietate a pământului crăiesc şi aceasta împotriva chiar a celor mai pozitive legi ale ţării.[1] O exprimà aceasta destul de limpede însuşi comitele saşilor Waldhütter de Adlershausen în relaţia ce o făcù cătră guvern la 28 Febr. 1760: «*Deductio Territorialis fundii in Transilvania Saxonici eidem olim a Regibus Hungariae diplomatice dati, et quidem Jure irrevocabili et perpetuo, adeoque si fundus Regius Saxonicae Nationi sit collatus sequitur, Valachicam Plebem servilem in*

[1] Cf. Decr. 7, Art. 3 din 1514, al lui Vladislav II; Decr. 2, Art. 14 din 1518 şi Decr. 5, Art. 47 din 1523, ale lui Ludovic II; App. Const. P. II. Tit. 10 Art. 6 şi P. III. Tit. 80, Art. 2; Comp. Const. P. III. Tit. 13. Art. 6 ş. a.

fundo Regio praeter laboris mercedem nihil habere, multo minus Jura propria Territorii».[1]

Aduc acì numai două exemple, dintre multe, pentru ilustrarea acestui sistem.

La o rugare ce i-se adresase la 1754, M. Terezia cerù socoteală Saşilor pentrucă refuzaseră să extradee din arhiva magistratului actul de delimitare din a. 1223, de care aveau nevoie pârâtorii în cauza lor procesuală. Ei bine, unii dintre funcţionarii magistratului le răspunseră atunci trimişilor împărătesei: «Resináriakra nézve, mű qua Pars, és Kis-Disznódra nézve qua domini Terrestres nem tartozunk sem in originalibus, sem pedig in Copiis kiadni, azért azon leveleket ki sem adjuk».[2] Scurt şi cuprinzător!

Alt exemplu. La 1772 se restituì o stare de lucruri ce fusese altădată, anume *forul producţional*, iar ceva mai târziu regina, rânduiră pe seama fiscului dijma cea mică: din miei, capre, porci, albine, cucuruz, meiu, in, cânepă, mac, fasole etc. La 1776, dijmuitorul fiscal culese şi la Răşinariu o parte a acestei contribuţii regeşti şi o puse deocamdată sub încuietoare, în podul dela casa satului. Venind mai târziu, în acelaş scop, dijmuitorul săsesc şi găsind dijma deja strânsă, o secvestră pe seama cetăţii, nu însă înainte de a fi amenințat, în pornirea-i vijelioasă, de o parte pe inspectorul fiscului, de alta pe primarii şi juraţii satului.[3]

Atât de departe merseră Saşii în această privinţă, încât însaşi regina se văzù nevoită a-i înfruntà, în repeţite rânduri, pentru încăpăţinarea cu care-şi arogau, alături de regele şi cu excluderea unora din conlocuitori, dreptul de proprietate asupra pământului regesc.[4]

Oricum deci, fiscul vegheà la drepturile şi interesele sale şi aceasta începură a o simţì şi Sibienii din ce în ce mai mult. Încât pentru Răşinariu, ei înţelegeau acum că trebuie să dovedească, cu mai puternice documente ca cele

---

[1] Transm. p. 76.
[2] Transm. p. 969.
[3] VIII, P. Fasc. 2, Lib. 2.
[4] A se vedeà mai ales rezoluţiile regeşti din anii 1745, 1753 şi 1770.

de până aci, composesoratul asupra teritoriului în litigiu, ori chiar mai mult, că Răşinariul a fost deslipit de fondus regius şi alipit, ca proprietate privată, Sibiiului.

Şi atunci apărù actul de donaţiune — mult mai însemnat decât toate celelalte documente laolaltă — al regelui Matia.[1] Arată, că Sibiiul redobândì Răşinariul pe temeiul vechilor drepturi ce le-ar fi avut asupra lui. Donaţiunea, mai bine zis restituirea acestei «pertinenţii» a Sibiiului se făcù la a. 1476, după ce Răşinariul, care fusese hipotecat pentru suma de 250 fl.[2] nobilului Petru Geréb de Veresmarth, ajunse în posesiunea regelui, îndată după decapitarea acestui rebel.

Nu trebuie deosebită perspicacitate pentru a constată neautenticitatea acestui act. Cuvinte cari nu se potrivesc în situaţia de atunci şi cu stilul curial din vremea lui Matia evidenţiază, că documentul a fost plăsmuit, cu un anumit

[1] Nos Mathias Dei gratia Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. memoriae commendamus tenore praesentium, significantes, quibus expedit universis, quod licet quaedam Villa Vallachalis Rosenara vocata, in Territorio Civitatis Nostrae Cibiniensis sita et habita, ad eandem Civitatem Nostram omni jure pertinuerit, tamen tempore ingressus quondam Magnifici Michaelis Zylagy de Horogzeg piae memoriae ad has partes Transylvanas per Magistrum Civium Juratosque Cives et totam Communitatem ejusdem Civitatis Nostrae, propter urgentem ipsius necessitatem (sicuti veridicis relatibus informati sumus) quondam Petro Geréb de Weresmarth pro ducentis florenis auri pignori exstitisset obligata, nunc vero eodem Petro Geréb propter infidelitatem suam, quam contra Nostram Majestatem et Sacram Coronam dicti Regni Nostri Hungariae graviter excedendo et rebellando incurrit, in capite truncato, Nos ad devotam et diligentem instantiam Universorum civium et totius communitatis praedictae Civitatis Nostrae, praedictam villam Vallachalem Rosenara, quae ad manus Nostras regias propter notam infidelitatis annotati quondam Petri Geréb rite et legitime devoluta esse perhibetur, cum omnibus et singulis pertinentiis, utilitatibus et Juribus ejusdem, ad eandem ab antiquo spectantibus, et pertinere debentibus, ex Regia Nostra liberalitate, pro ducentis et quinquaginta florenis auri nobis per eosdem Cives et totam Communitatem plenarie exsolutis et expeditis eisdem Civibus et toti Communitati saepe fatae Civitatis Nostrae praesentibus et futuris remisimus et relaxavimus, manusque Nostras penitus de eadem excipiendo perpetue possidendi, imo remittimus, relaxamus et excipimus harum Nostrarum vigore et testimonio Litterarum mediante. — Datum in dicta Civitate Nostra Cibiniensi, secundo die festi undecim millia virginum, Anno Dni Millesimo Quadringentesimo Sexagesimo Septimo, Regni Nostri Anno Decimo, Coronationis vero quarto (Hurm. Doc. II, 2, p. 179; V.-A. N. F. XXI, p. 357/8).

[2] Va să zică, cel mai mare sat al Ardealului hipotecat pentru numai 250 fl.

scop, în sec. XVIII. Dealtfel falşul a fost descoperit încă în a. 1777, căci iată ce cetim pe dosul unei copii dela acea dată:

«Donatio isthaec non est usu roborata, contraria Donatione et contrario usu est cassata, insuper suspecta; et vel ideo falsa esse videtur qui Annus ejusdem emanationis, cum Chronologia Regiminis altefati piae recordationis Regis disaepat — Annis, nec solita illius Saeculi expeditionis Formula vel Stylus Curialis illius Epochae observatus sit».[1]

O dovadă mai mult aduceau acum şi Răşinărenii prin scoaterea la iveală a diplomei dela 1488, a regelui Matia,[2] şi lupta, încetată câtva timp, reîncepù cu puteri înoite, deşi nu cu mijloace deopotrivă. —

Înoind plângerile vechi, Răşinărenii denunţară acum o serie de abuzuri nouă. Amintesc acì numai câteva:

a) La 1772, magistratul, cu ajutorul satelor din apropiere, strânse de prin curţile oamenilor lemnele de foc, ca la 76 stânjeni, pe care porunci să le care în magaziile oraşului. Odată cu cărăuşii străini sosiră la Răşinariu şi pandurii oraşului, gata să împlinească voia stăpânilor, şi juzii săteşti avură din nou prilejul să ispăşească, în temniţele Sibiiului, păcatul nesupunerii.[3]

b) Dela 1774 înainte, magistratul impuse oierilor pentru cei 17 munţi taxe nouă, neasemănat mai mari ca în trecut, (într'o vreme arenda păşunatului făceà 689 fl. 20 cr. anual)[4] ba unii din acei munţi (Cânaia, Rojdeşti, Şerbănei) le fură sustraşi, pentrucă nu puteau să plătească arenda de 100—200 fl., câtă li-se cereà pentru dânşii.[5] Acelaş lucru îl făcură Cristienii cu cei 7 munţi (Niculeştii dincoace, Niculeştii dincolo, Costiţa, Beşineu, Cindrelu, Onceşti şi Găuşoara),

[1] VIII, E. Fasc. 2, Lib. 2. (DL).

[2] Documentul fu găsit cu prilejul restaurării bisericei vechi la a. 1655. Prin rezoluţia guvernului din 30 Maiu 1777 Nr. 5916, apoi prin deliberatul aceluiaş for din 16 Ian. 1784 Nr. 9443, documentul fu declarat falş şi osândit să fie nimicit. Totuş, un exemplar se rătăci printre hârtiile procuratorului fiscal şi scăpă astfel de peire. Ieşind din nou la iveală, în a 1828, goana se reînoì contra lui şi numai cu mare greutate putù să i-se salveze existenţa.

[3] VIII, app. Fasc. 27, Lit. D, pct. 14.

[4] Ibidem, pct. 19.

[5] Transm. p. 712 şi 741.

arendaţi Răşinărenilor.[1] Dela o vreme ei nu se mai mulţumiră cu ceeace li-se dădeà mai înainte în natură (caşul şi berbecele); pofteau să se răscumpere cu bani taxa păşunatului şi, întocmai ca Sibienii, unele din păşunile cele mai bune le arendară, în detrimentul foarte simţit al locuitorilor, Tilişcanilor şi Poienarilor.[2]

c) Cum gândul Sibienilor erà de a exploatà în stil mare pădurile, pe care le luaseră acum în stăpânire deplină, ei puseră pe locuitori să facă drumuri nouă, iar pe cele vechi să le repare. La prestarea acestei robote însă, le detrase merindea ce li-se cuvenià, conform uzului de mai înainte.

d) Se mai plângeau locuitorii şi de stricăciunile ce li le făceau Poplăcenii, cari ţineau cu arendă varniţele oraşului, apoi de pustiirile mari cauzate de ape. Anume, lemnele

---

[1] Neavând date pozitive nu putem spune când s'au luat Răşinărenilor, pentru a se da Cristienilor, munţii de mai sus. Ceeace ştim e, că aceşti 6 sau 7 munţi aduceau Saşilor arenda relativ cea mai mare, mai bine de 200 de galbini anual. — Dăm aci, după «*Specificatio Alpium Resinarensium ab Ao 1762 usque ad A. 1774 exarendatarum*» o consemnare a tuturor munţilor arendaţi cu numele arendaşilor şi cu sumele ce s'au luat pentru dânşii:

1.	Paltina alias Găuşoara,	pro	500	oi,	arend.	satul Poplaca	—	fl.	R.	— cr.
2.	Bobeşul	„				Stan Fântână	7	„	„	— „
3.	Tomnaticul	pro	500	oi	„	Vasile Duca	12	„	„	30 „
4.	Măglaşul	„	100	boi	„	Minea Drăgoiu	10	„	„	10 „
5.	Bucşa	„	600	oi	„	Bucur Boilă	19	„	„	10 „
6.	Nanul	„	600	„	„	Stan Boiţanu	14	„	„	10 „
7.	Cuculeul	„	100	„	„	Ion Câneiu	13	„	„	20 „
8.	Groşii	„	600	„	„	Cândea Giurculeţu	22	„	„	— „
9.	Muncelul	„	300	„	„	Neagoe Bucurel	12	„	„	— „
10.	Bătrâna din sus	„	600	„	„	Bucur Muncelü	13	„	„	20 „
11.	„ „ mijloc	„	500	„	„	Manea Bără	13	„	„	20 „
12.	„ „ jos	„				Stan Borchină	13	„	„	20 „
13.	Piciorul Duşî	pro	500	oi	„	Neagoe Fleschin	15	„	„	— „
14.	Rojdeştii	„	600	„	„	Oprea Câneiu	20	„	„	— „
15.	Şerbăneii	„	700	„	„	Bucur Fleschin	27	„	„	30 „
16.	Beleul	„	300	„	„	Radu Albu	8	„	„	— „
17.	Cânaia	„	2000	„	„	satul Răşinariu	91	„	„	10 „
18.	Cindrelul	„	1000	„	„	Tilişcani	70	„	„	— „
19. 20.	Niculeştii de sus / „ „ jos	„	1000	„	„	Răşinăreni	70	„	„	— „
21. 22.	Costiţa / Beşineul	„	1200	„	„	Bucur Sârbu	50	„	„	— „
23.	Onceştii	„	300	„	„	Răşinăreni	15	„	„	— „

[2] Transm. p. 708, 754 şi 755.

tăiate pe seama cetăţii, ce se plutiau pe Râul-Caselor şi se depozitau în cantităţi uriaşe pe un loc larg din jos de sat, opriau cursul apelor cari, ieşind din alvie, înecau câmpia şi pustiiau, an de an, sămănăturile bieţilor săteni.

e) Se mai luau locuitorilor, pe lângă darea de cap de 3 fl., încă şi alte taxe, ca «taxa dominalis», «expensae domesticae» etc.[1]

f) La vexaţiunile din partea cetăţii se mai adause încă una, din partea fiscului şi a nobililor din comitate. Anume, dijmuitorii îşi făcuseră răul obiceiu de a luà dijma nu în cârlani, ca mai înainte, ci în mioare ori, şi mai obişnuit, îi constrânseră pe oieri să răscumpere cu bani dijma ce se ridicase dela 50 la 70 denari de cap de miel. Afară de aceasta le mai luau şi nobilii un fel de dijmă pentru iernatul şi văratul turmelor pe moşiile lor («ierbărit»): tot al 15-lea miel (quindecima), şi încă pe cei mai frumoşi din fiecare târlă.[2]

Toate plângerile de până aici aveà să le revizuească, la 20 Iulie 1776, o comisiune constătătoare din consilierii guverniali, Conte C. Teleki şi St. de Hannenheim, precum şi concipistul guvernial A. de Rosenfeld. În lipsa de documente, care parte li-s'au fost sustras, parte nu aveau cum — în haosul de atunci al arhivei fiscale — să le aducă înainte, lipsiţi şi de asistenţa, la care contau în baza decretelor împărăteşti, a fiscalului, cei câţiva bătrâni ai satului, puşi să se apere de capul lor, nu putură nici precizà, nici apără, în toate amănuntele, dreapta lor cauză. Astfel, înainte de a se aduce sentinţa definitivă, nu se revizuiră, în mod obiectiv şi conform cu poruncile mai înalte, legitimele plângeri ale pârîtorilor, prezentate în intervalul dela 1735—1777, şi nu se băgară în seamă nici documentele cele mai convingătoare despre cotropirile de până atunci.[3] Guvernul, prin

[1] VIII, app. Fasc. 27, Lit. I.

[2] V. rugarea Răşinărenilor din 5 Iulie 1780 către guvernorul Bruckenthal (Bibl. Bruckenthal).

[3] Amintim printre celelalte documente şi «Inquisitorio-Relatoriae» dela 30 Dec. 1776, ale comisiei însărcinate de M. Terezia cu anchetarea pricinilor de nemulţumire ale sătenilor. Ancheta se făcù, ca şi cea dela 1738, la rugarea conducătorilor (judele Bucur Dancăş. juraţii Man Păsat, Coman Roman etc.), în Răşinariu şi satele dimprejur.

ILIE CRUCIAT

sentința sa din 30 Maiu 1777, respinse ca neîntemeiate mai toate revendicările sătenilor și recunoscù pe Sibieni de proprietari — jure nobilitari — ai Răşinariului (deci nu fondus regius, ci fondus nationis saxonicae!). Pe săteni îi osândì să fie și mai departe sub ascultarea consulului și a magistratului, să se țină întru toate de deliberatul universității săsești din 1753 și îi povățuì, că dacă nu pot produce documente mai puternice decât cel găsit falș, al lui Atila, să nu mai molesteze guvernul cu rugările lor, iar sieși să-și mai facă cheltueli zadarnice.[1]

Pentru aceea însă, în luptă cu deținătorii puterii, Răşinărenii nu deteră înapoi un moment, ținând morțiș la aceea, că tot va trebuì să vină, odată și odată, ceasul dreptei judecăți. Din fericire, ceasul acesta n'aveà să întârzie mult. Mișcarea locuitorilor trebuì să ducă la o izbândă sigură, căci în curând ajunse pe tronul Habsburgilor izbăvitorul asupriților, împăratul Iosif II.

Fiindcă, odată cu raportul său din 1777 în cauza Răşinărenilor, guvernul uitase să înainteze și documentele pe care își întemeiase universitatea sentința dela 1753, acestea-i fură reclamate de cancelaria imperială. Din ele, Iosif II înțelese îndată, pe a cui parte e dreptatea și, ca totdeauna, și în cazul de față se grăbì să o servească celor ce o solicitau.

Prin rescriptul împărătesc dela 30 Ianuarie 1782 cauza procesuală fu deferită din nou guvernului, dar acum cu unele condiții cari nu-i puteau fi pe plac: magistratul să fie îndatorat a verifică toate titlurile de posesiune asupra satului, procesul să se reià de acolo, de unde s'a întrerupt prin anii 40 și, fără a se considerà câtuș mai puțin sentința dela 1753 a universității săsești, să se aducă o nouă și dreaptă sentință. Mai poruncià împăratul, ca apelul ce s'ar face eventual, dimpreună cu toate actele procesuale, să se înainteze de urgență, în cel mult un an de zile dela data decretului, spre revizuire și decidere mai înaltă.[2]

---

[1] VIII, app. Fasc. 26. Lit. Q.
[2] VIII, app. Fasc. 26, Lit. U.

Dar cum s'ar fi şi putut aşteptă, ca guvernul, dupăce a persistat mai bine de o jumătate de veac în o atitudine nefavorabilă sătenilor, acum deodată, fie chiar de dragul dreptăţii, să se dea de partea celui mai slab. Pentru aproape aceleaşi motive, ca la 1777, guvernul, prin sentinţa sa din 5 Febr. 1784, dete şi acum câştig de cauză Sibienilor.

Mai întâiu respinse ca falşe sau neîntemeiate documentele aduse înainte de pârîtori, în acelaş timp însă luă de bani buni tot ce-i prezentase magistratul: actul de hotărnicie dela 1372, dintre Sibiiu şi Cisnădie, apoi cele dela 1572 şi 1573 privitoare la aceleaşi cetăţi, şi mai ales faimosul act de donaţiune din a. 1467, al regelui Mateiu. Comuna Răşinariu, susţineà deciziunea guvernială, nefiind pomenită în documentul dela 1372, nici nu a putut există înainte de acel an; ea a trebuit să se întemeieze abià după aceea, pe moşia Sibienilor şi deci cu rezerva prea cunoscută: «usque ad bene placitum...» Neapărat, că plecând dela atari supoziţii, guvernul nu puteà decât să respingă acţiunea Răşinărenilor şi să sancţioneze o veche stare de nedreptate.[1]

Răşinărenii ar fi rămas încă multă vreme în această stare care, cum ne arată şi această sentinţă, nu puteà să se îndrepte prin organele încredinţate a servì dreptatea, dacă nu le-ar fi stat deschisă calea ce duceà la inima împăratului şi a consilierilor săi.

De astădată însă acuzaţii nu mai izbutesc cu argumentele lor. Cancelaria imperială înţelegeà de tot lămurit că fondus regius, prin chiar natura lui, exclude orice fel de stăpânire ori de robie şi că Răşinariul, făcând parte din acest teritoriu, nu poate fi decât liber. Referatul dela 21 Sept. 1786, cu care fu supusă împăratului cauza locuitorilor din Răşinariu, puse în lumină strâmbătatea comisă şi reaua credinţă a guvernelor ardelene şi arătă, în mod neîndoios, legitimitatea revendicărilor formulate de acuzatori.

Dar, dacă sfetnicii însărcinaţi cu revizuirea procesului stăteau, ca apărători ai dreptăţii, de partea Răşinărenilor, cu

[1] Cf. G. Müller, o. c. p. 52 şi 53.

atât mai mult se puse pe acest punct împăratul însuși. Prin rescriptul împărătesc din 6 Noemvrie 1786 se îndeplini dorința secular ă a Rășinărenilor și ei se decretară liberi de toate serviciile urbariale față cu Sibiiul și națiа săsească.

Reproduc aici, drept rechizitoriu, partiile respective din ordinațiunea lui Iosif II:

«...Actis processualibus... benigne assumptis, perpensis et ruminatis, invenimus vos a natura et constitutionibus fundi Regii, benignisque ejusdem incolis elargitis privilegiis multum recessisse, dum incolas pagi Resinar variis taxis et praestationibus subiicendos, consequenter in statum colonicalem redigendos iudicastis. Cum proinde fundi Regii ea sit natura, ut incolae illius neminem praeter principem dominum terrestrem agnoscant, imo Privilegialibus quoque in ambitu illius villam aliquam aut praedium aliquod, vel postulare, eo minus cuicumque demum conferre vetitum sit, Deliberatum vestrum emendandum ac pagum Resinar ab omni publici Cibiniensis dominatu absolvendum, ac pro libero pago Regali declarandum duximus, prout absolvimus et declaramus praesentium per vigorem; (*...Am aflat că voi prea v'ați depărtat de natura și constituțiunile pământului crăiesc și de privilegiile dăruite bunilor locuitori ai aceluia atunci, când pe locuitorii comunei Răşinariu i-ați scos, prin judecata voastră, datori cu taxe și prestații ţelurite și i-ați degradat la condiția colonicală* (iobăgească). *Deoarece însă natura pământului crăiesc nu admite ca locuitorii acestuia să mai recunoască afară de principe și alți domni ai pământului, ba mai mult, interzice chiar, prin cărți privilegiale, necum a dărui, dar și a pretinde vreun sat sau prediu în cuprinsul aceluia, — am socotit că deliberatul vostru trebuie revizuit, iar satul Răşinariu scos de sub orice stăpânire a orașului Sibiiu și declarat sat liber regesc, dreptce îl scoatem și declarăm prin prezenta*); perbenigne mandantes, ut non solum e controversis actricem Communitatem inter et partem in Jus attractam Pascuis, Alpibus et Sylvis tantum, quanto haec carere poterit, excindatur ac parti actoreae adsignetur, sicque territorium illius

certis signis et metis a territorio Cibiniensi distinguatur, verum etiam ut id, quod pars in Jus attracta inde ab anno 1735 titulo praestationum invita parte actorea perceperit, eidem una cum competentibus interusuriis refundatur».

Odată cu sentința împăratului Iosif însă nu se termină procesul teritorial al Răşinariului. Rămâneà să se hotărască, de către forurile judecătoreşti competente, acele porțiuni de teren ce aveau să treacă, în baza sentinței împărăteşti, în posesiunea sătenilor, precum şi daunele-interese cuvenite acestora pentru câte drepturi şi beneficii li-s'au uzurpat dela 1735 înainte. În fața atâtor dovezi netăgăduite despre legitimitatea cererilor Răşinărenilor, nu era greu pentru judecători să găsească soluția justă şi mulțumitoare; totuş judecata lor provocă o mulțime de rectificări şi contestațiuni ce trebuiră a se face în interesul dreptății. Dând o interpretare cu totul improprie cuvintelor din rescriptul maiestatic... *tantum, quanto haec carere poterit, excindatur* — nu-i mirare, că sentințele acestor foruri nu ieşiră pe placul sătenilor. Aceştia nu izbutiră cu reclamațiunile lor nici pe tema compensațiilor. În locul sutelor de mii cât arătau că le compete în baza sentinței împărăteşti,[1] Tabla regească — aş zice că în batjocură — admise o despăgubire de numai câteva mii de fl. R.

Recunoaştem de altă parte, că ori cât de favorabilă pentru ei, această judecată nu-i mulțumì nici pe Sibieni, însemnând, oricum, o foarte simțită sdruncinare a vechei lor situații. Saşii deci, ca să scape câteva crâmpee măcar din stăpânirea de odinioară, iar Răşinărenii, ca să redobândească tot ce se poate din moşia străbună, se îndreptară cu toată stăruința spre tron, ştiind că fac acum ultima încercare pentru salvarea intereselor lor.

La 16 Martie 1789, Sibienii se plângeau împăratului Iosif, că în urma «execuției A. Donáth de Pálos»-iene[2] nu

[1] Vezi VIII, app. Fasc. 27, Lit. D. Specificatio Praestationum pct. 1–33.

[2] Cu executarea sentințelor de până acì, în special a celei guverniale dela 7 Octomvrie 1788 Nr. 1352, Tabla regească districtuală din Murăş-Oşorheiu însărcină pe asesorul A. Donáth de Pálos şi pe contele M. Toldalagi. Aceştia merseră la fața locului în 1 Dec. 1781, aşezară stâlpii de hotar şi plătiră locuitorilor micile sume ce li-le învoiră judecătoriile.

numai că li-s'au tăiat din veniturile alodiale ca la 2000 fl. anual, dar că s'a luat din posesiunea oraşului şi ceeace nu erà în intenţiunea rezoluţiei Preaînalte: Pădurea de stejar (Dumbrava-mică) din vecinătatea *Catrinei* (Katharinenwald), căsile de locuit ale inspectorilor orăşăneşti, cele 3 mori (2 la Răşinariu şi 1 la R.-Sadului), varniţele, atâţia şi atâţia munţi, păduri şi păşuni de care nu se pot lipsì, mai departe că depozitul pentru lemnele plutite (din muntele Şanta) s'a strămutat, în dauna foarte simţită a orăşenilor, din sus de sat, că au fost osândiţi la o rebonificare de 759 fl. R. pentru foarte neînsemnata robotă a sătenilor, iar pentru slujba făcută primarului de către «nevoieşii de săptămânari» la plătirea sumei de 4060 fl. R. 37½ cr.[1]

În aceeaş vreme şi pentru a le reprezentà cauza la curte, se găsià un agent al Răşinărenilor în cetatea împărătească. În instrucţia dată acestui agent, sătenii expuneau următoarele plângeri:[2]

a) Lunca Răşinariului, răşluită din hotarul satului (până la Părăul Roşu), s'a adjudicat Sibienilor şi numai o părticică de vreo 7 jugăre, situată între Dumbrava mare şi mică, iar din pădurile acestea numai câteva parcele mici, s'au restituit adevăraţilor proprietari.

b) Tot din pământul satului s'au luat şi adjudicat orăşenilor munţii: Stâna Buturii, Păltinişul, Şanta mare şi mică, apoi părţi însemnate din Tomnatec, Cuculeu şi Bătrâna.

c) Se mai cuvin satului munţii ocupaţi din vremuri de cetatea Sibiiului şi incorporaţi la cele 7 judeţe, anume: Conţu mare şi mic, Negovanul mare şi mic, Clăbucetu, Zimbru, Pleşa şi Între Sădurele.[3]

---

[1] Această petiţie a Sibienilor a fost publicată de Iosif Binder în a sa *Geschichte des Waldwesens der Stadt Hermannstadt*, 1909, pg. 5 şi urm.

[2] VIII, app. Fasc. 27, Lit. K.

[3] Munţii arătaţi şi mai înainte ca făcând parte din teritoriul Răşinariului, erau următorii: 1. Bucşa; 2. Tomnaticu; 3. Mălăieţu; 4. Cuculeu; 5. Nanu; 6. Groşi; 7. Muncel; 8. Bătrâna; 9. Bătrâna din mijloc; 10. Bătrâna din sus; 11. Picioru Duşî; 12. Rojdeşti; 13. Şerbănei; 14. Cânaia; 15. Cindrelu; 16. Niculeştii dincolo; 17. Niculeştii dincoace; 18. Costiţa; 19. Beşineu; 20. Onceşti; 21. Capu Bobeş, Capu Vălarilor; 22. Bucura; 23. Beleu; 24. Pleşa; 25. Între Saduri; 26. Negovanu mare; 27. Negovanu mic; 28. Zimbru; 29. Clăbucetu; 30. Şmida.

d) Nu s'au verificat decât unele — foarte puţine — din pretensiunile cuprinse în «Specificatio Praestationum».

Cuvântul hotărîtor erà acum iar la împăratul Iosif. Dar, se ştie, soarta tragică a acestui mare om îl ajunse tocmai în acel timp: el murì, frânt trupeşte şi sufleteşte, înainte de a fi putut face deplină dreptate ţăranilor din comuna Răşinariu. Iar, în procesele ce aceştia le avură cu vecinii lor după moartea lui Iosif, lupta nu se mai dete cu puteri deopotrivă şi Răşinărenii, în loc să fie reîntegraţi deplin în vechea stăpânire, nu putură păstrà nici ceeace am văzut că li-s'a restituit prin sentinţele anterioare.

Oricum însă, anul 1789 încheie cea mai lungă perioadă din vieaţa satului, de frământări, de lupte şi de sacrificii.[1]

[1] Am arătat mai pe larg fazele acestui proces — poate chiar neglijând unele momente politice din vieaţa satului — ca să se vadă câtă energie s'a cheltuit, din ce lungă şi stăruitoare silinţă s'a închegat, multă-puţină cât e, acea moştenire a urmaşilor.

Populaţiunea.

Mişcarea populaţiunii.

După o statistică dela sfârşitul veacului al XV-lea [1] — cea mai veche din câte s'au găsit până acum — se constată că în Răşinariu trăiau la acea epocă 62 capi de familie (53 «hospites» şi 9 «pauperes»).

Connumeratio Pagi Rosinar din 1698, aflătoare în arhiva statului, este, subt un anumit raport, cea mai completă din toate numărătoarele din trecut. Ea ne dă, cu însemnarea numelui şi a stării locuitorilor, următoarele date: 411 «domestici», 15 «inquilini» şi 46 văduve.

Conscrierea, tot amănunţită, din anul 1700, a magistratului sibian, prezintă o cifră mai mică, anume 333 contribuabili şi 29 «fugitivi», şi tot asemenea cea din 1712,[2] după care şi la acea dată erau numai 413 capi de familie în Răşinariu. O cifră mai ridicată, de 505 proprietari, ne dă tabela dela 1711.[3]

După conscripţia dela 1721[4] au putut fi cu totul 635 capi de familie (597 «possessionati Valachi», 11 «popae», 2 «vagi» (străini), 25 »exempti»).

«*Extractus Summarius Conscriptionis Sedis Cibiniensis*» (Ms. în bibl. Bruckenthal) înseamnă pentru anul 1728 cifra de 661 familii, dintre cari: «445 Valachi, 75 viduae possessionatae, 77 inquilini, 19 viduae inquilinorum, 45 opifices, 2 vagi».

---

[1] Dr. A. Berger, *Volkszählung in den 7 und 2 Stühlen, im Bistritzer u. Kronstädter Distrikte vom Ende des XV und Anfang des XVI Jahrhunderts*, în Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, 1894, Nr. 5.

[2] *Conscriptio summaria civitatis sedisque Cibiniensis, Anno 1712*, publ. în V.-A. XXXII, fasc. 1.

[3] V.-A. XXIV, p. 178.

[4] V.-A. N. F. XXXII, p. 124.

Numărul locuitorilor creşte apoi repede, căci deja la 1733, după conscripţia episcopului Klein[1] se găsiau în comună 770 familii de român.

La 1754, după conscripţia din acel an,[2] au fost în Răşinariu 946 familii, anume: «Liberi Wallachi 768, Viduae Liberorum Wallachorum 165, Wallachi vagi 4, Viduae Wall. vagorum 1, Zingari 6, Extranei 2».

Douăzeci şi doi de ani mai târziu, după un alt «Extractus Summarius», numărul familiilor era de 1074 (844 taţi de familie şi 230 văduve).

Tabela de contribuţiune pe 1787/8[3] ne dă suma de 1180 contribuabili (894 liberi, 243 văduve, 22 ţigani, 21 extranei). Din tabelele de acelaş fel de mai târziu rezultă că au fost: în anul 1788/9 — 1162 contribuabili (889 liberi, 231 văduve, 21 ţigani, 21 extranei); în anul 1800 — 1236 (970 liberi, 242 văduve, 19 ţigani, 5 extranei); în anul 1830 — 1410 (1020 liberi, 347 văduve, 29 ţigani, 14 extranei); în anul 1836 — 1412 (1018 liberi, 350 văduve, 31 ţigani, 13 extranei).

Date mai amănunţite şi pozitive prezintă conscrierea din 1839, după care poporaţiunea se ridică atunci la 3835 de suflete, anume 1798 bărbaţi şi 2037 femei. Confesiunile au fost reprezentate astfel: 5 ev.-lut., 170 gr.-cat. şi 3660 gr.-or. Au venit atunci tot pe 100 bărbaţi 113·3 femei.[4]

Dela acea dată numărul locuitorilor merge crescând, dar numărul bărbaţilor încă tot nu întrece pe cel al femeilor. Conscrierea pe 1870 (Răşinariu şi R.-Sadului) ne dă cifra de 5569 suflete, iar dintre acestea 2598 bărbaţi (1484 ne-

---

[1] Publ. în Transilvania, a. XXIX. — *Consignatio Statistico Topographica* (Ms. în bibl. Bruckenthal) din 1831 ne dă numărul de 6056 suflete, ceeace nu poate fi exact.

[2] *Extractus Summarius tam Facultatum quam Contributionis Incolarum ac Extraneorum Pagi Reschinar*, în Arh. Stat. VIII, L. fasc. 2, Lib. 2.

[3] *Tabella Rectificationis Anni 1787/8 Pagi Reschinar Proaestandae Contributionis ordinariorum seu civilium Contribuentium*, în arhiva primăriei din Răşinariu.

[4] Excedentul femeilor asupra bărbaţilor se explică uşor dacă ne gândim, că atunci când s'a făcut conscrierea mare parte dintre oieri se vor fi aflat cu turmele lor prin străini.

însuraţi, 1050 însuraţi, 60 văduvi, 4 divorţaţi) şi 2971 femei (1509 nemăritate, 1081 măritate, 379 văduve, 2 divorţate.) După confesiune erau la acea dată: 5159 ortodocşi, 366 greco-catolici, 24 rom.-cat., 12 ev.-lut. şi 8 reformaţi.

La 1890 recensământul a constatat, că în acel an numărul sufletelor erà de 5235. Între aceştia au fost bărbaţi 2640 şi femei 2595, un excedent deci, la sexul bărbătesc, de 45 suflete.

La 1900, statistica ne dă 2993 bărbaţi şi 2924 femei, laolaltă 5917 locuitori şi 1527 numere de case. Dacă se scade din suma de 5917 poporaţiunea R.-Sadului de 790 suflete, rămân pe Răşinariu 5157 de suflete.

Numărătoarea cea mai nouă, cea din 1910, a stabilit 5786 de suflete, din care sumă cade pe: Răşinariu (intravilan) 4624 suflete (79·91%), Traineiu 107 (1·85%), Prislop 208 (3·6%) şi Râu-Sadului 847 (14·64%). Dacă la aceasta adăogăm cifra absenţilor sau emigraţilor de 634 suflete (577 din Răşinariu-sat, 12 din Traineiu, 1 din Prislop, 44 din Râu-Sadului), constatăm că în acel an populaţiunea totală se ridică la **6420** suflete. Faţă de aceste date reale, culese de bărbaţii însărcinaţi cu conscrierea locuitorilor, statistica oficială ne dă — lucru ciudat — o cifră cu mult inferioară, ş. a. *5771* locuitori (2799 bărbaţi şi 2972 femei), între cari sunt consemnaţi şi 18 militari şi 23 supuşi străini. Nu sunt însă cuprinşi în numărul de mai sus emigraţii sau cei duşi din sat pe timpul conscrierii, a căror cifră nu ajunge decât la 230.

Sub raportul *naţionalităţii* şi al *cetăţeniei*, populaţia se împarte astfel[1]: 5429 Români sau 94.07%[2] şi 342 străini sau 5·93%. Dintre străini, Maghiarii sunt reprezentaţi cu 32 suflete (5·5‰), Nemţii cu 21 suflete (3·6‰), Rutenii cu 11 suflete (1·9‰), Croaţii cu 2 suflete (0.4‰), Ţiganii cu 276 suflete (47·8‰). La aceasta observăm că, exceptând pe Ţigani,

[1] Cifrele ce urmează sunt după statistica oficială.

[2] In această sumă nu sunt socotite şi cele 230 suflete, câte se constată că au emigrat şi trăiesc în străinătate.

numărul cel mai mare de străini ni-l dă filia Râu-Sadului, unde aceştia sunt aplicaţi în serviciul celor două societăţi exploatatoare de păduri, maghiaro-italiană şi turdeană.

După *religiune*, populaţia se divide astfel: 5227 (90·57%) gr.-or., 479 (8·3%) gr.-cat., 37 (0·64%) rom.-cat., 9 (0·16%) reformaţi, 16 (0·27%) ev.-luterani, 2 (0·04%) unitari şi 1 (0·02) mozaic. Locuitorii de altă religiune decât cea ortodoxă, laolaltă nu reprezintă mai mult de 9·42% şi se găsesc, greco-catolicii aproape numai în Răşinariu, iar cei de altă religiune aproape numai în Râu-Sadului.

La împărţirea populaţiei după *sex*, se constată că numărul bărbaţilor rămâne cu mai bine de 170 suflete în urma numărului femeilor, contrar proporţiei ce ne arată statistica din anul 1890 şi 1900. Diferenţa aceasta, de 48·50% de partea bărbătească, faţă de 51·50% de partea femeiască, îşi are explicaţia în faptul, că aproape întreg numărul de 230 de emigraţi îl constitue elementul bărbătesc.

In ce priveşte *vârsta*, populaţia e alcătuită în chipul următor: Până la vârsta de 6 ani sunt 973 suflete sau 16·86%, între 6—11 ani sunt 709 suflete sau 12·29%, dela 12—14 ani 334 suflete sau 5·79%, dela 15—19 ani 491 suflete sau 8 51%, dela 20—39 ani 1555 suflete sau 26·94%, dela 40—59 ani 980 suflete sau 16·98%, iar dela 60 ani în sus sunt 729 suflete sau 12·63%.

In ce priveşte *starea civilă*, constatăm următoarele: 3120 necăsătoriţi, 2167 căsătoriţi, 455 văduvi, 29 divorţaţi legal.

Emigraţiunile, dupăcum am văzut, sunt destul de număroase. Suma de 634, câţi se constată că au emigrat, ne-o dă aproape numai Răşinariul fără Râu-Sadului, de unde numai rar de tot emigrează câte cineva. O parte din emigraţi sunt stabiliţi definitiv în România, altă parte se înapoiază, din timp în timp, întreţinând relaţiunile cu cei deacasă. Contingentul cel mai mare de emigraţi îl dau tinerii abiă eşiţi din şcoala primară cari, dupăce trec în ţară, se aplică ca băieţi de prăvălie, în mare parte la comercianţii răşinăreni stabiliţi de mai înainte în diferite oraşe din România. In America sunt foarte puţini Răşinăreni; cu totul să fie 8—11 inşi.

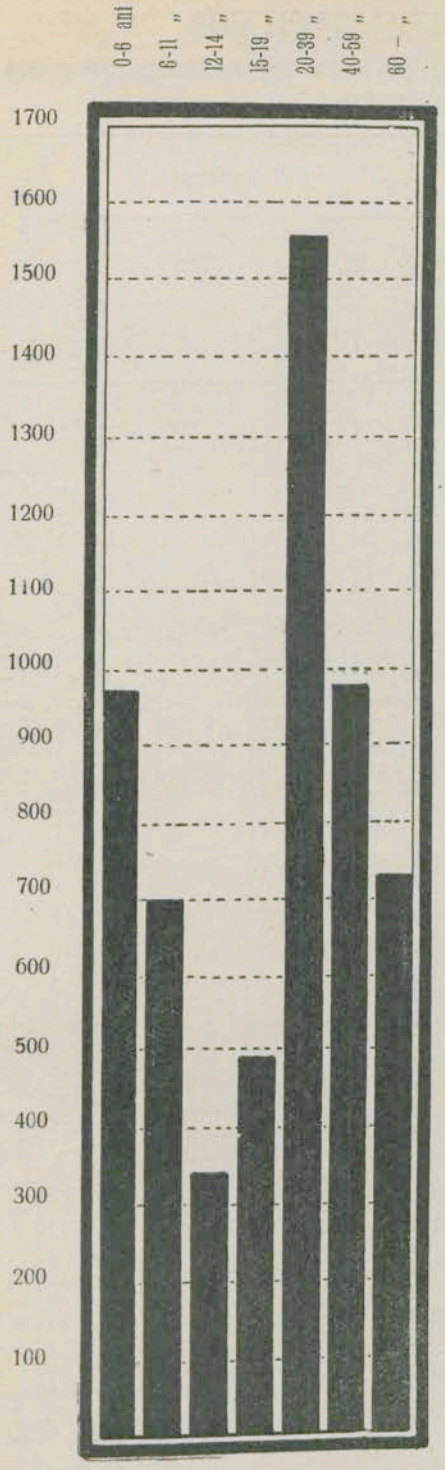

Diagram arătând alcătuirea populaţiunii după vârstă.

În timpul mai nou sporesc tot mai mult cazurile de *imigraţiune*. Localitatea, prin diversitatea mijloacelor de câştig ce oferă, precum şi pentru micimea impozitelor comunale, reprezintă un punct de atracţie pentru o mulţime de străini, cari vin de se stabilesc pentru totdeauna aici.

In comună sunt cu totul 1772 Nri de case. Din aceştia cad pe filia Râu-Sadului 198 Nri, iar pe Traineiu 42 Nri. Deosebit de acestea trebuie amintită Prislopul, aşezarea ţigănească, cu 46—50 Nri de case.

Din numărul de 1772 sunt case de locuit:

cu câte	1	încăpere	682
»	» 2	»	629
»	» 3	»	96
»	» 4—5	»	29
»	» 6—7	»	1

Numărul total al încăperilor, afară de cel din cartierul ţigănesc, e deci de circa 2420, din care 2374 camere de locuit, iar 46 localuri publice (prăvălii, crâşme, meserniţe).

Faţă de aceasta, amintim statistica mai veche,

TABLOUL NĂSCUȚILOR

din Răşinariu şi Râu-Sadului pe perioda celor 20 ani din urmă. (1892—1911).

Anii	Născuți și botezați							Nelegitimi							Gemeni	
	gr.-or.			gr.-cat.			Total general	gr.-or.			gr.-cat.			Total general	gr.-or.	gr.-cat.
	B.	F.	Total	B.	F.	Total		B.	F.	Total	B.	F.	Total			
1892*	84	58	142	6	7	13	155	1	4	5	1	—	1	6	2	—
	10	3	13	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1893	77	79	156	11	15	26	182	7	4	11	3	1	4	15	3	—
	13	16	29	—	—	—	29	1	—	1	—	—	—	1	1	—
1894	67	84	151	7	5	12	163	6	4	10	—	1	1	11	3	—
	9	9	18	—	—	—	18	3	2	5	—	—	—	5	1	—
1895	79	62	141	12	12	24	165	5	2	7	2	2	4	11	2	—
	6	8	14	—	—	—	14	1	2	3	—	—	—	3	—	—
1896	80	76	156	10	9	19	175	1	4	5	1	2	3	8	4	—
	9	11	20	—	—	—	20	1	1	2	—	—	—	2	—	—
Media	77·4	71·8	149·2	9·2	9·6	18·8	186·8	4	3·6	7·6	1·4	1·2	2·6	12·4	—	—
	9 4	9 4	18 8	—	—	—		1·2	1	2 2	—	—	—		—	—
1897	80	65	145	7	11	18	163	3	8	11	1	2	3	14	3	—
	14	5	19	—	—	—	19	—	1	1	—	—	—	1	—	—
1898	88	79	167	9	7	16	183	5	7	12	3	3	6	18	6	—
	7	12	19	—	—	—	19	—	1	1	—	—	—	1	—	—
1899	66	74	140	21	11	32	172	6	3	9	3	4	7	16	—	—
	3	11	14	—	—	—	14	—	4	4	—	—	—	4	—	—
1900	76	80	156	9	9	18	174	3	5	8	—	3	3	11	—	—
	8	10	18	—	—	—	18	—	1	1	—	—	—	1	—	—
1901	71	75	146	12	13	25	171	5	5	10	5	4	9	19	3	—
	5	12	17	—	—	—	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Media	76·2	74·6	150 8	11·6	10·2	21·8	190	4·4	5·6	10	2·4	3·2	5·6	17	—	—
	7·4	1·0	17 4	—	—	—		—	1·4	1·4	—	—	—		—	—
1902	76	71	147	13	8	21	168	4	4	8	1	1	2	10	3	—
	7	13	20	—	—	—	20	2	2	4	—	—	—	4	—	—
1903	70	71	141	9	7	16	157	5	4	9	—	2	2	11	2	—
	7	15	22	—	—	—	22	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1904	79	85	164	15	10	25	189	7	—	7	2	1	3	10	2	—
	14	9	23	—	—	—	23	4	1	5	—	—	—	5	—	—
1905	96	84	180	8	13	21	201	3	12	15	2	3	5	20	3	—
	16	15	31	—	—	—	31	1	1	2	—	—	—	2	—	—
1906	81	85	166	11	6	17	183	3	7	10	—	1	1	11	2	—
	8	15	23	—	—	—	23	—	1	1	—	—	—	1	—	—
Media	80·4	79·2	159·6	11·2	8 8	20	203 4	4·4	5·4	9·8	1	1·6	2·6	14·8	—	—
	10·4	13·4	23·8	—	—	—		1·4	1	2·4	—	—	—		—	—
1907	91	75	166	11	9	20	186	6	5	11	1	1	2	13	2	—
	15	12	27	—	—	—	27	1	1	2	—	—	—	2	—	—
1908	78	98	176	13	5	18	194	4	8	12	1	2	3	15	2	—
	11	17	28	—	—	—	28	—	3	3	—	—	—	3	—	—
1909	90	112	202	21	11	32	234	5	6	11	2	1	3	14	2	—
	13	19	32	—	—	—	32	1	2	3	—	—	—	3	—	—
1910	76	79	155	9	6	15	170	2	4	6	2	1	3	9	—	—
	19	18	37	—	—	—	37	2	3	5	—	—	—	5	—	—
1911	104	88	192	14	10	24	216	6	4	10	2	3	5	15	1	1
	13	14	27	—	—	—	27	—	2	2	—	—	—	2	—	—
Media	87·8	90 4	178·2	13·6	8·2	21·8	230·2	4·6	5·4	10	1·6	1·6	3·2	16·2	—	—
	14·2	1·6	30·2	—	—	—		0·8	2·2	3	—	—	—		—	—

* Cifrele din şirul superior sunt pentru Răşinariu, iar cele din şirul inferior pentru Râu-Sadului.

TABLOUL MORȚILOR

din Rășinariu și Râu-Sadului pe perioda celor 20 ani din urmă (1892—1911).

Anii	Gr.-or.			Gr.-cat.			Total general	Până la 1 an		Dela 1—5 ani		Dela 5—12 ani		Dela 12—20 ani		Dela 20—30 ani		Dela 30—40 ani		Dela 70—100 ani		Peste 100 ani	
	B.	F.	Total	B.	F.	Total		gr.-or.	gr.-cat.	gr.-or	gr.-cat.	gr.-or.	gr.-cat.	gr.-or.	gr.-cat.	gr.-or.	gr.-cat.	gr.-or.	gr.-cat.	gr.-or.	gr.-cat.	gr.-or.	gr.-cat.
1892	45	56	101	6	5	11	112	20	2	17	5	7	—	1	2	2	1	6	—	33	—	2	—
	9	13	22	—	—	—	22	5	—	1	-	1	—	1	—	2	—	2	-	4	—	1	—
1893	77	85	162	9	12	21	183	36	7	43	5	12	1	4	1	4	1	6	2	33	1	2	—
	9	6	15	—	—	—	15	5	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	4	—	—	—
1894	84	73	157	17	22	39	196	37	7	39	8	5	10	9	2	2	1	3	—	22	7	—	—
	10	17	27	—	—	—	27	6	—	5	—	2	-	2	—	—	-	—	—	4	—	—	—
1895	43	41	84	7	7	14	98	16	3	19	4	3	1	2	1	3	1	5	3	18	1	—	—
	5	8	13	—	—	—	13	3	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	3	-	1	—
1896	78	69	147	6	4	10	157	45	4	29	2	2	1	3	—	6	—	6	—	23	1	1	—
	11	11	22	—	—	—	22	6	—	2	—	1	—	—	—	1	—	—	—	8	—	—	—
Media	65·4	64·8	130·2	9	10	19	169	30·8	4·6	29·4	4 8	5 8	2·6	3·8	1·2	3·4	0·8	5·2	1	26·8	2	—	—
	8·8	11	19·8	—	—	—		5	—	2	—	0·8	—	0·8	—	0·6	—	1	—	4·6	—	—	—
1897	51	58	109	7	8	15	124	35	9	11	4	7	2	3	—	1	—	4	—	23	—	2	—
	13	12	25	—	—	—	25	9	—	3	—	—	—	1	—	—	—	1	—	1	-	—	—
1898	49	44	93	5	6	11	104	30	3	10	1	2	—	3	—	3	—	2	2	24	4	1	—
	12	9	21	—	—	—	21	8	-	3	—	1	-	—	—	—	—	1	—	4	-	—	—
1899	60	67	127	9	9	18	145	29	6	16	1	3	1	4	2	3	2	7	1	32	1	—	—
	6	6	12	—	—	—	12	3	—	—	—	1	—	—	—	—	-	2	—	1	-	—	—
1900	74	101	175	8	11	19	194	56	8	53	5	6	1	4	—	3	—	7	—	25	3	—	—
	2	7	9	—	—	—	9	4	—	—	—	—	—	-	—	—	—	1	—	1	-	—	—
1901	56	52	108	10	11	21	129	35	9	10	1	5	—	1	1	6	—	4	1	23	3	—	—
	9	15	24	—	—	—	24	6	—	--	—	2	—	3	—	2	—	—	—	6	—	—	—
Media	58	64·4	122 4	7·8	9	16·8	157·4	37	7	20	2·4	4·6	0·8	3	0·6	3·2	0·4	4·8	0·8	26·8	2·2	—	—
	8·4	9·8	18 2	—	—	—		6	—	1·2	—	0·8	—	0·8	—	0·4	—	1	—	3·2	—	—	—
1902	59	38	97	6	5	11	108	30	3	9	2	7	-	4	—	—	1	3	—	20	—	1	—
	5	10	15	—	—	—	15	3	—	4	—	—	-	—	—	1	—	1	—	3	—	—	—
1903	66	68	134	9	16	25	159	36	5	35	7	11	3	3	3	2	—	4	—	19	4	—	—
	10	6	16	—	—	—	16	3	-	2	—	3	—	2	—	3	-	—	—	3	-	—	—
1904	52	49	101	7	8	15	116	31	5	11	4	4	—	3	1	2	—	2	1	23	2	-	1
	3	4	7	—	—	—	7	1	-	1	-	—	—	—	—	1	-	—	—	—	—	—	—
1905	75	46	121	5	8	13	134	43	7	17	—	6	—	5	—	5	—	3	—	34	1	1	—
	13	4	17	—	—	—	17	4	—	--	—	—	—	—	—	1	—	1	—	3	-	—	—
1906	57	67	124	13	9	22	146	33	5	21	8	3	1	2	—	4	1	2	—	26	4	-	—
	7	9	16	—	—	—	16	4	—	2	—	—	—	1	—	1	—	1	—	5	—	—	—
Media	61·8	53·6	115·4	8	9 2	17	146·8	34·6	5	18·6	4·2	6·2	0·8	3·4	0·8	2·8	0·4	2·8	0·2	24·8	2·2	—	—
	7·6	6·6	14·2	—	—	—		3	—	1·8	—	0 6	—	0 6	—	1·2	—	0·6	—	2·8	—	—	—
1907	62	61	123	9	5	14	137	39	3	10	1	5	2	3	1	4	—	2	—	28	4	-	1
	10	8	18	—	—	—	18	3	—	1	—	1	—	2	—	2	—	—	—	4	—	1	—
1908	45	70	115	9	6	15	130	41	3	12	1	5	3	5	2	5	1	2	-	19	1	—	—
	26	21	47	—	—	—	47	16	—	5	—	5	—	1	—	3	—	3	—	6	—	—	—
1909	45	49	94	7	9	16	110	30	3	9	3	2	—	1	-	1	1	3	1	22	2	—	—
	20	10	30	—	—	—	30	5	—	2	—	1	—	1	—	3	—	2	—	7	—	—	—
1910	69	64	133	5	2	7	140	36	3	18	1	4	—	3	—	3	—	4	—	33	—	—	—
	10	11	21	—	—	—	21	7	—	1	—	—	—	1	-	2	—	1	—	3	—	1	—
1911	69	64	133	10	10	20	153	36	5	18	5	4	—	3	1	3	2	4	1	33	2	—	—
	12	8	20	—	—	—	20	4	—	—	—	1	—	—	—	4	—	2	—	4	—	—	—
Media	58	54	112	8	6·4	14·4	153·6	32·4	3 4	13 8	2·2	5 6	1	3	0·8	4	0·8	3·4	0 4	24·2	1·8	—	—
	15·6	11·6	27·2	—	—	—		7	-	1 8	—	1 6	—	1	—	2 8	—	1·6	—	4·8	--	—	—

dela anul 1870, care ne dă o specificare şi mai completă, ş. a.: 2261 odăi, 123 «coamăre», 1264 tinzi, 207 «căsoi» (bucătării de vară), 489 pivniţe, 18 bolţi, 147 şopuri, 20 magazii, 1285 grajduri, 36 ocoale pentru vite, 745 şuri.

* * *

Repartiţiunea naşterilor, a căsătoriilor şi a morţilor pe mai mulţi ani consecutivi fiind de cea mai mare însemnătate pentru vieaţa unui popor, am alcătuit, pe baza registrelor parohiale, tablourile alăturate. Urmărind, pe aceste tabele, mişcarea populaţiunii în ultimii 20 ani, căpătăm datele ce urmează:

In perioda dela 1892—1912 s'au născut în total *4052* [(3189+412)+451][1] suflete, din cari de sex bărbătesc *2044* [(1609+228)+207], de sex femeiesc *2008* [(1580+184)+244]. Mijlocia anuală a naşterilor, conform datelor din această serie, ar fi de 202·6 suflete, din cari 102·2 bărbaţi şi 100·4 femei.

In general rezultă din acest tablou că numărul naşterilor a mers crescând dela un period la altul. Astfel, mijlocia de 186·8 naşteri din prima periodă a ajuns în ultima periodă la 230·2. Numărul cel mai mare de naşteri ni-l dă anul 1909, iar cel mai mic anul 1892.

In Răşinariu, mijlocia născuţilor de sex bărbătesc este aproape în fiecare period cu ceva mai mare ca a celor de sex femeiesc, spre deosebire de Râu-Sadului, unde raportul este tocmai invers.

Gemeni au fost cu totul în *48* [(45+1)+2] cazuri, adecă 1·18% din numărul total al născuţilor.

In cursul celor 20 ani s'au născut în total *302* [(187+70)+45] sau 7·45% copii nelegitimi; între aceştia de parte bărbătească *136* [(87+32)+17], iar de parte femeiască *166* [(100+38)+28].

In această specificare ne surprinde mai ales coeficientul foarte mare al naşterilor neligitime la greco-catolicii din Ră-

[1] In paranteze sunt specificate cifrele pentru Răşinariu (gr.-or. şi gr.-cat.) şi Râu-Sadului.

şinariu. Pe când natalitatea, în seria de 20 de ani, a fost la aceştia în minus cu 2777 faţă de greco-orientalii din Răşinariu şi cu 39 faţă cu cei din Râu-Sadului, numărul naşterilor neligitime se ridică la 16·99%, faţă de 5·86% la gr.-or. din Răşinariu şi 9·97% la Râu-Sadului.

In timp de 20 de ani au murit *3134* (2400+337+397), din cari *1582* (1216+164+202) bărbaţi şi 1552 (1184+173+195) femei. Mijlocia anuală a morţilor, pe această serie de ani, ne dă 156·7, ş. a. 79·1 bărbaţi şi 77·6 femei.

Afară de Râu-Sadului, unde mijlocia periodei din urmă prezintă o cifră de tot mare, mortalitatea în Răşinariu a mers decrescând. Astfel mijlocia de *149·2* (130·2+19) din prima periodă, decreşte în a doua periodă la 139·2 (122·4+16·8), în a treia la 132·4 (115·4+17), în a patra la 126·4 (112+14·4) ceeace indică o stare destul de bună.

Mortalitatea copiilor cu toate acestea e încă destul de mare. Din totalul morţilor în timp de 20 de ani, *879* (674+100+105), adecă 28·04% au fost copii mai mici de 1 an; *511* (409+68+34), adecă 16·30%, în vârstă dela 1—5 ani; *156* (111+26+19), adecă 4·97%, în vârstă dela 5—12 ani. Reţinem deci, că copiii până la vârsta de 5 ani alcătuesc aproape jumătate din numărul morţilor. O decreştere a mortalităţii nu se poate constată decât numai la copiii mai mari de 1 an şi mai mici de 5 ani; dela 5 ani în sus mijlociile fluctuează, aşà că nu se poate arătà vreo tendinţă în plus sau minus.

In ce priveşte lungimea vieţii, mijlocia e cam între 50—65 de ani. Vârsta cea mai mare, de peste 100 ani, au ajuns-o în intervalul celor din urmă 20 de ani 12 (10+2) Răşinăreni şi 4 Râu-Sădeni.

Pentru a face să iasă mai bine în evidenţă excedentul naşterilor asupra morţilor, am alcătuit tabloul de pe p. 100. Constatăm, pe baza acestui tablou, că excedentul variază mult dela un an la altul. Într'un singur an, din cei 20, excedentul n'a trecut cu mult peste zero; în alţi doi ani creşterea populaţiunii a fost în deficit, în anul 1894 chiar cu 42 suflete. In ce priveşte deci creşterea populaţiunii, cu toate că a avut un mers as-

Anii	Născuți	Morți	Excedent de născuți	Anii	Născuți	Morți	Excedent de născuți
1892	168	134	+ 34	1902	188	123	+ 65
1893	211	198	+ 13	1903	179	175	+ 4
1894	181	223	— 42	1904	212	123	+ 89
1895	179	111	+ 68	1905	232	151	+ 81
1896	195	179	+ 16	1906	206	162	+ 44
Media	—	—	+ 17·80	**Media**	—	—	+ 56·60
1897	182	149	+ 33	1907	213	155	+ 58
1898	202	125	+ 77	1908	222	177	+ 45
1899	186	157	+ 29	1909	266	140	+126
1900	192	203	— 11	1910	207	123	+ 84
1901	188	153	+ 35	1911	243	173	+ 70
Media	—	—	+ 32·60	**Media**	—	—	+ 76·60

cendent, nu putem constată totuș coeficiente mai considerabile. Excedentul de nici 10 suflete la 1000 locuitori pune Rășinariul printre satele a căror populație are o creștere dintre cele mai mici.

Din tabloul căsătoriților constatăm:

Totalul căsătoriilor în Rășinariu în curs de 20 ani a fost de *813* (737 + 76), iar în Râu-Sadului de 125. In mijlociu ar veni pe Rășinariu cam 40 de căsătorii la an, iar pe Râu-Sadului 6.

La Românii ortodocși, atât din Rășinariu cât și din Râu-Sadului, numărul bărbaților căsătoriți în vârsta dela 25—30 ani întrece cu mult numărul celor căsătoriți înainte de această vârstă. La greco-catolicii din Rășinariu, numărul celor căsătoriți în această vârstă e egal cu numărul căsătoriților în vârstă dela 21—25 ani.

Dacă luăm întreg numărul — de 938 — al bărbaților însurați în curs de 20 ani în parohiile Rășinariului și ale Râu-Sadului, aflăm că 0·21% s'au căsătorit în vârstă până la 21 ani, 22·49% în vârstă dela 21—24 ani; 49·04% în vârstă dela 25—30 ani, 24·53% în vârstă de peste 30 ani, 3·73% în vârstă de peste 50 ani.

Femeile se mărită, cele mai multe, în vârstă până la 21 de ani, dar nu e mic nici numărul celor măritate între

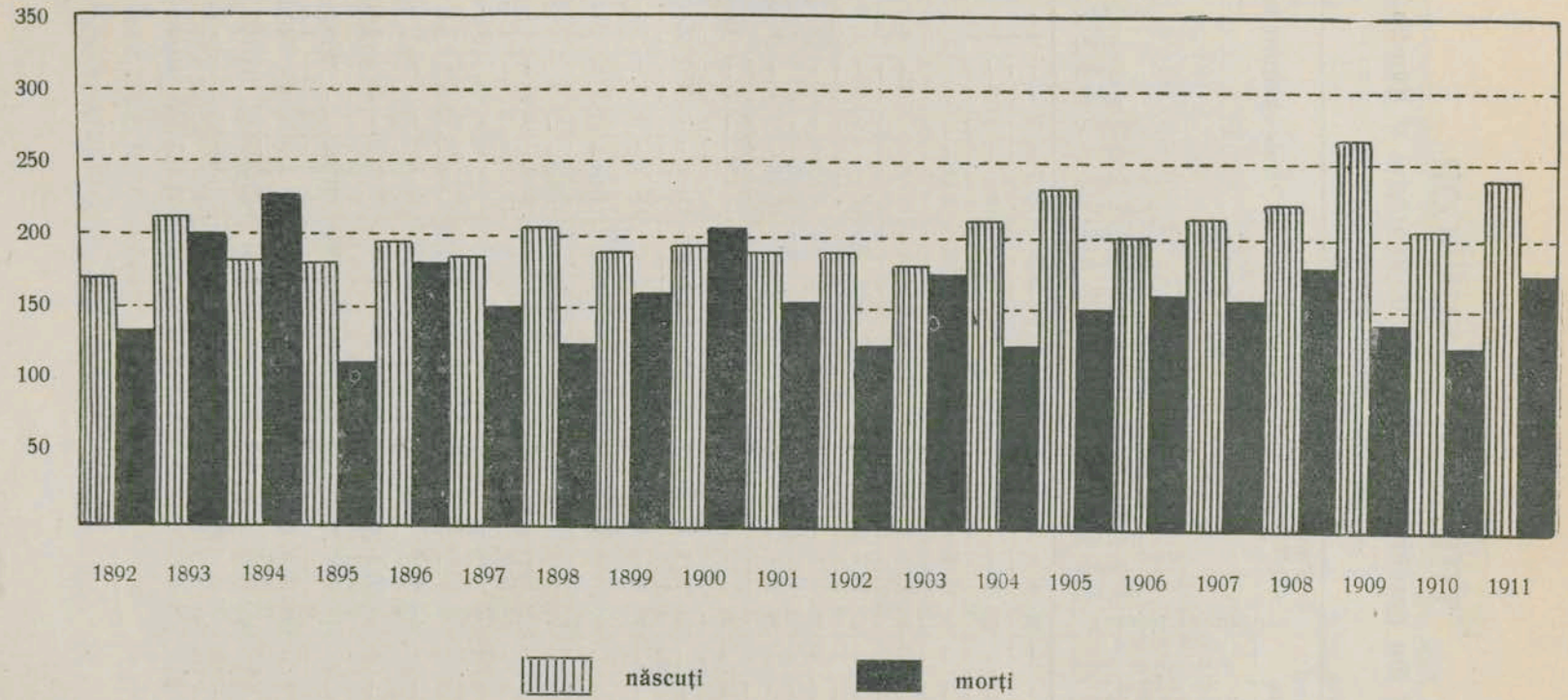

Diagram reprezentând naşterile în raport cu cazurile de moarte.

TABLOUL CUNUNIILOR

bisericești din parohiile ortodoxe ale Răşinariului şi Râu-Sadului pe anii 1892—1911.

Anii	Cununii pur ortodoxe	Cununii mixte				Totalul cununiilor	S'au căsătorit				S'au căsătorit în etate										S'au căsătorit în luna											
		bărbaţi gr.-or. cu femei gr.-cat.	femei gr.-or. cu bărbaţi gr.-cat.	bărbaţi de alte conf. cu femei gr.-or.	femei de alte conf. cu bărbaţi gr.-or.		bărbaţi	văduvi femei	bărbaţi	divorţaţi femei	bărbaţi	sub 20 ani femei	bărbaţi	dela 21—24 ani femei	bărbaţi	dela 25—30 ani femei	bărbaţi	peste 30 ani femei	bărbaţi	peste 50 ani femei	Ianuarie	Februarie	Martie	Aprilie	Maiu	Iunie	Iulie	August	Septemvrie	Octomvrie	Noemvrie	Decemvrie
1892	29	—	2	—	—	31	4	4	1	—	—	6	3	13	12	5	14	5	2	2	8	7	—	2	—	—	4	—	2	5	3	—
	3	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	2	1	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—
1893	24	—	1	—	—	25	5	—	—	—	—	10	4	9	9	2	21	4	—	—	10	—	—	1	2	—	1	—	1	7	3	—
	3	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	1	1	1	2	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—
1894	33	—	5	—	—	38	9	4	1	2	—	13	4	12	20	7	12	5	2	1	5	13	—	—	—	—	—	—	1	12	7	—
	2	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
1895	25	—	2	—	1	28	2	1	1	—	2	13	2	10	15	2	8	3	1	—	6	4	—	—	3	—	3	1	2	4	5	—
	3	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—	2	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—
1896	22	—	—	—	—	22	3	2	2	—	—	12	3	5	9	1	8	4	2	—	11	—	—	—	2	—	1	1	—	4	3	—
	5	—	—	—	—	5	2	—	—	—	—	3	1	1	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2	2	—
1897	32	—	3	—	—	35	3	1	—	—	—	14	6	12	14	6	14	3	1	—	2	13	—	—	—	—	3	—	1	7	8	—
	5	—	—	—	—	5	1	—	—	—	—	1	1	2	3	2	1	—	—	—	1	2	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—
1898	25	—	4	—	—	29	2	1	—	1	—	13	8	11	13	2	7	3	1	—	10	4	—	1	—	—	2	4	1	5	2	—
	4	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	2	—	2	3	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—
1899	33	—	3	—	—	36	2	—	—	—	—	20	13	12	19	4	4	—	—	—	7	10	—	—	—	—	3	—	1	10	5	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1900	31	—	3	—	—	34	5	3	1	—	—	11	7	11	13	7	13	5	1	—	11	9	—	—	2	1	2	—	2	2	5	—
	4	—	—	—	—	4	1	1	—	—	—	2	2	1	1	1	1	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
1901	35	—	2	—	—	37	5	—	1	—	—	17	11	13	13	5	13	2	—	—	13	5	—	1	1	—	5	—	3	3	6	—
	8	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	3	1	2	4	2	3	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1	3	—	1	2	—
1902	28	—	4	—	—	32	—	2	1	—	—	8	9	15	20	7	3	2	—	—	1	18	—	1	—	—	1	—	1	5	5	—
	11	—	—	—	—	11	2	—	—	—	—	4	2	5	6	2	3	—	—	—	2	4	—	—	—	—	1	—	1	—	3	—
1903	42	1	—	1	—	44	2	3	1	1	—	22	13	13	21	7	9	2	1	—	8	13	—	—	5	1	1	2	3	4	7	—
	8	—	—	—	—	8	2	—	—	—	—	3	1	3	4	2	3	—	—	—	2	2	—	—	—	—	1	—	1	2	1	—
1904	43	—	—	—	—	44	5	1	—	—	—	16	12	18	20	10	11	—	1	—	12	7	—	2	5	—	1	3	1	6	7	—
	5	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	3	2	2	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	2	1	—
1905	43	1	1	—	—	45	3	2	2	—	—	12	8	19	26	12	11	2	—	1	6	17	—	—	1	—	5	—	—	9	7	—
	8	—	—	—	—	8	1	—	—	—	—	4	2	3	4	1	1	—	1	—	—	2	—	—	—	—	3	—	—	2	1	—
1906	36	—	5	—	—	41	4	1	—	3	—	15	13	15	17	5	9	5	2	1	9	3	—	—	2	—	6	2	—	9	10	—
	3	—	1	—	—	4	1	—	—	—	—	2	4	2	1	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—
1907	29	—	4	—	—	33	2	1	1	—	—	11	7	15	19	6	7	1	—	—	7	7	—	—	—	1	1	1	1	9	6	—
	6	—	1	—	—	7	—	1	—	—	—	3	4	2	2	2	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	1	1	2	—
1908	37	—	4	—	—	41	4	1	2	4	—	13	8	15	26	10	6	13	1	—	6	12	—	—	—	2	5	1	3	3	9	—
	9	—	—	—	—	9	—	—	—	—	—	4	2	3	4	2	2	—	—	—	1	2	—	—	—	—	1	—	1	3	1	—
1909	38	2	1	1	—	42	2	6	2	2	—	15	7	11	27	8	6	8	2	—	18	7	—	—	1	—	4	2	3	2	5	—
	9	—	—	—	—	9	1	1	—	—	—	5	2	3	6	1	1	—	—	—	2	1	—	—	—	—	1	—	2	2	1	—
1910	45	—	5	1	—	51	6	2	4	2	—	17	8	16	28	8	10	6	5	4	10	20	—	—	—	1	2	2	2	10	4	—
	3	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	2	1	1	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—
1911	45	—	5	—	—	50	2	3	5	4	—	11	7	16	31	11	9	11	4	2	18	14	—	—	—	1	7	—	3	1	6	—
	13	—	4	1	—	18	1	1	—	—	—	9	4	6	8	2	4	1	2	—	2	1	—	—	—	—	4	—	3	7	1	—

TABLOUL CUNUNIILOR

bisericești din parohia gr.-cat. a Răşinariului pe anii 1892—1911.

Anii	Cununii pur gr.-cat.	Cununii mixte: bărbați gr.-cat. cu femei gr.-or.	Cununii mixte: femei gr.-cat. cu bărbați gr.-or.	Cununii mixte: bărbați de alte conf. cu femei gr.-cat.	Cununii mixte: femei de alte conf. cu bărbați gr.-cat.	Totalul cununiilor	S'au căsătorit: bărbați văduvi	S'au căsătorit: femei văduvi	S'au căsătorit: bărbați divorțați	S'au căsătorit: femei divorțate	S'au căsătorit în etate: bărbați sub 20 ani	S'au căsătorit în etate: femei sub 20 ani	S'au căsătorit în etate: bărbați dela 21—25 ani	S'au căsătorit în etate: femei dela 21—25 ani	S'au căsătorit în etate: bărbați dela 25—30 ani	S'au căsătorit în etate: femei dela 25—30 ani	S'au căsătorit în etate: bărbați peste 30 ani	S'au căsătorit în etate: femei peste 30 ani	S'au căsătorit în etate: bărbați peste 50 ani	S'au căsătorit în etate: femei peste 50 ani	S'au căsătorit în luna: Ianuarie	Februarie	Martie	Aprilie	Maiu	Iunie	Iulie	August	Septemvrie	Octomvrie	Noemvrie	Decemvrie
1892	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
1893	2	—	3	—	—	5	—	1	—	—	—	2	3	2	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	2	—
1894	2	—	2	—	—	4	—	2	—	—	—	2	2	—	1	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	—	—
1895	1	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1896	4	—	1	—	—	5	1	—	—	—	—	1	2	3	2	1	1	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—	2	—	—	—
1897	5	—	2	—	—	7	—	—	—	—	—	7	3	—	4	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	2	2	—	—
1898	1	—	3	—	—	4	—	1	—	—	—	2	3	1	—	—	1	1	—	—	1	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—
1899	1	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
1900	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1901	3	—	2	—	—	5	—	—	—	—	—	3	4	1	1	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	3	—	—
1902	2	—	1	—	—	3	1	—	—	—	—	2	—	—	1	1	1	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—
1903	6	—	—	—	—	6	2	—	—	—	—	3	1	2	4	—	1	1	—	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	3	—	—
1904	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1905	3	—	2	—	—	5	1	—	—	—	—	3	—	—	4	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	3	—	—
1906	4	—	1	—	—	5	2	1	—	—	—	1	—	2	1	1	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	3	—	—
1907	6	—	3	—	—	9	1	—	—	—	—	1	2	3	3	2	1	3	3	—	—	—	2	2	—	1	—	—	1	—	3	—	—
1908	5	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	2	1	1	3	1	1	1	—	—	—	—	—	—	2	—	—	1	1	1	1	—	—
1909	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—
1910	4	—	1	—	—	5	—	—	—	—	—	2	2	3	3	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	3	—	—	—
1911	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

21—24 ani. Din 938 de femei, câte s'au măritat în perioada dela 1892—1911, 38·55% au fost sub 21 ani, 33·6% între 21—24 ani, 16·32% în vârsta dela 25—30 ani, 10·42% în vârsta de peste 30 ani şi 1·14% în vârsta de peste 50 ani.

Observăm cu privire la căsătoriile pe luni, că numărul lor cel mai mare a fost, la ortodocşii din Răşinariu, în luna Februarie, apoi treptat, tot mai puţine în Ianuarie, Octomvrie, Noemvrie, Iulie, iar cele mai puţine în Aprilie şi Iunie. La greco-catolicii Răşinariului, cununiile cele mai multe s'au făcut în Noemvrie şi Octomvrie, iar cele mai puţine în Aprilie. Pentru Râu-Sadului, tabloul ne dă cele mai multe cununii în luna lui Octomvrie, apoi Noemvrie, Februarie, Iulie şi Ianuarie; pe luna Aprilie nu vine, în curs de 20 ani, nici o singură cununie.

Dintre ortodocşi trăiesc necununaţi cam 30 bărbaţi din Răşinariu şi 3 din Râu-Sadului. Aproape nu este caz, unde ambii concubini să fie juni. De obiceiu unul din ei a fost cununat şi greutăţile împreunate cu divorţul îl fac să vieţuiască în nelegiuire. Dela introducerea căsătoriei civile şi până astăzi n'au fost în Răşinariu decât 2 cazuri de căsătorii încheiate numai la forul civil; şi în aceste cazuri însă, bărbaţii au fost de confesiunea luterană şi astăzi nu mai trăiesc în localitate.

Ţinând seamă de profesiunea şi confesiunea populaţiunii, constatăm că cele mai dese cazuri de concubinate ni-le dau muncitorii străini, imigraţii şi greco-catolicii satului. Dacă numărul lor total e relativ foarte mic în comparaţie cu al celorlalţi locuitori, cazurile numeroase de concubinate constitue pentru comună o dificultate dintre cele mai serioase.

Căsătorii cu dispensaţie de vârstă sau de rudenie se încheie de tot rar (1 sau 2 cazuri pe an) şi de obiceiu la graduri mai îndepărtate de consângenitate.

Divorţuri, în termen mediu, avem pe an 5 (în Râu-Sadului la 5 ani un caz). Cauzele mai obişnuite de divorţ sunt neînţelegerile casnice, provenite mai ales din faptul că tinerii, fără a se cunoaşte îndeajuns, s'au luat mai mult la insistenţa părinţilor. Divorţuri din cauză de adulteriu sau din alte cauze mai grave sunt aproape necunoscute.

Tipul şi caracterul.

Răşinăreanul e de statură mijlocie (în mediu 1·63 m.) şi cu trupul vârtos şi îndesat. Are gâtul gros, fruntea largă şi puţin bombată, ochii blajini, puţin adânciţi în orbite, nasul nici încovoiat, nici turtit, faţa rotundă cu trăsături regulate. Pielea e aspră şi uscată, câteodată netedă şi lucioasă, şi e de coloare gălbuie sau măslinie. Părul capului e castaniu-închis, iar barba şi mustaţa este mai adesea bălaie şi mai rar brună ori negricioasă.

Grup de bărbați.

Femeile sunt bine făcute, robuste, cu coapse voinice, cu înfăţişare plăcută, dar, în genere, nu şi tot atât de frumoase ca femeile române din alte părţi.[1]

Incă din copilărie, muntenii aceştia se deprind a îndură, fără a fi înfrânţi de ele, tot felul de calamităţi ce dau peste ei. Oţeliţi în lupta continuă cu natura împrejmuitoare, rezistă ostenelelor şi boalelor şi supoartă cu uşurinţă lipsa de hrană şi intemperiile. Fără leac de adăpost, ca şi turmele lor, cu gâtul întotdeauna gol şi pieptul arămit de arşiţa soarelui şi asprimea gerului, petrec sute de răşinăreni prin străini sub ceriul liber, şi nici vitele lor, de-o tenacitate extraordinară, nu rezistă mai uşor la zădufurile verii, la viscolele violente ale iernii.

Răşinărenii sunt înzestraţi, fără îndoială, şi cu o mare inteligenţă. Oricând şi oriunde li-s'au îmbiat condiţii favorabile, tinerii răşinăreni s'au ridicat cu uşurinţă adesea la un nivel superior şi la poziţii dintre cele mai înalte.

Pe cât sunt de legaţi în trup, de puţin mlădioşi şi greoi în mişcările lor, pe atât de flegmatic le e temperamentul, iar fiinţa lor sufletească pătrunsă de o adâncă seriozitate. Interesant, că acest popor care a născut pe poetul Goga, n'are elasticitatea simţirii, proprie ţăranilor noştri. Sufletul lui, ca şi graiul lui, departe de a fi vioiu, aprins, poetic, are ceva din maiestatea liniştită a naturii ce-l încunjoară, o asperitate şi severitate, ce se reoglindeşte în toate manifestările vieţii lui. Ţăranul de aici nu e cald, comunicativ ca cel dela ţară, concepţia lui n'are puterea şi vioiciunea ce captivează şi înalţă, în schimb însă cugetarea lui e mai concentrată, mai rece şi sufletul lui are în mai mare măsură simţul necesităţilor practice. Deaceea în Răşinariu se cântă puţin, se vorbeşte puţin şi se râde rar. Bucuria şi durerea şi-o comunică fără pornire, şi chiar tinerii, în raporturile lor de dragoste lipsite mai totdeauna de note romantice, se par a aveà reflecţiile mai puternice decât emoţiile, ori cel puţin,

[1] In lipsa de comparaţii exacte şi de determinări antropologice mai precise prezentăm acì mai multe grupuri de săteni de toate vrâstele.

Grup de femei.

delicateţa şi exuberanţa sentimentului de dragoste nu e în aşà măsură exprimată ca la oamenii dela ţară. Şi când mărturisirea dragostei trebuie să se facă, de exemplu înaintea preotului la «datul mânii» (învoire), ea se face cu toată rezerva şi cu un încunjur ca acesta:

— Place-ţi Stana, Alemane?

— D'apoi mă însorŭ, să am şi io căpătâiŭ, să nu umblu ruptŭ...

— Nu aşa voinice! Iubeşti-ţi mireasa?

— Ia să mai delnice pe-ecì p'in casă, părinte. La câte-o haină să mai spele.., răspunde ţăranul, codindu-se să dea orice explicaţie de ordin sentimental.

In toate apucăturile lor, răşinărenii cari aparţin, prin coborîre directă, unuia din cele mai semeţe neamuri, vădesc o bună măsură de conştiinţă de sine potenţată până la mândrie, sentimente ce-i împiedecă de a-şi plecà cerbicea înaintea ori şi cui. Această însuşire dacică e deci cât se poate de pronunţată şi umilinţa sfiicioasă a sătenilor noştri, învăţaţi cu stăpâni de tot felul, li-e străină cu desăvârşire. Feciorii şi fetele, oricât ar fi de săraci, nu se duc bucuros să servească şi chiar când lucră cu ziua pe la oraş, se feresc de lucrări ce le cred înjositoare. Până ieri-alaltaieri chiar şi munca grea a câmpului o lăsau în grija *coldanilor* sau *răpanilor* veniţi de aiurea. Oricât ar fi de lipsiţi, nu-şi mărturisesc sărăcia, cu deosebire nu se plâng, dimpotrivă sunt bucuroşi dacă planează o dubietate prielnică asupra stării lor financiare şi în momente de extremă necesitate abià fac declaraţia discretă, că «nu au mărunt». Nota aceasta de mândrie se învederează şi în vieaţa internă socială, în distincţia foarte riguroasă dintre *neamul bun* şi *neamul slab*, în grija scrupuloasă ce au *boierii* de a nu se încuscrì şi amestecà cu *sărăconii*. Până ieri, alaltăieri, chiar şi domnii — *haine acre* — numai cu greu puteau căpătà soţii din familii de boieri răşinăreni.

Cu toate că înaintea alor săi nu-şi prea închid inima, la străin, fie el de orice neam, se uită piezişş şi bănuitori; nu le place a fi ispitiţi şi a-şi spovedì sufletul înaintea lui. Nu-i

Grup de feciori.

prinzi uşor cu momeli sau cu vorbe goale şi chiar jidanul numai rareori izbuteşte să-i înşele. Pentru a le câştigà încrederea, trebuie să le dai mărturii evidente că le vrei binele.

E foarte interesant şi în acelaş timp îmbucurător, că acest popor, care a văzut atâta lume şi ţară, şi-a conservat virtuţile ce le-a apucat dela strămoşi. Ei au marele şi netăgăduitul merit, că oricât au pribegit prin ţări străine şi ar pribegì încă şi azi, ca oieri şi negustori, moralitatea şi legea le rămân totuş neatinse. Putem afirmà, că simţul religios e acela care, mai mult ca oricare altul, le face educaţia şi înalţă fiinţa; virtuţile lor în acesta îşi au rădăcinile.

În sânul familiei domneşte ordine şi cinste: tată şi mamă se îngrijesc deopotrivă, ca ele să fie respectate. Ordinea şi curăţenia pare a-i fi o necesitate mai ales femeii răşinărene. Deşì bărbatul, conştient de dreptul său de stăpân, merge şi pe stradă totdeuna înainte, iar femeia după el, deşì la casă, în prezenţa oaspeţilor, pe cari ea îi serveşte, femeia nu-şi ia îndrăzneala să şeadă, ea totuş se bucură de un tratament ireproşabil din partea bărbatului. Soţie credincioasă şi casnică, mamă devotată familiei sale, ea ţine cu tot sufletul la onoarea casei şi numai rar se pomenesc în comună procese de divorţ.

Onestitatea fetelor încă se menţine la un nivel destul de înalt. Cinstea şi bunul nume şi-le păzeşte o fată din casă mai bună atât de mult, încât pentru nimic în lume nu şi-ar prinde vorbă, în stradă sau pe la poartă, cu feciorii. Bunăcuviinţa e un lucru cu care sunt deprinşi din copilăria lor, feciorii ca şi fetele; chiar şi în şezătoare, la joc sau ospeţe, se feresc de sburdălnicii şi glume nepotrivite, dacă nu vreau să fie de ocara lumii.

Oricât ar fi unii de certăreţi, clevetitori şi — în măsura cea mai mare — pizmoşi şi oricât speculaţia de-a ieşì deasupra sărăciei se face ici-colo cu păgubirea chiar a celor mai deaproape ai săi, răşinărenilor totuş trebuie să li-se recunoască o bună măsură de iubire faţă cu deaproapele. Din acest înalt sentiment e natural apoi să decurgă şi fapte de caritate. Fundaţiunile «Aleman C. Mitrea», «Petru Hoadrea», «Şaguna», «Bucur Dancăş», apoi reuniunea femeilor, casina etc.

Grup de fete.

jertfesc an de an sume considerabile pentru ajutorarea infirmilor, văduvelor şi orfanilor, pentru cărţi, stipendii şi premii destinate şcolarilor şi meseriaşilor săraci şi harnici. Unii din iubire curată creştinească, alţii din îndemnul de a se împărtăşi, prin danii, de o bună răsplată cerească, ridică pentru sufletele lor şi ale răposaţilor lor cruci pe marginea drumurilor, fac pomelnice, înzestrează biserici şi alte instituţii destinate folosului obştesc. Nu mai vorbim de binefacerile

cari se revarsă cu îmbelşugare, mulţumită acestui mare şi puternic sentiment de milă şi dărnicie, asupra unei mari mulţimi de norod cu prilejul ospeţelor, înmormântărilor, maslurilor, pomenilor etc.

Locuinţa.[1]

Forma obişnuită a casei, precum şi a curţii, e drept unghiulară. Casa întreagă, afară de temelia care e de piatră, se face din lemn, e de construcţie foarte solidă, dar de regulă lipsită de podoabe externe. Coperişul pectinat şi cu planuri foarte povârnite ca să nu ţină umezeală, se învăleşte

[1] În partea etnografiei reale vom reveni mai pe larg asupra locuinţei şi a celorlalte clădiri economice; ne mărginim deci a da aici numai o orientare generală în acest obiect.

cu şise şi numai rar şi cu ţigle. O mică streşină de şindile, la baza podului, taie faţada de spre uliţă în două. Păreţii se lipesc în lăuntru şi pe din afară cu pământ şi se văruesc alb pe amândouă părţile. Ferestrile, una spre stradă şi mai multe spre curte, sunt atât de mici, încât abia permit scoaterea capului printr'ânsele.

La faţa despre curte a casei, lipit de aceasta, se află *privariul* care se ridică dela pământ pe o temelie de zid,

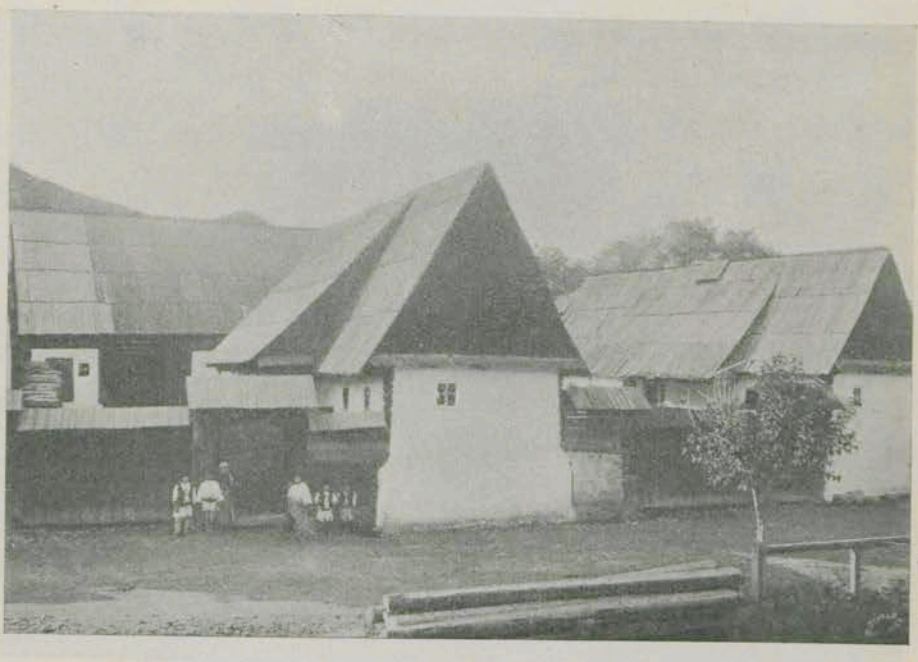

uneori şi pe stâlpi de lemn. Unde lipseşte pridvorul, conduc în casă nişte trepte libere, apărate sus de un acoperiş oblic, numit *polimariu.* Sub pridvor e *gârligiul,* prin care se face intrarea în pivniţă, şi alături de acesta, *coteţul găinilor.*

Locuinţele se compun din 2 camere în rând, separate prin o tindă, cari toate vin sub un singur acoperemânt. Camera de dinainte *(casa cea mare),* în care se intră din tindă, nu e pentru locuit, ci se ţine de paradă; căsenii locuesc numai în camera de din dărăpt *(coamăr)* şi în *tindă,* care, aceasta, serveşte şi ca bucătărie. Puţine locuinţe fac escepţie dela această regulă.

Alături cu casa e *căsoaia*, bucătăria de vară a țăranului; dar aceasta e separată de casă și are acoperiș deosebit. Mare parte din locuitori au cocina porcilor și umblătoarea în rând cu casele. Mai rar vine să întregească seria clădirilor economice și micul șopron, deschis cu totul la fața curții. Servește, ca și șura, pentru adăpostirea carului și a uneltelor economice și pentru săvârșirea mai multor lucrări de gospodărie.

În fundul curții, cu totul deosebit de celelalte construcții, se află șura cu aria la mijloc, iar deoparte și alta a ariei, grajdul de vite și celarul *(grajdul de bucate)*, fiecare din ele cu intrare deosebită din curte. În dosul grajdurilor, adăpostite sub *pleșnicare*, se află câte un *grăjdeț* pentru viței, miei sau purcei.

Curtea, de regulă foarte îngustă, e împrejmuită pe de toate părțile și provăzută adese cu pardoseală de piatră.

La munte, potrivit cu împrejurările și trebuințele economiei de munte, s'au desvoltat niște forme de clădiri economice, despre cari va fi vorbă în altă parte a acestei lucrări.

Alimentaţiunea.

Rolul de căpetenie în alimentaţiunea ţăranului îl are carnea. E drept, că rar de tot mai poţi gustà astăzi câte o limbă de oaie sau pecie afumată *(şuşală)*, care trec de alimente delicioase în zile de dulce; chiar şi *articele*, *ciochiile* şi *spetele* ajung numai câte odată pe masa ţărănească.[1] Cu

O familie de boier la masă.

toate acestea carnea de oaie este şi astăzi baza alimentaţiunii, iar cantitatea cărnii de oaie ce serveşte consumaţiei interne, întrece cu mult pe cea a cărnii de vită şi de porc.[2]

[1] În timpuri de bunăstare, când oile se tăiau cu sutele de mii în Răşinariu, nu reţineà pentru trebuinţele casei decât numai chiar fruntea cărnii: *pecia*, care afumată se numeşte *şuşală*, *articele* (picioarele dinapoi cu şoldurile) şi *spetele* (picioarele dinainte). Din aceste din urmă se făceà *păstrama*, o carne macră din care se depărtau oasele şi se curăţà tot seul, apoi, sărându-se din greu, se aşezà rânduri-rânduri în putine unde stà neclintită până primăvara, când se scoteà afară, se spălà şi se puneà să se usuce.

[2] Dintre cele 12,123 capete, câte s'au tăiat în a. 1911, au fost: 2 boi, 33 vaci, 2 junci, 13 viţei, 1 bivoliţă, 113 porci, 4154 oi şi 7805 miei. — Cantitatea cărnii ce mănâncă zilnic o persoană variază între 300—500 grame.

Indispensabile îi sunt ţăranului laptele şi derivatele lui, cari variază cu verdeţuri şi fructe. O econoamă harnică se sileşte de cu vara să adune ce-i trebuie pe iarnă: varză, crumpene, ceapă, ridichi, crastaveţi, ardeiu, *aiu*, *fâsoiu*, *cararabe*, *părădăi* sau *parmangele* (patlagele), *sflecă* (sfeclă), *tarcăn* (tarhon), *chim*, *mure* (morcovi), *ţeler* etc.

În general putem zice că familiile cu oarecare îmbelşugare se hrănesc foarte bine. Nici regimul alimentar din zilele de post nu e tocmai neigienic şi sănătatea nu sufere din cauza postului. Peştele sărat, melci şi unele din alimentele vegetale amintite, drese cu oleiu de in şi de sâmburi, apoi murături, prune coapte (fulcei) ori făcute chisăliţă, mere şi pere uscate, coacăze, căpşuni, dudele, porumbele, corcoduşe, *lubeniţe*, *cocoşi* (boabe de cucuruz fripte); pe deasupra tot felul de dulceţuri: de fragi, de smeură, de mure, de afine, de căpşune, de coacăze, de floare de mac; pe urmă bureţii uscaţi, şi dintre aceştia cu deosebire creasta-cocoşului, ciuciuleni, bureţi-de-pajişte, porceşti, ursăşti, plăieşti, păstrăv-de-nuc, ciuperce-de-brad, boarce ş. a. sunt nutremântul cel mai obişnuit.

La nevoie se mănâncă, mai ales la munte când se isprăvesc proviziunile de acasă: jir, ştir, lobodă, ceapă şi aiu-sălbatec, ciocu-corbului, măcrişu-oii, rădăcină-dulce, gogoşii bujorului-de-munte, meştecă (răşină de brad).

Mai rău o duce zilerul răşinărean. În timpul de muncă, iarna ca şi vara, o oală cu fasole fiartă în apă sărată formează hrana lui esenţială. Rareori îşi mai îndulceşte sufletul şi cu câte o bucăţică de păstramă, servind şi aceasta mai mult ca aliment stimulent. Fiind adecă foarte sărată, cere pentru săturarea stomahului o mămăligă mare şi o doniţă de apă rece.

Materii alimentare pentru sărăcime mai sunt:

Păpară acră. În cratiţă se taie slănină şi ceapă şi apoi se fierbe laolaltă cu cir de făină de grâu.

Cocoşi de cucuruz, fripţi în lapte sau unsoare.

Clepezău. Se pregăteşte mai ales la stână din făină de cucuruz, unt, caş, şi zăr.

Juveală sau *lapte de bou*, constând din moare fiartă, amestecată cu făină de cucuruz. Uneori se picură şi puţin oleiu în juveală, ca să o facă mai gustoasă.

Saramură. Caşul din lapte de vacă sau de oaie se taie felii late cari, sărate bine, se aşează una peste alta în oală. Saramură se mai numeşte şi un fel de salată ce se mănâncă cu mămăligă şi se pregăteşte — ca în ţara românească — din usturoiu şi ceapă tocată, presărate cu sare şi muiate în oţet. Când se mai pun şi raci pe masă, se garnisesc cu această salată.

Dumñicatul e pâne tăiată în cratiţă şi fiartă în apă, mai rar în vin.

Boşircă sau *boroghină* se numesc drojdiile ce rămân după ce s'au fiert prunele. Omul sărac mănâncă aceste resturi cu mămăligă caldă.

Zamă de urzici. Pentru a se căpătă această zamă se pune apa la foc şi când începe a clocotì se bagă în oală frunze de urzici proaspete. Luându-se apoi oala de pe foc, o parte din apă se scurge într'un blidişel, iar cealaltă se amestecă cu urzicile, frecându-se timp mai îndelungat cu făcăleţul. În decursul frecării se pune, de mai multe ori, făină de cucuruz şi apă caldă pân'ce se formează un fel de cir, de să se poată mâncà cu lingura. Se adaoge apoi sare, oţet sau oleiu de sâmburi şi se mănâncă cu mămăligă.

Zamă de hirean, moare fiartă laolaltă cu hrean ras pe răzătoare şi dreasă cu făină de grâu şi cu piper.

Coca, aluatul puţin dospit şi copt în sobă pe ţiglă, înlocueşte adeseori *hibăzăle* bogaţilor, plăcintele umplute cu brânză sau jumări, *hencleşele*, pregătite din aluat dospit, unsoare şi smântână şi spoite cu ou şi *verzarele* din aluat dospit, caş sărat şi mărariu tocat.

Dintre beuturile spirtuoase se consumă vinul şi rachiul, în cantităţi mai mici şi berea. Ţăranii mai cu dare de mână, boierii, au şi astăzi vinuri vechi în pivniţi, iar rachiul şi-l fierb ei înşişi pentru trebuinţele casei.

Portul.

Bătrânii mai toţi îşi lasă păr lung ce şi-l retează pe grumaz. Mai de mult şi tinerii purtau părul în plete lungi; astăzi însă îl poartă potrivit, nici lung, nici scurt, cu despărţire ori cărare sau pieptănat spre frunte. Iarna îşi acopere capul cu căciuli negre sau albe din piele de miel, nu prea înalte, dar cu atât mai largi la fund, vara însă poartă nişte pălăriuţe negre de postav (niciodată de paie), cari au fundul rotund şi sunt foarte mici în păreţi. Tocmai prin aceasta diferă de pălăriile mai mari de altădată şi tot asemenea se deosebesc căciulile de azi de vechile căciuli înalte şi cu fundul foarte larg din lână de oi berci — *căciulile roşii* sau *bulgăreşti*. Ciobanii mai au pentru acoperirea capului *gluga* de pănură, care serveşte şi pentru păstrarea merindei.

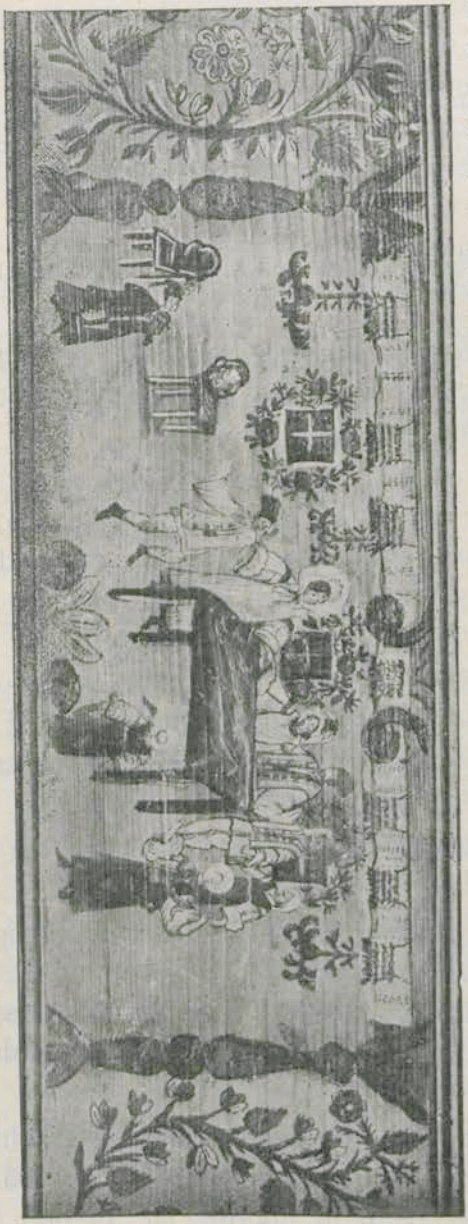

Scenă de nuntă. — Port din sec. 18-lea.

Cămaşa scurtă în poale e din pânză albă de bumbac şi e înfrumseţată, la partea din jos, prin o cusătură lucrată cu mătasă albă, pe fire trase. Mânecile cămeşii sunt largi, iar gulerul e foarte îngust, cusut des, mărunt şi bătut. Gulerul e iarna-

vara descheiat, lăsând să se vadă pieptul ars de soare. Junii au gulerele cusute cu mătasă colorată şi fir şi încheiate cu băieri. Peste mijloc se încing, cei mai bătrâni, cu şerpare de piele, cam de-o palmă de late. Şerparul tinerilor e ceva mai îngust; e împodobit cu flori cusute şi se înlocueşte adese cu brâul tricolor.

Răşinărenii se îmbracă dupăcum e anotimpul: de-i vară se îmbracă mai uşor, cu nişte mânecări de pânză sau de postav negru, vânăt

Port de pe vremea episc. Moga.

Femeie cu căiţă pe cap. (Secol. trecute).

închis sau suriu, şi numai atât de largi şi de lungi, cât trebuie ca să înconjure partea superioară a corpului, iar de-i iarnă, poartă pieptare şi cojoace din piele de oaie. Pieptarul n'are mâneci şi e încheiat subsuoară şi pe umăru'l stâng. Partea lui nelânoasă — cea de dinafară —

are pe marginile gurii, ale gulerului, ale buzunarelor şi încheeturilor podoabe de flori cusute cu fire de lână sau de mătasă diferit colorată. *Recălele* şi *cheptarele* le poartă astăzi bogatul ca şi săracul, pe când în vechime şi boierimea nu purtă altceva decât cămaşa.

Cojoacele mai lungi şi cojocelele mai scurte, numite *bituşce*, sunt împuiate şi ele, pe dinainte şi pe la tivituri, cu

Ţărani îmbrăcaţi cu bobou.

mătasă roşie şi neagră. Ele se pot întoarce cu blana în afară, la vreme rea. *Boboul*, o haină din pănură neagră, cu mânecile foarte lungi, îl mai poartă astăzi numai un singur bătrân. Pe spate mai poartă, ciobanii, *sarìca* şi o bucată de postav alb, cu glugă la un capăt, care îi scuteşte de ploaie şi ger.

Cioarecii, numiţi *nădragi*, se fac din postav alb, bătut la piuă, au o lărgime potrivită şi la glesne se vâră în ciorapi.

Răşinăreanului îi place opinca în picior; până şi cel mai cu dare de mână o preferă cioboatelor sau papucilor. Poate nicăiri prin Mărginime nu se observă în aşă măsură acest cult al opincei. Se poartă însă şi altă încălţăminte, precum călţuni, cisme şi ghete. Ciorapii de lână albă, pe care-i încalţă peste nădragi ceice poartă opinci, se numesc *călţunaşi* şi se ridică peste ţurloiu până la jumătatea pulpei.

La femeile măritate e interesantă împletitura părului, care aduce mult cu portul părului la romane, în era creştină.

Ţărani îmbrăcaţi cu cojoace.

Ele despart părul în creştet, îşi sucesc apoi pletele neted pe ambele tâmple, de unde le conduc în ceafă, ca acolo să împletească aşà numitul *chepten* sau *cioc*, un conciu făcut din părul de dinapoi şi din capetele suciturei de dinainte.[1] Pentru femei este de rigoare să aibă pe cap o năframă mare, care e din lână neagră sau mătasă şi are, mai ales la fete, marginile împodobite cu flori roşii şi galbene. Năframa — *păstura* — o leagă sub conciu, lăsând să spânzure capetele pe spate în jos, ori trecându-le pitoresc pe deasupra frunţii. Câteodată, în zile de lucru, poartă şi pălării bărbăteşti, niciodată însă pălării de paie.

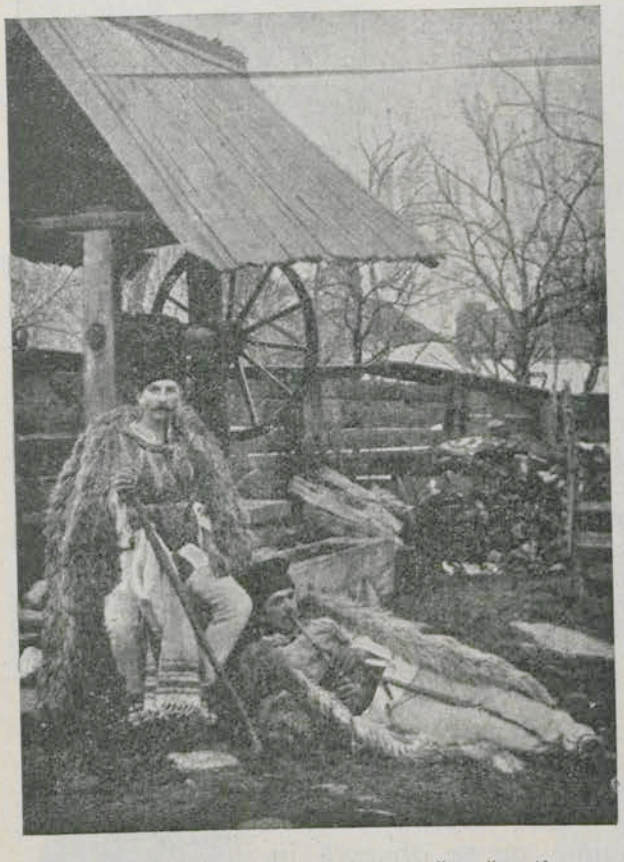

Oieri îmbrăcaţi cu cojoace păcurăreşti.

Cămeşile sunt foarte largi, din giolgiu fin de boltă, cu poalele de bumbac, foarte rar de cânepă, ale fetelor cu *beată*, ale nevestelor cu *ciupag* la grumazi. La neveste, cămeşile se încheie la o parte, în stânga, iar la fete, gura cămeşii e în faţa pieptului. Iile de mai de mult aveau ciupagul cam de două ori aşà de lat ca iile de azi, tot aşà şi *altiţele* dealatul umărului, precum şi *ciocănelul* dealungul mânecii de-un deget

[1] Acest fel de a se pieptenà l-a introdus, după un model câmpenesc, soţia protopului Sava Popovici, prin anii 1830

de lat. Mânecile se încheie cu *fodori*, niște crețuri de jur-împrejurul mânii, ori se termină, cele de purtat, cu *pumnași*, un fel de ciupage strâmte, provenite și ele din încrețitura extremității mânecii. Mânecile la cămeșile de sărbătoare în trecut erau foarte largi și resfrânte în afară, cam de-un lat de mână, și atunci partea resfrântă erà împodobită cu niște flori filigrane.

Tânări îmbrăcați cu bituști.

Peste tot, portul vechiu al femeilor, dupăcum l-am putut reconstruì după spusele bătrânilor și, în parte, și după tabloul zugrăvit pe păletarul de pe p. 118 difereà în multe privințe de portul de astăzi. Aveà un aspect disgrațios, fiind prea greoiu și încărcat. Pentru a da iluzia înălțimei și lățimei, o tendință foarte accentuată în societatea aleasă a vremurilor trecute, femeile își lungeau capul în chip artificial și-și învăleau trupul cu stofe de o expansiune oribilă. *Probodelnicul* și-l făceau nu numai din părul propriu, ci și din păr străin [1] uneori și săculețe cu lână, iar dea-

[1] Părul acesta îl cumpărau cu deosebire dela săsoaicele din Cisnădioara cari, odată devenite neveste, își tundeau părul.

supra acestei enorme cantităţi de păr şi lână, aplicau «nevestele învălite», căciula cu pene de păun, dispuse şi acestea în sens vertical, iar nevestele mai bătrâne *căiţa*, care aveà la mijloc un fel de săculeţ pentru a aşezà în el părul din vârful capului. Peste căiţă se îmbrobodeau apoi cu o cârpă albă.

De altă parte mai măreà impresia de expansiune şi brâul ce încingeà de mai multeori mijlocul, rochia, *şurţa cu brânci* şi

Tânări în port de vară.

mai ales mânecile cămeşii, teribilele mâneci, făcute din câte 7—8 coţi de pânză.

O ţărancă îmbrăcată după moda grotescă a acelor timpuri, aveà mai curând un aier de paradă şi mândrie, decât de graţie şi gingăşie.[2]

Cămaşa se primeneşte adeseori, aşà că e curată şi albă totdeauna.

---

[2] In această îmbrăcăminte cred că se regăsesc, sub o înfăţişare românească-ţărănească, modelele empirului şi ale rococoului. (Cf. figurile din cap. despre «nuntă».

Mireasă. Nevastă învălită.

(Costume vechi. Cf. şi p. 172 şi 177).

Poartă apoi şi femeile, ca şi bărbaţii, pieptar de piele sau de postav, croit pe trup şi împodobit cu mărgele şi catifea, mai departe mânecări de postav de casă sau din ţesătură de bumbac, sau apoi mânecări împletite din lână ţigaie toarsă şi răsucită de ele şi brodată, la cele mai fudule, cu lână colorată de boltă. Iarna sau pe timp umed îmbracă cojoc, cojocel şi bituşcă. Mijlocul şi-l strâng cu o cingătoare (*brăcină*) lată în mai multe colori, cari pot fi roşul şi galbenul, verdele şi negrul, se încing însă adesea şi cu brâne tricolore. Două şorţuri de lână neagră ţigaie atârnă dela talie în jos, dinainte şi dindărăt. *Şurţa de dinapoi* e totdeauna mai strâmtă ca *şurţa de dinainte* şi n'are alte podoabe decât nişte fire de mătasă sau sârmă. Amândouă sunt tot atât de lungi ca şi iia şi se înfăşură cu băieri împrejurul mijlocului. Şorţul de dinainte al mireselor erà în trecut de atlas negru încreţit ori apoi o ţesătură de casă foarte fină.

Muncitoare cu ziua (salahoră).

Incălţămintea obişnuită e şi la femei opinca; în sărbători şi la oraş preferă însă păpucii şi ghetele.

Salbe, mărgele, panglici, nu se văd la femei; numai fetele mari şi nevestele tinere îşi prind cercei în urechi şi poartă, ca şi feciorii, inele în degete.

Copiii poartă cămaşă lungă, îmbracă nişte cojocele de piele şi pieptare de lână, lipite de corp şi împletite ca şi mânecările, şi încalţă nişte ciorapi de postav, numiţi *cioareci* ca şi pulparele purtate de Aromânii din Macedonia.

Copilele până la vârsta de 14 ani poartă numai un şorţ dinainte, şi dinapoi poalele încreţite. Când încep să calce şi

ele a fete mari, pun crătinţa (*şurţa de dinapoi*), iar din părul ce până acì le atârnà liber pe spate, îşi împletesc cosiţe şi-şi lasă *pene* pe tâmple.

Afară de foarte puţine articole de boltă, întreaga îmbrăcăminte o pregătesc femeile însele. Fără îndoială, că moda nu mai e un lucru străin printre săteni ca mai înainte. Sumanul vremurilor de demult, ţesut de femei din lâna oilor, trainic şi potrivit pe orice timp, începe a fi înlocuit, ici şi colo, cu recălul din postav de boltă şi, tot asemenea, călţunaşii de lână şi opincile cu ciorapi şi ghete fabricate la oraş, bune numai de paradă, încolo însă puţin durabile şi scumpe. Cu toate acestea trebuie să li-se lase răşinărenilor, că abià mai este sat românesc, unde poporul să ţină cu atâta îndârjire la portul strămoşesc. Conservatismul lor îi fereşte de a şi-l slutì sau lepădà, dupăcum se întâmplă aceasta aiurea pe o scară atât de întinsă. Cocoanele boierilor, chiar şi cele cu şcoală orăşănească, nu îmbracă nici când alte haine şi nici nu se supără, dacă le zici «ghiţă» sau lele.

Particularităţi de limbă.

I. Fonetica.

A. Vocale.

A tonic, în unele cazuri, cu abatere dela forma literară, se preface în *e*: aşe, cămeşe, chieriŭ, coşeriŭ, fermece, jele, spete, stejeriu;

a aton (după ş şi j dela sfârşitul cuvântului) > *e*: cenuşe, coaje, guşe, îngroaşe, mătuşe, uşe, vârje;

In cazuri izolate:

a > *â*: zdravân, hârac;

a > *ea*: easta, breazdă, păpuşea, (să) vează;

ă > *o*: roscolesc;

ă > *u*: adu, nimurui;

e > *ă*, cu deosebire după consonantele r, s, ş, ţ, z, u: întrăb, trămur, unsprăzece; săcat, ţesă, vasă; ocinaşă, tuşăsc;

ostănit; înțăleg, înțălept; cinzăci, încălzăsc, razăă; apoi împlătì, chiuă (piue) etc.

e adeseori se preface în *i:* ar*i*ndă, ar*i*ştant, cand*i*lă, d*i*-ce, f*i*cior, galb*i*n, min*ĭ* (mine), p*i*ntru, tr*i*n, tr*i*vere, chieptine, v*i*nim.

e > *o:* vij*o*lie;

i precedat de s, ţ, z, se preface în *î (â):* cosâtură, părăsî, sâlă, sâmbrie; amorţî, puţân, ţâne; auzî, brazîî, zâce, zâle. — *I* se transformă uneori în *î* şi după j, r, ş şi t, d. e.: cojî, oblojî (dar şi mai des obloji); râdic, râsâchi, stânge, strâgă; groşî (dar şi groşii), şî (mai adeseori însă şi).

In câteva cazuri

i > *ă:* lăturghie;

i > *e:* atunc*e*, ne*ş*te, nic*e*, *ñ*i*e*nune (minune);

i > *ea:* nicăier*ea*;

i > *u:* mit*u*tel;

o > *ă:* lăcuieşte, năroc, rătund, săbor;

o > *u:* am*u*rţăsc, d*u*mñia-ta, d*u*rñi;

u > *o:* b*o*z*o*nariŭ, flòeră;

ea trece la *a* după j, s, ş, ţ, z: năcăj*a*scă, folos*a*scă, s*a*că, s*a*ră; tuş*a*scă; împărţ*a*lă; trăz*a*scă. Tot asemenea în: măst*a*cău;

ea final accentuat, cu rari excepţii, trece la *e*: a m*e*, a a ved*e*, cer*e*m, gr*e*, i*e*, măs*e*, pr*e*, r*e*, şed*e*m.

ai > *e*: în*é*nte;

au > *o*: o (au);

ei > *î*: căsî, a Maicâ-Precestă, a m*e*sî, trâi;

oa (tonic) > *ă* şi *e* (aton): (să) còb*ă*re, (să-l) òm*e*re.

B. Consonante.

Labialele *b*, *f*, *p*, *v*, sub influinţa lui *i*, se prefac în palatale:

co*gh*iliţă, coli*gh*i, *gh*ine, ro*gh*i, trân*gh*iţă, — dar *b*iblie, *b*icheriu, *b*irt, *b*iserică, *b*ituşcă;

*h*ier, *h*ierb, *h*ir, *h*iind, — dar *f*icior, *f*ifirigă, *f*ilăr (Führer), *f*ileriŭ;

crân*ch*iță, stro*ch*i, *ch*icură, *ch*ieptine, *ch*isălug, *ch*izmos,[1] — dar îm*p*inge, *p*in, chi*p*irig;

(v)ĭerme, (v)isăz, (v)ișine, lo(v)ì, stri(v)ì, zugră(v)ì, — dar *v*iliturâ, *v*inde, *v*indecare, *v*ivat, apoi *h*iclean (viclean), ț*gh*i (țevi);

b > *v:* roșco*v*an, volvură.

In ce privește schimbarea lichidelor, n'avem prea multe de relevat:

l > *r:* ca*r*arabe, revo*r*văr,; sbghi*r*țe (bilțe);

l > *iŭ:* ce*iŭ*, sa*iŭ*, che*iŭ* (pier), vătra*iŭ*;

r > *n:* adineau*n*i, fă*n*ă,[2] grau*n*, ră*n*unchiu.

Nasala *m*, uneori și *n*, urmate de *i*, se palatalizează:

adur*ñ*ì, a*ñ*ĭaz, păl*ñ*i, *ñ*ĭel, *ñ*ĭenune, *ñ*ioare, *ñ*iță (miță), — dar *m*inge, *m*inte, *m*inți, s*m*intit;

dum*ñ*ĭavoastă, *ñ*iñic, *ñ*iñicuri;[3]

n > *r:* nimu*r*ui, pă*r*ă, rându*r*ea.[4]

Dentalele sufăr următoarele schimbări:

d > *g:* tun*g*, uci*g* (în graiul copiilor);

s > *ș:* înainte de bi, chi, fi, me, mi, ne, ni, pi, te, ti: deșghin, ișghi; deșchide, șchimbă; rășchirat, șchială; *șñ*euret, *șñ*icele; cășnește, leșne, pleșne, trășnit; șchital, șchiță; coaște, guște, șteag; proștii, puștiu;

ș > *ci:* bor*ciŭ*, *ci*uchiat (șuchiat), cosa*ciŭ*;

t > *d:* bol*d*ă;

t > *ch:* praș*ch*ie.

Dintre consonante, guturalele sunt mai puțin supuse schimbărilor:

ch > *ș:* triștăr, (trichter = pâlnie);

ge > *j:* de*j*tiŭ;

dar de*g*eră, *g*eme, le*g*e, plân*g*e etc.;

---

[1] Observăm că formele *ch* și *pch* există astăzi una lângă alta, întocmai ca și *gh* alături de *bgh* și, cum vom vedeà mai încolo, *ñ* alături de *mñ*.

[2] *fănă* în loc de *fără* — acest clasic exemplu de trecere la *n* a lui *r* — e o formă cu totul învechită și astăzi aproape neuzitată. Acelaș lucru îl putem spune despre cuvântul *rănunchiŭ*.

[3] Afară de cazurile acestea, nu cunosc altele pentru palatalizarea lui *n*.

[4] Forma aceasta veche continuă a trăi alături de cea nouă *rândunică*.

j > *ş:* şăndari (jandarmi);
cm > *mn:* to*mn*a (tocmai), to*mn*esc;
tn > *mn:* îndără*mn*ic.

Protesă: *h*odaie, *h*oişte, *h*urloiŭ, *z*drob.

Epentesă: ies*c*le, înoa*p*tă, (înoată), lea*n*găn, le*n*gănà, ogar*ş*e, se m*ñ*ără (se miră).

Epitesă: beţele*a*, fetele*a*, iepurele*a*, nicăiere*a*, (o fost) mers-*ă*, (o hi) văz't-*ă*.

Metatesă: face-*văţi* (faceţi-vă), f*l*ăcâie (făclie), *l*ecă*r* (recăl), *ñil*joc (mijloc), p*r*olecă (polecră), sf*l*ecă (sfeclă).

Eliziune: *a* (la), *al'dată*, *basamă* (bagseamă), *biser'că*, *că* (căci), *cân'* (când), *câtă* (cătră), *chert*, *craiţă* (cratiţă), *d'eştea*, *d'icea*, *dint'aia*, *frai-so* (frate-său), *gân'eam*, *găst*, *hiin'că* (fiindcă), *înt'o* (într'o), *jerfă*, *laiţă* (laviţă), *lu* (lui), *mere* (merge), *m'-i* (mă vei), *noaşte*, *numa* (numai), *o* (ori), *pai-că* (parecă), *pe-ci* (pe aici), *peşte* (peste), *pin* (prin), *p'ingă* (pe lângă), *şaispre'ce*, *şez't*, *şez'toare*, *s'o* (se va), *sor* (soră), *su* (sub), *tineală* (tigneală), *titor* (ctitor), *troană* (troagnă), *une* (unde), *văz't*, *vent* (venit), *vrenicie*, *v'o* (vreo), *v'un* (vreun).

Etimologii populare: *buhav* (puhav), *curui*, *curuială* (a croi, croială), *Cimbruc* (Schönbrunn), *doptor* (doctor) *întroienat* (întrognat), *manegură* (manevră), *mutră* (mitră), *pleşnicariŭ* (plevnicer), *poliţariu* (poliţaiu), *ştramporì* (transferà), *vavilon* (pavilon).

Idiotisme: Alege caru din chetri (Fi mai lămurit). — Arŭ be şi cămeşa lu sfântu Pătru. — Aşe-i de năcăjitŭ, de s'arŭ junghie cu ghemu. — Bagă de samă, ce-i în oala cu zamă (Cumpăneşte-ţi vorbele). — Cade-'n gură (S'a isprăvit ţesătura din răsboiu). — Cinĭ n'o văztŭ mai frumoasă, să-i saie cepelea! — Dinŭ coasă ruginită nu faci saghie ascuţâtă (Omului de nimic). — Dreptatea-i sănătatea omului. — Ducă-să noauă ani de Dumineci (blestem). — I s'o dusŭ nărocu pe apă (A scăpat prilejul). — Iela-i de care mâncă dint'unŭ ŭou de doauă ori (sgârcit). — Iela-i iac'aşe — o gură-de-petece, o teanca-fleanca. — Iela-i unŭ teieriŭ cu doauă feţă (om falş).

— Işi bagă ulița'n casă (Junele odată căsătorit, înceată de a mai fi uliţarnic). — Işi face capu tunŭ (Fără a voi să asculte de cineva se începăţinează a merge înainte). — Îlŭ batŭ de asudă grinda şi totŭ atâta-i de chielea lui (incorigibil). — L-o băgatŭ în teacă (L-a biruit cu vorba sau cu fapta). — L-o băgatŭ în drotŭ (S'a logodit la ofiţerul stării civile). — L'o băgatŭ înŭ lemnelea Crăciunului (S'a logodit la preot). L'o bătutŭ ca pe coasa. — Lume de pe lume, câtŭ părŭ în capŭ (mulţi). — N'amŭ făină şi unsoare, că tigaie de scoverz aş căpătă dela vecina. — Noa, mai întreghi şi tu: mânci, calule, ovăsŭ? (Lucru de sine înţeles). — Nu-i în undelea lui (Nu-i în toată firea). — Nu-i totŭ Paşti şi Rosale, mai ieşte şi Bobotează şi Crăciunŭ (Oierilor nu le poate merge tot în plin). — O înghiţâtŭ un nodŭ câtŭ un pumnŭ (A trecut peste un năcaz mare). — O luatŭ colacŭ pe ielŭ (A primit plocon pentru vreo mijlocire). — O ventŭ cu legea 'ntreagă (S'a întors fără de nici o ispravă) — Omŭ la roată — omŭ ş'odată. — Paĭ-că i lipseşte o Sâmbătă (I lipseşte o doagă). — Pe totŭ omu îlŭ ştie Domnu (Fiecare îşi ştie nevoile sale). — S'o dusŭ ca corbu lu Noe în fundu mării (S'a dus ca să nu se mai întoarcă). — Sporiu dela un lucru nu-bunŭ i ca hiru de păunjân, aşe ti folosî cu ielŭ. — Toate legilea să le asculţ, da numa lu D-zău să te închini. — Totŭ coace ca o bubă (Tot tace, până odată). — Traişta dracului i omu săracŭ.

II. Morfologia.

Articolul *-l* dela singular se elidează: ceasu, clopotu, omu etc.[1]

Articolul *-le,* atât la singular cât şi la plural, se aude ca *lea:* fetel*ea,* iepurel*ea,* oauăl*ea,* peşterl*ea,* zănoagel*ea* etc.

In loc de articolul adjectival *cel, cea,* se întrebuinţează *iel, ea,* iar în loc de *cei, cele*: *iei, iele.*

Substantivele terminate în *şă* şi *jă* se rostesc cu *şe* şi *je*: coaj*e,* guş*e,* moaş*e,* păpuş*e*; iar cele terminate în *ea* se rostesc cu *ę*: căţ*ę,* şţ*ę* etc.

[1] U scurt final, dispărut aiurea, aici se menţine cu stăruinţă şi putem zice că mai toate cuvintele cari se termină cu o consonantă sau cu semivocala *ĭ* au acest *u* final.

Multe substantive în *ă* se flexionează, la genetivul şi dativul singular, cu *î* în loc de *ei (ii)*: căsî, cioarî, maicâ, strămoaşî.

Substantivele şi adjectivele în *să, ţă, uă, ză*, au şi la plural aceeaş terminaţiune: mesă, groasă; mâţă, peştriţă; chiuă (piue); fufeză, brezâ.

Substantivele neutre în *r, s, ţ*, au la plural *ă* în loc de *e*: mosoară, oasă, fânaţă.

Numele proprii formează genetivul şi dativul singular când cu articolul *lu*, pus înaintea cuvântului, când cu terminaţiunea obişnuită la substantivele comune: Coasta Boac*ii*, Comanu Târt*ii*, Dealu *lu* Cosmă, Dosu Alexî, Fântâna Roşcâ, fata Giurcâ, Valea Mărăşd*ii*, Vârfu Licâ, Zăvoiu Bărî etc.

Exemple pentru gen.-dat. articolat cu *lu* ne dau şi numele proprii femeieşti: Işa *lu* Băroaie, dă-i *lu* Mărie etc.

Numele de înrudire, în legătură cu pronumele posesiv, se flexionează în modul următor:

tată-ñio	*mamă-mea*
a tap'-to	*a mă-ta, a mume-ti* sau *a mâin-ta*
ta'-so sau *tătin'-so*	*mumă-sa, mă-sa* sau *mâin-sa.*

frate-ñio	*soru-mea*	*badi-ñio*	*ghiţa mea*
a frai-to	*a sor-ta,*	*bai-to*	*ghis-ta*
frai-so	*soru-sa*	*bai-so*	*ghiţ-sa.*

Dintre pronume remarcăm: pronumele personal *io*; pro, numele posesive *a mę, a mele, nost, -u, vost, -u, noşti, noaşte-voşti, voaşte*; pronumele arătătoare *iela, aia, iesta, ieştea, ielea, iastălaltă, ielaltă*; pronumele relative *iel-de* (celce), *ię-de*; pronumele nehotărîte *niscaiva, nimurui* (dat. dela nime).

Numerale: *trâi, şasă, şepte, optă, trâizăci, şaizăci*; *al patrălę, cincilę, totişoară.*

In ce priveşte verbele avem de însemnat următoarele particularităţi:

Verbul auxiliar *a fi* se conjugă în prez. indic.: *îs* sau *sân', ieşti, ieşte* şi *îi, sântem, sânteţi, sân'* sau *îs.* La perfect are formele: *am, ai, o* şi *au, am, aţi, o* şi *au*; iar la viitor: *oiŭ, i* şi *îi, o, om, îţi, o* şi *or.*

Verbele de conjugaţiunea III, terminate în *s*, formează a 3-a pers. sing. şi plur. dela prezent cu *ă* în loc de *e*: coasă, ţesă. Tot asemenea verbele de conjugaţiunea I, terminate în ţ, conjunct. prez. pers. a 3-a sing.: să înveţă, să acheţă etc.

Anomalul *ieau*, la prezinte: iẹu, iẹ; să iẹu, să iẹ. Tot asemenea: bẹu, bẹ; vrẹu, vrẹ; să dẹ, să ştẹ etc.

În locul prezintelui format cu *ez* sau *esc*, Răşinărenii întrebuinţează mai bucuros forma prescurtată: *clocote; îmbătrâni, îmbătrâne; înflori, înfloare; nìmeri, nìmere;* mă *pòmeni*, te *pòmeni*, se *pòmene;* te *prăpăzi*, se *prăpăde; roscole; vremuie.*

Ca abateri dela limba literară sunt încă de relevat conjunctivele: să *ieşe*, să *leşe*, să se *mĭiară* (mire), să *paie*, să *sepe*, să *spaie* etc.

Verbele de conjugaţiunea II se conjugă cu *ẹ* în loc de *ea* la imperfect, viitorul I, optativ şi infinitiv, şi tot asemenea cele de conjugaţiunea III şi IV, dar acestea numai la imperfect.

La participiul perf. adese se mai adaogă un *ă* la sfârşit: (i-o fost) dat-*ă*, (l-o fost) văzt-*ă* etc. Tot asemenea şi la gerundiu, cu deosebirea că aici nu se aude *d* final: (o hi) mergân'-*ă*, (o hi) trăin'-*ă* etc.

Privitor la morfologia verbelor mai avem de observat, că dintre timpuri nu sunt întrebuinţate perfectul simplu şi preaperfectul simplu şi că a 3-a pers. plur., la toate timpurile, se înlocueşte prin a 3-a pers. sing., d. e. *iei face, iele duce, iei va mere* etc.

La prepoziţii găsim următoarele forme dialectale: *cătă* (cătră), *di-ce, dirip* (drept), *înnentea, înte* (între), *pără* (până), *peşte* (preste), *pin* (prin), *p'ingă* (pe lângă), *pinte, pintu* (pentru), *su* (dar de-desubt). — Remarcăm acì prepoziţia *a*, pentru *la*, în exemplele: *a munte, de a munte, a mână, a îndemână.*

Dintre adverbe amintim: *acuşẹ, adineauni* (adineaori), *aiçẹ, alăturẹ, al'dată, almintrelẹ, alocurea, aşẹ, atunce, cân* (când), *deschilin* şi *başca* (deosebit), *de cu zuŭa, de fel* (de loc), *de loc* (îndată), *d'içẹ* şi *de aciia* (de aici), *hĭaba* (geaba),

ĭestfeliu, încătrăuva, înențe, înnuntru (înlăuntru), *minteni* (îndată), *mintenaș, nicăierea, numa, oarecumva, oțâră* (puțin), *petutindeni, tomna* (tocmai), *une* (unde).

Interjecții: *buf, hm, huzdup, pleosc, puc* (ptiu), *tulvai, ute, valeo, ho-ce, ho-re* și *cea* (boilor) *hăi* (vacilor), *ghi-hă, haiț, hăiț* (cailor), *ptr* (viței lor), *ciuș-di* (măgarului, când îl îndeamnă la drum), *prâș-tea* (când trebuie abătut din drum), *ște-ho*, măgarului, ca să steà), *ci-co* și *po-ci* (porcilor, când îi chiamă), *husa-ne* (porcilor, când îi alungă), *br* și *bee* (oilor), *cicio* (caprei, când o chiamă), *ța-râie* (caprei, când o alungă), *țoap* și *țiba* (cânilor), *puiu-puiu, hâș* și *chitul-chitul* (găinilor), *piri-piri* (puilor), *cheț* și *zât* (pisicei).

Nume de botez.

Bărbătești: Achim,*[1] Aleman (Alemănuț, Miluță), Barbu, Bratu (Brătuț), Bucur (Bucurecciu, Bucurel, Bucuță), Cândea, Cârste,* Coman (Comăneciu, Neciŭ), Comșe (Comșiță), Constandin (Dinu, Diluț), Costea,* Crăciun (Crăciunel), Dan (Dănică), Drăgoiŭ, Dragomir, Dumitru (Mitiŭ), Gheorghe (Gheorghiț), Giurca (Giurcuță), Ilie, Ioanăș, Ion (Nițu), Lăpădat, Man (Măniț), Marcu,* Mardarie,* Marin,* Minea,* Moga (Moguț), Neagoe (Negoieș, Negoiț), Niculae (Niculiț), Nistor,* Oprea (Opriț, Pițu), Opriș,* Pascu, Petru (Pătruț), Radu (Răduț), Roman (Romăniț), Sain, Savu, Șerb (Șărbuț), Șerban (Șerbănuț, Șerbănică, Bănică), Stan (Stănuț), Stanciu, Tatomir, Toader (Toderel, Toderiță), Vasilie (Vasiliuț) Vlad (Vlăduț), Vulcan,* Zaharie.

Femeiești: Ana (Anica, Nuța), Bucura (Bucurița), Dobra (Dobrița), Dumitra,* Floare (Florica), Ișa (Ișița), Magdalena (Mărgălina, Nina), Maria (Marica, Măriuța), Marina (Minuța, Nina, Ninuța), Mușe (Mușiță), Neaga,* Neagșe,* Opreana, Paraschiva (Chiva, Chivuța), Pria (Priuța), Soră (Sorița), Stana (Stănuța), Stanca (Stăncuța), Todosie,* Tudora.

[1] Însemnăm cu * numele dispărute, dar care ni-s'au păstrat în documente.

Nume de familie.

Achim
Albu
Baba*
Bădilă
Băncilă
Băra
Barbăalbă
Bărbuleț*
Bârs
Baserome*
Bebenț*
Bebera*
Beza*
Blezu
Bliţe*
Bloancă
Bloţu
Bobenaciu
Bobeş
Bogdan
Bolotă
Bontea
Borboacă*
Borchină
Borcia*
Bozdoghină
Bradu*
Brâncovean
Brațu
Breazu
Brote
Bucea*
Bulete*
Burnea
Buta*
Cacăşiu
Cândoiu
Candrea*
Cânean
Câneiu
Capotă
Cârstea
Căzan
Cenuşe
Cerciu
Cioconea
Cioran
Ciorea*
Ciucean
Ciupariu
Cloaje
Codrea*
Codrişu*
Cojenel
Comşe*
Cornemoi*
Costicea
Cotoară
Crăcea
Crăciun
Creţu
Cruciat
Dăncăneţu*
Dancăşiu
Derde*
Dodonoisă*
Drăgan*
Drăghiciu
Dragoe
Drăgoiu
Dragomir
Drăgotesu
Droc
Duca
Duşa*
Fleşchin
Floca
Frăţâlă
Fruman
Galea
Gânjeiu
Gâtăilă
Ghilcuş
Ghira
Giurca
Giurgiu
Gligore*
Goţa
Grebenea
Grie*
Guşatu
Hâncu
Hanea
Hilibor
Hoadrea
Hurdubelea
Hurubă
Iamu*
Iftincă
Ihora
Ilcuş
Iliu
Iosuf*
Iuga
Izdrailă
Jiagla
Jianu
Lacŭ
Licoiu
Lomotă
Lungu
Lupaşu*
Lupoiu*
Lupşe*
Magdu
Măglaş
Marcu
Mardarie*
Marian
Mastan
Mâţ
Micoiu
Minea
Mitrea
Mitroiu
Motronea
Muncel*
Muntoiu
Naiţă
Neicu
Nemorar*
Obârşe
Omotă
Oţăl
Palca*
Pilărea*
Pinciu
Pleşa
Popeanţă
Puzdrea
Raica*
Răspop
Renţa
Ripe*

Roaşde*
Roşca
Săcu
Sain
Sâmăn
Sava
Sârbin*
Şerb
Şerban
Severin
Sfraciog
Smet*
Smunchin
Şogan
Şogoran
Spora*
Stancu
Stefănuţă
Stoican*
Sturzu
Suma
Suroiu
Susan
Tăpălagă
Tara
Tătoiu
Tatomir
Tatu
Tăvală
Ţihoiu
Ţempe*
Ţîncu
Tineu
Ţîţeiu
Toancă
Tomnatic*
Topolog*
Trinu
Urdea
Vâlvorea*
Vârjoaghe*
Vasilioiu
Veza
Vidrighin
Vlachu*
Vlad
Vlădeşel
Vlaicu
Voicu
Vulcan
Vulcu*

Porecle.

Achim
Agrinju
Băbanu
Bădiţoiu
Băietu
Bălan
Balmoş
Bărăgan
Baroniţă
Benga
Bengău
Beşână
Barbă-scumpă
Besu
Bijleagă
Blează
Bloncoiu
Bobou
Bontoiu
Brânzu
Brăteanu
Budariu
Buhoiu
Bulete
Bungetu
Buniţă
Burduf
Buretariu
Buricosu
Burlacu
Burligă
Burtă-verde
Burtiţă
Buţă
Căcăşăl
Cantarigă
Cârdaciu
Ceapă
Cerciu
Chelteuţu
Chelu
Cheptosu
Chiorofană
Cialău
Ciepoae
Cioachea
Ciocănel
Ciorea
Cioruţu
Ciulu
Cloca
Cocârţă
Coconu
Cocoradă
Codoiu
Comedie
Copitosu
Corlan
Coroclean
Cortoi
Coteliţu
Cotoară
Crăciun
Dăncăneţu
Dănuţu
Dima
Dinga
Diţu
Dricu
Dumitresu
Evanghelie
Fagu
Fetea
Frumoiŭ
Fleorcea
Flocoiu
Gâdea
Găinaţu
Gânjeiu
Gâtăilă
Gaucă
Găuritu
Ghioalfă
Ghiurcu
Glonţu
Gociu
Goţoiu
Gravilă

Grosoiu
Guşalău
Haidimă
Hampu
Hârăţu
Hărţăgănoi
Heghedeu
Hencleş
Horholea
Huiţu
Huiu
Hutăr
Iarnă
Iftincă
Ilcuşoiu
Jinariu
Jingluţă
Judeţu
Lăptea
Lăptuţ
Leahu
Licoiu
Lopotariu
Lunganu
Maioru
Mărgălin
Măsărelu
Miiu
Mitruţ
Muşu
Năiţoiu
Nas-Flocos
Năsucă
Neaga
Nechifăr
Neda
Nina-verzelor
Oghelea
Pâca
Panchiluţă
Păpară
Pârciu
Păsăralghie
Paşparugă
Pătrânjel
Pilă-rea
Pipă
Pită-moale
Pită
Pleşugu
Pomeană
Poncea
Popa-Neagoe
Potop
Prescuroaie
Pricoliciu
Prieanu
Primejdie
Priştăvuţu
Progădesu
Progadie
Prunoiu
Puiu
Pulhău
Pupăză
Purecel
Răhău
Rapiţă
Răţoiu
Renţa
Roaşde
Rompu
Roşanu
Roşca
Roşcuţ
Roşoiu
Sârbin
Sărilă
Şcheoaică
Sdrulea
Sfăra
Sfărăială
Sfăroiu
Smunchin
Şodu
Şofron
Sprehiu
Stanca-Iepelor
Ştirbeiu
Strâmbeanu
Sturzu
Ţâncu
Tăroaie
Tăruş
Târtea
Tătoiu
Teoleoacă
Todosie
Toporiţă
Totonu
Trăboiu
Trăbuş
Treabă
Trestariu
Trinu
Tudur
Ţuţuiu
Uleiu
Vâciu
Vâlvoiu
Văsâiu
Vidra
Vilenţu
Vodă

Numele animalelor de casă.

Boi: Bodor, Iambor, Boian, Ciungu, Cienghea, Renghea, Doaru, Cinoş, Fiscu, Paicu, Mişca, Mojar.

Vaci: Lunaie (fătată în zi de Luni), Mărţureană, Miercureană, Joiană, Vinereană, Sâmbuleană, Dumană, Bălaie, Bărnae, Cheşaie (când nu e tot «într'un păr»), Codalbă (cu coada

albă), Murgană, Rujană, Rujiţă, Surae, Câmpeană, Mândreană, Domnică, Florică, (V)iorică.

Cai: Bălan, Breazu, Murgu, Negru, Roibu, Şargu, Suru, Pintenogu, Bator, Cesar, Cilog, Fani, Hanzi, Liza, Mariţi, Piciu, Piştea, Roza.

Măgari: Ghiuri, Iacob, Mariţi, Onică, Suru, Ciuş-di (e şi alocuţie şi se întrebuinţează când îndeamnă măgarul la drum), Prâş-tea (când voiesc să-l abată din drum).

Câni: Bălan, Boboş (tărcat), Corbea (negru), Negruşea, Burcuş, Breleanca, Brânduş, Cioban, Comaniţa, Cuciubaş, Fărcaş, Floare, Florea, Frişca, Frunză, Grozea, Hoţu, Juji, Lăbuş, Linda, Lupu, Urseiu, Vidra, Vuţa.

Oi: Areapă (care umblă razna), Bălă (cu faţa albă şi curată), Băluţă, Bucălae, Bucălăi corb (oaie cu lâna albă, faţa şi picioarele negre), Buzată (cu pete albe sau cu «pistrui» pe bot), Cărăbaşă (pe o parte albă, pe alta neagră), Cornută, Oacară (cu mici pete negre — «musculiţe» — pe piept), Oacheşă, Ochelată, Ochenată şi Ochişică (cu două cercuri de păr negru în jurul ochilor), Şută, Tărceată (cu musculiţe pe întreg corpul), Bucălău şi Bucuriţă (berbecilor).

Capre: Bârzălie, Bârsană, Căruntă, Gheuşe (cu «păraie» pe la ochi), Râie (Ţa, râie! se zice când o alungă), Şută, Ţârco.

Glosar.

Bacolţ m. lujeri, mesteceni tineri de pus pe foc;
bălos adj. alunecos: *calea-i aşe de băloasă după ploaie;*
bălteşte (se) v. se lasă în jos de mijloc (funia, prăjina);
bărc n. codru;
bebea f. necuratul (în graiul copiilor): *taci, că (v)ine bebea!*
beleaznă f. rană;
belnic adj. şiret, isteţ, sglobiu;
berchină f. postav înflorit cu lânică şi legat în jurul gâtului (la vite); împletitură de mărgele mărunte;
bloadără f. femeie netrebnică;
bloaje adv. în disordine, cu capul neîngrijit: *te-ai făcut bloaje;*

blonceşte v. tândăleşte, pierde vremea cu nimicuri: *blonceşte cu mânile prin apă*;
boacăr adj. murdar;
boaghe f. femeie neîngrijită, cu părul sburlit;
boancă f. toantă, oaie prăpădită;
bobâlcă f. umflătură;
bojoci m. pl. măruntaie de vită, plămâni;
bold n. cuiul ce se bate în bâta ferecată a ciobanului, nod în lemn, gămălie;
broscoiu n. petec în formă de pătrat la subsuoara cămeşii;
bruştiŭ n. cartaboş;
bucşe f. verigă de fier în jurul butucului roţii dela car; un fel de vatră, cu glii de pământ pe margini, unde se ard cărbunii;
buşdulă f. casă dărăpănată, rea;
bùştină f. negură, ceaţă.
calindră f. barieră (Geländer);
capără v. sgărie (pisica);
căpuie (se) v. îşi face rost, îşi poartă de grijă;
cârnic adj. om sucit, duşmănos;
cârtoagă f. petec, rămăşiţă de opincă;
căşuţă f. cutie, colivie, lemnele făcute stânjin;
chircoteşte v. aţipeşte;
ciocărău n. os mare;
cirică f. pietricică albă;
ciup m. lâna ce rămâne în pieptenii de scărmănat;
cleancă f. creangă, lemn strâmb;
climpuş m. căluş, bucată de lemn ce se bagă prin ochiul funiei, ce strânge zăvorul, burduful etc.; beţigaş folosit în jocul copiilor «de-a climpuşu».
cocoroadă f. colăcel rotund din răsunoiu; pâne mică;
còdină f. lâna tunsă de pe coada oii şi de prin prejurul ugerului;
codinac m. copil mic şi amărît;
corugă (se) v. se îndoaie, se surpă (casa, ciubărul);
crilă f. grup;

croasnă f. legătură, mănunchiu: *o croasnă de târş;* copil nevoiaş: *noa, ute-tu croasna dracului!*

dirip adv. *şede dirip noi* = locuieşte în dreptul nostru; *mă duc dirip mine* = mă depărtez pentru satisfacerea trebuinţelor naturale;

dodoneţ adj. rotunjor;

dolofan adj. gras, rotunjor;

dologan m. bumb de os, mare şi rotund;

dulvărea m. neghiob: *mă dulvăreo* (cătră câne şi om).

farfarà m. om neserios, gură-spartă: *iac'aşe un farfara;*

flăcâie f. mică lumânare de ceară;

fundoaie f. înfundătură în munţi;

furcitură f. grămejoară de fân.

gâlgoveaţă f. femee nebăgată în seamă, o secătură;

gârlup m. prună bălbească, hurlup;

ghiutura (cu) adv. cu puterea, cu totul, pe deantregul: *se bagă cu ghiutura pe om; s'o dus din sat cu ghiutura;*

gogoneţ adj. rotunjor;

grasă n. grăsime ce se alege pe deasupra la fierberea cartaboşilor;

grohot n. gunoaiele din grâu.

hăciugă f. desiş de tufe; pl. brazi mai mici de 2 ani;

haitic n. haită, cârd de lupi;

hăţag n. pădurice cu tufe dese, mărunte;

hăţâş n. potecă prin pădurile de munte;

heteriş n. pădurice deasă de fagi şi mesteceni;

higiu n. pădurice cu tufe dese;

hoameghea (de-a) adv. *umblă de-a hoameghea* = umblă haimana;

huciu n. întocmire de scărmănat lâna;

huşmet n. oile ce nu mai sunt de-a intrà în iarnă, coada oilor.

iedueşte v. chinueşte, trăeşte rău;

îmblojeşte v. înfăşură, pune cataplasme;

împotrosu adv. asemănător întru câtva: *(v)ine cam împotrosu ieluia;*

înnoaptă v. înnoată cu capul în apă;
jeaucă f. câne rău, om flecar;
jerăgaiŭ n. jarul dela un foc mare;
jeruit adj. sgăriat cu cornul;
leagă v. cu înţelesul de vrăjeşte;
leonatec adj. spulberat, exaltat;
liştav adj. luciu (ghiaţa);
mănează (se) v. îngălbineşte, se opăreşte (grâul, crumpenile după o ploaie cu soare);
maram adv. adecă, chipu, ca şi când: *maram tu n'ai vre să hie tot Paşti!*
matroşa (de-a) adv. *se dă de-a matroşe* = zace a lene;
mentju (cu) adv. *iela-i om cu mentju* = acela e omul naibii;
mitroşeşte v. încurcă, aduce în disordine;
moagăr adj. posomărît, bolnăvicios;
moşicăieşte v. lucră fără spor; tândăleşte;
motoaşcă f. mănunchiu, legătură (de fân, de bani, de lână).
motocoşeşte v. încurcă, face disordine;
motoran adj. tont;
mototoiu adj. prostănac;
motron m. nătăflete;
muceană f. mamă (mămuceană — în chip de desmierdare);
muţuca f. nume ironic dat necuratului: *du-te la muţuca!*
năclad n. butuc de pus pe foc;
năhuiŭ adj. năuc;
nătruţ adj. nătărău, neputincios;
nechifăr adj. nătărău: *hiaba, tot i iel numa un nechifăr;*
nocorobuţ adj. prostuţ;
ñizguie v. ninge, sau plouă mărunt, burează;
oaçăca (de-a) adv. înoată cu capul afară: *se dă de-a oacăca*;
oarde v. urzeşte pânza (pe coş);
pală (pl. păli) f. cât se ia odată în furca de fân; un strat de lână pieptănată;
pălăvatic adj. nebunatic, într'o ureche;
pârciu n. negura groasă de iarna;

pârte f. cărare prin zăpadă;
peşchină f. buchet de flori, de fragi, de afine;
peşte n. bumb din os de peşte (în graiul copiilor);
pinţăluş m. briceag mic;
plotoagă f. rămăşiţă de cojoc;
poghirceşte v. adună rămăşiţele după un cules: *ţâganii merg la poghircit de cucuruz;*
pòlighiţă f. ploaie îngheţată;
poncişează (se) v. se încăpăţinează: *m'am poncişat pe treaba aia;*
porumb adv. cenuşiu, albăstriu (vorbind de coloarea animalelor): *i la pene porumb*;
preveşteală f. peliţa fină de pe lapte, ceaţa ce se pune pe ochi;
pricaz n. stricăciune, năcaz ce dă peste oieri;
pripon n. funie de legat prăjina carului, frânghie cu care se leagă vita la păşune;
priştichit adv. *măsură çam priştichit* = măsură de mântuială; *o curuit priştichit* = a croit haina de-aşà, încât abià atinge măsura;
pusoare f. curmătură pe unde trec sălbătăciunile şi unde stau la pândă vânătorii;
puţ n. ţâţa urciorului.
racină f. rană, orice boală lăuntrică;
rancote f. pl. crengi risipite prin tăeturi;
răstoceşte v. mută apa din loc pentru a prinde peşte.
şancalos adj. glumeţ;
şcarpă f. marginea inclinată a drumului;
scrociob n. bârlogul ursului, culcuşul cânelui în fân;
seciu n. (vorbă ieşită din uz) păşune în o pădure tăiată;
sfărcuş n. beţigaş crestat pentru frecat urzicile;
sgăură (se) v. se uită lung, se sgâieşte;
şghilţe f. pl. şuviţe de lână (pe corpul oii), lâna ce se trage cu pieptenul (în piuă);
şioaie f. şuvoiu, potecă peste ţancuri;
şmidă f. pădure de brazi mici;
smintit n. terciu pentru puii de găină;

smuntură f. lâna tunsă de pe mioare;
şomoiag n. legătură de fân sau paie;
sporeşte v. cu înţelesul de flecăreşte;
spumiţă f. bumb mic de porţelan;
străieţeşte (se) v. se încheagă laptele;
strămioară f. oaie în al treilea an;
tăun adj. idiot, tăcut, surd;
tântăie (se) v. se ameţeşte, zăpăceşte: *s'o tântăit la cap, atâta o beut;*
ţăpăruie f. ţepuşe;
târş n. vreascuri, nuiele;
teaucă f. câne care tot latră, om flecar;
tecăneaţă f. trăistuţă, săculeţ îngust;
terţâiŭ m. berbecuţ în al 3-lea an;
teşcoavă f. burduşel cu brânză;
ţichire f. coş de papură; *copil din ţichire* = bastard;
tohoarcă f. cojoc păcurăresc slab (fără mâneci);
toroapă f. mârţoagă de cal;
trând adj. trândav;
treanţă f. sdreanţă;
tùrişte f. locul unde se dă fân la oi; ogrinjii rămaşi în acel loc;
tùşină v. tunde oile vara. *Oi tuşinate* = oile tunse de două ori (la sf. Gheorghe şi sf. Mărie);
tută f. câne care latră de geaba: *aşe o tută de om, mai rar;*
tutuie v. sună din bucium;
ţuţuvelcă adj. sveltă, înaltă, (despre femei);
vădulariŭ m. văduv;
vâjăit adj. v. leonatec;
veacă f. îndoitură la nădragi pentru brăcinar, cercul sitei, tiparul de lemn în care se strânge caşul la teasc;
(v)igan adj. deştept, plin de vieaţă (despre copii);
zaiŭ n. *apa face zaiŭ* = apa (amestecată cu zăpadă sau ghiaţă) boboteşte;
zăpârşte m. copil amărît, pierit; fratele mai mic.

ILIE CRUCIAT

Semne grafice.

Pentru fixarea relaţiilor şi a socotelilor dintre cumpărător şi vânzător, datoraş şi creditor, stăpân şi slugă serviau în timpuri trecute, mai servesc în parte şi astăzi răvaşele, semne grafice încrestate pe nişte beţigaşe de alun şi de brad, ce se numesc *răboaje.*

Se luà un beţigaş lătăreţ şi se crestà peste mijloc până aproape de unul din cele două capete, unde crestătura longitudinală se întâlnià cu alta oblică transversală. Astfel se

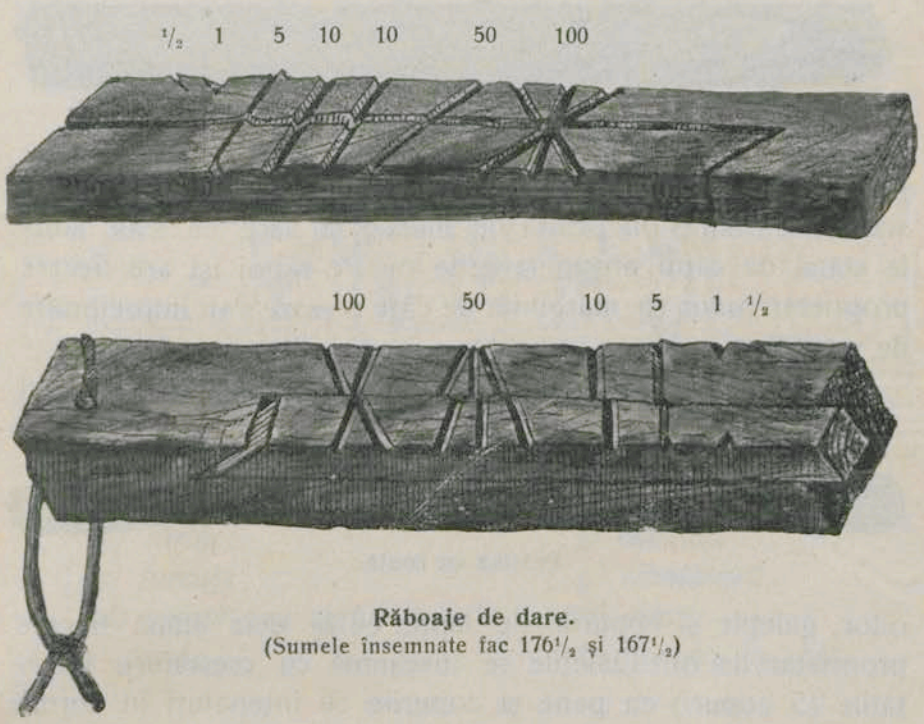

Răboaje de dare.
(Sumele însemnate fac 176½ şi 167½)

căpătau 2 răboaje, menite unul pentru stăpân ori perceptor şi altul pentru slugă ori contribuabil. Răboajele acestea, aşezate unul lângă altul, se încrestau totdeauna la fel, trecând crestăturile sau răvaşele peste amândouă deodată. Răbojul perceptorului de dare se depuneà la primărie, iar după achitarea datoriei sau a impozitelor se nimicià ori se ştergeau numai crestăturile.

Cifrele se încrestau numai pe o faţă a răbojului şi anume: la marginea de sus sau de jos (în dungă) jumătăţile şi unimile, iar zecii şi sutele veneau însemnate pe faţa întreagă. Numărul 5 se puteà face în două forme, ori în dungă cu 5 mici crestături, ori pe faţa întreagă cu o semi-crestătură — *peană*. La 50, cele patru crestături verticale de dinainte se ştergeau, scobindu-se lemnul sub ele, şi se înlocuiau cu unul din cele două semne specifice ale lui 50.

La stână se mai întrebuinţează încă şi astăzi *răbojul ciobănesc* şi *prăjina cu coaje*. Cel dintâiu e cioplit în 4 feţe

Răboj ciobănesc.

şi pe el se înseamnă, cu aceleaşi semne ca cele dejà cunoscute, cantităţile (în ocale) de mălaiu şi sare ce s'au adus la stână de către proprietarii de oi. Pe răboj îşi are fiecare proprietar *foaia* sa, mărginită de câte o *curte* s'au împrejmuire de crestături.

In coaja prăjinei vin însemnate, deosebit de numărul

Prăjina cu coajă.

oilor, găleţile şi copurile de lapte ce ia dela stână fiecare proprietar de oi. Găleţile se înseamnă cu crestături, jumătăţile (5 copuri) cu pene şi copurile cu înţepături în formă de puncte. Uneori, pentru a face să iasă mai bine la iveală crestătura a 10-a, aceasta se lasă ceva mai lungă ca celelalte, ori i-se adaogă, deasupra, o cruciuliţă.[1]

Aici trebuie să amintim, drept particularităţi, şi însemnările ce se fac în urechile oilor. Anume, proprietarii de

[1] Foarte rar se poate vedeà încrestat pe prăjină, la locul unde vine însemnat numărul oilor, semnul miiei N.

oi, fiecare cu marca sau semnul său specific, sau şi cu diferite alte semne, încrestează urechile oilor, pentru a le puteà deosebì de ale altora. Reproducem, dintre aceste semne, pe cele mai obişnuite:

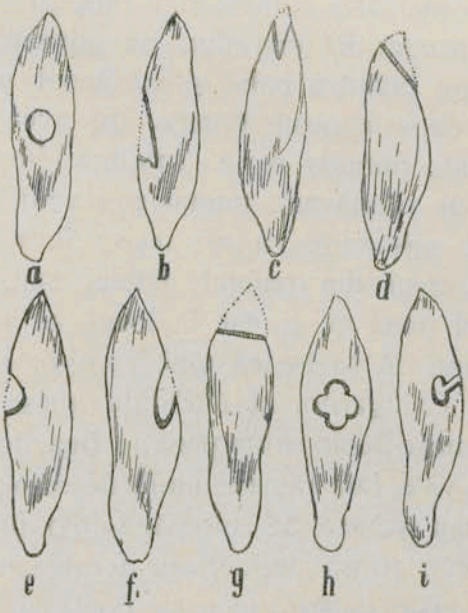

a) preducea;
b) cârlig;
c) furcuţă;
d) şuiată sau *sighietură;*
e) chişcătură;
f) obeadă;
g) ciontătură;
h) cruce;
i) preducę în cuţât.

Basme, legende şi alte povestiri.

Uriaşul din cetăţuie şi fata lui.

Mai de mult să vede că a impresionat închipuirea poporului de aici mai ales ruinele din timpuri îndepărtate ale cetăţuii de de-asupra Răşinariului. Se povesteşte anume că aici ar fi stat un mândru palat şi într'ânsul un uriaş temut şi vestit până departe peste hotare. Şi aveà uriaşul acesta o fată frumoasă, minune mare. Într'una din zile, aşà cam pe la început de primăvară, numai ce-i venì fetei s'o ia aşà peste câmpuri, pasămi-te ea nu ieşise încă în lume până atunci. Eşind deci din palatul tatălui său, păşì dintr'un munte într'altul până ce ajunse la locul, ce se numeşte azi *Fântânele.* Când dà să treacă râul, ea oprì, cu rochia, toată apa din Valea Călugărilor şi într'atâta apăsă stânca cu piciorul, de-i rămase acolo urma până în ziua de astăzi.

Ajunsă în vale, fata rămase uimită de ceeace văzù: nişte jivinii mici umblau iac'-aşa, de colo până colo, printre brazde de pământ. În urmă, atrasă de lucrurile acestea nemaivăzute, ea le luă, ca pe nişte jucării mici, în poală şi, cât ai bate în pălmi, se întoarse cu ele la tatăl său în cetate. Aici dacă ajunse, scoase din poală pe plugari cu plug şi cu boi cu tot şi ii puse la picioarele uriaşului, spunându-i cum a găsit la câmp pe aceşti viermuleţi cari zgăriau pământul. Bătrânul uriaş însă o povăţuì să-i ducă înapoi fără amânare: «Rău ai face, fata mea, dacă n'ai cruţà pe aceşti mititei, ursiţi să ne ia locul şi să ne plătească cu măsura cu care noi le-am măsurat. Zilele noastre vor trece ca mâne şi va venì omul, chemat să moştenească pământul».

Doi fraţi uriaşi.

Odată, de mult de tot — spun bătrânii — au fost doi fraţi uriaşi pe aceste locuri. Nevoind să se depărteze prea mult unul de altul, s'au hotărît să-şi dureze palate, cum să nu mai fie altele în lume, unul colo peste deal, la Cisnădioara,

iar celalalt aici la Răşinariu. Când mai fù o zi, două, până să isprăvească, numai ce strigă cel dela Răşinariu şi-l întrebă pe fratele său, dela Cisnădioara, că mai are mult până să isprăvească cetatea?

— Amŭ ispra(v)itŭ cu ce-o fostŭ mai greu, răspunse Cisnădioreanul, — de-acum înente ce-o vrè Dzău.

— Fugi de-acolo cu Dzău tău, se sumeţì a zice Răşinăreanul despreţuitor, maram n'o să poţ' face treabă fără ajutoriu Lui... Ori vrè Dzău, ori nu vrè, lăcaşu ñïeu totŭ o să hie gata pără mâne în zorile zîlii..!

Dar n'apucă trufaşul să zică bine aceste vorbe şi iată că se lăsă pe pământ un val de întunerec şi un vuiet mare se stârnì de se cutremură cuprinsul şi se prăbuşì zidirea uriaşului, de nu mai rămase peatră pe peatră.

Baba Dochia.

Baba Dochia, o bătrână răutăcioasă, trăià foarte rău cu nora sa, pe care o asuprià în tot chipul. Intr'o bună zi, aşà pe la sfârşitul iernii, ne mai ştiind cum s'o căsnească, îi porunci să meargă la munte şi să-i aducă fragi coapte, că de unde nu — acasă n'are ce mai căutà.

Biata femeie, ce erà să facă? Făcù cum i se porunci, căci cu zgripţoroaica de bătrână nu erà de-a te pune de pricină. Fu însă voia lui Dzeu, ca femeia să găsească, sub zăpadă, fragi ca în Iunie, pe care le culese şi le aduse soacrei sale.

Dacă văzù una ca asta, baba erà ademenită a crede că a sosit mult dorita primăvară şi ne mai temându-se de vreo primejdie, ea îşi luă turma şi pornì cu ea în munte la păşune.

Oamenii, cu cari se întâlnì baba în cale, o sfătuiră să-şi dea pace şi să nu plece pe o vreme ca aceea la munte, căci s'ar puteà s'o păţească. Babei însă nici că-i păsà. De rea şi a dracului ce erà, îndrăznì chiar să-şi bată joc de neputinţa iernii, răspunzând cu dispreţ:

Pe Făurelŭ
(Îl bag) în găurelŭ
Pe Marţişorŭ
Înŭ c.rişorŭ.

Atunci cei doi fraţi ocărîţi de baba sumeaţă hotărîră să-şi răsbune. Ei deteră mai întâiu un soare călduţ, care silì pe baba să-şi lapede, în fiecare zi câte unul, cele 9 cojoace cu care erà îmbrăcată.

Un'e merè, hodinè,
Câte-unŭ cojocŭ rămânè;
În Beşâneu cân' ajungè,
Cu unŭ cojocŭ să pomenè.

Urmară apoi, rând pe rând, pacostele pe capul babei:

Merinde nu mai avè,
Făr' o coaje de mălaiu,
Uscată de noauă ani.
Păr' ce coajea o rojnè
Căpriţelea le chierdè,
Bârzălia şi Cărunta,
Care merè totŭ în frunte.
Şi ori un'e să'nvârtè
Caprelea nu le găsè.
Să-întâlnè cu văru lupŭ:
— Lupe, lupe, vere lupe!
Nu ñi-ai văz'tŭ căpriţelea? —
— Nu le-amŭ văztŭ,
Nu le-amŭ mâncatŭ,
Făr' cu iele m'-amŭ jucatŭ:
Pe părauă
'S măţârlauă,
Pe rozoară
'S totŭ chicioare,
Şi pe văi
Totŭ borţocăi,
Pe costiţă
Totŭ corniţă,
Pe fântâni
Totŭ glăvăţâni...

Pe urmă, ca să se împlinească osânda, Faur şi Mărţişor stârniră o straşnică geruială, de îngheţă baba acolo în vârf de munte, cu caprele ei cu tot.

Stânca din Bătrâna mică, ce înfăţişează pe baba încremenită, şi jgheaburile din prejurul ei, cu urme de unghii de capră — caprele babei — uimesc şi astăzi pe cei ce trec

pe-acolo. Şi mai spun oamenii, că izvorul din muntele Bătrâna cu cea mai minunată apă de munte, ţişneşte tocmai din «stricăciunea» babei prefăcute în stâncă.

Nevasta învălită şi bălaurul.

O legendă, caracteristică pentru felul cum a fost izbită fantazia populară de fenomenul dispersiunii luminii, des observat la suprafaţa, scăldată în raze de soare, a iazerului dela Cindrelŭ, e următoarea:

De mult, când pe culmile Cindrelului se strângeà lume de pe amândouă coborâşurile munţilor, la slujbă, la târg şi la jocuri, plecat-a, ca să ia parte la acestea, şi o tânără femeie din Răşinariu. Erà gătită ca de zi mare şi purtà pe cap faimoasa «vilitură», împodobită cu frumoase pene de păun. Când mai erà la câţiva paşi departe de iezăr, numai ce se auzì un rânchezat ca de armăsariu, ce păreà că vine tocmai din fundul lacului, din culcuşul bălaurului. Calul Răşinărencii, cum auzì chemarea, se şi răpezi în lac, cu călăreaţă cu tot, şi acolo periră amândoi, înghiţiţi de bălaur. De pe capul femeii însă se desprinse vilitura, iar podoabele ei, penele de păun, se văd şi astăzi plutind, în bătaia razelor de soare, la suprafaţa iezărului.

Piatra de sub limba bălaurului.

În satul nostru trăià în vremurile de demult un om sărac ca vai de capul lui. Odată, când căutà vreascuri prin pădure, iacă numai că vede un biet pui de şarpe svârcolindu-se în ghiarele unei cioare flămânde. Omului i se făcù milă şi se duse de scăpă şarpele dela moarte.

— Dumnezău să te nărocească, omŭ bunŭ ce ieşti — zise şarpele. De-acumŭ să ştì că mă lasŭ în grijea ta. Ia-mă la tinì acasă şi mă ţâne în lapte dulce şi, după ce m'-oiŭ face mare, ţ-oiŭ răsplătì osteneala.

Omul făcù cum i zise şarpele. Îl luă la sine şi îl hrănì cu lăptişorul ce şi-l trăgeà sie-şi dela gură. Şi din acel ceas şarpele crescù şi se făcù mai acătărea decât toţi şerpii din lume.

Când fù atât de mare, de nu-l mai încăpeà nici un culcuş, numai ce se pomenì omul, într'o bună zi, că-i zice şarpele:

— Ş-acumŭ, bunulŭ ñĭeu stăpânŭ, suie-te pe minĭ călare şi io te-oiŭ duce la tatăl ñĭeu şi alŭ tuturor şerpilor. Acolo dacă omŭ ajunge şi-i spune că ñi-ai scăpatŭ (v)iaţa, ielŭ te va 'nghià cu toate bunătăţâlea lumii; da tu să nu iei alta decât cheatra de su limbă, că aia te-a face mai fericitŭ decâtŭ toţ fericiţîi dinŭ lumea asta.

Aliman Roşoiu — căci uitasem să vă spun, că aşa îl chemà pe românul nostru — făcù trei cruci, ca Dzeu să-i ajute, apoi încălecă pe şarpe, care se ridică în vineţia cerului şi, mai repede ca gândul, străbătù depărtările până la palaturile bălaurului.

Aici dacă ajunse, badiul nostru dete frica la pustia şi făcù cum îl învăţase şarpele. Bălaurul, ce e drept, se cam codeà să-i împlinească cererea şi-l îmbiă în locul pietrei cu odoare de mare preţ, cu turme de oi şi bani câţi va puteà duce. Dar, pace bună, să-l poată înduplecà pe Aliman; el alta nu, ci să-i deà piatra de sub limbă. Când se văzù astfel încolţit, bălaurul scoase piatra de unde o ţineà ascunsă şi i-o dete omului.

Ei bine, socoteala fù făcută fără birtaş. Mai erà anume şi bălăuroaica pe acì care, muiere şi ea, nu prea înţelegeà, de ce adecă trebuie ţinut cuvântul dat unui muritor de rând, şi încă cu preţul unei comori atât de mare. Făcù ce făcù şi şterpelì omului, pe când dormià, piatra de sub cap şi o înlocuì cu una fără de preţ. Mâne-zi, când venì şarpele după om, să-l ducă de unde l'a adus, nestimata cea adevărată erà la ciuma de bălăuroaică sub limbă. Nici unul nu bănuià, că se putuse întâmplà asemenea drăcie şi porniră cu voie bună către casă.

Înainte de a se despărţì de crescătorul său, şarpele i dete acestuia darul pe care i-l făgădui-se, — darul de-a înţelege limba tuturor dobitoacelor. «.. Că de va rânchezà calul, el să ştie că de ce rânchezà, de va lătrà cânele, el să ştie că de ce latră, de va behăi oaia, va mugì vaca, va ciripì paserea, el să auză şi să înţeleagă tot.. Dar, să nu spuie aceasta la

suflet de om, că de va spune, i se va luà darul în acea clipită şi-şi va pierde şi piatra toată puterea».

Curând după ce şarpele se făcù nevăzut, omul hotărî să încerce puterea minunată a pietrii. Se duse de-o scoase din ascunzătoare şi, aruncându-o de 3 ori jos la pământ, aşteptă să se întindă, pe cum dorià, o masă de cele împărăteşti. Dar de unde să se întâmple minunea! Dă românaşul încoace, dă încolo, se suceşte, se învârteşte — pace bună. Ce se şi puteà aşteptà dela o piatră, ca oricare alta.

Cum stăteà acum sărmanul om aşà mâhnit, frământându-şi mintea că ce să facă, numai ce se pomenì că-l întreabă pisica şi cânele de casă:

— Ce nenărocire te-o ajunsŭ, stăpâne, de stai aşè amărîtŭ?

— Iacă ce şi iacă ce, zise omul, destăinuindu-şi necazul.

— N'-ai nici un baiŭ, că ţ-omŭ purtà noi de grije. Dă-ne numa merinde câtă ne trebuie pe drumŭ, ş-apoi las' pe noi, că i-omŭ da noi de capŭ la ciuma ie spurcată.

— Aşè?

— Aşè.

Şi pornind la drum, pisica cu căţelul, merserà cât merserà prin lumea asta, când, într'o zi, iată-i numai că ajung în împărăţia bălaurului, la curţile cele pline de strălucire ale mai marelui şărpilor.

Acum, toate ca toate, dar cum să ajungă ei în palaturile bălaurului fără să fie văzuţi? Se chibzuiră, se învârtiră pân' ce, într'o noapte cu lună, bojbăind ei prin prejur, zăriră sus, de abià se puteà vedeà, o ferestruie ce da în camera de culcare a bălaurilor. Fără a se mai socotì mult, pisica se opintì odată voiniceşte, apoi se căţără pe zid în sus până ajunse la fereastră şi, printr'ânsa, se strecură frumuşel în casă.

Cum se prilegise, bălaurul nu erà acasă, iar bălăuroaica durmià dusă, tolănită pe spate şi cu gura căscată. Pisica gâcì îndată, ce-i de făcut. Tiptil-tiptil se apropià de horholină şi îi vârî coada în gură. Atunci bălăuroaica tuşind odată groaznic, aruncă afară pietricica de sub limbă.

Hoaţa de pisică îndată puse ghiara pe piatră şi ţuştiu! pe fereastră iarăşi la largul. Amândoi apoi, cu căţelul, o şterseră la sănătoasa şi nu se mai opriră din fugă, decât dincolo de împărăţia bălaurului.

Acum însă, ce-i dă prin cap cânelui, că să ducă şi el în gură nestimata. Pisica, bineînţeles, nu se învoi la una ca asta, căci se temeà să nu-i facă una boacănă, acest câne gură-cască. Nu putù însă răsbì cu el: că câr, că mâr, că de nu i-o da şi lui peatra, zi bună cu el n'o mai aveà, — aşà că la urmă, văzând pisica că n'are încotro, îi dete şi lui piatra, dar mai întâiu îl puse să jure, că nu va ţineà gura deschisă.

Ţinù cânele, cât ţinù, gura închisă, dar tocmai când să treacă peste o punte, ne mai putând bietul de căldură, scoase limba din gură şi atunci piatra — pleosc, în apă.

Să crepe pisica de năcaz, mai multe nu.

— Da hire-ai hi fost-ă a dracului, teaucă ticăloasă ce eşti! Nu ţ-amù spusù de-atâteaori, să te astâmperi? — Acumù ce ne-omù face şi cumù ne-omù arătà înentea stăpânului? Că de ascultai de mine, nu să întâmplà una ca asta...

— Da ce, mârtane, acuma-i vreme de sfadă? Ci hai mai ghine, să cotăm p'in apă, că doară-doară omù găsî cheatra...

Pe când să ciondăneau ei aşa, un peşte mare ieşì din apă şi venì la dânşii. Impăratul peştilor — căci el erà străinul — înţelegând ce li s'a întâmplat drumeţilor şi făcându-i-se milă de ei, hotărî să le ajute.

Un mare clocot se stârnì dealungul apelor, apoi veniră, la porunca împărătească, lighioi câtă frunză şi iarbă, de se înfăţişară înaintea Înălţimei Sale. Împăratul peştilor se apucă să cerceteze şi să întrebe pe fiecare, de n'a aflat sau n'a văzut cumva piatra cea făr' de preţ? Zădarnic însă. Din puzderia de peşti de toate neamurile nici unul nu puteà spune, că a găsit sau a văzut aşà minune. Intr'un târziu numai se apropiă un peştişor cu guşa umflată. Ce să vezi?! Micuţul înghiţise nestimata şi veneà acum, ca s'o puie la picioarele Înălţatului împărat.

Să fi văzut atunci bucurie pe câne şi pisică, că nu mai ştiau cum să mulţămească peştilor pentru atâta binefacere. Dar mi-te omul nostru, el chiar că erà să-şi iasă din minţi de bucurie când se văzù, în sfârşit, cu comoara râvnită.

De acì încolo n'aveà să se mai plângă de nimic. El aruncà numai mărgeaua jos şi îndată răsărià, ca din pământ, tot ce-i poftià inima. În scurt timp el se căpuise cu deabinele, par'că nici nu fusese sărăcie în casa lui de când lumea. Curtea i se umplù cu fel şi fel de lighioi şi cu de toate ce trebuie la o gazdă de frunte, iar munţii Răşinariului erau plini de ciurzile de vite şi turmele de oi ale lui badea Roşoiu.

Se întâmplă acum, că bogătaşul nostru plecă cu nevasta la munte, să mai vadă de rostul ciobanilor şi al turmelor. Cum suiau ei aşà, el călare pe un cal, iar muierea pe o iapă, şi cum nevasta erà împovărată şi iapa încă erà a fătà, aceasta rămase tot cât colo înapoia calului.

— Ia calcă-o mai repede, tu Mariţi, că te-apucă sara pe plaiù! — râncheză calul la iapă.

— Uşorù ţî ţie, Bălane, că ai să duci numa doauă suflete; da ce să zâcù io, că amù de dusù tomna încă odată atâtè: doauă pe mine şi doauă în mine.

Unde vedeà că are dreptate biata iapă, stăpânul, care înţelese tot, se dete jos de pe cal şi-i zise şi nevestei, să coboare de pe iapă. Muierea ba: că ea pe cal nu-i învăţată, că aşà numai, pentru toanele bărbatu-său, nu se dă jos de pe iapă, că asta şi ceea. Dar în sfârşit, văzând că nu-l poate abate pe bărbat dela hotărîrea sa, tăcù şi făcù cum îi poruncise.

Pe drum însă iarăşi sărì cu gura la el, că răi-s gărgăunii când umple capul muierii. Vedeà ea, că bărbatu-său ştie ce ştie, dar pace bună să-l poată descoase. Pentru aceea însă nu se dete învinsă aşà cu una cu două.

— Că oiù vedè io, cum ţî mai bate tu al'dată jocù de mine. Ori ce? Sân' io roaba ta, să faci cu mine ce vrei — chierî tu un motoranù, un vâjăitù, unù....

Şi mi-l probozià, şi mi-l cicălea nevasta, încât bietul om,

când ajunse la stână, de ameţit ce eră nici nu se mai puteà ţineà pe picioare.

Aici însă altă pacoste. O blaznă de urs, bagseamă, se aţineà prin preajma târlei, căci numai ce auzì omul o oaie behăind:

— (V)ină, urse, (v)ină odată şi mă mâncă, că nu mai închepe său în mine şi-ñĭ dă grăsimea pe nasŭ!

Nişte căţălandri dela stână însă atâta aşteptau.

— Că zău, ghine zâce strămñioara, bade urse! Hai numa degrabă de-i fă pocinogu, că omŭ mai apucà şi noi un ciolănelŭ, două, de pe urma ta.

— Haidă numa, hai, bală spurcată — hăulea căţeaua cea bătrână. Ham! ham! ham! că numa unŭ colţŭ în gură amŭ şi şi iela în maţălea tale l'oiŭ băgà!

Stăpânul de colo înţelese şi behăitul oii şi lătratul cânilor şi tot. Fireşte, că nu i veneà la socoteală să mai ţină pe lângă sine nişte jigodii ce nu-i foloseau. Hotărî deci să le piardă şi porunci slugilor, ca numai decât să prăpădească căţeii şi strămioara cea grasă, să nu se atingă însă de căţeaua cea bătrână, dar credincioasă.

Când auzì muierea şi de nefăcuta asta a bărbatului ei, pe-acì, pe-acì, să-şi iasă din minţi de năcăjită. Că de-ar fi prăpădit altă oaie, calea-valea, dar apoi să omoare el pe cea mai frumoasă oaie din turmă, să omoare cânii cei tineri şi să cruţe o tută de căţea ogârjită!... Şi începù muierea să strige în gura mare, că i s'a hăbăucit bărbatul, că a apucat în mrejele necuratului, că vai şi amar de zilele ei cu un astfel de nechifăr.

La început, omul se făceà «n'aude-nu vede». Aşì! ţi-ai găsit-o cu sgripţoroaica naibii.

— Şti una, bărbate! — strigă ea tot mai cătrănită, ori ñi-te spovedeşti curatŭ şi fără să-ñĭ tăinueşti cătŭ e negru subt unghie, ori apoi să te duci noauă ani de Dumineci, Doamne iartă-mă, că io, zău, cu tinĭ dint'unŭ blidŭ n'oiu mai mâncà..!

Ei, poftim acuma, bade Alemane, şi mai zi ceva, dacă-ţi dă mâna! Ci-că dracu, că-i drac, şi tot n'o poate scoate la

cale cu muierea, dar mi-te dumneata, un biet de om ca toţi oamenii! Şi se pregătì sărmanul, să-i facă pe plac nevestii, întâmple-se apoi ce-o da Sfântul; că se gândeà el, că şi de-o tăceà, pace 'n casa lui tot n'o fi până-i lumea.

Începù deci a-i spune, cum a scos dela moarte un puiu de şarpe, pe care l-a crescut în lapte dulce, cum şi ce a păţit în împărăţia bălaurului, cum i s'a dat darul de-a puteà înţelege... Acì se oprì, oftă odată adânc — se vedeà pe el bietul, că-i vine greu să dea taina pe faţă — apoi dă să urmeze, când, deodată, se auzì glasul unui cocoş — erà tocmai pe la cântători:

— Cucurigu! — Omŭ prostŭ ce ieşti! Io amŭ 44 de muieri şi totŭ nu-ñi dau adevăru la nici una; tu numa una ai şî nici pe aia n'o poţ stăpânì. In locŭ de-a luà o funie şi zăcân': «Atâta ştiu, atâta facŭ» — să-i dai o bătaie, sor' cu moartea, de s'o ţâie minte câte zâle o avè.

Atâta-i trebuì bărbatului, — o vorbă cuminte, ca s'o înţeleagă oricine.

— Ia stăi numa, gâlgoveaţo, ţ'oiŭ arătà io, că-atâta ştiu, atâta facŭ... Şi unde nu ţi-o înfăşcă, nene, de păr şi dă-i şi dă-i o sfântă de bătaie, până ce ajunse biata muiere să se tăvălească ca moartă în mijlocul casei.

Şi iacă aşà a păţit-o muierea lui Roşoiu, de o ţinù minte cât trăì, iar omul rămase şi cu piatra şi cu toate bunătăţile pe cari i-le hărăzise norocul.

Sobolul — fecior de popă.

Un popă, zice-se, lăcomind la moşioara vecinului său, se apucă să mute din loc semnele de hotar, tot mai înlăuntrul moşiei vecine. Un an, doi, trei, tot aşa: omul tot mai strâmtorat, iar popa tot mai departe şi mai la largul. Ajunse treaba în aşa hal, că omul nostru trebuì să deà în judecată pe popa.

Numai cât giaba i fù cheltuiala pe la cele judecătorii. Când venì comisiunea la faţa locului, ca să cerceteze starea strâmtorată a păgubaşului, iacă ce-i fù dat să auză. La întrebarea popii: «Alŭ cui ieşti pământule?» — răspunse o voce din pământ: «Alŭ popii!».. Alŭ cui eşti

pământule? — Alŭ popii!.. şi tot aşa de trei ori. Adecă, ce se întâmplase? Popa, viclean fără păreche, săpase, încă de cu noapte, o groapă în pământul vecin-so. În ea ascunse pe unul din fiii săi, învăţându-l, firește, că ce să răspundă la întrebările ce-i va pune.

Dar nu-i fù rânduit popii să se bucure de ceeace dobândise prin înşelăciune. Când se duse, cătră seară, să-şi scoată băiatul din groapă, poftim de-l mai ia de unde nu-i... Dzeu ascultase blestemul păgubaşului: «Alŭ popii să hie pământu, da şi iel de-o răspunsŭ, totŭ în pământŭ să ştè cât o trăi!» — şi prefăcuse în sobol pe băiatul din groapă. Şi iată, de ce sobolului i ziseră de atunci «fecior de popă».

Şarpele lui Noe.

Ci-că diavolul, ducă-se-pe-pustii, voind să prăpădească pe Noe, omul lui Dzeu, sfredelì corabia menită să-l mântue de potop. O năpârcă văzù aceasta şi iute îşi vârî coada în gaura făcută de necuratul şi puse astfel stavilă puhoiului. Noe, de teamă că năpârca şi-ar puteà scoate iarăş coada din gaură, puse mâna pe topor şi i-o răteză dela trup, de nu-i rămase decât ciotul. Cine mai ştie însă astăzi de biet «şerpele-lui-Noe», care a plătit cu coada lui mântuirea neamului omenesc?

Nămila babii.

O babă ci-că aveà o singură văcuţă, pe care o scoteà zi de zi în munte la păşune. Odată, într'o zi făr' de noroc, o nămilă de urs îi doborî bunătatea de vacă şi, pe când venì baba să şi-o mâne acasă, ursul tocmai îşi lingeà botul ca după un ospăţ de cele împărăteşti.

— Ăi, ce te faci babo? — se întrebă acum ghiţa Mărgălina, stând o clipă pe gânduri. — Oare să-lŭ dau în judecată pe spurcatu de ursŭ, ca să-ñi plătească cu chelea lui paguba ce ñi-o făcut-o!

Cum gândì aşa şi făcù. Îşi desprinse cingătoarea dela brâu şi, mai iute decât ai clipì din ochi, o aruncă în gâtul nămilei şi o strânse aşà de bine, de se făcù aceasta ca

mielul, — căci, aşà se pare, erà năzdrăvană baba Mărgălina. Apoi, cu ursul după ea, porni spre sat şi deadreptul la casa satului, ca să-l deà pe tâlhar pe mâna juraţilor.

Aşi, ţi-ai găsit-o! Om cu mintea la loc să steà cu ursul faţă, pentru a-i croì judecată! Nici că mai încape îndoială, că juraţii satului căutau să scape de atare sarcină. Se luară deci cu binele pe lângă babă şi aceasta, în cele din urmă, se învoì ca să deà drum ursului, iar satul să fie dator a o despăgubì cu o vacă cu lapte, care o fi mai frumoasă în târgul Sibiiului.

Ştirbeiu, căpitan de hoţi, şi moşneagul.

Într'o colibă, pe muntele Ghihanului, trăiau odată, nu tocmai de mult tare, un moş şi o babă. Despre aceşti bătrâni uitaţi de Dumnezeu merse vestea prin sate, că ţin ascunşi pe fundul lăzilor o groază de galbini. Şi mai ziceau unii, că pentru aceea-i sărăcie şi lipsă prin împrejurimi, pentrucă, prin farmece şi boscoane, au strâns moşnegii tot bănetul, de nu mai are ce ajunge printre oameni.

Un lucru ca ăsta se puteà să nu-l ştie hoţul Ştirbeiu, spaima bogătaşilor din un întreg colţ de ţară? Hotărî să-l mai uşureze pe moş de-atâta povară de bani şi, într'o bună zi, plecă cu 5 dintre cei mai sdraveni tovarăşi de hoţie spre muntele Ghihan.

A fost aşà de bine, că moşul erà sculat pe când ajunseră hoţii la colibă. Moşicăia pe lângă un foc de vreascuri ude, că aveà să puie hârbul să fiarbă, ca să fie gata fierturica pe când se va trezì biata babă bolnavă.

Până una-alta, moşul luă băşica cu tăbac de pe poliţă, îşi umplù pipa, o aprinse şi se apucă apoi să-şi lege de picior nişte cârtoage de opincă. Când se văzù încălţat de un picior, moşneagul boscorodì mulţămit:

— Doamne mulţăñiescu-ţ, că amŭ legatŭ cinci; să mai legŭ încă cinci ş'apoi să pui pe Ştirbeiu cu ŭochii la focŭ.

— Auleo! că amŭ datŭ de dracŭ, — îşi ziseră hoţii, cari traseră cu urechea pe la uşă. Ci să ne camŭ vedemŭ de treabă în altă parte, căpitane, că nu-i de gluñitŭ cu afu-

risâtu esta de moşneagŭ. Nici tu nu-i vrè să apuci în frigare, da nici noi ca să ne putrezască oaselea în chimniţa năzdravănului.

Şi aşà s'a întâmplat, că un moşneag sărac şi fără pic de meşteşug vrăjitoresc a pus pe fugă pe vestitul Ştirbeiu, spaima codrilor, dimpreună cu 5 dintre tovarăşii săi.

Nătărău, nătărău...

O muiere rămase văduvă cu o crilă de copii mărunţei şi atât de săracă, de nu aveà nici după ce bea apă. Şi multe făcuse şi în toate chipurile încercase să scape de pârdalnica de sărăcie, să nu umble din uşă în uşă, dar de geaba, — sărăcia se ţineà lipită de dânsa.

Atunci îi venì în gând să se apuce de boscărie, că auzise ea din oameni, că cine se pricepe la farmece poate face pe uşor sfănţicheii. Oricât îşi bătеà însă capul, că cum să facă şi ce să zică, nu putù să iscodească nimic, nici o vorbă, nici o boscoană mai de dai Doamne.

Merse dară să se jăluiască preotului, că îşi ziceà, cine altul, dacă nu părintele, trebuie să se priceapă să deà un sfat bun omului năcăjit.

Bietul părinte îşi canonià mintea, neştiind ce descântec să spună femeii. Întâiaş dată în vieaţă i s'a pus aşa întrebare.

— De, ce să-ţ ştiu spune, muiere, — răspunse într'un târziu. De-i hi bună la D-zău, ţ-o ajută, dacă-i borborosî şi numa atâta:

Nătărau, nătărău,
Roagă-te lu Dzău,
Să te ferească de rău!

Şi dete Dzeu, că muierea o nimerì atât de bine cu descântecul învăţat dela popa, încât îi merse vestea în tot ţinutul. În scurtă vreme făcù parale frumoase, că mereu veniau din toate părţile şi mereu luà plată bună dela oameni, ca să-i tămăduiască.

Mai trecù cât mai trecù, când iată că odată, la o mâncare, i se oprì preotului un şoriciu în gât. Şi, cine moare, cine moare?.. părintele moare.. Dă încoace, dă încolo, numai ce-şi aduce aminte, că în sat este o babă ştiutoare. Numai

ILIE CRUCIAT

decât trimese după babă, care veni în grabă mare. Ca totdeauna, descântătoarea pregătì cele de lipsă, își puse la îndemână apă neîncepută, un vătrar, un cuțit și apoi începù:

«Nătărău, nătărău...»

Atâta-i trebuì părintelui. Când auzì că ce boscorodește baba, pufnì de râs și râse, râse de să țineà cu mânile de foale. Șoriciul îi sărì atunci din gât și, până zici, îi venì sufletul iarăși la loc.

Superstiții.

Nu e bine să scoți gunoiul din casă după sfințirea soarelui, că-ți cureți norocul.

Nu e bine să pui «chelteul» (coșul) sau sita pe cap, că faci râie în cap.

Nu e bine să coși ceva la haina de pe tine, *că îți coși mintea* (te faci uituc); iar dacă totuș trebuie să o faci, atunci să ții ceva în gură.

Să nu dai cu mătura în capul porcului, că face linte.

Când fierbe laptele de dă în foc, se umflă țâțele vacii și, ca să nu facă bube, se presară sare pe cuptor.

E bine să lași să-ți treacă peste mână șolimindrița, că te înveți să coși frumos.

Femeii, care-și pune furca pe masă, îi moare bărbatul, și bărbatului, care-și pune căciula pe masă, nevasta.

Primăvara, până la cei 40 sfinți, nu e bine să umbli cu capul gol, *că-ți tună soarele în cap* (te doare capul).

Muierea să nu umble de-un picior desculță și de celalalt încălțată, că rămâne văduvă.

Dacă vreun cioban fură ceva dela stână, *dă pricazu între oi* (mor oile stăpânului).

De cumva s'a pus pe masă un cuțit cu tăișul în sus, se crede că oarecine din familie o să plece la drum.

De să întâmplă să-ți cadă de pe masă acul, sula sau cuțitul și în cădere să se împlânte în podele, ai să trăești mult.

Dacă, din negrijă, ai risipit sarea, poți ști că ai să te certi cu cineva.

Dacă, intrând într'o casă, afli un ac, să pui pe cineva să te înţepe cu el, că de nu, vei aveà gâlceavă cu careva din acea casă.

Nu e bine să arunci în foc părul rămas în urma pieptănăturii, că te doare capul.

Cine bagă peană de gâscă în foc face c.r de găină.

Lemnul de soc, vrejurile de viţă sau găocile de nucă să nu le bagi în foc, că te dor măselele.

Mamele, când fac mămăligă, păzesc copiii să nu mănânce coajă de pe oală sau de pe mestecăul de mămăligă, că fac guşă.

Nu e semn bun când se sting candelele din biserică; se spune, că va fi mare ceartă între popi.

Când vâjăe focul în vatră, cineva te vorbeşte de rău, iar când sar scânteile în toate părţile, să fi pregătit că-ţi vin străini la casă.

Dacă te speli din urcior, faci urcior la ochi.

Dacă te speli de unde a beut calul, pierzi somnul.

Cine are două creştete, îşi ia două neveste, iar dacă-i femeie — doi bărbaţi.

Copilul cu muscă pe nas n'o să trăiască.

Când copilului mic îi ies mai întâiu dinţii din sus, se crede că, mai născând mamă-sa copil, acela nu va fi fată, ci ficior.

Şorţul, dacă cade dela brâu, prevesteşte un botez apropiat.

Mireasa, când merge la cununie, îşi bagă în buzunarul hainei o leacă de pâne, usturoiu, zăhar, tămâie şi o bucăţică de lemn de teiu, ca să nu o poată fermecà vrăjmaşele şi să-i încurce cărările în vieaţă.

Se crede că pomul, din care s'a tăiat creanga pentru mărul ospăţului, va aduce roade bogate.

Fetele cred, că lovind cu ceva în rastul casei, o să vină feciorii.

De se întâmplă să vezi noaptea strigoile scăldându-se, să nu te puie Dumnezeu să fugi de frica lor, dar nici să te certi cu ele, *că-ţi mâncă inima* (te omoară). Ca să nu te ştie cine eşti şi să ai de furcă cu ele, e bine să-ţi aduci aminte de ziua aceea şi să rosteşti cuvintele: «*Hie-le cheatră 'n gură şi năsâpă în urechi, să nu ştie...*

Pe cine mănâncă urzici fierte în luna lui Faur n'o să-l pişte purecii peste an.

Lugerii, după Ispas, nu mai sunt buni, pentrucă îi scuipă strigoile.

Copiii să nu taie poamele cu cuţitul înainte de Sân-Petru, că bate peatra.

Când plouă pe soare, se pieptenă strigoile şi grâul se mănează (îngălbineşte).

Ploaia din ziua de Sânziene se zice că-i tot călbează.

Cântatul cocoşului la timp neobişnuit ori gâgăitul sgomotos al gâştelor înseamnă că se înmoaie vremea.

Mâţa, dacă se pieptenă, arată că o să vremuie (se face frig).

Răsărind soarele cu un nor înaintea sa, se crede că în ziua aceea plouă de varsă.

Urmează veac bun, dacă la asfinţit de soare se luminează cerul şi, în acelaş timp, dispare negura de pe vârful munţilor.

Dacă cânele hăuleşte, să-l măsuri cu o aţă cât el de lungă şi să-l împuşti, *ca să-i fie de capul lui.*

Dacă găina cântă cocoşeşte, moare cineva din familie. Ca să nu se întâmple una ca asta, e bine să o coţeşti (măsuri) din fundul casei până la uşă şi dacă ajunge acì cu capul, să-i tai capul, iar dacă ajunge cu coada, să-i tai coada.

Femeea, înainte de-a pune ouăle sub cloşcă, le aşează pe pământ ca să iasă din toate puice; dorind ca puicele să aibă conciu în cap, ouăle le bagă mai întâiu într'o căciulă.

Când ouă o puică întâiaş dată e bine să-i pui oul pe cuptorul încălzit, că atunci se face mai ouătoare.

Oul crunt (cel dintâiu) dela o puică neagră, purtat de 3 ori în jurul ţâţelor unei fete, le face pe acestea de *se întorc înapoi* (nu cresc prea mari).

Vacilor fătate li-se ung ţâţele cu usturoiu sau li-se pune în hrană leuştean, ca să nu le ia vrăjitoarele laptele.

Viţălului de curând fătat i-se înfăşură grumazul cu o berchină şi în ea se leagă usturoiu, tămâe, câteva fire de grâu, 9 feluri de lânică, o leacă de sare şi rădăcină de leuştean. Aceasta de frica strigoilor.

Mulţi postesc Lunia, ca să le lungească Dumnezeu zilele.

Lunea-i bună de post pentru uşurarea trupului. Cine s'a legat înaintea preotului, să ţină Lunia cu post, şi o spurcă, trebuie deslegat tot de preot, căci altfel toate îi vor merge pe dos. Lunea trebuie început orice lucru bun şi de căpetenie.

Miercuri să nu *arzi pietre în foc* (să nu faci leşie), că se ţine diavolul de tine şi rămâi oarbă; să nu scoţi cenuşa din sobă, că-i rea de sărăcie; să nu mănânci cu dulce, ca Maica Domnului să-ţi fie de ajutor.

Vinerea nu se coase, nici se toarce, nici se urzeşte, nici se râşneşte, că-i rea de durere de ochi; nu se spală rufele, că-ţi speli pacea din casă; nu se mătură prin casă, ori şi dacă se mătură, nu se scoate gunoiul afară, că se pune praf pe Sf. Paraschiva. Să nu faci logodnă sau cununie în zi de Vineri, că o fi vai de capul tău şi al copiilor tăi; dar nici chiar părul capului să nu ţi-l speli în această zi, că ori îţi cade părul, ori te doare capul. In Vinerea patimilor nu se mănâncă nimic cu oţet, pentrucă păgânii l'au adăpat pe Hristos cu el.

Sâmbătă, înainte de răsăritul soarelui, e bine să faci 3 mătănii şi să nu mănânci nimic, ca să se poată împărtăşi îngerul tău păzitor. Contrar, îngerul rămâne neîmpărtăşit şi când îl cheamă îngerii ceilalţi la cuminecătură, el răspunde mâhnit: «*Nu pociu, că porcu ñieu o mâncatŭ!*» Cine mănâncă în noaptea de Paşti peşte proaspăt, fript din Sâmbăta Paştilor, tot anul va fi uşor ca peştele. Când se întâmplă, Sâmbătă seara, de se trag clopotele dela toate bisericile deodată, sau bate tocmai atunci ceasul din turn, se zice că i-se pregăteşte cuiva praznicul.

Dumineca, dacă se face pomană pentru cei morţi, e bine primită în ceriu. Apa şi lemnele de pus pe foc, aduse în casă în ziua Duminecii, nu se întrebuinţează şi în ziua următoare, că-s sfinţite ca şi ziua Duminecii. Dacă coşi în această zi, înţăpi pe sf. Dumineca (Maica Precistă), dacă tai lemne, faci diavolului aşchii să-şi coacă mălaiu, şi orice lucru vei lucrà Dumineca nu-i cu spor: *Lucru de Dumineca mâncă sporiu de peste săptămână.* Cine doarme în timpul slujbei dumnezeeşti de Dumineca, îşi spurcă sufletul.

Obiceiuri.

Naşterea şi botezul.

Femeia care îşi aşteaptă ceasul, *ca să nu treacă urîtul la copil*, se fereşte să mănânce mere putrede, să sufle în cuptorul de pâne, să deà cu piciorul în vreun animal de casă şi tot aşà, pentruca copilul *să nu-i facă pecingine în cap*, nu scoate gunoiul din casă cu şorţul. Indrăznind să fure, în timpul acesta, poame sau flori, poate şti dinainte, *că pruncul ce va naşte va fi însemnat.* Femeia însărcinată, cum dă cu ochii de vreo fiinţă schimosită sau lucru spurcat, *ca să nu să lege răul de ea şi să nască vr'o pocitură*, scuipă pe acela, zicând: *„Puc, puc! să hi tu, să nu hiu io sau cochilu!»* Iar dacă se simte rău, fie *că s'a apropiat de ea vreun lucru nu-bun — vreo întâlnitură* — fie că a nesocotit vreuna din regulele de mai sus, aleargă de grabă la babe ştiutoare, ca să-i descânte şi să scape copilul de beleaua ce-l aşteaptă.

Dupăce s'a ridicat copilul, buricul tăiat se trage într'un fus şi dupăce se usucă se păstrează şapte ani de zile. In anul al şaptelea i-se dă băiatului de se uită printr'ânsul şi atunci, *orice lucru va vedeà cu ochii, îl va puteà face sau deprinde cu uşurinţă.*

Moaşa, dupăce a dat mamei primele îngrijiri, pregăteşte scalda noului născut. Apa pentru scalda pruncului se aduce dela râu, totdeauna după răsăritul şi înainte de asfinţitul soarelui. Afară de întâia scaldă, toate celelalte se fac cu apă sfinţită. După scaldă, moaşa şi, la rândul ei, mama, se spală pe mâni cu apă şi cu săpun. Apa din scăldătoare se varsă la un loc mai ferit, pe unde nu calcă nimeni, ca să nu *se întrogneze copilul*, iar albia de scăldat se aşează cu gura în jos, *ca să nu-i curè copilului urechile.* Cârpele copilului, până e încă nebotezat, nu se usucă afară, *ca să nu vadă soarele, că încă nu e botezat noul născut.*

De cum a venit pruncul pe lume, *se pun ursitorile*, adecă se aşează pe masa frumos aşternută bani, pâne, vin, sare şi

zăhar. Toate acestea rămân acolo trei zile dearândul, pentruca venind, pe la miezul nopții, ursitoarele, să aibă ce împărți și cu ce se ospătà și astfel, bine dispuse, *să urseascâ noului născut toate bunătățile și o vieață îndulcită.* Din darurile acestea, destinate ursitoarelor, se dă apoi și copiilor cari vin pe la casa omului în diminețile celor trei zile.

Pentruca duhurile rele să nu se poată apropià de noul născut, îndată după naștere i-se pun sub perina din leagăn o cruce, cărticica maicei Domnului, usturoiu, grâu, un cuțit și tămâie și, tot spre scopul acesta, se anină deasupra ușii o strămătură roșie. In chipul acesta e păzit copilul în tot timpul lăuziei. Când mama copilului trece în altă odaie sau iese până afară, ea se înarmează *în contra a orice lucru nubun*, cu un cuțit sau o frigare, iar copilului, dacă rămâne singur în casă, i-se pune în leagăn mătura, *ca să-i țină loc de un om.* Altfel s'ar puteà întâmplà, *ca apropiindu-se de el strigoaiele, ielele, stahiile, moroii, pociturile și alte duhuri necurate să-l scoată din cele bune, ori chiar să-l fure și să pună în loc vreo pocitură drăcească.* Copilul mai poate fi furat sau schimonosit și dacă mama nu priveghează, lăsând lumânarea să ardă toată noaptea.

Curând după nașterea pruncului încep a venì la casa lăuzei consângenele, cumetrele, cuscrele și finele. Nu vin însă cu mâna goală, ci fiecare aduce cu sine plocoane: vin, jâmble, supă, pui fripți și dumicat de vin. Ele își descoper bucuria de-a o vedeà teafără cu cuvintele: «*Te-au scăpatŭ Dumnezău? Ghine că ai scăpatŭ în pace... Creascâ-ț puiu mare!*» Intrând în casă vreo femeie, care și ea lăptează copil mic, mulge puțin lapte pe așternutul lăuzei, zicând: «*Țâța mè-i la mine și țâța ta-i la tine*». Aceasta se zice, ca lăuza *să nu piardă laptele.* Femeile, în timpul menstruației, considerate de popor ca necurate, n'au voie să cerceteze pe lăuza, nici bărbații să șadă pe patul în care zace aceasta; anume, s'ar puteà întâmplà în cazul dintâiu, *ca copilul să se umple de spurcat*, iar în cazul din urmă, *să ardă în focul gheenei.* Oricine ar cercetà pe lăuza, trebuie să pună un ban, doi, în leagănul copilului, iar neavând bani, rupe — dacă e

nevastă sau fată — un ciucur de cârpă pe care îl pune în leagăn, *ca să nu ia somnul copilului.*

La o săptămână sau la 10 zile dela naştere, copilul se botează. Nănaşa sau moaşa, ridicând pruncul din leagăn pentru a-l duce la biserică, pune în loc câţiva bani mărunţi, *ca să nu-i ducă somnul,* iar *ca să-i meargă viaţa tot în plin,* i-se leagă în scutecul cu care se înfăşură, un căţel de usturoiu, nişte sfărâmături de pâne şi o leacă de zăhar. Drept mijloc de apărare în contra a orice lucru rău mai serveşte şi faşa care se leagă, înainte şi îndărăt, în formă de cruce şi care, la fete, nu poate aveà mai mult de 4½ coţi, *căci dacă-s 5 coţi, n'o să se mărite până-i lumea.* Zicând apoi: «*Ducă un păgânŭ, ca să aducă un creştinŭ*», — pleacă cu pruncul la biserică. Acolo i-se dă numele hotărît de mai înainte. Dacă părinţii şi nănaşii nu se pot unì asupra numelui de dat copilului, se trag sorţi cu mai mulţi creiţari. Crucerul ce iese la sorţi e însemnat cu numele care are să se deà în botez.

La botez, naşa ţine pruncul pe mâni în timp ce preotul varsă apă sfinţită peste dânsul. Intâmplându-se să se boteze mai mulţi copii în aceeaş apă, se naşte între dânşii o înfrăţire sufletească, ceeace constitue, după credinţa poporului, o piedecă de căsătorie.

Intorşi dela biserică, unde s'a săvârşit sf. taină a botezului şi a mirului, naşa duce pe noul botezat deadreptul la masa din casa cea mare, care e aşternută frumos şi pe care se află pâne şi vin. Aşezându-l pe masă, rosteşte urarea: «*Amŭ luatŭ unŭ păgânŭ ş'am adusŭ unŭ creştinŭ. Să hie cinştitŭ ca masa şi bogatŭ ca masa*». Pofteşte apoi pe părinţi să-şi ia copilul de pe masă, şi anume după cum e copilul: de-i fecior, îl ia tatăl, iar de-i fată, mama. Tot cu acest prilej nănaşa cinsteşte pe moaşa cu bani.

Urmează apoi *ospăţul botezului,* la care iau parte toţi ai casei, nănaşii şi unele dintre rudele mai deaproape. Nănaşii aduc plocoane finuţului şi cumetrei: scutec, faşă, recăluţ, ceapsă, trei coţi şi jumătate de giolgiu, lumânare, pogace şi 1 litru de vin. Dar nici ceialalţi oaspeţi nu vin cu

mâna goală. Pe lângă cele destinate lăuzei, mai aduc plocoane şi pentru copil: vreo ceapsă sau rochiţă, cârpă, râze ş. a., crezându-se, *că copilul e mai bine îmbrăcat cu haine de căpătat şi o să şi trăiască mai mult.*

După trecerea alor şase săptămâni dela naştere, mama care până acì a fost oprită în casă, merge cu copilul la biserică, unde i-se ceteşte rugăciunea de curăţire. Ea duce cu sine, de sufletul copilului, o lumânare care se aprinde în timpul slujbei, iar după aceea rămâne preotului. Aici, în biserică, preotul, luând copilul din braţele mamei, îl închină pe la icoanele împărăteşti, iar dacă-i fecior, îl poartă şi prin altar, atingându-l de tuspatru laturile mesei celei sfinte. Odată terminată închinarea, mama cu copil rău se roagă de preot să-i ia copilul din braţe şi să i-l pună pe pământ, crezând că după aceasta *se va miluì Dumnezeu să-l facă mai bun.*

Mamele îngrijate de sănătatea şi binele copiilor lor mai păzesc, afară de cele amintite, încă o mulţime de regule şi datine. Aşà, copilul se alăpteazâ mai întâiu din ţâţa dreaptă, *ca să nu se facă stângaciu* şi, *ca să nu capete pricină (fras)*, nu i-se dă ţâţa cu mânile pline de aluat. Se ia apoi seama, ca să nu se legene leagănul gol, ori atunci, când e copilul în leagăn, să nu se acopere cu cârpă de cap, *ca să nu-l doară capul sau să se întroieneze.* Rar, ca să se împrumute vreun obiect din casa lăuzei până în ziua botezului, *ca să nu se ducă somnul copilului.* Femeia care «are pat» cu bărbatul în timpul lăuziei, se crede că *se spurcă* şi când o fi să meargă cu copilul ei la biserică, *în loc să-l ducă pe braţe, îl duce în gură, ca căţeaua căţelul.* Orice mamă se bucură, când copilul ei râde prin somn, *căci atunci vede faţa maicii Domnului*, iar când plânge e semn, că tot Maica Precestă îl amăgeşte, spunându-i *că a murit mamă-sa.* Până la vârsta de 2 ani îl păzesc pe copil, pe cât se poate, de-a nu se uità în oglindă, căci *uitatul în oglindă e rău de pricină sau beteşug.* Când copilul încearcă să facă cei dintâi paşi, mama ia un cuţit cu care face cruce pe pământ, zicând *că taie piedeca de dinaintea lui.* Se mai crede, că trecând cineva peste copil, *acesta n'o să mai crească, dacă nu-l despetrece,*

iar că tăind unghiile şi părul copilului mic, *se face hoţ când va fi mare.* Dacă e necesar, mama îi rupe unghiile cu dinţii.

Ca să nu se spurce copilul şi mama, e bine ca aceasta, pân' ce e oprită în casă, să nu toarcă, să nu frământe pâne, să nu umble pe la butea cu varză, în săptămâna d'intâi nici chiar să atingă pământul cu piciorul. La ieşirea din casă, lăuzei i-se udă picioarele, iar copilului i-se coase în ceapsă, *drept apărătoare de deochiu,* o cordeluţă roşie sau i-se înfăşură mâna dreaptă cu o coardă luată în ascuns dela vreo vioară. Cămăşuţa, cu care se îmbracă copilul mai întâiu, nu se îmbaieră, *ca să prindă a grăi cât mai curând.* De altfel se zice, că nu-i bine să scoţi copilul din casă şi să-l duci pe uliţă în zi de Duminecă, *că se face uliţarnic.*

E îndatinat a se lăsà copilul să sugă până la vârsta de un an şi trei luni; rar să-l alăpteze mai mult de atâta, căci li-e teamă, *să nu-şi sugă mintea.* Înţărcarea copilului se face de obiceiu Vinerea, crezându-se *că aşà îşi va uità mai curând de ţâţă.* Mama, voind a-şi înţărcà pruncul, îmbracă un pieptar negru, sub care ascunde o perie, tot neagră, iar pe sfârcurile ţâţelor presară ardeiu, piper sau miere cu sare. Când cere copilul să fie alăptat, mama îi arată peria din sân, zicând că nu mai are ţâţă şi că *a mâncat-o goanga,* iar dacă aceasta nu ajută, i-se dă ţâţa pipărată, ca să-l usture şi să i-se facă greaţă. Femeia, dupăce a înţărcat copilul, ca să piardă laptele mai de degrabă, împlântă la piept, în ciupagul iei, un acoiu cu vârful în sus, crezând că astfel *ţâţa se va întoarce îndărăpt.*

Nunta.

Cei ce pun la cale căsătoriile sunt părinţii, adesea chiar înainte de ce tinerii s'ar cunoaşte mai deaproape. Ei se sfătuesc, de nu cumva sunt rude şi de se potrivesc cu starea şi averea; de aceea, când pleacă feciorul cu votrii la peţit, treaba-i de regulă isprăvită. La încredinţare — *datul mânii* — merg mirii, naşii şi rudele mai deaproape. Preotul care-i primeşte la el acasă, le pune întrebările obicinuite, apoi, în

timp ce se rosteşte Tatăl nostru, toţi îşi dau mânile, punându-le cruciş peste mâna preotului. La opt zile după acestea se face, tot înaintea preotului, *chizăşia*, de cătră miri, nuni şi doi *chizeşi*.

Nunta fiind lucru mare la românii din Răşinariu, se şi pregătesc cu mic cu mare de ziua aceasta, atât la casa mirelui, cât mai ales la a miresei. Femei de toată mâna sunt rânduite la oalele cu carne, cari forfotesc la vatra din căsoaie. De Vineri de pe la toacă încep să îndulcească vinul, să taie galiţele şi purcelul, să împodobească casa, iar în preseara nunţii tineretul se adună la *tăiatul verzelor*. Feciorii merg de aduc pe mirele, apoi pe mireasa şi pe nuni şi petrec cu toţii până după miezul nopţii.

Tot în ajun merg *chemătorii* prin sat la poftit rudele: «că s'au rugat tatăl şi muma mirelui şi a miresei, să poftească şi dumnialor la un teier de mâncare, un păhar de băutură şi la mai multă voie bună». Dacă cei chemaţi primesc să închine din plosca cu vin, ce-au adus-o în straiţă chemătorii, e semn că învitarea la ospăţ e binevenită.

Duminecă dimineaţa toate sunt în plină sărbătoare şi se aşteaptă să nimerească nuntaşii la casa mirelui şi a miresei. Mirele cu alţi tineri şi cu lăutarii pleacă după mireasă, pe care o aduc la împodobirea *mărului* în casa socrului mare. În mijlocul casei, o creangă de măr se împodobeşte cu covrigi şi turte, şi pe deasupra cu aşa numita *salbă:* prune coapte, stafide şi boabe de mazăre înşirate pe aţişoare. La tulpina mărului se pun colacii *(capetele)*, *cămaşa de mire*, *cupele*, ulcele mici în număr de 30—50, cari după cununie se împart fetelor şi nevestelor mai tinere, apoi lumânărele şi o făclie mare. După ce s'a împodobit mărul şi s'a servit *zama mărului*, mireasa e condusă iarăşi la casa părinţilor ei.

Sunetul vioarelor şi chiotele flăcăilor vestesc sosirea nunilor şi a cortegiului lor la casa mirelui. Nuna aduce cu sine *darurile nunţii:* o *pogace*, cât o roată de mare, pregătită din ouă şi aluat nedospit, plăcinte şi o găină, toate acoperite cu o cârpă mare, frumoasă.

La poartă sau în curte, şezând pe o laviţă aşternută cu un straiu dintre cele mai frumoase, socrul mare primeşte alaiul. Lui i se adresează *vornicul*, spunându-şi solia:[1]

Bună ziua, soacre mare!
Ce ţi-e, de plângi aşa tare?
Nu cumva ai supărare,
Căci venim cu alaiu mare?
Noi la domnia-ta venim,
Porunca să-ţi împlinim!
Pentru-că ne-ai învitat,
Noi, iată, te-am ascultat;
Şi fiindcă ne-ai poftit,
Acum bine te-am găsit.
Noi multe nu-ţi gratulăm,
Numai în casă intrăm,
Pre mirele să-l luăm,
În mâna nunului să-l dăm.

După acestea, socrul mare pofteşte pe nuntaşi în casă, unde aşteaptă mirele gătit sărbătoreşte şi împodobit cu toate păsturile miresei. Către el se adresează vornicul:

Acuma, cinstite mire!
După trecutele zile,
Care astăzi sau plinit,
De când mireas-ai tocmit;
Iată nunul au venit,
Precum v'au făgăduit,
Mâna dreaptă îţi va dà
Şi te va şi cununà.
Deci acuma te găteşte
Şi cu noi călătoreşte.

Pe mire îl scot apoi din casă în curte, unde se află socrul mare încă tot şezând. Vornicul mirelui păşeşte din nou înaintea socrului mare şi cere pentru mire iertăciune şi binecuvântarea părintească:

Acum, cinstit soacre mare,
Sănătate Dumi-tale,
Că pre cin' am căutat,
Iată, că am şi aflat.
Nunul iar cum s'a legat
Mâna dreaptă i-o a dat,
Şi vă pot asigurà,
Că îl va şi cununà,
Pre acest mire cinstit,
Fiu al Vostru prea-iubit.
Însă 'nente de-a plecà,
Eu frumos te voiu rugà:
Ca Domnia-Ta, ca părinte,
Ce-ţi iubeşti fiul ferbinte,
Şi ca tată cu 'ndurare,
Să-i dai binecuvântare,
Ca fericită să-i fie
Scumpa lui căsătorie.
El ca fiu ascultătoriu
Îţi va fi mulţămitoriu,
Şi acum şi-'n viitoriu
Şi la timp de ajutoriu.
Deci acum îl sărutaţi
Şi tare nu vă întristaţi,
Că merge cu oaste-aleasă
La prea scumpa lui mireasă,
Şi dacă s'-a cununà,
Iar acasă s'-a înturnà.
Acum vă lăsăm cu pace,
Precum lui Dzeu place;
Şi fiind foarte voioşi,
Să vă aflăm sănătoşi.

[1] Versurile ce urmează le dăm după Petru Băncilă, *Colindele Crăciunului şi ale Paştilor*, Sibiiu, 1875.

De aici se iau apoi şi se duc, cu nunul şi cu mirele în frunte, la casa miresei. Cei cari întâlnesc întâmplător convoiul în drum sunt poftiţi să închine din ploştile ce trec din mână în mână şi învitaţi să guste din colacii de nuntă. Ajunşi la casa miresei, vornicul mirelui se opreşte în faţa socrului mic, care şade pe un scaun aşternut cu un straiu nou-nouţ[1] şi-i zice:

Bună ziua soacre mic!
Ce stai aşa obidit?
Ori pentru noi eşti scârbit,
Căci aicea am venit?
Noi aici dac'-am venit
Credem, c'-am şi nimerit
Şi ceeace căutăm,
Suntem siguri, că şi-aflăm.
Căci pe cine-am întrebat,
Tot aici ne-au îndreptat.
Deci nu mai staţi întristaţi,
Nu plângeţi, nu lăcrămaţi,
Ci îndată vă sculaţi
Şi pe noi ne întrebaţi,
Ce căutăm, ce umblăm,
Ca solia să ne-o dăm.

Vornicul miresei, la rândul său, răspunde:

Cinstite vornic de loc!
D-zeu să-ţi deà noroc,
D-zeu să te trăiască
Şi graiul tot să-ţi sporească.
Ce ne iei aşa cu graba?
Ştî, că graba strică treaba.
Te rog, fi ceva mai bun,
Că, zâu, adevăr iţi spun,
Că noi nu stăm obidiţi,
După-cum vă închipuiţi,
Nice nu suntem scârbiţi,
Precum văd că ne vorbiţi.
Nu plângem, nu lăcrămăm;
Din contră, ne desfătăm
Cu lăutari, cu cântare,
Cu ospăţ şi pompă mare.
Nu vedeţi lume adunată,
Cum stau aici şi aşteaptă:
Neveste, feciori şi fete,
Îndesaţi pe sub părete?
Toţi aşteaptă cu tărie,
O solie să ne vie.
De aceea vă 'ntrebăm
Şi frumos Vă şi rugăm,
Să ne spuneţi, ce voiţi?
Cine sunteţi, ce poftiţi?
Ce căutaţi, ce umblaţi?
Voi solia să vi-o daţi!

Atunci vornicul mirelui îşi continuă oraţia:

Pentru aceasta venim
Şi aici călătorim,
Fiindcă jupânul mire
Tuturor ne-a dat de ştire,
Ne-a spus, ce i-s'a 'ntâmplat,
Chiar de curând, la vânat,
O căprioar' a aflat,
Cu ea s'a 'ntâmpinat
Şi luându-o în braţă,
O au sărutat în faţă,

[1] Straiul pe care şed părinţii se înfăşură după grumazul unui om de rând, care îl duce apoi la biserică.

Dar din braţe i-a scăpat,
La dumnia-voastră a intrat
Neştiind, ce să se facă,
Fiind cu inima seacă,
Îndărăpt s'a înturnat,
Oaste mare a adunat,
Frumos o a îmbrăcat
Şi bine o-a ospătat
Şi cu dânsa a plecat,
Toţi cu toţii la vânat,
Să-şi găsească căprioara,
A Domnia-lui soţioară.
Astfel, venind cu toţii bând
Şi cu lăutari cântând,
Noi pe câţi am întrebat,
Tot aici ne-au îndreptat.
Deci noi aici ştim să fie,
A mirelui nost soţie;
Că la d-voastră 'n curte
S'au adunat muieri multe,
Multă gloată adunată
Stă tot cu gura căscată —
Ce căutăm cu tărie,
Trebuie 'n casă să fie.
După semnele arătate,
Credem, că vom aveà parte,
Să aflăm ce am pierdut,
Dacă ne-am trăpădat mult.
Iată dar solia noastră:
Sănătate domnie-Voastră —
Multe nu mai cuvântăm,
Numai una Vă rugăm:
Ca mireasa să ni-o daţi,
C'apoi cu noi Vă-'mpăcaţi.

Vornicul miresei se codeşte el cât se codeşte, la început, de a le împlinì cererea şi-i roagă să-şi vadă de drum, căci n'are de unde le da căprioara fugită; în urmă totuşi o întoarce pe altă coardă şi le grăieşte:

Cinstite vornic de casă!
Mulţămim de vorbă-aleasă.
De cele ce ne-arătaţi
Suntem foarte încântaţi.
Ce s'atinge de 'ntrebare,
De ce ne faceţi rugare,
Puteţi fi asiguraţi,
Că la noi aici aflaţi;
La noi dacă aţi venit,
Foarte bine-aţi nimerit.
Deci poftiţi, prea iubiţi fraţi,
Mai întâiu de ne-închinaţi,
Căci noi v'am ieşit cu plin,
Cu multe ploşte de vin,
Să bem cu toţi împreună,
Ca să fim cu voie bună.
Vă mai dăm încă de veste,
Că mireasa la noi este,
Şi ce dela noi poftiţi,
Câştigaţi precum doriţi,
Pe tânăra căprioară,
A mirelui soţioară.
Deci acum, cinstită nună,
Te rugăm ca să fi bună
Domnia-ta pofteşte 'n casă
La jupâneasa mireasă,
Ce umilit te aşteptă,
Ca pe-o mamă înţeleaptă;
Te-aşteaptă cu bucurie,
Să o duci la cununie.
Grăbeşte şi osteneşte,
Pe mireasă o primeşte,
La biserică-o porneşte,
Cu mirele o 'nsoţeşte
Şi-i cununaţi împreună,
După cum şi legea sună.
După-aceea să trăiţi
Mulţi ani buni şi fericiţi.

Nuna şi cu arcaşul intră apoi în casă, unde se află mireasa, *îngoghită* cum se cuvine unei mirese.[1]

Mireasa, după-ce a trecut de trei ori prin arcul anume pregătit, zicând tot de atâtea ori: *În numele Tatălui şi al Fiiului şi al sf. Duh,* e scoasă afară în curte, unde îşi ia rămas bun dela părinţi, dela fraţi şi surori şi surate.

Mireasă din veacul trecut.
(Port reconstruit).

Acum, cinstit socru mic,
Văz, că rămâi cu nimic;
Că noi ce am fost pierdut
La Domnia-Voastră am găsit,
Noi mireasa o-am luat
Şi un colac v'am lăsat
Şi un ulcior smălţuit
Cu vin bun şi îndulcit.
Multe v'-aş mai cuvântà,
Dar noaptea ne-ar apucà —
Deci mireasa sărutaţi
Şi tare nu vă-'ntristaţi,
C'aşa-i legea creştinească,
Ca să se căsătorească,
Tinerii, când sânt de vârstă,
După cum şi legea cântă,
Pân' mireasa-'ţi sărutà
Eu tot voiu mai cuvântà;
Voiu să vă mai spun vreo glumă,
Să fiţi cu inima bună.
Că acest mire cinstit
Mireasa şi-a dobândit,
După cât a tot umblat
El azi o au căpătat;
De câte a fost lipsit,
Aici toate le-a găsit.
Acum vă lăsăm cu pace,
Precum lui Dzeu place,
Şi fiind foarte voioşi —
Rămâneţi toţi sănătoşi!

Şi pe când vornicul mirelui îşi spune înainte oraţia în versuri, lăutarii şi tovarăşele ei de fetie, prin cântecele

[1] Îmbrăcată cu o rochie neagră fără mâneci, iar peste aceasta cu una albă şi largă, dar tot fără mâneci şi numai cu umerei, mireasa poartă pe cap *propodelnicul,* o legătură din 5 coţi de percal alb. Aceasta spânzură pe spate ca o coadă lungă, e înfăşurată cu un fir roşu de mătasă şi împodobită, sus, cu *vârste* de flori (4—5 ruje). La dreapta e prins de rochie un *leşnecuţ* roşu, şi o năframă, frumoasă şi mare, atârnă până jos. Pe aceasta, mireasa o poartă împăturată pe braţul drept.

lor, îi stârnesc din fundul sufletului toate dorurile, roiuri de iluzii şi nădejdi în drumul nou al vieţii.

După aceasta pornesc nuntaşii la cununie, de regulă pe jos, şi numai arareori însoţiţi şi de călăraşi. Nunul cu mirele merge în frunte, ţinând fiecare de capătul unei cârpe, apoi vin nuna şi mireasa, părinţii şi rudele, iar după ei junii, tot o fată şi un flăcău. În biserică, pe o blană de oaie, care rămâne în urmă proprietatea preotului, mirii îngenunche în faţa altarului în vreme ce nunii îi înfăşură cu o bandă de mătasă. Mai apoi, desfăşurând această bandă, apucă nunii de un capăt, alţii de altul, şi fac astfel ocolirea pe la icoane.

La eşirea din biserică, nuntaşii găsesc uşa străjuită de un cârd de copii, cari le ies înainte «cu plinu» (cu cofe pline cu apă). Nunii şi mirii aruncă în cofe cât îi lasă inima şi numai după aceasta li se deschide calea să iasă.

Dela biserică merg nuntaşii mirelui la casa socrului mare, iar ai miresei la casa socrului mic. Când dau să intre în curtea mirelui, *arcaşul* nunului aruncă de trei ori peste casă săgeţi anume pregătite ori beţe frânte în două, *ca să fie cu spor şi belşug noua căsnicie.*

In pragul casei, mireasa întimpină pe nănaşi cu un vas cu apă curată, din care le toarnă de se spală pe mâni. Intr'aceea vornicul glăsueşte:

...Văzând că aţi asudat,
Cu bota v'a întâmpinat:
De sudori să vă spălaţi,
Mâna 'n pungă să băgaţi,
Zece galbini să luaţi,
In botă să-i aruncaţi.

După ce s'au aruncat în botă *banii de cinşte*, se scot celelalte daruri ce şi le-au destinat unii altora, naşii finilor, iar aceştia nănaşilor.

Mireasa, sărutând mâna nunului, i prezintă ca dar o năframă:

Cu năframa de mătasă
Să poftiţi cu toţii în casă...

Sărutând apoi mâna nănaşei, îi predă acesteia nişte mâneci de percal:

Nunii i cinsteşte o iie
Şi ea cu nunul să vie..

Vornicul continuă apoi:

Cu nunul şi ceialalţi
Nuntaşii, ce sunt chemaţi,
Care sânteţi tari de păr,
Intraţi în casă la măr,
Să petrecem un ceas, două,
Până la opt sau la nouă,
Şi să ieşim iar cu toţii
Colo, după miezul nopţii.

Pe rând se desfăşură apoi, iarăş cu predare de daruri, alte oraţii, — acestea după ce au intrat în casă.

Vornicul către mire:

Acuma jupâne mire,
Să iei în nume de bine
Aceste daruri frumoasă,
Dela cinstita mireasă:
Două năfrămi de mătasă,
Să aveţi tot pace 'n casă;
Şi gura să-ţi fie dulce
La culcat când te vei duce;
Pălmile să-ţi fie moi,
Când vei venì dela oi.
Deci Dta să primeşti
Şi frumos să-i mulţămeşti;
Zece galbini să-i cinsteşti,
Intru mulţi ani să trăieşti.

Vornicul către fratele de mire:

Cinstite frate de mire!
Iat' o năframă subţire
Îţi cinsteşte cea aleasă,
Care astăzi e mireasă.
Dta să o primeşti
Şi frumos să-i mulţumeşti;
Zece ruble să-i cinsteşti,
Ca întru mulţi ani să trăieşti.

Vornicul către socrul mare:

Cinstitului socru mare,
Ce de tineri bine-i pare,
Iat'-un dar bun şi frumos,
Să-l primească bucuros.
Cămaşă de păcişele,
'nălbită în «Copăcele»,
Dela cinstita mireasă,
Care 'ntâiu azi vine 'n casă.
Dumnialui, ca un părinte,
Încă îi va face cinste;
Ii va cinstì vreo moşie,
Mireasa fată să-i fie.

Vornicul către soacra mare:

Mai pe urmă cea aleasă,
Care astăzi e mireasă,
Cu respect fiesc cinsteşte
Şi frumos i dăruieşte
Şi soacrei mare o iie,
Fiindcă a coase nu ştie,
Sau nu vede că-i bătrână,
Numai seara cu lumină.
Deci dumneata să primeşti,
Noru-ta să-i mulţămeşti,
Învăţându-o cu sfatul,
Cum să-şi cinstească bărbatul;
Ii vei cinstî şi-o grădină,
Fiind mireasă străină.

Vornicul către mireasă:

Acum cinstită mireasă
Dintre toate mai aleasă!
Te rog, pe vornic cinsteşte,
C'-apoi el îţi mulţămeşte.
Fiindcă pânza i lipseşte,
Cu-o năframă îl dăruieşte,
Să aibă să-şi şteargă mucul
La vară, când cântă cucul.

Vornicul către oaspeţi:

Cinstiţi oaspeţi, preaiubiţi!
Încă una să mai ştiţi:
Soacra mică, lada mare
Şi-a golit-o foarte tare
De năframe şi de pânză —
Cine-o căpătat, să râză!

Cu mult înainte de asta reprezentau darurile nunului destinate mirelui: trei colaci într'o prăjină, şuşală, o găleată cu vin şi un miel, care erà mai frumos, având în coarne două lumânări aprinse. Trei băieţi, gătiţi frumos — *slugile* — aveau să predeà darurile acestea pe lângă următoarea oraţie, spusă de vornic:

Cinstite mire şi bun!
Ia dela jupânul nun
Aceste daruri frumoase,
Care le-a adus de-acasă.
Ia-le'n bine şi primeşte
Şi frumos îi mulţămeşte:
C'-un car de grâu încărcat,
Vin într'o bute băgat,
Incă şi c'-un bou belit
Ce dumnialui l-a cinstit,
Şi cu-o turmă de oi grase
Cu două făclii frumoase.
De păcurari te îngrijeşte,
C'-acesta nu mai slujeşte,
Că coborînd azi de-a-munte,
A văzut fete prin curte.
Deci simbria să şi-o ià,
S'o mânce cu cin' va vreà;
De va vreà cu fetele
Ori şi cu nevestele.

După ce s'au întins mesele în casă, nuntaşii sunt poftiţi cu toţii în lăuntru: feciorii, fetele şi mirii în coamăr, unde li se serveşte dumicat cu vin, iar ceilalţi nuntaşi în casa de dinainte, unde s'a gătit masa cea mare.

După ce s'a făcut mai întâiu *slujba mărului* şi s'au împărţit cupele celor ce se cuvine, preotul îşi alege fruntea pentru sine, apoi scutură mărul, iar nuntaşii să răped să apuce fiecare ce poate.

Ospăţul se începe cu supă de tăieţei şi cu delicioasa «varză dela Răşinariu», şi se continuă cu multe feliuri de fripturi şi prăjituri. După ce încep a se goli păharele şi limbile se desleagă, încep şi urările pentru miri şi pentru socrii, apoi în rând pentru meseni, după vrâstă şi cinste. *Arândaşul* şi slugile lui, *pristavii*, se îngrijesc de ploşte şi pahare, să se umple de câte ori se golesc; tot ei trebuie să fie cei mai buni de gură, ca cu glumele lor să înveselească pe nuntaşi.

Luni dimineaţa, a doua zi de nuntă, pornesc lăutarii prin sat, ca să strângă feciorii învitaţi şi neînvitaţi deopotrivă. Cu toţii apoi se iau şi se duc acasă la mire, pe care îl găsesc îmbrăcat în cojoc, pe cap cu căciula cea neagră şi lungă. Doi inşi mai voinici îl ridică pe umeri şi pornesc cu el la râu, să-l «prăpădească». Mireasa se înterpune şi-l răscumpără cu «o bute de vin». Întorşi dela râu, feciorii sunt apoi ospătaţi la casa mirelui cu mâncare şi beutură.

În timpul acesta mireasa se *învăleşte* ca nevastă.[1]

— Acum, mîire, ce-ţ trăbuie — fată ori nevastă?!

— Nevastă.

— Dacă nevastă, atunci cinştete-o!

Banii ce-i capătă dela mire, tânăra nevastă şi-i pune pe cap şi apoi ia parte la hora ce se întinde în curte.

[1] *Terfăroaiele*, nişte rude mai de aproape, aduc *terfele*, hainele tânării neveste. Peste *iia încreţită* (cu mâneca încreţită la umăr) ia un şorţ cu flori — *şurţa cu brânci* — sau unul de mătasă încreţit şi se încinge cu *cingătoarea*, brâul foarte lat de mătasă. Pe cap poartă *vilitura*, un fel de căciulă dintr'o pânză albă, împodobită cu flori şi pene de păun şi prinsă de părul miresei cu ace sclipicioase şi nişte oglinzi foarte mici. Dacă mireasa e tânără — de 13—14 ani — şi nu are încă păr lung, podoaba aceasta se face pe o căciulă neagră, care apoi i-se pune pe cap. În picioare poartă cisme cu talpa groasă, galbină.

După joc, feciorii, cari nu se țin de nuntași, cinstesc și se duc, rămânând să continue veselia numai nuntașii. Către dimineață se scoate cinstea pentru mire. Până ce se așază pe masă bucatele cele mai alese și vinul îndulcit, vornicul adună cinstea — *galbinii* și *pogacea cu daruri* (găină, carne, șușale ș. a.) — și mulțămește dăruitorilor în cuvinte rimate. Toți nuntașii mirelui se iau apoi, cu vornicul în frunte, și se duc, pentru scoaterea cinstei miresii, la casa socrilor mici unde e masa întinsă și veselia în toiul ei. Întorși iar la casa mirelui, capătă fiecare câte o cupă cu vin și un colac pentru cei de-acasă.

Nevastă învălită.
(Port reconstruit).

Când se predau darurile destinate nunilor, vornicul adresându-se mai întâiu către nun, apoi către nună, rostește următoarele versuri:

Ia 'n bine, jupâne nune (cinstită nună)
Cu aceste daruri bune,
C'un colac de grâu curat,
Vin într'o ploscă băgat,
Cu o făclie aprinsă,
Să aveți la masa 'ntinsă;
Și unde veți însără,
Veți ședea și veți mâncà,
Făclia va lumină.

iar prezentându-le și un blid cu mere, pere și ouă, continuă astfel:

Deci acum iar mai primiți
Daruri și vă 'nveseliți
Cu un păr prea minunat,
Cu multă roadă 'ncărcat,
Și c'-un măr cu umbra deasă,
Cu mere foarte frumoase,
In carele să te sui,
Să găsești cloca cu pui.
Iar dumneata să pornești,
Un cărăuș să-ți tocmești
Cu cai și căruță nouă,
Să-ți ducă blidul cu ouă.

Marţi, uneori şi Miercuri, se adună din nou, de astădată însă numai neamurile mai de aproape, şi se nuntesc ziua întreagă.

De obiceiu la o săptămână după nuntă, naşii poftesc pe fini la prânz, iar aceştia duc naşilor cinste, de regulă la Crăciun ori la naşterea vreunui prunc, doi colaci frumoşi (ori 2 ferdele de grâu), fiecare plămădit din câte o baniţă de grâu care-i mai curat. —

Mireasă din zilele noastre.

Cetitorul a înţeles, desigur, că obiceiurile nunţii, aşà cum le-am descris până acì, sunt obiceiuri din trecut. Astăzi, în cea mai mare parte, nu mai există. Nunta se face astăzi într'o singură zi şi nu s'au mai păstrat din obiceiurile vechi, decât numai legarea mirilor în faţa altarului, întâmpinarea cu cofele pline la ieşirea din biserică, darurile miresei, rândul mâncărilor la masă, jocul în curte şi scoaterea cinstei.

Nici miresele nu se mai poartă astăzi ca în trecut. Pe cap, mireasa are un văl alb şi cunună de mirt şi, când n'are cojoc, e îmbrăcată cu un recăl căptuşit cu piele de miel.

Înmormântarea.

Numai o boală de tot grea îl poate luà pe răşinărean de pe picioare. Mai întâiu, firește, se aşteaptă să-i ajute natura lui tare; câte unul recurge chiar la descântece şi buruieni şi negligă un tratament medical serios. Rar se întâmplă însă să moară cineva nemărturisit şi neîmpărtăşit cu cele sfinte. Bunii creştini se mai îngrijesc, în timpul boalei, de

săvârşirea sf. maslu, fie pentru a aveà o moarte bună, fie pentru a se ridicà din patul durerilor. Sunt caracteristice mai ales maslurile ce se fac din *banii de milă*, adunaţi dela oameni creţăreşte, nu doară că familia celui bolnav ar fi lipsită de mijloace materiale, ci fiind cu toţii de credinţă, că *pe urma banului dăruit de mila creştinului se poate dobândì mai uşor iertarea păcatelor.*

La maslu i-se pune bolnavului lumânarea în mână şi dacă în decursul slujbei *lumânarea arde încet şi liniştit, bolnavul moare, iar dacă flacăra bate mai cu putere, atunci se însănătoşează.*

Ţipetele sinistre ale cucuvaei sau ale ţărcii, cântatul cocoşesc al găinei, hăulitul lugubru al cânelui în apropiere de casa bolnavului vestesc, după credinţa poporului, apropiatul sfârşit al celui bolnav. Tot semne prevestitoare de moarte sunt şi acelea care se arată bolnavului: uşa se deschide şi închide singură şi fără sgomot, cineva bate încet în fereastră, se aud trosnind mobilele din casă, moartea, cu chipul ei îngrozitor, face semn bolnavului să o urmeze ş. a. Acela, care vede în somn arătură sau mormânt proaspăt, mână moartă, veşminte negre, lumânare stinsă, acela care visează că se surpă casa pe el, sau că i-se scot măselele, sau că spală rufe murdare, *încă nu mai are multe zile de trăit, ori el, ori careva din neamurile lui.*

Dupăce a premers duioasa scenă a iertării şi împăcării şi bolnavul se află în agonie, se aprinde o lumânărică de ceară care i-se pune în mână, dupăcum se spune, *ca să depărteze pe necuratul, care umblă să-i apuce sufletul.* O agonie grea, spun răşinărenii, *arată pe omul care stă sub povara vreunui păcat mare, sub afurisenie preoţească sau sub blestem părintesc.* În cazuri de acestea se cheamă preotul, care cetеşte muribundului rugăciunea de deslegare sau slujba sf. Andreiu.

Omul e bine, zice-se, să moară pe aşternut de paie, în casa părintească, să iasă din lumea aceasta împăcat cu toţi ai săi şi chiar cu duşmanii; mai e bine de acela, care moare în săptămâna cea luminată, *căci aceluia i-se deschid porţile raiului.*

Pe dată ce un om își dă sufletul, i-se închid ochii, ca *să nu vadă jalea celor dimprejur*, iar întâmplându-se să rămână totuș cu un ochiu deschis, e semn că *mai cheamă pe cineva după sine.* Mortul se spală totdeauna, *ca să meargă în lumea cealaltă cu trupul și sufletul curat.* Așezat jos, pe o scândură sau pe un țol, se spală peste tot cu apă rece și săpun, și chiar și unghiile i-se curăță și taie cu îngrijire, căci altfel *va aveà mare întrebare pentru necurățenie în ziua judecății.* Unghiile, dupăce s'au tăiat, se pun în sicriu, uneori și foarfecile cu care s'au tăiat, apoi ața cu care s'a luat măsura sicriului, pieptenul și săpunul ce s'au folosit la spălatul mortului, și anume de aceea *ca să le aibă pe ceea lume.* Când nu se pun în sicriu, acestea, dimpreună cu oala și ciubărul, țolul sau scândura de sub mort, se ascund la un loc ferit, ca să nu le găsească cineva și, *întrebuințându-le, să-și afle moartea.* Apa din scăldătoarea mortului e bine să se verse în o groapă în pământ, *căci celce ar călcà în astfel de apă se vatămă la picioare.* Ceice spală pe mort, femei sau bărbați, se spală de mai multeori cu apă rece, în urmă și cu aghiazmă dela Bobotează, iar pentru munca lor capătă de pomană câte-o haină de-a mortului.[1]

Odată spălat, mortul se îmbracă în hainele cele mai frumoase și alese, femeile în cămașa de mireasă, *ca în ziua cea mare să se înfățișeze cuviincios înaintea marelui judecător*, apoi se așează pe un așternut de 5 perini, deocamdată pe masa din casa cea mare, cu capul spre fundul casei și cu picioarele spre ușă. Până a nu înțepenì trupul de tot, fălcile și picioarele mortului se leagă cu o cârpă, purtându-se însă grijă, să nu se închidă sicriul înainte de a fi deslegat cârpa dela picioare și fălci, precum și brăcina de peste mijlocul mortului, *căci e vai de celce merge legat în lumea cealaltă.* Tot în scopul acesta femeilor moarte li-se despletește părul și se desfac cu grijă nodurile ce le-ar fi având la hainele de pe ele.

[1] Pe preotul mort nu-l poate scăldà decât tot numai un preot. Dupăce s'a acoperit mai întâiu cu o pânză, ca să nu se uite nime la trupul răposatului, preotul care săvârșește spălarea unge întreg trupul cu unt de lemn.

Cruciuliţa de ceară ce se pune de către nănaşă în mâna mortului *are să-i slujească la luminarea drumului*, iar banul de argint pentru aceea se lipeşte de cruciuliţă, *ca cu el să plătească pe portarul raiului.*

Oamenilor, despre cari merge vorba că-s năzdrăvani sau strigoi şi despre cari afirmă ceice i-au spălat că ar fi având coadă, li-se pune în mână o peatră sau un ban mare de aramă şi se aşează în sicriu cu faţa în jos, de teamă *să nu iasă noaptea din mormânt, ca să sugă sângele ori să mănânce inima copiilor şi a rudelor.*

Vara, când sunt călduri mari, se mai pune în cosciug, şi anume pe pântecele mortului, o secere şi o glie înmuiată în oţet, sau apoi, dedesubtul sicriului, un vas mare cu apă, toate acestea ca să nu se umfle mortul. În gura mortului se toarnă de unii, dar încă înainte de a-l spălà, rachiu de drojdii sau îl spală cu vin vechiu ca să nu se înnegrească. In fine mai pomenim, că având rudele interes, ca bărbatul rămas văduv să nu se mai însoare, ele iau nişte ismene de-ale acestuia, le vrăjesc şi le pun apoi pe furiş în sicriul soţiei răposate.

Nemijlocit dupăce s'a gătit astfel mortul, încep a veni de pretutindenea rudele şi cunoscuţii. Fiecare aduce cu sine o lumânare pe care o aprinde şi apoi, atingând cu ea colţul mesei sau al cosciugului în semn de iertăciune, zice: «Dumnezău să-lŭ ierte şi să-lŭ hodinească!» Femeile mai deaproape înrudite cu mortul, urmând o datină veche, încep a se cântà după ruda lor răposată, şi ele o fac aceasta în fiecare zi până la prohodire: în zori de zi, la amiazi şi seara, — şi pe urmă până la groapă. Dacă este un tânăr, îi deplâng tinereţa, iar dacă e mai bătrân, îi pomenesc, cu laudă, bunătatea şi faptele şi deplâng soartea celor rămaşi; femeile, cărora le-a murit de curând vreo fiinţă iubită, roagă pe mort să ducă rudei lor răposate dorul şi dragostea celor de-acasă, dela mama nemângăiată şi dela fraţii duioşi.

Mai e de notat, că timp de 2 zile, cât stă mortul în casă, nu se mută nimic dela loc, nu se împrumută nimic

din casă, nu se mătură şi nici gunoiul nu se scoate afară, *ca să nu mai moară careva dintr'ai casei.*

Trebuie apoi să se ia seama, ca mortul să nu rămână, fie şi numai pe un moment, singur şi nesupraveghiat, să nu treacă peste el sau pe sub el vreo pisică, câne sau şoarece, dar nici oamenii să nu petreacă nimic peste el. Priveghiul de noapte încă pentru aceea se ţine, *ca să nu se apropie vreun lucru «nu-bun» de cel răposat.* Amintim acì, spre lauda răşinărenilor, bunul obiceiu de a privegheà pe mort, nu cu jocuri şi cu beutură, ci cu cântări religioase şi cu cetire din cărţile sfinte. Inainte de a se duce mortul la groapă, se aşterne peste el *hiliuţa*, pe urmă vine preotul care pune *pecetul mortului*, stropindu-l cu paus în forma crucii. Numai după aceasta se închide cosciugul.

Cât ţine prohodul afară în curte, unde se scoate mortul înainte de a plecà cu el la ţintirim, arde, încolăcită pe sicriu, o lumânare de lungimea mortului, numită *roată*, şi tot atunci se aprind şi *mucurile*, cari se lipesc la cele 4 colţuri ale cosciugului şi sunt răsucite, ca şi roata, din ceară curată.

Cu prilejul înmormântării toţi cari iau parte capătă câte o lumânare ce se aprinde, unii şi câte-o cârpă albă. In cârpa preotului şi a celorlalţi slujitori se leagă încă şi câte un ban. Femeile, neamuri ale mortului, capătă cârpe negre pe cari le poartă în semn de jale.

Dupăce se ridică mortul din curte, se răstoarnă masa pe care a fost aşezat sicriul *ca să nu mai moară şi alţii din casă*, apoi se mătură casa, *ca să se cureţe tot răul din tr'ânsa.* Mortul se duce pe mâni, ori şi cu năsălia (carul morţilor). *Stâlpii*, în număr de trei sau mai mulţi, se fac de obiceiu numai la oamenii mai cu vază şi bogaţi, atunci când trec pe lângă vreo cruce sau biserică, ori şi la încrucişarea drumurilor. Peste hotare nu este bine să se ducă mortul, *că o să bată peatra şi să strice bucatele.*

Neamuri mai depărtate sau femei mai de frunte duc în urma mortului *năporoşna* cu 3 făclii de ceară, *capetele* (4 colaci) cu 2 făclii, coliva (*coliba*), fiertura, un colac rupt în mai multe bucăţi şi o ploscă cu vin. Acestea, afară de capete

şi de năporoşnă, sunt destinate a se împărţi în cimitir copiilor şi săracilor, deodată cu cei 70 cruceri — *banii mortului* — ce s'au încredinţat, spre acelaş scop, unei rude mai deaproape. *Cu aceşti bani mortul are să plătească cele 24 de vămi.* Naşa de cununie sau de botez duce cu sine o doniţă nouă, în care e apă curată şi de a cărei mănuşă e legată o cârpă albă (mai de mult un cot de pânză).

Preotul, când pecetluieşte mormântul, face cu hârleţul cruce în tuspatru păreţii gropii, apoi aruncă în groapă cenuşa din cădelniţă. După asta, toţi câţi sunt de faţă, luând câte un pumn de ţărână, o aruncă asupra sicriului zicând: «Să-i hie ţărâna uşoară». Dupăce s'a ridicat movila deasupra gropii, se pun toate uneltele groparilor pe mormânt; apropiindu-se apoi naşa, ocoleşte mormântul dela răsărit spre apus, tot vărsând câte puţină apă din bota cea nouă pe care a adus-o cu sine. Apa ce rămâne o toarnă apoi peste mânile groparilor, *ca să nu le amorţească.* Bota şi cârpa legată de ea, după întrebuinţare la mormânt, rămân proprietatea naşii.

La groapa feciorilor se împlântă lângă stâlpul dela groapă *steagul*, o prăjină de brad vopsită şi împodobită la vârf cu lână, flori, o cârpă spintecată şi câteva fire de busuioc.

După înmormântare, toţi câţi au luat parte sunt poftiţi la pomană în casa mortului. Mâncând toţi cei de faţă din colivă, se crede *că desleagă masa mortului.* Bolnavilor şi săracilor li-se trimite pomana acasă [1]

Sufletul, după credinţa răşinărenilor, are să îndure şi după îngroparea trupului mizerii şi lipsuri, mai mari sau mai mici, potrivit cu faptele sale din vieaţă, mai rele sau mai puţin rele. De aceea, timp de 6 săptămâni se fac pomeniri şi se aduc prinoase, *ca să aibă pe ceea lume din ce gustà şi cu ce se îndulçì*, precum şi pentru aceea, *ca preoţii şi ceice mănâncă din pomană să se roage lui Dumnezeu pentru cel răposat.*

40 de zile dearândul, în fiecare dimineaţă, în revărsatul zorilor, merge vreo rudă de-a mortului de parte femeească la mormânt, ducând cu sine un muc de lumânare şi un tă-

[1] Pentru copile moarte se dă de pomană copilelor sărace câte o *pupăză* un colăcel împletit din aluatul ce rămâne pe fundul albiei

mâier, cu care tămâiază mormântul. Tot atâta timp are să care câte 2 bote de apă curată cutărui bătrân sau bătrâne neputincioase, *pentruca nici mortul să nu ducă lipsă de apă în lumea cealaltă.*

După înmormântare, a doua zi seara, se dă *cina mortului*, la care cheamă, dupăcum a fost mortul, sau 3 bărbaţi, sau tot atâtea femei, fete, feciori sau copii. In timpul cinei se aprinde roata care s'a făcut din prilejul înmormântării. La plecare capătă fiecare participant un colac şi o lumânare pe lângă ce mai capătă deosebit, şi anume cel dintâiu un blid şi o lingură, al doilea un urcior cu vin, iar al treilea un blidişel de lemn şi un cot de pânză.

La 9 zile se face pomană cu colaci şi fiertură, pe care le slujeşte preotul. Cei 5—6 sau şi mai mulţi oameni, cari iau parte la pomană, capătă câte o lumânare pe care o ţin aprinsă în decursul slujbei. Dela pomană duc săracilor o crăticioară de fiertură, o lumânare, un colac şi o jumătate cop de vin.

La 5 săptămâni se face *pomana cu măr*, care vrea să fie *ploconul ce are să-l ducă sufletul mortului înaintea lui Dumnezeu.* Mărul — *scara sufletului* — se implântă într'un colac mai mare, numit *rădăcina mărului. Sălbile* din stafide şi prune, mai de mult şi din boabe de mazăre, apoi îndulcitele, nucile, merele, coarnele şi cele 7 lumânări le culeg din măr şi — punându-le în doniţe nouă, iar pe deasupra încă şi doi colaci şi o scovardă făcută cu oleiu sau brânză — le împart pe la neamuri. Mărul, dupăce i-s'au despoiat rămurelele, nu se arde în foc, ci se acaţă de vreun pom în grădină, *ca să dea Dumnezeu să rodească pomii cu îmbelşugare.*

La jumătate de an iar se face pomană cu preot şi cu împărţirea de doniţe la neamuri şi de mâncări pe la săraci.

Când se împlineşte anul, se pune *pomana de an.* Cei de faţă iau parte mai întâiu la slujbă, ţinând în decursul ei lumânarea aprinsă, iar după masă duce fiecare cu sine o oală nouă-nouţă şi pe deasupra un colac şi o îndulcită. Preotului i-se dau *capetele:* 4 colaci şi 3 lumânări.

Parastasul care nu e legat de timp, se face în biserică. Pe masă se aşează *năporoşna*, cu o lumânare într'ânsa, un cop de vin şi *coliba*. Aceasta se face din grâu fiert şi frecat, în care se pune zăhar şi nuci pisate şi se împodobeşte pe deasupra cu zaharicale, iar de jur-împrejur cu iederă verde. Tot poporul din biserică, până şi copiii, capătă lumânări de ceară pe care le ţin aprinse până se slujeşte parastasul; chiar şi lumânările din sfeşnice se iau şi se înlocuesc cu de cele aduse la parastas. Din biserică iese întreg poporul la groapă, unde se face slujbă nouă. Cât ţine slujba din biserică şi dela groapă se trag într'una clopotele dela ambele biserici ortodoxe.

Pomenirile şi prinoasele se aduc, bineînţeles, numai pentru sufletul celor cari au murit de moarte naturală. Ceice-şi iau singuri vieaţa şi despre cari se crede că-s *închinaţi diavolului şi Dumnezeu nu mai ţine seamă de ei*, nu numai că n'au parte de ele, dar nici îngropăciunea nu li-se face ca la alţi morţi, cu preot şi cu tragerea clopotelor, ci nişte oameni plătiţi anume îi îngroapă undeva afară din ţintirim, la vre-o margine de hotar sau chiar pe locul unde *i-a împins ceasul cel rău să-şi facă moartea.*

Obiceiuri la sărbători.

Crăciunul. In ajunul Crăciunului, cătră seară, luminiţe aprinse răsar pe la ferestrele credincioşilor, iar prin uliţele satului se strâng copiii pâlcuri-pâlcuri, gata să pornească la colindat, de'ndatăce vor auzì sunând clopotele dela vecerne. Copilaşii, cu traista la şold şi înarmaţi în contra cânilor cu beţe mari, pleacă apoi dela casă la casă (copiii bogaţilor însă numai la neamuri) şi încă de pe la poartă salută pe gazdă cu: «Bună sara lu Crăciun!» Dupăce au primit darurile, salută, în semn de mulţămită, cu: «Noi ieşimŭ de aici, Dumnezău tună aici». Numai când gazda nu le dă nimic, ori când îi ameninţă că le «bagă spuză în cioareci», o întorc pe altă coardă, borborosind nişte blesteme ca: «Noi ieşimŭ de aici, dracu tună aici!» ori «C..... pe lăcatŭ, c...reză pe răteză!»

Până către miezul nopții răsună satul de glasuri de copii. Și cu toate că lacrămile le șiruie pe obraz de frig, nu mai pot băieții de bucurie, că se văd și ei cu parale și cu trăistile îmbâcsite de nuci și colaci.

In prima zi de Crăciun, după ce ies credincioșii din biserică, se începe colindatul cu steaua. Imbrăcați în zale și coifuri de hârtie și încinși cu săbii de lemn, cei trei crai dela răsărit cu Irod în frunte, apoi îngerul, cei trei păstori și *iapa* cu traista, merg de colindă pe la casele oamenilor.[1]

Inainte vreme ținea Irod, dar numai în casele bogaților, următoarea orație de încheiere:

Stați, fraților, în laturi,
Că și eu știu niște sfaturi,
Cari-s mai folositoare
Și de toți lăudătoare.
Eu sunt împărat jidovesc,
Mai bine ca toți gâcesc;
Cu sfaturile dumneavoastră
Nu se umple punga noastră,
Ci cu sfaturi de-ale mele,
Că umpli punga cu ele.
Iar bunii gazde de loc,
Dumnezeu să-i dea noroc;
Ne dă doi, trei sfănțichei,
Să umplem punga cu ei;
Sau colac și cârnat,
Că ține bine de sat;
Sau unt și brânză,
Că ține bine la rânză.
Iar noi vom mulțămi,
Tot bine le vom poftì:
Dumnezeu vă blagoslovească,
Și ce-aveți, să vă trăiască,
Ca 'ntru mulți ani fericiți
Ce aveți să stăpâniți!

In casele economilor mai săraci sfârșeà îngerul cu următoarea orație:

Eu sunt împăratul Petru,
Carele umblu ca vântul,
Și port cărțile
Prin toate curțile.
Cu bună simbrie sunt tocmit,
Dar în traistă n'am nimic,
Fără o ploscuță cu vin
Dintr'aceasta la toți închin.
Iară dacă mă 'mbătaiŭ
Sărìĭ acasă.
Cuptorul spărseiŭ,
Cămașa rupseiŭ —
Cine cuptorul va lipì
Și cămașa va cârpì,
Bună plată va primì.
Eu sunt un diac

[1] Colindele Crăciunului le-a edat, încă în anul 1875, învățătorul de-aici Petru Băncilă. El le-a cules din gura poporului și, oricât ar părea de măestrite, ele totuș numai pe ici, pe colo sunt modificate de editor. Aceasta ne-o atestă și mărturia octogenarului Petru Mâț-Bădițoiu. Colindele recitate după memorie de acest minunat bătrân — așà cum le-a învățat și spus el însuși ca colindreț înainte de asta cu 78 ani — și asemănate cu cele publicate de Băncilă, prezintă, adevărat, unele deosebiri, dar numai în părți cu totul neesențiale.

Cât un gândac,
Atâta de mare,
De nu mă văd din cărare.
De trei ani umblu la şcoală
Şi mânc tot coleşă goală. -
Duce-m'oi la porci,
Cartaboşii 's groşi;
Duce-m'oi la capre,
Laptele îmi place —
Nu-i de treabă,
Nu-i de treabă:
Cârtaboşii s'or sfârşi,
Şi caprele or stârpi.
M'am socotit să învăţ puţintică [carte,
Sau popă mă voiu face;
Voiu botezà, voiu cununà,
Bună plată voiu căpătà.
Cine va ascultà această oraţie,
Frumoasă şi bună,
Să-mi puie bani cu ţidulă
De hârtie în mână,
Iar cine n'-a da nici dutculiţa,
Să-i mânce cârnaţii mâţa!

Rogretabil, că frumosul obiceiu de a umblà cu steaua e pe cale de-a se pierde cu totul. Copiii cari se îmbracă astăzi ca Irozi sunt aproape tot numai copii săraci, iar colindatul cu steaua e considerat tot mai mult ca un lucru cerşitoresc. Adevărat, de altfel, că nu-ţi mai prea face plăcere să-i auzi pe *colindreţii* de azi recitând, atât de schimosit şi fragmentar, frumoasele colinde şi versuri ale generaţiilor trecute.

Sân-Văsâiu (Anul-nou). In seara de Sân-Văsiu se aprinde candela dela icoana maicii Domnului şi e bine să ardă toată noaptea, *ca Preacurata să fie rugătoare la Dumnezeu pentru oamenii casei.*

Tot atunci se face calendarul timpului de peste an. Se iau atâtea găoci de ceapă, câte luni sunt într'un an. In fiecare din ele să pune sare pisată mărunt, se meneşte pentru fiecare lună câte o găoace şi apoi toate, în rând una lângă alta, se aşează undeva la un loc ferit. Dimineaţa se caută găocile şi dacă în cutare găoace sarea s'a topit întreagă, atunci se poate şti, că şi luna cutare va fi ploioasă; găoacea cu sarea pe jumătate topită arată o lună moale, cea cu sarea încă tot svântată arată o lună secetoasă ş. a. m. d.

In dimineaţa de Anul-nou, până încă nu se intră în biserică, copilele umblă la colindat pe la casele creştinilor. De intrare salută cu cuvintele: «Bună dimineaţa lu Sân-Văsâiŭ!» iar de ieşire cu cuvintele: «Noi ieşimŭ de aici,

Dumnezău tună aici!» Dar să nu se întâmple să fie refuzate undeva, că atunci are ce-şi auzì acea gazdă «sgârăie-brânză».

Bobotează. In ajunul Bobotezii preoţii umblă cu crucea din casă în casă şi stropesc cu apă sfinţită oameni şi animale.

Fetele de măritat ascund sub pragul uşii busuioc, ca să treacă preotul peste el, ori smulg, pe furiş, un fir, două, din smocul de busuioc al preotului. Firele acestea le pun apoi sub pernă, *ca să viseze noaptea cine le e ursitul.*

Ca şi în ajunul Anului nou, fetele se mai vrăjesc pentru ursită, pentru noroc, pentru boale. Despre aceasta vom vorbi însă mai la vale.

In ziua de Bobotează, poporul, strâns la o singură biserică, pleacă în procesiune la râu, unde se sfinţeşte apa. In fruntea cortegiului merg copii îmbrăcaţi în stihare, purtând cruci, sfeşnice şi serafimi; urmează corul şcolarilor cântând «Aghios», fruntaşii cu sfeşnice, icoane şi prapore, în urmă vin preoţii şi poporul, cei dintâi sub *ceriu*, o pânzătură frumoasă, prinsă la colţuri de patru prăjini pe care le duc feciori îmbrăcaţi, de sus până jos, în haine albe. In momentul, în care preotul bagă crucea în apa râului, rostind de trei ori cuvintele: Mare eşti Doamne şi minunate sunt lucrurile Tale... oameni din popor dau salvele obişnuite cu puşti şi revolvere.

Creştinii, între cari şi mulţime de Saşi din Cisnădioara, aşează înaintea preoţilor, pentru a fi sfinţiţi, mari bulbuci de sare. Sfârşindu-se sfinţirea apei, oamenii se duc pe la casele lor şi stropesc cu aghiasmă clădirile şi toate dobitoacele, pe cari le scot spre scopul acesta afară din grajd. Apoi bea fiecare câte o leacă, ca să se *curăţească şi sfinţească*, iar restul îl păstrează într'un şipuşor, crezând *că apa sfinţită, cu putere tămăduitoare de orice boale, nu se strică nicicând.* Sarea sfinţită o duc să o lingă oile şi vitele, crezând că în chipul acesta *vor fi scutite de spurcăciuni.*

In ziua de Bobotează se taie rămurele din pomi şi se ţin până ce înfloresc într'o cupă cu apă sfinţită. Aceasta pentruca să se vadă, *care dintre pomii din grădină vor înflorì mai curând şi vor rodì mai bogat.*

Alţii aduc apă dela râu şi o varsă la rădăcina pomilor *ca să dea roadă bogată.*

Sf. Ion. De când se creapă de ziuă ies feciorii prin sat şi, trecând pe la casele celor cu numele Ioan, pușcă în dreptul ferestrii, urând noroc şi mulţi ani. Stai să crezi că eşti în bătaie, atâtea puşcături se aud prin sat în ziua de sfântul Ioan.

Tot în ziua aceasta, colo pe la vecernie, ieşind feciorii în stradă, îşi pun ochii pe unul cu numele sfântului ce se prăznuieşte, îl prind fără de veste, gata-gata să-l arunce în râu, şi numai o cinste bună îl poate scăpà de soartea ce i-au pregătit-o fârtaţii.

Sân-Chetru de iarnă. In ziua aceasta oierii nu lucrează nimic, *că de vor lucrà, lupii şi urşii le mâncă oile.*

Stretenia (Intâmpinarea Domnului). *Dacă-i vreme bună la Stretenie* — zic răşinărenii — *să grijeşti ogrinjii, iar dacă-i rău să-i arunci pe părău, că vine vreme bună.*

Sf. Trif. Ziua aceasta se serbează de către ceice vreau să fie scutiţi, ei şi vitele lor, de orice fel de spurcăciuni.

Lăsatul secului. Lăsatul secului se serbează în ziua de pe urmă a câşlegilor, când se dă din dulce în post. Creştinul din Răşinariu, fie cât de sărac, ţine ca la ziua asta mare masa să-i fie încărcată. Căsenii cred că sunt datori, nu numai să guste din bucatele ce vin pe masă, ci să se înfrupte cu de-abinele, ca să le ajungă cât o ţineà postul.

Când se întâmplă ca lăsatul secului să se nimerească pe o zi de sărbătoare sau Duminecă, se ţine în aceea zi şi jocul din urmă în câşlegi. Aici, toţi ceice au avut de gând să se căsătorească, dar nu s'au căsătorit, flăcăi tomnatici şi fete 'n păr, sunt luaţi în batjocură de ceilalţi tânări.

Dupăce însărează, unii merg pe cetăţuie, ducând cu sine o roată înfăşurată cu paie — *hopaie* sau *hopaiţă.* Roata aceasta o aprind, apoi îi dau drumul pe coastă în jos, vestind totodată cu glas tare altor juni de pe alte înălţimi numele

tuturor fetelor nemăritate. Celor de pe Coasta-Boacii le răspund cei de pe Coasta-lui-Cosmă, iar ăstora cei de pe Costiță, cam în felul următor:

— Valeo mă-re, valeo mă!

— Ce ți măreo, ce ți?

— M'-o mănatŭ mă-reo, mânatŭ...

— Cine ghiată te-o mânatŭ?

— M'o mânatŭ X (cutare fată trufașă) să-i capătŭ bărbatŭ.

— 'poi căpătatu-i-ei mă?

— Amŭ umblatŭ ș'am trăbădatŭ, și de-aghià i-amŭ căpătatŭ.

— Pe cine mă?

— Pe N (cutare nătărău).

— Bunu-i măreo, bunŭ!

Cu toții: Trăiască! Trăiască!

In Sâmbăta lăsatului de sec de carne și de brânză, tot așà și în Sâmbăta morților și a Rosaliilor, se face pomenirea morților. Muierile duc la biserică *coliba* (colivă) și o *năporoșnă* plămădită din o ferdelă de grâu de cel mai curat.

Dacă se încep sărindarele la lăsatul secului, se trag în fiecare zi clopotele și preotul liturghisește în biserică șase săptămâni de-arândul, iar femeile duc la biserică tot câte 7 prescuri (6 mici și 1 mare).

Sf. Hărărambie (Haralampie) *ține ciuma legată de lanț și dacă nu i-se serbează ziua, îi dă drumul între oameni.*

O parte din coliva, ce se face în ziua aceasta pentru pomenirea celor cari au murit de moarte năpraznică, se păstrează pentru a se da galițelor când mor de ciumă, ori pentru a se pune în holde, *spre a le ferì de voia lui Dumnezeu.*

Sân-Toader. In această zi, cea dintâiu Sâmbătă în Paresimi, se încep pomenirile și pomenile pentru cei răposați. *De frica răului ce le-ar puteà venì dela caii lui Sân-Toader,* femeile se abțin dela orice lucru în ziua aceasta, se feresc de a face și numai o împunsătură cu acul.

Mai e îndatinată, în ziua aceasta, tunderea mânzilor.

Anume, li-se retează coada și coama, *ca să le crească mai repede și să se facă mai frumoase.*

Dragobete — cap de primăvară. La Dragobete se *deschide ciocul pasărilor.* Dacă cântă înainte de Dragobete, *urmează vreme rea și pasărilor li-se închide ciocul.* Ca să dea Dumnezeu vreme bună, se fac acte de milostenie.

Amiaza Păresemilor. (Jumătatea postului mare). Se numără ouăle: câte sunt de a se pune sub cloșcă și câte să mai rămână pentru înroșit.

Dacă se arată cuțubatura (codobatura) înainte de Amiaza-Păresimilor, *e semn că o să vremuie și să viscolească*; contrar, va fi vreme bună.

Sfinții 40 de mucenici. *In ziua aceasta dau sfinții cu toiegele în pământ de iese iarba, «se descoase pământul», și dacă bate vântul în această zi, are să bată 40 de zile dearândul și holdele o să iasă tot pâlcuroase.*

In cinstea sfinților mucenici, femeile cu deosebire, fac 40 de mătănii și rugăciuni și anume, de fiecare sfânt câte o mătanie și un «Tatăl nostru».

Blagovestenia sau ***Păștițele.*** Se prăznuește cu mâncare de pește. In ziua de Blagovestenii i-se *desleagă cucului limba și cântă neîntrerupt până la Sân-Petru, când i-se închide ciocul.*

Floriile. Incă în ajunul Floriilor, Sâmbăta lui Lazar, se taie mâțișorii (*mâți*) ce au să se distribuie la acest praznic. De-i zi frumoasă, toți copiii de școală, îmbrăcați de sărbătoare, se duc afară din sat, la locul unde s'au tăiat mâțișorii. Până acolo merg în sunetul clopotelor dela toate 3 bisericile, cântând cântarea religioasă «Viftania, frumos nume». Ajunși la locul cu mâțișorii se joacă, sub conducerea învățătorilor, diferite jocuri sociale; în urmă li-se împarte la toți câte un covrig și un pahar de vin, în timp ce fruntașii satului și învățătorii petrec și ei la masa așternută pe verdeață. Copiii își strâng apoi mâțâșorii în brațe și-i duc, tot în sunetul clopotelor, de-i împart pe la cele 3 biserici din sat.

Mai de mult, mâțișorii, legați mănunchiuri, se încărcau

pe un măgar, pe care îl încălecă un băiat îmbrăcat în stihar şi astfel, măgarul în frunte, apoi tineretul, intrau în sat cu mare alaiu.

In Dumineca Floriilor, la miruit, primeşte fiecare credincios câţiva din mâţişorii sfinţiţi de preot. Mâţişorii aceştia,

zic răşinărenii, sunt buni pentru a se atinge copiii cu ei, *că cresc mari ca salcia*, şi de aceea mai dau din ei şi la vite, *ca şi ele să sporească*. Îi mai ţin şi de leac, ori îi duc la morminte şi-i leagă împrejurul crucilor şi al stâlpilor; alţii îi păstrează pe după icoane, ca să-i aibă la îndemână când e vreme grea. Anume, vara, când tună şi fulgeră, se aprinde lumânarea dela Vinerea Paştilor şi se afumă cu ea mâţişorii, siguri fiind că *în chipul acesta va fi scutită casa omului de voia lui Dumnezeu.*

Cine vrea ca *oarăle* sau *orăteniile (jivinele) să nu-i strice holdele*, ia mâţişori de aceştia şi, dupăce ocoleşte de câtevaori holda, îi împlântă pe la cele 4 colţuri ale acesteia.

Joia mare. In Joia mare nu se toarce, nu se coase, nu se spală rufe etc., dar se înroşesc ouăle de Paşti, *căci numai cele înroşite în această zi se ţin şi nu se strică multă vreme.*

Tot în Joia mare se frământă un punt de făină cu apă, iar aluatul acesta, dupăce s'a uscat, îl bagă femeile în sân şi-l ţin acolo până se cetesc cele 12 evanghelii, şi tot asemenea în timpul în care se ocoleşte biserica, în Sâmbăta Paştilor şi în întâia zi de Paşti. Aluatul acesta e bine să se sfarme şi să se bage în tărâţele vacilor şi oilor, *ca să nu le ia strigoile laptele.*

Vinerea Paştilor. In Vinerea Paştilor, seara, când preoţii ocolesc biserica cu «ceriul», se aprind lumânări la morminte.

Paştile. În ajunul Paştilor e bine să se aprindă candela şi să ardă toată noaptea.

La înviere, pe când se încunjură biserica, fiecare credincios ţine câte o lumânare aprinsă în mână, *lumânarea Paştilor, bună de păstrat pentru vremuri grele.*

La eşirea din biserică, poporul e întimpinat la uşă de colindreţi, cari cântă cântările obişnuite apoi continuă a colindà pe la casele credincioşilor.

Izvoarăle Maicâ-Precestă. (Întâia Vineri după Paşti). Atunci se face slujbă în biserică cu sfinţirea apei şi fiecare femeie aduce dela biserică un urcior cu apă sfinţită: *că-i bună de durere de ochi şi te sfinţeşti, dacă bei din ea înainte de mâncare.*

Sfredelul Rosaliilor. (Mijlocul dulcelui dintre Paşti şi Rosalii). Pentru celce lucrează în această zi şi i se va întâmplà vreun rău, fie că se va lovì el singur cu ceva, fie că va fi lovit de altul, sau că va căpătà vreo boală sau va da de alt năcaz, *pentru acela nu mai este în lumea asta mijloc de tămăduire.*

Sfântul Gheorghe. Ziua acestui sfânt, numit şi *chizeşul păstorilor*, e un moment sărbătoresc în vieaţa ciobanilor. În liniştea poienelor, pe aşternut de verdeaţă, se strâng oierii de voie bună că au ieşit teafări din iarnă şi, bucuroşi de atâta belşug de miei şi lapte, închină, ziua întreagă, în sănătatea lor şi a turmelor de oi.

În ajun de Sf. Gheorghe, stâlpii porţilor se împodobesc cu frunză verde de fag.

In seara spre Sf. Gheorghe, pe la miezul nopţii umblă strigoile şi vrăjitoarele de iau laptele dela vacile şi oile oamenilor. *Ca să nu să poată apropià de ele şi să le strice* (să le ia laptele), oamenii dau vitelor în mâncare leuştean şi le freacă ţâţele cu usturoi.

Ispas. (Înălţarea Domnului). Tot poporul, cu preoţii în frunte, iese afară la câmp, unde se face slujbă la bucate şi se botează toţi cei de faţă. Femeile se bat pentru iarba pe care stau preoţii în timpul slujbei. Iarba aceasta, uscată după cuptor, *e bine să se aprindă la vreme grea şi să se afume casa cu ea.*

În ziua aceasta, fetele se încing peste mijloc cu leuştean, *ca să nu le doară şelele* sau *să nu le strice strigoile*, iar vitelor li se dă în mâncare o pisătură făcută din turtea, leuştean şi odolean. De acì apoi şi supărarea strigoilor:

De n'arŭ hi leuşteanŭ
Şi odoleanŭ
Şi rădăcină de turtè,
Arŭ hi lumea totŭ a mè.

Mai de mult se înfăşurau şi stâlpii porţii cu leuştean.

Rosalele. La aceste sărbători nu pot lipsì de pe masa nici unui creştin *verzarele*, plăcintele făcute cu brânză şi mărar. Tot asemenea se îngrijeşte fiecare casă să aibă în număr suficient cupe nouă, pentru a le distribuì de sfintele Rosalii rudelor şi copiilor. În cupe se pune lapte şi câte un corn sau «struţ».

Sf. Constantin şi Elena. În această zi — sau şi la Sfântă-Mărie — turmele oierilor se pun în mişcare spre locurile de păşune. După ce s'a făcut mai întâiu *slujba la cămaşa ciobănească* şi ciobanii s'au grijit cu cele sfinte, pregătiţi ca de lucru mare şi într'o formă oarecum sărbătorească îşi iau rămas bun dela familiile şi satul lor, pe care multă vreme n'au să le mai vadă.

Pe potecile de munte, în largul poienelor pline de soare, se văd turmele suind şireaguri-şireaguri. Cai şi măgari, încărcaţi cu merinde şi cu toate sculele căşăriei, păşesc a lene

printre cârduri de oi şi de capre, pe cari le îndeamnă din urmă ciobanii, flăcăi de toate vrâstele şi bătrâni cu plete albe, drumeţi pribegi din timpuri vechi. Din vale privesc în urma lor, cu inima strânsă de durerea despărţirei, înduioşatele mame şi soţii şi tinerele fete părăsite. Purtat domol de boare de vânt, se abate în vale suspinul duios din fluer ciobănesc:

Foaie verde, foi de nuc,
Se duc oile, se duc,
Şi să duc şi nu mai vin
Pân' la Sfântu-Constantin;
Şi se duc şi nu vin iară,
Pân' la dalba primăvară.
Rămân stâni
Fără stăpâni,
Rozoară
Fără ciopoară,
Strunguţe
Fără baciţe —
. . . . . .

Deodată cu cântecul ciobanilor se aude tot mai departe, tot mai domol, şi sunetul clopotelor de cioaie şi begăitul oilor şi lătratul dulăilor, apoi, încet-încet, munţii cu turmele se învăluesc în zarea albastră...

Sunzuienele. (Naşterea Sf. Ioan Botezătorul). Dimineaţa pe rouă se culeg flori de sânziene. Din ele se fac cununi — pentru fiecare membru al familiei câte una — şi se aruncă pe casă. Se zice că nu are să mai trăiască mult cel cu cununa căzută şi de a treia oară de pe acoperişul casei.

E obiceiu de a se duce flori de sânziene şi la morminte.

Din clipa în care trag clopotele la vecernie şi până seara târziu nu mai conteneşte bătaia cu apă a junilor şi copiilor, de toate vrâstele. Fetele mai ales n'au ce râde, dacă se lasă a fi surprinse de feciori în stradă sau prin curte: o doniţă de apă după alta se varsă în capul nenorocitelor.

Sân-Petru de vară. Se prăznueşte mai ales de către oieri. De voie bună că au realizat jumătate câştigul de pe urma căşăritului — *oile au dat găleata jumătate* — ciobanii, dar numai ei în de ei, petrec ziua întreagă în ospeţe şi jocuri.

Sf. Marina. Pe sf. Marina — *fiind foarte mănioasă* — unele femei o prăznuesc prin abţinere dela orice lucru.

Sf. Ilie. Pe la sf. Ilie se tund mieii şi mioarele, sterpele şi cârlanii. Tocmai în ziua de Sf. Ilie însă, nu e bine să se săvârşească nici un lucru, *că-i tare mănioasă de fulgere şi trăznete.*

Pălia. (Sf. Marina şi Magdalena). *Ziua aceasta e tare mănioasă şi rea de schilăviri şi alte rele;* de aceea se sărbează prin abţinere dela orice lucru.

Sf. Pantilimon. Nu se lucră nimic în această zi, şi mai ales nu se lucrează la fân, *căci sf. Pantilimon, purtătorul de vânturi, e tare mănios şi poate face vârtej mare.* Dacă se lucră la fân, *Sf. Pantilimon sboară cu el în înălţime.*

Simion Stâlpnicul sau *Cununa anului.* Oamenii obişnuesc a face în ziua aceasta sfeştanie, crezând că *o vor aveà peste anul întreg.*

Ziua crucii. (Inălţarea sfintei cruci). In această zi e obiceiu a se culege prune, cu crănguţe cu tot, şi a se păstrà ca leac pentru buba cea rea, pentru «furteţă» şi durere de măsele. Prunele acestea, grijite după icoana Maicii Preceste, *nu se striçă oricât le-ai ţineà.*

Vinerea mare sau *Sfânta Paraschiva.* Aceasta e ziua femeilor leneşe. In această zi aduc şi ele apă dela râu.

Sf. Dumitru. Şi cu prilejul altor sărbători, dar mai ales la sf. Dumitru, femeile duc la biserică, de sufletul răposaţilor, 7 jâmble şi un blid cu *colibă* (colivă), având aceasta la mijloc o lumânare aprinsă.

Sf. Andreiu. Răşinărenii zic, că în ziua aceasta *se coase pământul* (îngheaţă).

In noaptea de Sânt-Andreiu umblă strigoile prin toate părţile, *se hârjonesc pe la răscruçi de drumuri, se scaldă în Râu-Caselor şi vai de celce, împins de păcat, ar voì să le strice jocul.*

In ziua de Sânt-Andreiu se rup atâtea crănguţe de măr, câţi inşi sunt într'o familie şi, punându-se într'un şipuşor cu apă, se aşteaptă până la Anul nou, ca să se vadă care din

ele vor înflorì până atunci. *Cei cu crăngile înflorite vor fi tot anul cu noroc.*

Sf. Mina şi Sf. Varvara. Mina şi Varvara, zice-se, sunt cele două morţi, una moartea uşoară şi bună, iar cealaltă moartea năpraznică şi cu primejdie. Amândouă sărbătorile se prăznuesc şi în felul acela, că se dă câte ceva de pomană săracilor.

La Sf. Varvara se păzesc de a mâncà mere, *că-i rea de gâlci.*

Sf. Niculae. Pe masă se aşează, cu gura în jos, atâtea cupe, câţi copii sunt într'o casă. Peste noapte — amăgesc mamele pe copii — are să vină Sf. Nicolae şi să pună bani sub cupele celorce sunt buni la Dumnezeu. Pentru aceasta, în ajun de sf. Nicolae, bieţii copii bat la mătănii pânăce cad de pe picioare.

Sf. Spiridon. De ziua aceasta se împarte grâu fiert pe la săraci sau se aruncă prin curte la pasări, *ca să nu strice vara holdele.*

Sf. Ignat. Cu ziua aceasta se începe tăiatul porcilor de Crăciun.

Jocuri de copii şi de juni.[1])

De-a bolda. Copiii adună câte mirozenii toate: sdrenţe, cărămidă pisată, buruieni, apoi nasturi de tot felul, de fer, de os, de porţelană. Se fac apoi multe policioare pe care se aşează, cu fel şi fel de etichete, aceste mărunţişuri şi când policioarele nu ajung, se fac, din hârtie, *mese, portofele, sărăriţe, sçara mâţii* etc. (A se vedeà figurile mai la vale).

[1]) Nu dăm aci decât jocurile de copii şi de juni, cari ori că sunt cu totul necunoscute aiurea, ori că prezintă unele particularităţi locale vrednice de a fi relevate. Din aceste puncte de vedere nu ne interesează jocurile cunoscute pretutindeni, cum ar fi d. e.: *De-a calu* (încălecarea pe bâţ); *De-a tralavala* (de-a tumba sau de-a dura); *De-a curu 'n capă* (darea peste cap); *De-a berbecii* (doi inşi se lovesc cap în cap); *De-a capra* (unii se pleacă de trup, iar alţii sar peste ei); *de-a puia; de-a prinsa; de-a climpuşu* (de-a ţurca); *în peniţ'* (aruncarea în sus a peniţelor) etc.

Unde li-se dă voie, bat cuie în părete, de care se acaţă bucăţi de cucută închipuind carnea din măcelărie, şuşelele şi peciile. Se târguesc asupra mărfurilor întocmai ca la târg, numai cât acì banii sunt reprezentaţi prin nişte petricele lătăreţe de diferite valori, unele mai mari reprezentând coroanele, altele mai mici monedele mai mărunte.

De-a groapa cu furnica. Un jucător — *mortul* — se lungeşte peste mânile împreunate ale celorlaţi jucători, iar aceştia pornindu-l din loc, zic în tact legănat:

Hai de-a groapa cu furnica,
Să 'ngropămŭ pe ogenica —
Ba-i aici,
Ba nu-i aici,
Iacă-tă-o că-i aici!

La «ba-i aici» se prefac că-l lasă jos, dar îl duc totuş mai departe, ca în urmă, la cuvintele «iacă-tă-o că-i aici», să-l lase să bufnească de pământ. Vine apoi rândul altuia să se facă *mort* şi jocul urmează înainte.

De-a puia moartă. Fetiţele — căci numai ele se joacă de-a puia moartă — fac o păpuşă din sdrenţe, apoi înfăşată ca pe o moartă o bocesc, sau toate deodată, sau pe rând, aşà cum au auzit pe mamele lor că se cântă după mort.

De-a buzduganii. La acest joc, pentru care se folosesc 5 petricele rotunzite (*cirici, rotunzîĭ*), deosebim 7 *locuri* sau figuri.[1] Se joacă ori pe *neatinselea*, ori pe *nechititelea*. In cazul dintâiu, jucătorul nu are voie să atingă şi alte cirici afară de cele ce sunt de ridicat; în cazul al doilea trebuie să le ridice aşà cum se află risipite şi fără a le strânge grămadă.

Incă dela început se hotăreşte, ce să se întâmple cu cel care pierde jocul. Să zicem, că s'a hotărît să se joace *pe ciricata*. In acest caz, cel care a câştigat jocul atâta îl tot pişcă pe cel învins de dosul mânii, strigând: «ciricŭ, ciricŭ...» pânăce se iveşte vreo pasăre deasupra capului. Alteori se ascund petricelele cu care s'au jucat de-a buzdu-

[1] Figurile acestea fiind cunoscute pretutindeni, nu e nevoe a le mai descrie aici.

ganii, iar biruitul e pus să le caute. Dacă nu le găseşte până numără celălalt 100, atunci e dus de urechi la ele.

De-a cuciubarna sau ***de-a chituluşu.*** Mai întâiu se face sorţirea jucătorilor. Sorţul se rosteşte silabizând de atâteaori, câţi copii iau parte la joc. Aceia, pe cari pică sfârşitul sorţului, se dau la o parte — *o căz't* — şi din gloată nu mai rămâne decât unul singur, care *se face* (i. e. *chituluş).* Jucătorii fug care unde pot de se ascund, în timp ce chituluşul, eventual cel însărcinat să-l păzească, strigă cu glas înalt:

Cuciu, cuciubarna
Dela orăşeana,
Cu unŭ paiŭ,
Cu unŭ paiŭ,
Cu căciula lu Mihaiu —
Fugiţ' copchii, ca vă taiŭ
Cu saghia lu Mihaiu!
. . . . Chitulatŭ?

Dupăce i-se răspunde, *chitulatŭ!* chituluşul deschide ochii şi pleacă să caute pe tovarăşii ascunşi. Aceştia ies din ascunzătoare şi fug la locul designat, numit *casă.* Ajunşi acì, strigă: *Ptioa, m'amŭ scosŭ de un'e amŭ fostŭ!*

Câte odată, păzitorul vine în ajutorul celor ascunşi. El strigă la cel ce-i aproape de a fi descoperit în ascunzătoare:

Sâtă unsă
Stăi ascunsă!

iar când chituluşul se depărtează de ascunzătoare:

Sâtă deasă
Hai acasă!

Care-i prins de chituluş, schimbă rolul cu acesta şi jocul urmează.

De-a mâţa oarbă. Copiii se înţeleg între ei, care să fie *mâţa* şi să se ia după ceialalţi ca să-i prindă. Pe acesta apoi îl leagă cu o cârpă la ochi sau i-se înfundă căciula peste ochi şi îl atinge fiecare din jucători cu palma, zicând: *ou roşu, mâţo!* O iau apoi la fugă, care încotro, cu mâţa orbecăind în urma lor, şi care e prins de mâţă e dator să-i ia locul.

De-a cocoşu sau *Groşinăraus.* Jucătorii sunt aranjaţi părechi-părechi ce se înşiră una după alta. Şirul are în frunte pe unul care începe jocul cu comanda: *Ieşîţ afară* sau *Groşinăraus!* Atunci părechea din urmă se desface şi soţii fug, unul pe o parte şi altul pe altă parte, căutând a se întâlnì la capătul celalalt al şirului, ferindu-se însă, pe cât se poate, să nu fie prinşi de cel din capul şirului. Neizbutind careva, rămâne *cocoşă* în locul celui care l-a prins, iar acesta se însoţeşte cu cel scăpat, formând prima pereche din şir.

De-a cloca cu puii. Doi jucători dintre cei mai buni închipuesc *cloca* şi *hârăul* (uliul), iar ceialalţi *puii de găină.* Cloca se pune în frunte, iar puii înşirându-se la spatele ei, se ţin unul de altul. Cum vine hârăul, se dă deadreptul la clocă, care îl întreabă:

— Ce ţ'-ai chiertŭ?

— Un acŭ — răspunde hârăul cu ochii la puii cari stau cu toţii într'un picior.

— Ăstai? 'ntreabă mai departe cloca arătând spre cel din urmă.

— Ăsta! răspunde hârăul gata să-l înhaţe. El, tot ocolind apoi pe departe cloca, ameninţă:

— Io ţ-oiŭ mâncà puii...

— Io ţ-oiŭ scoate ŭochii... şi tot aşa de 3 ori, apoi hârăul se repede, când din dreapta, când din stânga, ca să prindă pe cel din urmă, dar cloca îi aţine calea şi-şi apără puiul, cât poate. Puiul odată prins e pus la un loc deosebit şi nu mai ia parte la joc.

Iarăş vine hârăul după pui şi lupta începe din nou. Dupăce i-a prins pe toţi, cloca se dă supărată la o parte, iar hârăul ia puii şi îi duce de-i ascunde. Cloca pleacă acum să-i caute şi negăsindu-i, îi strigă. La un moment dat, hârăul dimpreună cu cloca se reped spre locul unde-s ascunşi puii. Aceştia ies repede din ascunzătoare, dar sunt înhăţaţi, unii de hârău şi alţii de clocă. Puii prinşi sunt puşi apoi la soare, *ca să se coacă.* Din când în când merg amândoi la ei şi, ciocnindu-i cu degetele în frunte, îi caută de-s copţi sau ba? Pe cei copţi îi împart între sine şi anume după învoială:

sau hârăul îşi ţine pentru sine partea *dela brâu în sus*, şi atunci cloşca capătă partea *dela brâu în jos*, sau invers.

De-a portocala şi lămâia. Mai întâiu se aleg doi vătavi, dintre cari unuia i se zice *portocală*, altuia *lămâie.* Pe rând apoi, fiecare întreabă pe ceilalţi jucători că ce vreau să fie, portocală sau lămâie? In câmp deschis copiii, cât de mulţi, se înşiră unul după altul, cei cari i-au revenit celui ce-şi zice portocală de o parte, iar ceialalţi de altă parte. Se trag apoi de mâni, pânăce una din părţi se dă bătută. Jocul se poate continua cu alţi doi şefi în frunte, dintre cari unul *măr* şi altul *păr*, unul *(v)işin* şi altul *cireş* etc.

De-a râşchitorilea. Doi băieţi mai mari se prind spate la spate. Plecându-se unul înainte, al doilea e ridicat pe spinarea lui cu faţa în sus, apoi se scoală cel de desupt şi e ridicat el deasupra şi tot astfel se continuă acest exerciţiu de câteva ori.

De-a şindăru. Jucătorii îşi delimitează două câmpuri pentru cele două grupe constituite după placul *vătavilor.* Aceştia, de obiceiu cei mai destoinici jucători, prind băţul cu care se bate mingea, schimbând alternativ mânile pânăce ajung la capătul băţului. Vătavul, a cărui mână e deasupra, alege mai întâiu. Tot în forma asta se sorţeşte partida care rămâne *la bătaie* şi partida care trece *la prindere.* Se perândă acum la bătaie jucătorii partidei biruitoare, căutând să lovească, cât mai bine şi cât mai depatre, mingea ce le-o dă unul din partida adversă. Fiecare, dupăce a dat de 3 ori, trebuie să fugă până la locul designat de mai înainte şi de acolo iarăş îndărăt. Pentru fugă folosesc mai ales momentul când mingea e în sbor sau când iese din câmpul adversarilor. Pentru a pierde partia e destul ca unul din partida dela bătaie să fie lovit cu mingea în timpul fugii sau ca mingea să fie prinsă din sbor de vreunul din partida contrară.

Se poate întâmplà, ca pe când a isprăvit cu bătaia cel din urmă, de obiceiu şi cel mai bun jucător, încă tot să mai fie unii la fugă. In acest caz, adversarul care dă mingea pentru bătaie face d. e. «*zece (v)iţâi*», svârle adecă mingea

de 10 ori în sus şi apoi o prinde din sbor şi dacă cei întârziaţi nici acum nu se pot mântuì prin fugă, partida întreagă se declară biruită şi cealaltă îi ia locul.

De-a baba. Se fac 2 gropiţe în pământ, faţă în faţă şi departe una de alta ca de 5—6 paşi. Acestea sunt *babele.* Lângă gropiţe se aşează câte un jucător, ţinând fiecare un băţ în mână. Alţi doi jucători, dela spatele acelora, aruncă, pe rând, mingea pe care cei dela bătaie caută s'o atingă cu beţele. Indată după bătaie, aceştia dau fuga unul la altul, ca să *ciocăne beţele,* dar iute se întorc iarăş la locurile lor, de-şi ocupă găurile cu un capăt al băţului. Aceasta pentrucă ceilalţi, ca să ajungă la bătaie, stau gata să pună ei mingea în vreuna din găuri.

Atunci, când se joacă 6 inşi, se aşează 2 părechi la bătaie, având babele faţă în faţă, ca mai înainte. Prin mijjocul părechilor trece mingea, aruncată, alternativ, de cei 2 jucători de afară. Dacă vreo babă nu e bine păzită şi careva din cei de afară reuşeşte să o ocupe cu mingea, părechea jucătorilor cu baba pierdută trec beţele celor de afară.

In opt, jocul urmează la fel, numai cât acum, ocupând cei de afară vreo gaură, ambe părechile îşi pierd dreptul la bătaie. Aici sunt şi afară 2 părechi, dintre cari una e datoare să alerge după minge şi să o aducă celeilalte.

De-a ţălu. In jocul acesta numai unul singur bate mingea, toţi ceilalţi se aţin cu mânile ca să o prindă din sbor. Cel care o prinde dă cu ea ca să lovească *sămnul,* o cărămidă aşezată pe muche, şi dacă reuşeşte, trece el la bătaie.

De-a cucii. Şi aici, unul singur bate mingea, iar ceilalţi au grijă să o prindă când vine de sus. Izbutind careva, ia el băţul şi bate mai departe.

De-a graniţa. Jucătorii sunt împărţiţi în 2 grupe, pe cât se poate deopotrivă de tari, şi lupta se dă pe un câmp mai larg, unde se pot risipì în dragă voie. Jucătorii căzuţi la sorţi intră *în foc,* şi anume în lăuntrul unui cerc însemnat pe pământ, iar pe marginea cercului se postează, la o depărtare potrivită unul de altul, cei din partida contrară. Unul,

oricare din ei, prinzând mingea ce i-o asvârle ceilalţi tovarăşi de partid, trage cu ea într'unul din cei din foc, de preferinţă în fete, cari de multeori capătă câte o lovitură atât de straşnică, de le ustură pielea. Un jucător din foc, punând mâna pe minge, dacă aceasta s'a oprit în cerc, dă să lovească pe unul din graniţă, iar aceştia, ca să nu fie lesne loviţi, o tulesc la fugă în toate părţile. De cumva totuş e lovit careva, partida întreagă are să intre în foc, luându-i locul la graniţă partida biruitoare. Tot aşà se întâmplă, când vreunul dela graniţă dă cu mingea fără să nimerească.

Se mai joacă şi aşà, că cei loviţi nu mai iau parte la joc până nu e lovit şi cel din urmă dela graniţă. Atunci se schimbă rolurile şi biruiţii intră ei în foc.

De-a strigata. Un jucător aruncă mingea pe vreun acoperiş de casă sau un părete înalt şi totodată strigă pe nume pe careva din cei de faţă. Cel strigat trebuie să o prindă, strigând şi el la rândul său pe altul, şi tot aşà înainte. Neizbutind să prindă mingea când vine de sus, cel chemat pe nume se grăbeşte să o ridice şi să dea cu ea după jucătorii, cari fug în toate părţile. De nu-i succede să lovească pe careva, i-se înseamnă una la răvaş; în caz contrar se zice despre cel lovit că *are o chită.* Jocul se continuă pânăce fiecărui jucător i-se înseamnă una sau mai multe *chite.* La sfârşit, cel cu mai puţine chite loveşte pe ceialalţi cu mingea în spate şi anume după o învoială oarecare şi în proporţia răvaşelor ce li-s'au însemnat. Loviturile ce li-se administrează sunt, firesţe, mai mult sau mai puţin pipărate, după simpatiile sau antipatiile ce biruitorul are faţă de tovarăşi. De multeori e vai de capul aceluia, care nu se are bine cu biruitorul.

De-a cotca în găuri. Se fac în linie dreaptă atâtea gropiţe, câţi jucători sunt. Depărtarea dintre gropiţe e cam de 1—2 dcm., iar distanţa dela gropiţe până la linia însemnată pe pământ, de unde se aruncă mingea în găuri, e cam de 3—5 paşi. Fiecare dintre jucători ia mingea şi o aruncă pe deasupra găurilor şi în care se opreşte, aceia e proprietatea lui. Odată gropiţele alese, jocul începe.

Unul dintre jucători, căzut la sorţi, aruncă mingea printre găuri şi să zicem, că ea se opreşte în gaura lui B. Toţi jucătorii fug dela găuri afară de B care, luând mingea, aruncă după ceialalţi şi dacă loveşte pe careva, îi bagă acestuia o petricică în gaură. Dacă n'a lovit pe nici unul, atunci petricica se pune, de pedeapsă, în gaura lui. Interesul fiecăruia e să aibă cât mai puţine petricele în gaură.

La urmă, cel care are mai puţine dă cu mingea în ceilalţi, şi anume cum s'au învoit de mai înainte: celui cu 10 petricele îi dă d. e. 6 lovituri în spate, celui cu 5 petricele 3 lovituri ş. a. m. d.

De-a zala 'n găuri. In o scobitură oblică în pământ — *vatră* — se fac două sau mai multe găuri, cum se poate vedeà din figură.

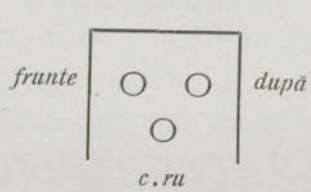

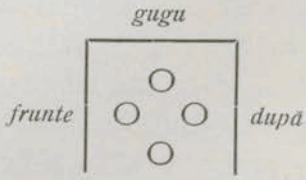

Jucătorul, care reuşeşte ca cel dintâiu să-şi bage bumbii în vreuna din găuri, fără a puteà fi scos de jucătorul care dă după el, se zice «*fruntea*»; urmează cel care a reuşit al doilea, numit «*după*», şi tot aşà până la cel din urmă care se numeşte *coada*. Dacă primul, aruncând bumbul, nu prinde tocmai gaura însemnată ca *frunte*, ci una din celelalte, atunci se zice că e *fruntea 'n după* sau *fruntea 'n c.ru* sau *fruntea în gugu*. Acum, dupăce fiecare îşi are gaura sa, fruntea adună bumbii dela ceialalţi tovarăşi şi aruncă cu ei în găuri, nizuindu-se, firesţe, a băgà cât mai mulţi în gaura proprie. Nasturii intraţi în găuri străine şi-i însuşesc ceilalţi jucători. Nereuşind *fruntea* să bage bumbii în găuri, urmează *după* şi dacă nici acesta nu reuşeşte, urmează *coada*, jocul putându-se reîncepe de câteori voesc jucătorii.

In ogoiŭ. Se face o singură gaură — *ogoiŭ*, în care se aruncă cu toţi bumbii. *Fruntea* se numeşte celce reuşeşte să bage mai mulţi bumbi în ogoiu.

In pălite. Pe o masă se aşează bumbii mai multor jucători. Pe rând apoi, băieţii apropie cu unghia, puţin câte puţin, bumbii lor de ai adversarilor; pe urmă, luându-i pe aceştia la ţântă, îi lovesc. Un jucător bun poate să câştige astfel sute de bumbi în câteva jocuri.

In părete. Copiii, oricât de mulţi, aruncă bumbii sau crucerii de un părete, aşà ca să sară cât mai departe dela acesta. Care-i mai dibaciu şi poate face ca bumbul sau crucerul său să sară cât mai aproape, sau cel mult de o şchioapă de al celui ce a dat înaintea lui, îi câştigă pe amândoi bumbii.

In chipuri. Se joacă, de preferinţă, fetele. Câte chipuri au la îndemână fetiţele, atâtea se introduc, pe nimerite, printre foile unei cărţi de şcoală. Se iau apoi foile pe rând, numărându-se tot până la cât e numărul participantelor la joc. Firește, că toţi numerii, pe cari se nimereşte să iasă vreun chip, câştigă.

În cuţite. Un ţărus — *popa* — se înfige în pământ, iar în jurul lui se fac, la o depărtare egală, atâtea gropiţe câţi jucători sunt de toţi. Primul jucător ia un cuţit pe care-l svârle în sus şi dacă cade cu «crestătura» în sus, îl ia din nou şi-l aruncă cu toată puterea ca să intre cu tăişul cât mai adânc în pământ. Atâta cât a intrat tăişul în pământ serveşte apoi ca măsură, pentru a se căpătà distanţa dela popă spre gropiţă unde vine implântat *pociumpul* primului jucător. Greşeşte, şi atunci îi ia locul alt jucător, când cuţitul nu cade cum am arătat mai sus, ci invers. N'are a face, dacă cuţitul svârlit în sus, în loc să se răstoarne, se implântă cu vârful în pământ. Dimpotrivă, e mai bine aşà căci se ia ca măsură, în acest caz, cuţitul cu plăsele şi cu tăiş cu tot.

La sfârşitul jocului, popa se bate cu o peatră cât să intre cu totul în pământ şi are să-l scoată, cu gura, cel care a rămas cu pociumpul său mai departe de groapa ce şi-a ales.

De-a florilea. Jocul acesta se joacă totdeauna de mai mulţi copii. Îşi aleg ei un *grădinariu*, de obiceiu o fetiţă,

apoi un *înger* şi pe *Gheorghe cu coasa.* Grădinarul, punându-i pe toţi să şadă pe o bancă sau jos pe pământ, i dă fiecăruia câte un nume de floare: gheorghină, lemnu-domnului, cocoşel, chilimină, tămâiţă... Unul după altul vin apoi după flori îngerul şi Gheorghe cu coasa. Îngerul vine săltând într'un picior.

— Cingi-lingi, cingi-lingi!

— Cine-i? întreabă grădinarul.

— Îngeru.

— Ce vrei?

— O floare.

— Ce fel de floare?

— Gheorghină,

— Naţ'-o — şi îngerul ia pe cel care-i gheorghină cu sine.

Vine apoi Gheorghe cu coasa, zicând: Bim, bim, bim! Grădinarul i pune şi lui întrebările de mai sus, iar Gheorghe cu coasa cere şi el o floare, — să zicem coada mieluşelului. La caz că nu a gâcit şi coada mieluşelului nu se află printre flori, se duce cu mâna goală şi iar vine îngerul. Tot aşà se rânduesc până când se gată florile şi se sfârşeşte jocul.

De-a măgarii. Prin câte 2 linii paralele, ce se întretae vertical, se formează 9 câmpuri, în care jucătorii, cari pot fi numai doi, îşi scriu — de câte 3 ori — numărul ce şi-au

1	0	
0	1	
	0	1

	0	1
1	0	
1	0	

ales. Fiecare are drept să-şi mute numărul său, fie într'un câmp fie într'altul, sărind chiar peste câmpul cuprins de numărul adversarului. Jucătorul care reuşeşte mai întâiu să-şi aşeze numărul său în 3 câmpuri imediat învecinate fără a puteà fi împiedecat de tovarăşul său, se laudă că l-a prins pe acesta, *l-a făcut măgar.*

Se mai joacă şi în chipul următor: Se scriu două rânduri de numere până la zece, iar la începutul fiecărui rând iniţiala numelui jucătorului. Unul scrie un număr, astupând cu

ILIE CRUCIAT

o mână mâna care scrie, iar celalalt are să gâcească, ce număr s'a scris. Dacă reuşeşte, numărul gâcit se subliniază în rândul adversarului, în caz contrar se trage linioara sub numărul respectiv din rândul său propriu. Numerii subliniaţi de 3 ori ies din joc. Măgar rămâne cel care a ajuns să i se şteargă toţi numerii.

Sboară, sboară.. Grupaţi în jurul unei mese, cu mânile pe ea, copiii stau gata să ridice mânile de 'ndată ce conducătorul strigă: «Sboară, sboară.. rândunica, albina» sau altceva ce poate sburà. Greşeşte, şi atunci *capătă una* cel ce ridică mânile de pe masă când se strigă vreo fiinţă sau lucru ce nu poate sburà, d. e. capra, măgarul, salcea etc., şi tot asemenea şi acela care nu ridică mâna, când se strigă vreun animal sburător. Vorbele de mai sus se repeţesc până ce fiecare din jucători atinge un număr oarecare de pedepse, hotărît de mai înainte.

Pedeapsa poate fi de două feluri, ş. a.:

a) Băiatul, care are să fie pedepsit se pleacă cu faţa la pământ, iar ceilalţi jucători îşi pun câte un deget pe spinarea lui, în timp ce conducătorul, care pune şi el degetul peste ale tovarăşilor, întreabă aşà:

Ineluşŭ
Învârteguşŭ,
Pe-al cui dejtiŭ amŭ pusŭ?

Şi acum, una din două: ori că nimereşte şi atunci scapă, ori greşeşte şi atunci are să gâcească din nou;

b) Jucătorii, după ce l-au întors cu faţa la părete, fac tot felul de năzbâtii la spatele lui: scot limba, fac urechi lungi etc. Când fac acestea, i pun totodată întrebarea, că de câte ori a făcut aşà sau a fost aşà şi dacă răspunde de-a 'ndoasele, atunci râd cu toţii de el.

De-a gâcitelea. *A* se prinde că va gâcì numărul pe care şi-l va gândì *B*. Dialogul între ei urmează astfel:

— Gâneşte-ţ unŭ numărŭ!
— ñĭ-amŭ gânditŭ. (Să zicem că B îşi gândeşte numărul 8).
— Mama îţ' mai dă încă atâta. Ştì, câtŭ ai?
— Ştiu.

— Io îț mai dau încă 20 — ști, cât ai?
— Știu.
— Hoțîî ți-i fură pe jumătate; ști, cât ai?
— Știu.
— Mama ți-i cere pe ai iei. Ști, cât ai?
— Știu.
— Și io știu: Acumŭ ai 10.
— Dreptŭ aĭ.

Cum se face de a putut să ghicească A, e lesne de înțeles. El a luat jumătate din cât i-a dat lui B, adecă jumătate din 20, și acesta e numărul care-i rămâne lui B.

Gâcire cu dejtelea. Copiii își adună pumnii, ținând întinse numai degetele arătătoare. Pe acestea apoi le învârtesc repede-repede unul după altul și deodată caută să le izbească cap în cap. Dacă nimeresc, e semn că vor izbuti cu cele ce și-au propus.

De-a spânzuratu. Un jucător scrie litera inițială și finală precum și literele identice din corpul cuvântului, iar restul are să-l gâcească al doilea jucător. Dacă nu gâcește dintr'odată, începe să înșire la litere cari, dacă se potrivesc, se pun la locul lor în seria de puncte. Iar dacă litera spusă de acesta nu are loc în cuvântul respectiv, celalalt îi pregătește spânzurătoarea cu două trăsături de creion, pentru altă literă greșită îi face capul, apoi trunchiul, mânile etc., pânăce, după mai multe greșeli, îl dă gata.

De-a hoțîî. Se iau patru bucățele de hârtie, pentru tot atâția jucători și se scrie: pe una *jude*, pe alta *pristavŭ*, pe a treia *hoți* și pe a patra *păgubaș*. Bucățile acestea apoi, bine împăturite, se pun în o pălărie, de unde fiecare jucător își scoate una pe nimerite. Rolurile căpătate nu și le comunică unul altuia.

Cel care a eșit jude începe formalitățile obișnuite, ca la o judecată. El întreabă:

— Cine, ce ș'-a chiertŭ?
— Io ñi-amŭ chertŭ, răspunde păgubașul.
— Ce ț'-ai chertŭ?

— O vacă c'-unŭ (v)iţălŭ.

— La cine-i?

— La iesta, zice şi arată spre unul despre care nu se ştie încă că ce-i.

— Ce pedeasă să-i dămŭ?

— Să i să dè în palmă trâi acre, şasă moi şî şepte dulci.

Judele face acum controlul hârtiuţelor şi dacă găseşte că cel suspicionat e hoţul, acesta îşi ia, dela pristav, pedeapsa hotărîtă. În cazul contrar, păgubaşului i se măsură în palmă loviturile destinate hoţului, — aceasta *pentrucă a vătămat onoarea omului cinstit.*

In ranţ. *Bancherul*, cel cu banii cei mai mulţi, pune în *boncă* atâţia cruceri, câţi îi dă mâna, de obiceiu dela 5—6 în sus. Ia apoi o pălărie, în care pune un cruceriu, o scutură, cât o scutură, şi repede o răstoarnă cu fundul în sus pe o masă sau pe pământ. «*Ce-i — ranţŭ sau capŭ şî pe câtă?*» întreabă bancherul pe jucători. Să zicem, că unul răspunde: «*Ranţŭ, pe 5!*» Acum, ori că-i *ranţŭ*, ceeace înseamnă că crucerul a căzut cu numărul de pe revers în sus şi atunci câştigă 5 cruceri celce a zis ranţ, ori că-i partea aversă în sus şi atunci pierde 5 cruceri. Ceastălaltă latură a creiţarului, cea cu pajura, se numeşte *capŭ* şi dacă iese atunci când cineva pune pe cap, câştigă acesta atâta pe cât a pus.

Când nu mai sunt bani în boncŭ, sau că s'au strâns până la suma hotărîtă de mai înainte, în care caz bancherul îşi *duce acasă boncu*, se face altul bancher şi jocul continuă.

Tot cam asemenea se joacă şi

Polo(v)iţa. Jucătorii — de astădată însă numai 2 inşi — se învoesc mai întâiu, câţi cruceri să pună în pălărie, deopotrivă, unul ca şi altul. Suma trebuie să fie însă de cel puţin 2 cruceri de fiecare jucător. Ca şi la jocul de mai înainte, pălăria cu banii se răstoarnă pe masă, apoi se caută, care cum a căzut? Câţi cruceri se întâmplă să cadă cu numărul în sus, atâţia câştigă celce a zis ranţ. De cumva a zis cap, îi câştigă pe toţi cei căzuţi cu pajura în sus. Dacă ies tot atâtea ranţuri câte şi capete, se zice că-i *poloviţă* şi celce se în-

cumetă să zică poloviță și ghicește, câștigă toți banii din pălărie, în caz contrar pierde pe cei puși de el.

Continuându-se jocul, în pălărie se pun iarăș, ca mai înainte, sume egale.

În grențŭ. Până a nu se începe jocul, se înseamnă pe pământ un fel de vatră cu 3 linii: 2 paralele de-o parte și alta a vetrei, și una în fund, deacurmezișul. Pe rând, jucătorii se apropie de vatră până unde le-a fost învoiala și de-acolo aruncă spre ea cu crucerul ce au în mână. Fiecare ochește cu băgare de seamă, că doară poate să prindă un loc mai aproape de fundul vetrei; căci, după cum li se așează crucerii, mai înainte sau mai înapoi, tot așà se înșiră la jocul ce urmează.

Cel dintâiu strânge toți crucerii din vatră și-i aruncă în sus, apoi îi alege de pe jos pe toți cei cu ranț. Aceștia îi rămân lui. Cu restul crucerilor face și al doilea tot așà, apoi al treilea, patrulea ș. a. m. d., până ce nu mai rămâne nici un crucer de aruncat.

De-a calu.[1] Vopsit pe față cu funingine, cu un cojoc rău și cu o căldare în spate, iar peste mijloc încins cu o coardă de ceapă, *țiganul* vine de afară, ducând *calul* de căpăstru. Cel care s'a făcut cal ține în mână o prăjină cu o oală în vârf — gâtul și capul calului. Peste tot, el este acoperit cu un țol.

— Nărocŭ bun, cinștiț' boieri, zice țiganul intrând. Ce mai faceț și cumŭ o mai duceț?

[1] «De-a calu» se joacă numai junii și numai în șezători și pe la ospețe. Șezătorile, ce se mai obișnuiesc unde și unde — dar numai în clasa de jos a poporațiunii — se țin în nopțile de iarnă la casele economilor cu fete mari. Acolo se strânge tineretul, fetele ca să-și toarcă zestrea, iar feciorii ca să le mai treacă o leacă din vreme, mai fiind și fetelor de ajutor la lucrul ce-l au înainte. Flăcăii însă ca flăcăii: ajută ei cât ajută, la adunatul firelor de tort de pe fuse, la descurcarea caierelor încâlcite, dar nu știu cum se face, că tortul iar se deșira, îndrugătura se destramă și dela gât li-se desfac fetelor firele de mătase, cu cari înfloresc ciupagele. Vorbele mustrătoare ale vreunei mătușe se amestecă atunci în murmurul de mânie al fetelor și feciorii, ca să nu-i mai cicălească baba, se răscumpără cu câte o snoavă sau cimilitură Baba, ca să mai hărnicească fetele, spune și ea vreo minciună, iar de se întâmplă să fie prin șezătoare și Moș-Pățitul, atunci griji de nu merge lucrul strună. Și când focul pâlpăe în vatră și afară geme crivățul printre arborii desfrunziți, par'că și poveștile se înșiră tot mai mi-

Şezătoare.

Unul din mulțime îl întâmpină:

— Pintre iele, meștecatŭ, nici prè-prè, nici tomna-tomna. Da ce vântŭ te-aduce pe la noi, Râpo?

— Ia, amŭ auzâtŭ că-i târgŭ p'-ecì ș'amŭ ventŭ să vânzŭ și io bunătatea asta de calŭ.

— Ce cei pe ielŭ?

— Șaizeci de pătaci, mâncaț'-așŭ gura; că-i ciolănosŭ și zdravânŭ ca un armăsariu de ĭei împărătești.

— Frumosŭ calŭ, zău șară. Da, pai-că n'amŭ mai văztŭ io cai d'eștia faini, și cân' colo, iereà cu hibe. Dă-te numa la o parte, să-lŭ caut oțârŭ p'inŭ gură... pe la chicioare... că hiaba o hi ielŭ fain, dacă nu-i citovŭ.

— Nu te aprochià, rumânico, că ț'o da una cu calca, de ț'o rupe falca, — se răstește la el stăpânul calului.

Apoi plimbând calul de colo până colo, mai îl mângăe, mai îl împintenează, știți, cum e obiceiul la târg. Iar acesta unde nu prinde a sărì în sus, ca un cal cu năravcu este, și svârle de dinapoi în toate părțile, de să-i prăpădească, nu alta, pe cei dimprejur.

Țiganul țanțoș se face a-l întrebà acum din nou pe unul din gloată?

— Câtŭ îñi dai pe armăsariu, bade hăi?

— Niñicŭ. N'amŭ lipsă de o chele slabă ca aia.

Țiganul, dacă vede că cu ăsta n'o poate brodì, merge

---

nunat din graiul moșului, care le știe ticluì cu atâta meșteșug, de să-l tot asculți și n'ai cap de-a te mai săturà.

Feciorilor din șezătoare însă le stă capul și la bazaconii. Unul din ei, neavând ce lucrà, se face «burdioasă» și apoi ține-te la năzbâtii, de să moară fetele de râs nu alta. Altădată te pomenești că un urs mornăe la ușă. Când dă să intre, câteva fetișoare mai curioase aleargă la ușă să vadă că ce-i? Dihania de sub blana de oaie în care e învălită își întinde iute mânile după fete, cari se grămădesc una în alta și scot niște țipete de par'că se apropie tătarii. Baba, de colo dela vatră, pune iute mâna pe mătură și se ia după mătăhală ca să o alunge din casă. Iar dupăce se potolește alarma, să vezi atunci bătaie de cap: ci că a fost cutare, ba cutare cioban, sau coldan sau Dumnezeu știe... Și dacă așà nu ies la cale, scot cărțile sau bobii ca să gâcească din ele.

Așà își petrec în șăzătoare, pânăce trece adesea de miezul nopții. Și dacă se întâmplă să fie la îndemână și vreun flueraș, tinerii se prind la joc și o mână într'una, până mai este un fir de jar în vatră și un muc de lumânare pe masă.

la altul şi iar la altul, dar toţi îl iau în batjocură când aud de preţul pe care-l cere. Văzând deci că cu toate sforţările tot nu stoarce nimic, se duce iarăşi la cumpărătorul cu care a avut vorba la început.

— Auz' încoace, bădiţule! Dai-îñi pe calŭ 40... 30... 10... pătaci?

— Nu-ţ dau mai multŭ de-unŭ pătacŭ — se încăpăţinează a răspunde omul nostru.

— Decâtŭ să ţî-l dau pi-un pătacŭ, mai ghine îi dau în capŭ — şi, cu ghioaga ce o ţine în mână, trage una în capul calului. Oala din vârful prăjinei se sparge în bucăţi, iar omul-cal se răstoarnă la pământ.

Văzându-şi acum calul mort, vânzătorul începe a se văicări cât îl ia gura. Dar înzadar — calul nu se mai scoală. In urmă, luând băţul între dinţi, suflă în spatele calului şi numai ce vezi că mortul, deodată, se mişcă, se ridică în picioare şi, în râsul tuturor, o sbugheşte pe uşă afară.

Ducerea cu 2 linguri. Cei mai isteţi se folosesc de neştiinţa începătorilor pentru a-i duce, cu două linguri, unde vreau ei. In gură le introduc lingurile lipite cu dosurile una de alta. Prinzând apoi de cozile lingurilor şi strângându-le cât pot de tare, lingurile se deslipesc una de alta şi-i fac să nu mai poată închide gura. Bieţii băieţi mor de năcaz, dar n'au ce face; siliţi de durere, ei trebuie să se lase a fi duşi unde vreau ceilalţi. Ştiu însă, că a doua oară nu mai doresc să li-se arete minunea.

Îngheţarea apei în grindă. «Io amŭ să facŭ apa ca să îngheţă în grindă», zice un guraliv. «Cum? Aia-i treaba mè!» Unuia, care nu ştie această păcăleală, i-se dă să ţină o ulcică cu apă în mână, iar scamatorul se suie pe un scaun şi de acolo ia cu lingura apă din ulcică şi o stropeşte de grindă. Cela, cum stă aşà plecat, cu capul în jos, aşteptând să se întâmple minunea, se pomeneşte deodată, că i-se ia din mână ulcica şi repede i-se toarnă în cap toată apa ce a mai rămas. Păcălitul se face foc şi pară de mănie, ceilalţi însă râd cu poftă de această năzdrăvănie.

A coase mâneca. Unul se laudă că el ştie să coasă mâneca altuia fără ca el să bage de seamă. Acesta, firește, stă nedumerit şi nu-i vine să creadă una ca asta. Celalalt îl desbracă atunci de una din mânecile hainei şi a cămeşii şi trăgându-l către uşă, scoate mâneca afară în tindă. Uşa se închide apoi pe mânecă, aşà că omul meu nu mai vede ce se întâmplă cu ea şi mai ales nu-l poate opri pe cel din tindă, ca să nu-i verse pe ea o cofă întreagă de apă. Inchipuiască-şi ori şi cine situaţia acestuia şi marea veselie a celorlalţi.

De-a oglinda. Un băiat mai voinicos întreabă pe altul începător, dacă vrea să vadă o măimuţă? Acestuia, firește, nu-i vine să creadă, dar alţii îi aţâţă curiozitatea, pânăce, în sfârşit, primeşte să meargă unde-l duce păcălitorul. Acesta se opreşte cu el pe locul unde e ascuns vreun hârb de oglindă, pe care i-l aduce în faţă ca să-şi vadă chipul în el.

Versuri de copii.

Până a nu se începe jocul, se face sorţirea jucătorilor cu versuri ca cele următoare:

A, e, i, o, u,
Chitulă-te tu!
Io m'am chitulatŭ,
În coamărŭ su' patŭ,
Mama m'o aflatŭ,
Tata m'o 'mpuşcatŭ.

Ana, bana
Totonia,
Sia, via,
Cumpănia,
Siva, naca,
Tica, taca,
Aer, vaer... vum!

Ecă-te becă-te, ţucă-te me,
Abor, fabor, domnule,
Elţ, pelţ, pila, pus,
Nus, dus, traus!

Iniliti,
Siltilichi,
Silticala,
Poruncala,
Ielnica,
Belnica,
Oplu,
Coplu,
Giurgiu,
Murgiu,
Cureluşea
Din păpuşea...
Ţanc pe drăgăluşea!

Unu, doi, trâi, patru, cinci,
Şeasă, şepte, optŭ, noauă, zece
Ş'un berbece
Ş'un păharŭ cu apă rece,
Ş'o lăptucă,
Să să ducă
Pe-unŭ hir de mătasă —
Cioc la masă!

Uni
Doni
Trâni
Splâni
Ciuca
Liuca
Sava
Lia
Ciocŭ
Bocŭ
Treci la locŭ!

Unica — donica — trânica — pătrica — cinciava — ciocăte — bocăte — limani — Tănase — Băngheriu.

Copiii, când se ceartă, își strigă unul altuia:

Aci, naci, dobitace,
Nu lăsà porcii să c...
Nice 'n drumŭ, nice 'n cărare,
Făr' în nasu dumñitale.

sau:

Măi cochile,
Cosochile,
Scoate maţălea dinŭ tine,
Şi le pune pe vătraiŭ
Şî le mâncă cu mălaiŭ.

sau:

Strâmbule,
Urîtule..!
Ieşti unŭ . . . . ş'o cioară,
Prostŭ ca măgariu dela moară.

Pe cel care plânge pentru o nimica toată, îl batjocoresc cu vorbele:

Plângi, plângi,
Balegă de mânzŭ —
lapa fuge,
Mânzu suge.

Când plânsul copilului se termină cu râs:

Râs cu plânsŭ
Balegă de mânzŭ.

Umflându-şi obrazii, şi-i bat cu pumnii, zicând:

Bu male
Bu cale
Pu chibro
Pu chibro.

In scaldă, vrând să-şi scoată apa din urechi, pun 2 petricele pe ele şi zic de mai multeori:

Cuciuleanŭ burete,
Scoate apa din ureche!

Copiii, când le cade vreun dinte, îl aruncă în sus, zicând:

Na, cioaro, unŭ dinte de osŭ
Şî-ñi dă unu de hierŭ.

La rămăşaguri:

Hai pe rămasŭ,
Pi-unŭ câne grasŭ:
Nie — chelea de vânzare,
Ţîe — carnea de mâncare.

Apucând unul mâna altuia, înainte de a-l lovì cu ea peste gură, o scutură zicând:

Mână, mână moartă
Peşte gura cui o poartă!

Când se fierb măruntaie de vită:

Hai, mamă, acasă,
Că coa..lea (bojocii) din oală iasă:
Io le totŭ îndesŭ,
Iele tot mai tare iesŭ.

Copiii spun că vorbesc ţigăneşte, când zic:

Carno
Parno
Socardea
Şoşearea
Şunacbun
Şocosea

(Car nou — par nou — soc ardea — şi o şea rea — şi un ac bun — şi-o cosea).

Sau:

Nu mă re-doa,	De m'ar re-doa,
Nu mă gu-le,	M'aş ga-le,
Nu mă că-mân,	De m'ar ca-mân,
Nu mă cu-fre,	M'aş ca-fre.

(Nu mă doare — nu mă leg — nu mă mâncă — nu mă frec; De m'ar dureà — m'aş legà — de m'ar mâncà — m'aş frecà).

Unui Ion:

Măi Ioane,
Cacaboane!
Ce-ai mâncatŭ
De te-i umflatu?...
Şepte chite ş'-unŭ chitoiŭ,
Ş'-un c..... de piţâgoiŭ.

Unei Mării:

Tu Mărie
Dinŭ Sârghie,
Să-ţi facŭ iie,
Dint'o ñiie
Ca a ta
Să nu mai hie.

Unui ţigan:

Tatăl nostru ţâgăneşte
Mâncă chită cu coleşe.

Unei babe:

Şede baba pe gunoiu
Şi numără oauălea:
Câte unu, câte doauă,
Câte trâi, câte patru,
Câte cinci, câte şeasă,
Câte şepte, câte optŭ,
Câte noauă, câte zece —
Ş'unŭ păharŭ cu apă rece.

sau:

U'te baba pe colè,
Cu doi pui de rândunè...
Dă-ñi ñie, mama mea,
Că ţ-oiu păzî oilea,
Pe coasta cu florilea;
Şî ţ-oiŭ păzî vacilea,
Pe coasta cu frajilea;
Şi ţ-oiŭ păzî porcii,
Pe coasta cu socii.

Dansatorilor:

Aşè joacă pe la noi,
Cu teleaga cu doi boi.

Colindreţilor:

Colindă, colindă,
Bagă iapa 'n tindă
Ş'o leagă de grindă!

Clopotului, când se trage în timp neobişnuit:

Trage clopotu 'nt'o dungă
C'a muritŭ o babă surdă.

Lunei nouă, când se iveşte pe cer:

Lună, lună noauă!
Taie chita 'n doauă
Şi ne dă şi noauă:
Ţie jumătate,
Noauă sănătate.

Ploii, ca să stea:

Ploauă, ploauă,
Mâţălea oauă:
Oauăle 's clocite,
Mâţăle 's belite.

sau:

Fugi, ploaie călătoare,
Că te-ajunge mândru soare
Şî-ţ taie chicioarelea,
Cu saghia Domnului,
Cu ţăpoiu omului,
Şi te taie după capŭ,
Şî-ţ' cură sânge 'nchegatŭ.

Zilelor de peste săptămână:

Luni
Oamenii-s nebuni,
Marţ'
Oamenii-s sparţ',
Mñiercuri
Oamenii fac cercuri,
Joi
Oamenii-s moi,
Vineri
Oamenii-s tineri,
Sâmbătă
Bagă pe mânecă,
Duminecă
Scotŭ de pe mânecă.

Melcului, pentru a-l face să scoată coarnele:

Melcŭ, melcŭ,
Cotobelcu,
Scoate coarne bourele,
Să mă uitŭ şî io la iele.

Şopârlei:

Tu şopârlă călătoare,
Ce mă 'ntreghi de sărbătoare?
Ce-i az, ce-i mâne,
Ce-i în zuŭa de Ispasŭ —
Să tăiemŭ unŭ câne grasŭ:
Ńie chelea de vânzare,
Ţîe carnea de mâncare.

Şolomandrei:

Şolimindriţă frumoasă,
Invaţă-m'-a coasă!

Gâştelor:

Şepte gâşte potco(v)ite
O plecatŭ să să mărite,
Iarŭ găina cotcoiè,
Să se mărite şi iè —
Darŭ cocoşu de colè
Strîgă: hopŭ, că ieşti a mè!

Găinei:

Cot-cot-cot-codac —
Cumpărŭ mere,
Cumpărŭ pere,
Cumpărŭ cisme la muiere.

Mămăruţei:

Mămăriuţă-riuţă,
Suie-mă 'n căruţă,
Şî mă du la Dunăre,
Să bèu apă tulbure;
Şî mă du la D-zău
Să bèu apă din părău.

Păpădiei:

Păpădie — die,
Zî-i mamii să (v)ie,
C'o muritŭ Mărie,
Pe-o blană uscată,
Cu gura căscată.

Strigături.

Aşè zice ñireasa:
Scurtă-i, Doamne, (v)ieaţa!
Aşè zice ñirelea:
Scurtă-ñi, Doamne, zâlelea
Şî-ñi lungeşte nopţilea!

Auz, mândro, satu-i plinŭ,
C'-amŭ beut amândoi (v)inŭ.
Las' să hie plinŭ şi rasŭ,
Că io de tinĭ nu mă lasŭ.

Dela uşe păr' la patŭ
Mere doru vălântacŭ.
Bată-lŭ Dumnezău bărbatŭ,
Că ş'asară-o fostŭ în satŭ
Şî o ventŭ cu capu spartŭ;
Sece-i mâna cui i-o datŭ,
Dacă nu l'-o deşchicatŭ.

Dragostea din ce-i făcută?
Din omu cu vorbă multă:
Zîce una, zîce alta
Şî dragostea iacă-i gata.
Urîtu din ce-i făcutŭ?
Din omu care-i tăcutŭ:
Zîce una ş'-apoi tace —
Vez', urîtu cum să face!

După iè cu poale moi,
Că să laudă cu ŭoi!
După iè cu poale largi,
Că să laudă cu vaci!

Foaie verde, foaie lată,
Că nu-i lumea ca odată,
Şepte ficiori la o fată;
Ci ie lumea 'nt'unŭ chiciorŭ,
Şepte fete ş'unŭ ficiorŭ.

Frunză verde dedeţălŭ,
Ce cauţ', lele, pe muscelŭ?...
Cautŭ o vacă ş'-unŭ (v)iţălŭ...
Vaca să ţ'-o mânce lupchii,
(V)iţălu să-lŭ prăpădească,
Mândra mè să mă iubească.

Frunză verde mărăcine,
Ce are lumea cu mine?
Că io nu facŭ nici unŭ rău,
Făr' îñi alinŭ doru ñieu.
Ce are lumea cu mine?
Nu facŭ nici o strîcăciune.
Strîcăciunea ce o facŭ,
Că iubescŭ pe carĭ ñi dragŭ;
Sricăciunea ce oiŭ face,
C'-oiŭ iubì pe care-ñi place.

Frunză verde mărăcine,
Nu mă mai judece nime,
Că ñi-oiŭ hi judecătoriŭ,
Cân' ñi-a hi ceasu să moriŭ.
Ñi-oiŭ luà faptelea 'n braţă
Şi-oiŭ sta cu judeţu 'n faţă:
«Domnule judecătoriu!
Nu mă judecà să moriŭ,
C'-aşè zîcŭ oamenii 'n satŭ,
Ca să hiu talpă la iadŭ —
Talpă la iadŭ di ce să hiu,
Că n'amŭ omărîtŭ omŭ (v)iu,
Nici n'amŭ iubitŭ însuratŭ,
Apoi june nu-i păcat!»

. . . morţîi tăi, ţolină!
Io tinărŭ şi tu bătrână,
Io băiatŭ de câţ'va ani
Şî tu dinţ' în gură n'ai.

. . . morţîi tăi, muiere!
Nu da cucuruzŭ pe mere,
Că rămâne podu golŭ
Şi te bat de te omorŭ.

Hai du
Şi te du,
Şi desară
(V)ină iară,
Că ñi hi
De trăbuială.

Hora mare
Ficiori n'are,
C'o muritŭ de gălbinare.

'naltu-i badiu ca unŭ bradŭ,
De stă 'n chicioare su' pat.
Mere iarna la colibă,
Ciobănaşŭ la mămăligă,
Face pârte ŭoilorŭ
Cu .uru ismenelor;
Face pârte vacilorŭ
Cu .uru nădragilor.

Măi bărbate, nu mă bate,
Că ce-amŭ datŭ cânepa 'n parte
Şi urzala şi bătala —
Să mă culcŭ cu tine sara.

Mândra mè s'o lăudatŭ,
Că-are şurţă 'n patru foi,
Drăguţŭ cu-o sută de ŭoi —
Ş'amŭ aflat-o de minciună,
Că are şurţălea 'nt'o foaie
Ş-unŭ drăguţŭ numa cu-o oaie.

Mândro, maică-ta gân'eşte,
Că soarelea cân' răsare,
Răsare la voi în curte
Şî tu ieşti fată de frunte; —
Da soarele cân' răsare,
Răsare la lumea toată
Şî tu ieşti fată de coadă.

Mândro, mândruliţa mè...
Asară-amŭ trecutŭ pe coastă,
Pe dinŭ susŭ de casa voastă:
Mă-ta 'n casă te sfădè,
Pe tinî răŭ te ocărè,
Zău, pe tine pintru mine,
Să te laş', mândro, de mine.
Da spune-i maică-ta ghine,
C'-atunci m'oiu lăsà de tine
Cân' s'o lăsà postŭ de pâne,
Postŭ de pâne şî de sare
Şî de gura dumñitale.

Nu te uità la nădragi:
Că ce ñi-sŭ nădragii răi,
Amŭ acasă noauă ŭoi
Şî ñi-oiŭ face alţii noi.

Pintu badea care-ñi place,
Trâi zâle la drumŭ aşŭ face,
Trâi zâle ş-o săptămână,
Să mă văzŭ la ielŭ pe mână;
Pintru care ñi uritŭ —
Şî o zî şî ñi prè multŭ.

Pintu tine mândro dragă,
Aşŭ da platâ lumea 'ntreagă,
Aşŭ da boii dela roată,
Aşŭ da roata ferecată,
Numa să te pup odată.

Place-ñi urda,
Place-ñi caşu,
Da-ñi mai place
Ciobănaşu.

Ş'amŭ auzâtŭ, auzâtŭ,
Că ieşte moară de vântŭ,
De macină la uritŭ.
Nu ştiu, Doamne, ce aşŭ da,
Moara aia de-aşŭ aflà,
La urîtŭ aş măcinà,
La urîtŭ — cu feldăra.

Săraci nădrăgeii ñîei,
Cumŭ să uità la fomei
Şi fomeilea la iei.

Săraci nădrăgeii ñîei,
C'o junitŭ tata cu iei;
Dacă m'o făcutŭ pe mine,
I-o spălatŭ şi i-o pusŭ ghine.

Săracile fetelea,
Iele sân' ca florilea:
Aici crescŭ, colo 'nflorescŭ,
Dincolo să veştejăscŭ;
Iarŭ ficiorii săracii,
Iei sânt ca grădinarii:
Să totŭ uità şi totŭ tace,
Rupe floarea care-i place.

Săriţ' sdrenţă cât puteţ,
Că de mine rămâneţ!

Spune-i, mândro, maică-ta,
Să-ş' închiză uliţa,
Să-ş' cârchească iia 'n poale,
Că îi mintea sburătoare
Şi sboară peşte-arături
Ş'adună fermecături,
Să mă fermece pe minî,
Să te ièu, mândro, pe tinî.

Susŭ, susŭ, susŭ chicioare strâmbe,
Că direpte n'ai de un'e,
Păr' ţ'oiŭ pune de alunŭ
Şî ţ-oiŭ face strâmbu bunŭ.

Toate fetelea să uità
La cămeşea mè iè ruptă;
Dumnezău să le plătească,
Că nu (v)inŭ să ñi-o cârcheascâ.

Ţîne Doamne pe nunu,
Să mai cunune unu;
Ţîne Doamne pe nuna,
Să mai cunune una.

Ţop pe iè — număru unu,
Că s'o 'nhierbântatŭ nebunu,
Şî nebunu 'nhierbântatŭ
Nu-ş are nici unŭ păcatŭ,
Numa rău arŭ face 'n satŭ.

Uiu-iu găină barză,
Focu să te arză!
Ce puştii de pene pui,
De te iubescŭ toţ' întâiu?
Ce puştii de pene porţ',
De te iubescŭ toţ'?

Uiu-iu pe dealu golŭ,
Că ñireasa n'are ţolŭ, —
Da i-a face ñirele,
Cân' ş'-a tunde cânele.

Uşurelŭ cu uşureua,
Să-i punemŭ frâu şî şeaua;
Uşurelŭ cu uşurica,
Să-i punemŭ frâu şî chinga.

Zî, ţîgane, zî drăguţŭ,
Pără-i rămânè desculţŭ.

Cântece.

1. Cântece religioase.[1]

Vers la Anul nou.

Păstorii cântări mărind,
Pe D-zeu lăudând,
De cele ce-au auzit
Şi de Hristos au văzut.

Pruncul împrejur s'a tăiat
Şi nume i-au însemnat;
I-au pus numele Isus,
Pe cum L-au numit de sus;

Mai 'naint' de zămislire
Dela înger fu numire,
Şi aşà pruncul creşteà,
Cu Duhul se întăreà;

Şi-'n toţi anii aşà mergând
Părinţii 'n Ierusalim,
Părinţii cu pruncul lor
La sărbarea Paştilor.

Pruncul se umplù pe sine
De dar şi înţelepciune.

Pe cum obiceiu aveà,
Ades' acolo mergeà,
Doisprezece ani plinind,
Iar în Ierusalim suind.

Părinţii când se 'ntorceà,
Iosif şi cu Maria,
Isus de ei rămâind
Şi 'n biserică întrând,

Dascălilor învăţând,
Din Scriptură întrebând,
Jidovii s'au spăimântat
De 'nţelepciune şi sfat.

Pe acesta grăià zicând,
Pe fiiul său întrebând:
«O Fiiul meu cel iubit,
«Cum de noi te-ai osebit?

«Noi am umblat căutând
«Şi prin popor întrebând;

[1] Cei ce au scris aceste texte — aproape exclusiv dieci săteşti — întrebuinţează limba literară şi nu lasă să se cunoască dialectul decât unde şi unde. De aceea am transcris aceste compoziţii religioase cu ortografia obişnuită.

ILIE CRUCIAT

«O zi deplin neîncetat
«Ostenind Te-am căutat».

Iar Isus au zis grăind,
Pe Maică-sa mângăind:
«Petru-aceea m'am născut,
«Să plinim ce s'au grăit.

«Prorociile vestite,
«De Tatăl meu rânduite.
«Mama şi fraţii mei este
«Care legea o plineşte;

«Cari din inimă iubesc,
«Cu tot cugetul cinstesc
«Pe Isus Hristos D-zeu
«Şi pe deaproapele său.

«Aceştia sunt fraţii mei,
«Iar nu oamenii cei răi». —

Deci acum creştini iubiţi,
Ce Anul-nou prăznuiţi,

Pe Vasile cel mare,
Bun păstor cu desfătare, —
Lui Hristos să ne rugăm,
Cu toţii să-l lăudăm.

O, creştini iubiţi şi fraţi,
Care numele-i purtaţi,
Toţi să ne învrednicim,
La mulţi ani să-l prăznuim.

Să-l cinstim cu veselie
Şi cu mare bucurie,
De acum până 'n vecie,
Anul nou ca să ne fie —
Amin, Doamne slavă Ţie!

Vers la mormântul Domnului.

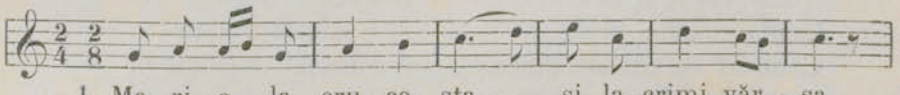

2. Cu pumnii 'n piept se bătea
Şi se tânguia

3. Văzând pe Christos pe cruce
Fiul meu cel dulce —

4. Şi pe cruce răştinit,
Amar chinuit;

5. Şi pe cruce răştinat
Ca pe-un vinovat.

Vers la mormântul Domnului.

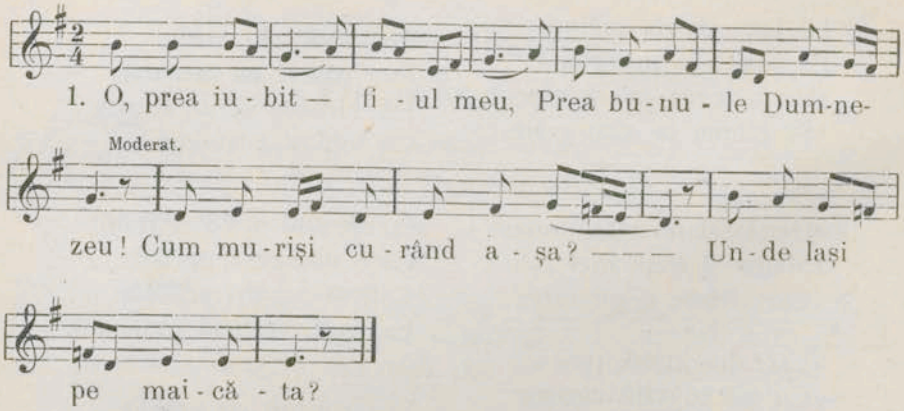

2. Laşi-mă, o fiu iubit..
Laşi-mă, o mult dorit..
Că pe tine, fiul meu,
Te-am avut şi D-zeu etc.

Versul sf. Cruci.[1]

Astăzi voesc a aduce
Laudă cinstitei cruce,
Cântând cu cântare dulce:
Bucură-te, sfântă cruce!

Bucură-te semn ceresc,
Cruce, steag împărătesc.
Bucură-te armă sfântă,
Bucură-te — lumea-iţi cântă.

Bucură-te bucurie
Celor din călătorie,
Bucură-te sfântă armă,
Care pe vrăşmaşi îi sfarmă.

Bucură-te, armă tare
Celor călători pe mare
Bucură-te păzitoare
Şi lumii folositoare.

Bucură-te bucurie
Şi pustnicilor soţie;
Bucură-te — şi noi ţie
Cântăm azi cu veselie.

Astăzi ţie ţi-se închină
Al meu trup făcut din tină,
Că pre tine când te fac,
De toată năluca scap.

Scap de vrăşmaşii cumpliţi,
Ce sunt cu mine 'nvrăjbiţi;
Când te fac pe trupul meu,
Numesc chiar pe Dumnezeu.

Când te avem păzitoare
Şi casei străjuitoare,
Atuncea răul vrăjmaş
N'are pe la noi sălaş;

[1] Se cântă pe aceeaş melodie ca şi versul de mai sus.

Ci se scutură şi piere
De nespusa ta putere.
Tu eşti povăţuitoare,
Tu armă străjuitoare.

Tu eşti frumseţe cerească,
Tu podoabă îngerească,
Lumină celor cereşti,
Armă celor pământeşti.

Tu eşti creştinilor raiu,
Iară păgânilor vai;
Tu podoabă preoţească,
Frumseţe bisericească.

Tu minuni mari ai făcut
De mult, dela început;
Tu apa ai îndulcit,
Deplin miere o-ai făcut.

Şi Marea-roşie încă —
Pe cât este de adâncă —
In două o ai despărţit,
O! Cruce, lemn fericit!

Şi pe ceriu te-ai arătat
Creştinului împărat,
Din stele închipuită —
O! cruce prea fericită!

Tu cruce ai fost purtată,
Pe umere ridicată,
De bunul stăpân Iisus,
Mergând la Golgota 'n sus.

Atunci prin mâni, prin picioare,
Cu cuie pătrunzătoare
A fost sfântul trup pătruns
Al prea dulcelui Iisus.

Pentru aceea şi mie
Dă-mi lacrimi de bucurie,
Lacrămi, că ce 's păcătos
Şi nevrednic de Christos.

Dă-mi dar să mă pocăesc,
Păcatul să-l părăsesc;
Dă-mi dar, ca să-l biruesc
Tot sfatul cel diavolesc.

Dă-mi o minte deşteptată,
Dă-mi o inimă curată,
Şi aşà, prin darul tău,
Să mă 'nvrednicesc şi eu —

Vrednic a te sărutà,
Vrednic a te lăudà,
Fiind cruce păzitoare,
De rău povăţuitoare.

Bucură-te! că pre tine
Când te am strajă la mine,
Fuge diavolul şi piere
De nespusa ta putere.

Când mă culc seara în pat,
Cu tine fiind armat,
Toată noaptea dorm cu pace
N'are diavolul ce-mi face.

Când mă scol de dimineaţă,
Iar te iau mie povaţă,
Cu tine mă însemnez
Şi, însemnându-mă, crez

Că celce a pătimit,
Pe tine s'a răstignit,
Este însuş Dumnezeu
Şi bun făcătorul meu.

Acela mă mântueşte
Pre mine mă şi păzeşte,
Acela iar va să vie
Cu mare puternicie,

Să adune lumea toată
Intru o groaznică gloată,
Să deschiză cărţile,
Să vădească poftele;

Să-mi iau dreaptă judecată,
După cum am lucrat — plată.
Atunci, cruce luminată,
Dă-mi dar să iau raiul plată.

Pe tine să te privesc,
In veci să te preamăresc,
Cântând cu cântare dulce
Mărire ţie, sfântă cruce!

Vers la Invierea Domnului.

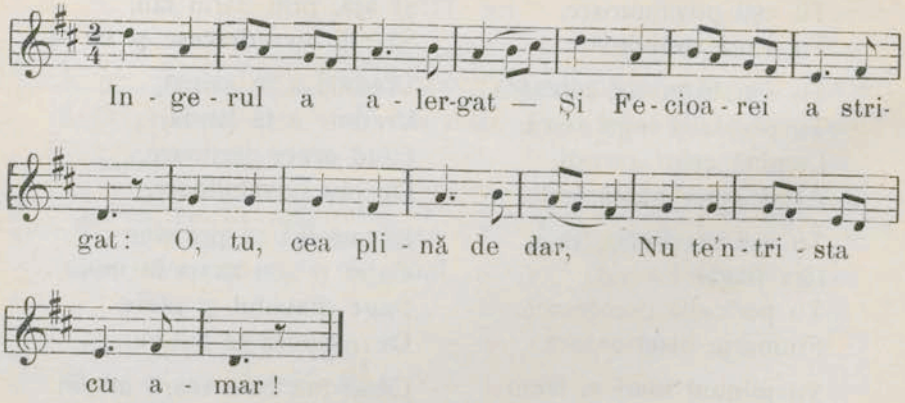

Că Fiul Tău cel prea sfânt
A înviat din mormânt
Şi pe morţi i-a ridicat,
Mântuindu-i din păcat.

Saltă-acum Sion voios!
Glăsuieşte mângăios,
Bucură-te, îţi vestesc,
Bucură-te, îţi grăesc!

Iar Tu, curată ce eşti,
Maica luminii cereşti,
Veseleşte-te curat
De Fiiul Tău înviat.

Vers la morţi.

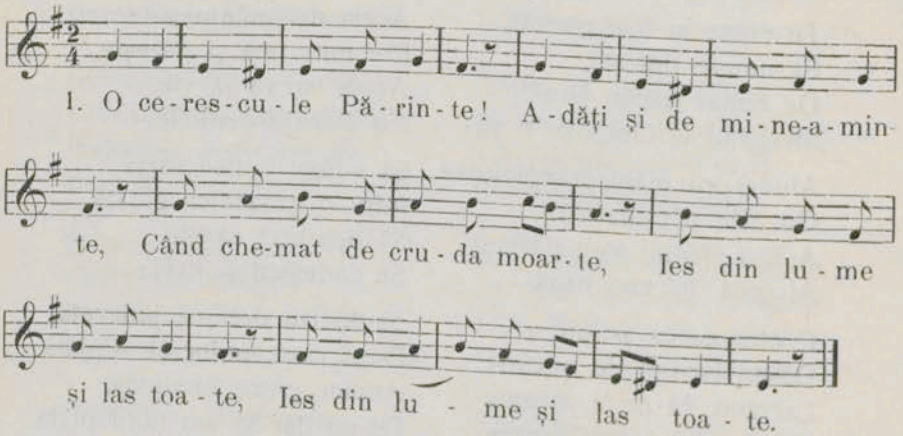

Aşează sufletul meu
In ceresc lăcaşul Tău;
Cu îngerii împreună
Să-şi primeasc' a sa cunună.

La o copilă.

Ce-a sfătuit Dumnezeu,
Să cheme sufletul meu,
Cinci ani, de când m'am născut,
Iată că au şi trecut!

Creşteam şi eu tinerea,
Ca ori care floricea,
Desmierdată 'n sărutări
De părinţi şi de surori.

Pe braţe mă legănau,
La-al lor sân mă cuprindeau,
De năcaz că mă scuteau
Şi de rău că mă păzeau.

Dar un ceas neaşteptat
Traiul dulce mi-a ciontat
Floricică, floricea,
M'a chemat moartea cu ea.

Veniţi fraţi, veniţi surori,
De mă-'mpodobiţi cu flori,
Şi-mi aprindeţi lumânări,
Şi mă cântaţi cu cântări!

Dar nu plângeţi după mine,
Că eu merg unde-i tot bine:
Colo 'n cerul luminos,
Un' mă-aşteaptă-un raiu frumos.

La un june.

Rău, e rău fără de nume,
Să te duci să laşi în lume:
Câmpul verde plin de flori,
Satul tău cu alţi feciori.

Neamuri bune, prietini dragi!
Infrunzesc frunzele 'n fagi,
Numai eu mă veştejesc
Şi las lumea ce iubesc.

Soare cald va luminà
Stâlpul dela groapa mea,
Şi-o să bată într'una vânturi
Copârşău din patru scânduri.

Dulce tată, ce mă plângi,
Copârşău 'n braţe strângi?
Mamă bună, iubitoare,
De Hristos mângăitoare...

Eu mă duc, călătoresc
La părintele ceresc,
Ca cu îngerii 'mpreună
Să-'mi iau veşnică cunună.

La un bărbat.

In a plângerilor vale
Mi-am sfârşit duioasa cale;
Cale lungă şi udată,
Toată 'n lacrimi înnecată.

Fericirea mea din lume
A fost chin fără de nume,
A fost urmă de amar,
Jale fără de hotar.

Când gândeam să fie bine,
A ven't răul peste mine,
Şi un ceas neaşteptat,
Graiu, vieaţă mi-a ciontat.

Of, jalnică, tristă soarte,
Vai, ce lucră cruda moarte,
Despărţind soţ de soţie,
C'-amărâtă să rămâie.

Despărţind încă de fii,
Ca să fie tot pustii;
Despărţind încă de fice,
Ca să fie tot jelnice.

Of, soţia mea iubită,
Ce pentru minĭ eşti obidită,
Vin'-acum mâna să dăm
Şi frumos să ne iertăm!

Că de astăzi încoleà
Amândoi nu ne-om vedeà;
Astăzi noi ne osebim
C'-amândoi să nu mai fim.

Acum, când mă despărţesc,
Şi vouă vă mulţămesc,
Dragii tatii cei rămaşi,
Iubiţii mei copilaşi.

Veniţi să ne sărutăm,
Că mai mult nu ne vedem;
Eu mă duc pe cale grea,
Aici nu ne-om mai vedeà.

Rămas bun, o scumpă mamă!
Eu mă duc, Domnul mă chiamă,
Rămas bun, tată iubit,
Ora de mers mi-a sosit.

Mă rog încă de iertare
Acum, la a mea mutare,
De fraţi şi cumnaţi, cumnate,
De nepoţi şi de nepoate.

Şi de cumva eu vreodată,
Cât am trăit la olaltă,
V'am făcut vreo supărare,
Rogu-vă să-mi daţi iertare.

Cunoscuţi şi buni creştini,
Vecini, tineri şi bătrâni
Şi cinstită adunare —
La toţi mă rog de iertare.

Şi acum, cu un cuvânt,
Iertăciune la mormânt.
Pe toţi de-arândul vă sărut,
Aş vorbì, — nu pot mai mult!

2. Bocete.

La un copil.

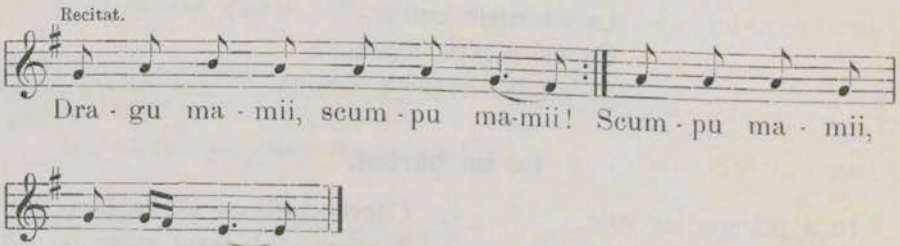

Da un'e ñi t'-ei gătitŭ
Cu haine de primăvară,
Să te duci în altă ţară,
În altă ţară, încuiată
Cu lăcate mari de cheatră,
Şi cu cheie de argintŭ,

Cine s'o dusŭ n'o mai ventŭ;
Şi cu cheie de aramă,
Cinĭ s'o dusŭ n'-o mai ventŭ iară..
Da, Doamne, da nu-i păcatŭ,
De-aşè floare ñĭ-èi luatŭ?
Vai, moarte, arză-te focu,

Că aici nu ț-o fostŭ locu;
Că sân' bătrâni gârbo(v)iț'
Și copchii fără părinț',
Și la ieĭ nici nu te uiț'.
Da la minĭ c'-ei căutatŭ,
Moarte, de ñi l'ai luatŭ?...
Ce-amŭ avutŭ mai scumpŭ în casă
Az să duce și mă lasă.

(Când tămâiază mormântul).

Ni te rogŭ țărâna mè,
Nu te lăsa aşè grè,
Că i floare tinerè....
Dragu mamii, scumpu mamii!
Scumpu mamii, floarea mamii
Cân' amŭ fostŭ să te ñirosŭ,
Te-o luatŭ Domnu Christosŭ..
Dragu mamii, floarea mamii,
Floarea mamii ofilită,
Inima mè iè pârlită,
Cân' ai fostŭ să înfloreşti,
Pe mine mă părăsăşti
În pământŭ tu putrezăşti..

La o mamă.

(Când e pe scândură în casă).

Mama mè și draga mè!
Nu ț'o fostŭ, mamă, păcatŭ,
De străină m'ai lăsatŭ?
Străină, mamă, străină
Ca și floarea dinŭ grădină.
Da nici floarea nu-i străină
Că-sŭ doauă la rădăcină:
Cân' una să veștejește,
Ĕialaltă înfloreşte.
Da io cân' m'-oiu beteji,
De minĭ cinĭ a îngriji?
Că io, mamă, n'-amŭ pe nime
De-ajutoriu pe asta lume.
Mama mè, muceană dulce!
Mai înente de-a te duce
Mai deşñiardă-mă odată
L'-alŭ tău sân, mamă curată,
Că te duci pe cale grè
Ș-aici nu ne-omŭ mai vedè.

(La groapă).

Rogu-te, mamă, te rogŭ,
Și te rogŭ cu mare focŭ
Și cu focŭ dela inimă,
Ca să nu mă laș' străină.
Te rogŭ, mamă, la mormântŭ,
Mai răspunde-ñi v'un cuvântŭ;
Și mă rogŭ lângă țărână,
Să-ñi mai spui v'o vorbă bună;
Și mă rogŭ la crucea ta,
Să-ñi mai stâmperi inima...
Ci (v)ină, mama mè, (v)ină
(V)ină, mamă, p'inŭ grădină,
Că-i unŭ scaunŭ de hodină,
Și să șez' să hodinești
Și cu mine să vorgheşti,
Focu să ñi-lŭ potoleşti,
Inima să ñi-o 'ndulceşti —
Mama mè și draga mè!
. . . . . .
Negrule pământule,
Lăcatŭ ai, da cheie n'ai,
Tu ce 'ncui nu mai descui;
Că cine-apucă su tine
Câtu-i lumea nu mai (v)ine.

(Când se duc să tămâieze mormântul).

Mama mè și draga mè!
Dacă n'-ai mamă și tată,
N'ai cui spune nici odată..
Mamă, de cân' ai plecatŭ,
Multe lacrăñi amŭ vărsatŭ
Și multŭ amŭ mai aşteptatŭ,
Să-ñi trimeț, mamă, scrisoare
Ori pe vânt, ori sfântu soare.
Nu știu' mamă, nu știi scrie,
Ori pe-acolo nu-i hârtie,
Ori cerneala s'o gătatŭ,
Ori peana ți s'o strîcatŭ..?

Mama mè! De zece ani,
De cân' dè-ici ai pornitŭ,
Hainelea ţi s'o 'negritŭ.
Trimete-le, mama mè,
Trimete-le, să le spălŭ,
Pe şuieru vântului
Din fundu pământului:
Io cu lacrăñi le-oiu spălà
Şi-'n sânu ñïeu le-oiu uscà.

La un tată.

(La mormânt).

Tata ñïeu şi dragu ñïeu..!
Pe ce cale ţ-ai plecatŭ,
De-aşè tare n'-ei uitatŭ?
Pe ce cale 'ndelungată,
De nu mai (v)ii niciodată?
Şi pe ce cale t'-èi dusŭ,
De nu ne trimeţ răspunsŭ?
Ori hârtia s'o gătatŭ,
Ori cerneala s'o vărsatŭ,
Ori tare tĭ-èi supăratŭ..?
Tata ñïeu şi dragu ñïeu!...
Amŭ ventŭ, tată, la mormântŭ,
Ca să-ñi mai spui v'unŭ cuvântŭ;
Ş-amŭ ventŭ, tată, la ţărână,
Să-ñi mai spui v'o vorbă bună;
Şi amŭ ventŭ la stâlpu tău,
Să mă mai bucurŭ şi ieu.
Că arde inima 'n mine,
Cumŭ nu mai arde la nime:
Io totŭ plângŭ ca să să stângă,
Ea totŭ mai tare s'aprinde.
Tata ñïeu şi dragu ñïeu!
Că ñi să ducŭ oamenii
In fundu Americii
Şi, tată, iară să 'ntorcŭ;
Iar d-ta unŭ paşŭ de locŭ,
Şi să nu mai (v)ii de locŭ.
Da, io, tată, de t'-èşŭ ştì
În fundu Americii
Şi la marginea lumii,
La tine totŭ aşŭ venì,
Tată, şî ţ'-aşŭ poveştì,
Cumŭ trăiescŭ cu străinii;
Ţ'-aşŭ poveştì din inimă,
Să mă crez că sân' străină.
Străină-'sŭ, tată, străină,
De nici apa nu m'-alină;
Străină-'sŭ ca pasărea,
Mñilă n'-amŭ nicăierea.
Fericirea mè din lume
Vai, ce chinŭ fără de nume,
Vai, ce urmă de amarŭ,
Jele fără de hotarŭ!

— Tata ñïeu, floare de vară,
Tu tĭ-èi dusŭ, dar (v)ină iară!
Tu tĭ-èi dusŭ, da nu mai (v)ii,
Să hi tată la copchii,
Dar mai (v)ină, tată, (v)ină,
(V)ină barămŭ la o lună,
(V)ină la o lun' odată,
Să ştiu şî io că amŭ tată;
La o lună, la un anŭ,
Să ştiu ghine că te amŭ.
Că fata iè fără tată
I ca stâlpu dela poartă:
Cine trece ñi lŭ lo(v)ieşte,
Pe fat'-o ba'jocoreşte.
Aşè-i fata fără tată,
N'are ñilă nici odată.
Că ñila de la străini
I-ca umbra de mărăcini:
Cân' te pui să te umbreşti
To' mai tare te pârleşti.
Că cochiilor orfani
Şi chietrile li-sŭ duşmani,
Şi copchii ïei săraci
Nimuruia nu i-'s dragi..

La un soţ.

Soţu ñïeu şi dragu ñïeu!
Soţu ñïeu, nărocu ñïeu...
Arde-l'arŭ focu nărocŭ,
Că al ñïeu, o fostŭ de focŭ
Soţu ñïeu, — copchii tăi,
Nu ţ'o fostŭ ñilă de iei,
Să-i laş' aşè mărunţăi..?
Soţu ñïeu, — inima mea
Îñi arde ca flacăra
Şi tot plângŭ, ca să o stângŭ,
Darŭ mai tare ñi-o aprinzŭ.
Rău arde inima mea
Şî-ï neagră ca şî tina,
Şî-ï rece ca şî gheaţa,
Amară ca ghinţura
Şi nu ñï-o pociu mângăià.
— Soţu ñïeu, nărocu ñïeu!

Şoţu ñïeu şi dragu ñïeu!
Roagă-te de preoţîme,
Ca să-ţi ceie iertăciune;
Te roagă de clopotari,
Să-ţi tragă clopotelea,
Să tragă clopotu tare,
Să să-auză 'n depărtare,
S'auză neamurilea,
Să-ţ ierte păcatelea.
Şi te roagă de măsariu,
Să iţ facă casa mare
Şi, dragă, cu trâi fereşti:
Pe una să (v)ie luna —
Da pe una ce să (v)ie?
Mñirosu de la tămâie;
Să ţ'-o facă cu fereşti,
Cu noi ca să mai vorgheşti.

3. Cântece lumeşti.

Cântecul miresei.

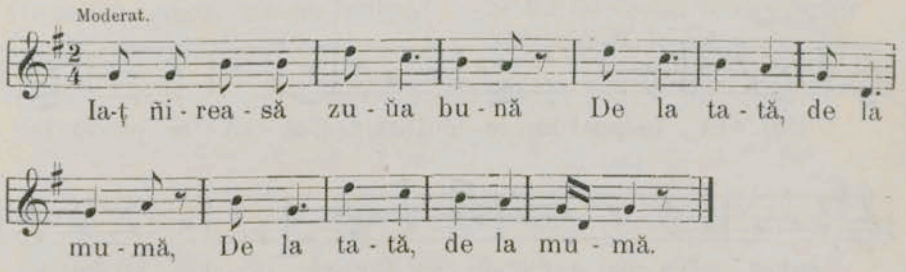

De la fraţ', de la surori,
De la grădina cu flori,
De la hirŭ de tămâiţă,
De la fete dinŭ uliţă,
De la hirŭ de busuiocŭ,
De la ficiori, de la joc..
Toţ' bèu şi să veselescŭ,
Numa mama ñiresî
Iesă 'n ñiljocu curţî
Şi să roagă câţ'ă soare:

«Soare, soare, mândre soare,
Ţîne astăz zuŭa mare,
Că-amŭ o hică călătoare,
Călătoare peşte munţ'
La părinţ' necunoscuţ',
Şi la fraţ'
Neaşteptaţ',
La surori
Fănă durori.»

Doina mirelui (cătanelor).

Tu te duci, badeo sărace,
Io cu doru ce m'-oiŭ face?
Tu te duci cu oilea,
Io rămâiŭ cu vorbelea;
Tu te duci cu ciobanii,
Io rămâiŭ cu dujmanii.

Fă-mă Doamne ce mi face,
Fă-mă pasăre măiastră
La bădiţa înŭ fereastă,
Să văzŭ sara ce cinează,
Dimineaţa ce prânzăşte
Şî cu cinĭ să hodineşte.

Fă-mă Doamne ce mi face,
Fă-mă floarea florilorŭ
Înŭ poiana ŭoilorŭ,
Şî'-nŭ calea ciobanilorŭ.
C'amŭ unŭ bădişorŭ ciobanŭ,
Cu vârşte de măgheranŭ:
Vântu bate,
Vârştea-i cade,
Să mă plecŭ,
Să i-o ridicŭ,
Că ñi fală că-i voinicŭ.

Cântec de leagăn.

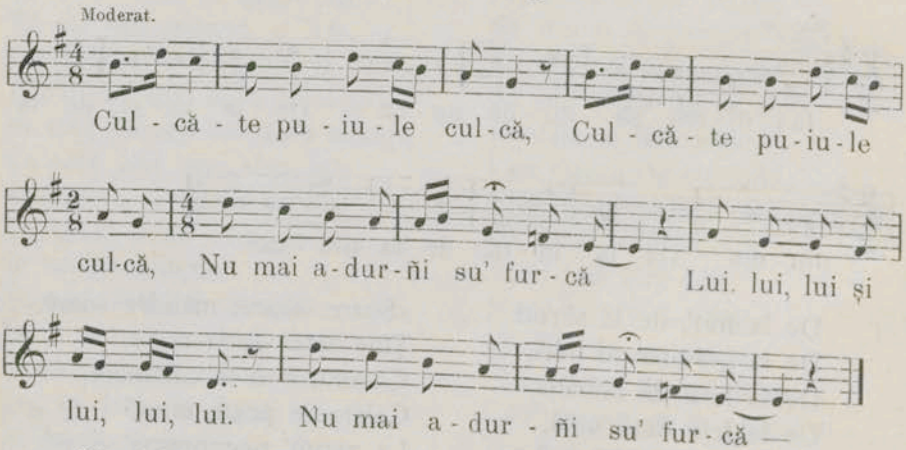

Că şi io că m'aşŭ culcà,
Da n'ar' cinĭ mă lengănà,
Că cine m'-o lengănatŭ
De mine s'o depărtatŭ;
Şî cine m'o luluitŭ,
În pământŭ o putrezîtŭ. —

Lui, lui, lui,
Că mama nu-i,
Că s'o dusŭ la Şura-mare,
Să ne-aducă de mâncare,
Şî s'o dusŭ la Sighielŭ,
Să ne-aducă covrigelŭ.

Lui, lui, lui,
Că mama nu-i;
Tată iește,
Nu grâjește.

Lui, lui, lui,
Puiule, lui,
Lui, lui, lui,
Că mama nu-i;
Că s'o dusŭ și te-o lăsatŭ
În leangănŭ desfășiatŭ.
Și te culcă mititică,
Și te scoală măricică. —

Ptiu, cu mama, ptiu!..
(V)ină luică [dulcă]
De ñi-lŭ culcă;
Și tu rață,
De-lŭ i-a 'n brață;
Și tu gâscă
De-lŭ ia 'n cârcă;
Și tu pește
De ñi-lŭ crește;
Și tu somnŭ,
De ñi-lŭ adorñi.
Lui, lui, lui,
Cu mama lui!

Mândro, mândrulița mea..

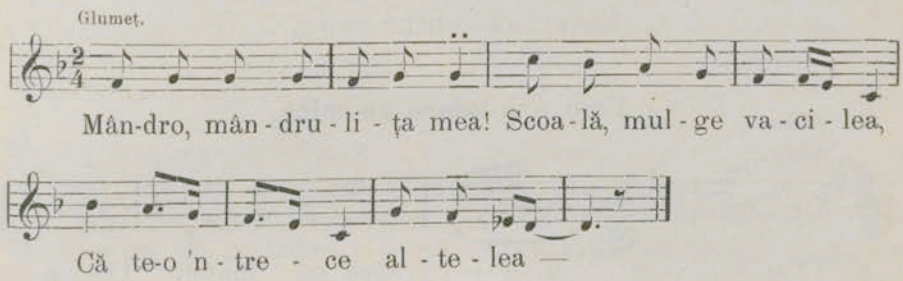

De le-oiŭ mulge, mulge, mulge,
De nu, sân (v)iței ș-orŭ suge,
Și de nu le-oiŭ mulge mâne,
Și-'n ciurdă le-oiŭ da poimâne.

Și de nu le-oiŭ mulge Joi,
Și-'n ciurdă le-oiu da la noi.

Cântec bătrânesc.

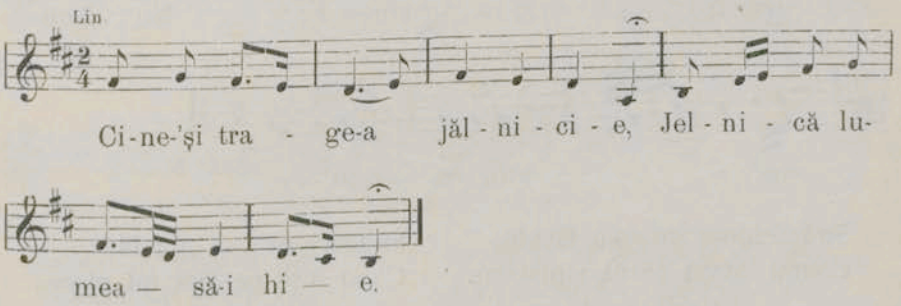

Că io-a jălnicie-amŭ trasŭ
Jelnicŭ în lume-amŭ rămasŭ

Fost'am puiu pădurii.

Lupchii mâncă boi şi ŭoi,
Nu mâncă cochii ca noi.

Lupchii mâncă boi şi vaci,
Nu mâncă copchii săraci.

Ce-o avè lumea cu mine.

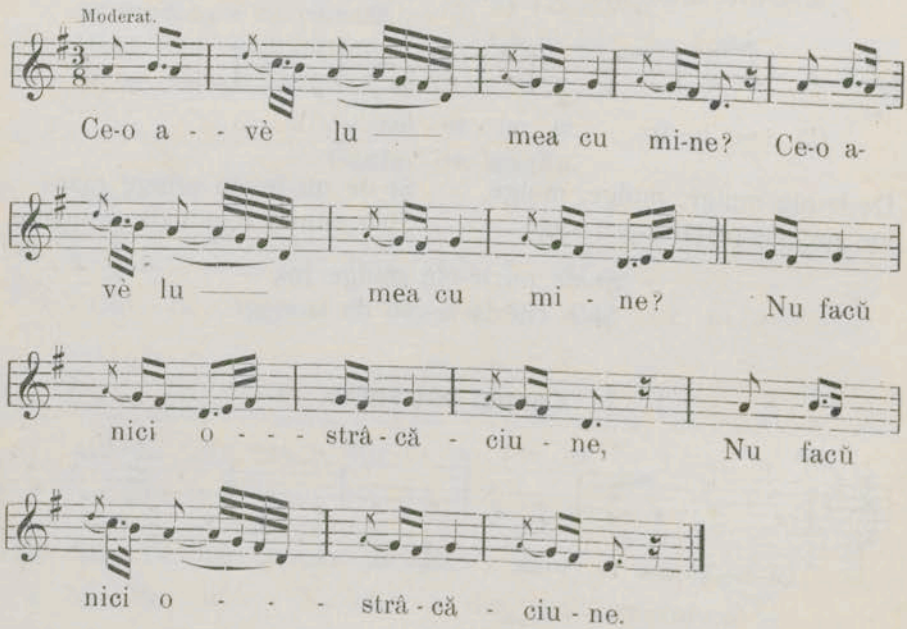

Strâcăciunea ce-amŭ făcutŭ,
C'amŭ iubitŭ ce ñi-o plăcutŭ.

Strâcăciunea ce oiŭ face,
C'oiŭ iubì pe cinĭ iñĭ place.

Cât pe lume oiŭ trăì,
Ce ñi-a plăcè oiŭ iubì.

Bat'-te crucea vale-adâncă.

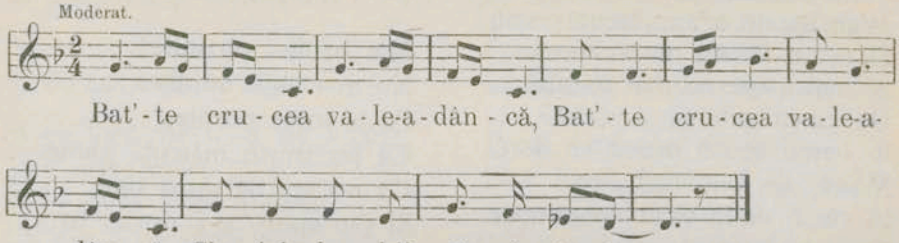

Lupule nu mă mâncà
Păr' va răsărì luna, —
Păr' va răsărì luna,
Să-ñi dau faţă cu mândra.

Spune-i, badeo, maicâ-ta,
Să-ş' puie gurii lăcatŭ,
Să nu mă mai poarte 'n satŭ,
Spuin'ŭ, că te-amŭ fermecatŭ.
Că io grijea nu ţ'o amŭ,
Nice grijea, nici năđejdea;
Că năđejdea dela mine
I ca sârma de subţire,
Să rupe ori az', or mâne.

Şî iarŭ spune-i maicâ-ta,
Să nu-ş bată guriţa,
Cumŭ îş bate căţèua;
Că noi atunci ne-omŭ luà
Cân iè că va sămânà
Înt'unŭ acŭ unŭ hir de macŭ:
De-a vedè, că macu creşte,
De lăsatŭ tragă năđejde;
De-a vedè, că macu sacă,
Să-i spui maicâ-ta să tacă,
Şî atunci — şî nici atunci,
Părà cân vi numărà
Penuţelea de pi-unŭ cucŭ,
Frunzuţelea de pi-unŭ nucŭ.

Cântec ciobănesc.

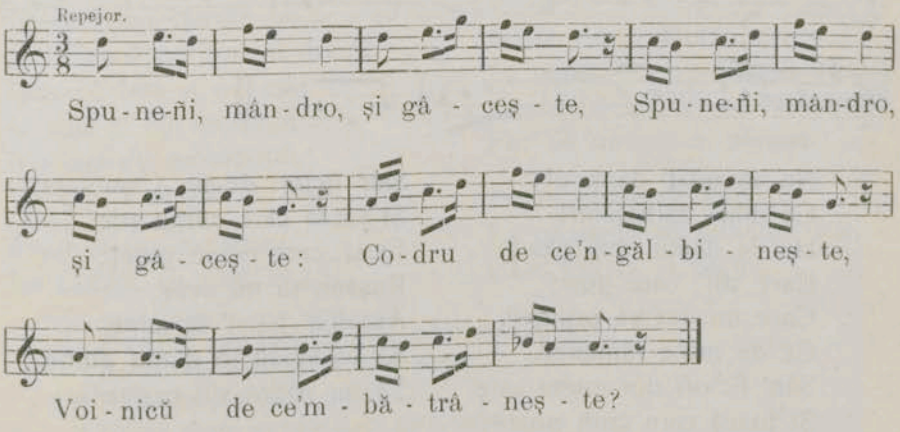

Codru de zăpadă grè,
Voinicŭ de inimă rè;
Codru de zăpadă multă,
Voinicŭ de inimă ruptă.
. . . . . .

Dragu-ñi să mergŭ a munte
S'-auzŭ oilea strâgân',
Pe bădiţa fluerân';
Fluerân' oiţălorŭ
De doru mândruţălorŭ.

Măi bădiţo, bădişorŭ,
Pintu-a d-tale dorŭ
M'am uscatŭ, m'amŭ făcutŭ pomŭ,
Şi m'am făcutŭ omŭ-neomŭ.
Şi maica mereu mă-'ntreabă.
De ce-sŭ galbină şi slabă?
Io i-amŭ spusŭ maicâ cu dorŭ:
Maică, am unŭ bădişorŭ,
Şi cân'ŭ nu-lŭ văzŭ doauă zâle,
Iñi arde inima 'n mine.
Că, maică, cine-i cu dorŭ,
Să uscă, să face pomŭ,
Şi să face omŭ-neomŭ.

Măi bădiţo, strugurŭ bunŭ,
Rupe-tè-'şŭ, şî nu mă-'ndurŭ;
Tè-'şŭ lăsà şî ti uscà
Şi te-o rupe altelea.

Măi bădiţo, prostule!
Nu mai bate nopţîlea
Pe la toate porţîlea,
Că ţ-o spusŭ măicuţa ghine,
Că nu mă dă după tine,
Şi ţ'-o spusŭ ş'-a doaua oară,
Că mai ghine mă omoară
Şi mă svârle 'nt'unŭ părău,
Nu mă bagă 'n neamu tău:
Neamu tău i de ruşîne
Şi mă face şi pe mine.

4. Cântece de joc.

Danţu.[1]

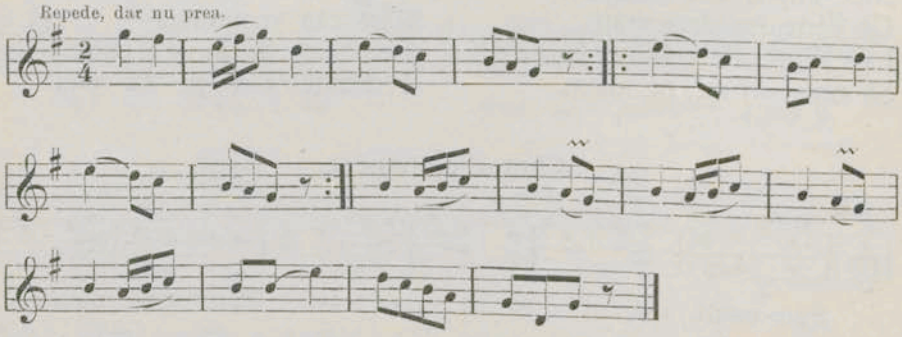

Nu vă uitaţ' danţului
Ca mâţa cârnaţului!
Hai la danţu, măi băieţ',
Care ştiţ', care puteţ',
Care nu, nu vă prindeţ',
Că de mine rămâneţ'.
Sân' ficiori din multe sate
Şi joacă care cum poate;
Sân' ficiori de pe Câmpchie
Şi joacă care cumŭ ştie.
Jucaţ' care cumŭ puteţ',
Ruşâne să nu aveţ'.
Ascultaţ' băieţ' la mine,
Să vă spuiŭ io danţu ghine,
Să nu păţim v'o ruşîne!

[1] Danţul e întovărăşit de versurile ce urmează. Le strigă «căpitanul», de obiceiu cel mai isteţ jucător. Flăcăii, prinşi pe după cap, formează un lanţ care se mişcă spre dreapta sau spre stânga. Afară de figurile speciale ale danţului, toate celelalte mişcări se fac cu paşi mărunţi ca la Sârba.

Foaie verde dodoţălŭ...
La pământŭ şi mărunţălŭ; [1]

Foaie verde foi de socŭ
Şi s'o punemŭ la ñiljocŭ, [2]

Şi pe locŭ, pe locŭ, pe locŭ, [3]
Să v'-arete neica jocŭ;
Şi pe locŭ şi pe hodină,
Ca dracu pe rădăcină;
Şi pe locŭ şi pe uscatŭ,
Ca dracu pe lemnŭ uscatŭ.

Uşurelŭ, mă, uşurelŭ, [4]
Ca să nu ne vătămămŭ,
Că ştî iarna ce păţimŭ,
Dinŭ cenuşe nu ieşimŭ,
Totŭ acolo băciuimŭ.
Uşurelŭ, nu bubuiţ',
Că şi mâne trăbuiţ', —
Trăbuì-viţ' pe dracu,
To' cu sapa la altu.

Numa, numa din călcâie [5]
Ca moara din căpătâie,

Ş'-apoi numa din chicioare, [6]
Ca moara din răşchitoare.
Numa dinŭ călcâie facŭ
Şi iubescŭ pe cinî ñi dragŭ.
Iubescŭ fete şi neveşte,
O sută şi cin'sprăzece
Ş'o fată de protopopŭ,
Care m'o săcatŭ cu focŭ.

Foaie verde ca aluna,
La călcâiŭ cu câte una. [7]

Foaie verde de pe roauă,
La călcâiŭ cu câte doauă.

Foaie verde de gutâiŭ,
La călcâiŭ cu câte trâi.

Foaie verde foi de nucă..
Să-i dămŭ drumu să să ducă, [8]
Să ia fata lu Măciucă,
C'o 'nghiţâtŭ sâmburi de nucă;
Ş'-o 'nghiţâtŭ o nucă 'ntreagă,
Să-i dămŭ drumu să-ş' aleagă.

Foaie verde iarbă mare...
Şî s'o punemŭ şi mai tare;
Foaie verde iarbă neagră...
Şi să-i dămŭ drumu să meargă. [9]

Foaie verde ca aluna...
La pământŭ să punemŭ una. [10]
Câte una la nebuna,
Că-ñi face dinŭ drumŭ cu mâna,
Să mă ducŭ să-i scarmânŭ lâna:
Dracu n'are ce lucrà,
Lâna i-o va scărmânà;
(V)ină, drace, şî te du
Şî-i scarmână lâna tu!

Foaie verde vântŭ cu roauă...
La pământŭ să punemŭ doauă,
Doauă, doauă cu-amândoauă,
Păr' să 'nnoură şi ploauă.

Foaie verde de gutâi...
La pământŭ să punemŭ trâi,
Câte trâi ca la Sighii.

---

[1] Frământă pământul cu paşi mărunţi.
[2] Înaintează, tot săltând, spre mijloc.
[3] Frământă picioarele pe loc.
[4] Numai pipăe pământul cu picioarele.
[5] Fără a pâşi înainte, mişcă numai din călcâie.
[6] Mişcă, tot pe loc, picioarele.
[7] Bat odată din călcâie, apoi de două ori şi în urmă de trei ori.
[8] Se mişcă din loc.
[9] Tropăiturile şi frământările se înteţesc.
[10] Izbesc piciorul odată în pământ, apoi de 2, 3, 4.. şi până de 10 ori.

Câte patru, patru, patru,
C'-o mâncatŭ lupchii mânzatu.
Las' să mânce, mânce-lŭ dracu,
Că fată Rujana altu;
Fată doi şĭ fată trâi,
Cu iei meremŭ la Sighiĭ,
Cu bani frumoş' ni-omŭ lo(v)i.

Câte cinci, că n'amŭ ochinci,
Că le-amŭ ruptŭ jucân' aici.

Câte şasă măi ficiori,
Că-i cu ŭochii negrişori
Şi cu braţu plinŭ de flori.

Câte şepte la păpucŭ..
Ni-o ventŭ vremea să mă ducŭ,
Să pui mânilea pe plugŭ.

Câte optŭ că n'-amŭ cojocŭ,
Că n'-amŭ fostŭ ciobanŭ de locŭ.

Câte noauă, noauă, noauă,
Ciocârlia stă pe oauă.

Şi din noauă păr' în zece,
Căpăţână de berbece,
Bună cu coleşe rece.

Foaie verde troscăţălŭ...
Totŭ pe locŭ şi mărunţălŭ.

Foaie verde tămâiţă...
Plocomente şi guriţă.

Foaie verde solz' de peşte,
Şi s'o punemŭ fomeieşte[1]
Fomeieşte cân' şi cân'
Ca să meargă rumegân'
Rumegân' la tată-so,
Să-i dè straiu şi lepedeŭ:
Lepedeu neţăsutŭ,
Straiu 'n chiŭă nebătutŭ.

Foaie verde foi de socŭ
Şi s'o punemŭ la ñiljocŭ;
La ñiljoc pară de focŭ,
Pe de lături busuiocŭ.
Busuiocŭ verde răsare,
Sămânatŭ de-o fată mare,
Şi săditŭ de-o nevăştè
Care m'am iubitŭ cu iè.
Busuioace nu te coace,
Că n'are cinĭ te culege,
Că-'s fetelea totŭ betege;
La ficiori nu li 'ndemână,
Să ia busuiocŭ pe mână.

Foaie verde cucuruzŭ...
S-'o punemŭ măruntŭ în susŭ.[2]
Susŭ şi susŭ, că verze nu-s,
Că le-o pusŭ bătrâna susŭ,
Şi li-o pusŭ după cuptoriu
Ş-o pusŭ mâţa păzîtoriu
Şi cotocu veghitoriu.
Mâţa mâncă verzelea,
Baba bate fetelea;
Nu le bate cumŭ să bate
Peşte ŭochi şi peşte spate.

Foaie verde de pe roauă..
Susŭ, susŭ, susŭ cu câte doauă;[3]

Foaie verde de gutâi,
Susŭ şi susŭ cu câte trâi,[4]

Foaie verde foi de nucŭ
Şi s'o punemŭ în «Ştellung!»[5]

---

[1] Bat cu piciorul în pământ, dar mai domol şi mai prelung ca în figurile anterioare.

[2] Bat mărunt pământul, apoi sar în sus.

[3] Se bate de 2 ori în călcâie şi de 2 ori în pământ.

[4] De trei ori la călcâie, de trei ori în pământ.

[5] Se opresc brusc, milităreşte.

Sârba ciobanilor.[1]

Brâu.

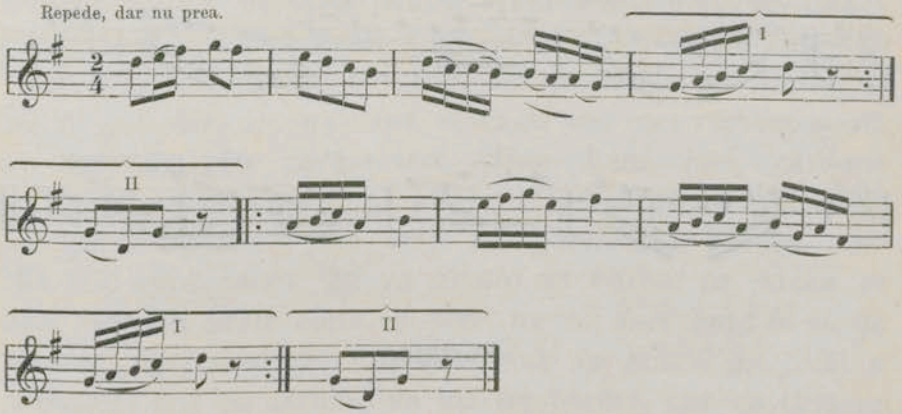

Hățăgana.[2]

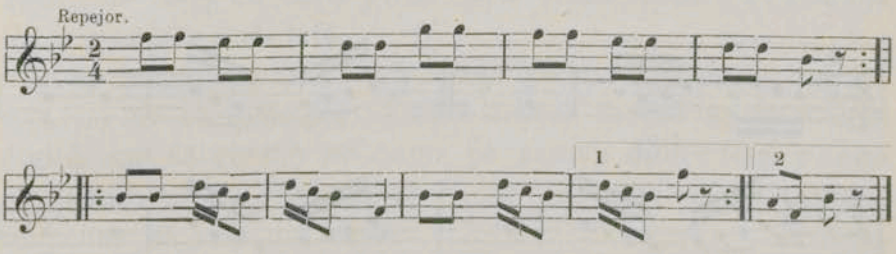

[1] Sârba, un dans adus din România înainte de asta cu vreo 35—40 de ani, seamănă încâtva cu danțul din Rășinari. Sârba o joacă ori numai feciorii singuri, ori feciori și fete laolaltă. Formând un lanț, jucătorii se mișcă, cu mișcări repezi nervoase, spre dreapta și spre stânga, iar vătaful însoțește și aici figurile jocului cu strigături din gură. Strigăturile însă, fiind de provinienţă străină, cred că nu e nevoie să le mai însemnăm în acest loc.

[2] Părechi-părechi, ținându-se de mâni, jucătorii se mișcă și aici după comanda vătafului. Mișcările sunt repezi, ritmul cu cadențe accentuate.

Ardeleana.
(Invârtita)

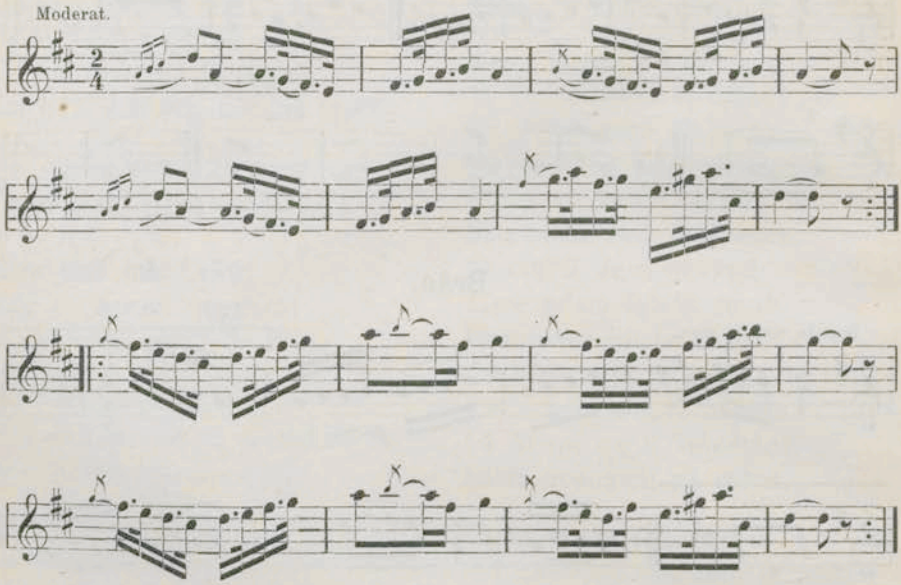

Purtata.

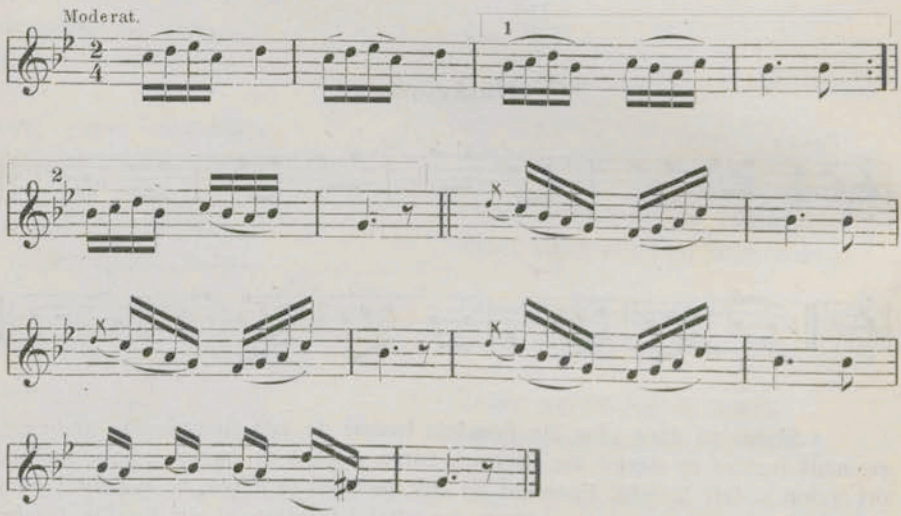

ILIE CRUCIAT

Vrăji, descântece, doftorii băbești.

1. Vrăji.

De ursită.

La casa unor gospodari cu fată mare, se strâng în seara de Anul nou, câte 7—9 prietine de cele cari sunt curioase de a-și cunoaște soartea viitoare. Dupăce mai întâiu se astupă bine ferestrile și se aprind lumânările, o babă iscusită pregătește cele de lipsă pentru vrăjit. Pe o masă se așează, cu gura în jos, mai multe cupe, de obiceiu atâtea câte fete sunt de față, dar precum fetele, așà și cupele, nu-i iertat să fie cu soț. Sub fiecare cupă, afară de una care rămâne goală, se ascunde câte ceva: sare, pâne, bani, inel, cărbune aşchii, fer, lână. Una după alta vin apoi fetele și ridică câte o cupă, fiecare ce-i este ursit să nimerească. Aceea, care află sub cupă pânea, *își va căpătà un bărbat ca pânea de bun*; care dă peste cupa cu sare, *nu va duce lipsă în viața casnică*; care-și alege cupa cu inelul, *va nimeri un fălos și jumătate;* cea cu aşchiile va luà un bărdaș, cea cu lâna un oier, cea cu ferul ferar, iar cea cu cărbunele *are să se aștepte la un bărbat negru cum îi cărbunele.* Râd apoi cu toatele pe socoteala celei cu cupa goală, căci ursita ăsteia e să rămână toată viața nemăritată.

In timpul cât ține vergelatul, fetele nu vorbesc una cu alta, iar de se întâmplă să bată cineva în ușă pe la miezul nopții, sau să cheme pe nume pe careva dintre fete, *e semn că-i necuratul pe afară* și se feresc să-i dea vr'un răspuns sau chiar să iasă din casă.

O fată care vrea să-și vadă ursitul ajunează o zi de Luni, iar seara, spre Marți, când să se culce, ia o bucată de pâne, pe care învârtindu-o de câteva ori pe deasupra unui păhar cu apă, rostește vraja:

Sfântă Luni și sfântă Mart,
Ghine știț' și multŭ umblaț'

Peşte scrisa mè să daţ:
Pe cine o hi să-ñi hie
Ñie de soţâie,
Să-lŭ văzŭ că bè apă din ĭestŭ păharŭ..!

Când firele din războiu sunt pe gătate şi n'a mai rămas decât o singură vergea pe sulul dinapoi al războiului, o fată care-i de măritat prinde această vergea cu dinţii şi merge de se uită în uliţă pe după stâlpul porţii. Pe cine va vedeà mai întâiu pe stradă, din neamul aceluia crede că-i va fi ursitul.

Fetele scriu numele feciorilor râvniţi pe câte un petec de hârtie, pe care apoi, bine împăturate şi învălite în aluat, le bagă în o oală de pământ şi le pun să fiarbă la foc. Aceasta se face la 12 ore din noapte. Se zice că fata va aveà parte de feciorul, a cărui hârtiuţă se ridică şi pluteşte mai întâiu deasupra apei din oală.

In noaptea anului nou, fix la 12 ore, fata de măritat aşează două oglinzi faţă în faţă, iar între ele stă ea, cum a născut-o mă-sa, cu părul despletit şi fără să clipească măcar din ochi. La flacăra lumânărilor de ceară, bărbatul ce-i este ursit i-se va arătà deslușit în oglindă.

Fetele cari duc dorul măritişului se duc în noaptea de Anul nou la grajdul vacilor şi strigă cătră o vacă culcată: «Hăi, în iestŭ anŭ...» «Hăi, înt'altŭ anŭ...» «Hăi, înt'altŭ anŭ...» şi tot aşà pânăce vaca se scoală de jos. De câteori a trebuit să strige până să se scoale vaca, atâţia ani trebuie să aştepte până la măritiş.

Fata care vrea să se vrăjească în ajun de Bobotează, îşi caută, încă de pe la 12 ore ziua, un târş pentru a-l aveà la îndemână noaptea, pe la miezul nopţii. Atunci apoi, tiptil-tiptil, se furişează până la râu şi cu târşul loveşte de câte-vaori în apă. Dacă dimineaţa găseşte târşul cu smicelele încărcate cu ţurţuri de gheaţă, atunci şi bărbatul care o va luà trebuie să fie om cu stare şi din neam bun; contrar, bărbatul ei va fi un «coldan» sau «sărăcon».

In ajunul Bobotezii, când umblă preotul cu crucea, fata de măritat smulge, fără să observe cineva, un fir de busuioc din mătăuzul preotului. Seara se culcă pe locul unde a stat preotul în timpul botezului, iar sub cap își pune brâul în care a învălit firul de busuioc furat și rostește:

Brâu
Brâuleţu ñieu,
Io te facŭ
Lacŭ-colacŭ
Şi te puiŭ noaptea su capŭ;
Da tu încă să-ñi aduci
Pe cinĭ o hi să-ñi hie,
Nie de soţâie:
Înŭ (v)isŭ să-lŭ (v)isăzŭ,
Aievea să-lŭ văzŭ.

Noaptea, în vis, fata vrăjitoare își vede ursitul.

De ibovnicie.

Fetele cari vreau să-și facă de dragoste, se desbracă în pielea goală și-și toarnă după cap unt sau unsoare topită. Cu unsoarea ce se prelinge pe spate și piept se fac scoverzi și cu ele se omenește feciorul râvnit.

O fată care și-a pus ochii pe cutare fecior îl mai poate vrăji și așà, că umple o oală de pământ cu urină, apoi bagă într'ânsa un crucer și-l menește pentru cel îndrăgit. Oala se pune apoi să fiarbă la foc. Când dă apa în clocot se zice:

Cumŭ hierbe oala asta,
Aşè să hiarbă inima lu (cutare)
Şi să n'aivă hodină,
Pără n'o să (v)ină,
La cine-lŭ doreşte
Şi face aieşte.

Pentru a-l face pe cineva — fecior sau fată — să i-se topească inima după cutare, se ia o țiglă nouă-nouță, se zugrăvește pe ea o formă de bărbat sau femee, scriindu-se pe dânsa și numele celui ce li este drag. Astfel, țigla se

bagă în foc şi când e înfierbântată cum se cade, se urinează pe ea, rostindu-se în acest timp cuvintele:

Cumŭ sfârăie ţâgla,
Aşè să sfârăie inima lu (cutare)
Şi să n'aivă hodină,
Păr' n'o să (v)ină.

De noroc.

Cu bobii să vrăjeşte în chipul următor: Se pun grămadă 41 de bobi, se amestecă bine de mai multeori şi se rosteşte vraja:

Patruzăci şi unu de bobghi —
Cum ştiţ rodì şî încolţî,
Aşè să-ñi ştiţ şî ñie gâcì,

iar a doua şi a treia oară:

Patruzăci şî unu de bobghi,
Patruzăci şî unu de fraţ' —
Cum ştiţ rodì şi încolţî
Aşè să-ñi ştiţ şi ñie gâcì.

Dupăce s'a făcut cruce de 9 ori peste grămadă, aceasta se rupe în trei, apoi din fiecare grup se iau tot câte 4 bobi şi se pun deoparte, în grupuri separate. Cu restul de mai puţin de 4 dela fiecare grup se fac, în loc deosebit, 3 nouă grămejoare. Acestea rămân pe loc, neschimbate, pe când grupurile de 4 bobi se strâng din nou într'o singură grămadă şi se urmează ca mai înainte, formând bobii mai puţin ca 4 un alt rând de grămejoare. A treia oară se face tot aşà, ca să căpătăm al treilea rând de grămejoare.

Să zicem că cutare om doreşte să i-se dea de noroc pe 9 boabe. Acum se numără bobii şi dacă se găseşte că-s tocmai 9 în rândul dintâiu, *atunci gândul e împlinit*, iar dacă suma bobilor e alta, omul nostru *s'a fript*. Dacă în cele trei rânduri sunt mai multe grămejoare de 3 bobi, *atunci e mai multă bucurie în împlinirea gândului;* dacă sunt mai multe grămejoare de 4, *atunci au ce au oamenii cu el, de-l poartă atâta prin gură;* dacă sunt mai multe grămejoare de 2 bobi, *cu greu i-se va împlinì gândul;* dacă grămejoare de câte 1 bob din două rânduri învecinate se nimeresc să vină în linia

diagonalei, atunci *înainte de a i-se împlini gândul are să facă un drum mai lung.*

Mai dorind careva să i-se dea cu bobii, femeia ştiutoare aruncă unul din bobii folosiţi, pune altul în loc şi-şi continuă meşteşugul.

De rău duşmanilor.

Omul rău, vrând să scape de duşmani, prinde şi pisează câţiva fapţi, îi frământă în aluatul de pâne şi li-i dă acelora ca să-i mănânce. (Câte odată borboroseşte şi câteva cuvinte neînţelese). Fapţii, zice-se, învie în intestine şi într'atâta se înmulţesc acolo, încât cauzează moartea nenorociţilor.[1]

2. Descântece.

De orice boală.

Nătărău, nătărău,
Roagă-te lu Dumnezău,
Să te ferească de rău!

De nejit.

Mă nejite,
Durduite
Durduite-arŭ Dumnezău,
Să te duci în munţ',
Un'e cocoşu nu cântă,
Un'e omu nu lăcuieşte;
Acolo să sălăşluieşti,
Acolo să coci
Şi să răscoci
Şi pe (cutare) să-l laş' curatŭ,
Şi luñinatŭ,
Ca de Dumnezăŭ lăsatŭ.

De durere de urechi.

Năuce cloci-t'-ei!
Du-te înŭ vârfu muntelui,
Înŭ coarnelea ciutelorŭ,
Înŭ poalelea brazîlorŭ,
Înŭ bătătura ŭoilorŭ, —
Şi să-lŭ laş' curatŭ,
Luñinatŭ,
Ca de Dumnezău lăsatŭ.

După ce a zis descântecul, descântătoarea, cu un fir de busuioc muiat în cerneală, face pe obrazul bolnavului un cerc şi în acesta monogramul lui Christos.

[1] Să mai existe oare vrăji şi practice băbeşti cu menirea de a strică duşmanului, de-a produce boli şi tot felul de nenorociri omului şi animalului? Nu ştiu. Toate sforţările mele şi ale altora, ce aveau de scop descoperirea şi fixarea astorfel de vrăji, au rămas infructuoase.

De urcior la ochi.

Ham, ham, ham, urciorŭ de câne...
Câtŭ îs io câne,
Atâtŭ să mai hi tu părâ mâne!
(Se zice de 3 ori).

De puşchè.

Copiii, cărora li-se fac acest fel de beşicuţe pe limbă, sunt învăţaţi de mamele lor să iasă noaptea afară şi, uitându-se la vreo stea, să zică:

Ştè
Puştè,
Du-te de pe limba mè!

De turbare.

Pe o foiţă de ţigări se scriu, apoi se beau cu apă aceste câteva cuvinte:

Sasora, tatora, opera, arepu, tenetru, rotas.

De deochiu şi obrinteală.

Cu cuţitul se face cruce pe bubă sau în palma bolnavului, apoi se rosteşte descântecul:

Bubă mare,
Doamnă mare;
O făcutŭ doamna o nuntă mare
Şi pe toate bubelea le-o chematŭ,
Numa pe deochetu şi pe obrintitu
Nu l-o chematŭ,
Şi iei rău s'o măniètŭ,
De vârfŭ s'o uscatŭ,
De rădăcină o săcatŭ.

De mâncătură la inimă.

Fata mare prea curată
Pe o bute înfundată
Cu 9 chei aluăţeşte
Şi cu 9 plămădeşte...
Şi cumŭ să adună roadelea câmpului,
Aşè să să adune inima (cutăruia),
Şi cum să adună aluatu după mâni,
Aşè să să adune inima (cutăruia).

De bătaie de soare la cap.

O cofă cu apă neîncepută se ţine astfel ca soarele să se reflecteze într'ânsa. Bolnavul, cu ochii aţintiţi asupra cofei, pronunţă atunci de 3 ori:

Io credèmŭ că soarelea-i în capu ñĭeu,
Da ielŭ i înŭ botă.

ori: Se ocoleşte capul suferindului cu nişte petricele, dela dreapta spre stânga, şi se zice:

Cumŭ să 'ntoarce soarelea,
Aşè să să 'ntoarcă şi soarelea dinŭ capŭ!

De dălac.

Cu un cuţit se face de 9 ori cruce peste bubă, zicând în acelaş timp:

Dălacŭ dălăceşte-te
Şi de vârfŭ cârneşte-te,
Dinŭ ce ieşti
Să nu mai creşti;
Să te tocheşti, cum să tocheşte sarea de faţa apii,
Şi cum să tocheşte cărbunelea de faţa focului.
Dinŭ pământŭ ai ventŭ,
În pământŭ să te duci,
Şi pe (cutare) să-lŭ laş' curatŭ
Şi luñinatŭ,
Ca de Dumnezău lăsatŭ.

Descântecul se face pe o jimblă cu şofran, muiată în lapte, ce se pune apoi pe bubă.

De dalac.

In numele Tatălui şi Fiului etc.
Buba dalacului ce ieşti,
Io aşè te sorocescŭ,
Şi cu mñiere te-'ndulcescŭ
Şi cu rachiu te amorţăscŭ:
Ieş' din (cutare), să să lecuiască, —
Bubă rè,
Bubă sor cu ciuma şi cu moartea
Să te-'ndulceşti ca mñierea
Şi ca izvoru vacii
Şi ca alŭ ŭoii,
Şi să ieşi dinŭ osŭ înŭ carne.
Şi dinŭ carne în chiele,
Şi din chiele cu mătura te-oiŭ măturà
Şi înŭ Dunăre te-oiŭ aruncà,
Şi cu cuţâtu te-oiŭ înţăpà,
Şi înŭ pământŭ te-oiŭ băgà,
Nu înŭ oasă
Păcătoasă.
(Cutare) să rămâie curatŭ
Şi luñinatŭ,
Ca de Dumnezău lăsatŭ.

Acest descântec se rostește de 9 ori după olaltă. Când nu se poate face pe rachiu și miere, se face pe 6 smochine: una se pune pe bubă, una o mănâncă bolnavul, una se aruncă pe talpa casei sau la răspântii, iar celelalte îi rămân descântătoarei.

De deochiu.

În ulcica cu apă neîncepută se aruncă de 3 ori câte un cărbune, rostindu-se tot de atâtea ori cuvintele:

Doi ochi buni ghiruie trâi răi. —
În numele Tatălui și al Fiului și alŭ Sf. Duh, Amin.

De deochiu (la copii).

Când plânge copilul, mama îl linge de 3 ori pe frunte, în cruciș, scuipă tot de atâtea ori jos și zice:

Ciuta îș' linge (v)iță̆lu,
Io-ñi lingŭ cochilu,
De deochiatŭ,
De deșñieratŭ
Maica Precestă ñi l-o datŭ.

ori

Fugi deochete ca vântu
Și te-așază ca pământu!
În numele Tatălui ș-alŭ Fiului ș-alŭ Sf. Duhŭ.
Doi ochi răi o văzt trâi nume bune —
Să ajute Tatălŭ, Fiulŭ, Duhul sfânt.
Io suflu pe cochilu ñieŭ,
Ciuta pe (v)iță̆lu iei.

(Se zice de 3 ori).

De deochiu.

Se scuipă puțin pe fruntea deochiatului și se zice:

De deochiŭ,
De deochiŭ,
Dute dintre ochi,
Dute ca vântu,
Să nu te rabde pământu,
Păr' i ajunge pe domn'-to.
De-o hi de omŭ, să-i crepe boașălea;
De-o hi de muiere, să-i pleșnească țățălea;

De-o hi de fată mare, să-i cază părul;
De-o hi de codru, să-i cază frunza;
De-o hi de iarbă, să i-să scuture florilea...
De 5 ori s'o deochiatŭ,
De 10 ori s'o vindecatŭ.
In numele Tatălui etc.

De deochiu.

Se zice uneori şi despre cel cu durere de inimă că e deochiat. Ca să-i treacă durerea, descântătoarea bagă într'o cupă cu apă câţiva cărbuni aprinşi şi, făcând cruce deasupra cupei, rosteşte descântecul:

Fugi deochi
Dintre ochi,
Dinŭ ghiocu capului,
Dinŭ faţa obrazului!
De-o hi de fată, să-i cază cosâţelea;
De-o hi de omŭ, să-i pleşnească boaşălea;
De-o hi de fomeie, să-i crepe ţâţălea...!

Bolnavului i-se dă apoi să bea, de 3 ori după olaltă, apă de aceasta fermecată, în urmă îl stropesc pe frunte şi inimă, iar ce rămâne în cupă se varsă pe un câne sau la ţâţâna uşii.

De bubă.

Dimineaţa, pe nemâncate, se face descântarea:

Bubă ñică, bubă mare,
Bubă de 99 de feliuri,
Lăteaţă ca broasca,
Amară ca hierea
Şi dulce ca ñierea:
Te scoţŭ de un'e ieşti făcută
Cu 4 posturi înt'unŭ anŭ
Şi cu 2 zâle 'n săptămână.

De bubă.

Bubă roşie, bubă verde, bubă galbină, bubă vânătă, bubă ñierie
Pe toate bubele l'-èi omenitŭ
Şi l'-èi cinştitŭ,
Numa pe buba (cutăruia)
Nu o-ai omenitŭ,
Nu o-ai cinştitŭ.

De bubă.

In numele Tatălui şi al Fiului şi al Sf. Duh!
Bubă mare,
Doamnă mare!
Tu să nu te plămădeşti,
Dinŭ rădăcină să săci,
Să te duci peşte marea roşie,
Peşte marea albă,
Peşte marea neagră
Înŭ munţii Sinăii,
Un'e popa nu toacă,
Nice vonicŭ nu floieră,
Nice cocoşŭ nu cântă;
Şi să laş pe (cutare) curatŭ
Şi luñinatŭ,
Cumŭ de Maica D-nului i lăsatŭ.

(Se zice de 3 ori).

De bubă.

Descântătoarea ia cu degetul ceară din ureche şi, ungând buba, zice:

Soarelea mere înênte, (arătând cu mâna spre soare-răsare)
Buba mere îndărăpt:
Dinŭ ce ieşti,
Să nu mai creşti,
De vârfŭ să te pleci,
Dinŭ rădăcină să seci;
Să te duci înŭ urechilea ciu[telorŭ
Şi-'nŭ coarnelea cerghilorŭ;
Acolo să sălăşlueşti,
Acolo să vecuieşti.
În numele Tatălui etc.

De orice bubă.

Cu ceara ce-o scoate cu degetul din ureche, descântătoarea face cruce peste bubă, apoi, ocolindu-o de 3 ori cu degetul, rosteşte:

Bubă ñică,
Bubă mare,
Bubă de 99 de feliuri,
Dinŭ pământŭ ai ventŭ,
Inŭ pământŭ să te duci
Ş-acolo să te prăpădeşti.

De bubă în grumaz.

Rădăcină,
Cotrocină,
Nu mai prinde rădăcină,
Ca său de câne,
Pi-unŭ bulbucŭ de aurŭ,
Pi-o chiele de taurŭ.

După ce i-s'a descântat, bolnavul se leagă la gât cu spălătoarea vaselor.

De bube în grumaz.

Bubelorŭ
Modâlcilorŭ,
Duceţi-vă dinŭ hiru părului,
Dinŭ vârfu unghiilorŭ,
Dinŭ vinele grumazului,
Şi vă duceţ'

Cum să duce
Prafu de pe drumŭ,
În munţiî Sinăii,
Înŭ copitelea cailorŭ,
Înŭ unghiilea vacilorŭ,
Un'e nu cântă cocosii,
Nici glasŭ de fată mare,
Nici floier de ciobanŭ;
Că cu cuţâtu te-oiŭ rade,
Cu mătura te-oiŭ mătură...

(Se suflă de 3 ori peste bolnav).

De bubă vânătă.

Bubă ai născutŭ
Bubă să scaz',
Să nu mai creşti,
Să nu te mai lăţeşti;
Să te duci
Şi să-lŭ laş luñinatŭ,
Ca argintu de curatŭ,
Cumŭ Dumnezău l-o lăsatŭ,

Smochina, pe care s'a descântat, se leagă la bubă.

De bubă vânătă.

După Paşti, în trei Marţi consecutive, se spală rufe, opărindu-se cu apă ferbinte. Când se face aceasta se bagă degetul cu buba în apă şi se zice:

Opărescŭ bubelea
Nu rufelea!

3. Doftorii băbeşti.

Albeaţă. O scoică de râu se arde în foc, se pisează, se cerne de 9 ori prin dosul sitei şi, după ce se amestecă cu zăhar mărunt, se suflă cu un paiu în ochi.

Tot asemenea se suflă în ochiu excrementul de câne făcut praf.

*Albeaţă.** Câteva fire de păr de câne se trag prin urechea animalului. Vitelor mai mari li se suflă cu o ţeve în ochi scrum de tutun cu sare ori li se rade albeaţa cu un ban nou de argint.

*Anghină.** Se vindecă cu rachiu şi apă de var.

Aprinderea rachiului în om. Balegă de cal se stoarce în lapte dulce şi se bea.

* Insemnăm cu * pe acelea dintre boalele de vite, cari sunt mai cunoscute şi frecvente.

*Aprindere de creeri.** Se foloseşte ghinţură, două ouă bătute şi rachiu de drojdii amestecate laolaltă. Cailor li se introduce acest leac pe nări, iar vitelor cornute pe gură.

Cine se pricepe, înţeapă animalul bolnav în urechi şi-i toarnă pe gât bere cu gălbinuş de ou.

*Aprindere de ochi.** Se suflă în ochi praf de corn-de-şarpe. Când e conjuctiva aprinsă, se suflă zăhar pisat mărunt.

La miei se face să sângereze pleoapa superioară şi apoi se spală cu scuipat.

*Aprindere de pielea pieptului.** Se trage spânz la piept şi se pune apă rece.

*Aprindere de plămâni.** Se vindecă cu rădăcină de spânz ce se trage la piept.

*Aprindere de uger.** Se spală ugerul cu apă rece sau cu rouă. La oi, laptele cel rău se mulge tot mereu şi târla se schimbă în fiecare noapte. Scroafele se oblojesc cu apă rece şi pe spinare se freacă cu apă sărată.

*Aricească.** Se vindecă cu urină şi roauă.

Arsură. Pe rană se pun cartofi pisaţi mărunt, firnais amestecat cu ciară, sau, dacă e la îndemână, ciuperca beşina-calului.

La arsură proaspătă se întrebuinţează laptele acru sau, dacă rana e mai de mult, se pune pe ea baligă de capră neagră, pisată bine şi cernută prin dosul sitei.

Se ia puţină apă ce se alege deasupra când se stinge varul şi aceasta, amestecată cu oleiu de in, se pune pe rană.

Bătaie de inimă. Se mănâncă, presărată cu zăhar, inima încă caldă a unui porumbel spintecat de viu. Dacă bolnavul e femee şi inima trebue să fie de porumbiţă.

Bătaie de soare la cap. Când a «tunat soarele în cap», bolnavul să se afume cu floarea soarelui, ori să i-se descânte.

Boala apei. Se fierbe şi se bea ceapă-de-mare.

*Boala apei.** Vita se înţeapă la splină, ca să se risipească apa.

Boală câneasca. Copilului care sufere de această boală i-se fac scăldături cu zama extrasă din coajă de mesteacăn tânăr.

Un alt leac e cenușa cernută de 9 ori prin dosul sitei. Când se scaldă copilul, cenușa aceasta se așează, în grămejoare, în câte colțuri are albia de scăldat, apoi luându-se în cruciș din grămejoare, se aruncă în apa din scăldătoare.

*Boală de copită.** Când se creapă unghiile, se sloboade sânge din copită, iar dacă animalul șchioapă, se pune pe ea arnică sau mal cu oțet de poame. In caz de aprindere, copita se spală cu apă sărată și piatră-vânătă amestecată cu ou.

*Boală de gură.** Gura vitei se freacă, până la sângerare, cu sare măruntă, amestecată cu făină de cucuruz și piatră-acră.

*Boală la încheieturi.** Se folosește sărătura de carne de porc ce se adună pe fundul vasului.

Brâncă. Foaie de brâncă se aplică pe umflătură.

*Broască.** Limba se înțeapă cu acul ca să curgă sângele cel rău, apoi se freacă, sus și jos, cu sare măruntă.

Bubă. Slăbănogul ori pătrânjelul, fierte în lapte dulce, alină durerea cauzată de orice bubă.

Ca să n'apuce a se coace, pe bube se pune var proaspăt. Ca să grăbească coacerea și spargerea, se aplică, la bubele dureroase și buboaiele oarbe, careva din materiile următoare: ceapă albă coaptă cu seu, pâne mestecată în gură, jimblă presărată cu șofran sau, și mai bine, o alifie numită *ir*, ce se face din rășină topită și plămădită laolaltă cu seu, ceapă albă, ceară, săpun, untură râncedă, unt-de-lemn și miere, uneori încă și cu pâne și tămâie.

Bubele se mai vindecă și cu *străgheață*, un amestec de lapte dulce, foi de pătrânjel și săpun, care mai înainte de a se folosi se încălzește bine la foc. După spargere, pentru scoaterea răutăților din bube, se pun pe acestea frunze de calapăr.

Buba din față se lecuiește cu sucul unui beţigaş de alun, care e lăsat să ardă încet pe foc.

Buba neagră se spală cu decoct de brustur sau se pun pe ea frunze pisate de brustur.

Bubă rea. v. *Dalac.*

Bubă vânătă. Se trage un fir de arniciu vânăt prin bubă şi după aceasta se pune pe ea polbeal.

Buba vânătă se poate tămăduì şi cu iarbă neagră.

Bube dulci. Se vindecă cu jalbă albă. Uneori se ung cu suc de rostopastă.

Căderea mușchilor. Flori de soc se fierb cu vin până ce scad dela 3 litri la 1 litru, iar zeama se bea.

Bolnavul se mai tămăduieşte şi aşà, că face scăldături ori lasă să-l «calce de muschi».

*Călbează.** Oilor călbejite li se dau în mâncare coji de nucă verde ori funingine.

Călcătură. Unele babe recomandă să se despice în două un sobol, să i-se scoată inima şi, până ce bate încă, să se învălească în pâne şi să se mănânce. Boala, zic ele, trebue să se vindece încă în aceeaş zi.

*Călcătură.** Animalul se afumă cu tămâie. E bine să se pună tămâie şi în mâncare, dar nu e bine ca animalele mai mici să zacă sub vatră.

*Căpiere.** Ciobanii mai iscusiţi vindecă de căpiere, scoţând băşica rea din capul oii şi ferindu-o pe aceasta de vânt şi răceală.

Cârcei. De cârcei poţi scăpà, frecându-te în 3 Marţi după olaltă cu ţărâna luată de pe lângă tulpina unui gutuiu.

Ch..area în pat. Ce face mama, când copilul ei se urinează în pat? Intr'o Duminecă, când iese din biserică, pune furca în brâu şi începe să toarcă, iar oamenilor cari se miră de aceasta le zice: «Nu vă ñiraţ de mine, — ñiraţî-vă de băiatu ïesta că să ch.şă în patŭ!» Se crede că astfel se tămăduește.

*Ch. șatul cu sânge.** Scoarță de fag, rasă și amestecată cu tărâțe, se dă în mâncare.

Cirmuluială. Lămâie presărată cu zăhar se mănâncă. Se freacă cu oțet de poame pe la încheieturi.

Ciumă. Se strâng nouă babe și la olaltă cos o iie pe care trebue să o dea gata într'o singură zi. Iia se pune apoi într'un par la un capăt de sat, *pentruca ciuma, când se apropie de sat, să o vadă și să se întoarcă înapoi.*

Coleră. Se bea apă caldă cu unt-de-lemn și zahăr.

*Cotonogeală.** Se vindecă cu sărătura de pe fundul albiei, în care se ține carnea de porc.

Cufureală v. *Urdinare.*

Cur de găină. Se vindecă, ca pretutindeni, cu mămăligă caldă care, după ce a fost lăsată să stea câtva timp pe rană, se dă ca să o mănânce găinile.

*Curgerea ch. șatului.** Cailor suferinzi li se dau în mâncare ouă bătute.

Dalac. Frunză de dalac, buretele dalacului sau usturoiu amestecat cu untură se pun pe bubă.

Dacă vrei ca buba să-ți treacă mai curând, pui jur-împrejur aluat de grâu, presari deasupra praf de pușcă și îi dai foc. Buba arde până la rădăcină și se tămăduiește.

*Dalac.** Buba se arde de jur-împrejur cu un fier încălzit în foc ori, și mai bine, cu praf de pușcă.

De-a geaba. Când vita e «morângavă» și umblă ca amețită, se zice că are «de-a geaba». Se ia o cârpă de cap și, ocolind cu ea de 3 ori vita, se atinge tot de câte 3 ori crucea spinării. Acelaș lucru se face cu un fir de paiu luat de jos cu două degete (degetul arătător și mic) dela o mână.

Oaia bolnavă o ridică ciobanul în sus și, ținându-o așà suspendată în aer, o bate cu căciula de câteva ori pe sub foale.

Degerătură. Cartofi rași pe răzăitoare și încălziți puțin se pun pe organul degerat.

Fierea de porc servă şi ea la vindecarea degerăturii.

O albitură se înmoaie în vinarsul în care s'a pus să stea câtva timp o rădăcină de spânz, apoi se oblojeşte cu ea organul degerat.

Deochiu. Icoana Maicii Domnului, zugrăvită pe sticlă, nu pe hârtie, se spală cu apă dela Bobotează şi aceasta se dă bolnavului să o bea.

Din trei colţuri ale mesei se taie 3 aşchiuţe, se pun într'o lingură de apă dela Bobotează şi se beau.

*Deochiu.** Din cele 4 colţuri ale uşii şi ale mesei se taie, deacurmezişul, 8 aşchiuţe şi acestea, dimpreună cu 1 ac de cusut şi 9 gătejele bifurcate, luate dela o mătură, se pun să fiarbă în o ulcică cu apă. Luându-se apa dela foc, se varsă într'un blid, unde stă un timp oarecare, apoi se stropesc cu ea oile şi alte vite bolnave.

Durere de cap. Se folosesc frunze de curechiu verde, foi de nuc, foi de hrean, aluat sau oţet de poame. Uneori bolnavii se aburesc cu pleavă de fân sau cu vin. In cazul din urmă, luând un straiu în cap, se pleacă deasupra unei strachini şi înhalează aburii ce se produc tornând vin peste o cărămidă fierbinte din fundul strachinei.

Durere de dinţi. Cu cotorul busuiocului, muiat în negreală, se însemnează pe obrazul bolnavului monogramul lui Christos.

Durerea de măsele se mai poate vindecà cu aburii ceaiului de măsălariţă ori cu spânz, punându-se un firicel din această buruiană în măseaua stricată.

Hreanul fiert cu vin, mămăliga nesărată, ceaiul făcut din scoarţa de stejar amestecată cu peatră acră, zeama de cimbru şi sărpun amestecate cu tămâie, ceaiul cucuruzului de brad, ţinute câtăva vreme în gură, încă alină durerea de măsele.

Mai de mult, durerea de măsele se lecuià aşà, că sâmburii de masline se pisau mărunt-mărunt şi praful astfel căpătat se puneà în o lulea veche cu ţeavă nouă şi se trăgeà fumul în gură.

Durere de foale. Zeama extrasă din frunze de giugiumă se bea, iar frunzele acestei plante se leagă la foale. Tot asemenea se leagă pleava fiartă în vin.

Rachiu de drojdii curat (½ dl) şi cafea măcinată (1½ dg) se amestecă într'un păhar şi se bea.

Se tămăduieşte şi în felul următor: Bolnavul se freacă bine cu unsoare peste mijloc, apoi, fiind culcat pe spate, i se pune pe pântece un fitil aprins ce se fixează într'un pristăn dela un fus de tors şi aşà se acopere cu un păhar de sticlă. Acest fel de lumânare, după ce a absorvit tot oxigenul de subt păhar, se stinge şi se produce în acel loc o umflătură: se zice, că e sângele cel rău, care s'a strâns acolo şi care după aceea se împrăştie în întreg corpul.

Se mai întrebuinţează, la stricarea stomacului, ghinţură fiartă înăduşită într'o oală nouă de pământ. Se bea cu vin sau rachiu, pe inima goală.

Durere de gât. Contra durerii de gât se mănâncă mult usturoiu ori, şi mai obişnuit, se freacă cu el la partea dureroasă.

Se înfăşoară la gât masline pisate şi amestecate cu untură râncedă, iar, în lipsa acestora, mămăligă nesărată.

Durere de inimă. La durere de inimă se bea oţet amestecat cu spuză ori se mănâncă cu apă pâne sfinţită în ziua de Paşti.

Durere de ochi. Bolnavul se şterge pe ochi cu roua de pe mai multe flori.

Durere de şele. Se pune cărămidă încălzită sau curechiu proaspăt încălzit.

Se cheamă, dacă e pe aproape, o femee care a avut doi gemeni şi aceasta îl calcă pe bolnav pe şale.

Durere de spate. Bobolnicul se încălzeşte la foc şi aşà caid se pune la spate.

Durere de urechi. Când cineva nu aude de o ureche sau de amândouă, picură în urechi câte o picătură căldicică de oloiu de nucă amestecat cu unt-de-migdale ori zeamă de urechelniţă pisată.

Se mai vindecă surzenia sau durerea de urechi şi aşà, că se fierbe la un loc miez de pâne şi untură de bou şi, aşà calde cum sunt, se pun pe urechi.

Alteori, o fâşie de pânză curată se unge pe o parte cu ceară şi apoi, răsucită în formă de pâlnie, se întroduce cu un capăt în ureche. La celalalt capăt i-se dă foc şi se lasă să ardă încet până ce scoate toate răutăţile din ureche.

Durerile naşterii. Pentru a se uşură durerile naşterii, se fierb flori de săcară sau de teiu sau de muşăţăl şi se dă femeii să bea zeamă de aceasta până-i încă ferbinte.

Femeea se mai afumă cu balegă de cal uscată sau bea vinars amestecat cu unt-de-lemn.

Se crede că ţinând la nas, în timpul facerii, planta mâna-maicâ-Domnului, femeea naşte mai cu uşurinţă.

Ferbinţeli la picioare. Pe un fer ars în foc se presară făină de cucuruz şi scrumul căpătat se pune pe rană.

Flori albe (Leucorea). Femeii i-se fac injecţii cu apă de var. In timpul cât ţine boala femeea nu bea beuturi spirtuoase.

Liliac alb de furat se ţine o vreme oarecare în rachiu de drojdii şi apoi se bea.

Forăitură. * Râmătorului i-se dă în mâncare piatră-acră arsă.

Frântură. Se face o alifie din săpun, albuş de ou şi drojdii de vin şi se unge cu ea organul frânt.

Sunt bune, zice-se, şi piliturile de aramă, dacă se beau în vreo câteva dimineţi cu rachiu curat.

Friguri. Floarea de friguri se fierbe cu vin sau cu lapte dulce şi se bea.

Floarea cocoşeilor, stând timp mai îndelungat în o sticlă cu rachiu, ne dă o materie roşietică care se bea în răstimpuri.

Lopeţică se pisează mărunt, se sară binişor şi apoi se bagă în ciorapi, ca să ajungă la tălpile picioarelor.

Câte o capră de cele negre vine uneori dela păşune cu frunză de mesteacăn în gură. Frunza aceasta se pisează mărunt şi se bea cu vinars.

Dacă frigurile provin din mâncare, atunci ce a mai rămas din această mâncare se arde în foc, iar scrumul astfel căpătat se bea într'o lingură de apă.

Doftorii reputate mai sunt: Foliolele frunzelor de siminichie, vinul fiert cu sare şi piper, foaie de oleandru pisată şi amestecată cu rachiu, ceaiul de urzici crăieşti. Pentruca acestea să aibă efectul dorit, bolnavul trebuie să stea la căldură.

*Friguri.** Le vindecă cu zeamă de muşăţăl dreasă cu unsoare şi ouă.

Furteaţă. Se destramă din orice fel de pânzătură un fir, se amestecă cu miere şi cimbru şi se pune pe rană. Când e tocmai la început, rana de pe gingei se freacă bine cu sare.

Gălbinare. Bolnavul strânge crăngi dela 9 nuci, le arde, iar cu cenuşa lor face o leşie în care se scaldă, odată sau de mai multeori. Dacă vrea să grăbească însănătoşarea, poate să şi bea din această leşie.

Se mai poate vindecà (la om şi animal), dar numai dacă a fost observată îndată, cu rădăcina de ştevie, fiartă în lapte dulce şi pusă să stea undeva la răcoare o zi întreagă. Ca beutură tămăduitoare se mai recomandă rachiul în care a stat, trei zile dearândul, rădăcină de alui.

Uneori se dă bolnavului să mănânce o stafidă în care s'a pus un fir de mătasă galbenă, având acesta dimensiunile corpului. (Lăţimea se măsură dela extremitatea dreptei, cruciş peste coşul pieptului, până la extremitatea stângei). Se cere ca şi firul să fie de mătasă neagră, dacă gălbinarea e de cea neagră.

*Gălbinare.** Animalului i-se trag pleoapele în jos şi se împunge carnea din unghiul ochiului cu un ac, apoi tot din acel loc se taie puţinică carne cu cuţitul şi cu

vârful acului se trage pe gura animalului. Operaţia trebuie făcută încă înainte de asfinţitul soarelui, căci altfel nu mai este mijloc de tămăduire.

Gâlci. Cu cotorul unui fir de busuioc, înnegrit cu scrumul de pe fundul căldării, se scrie pe faţa omului monogramul lui Christos şi tot atunci bolnavului i-se descântă.

Se mănâncă hrean şi se bea rachiu. Ca să spargă, se înfăşură la gât bostan prăjit cu untură de porc.

Guşe. Aţa, cu care au fost legate mânile mortului, se dă guşatului ca să şi-o lege de gât. Se crede, *că precum seacă mortul, aşà o să secе guşa celui ce o are.*

Apa rătăcită în scorbură de fag se adună într'o sticluţă, de unde se bea cu lingura seara când iese luna.

*Guşă.** Guşa o capătă mieii când beau din bălţi cu apă stătătoare sau din pietre bortilite. Ciobanii, cari ştiu tămăduì de guşă, iau coajă verde dela câţiva nuci, o fierb pânăce se capătă o zeamă groasă, pe care o strecură prin sită şi din care dau apoi mieilor cu linguriţa 5—6 zile dearândul.

Guturaiu. Bolnavul se afumă cu oţet de poame, cu făină de cucuruz şi cu obeală uzată.

Guturaiu. * Se bagă piper în urechile calului ori i-se toarnă pe gât unt-de-lemn cu gălbenuş de ou şi unt de vacă. La guturaiul cronic i-se ţine sub nas ceapă sărată.

*Hăbăucie.** Se sloboade sânge din vâna grumazului, se pune apă rece pe cap şi se freacă întreg corpul cu terpentină.

Un bun leac e şi rădăcina de spânz.

Încuietură (Constipaţie). Se pun într'o tigaie două linguri de sare şi una de miere şi se lasă să se prăjească la foc până se învârtoşează. Această materie se întroduce, pânăi încă caldă, în şăzutul bolnavului.

Un alt leac, tot atât de bun, e unt-de-lemnul amestecat cu unt de vacă şi cu gălbenuş de ou. Se beau dupăce se iau dela foc.

Se mai bea, pentru constipaţie, unt-de-lemn cu apă caldă şi zăhar sau oloiu cu făină de cari.

*Încuietură.** Caii, când sunt constipaţi, se freacă pe întreg corpul cu paie uscate. Porcilor li se dă să bea rachiu ori apă tare sărată.

Inimă rea. Cine sufere de această boală e bine să mănânce coacăze, fie proaspete, fie uscate la soare. Se mai recomandă rachiu de drojdii cu mămăligă caldă, cafea nefeartă şi scrobeală.

Intâmpinare. Bolnavul se posodeşte pe la încheeturi, mai întâiu cu apă domoală, apoi tot mai rece. Dacă e slab, bolnavul să bea înainte de scaldă vin cu unt-de-lemn.

Jeguială. Ceapă friptă în său se înfăşură la piept ori se bea lapte dulce amestecat cu untură râncedă.

Junghiuri. La junghiuri, vătămături, frânturi etc. se întrebuinţează, atât la oameni cât şi la animale, *leacul de 9 feliuri.* Se compune din următoarele 9 materii: vin (1·5 l), rachiu de drojdii (2 dcl), miere de stup (2 dcl.) balzam-de-Ierusalim, zăhar galben (10 dg), zinabor măcinat (1 gr.) şofran (1 gr.) camfor (1 dca), unt-de-lemn (½ dcl.) Toate aceste materii se amestecă într'o oală curată, apoi oala să astupă cu o bucată din vatra pânii, de o circumferenţă la fel cu gura oalei, iar pe de margini se lipeşte, ca să nu răsufle, cu aluat. Astfel astupată, oala se pune să fiarbă la foc domol. Bolnavul, culcat în pat, bea din această medicină 1 dl dimineaţa şi tot atâta seara. Inainte de întrebuinţare însă, doftoria se încălzeşte din nou şi se agită puţin ca să se amestece materiile.

Se întrebuinţează, aplicându-se pe junghiuri, încă şi foaie de tutun sau hârtie vânătă, amândouă unse cu miere.

La cazuri mai uşoare se mănâncă ou fiert, pe care s'a presărat puţintel cinabor măcinat, sau gălbinuş de ou amestecat cu cărămidă măcinată.

*Lăcomia scroafelor de a-şi mâncà purceii.** Li se dă scroafelor să mănânce borhan de oaie fiert.

*Lăpădarea purceilor.** Scroafelor li se dau în mâncare mațe de ariciu fierte.

Leșin. Spuză de cenușă se bea cu oțet ori se folosește ceaiul de giugiumă-creață.

*Limbrici.** Se ia fiere de bou și mure de câmp și, amestecate una cu alta, se pun pe pântecele bolnavului. Aceasta se repețește de mai multe ori.

Alt chip de vindecare e următorul: Una sau două căpățini de ceapă, încă de cu seară, se taie mărunt și se pun într'un vas cu apă unde stau peste noapte, iar dimineața, pe nemâncate, se bea din apa aceasta.

Ajută și usturoiul mâncat crud.

*Limbrici.** Se dă pleavă cu sămânță de limbrici. Oile se curăță așà, că se lasă se pască prin holde verzi.

Lingoare. Bolnavul se spală pe tot trupul cu oțet și cu apă și se hrănește numai cu lapte.

*Linte.** Se folosește apă de mazăre.

Mătrice sau *Plânsu-cel-rău.* Copilului nou născut, care sufere de această boală, i-se stoarce în gură suc de ceapă ori i-se dă slănină rasă de pe șoriciu.

Sunt reputate și ceaiurile de anison și romoniță.

*Mazăre.** In contra mazării la râmători se recomandă zeama de giugiumă.

Mirosul din gură. Se ține în gură coajă de rodie.

*Mucărie.** Pentru vindecarea mucăriei la cai se ia o rudiță de oțel și dupăce se arde bine în foc se aduce, cu un capăt, în atingere cu puțină pucioasă. Când aceasta începe a se topi, se lasă să picure într'un vas cu lapte (1 l.) care apoi se dă calului să-l bea.

Mușcătură de câne turbat. Se pisează de vii și apoi se prăjesc pe foc câțiva raci, iar scrumul astfel căpătat se bea cu vin. Rana ci-că s'ar fi vindecând și numai punând un rac viu la mușcătură sau legând rana cu părul cânelui

turbat. Celce vrea să grăbească vindecarea, părul de câne făcut scrum îl bea într'o lingură de apă.

Muşcătură de şerpe. Se leagă la muşcătură soc pisat între 2 lespezi de peatră sau se bea apa, în care a fost pusă să se înmoaie coajă de rodie.

Cu laptele, cu care s'a spălat o piele de şarpe sau un ban de argint, se spală în urmă şi rana.

*Năduşală.** Se pune ghiaţă la piept.

*Năsădeală.** Animalul se înţapă sub limbă sau în cerul gurii şi apoi se freacă, în acel loc, cu sare.

Nedurmire (Insomnie). Se bea o ceşcuţă cu apă în care s'au muiat flori roşii de mac.

Negei. Cu sucul ce curge din buruiana laptele-cânelui se ung negeii şi unghiile stricate dela mâni şi picioare.

Cu gunoiul măturat în zi de Dumineca, când toacă în biserică, se freacă bine la negei.

Când se aduce cofa plină cu apă, cel cu negei bagă, pe furiş, mâna în apă, ca să se ia la celce va bea apă din cofă.

Neputinţa bărbătească. Omul îşi face de mai multe ori scaldă cu apă nu prea rece. In scăldătoare bea câte puţin vin vechiu şi-şi «bate pasărea trupului».

Nevoia Mărinii v. *Călcătură.*

Obrinteală. Cu apă rece şi făină de cucuruz se face *smintit* (terciu) care, după ce s'a aplicat pe locul inflamat, se leagă cu lână neagră nespălată.

Vara, când dă frunza curechiului, se poate întrebuinţă şi aceasta pentru obrinteală.

Oftică. Hrean amestecat cu miere de stup se unge pe pâne şi se mănâncă.

Iarba codrului, fiartă cu miere, se mănâncă cu lingura, dar nu mai mult de 2 linguriţe pe zi.

Trei fire de jale într'o jumătate litru de apă îndulcită să bea.

Murele fierte cu untură, apoi ceaiul de nalbă încă se întrebuinţează împotriva ofticei.

Coada-şorecelului, culeasă înainte de Sf. Gheorghe, şi untură de vită se fierb înăbuşit, aşà ca să nu răsufle, într'o oală de pământ. Din acest leac se bea de 3 ori pe zi.

*Oftica.** Sare umedă se pune, într'o cârpă, la foc de se coace, apoi se zdrobeşte mărunt şi se dă vitei să o mănânce cu tărâţe.

Când se «coace» oaia la plămâni, i-se face următoarea operaţie: In o căldare cu apă fiartă se înmoaie vârful urechilor, se răsfrânge lâna din vârful cozii şi se înmoaie şi aceasta în apă ferbinte. Apoi, ca să nu răsufle, oii i-se ţine gura încleştată, iar pe nări îi suflă aier ca să se umfle cât mai tare. In acest timp un om prinde oaia pe de desubt şi o scutură bine-bine, «ca să se desfacă măruntaiele (plămânile) de coaste». Inainte de a umflà oaia, i se bagă pe gură o mână de sare. Aceasta se face dimineaţa pe nemâncate, de două sau trei ori după olaltă.

Ologeală. Se freacă cu untură de urs şi unsoare de şarpe sau cu gaz şi cu rachiu cu sare.

Opăreală. Se întrebuinţează foaie de arin şi făină de cucuruz.

Oprirea udului. Se întrebuinţează, ca cele mai bune diuretice, fiertura de pătrânjel şi chimen, de rădăcina grâului şi de coajă de mesteacăn.

Ceapa fiartă se leagă la pântece, iar rădichea fiartă cu vin sau rădăcina de spânz (7—10 fire) plămădită în rachiu se beau.

Unii vindecă zăpreala cu ceaiu de mătasa cucuruzului sau beau substanţa unsuroasă şi amestecată cu sânge, care s'a adunat pe fundul vasului în care a stat, timp de câteva zile, carne sărată.

*Oprirea udului.** Oilor şi cailor li se dă pe gură oloiu de sămânţă.

Orbu găinii. Zamă de lămâie se stoarce în ochi.

*Os mort.** Se coc în cuptor două pâni mici şi, până-s încă ferbinţi, se taie în două şi se aplică pe osul mort.

Otrăvire. Se bea apă caldă.

Păducel. La degetele picioarelor, acolo unde se simte mâncărimea, se pun mere pădureţe coapte.

Păduchi. Rădăcina de omeag se fierbe şi cu zeama se spală pe cap.

*Păduchi.** E întrebuinţat mai ales petroleul şi uleiul rânced.

*Pauca.** Pe aceste umflături dela picioarele cailor se aplică ferul ars în foc, ca să se scurgă din ele veninul.

Pecingine. Unii scapă de pecingine, ungându-se cu sucul stors din coajă verde de nucă sau din laptele cânelui. Alţii pun mămăligă nesărată ori freacă pecinginea cu săpun şi o lasă aşà peste noapte. Dimineaţa următoare se unge locul săpunit cu unt-de-lemn.

*Pecingine.** Se spală cu rădăcină de şteregoaie sau cu apă din scorbură părăsită. Se mai freacă cerul gurei şi cu piatră acră.

La purcei se vindecă pecinginea aşà, că se unge cu gras de cartaboşi.

Pojar. Trupul bolnavului se freacă cu rachiu de drojdii şi pe urmă se învăleşte cu un cearşaf muiat în moare caldă.

Puşchè. v. descântecul.

Rac (la femei). Se fac înjecţii cu apă de var.

Răceală. Se întrebuinţează cu folos ciaiul făcut din frunze de teiu sau din flori de nalbă, din care se beau mai multe cesculiţe pe zi.

Cu aburii foilor de nuc sau de boz se fac inhalaţii, iar cu frunzele de boz scaldă de picioare.

În pripă, până încă nu s'a declarat boala, e bine să oblojeşti partea răcită a corpului cu flori sau frunze de spânz cât se poate de calde. Rădăcina de spânz, ca la 5—10 firi-

cele, se pune într'o sticlă cu rachiu unde stă cam o zi, apoi se bea câte puţin din această doftorie.

Se mai bea în contra răcelii vin fiert cu rădăcină de breiu ori această buruiană se rade pe răzătoare şi se leagă la partea răcită. Băşica ce se produce, după deslegare, se sparge.

Piperul fiert cu vin îndulcit se bea cald pentru a asudă.

*Răceală.** Zamă de muşăţel, două ouă şi o lingură de unsoare se bat bine la olaltă şi i-se dau animalului pe gură. Se vindecă şi în felul acela, că animalul se freacă cu paie până se înfierbântă.

Cailor răciţi li se acaţă după cap o traistă cu ovăs înfierbântat. Râmătorilor răciţi la stomac li se dă să mănânce sânge de porc sărat.

Răguşală. Se bea lapte dulce, fiert cu ou bătut, ori se mănâncă ouă proaspete nefierte şi nesărate.

Se face abureală de pleve şi se bea ceaiu de giugiumă.

Râie. Pentru râie se foloseşte var stâns şi cenuşă. Se spală cu săpun şi cu apă caldă ori cu leşie făcută cu cenuşa lemnului de stejar.

Râie. * La râie ajută zeamă din rădăcină de şteregoaie. Se mai întrebuinţează cu folos tutun de cel tare, care se fierbe (1 kg. la 4—5 litri apă) cu puţină cenuşă sau găinaţ şi apoi, cu această zeamă, se spală vita bolnavă.

O mierţă spânz se fierbe într'o căldare până când iese toată puterea din el. Pe urmă îl strecură, ca să rămână leşia limpede. In leşie bagă ca la 1 litru de unsoare şi apoi se pune la fiert pânăce seacă leşia şi rămâne numai unsoarea. Înainte de a se unge cu ea vita bolnavă, această unsoare se amestecă cu piatră vânătă pisată mărunt.

Răni. Rănile se ung cu petroleu sau se aplică pe ele părăgină, frunze proaspete de brustur, boz, calapăr, coada-şorecelului ş. a.

Uneori se spurcă rănile cu scrum de brăcinar. Se ia un brăcinar vechiu care a fost ţinut timp îndelungat în o oală de pământ şi, dupăce se rade bine cu un cuţit, scrumul astfel căpătat se freacă pe rană.

Rapăn. Răpănosul îşi face scăldători cu leşie şi se unge cu untură sau cu grăsime de cartaboş.

Rapăn. * Cailor răpănoşi li-se fac cataplasme cu apă rece sau cu glie.

Răsfulg. * Deşi cu puţin rezultat, totuş încearcă unii să tămăduiască de răsfulg frecând oaia bolnavă cu lapte sau cu un ban de argint. Alţii încearcă cu scrum de curea, arsă în târla oilor. Scrumul se amestecă cu tărâţe şi se dă oii bolnave.

Se zice, că pentru vite mari e bun scrumul de tutun suflat în ochi ori părul de om sau de câne tras prin urechi.

Reumatism. Bolnavului i-se fac scăldători sau cu ghiocei, sau cu odolean, sau cu foi de nuc, sau cu frunze de boz. Dupăce s'a aburit ori s'a scăldat, bolnavul se culcă în pat şi se acopere cu o învelitoare groasă ca să asude. Aceasta se face timp de mai multe zile.

Umflăturile articulare reumatice se mai tratează cu oţet şi sare. Bolnavul se freacă cu acestea pe unde îl doare.

Roşaţă. Se vindecă cu ou roşu dela Paşti, care se poartă de câteva ori — dela stânga spre dreapta — împrejurul petei roşii.

Sângerătură. * Oile ce sufer de această boală se pun să alerge mult, apoi li-se creastă urechea ori li-se bagă pe nas un gătej şi se lasă să le curgă sângele în gură.

Şcală (racină). Inainte de a începe să coacă, piciorul se curăţă bine de murdărie (cu o frânghie nouă se trage printre unghii) şi se aplică pe umflătură piatră vânătă, pisată mărunt şi amestecată cu sare. Pentru a preîntâmpina boala, ciobanii duc oile prin iarbă cu rouă şi le întorc pe drum prăfos.

*Scorbut.** Se dă de beut apă de nalbă.

Scrântitură. Scrântitoare, pisată bine, se pune călduță la organul scrintit.

Scrofuri. Când se culcă, bolnavul se leagă la grumaz cu smintit din făină de cucuruz.

Scurgerea pe nas a sângelui se oprește cu sărpun.

*Scurgerea pe nas a sângelui.** Două fire de paiu se pun cruciș și se țin așà ca să picure sângele pe ele.

Scurgerea pe țeavă (Sculament). Foi de pătrânjel se fierb cu lapte dulce și se beau.

Se mai bea bere ferbinte.

Scurtă. Dacă se pune pe scurtă oțet, ea nu mai coace, dar dacă se lasă să coacă, nu mai ajută decât *irul* care, aplicat pe umflătura dela subsuoară, o face de se trage.

Șerpe în om. Șarpele se poate scoate din om, dacă acesta se leagă cu capul în jos deasupra unui ceaun cu lapte clocotit. Aburii din căldare, ce-i inhalează bolnavul, fac șarpele să iasă pe gură afară.

Sfreanț. Bolnavul ia un straiu în cap și se afumă cu cinabor.

Cinabor cu rachiu de drojdii se bea.

Gogoașe de stejar uscate se pisează și se amestecă cu apă. Cu apă de aceasta se clătește gura.

*Smintirea laptelui.** Când trec rândunele în sbor pe sub vacă, laptele vacii se «smintește». De aceea, în câteva dimineți vaca să se mulgă cu mânile nespălate și o ceașcă din acest lapte să se verse pe râu. Dacă laptele se sărbezește se dă pe râu celce se mulge în trei Vineri consecutive.

Smintirea vinelor (Urinarea cu sânge).* Se dă vitei să bea rachiu de drojdii cu praf de aramă.

Sobol. Când se umflă țâța femeii lăuze de face *pristăn*, se chiamă cineva care, fără a să fi uitat cu ochii acolo, a omorît cu mâna sa un sobol învârtindu-l, încotro se învârte

soarele, de 3 ori în jurul trupului. Se crede că un atare om, posodind femeia la umflătură, îi ia boala cu mâna.

Șorlice. * Șorlicele din nările vitei se taie cu cuțitul și pe tăietură se pune sare.

Spărietură. Copilul mic se vindecă de spărietură în chipul următor: Se desprinde o scândură din podeala casei și sub ea se îngroapă un rând de haine de ale copilului; pe deasupra se pun cărbuni stinși, tămâie, usturoiu și un cuțitaș.

Spurcat. De spurcat, copilului mic i-se face scăldătoare cu buretele lingura-frumoaselor, flori din vrâsta miresei și unul sau mai mulți bani de argint, *ca să se facă curat ca argintul.* Când se scaldă copilul, în loc de săpun se folosește untură. Aceasta, după întrebuințare, se pune într'un par ca să o mănânce pasările. In scăldătoare se pune uneori și bujor de munte.

Unele babe zic, că corpul spurcat se curăță mai curând și mai bine cu unt de lemn dela icoana Maicii-Preceste.

Strânsuri. * Se vindecă cu lapte dulce și zeamă de mușățăl ce se dau calde pe gât.

Stropșală v. *Călcătură.*

Sugel. Se bagă degetul în apă fiartă și se trage unghia la o parte ca să pătrundă apa.

Piatră acră și piatră vânătă, coapte cu albuș de ou și cu găinaț, se pun călduțe pe rană.

Surupătură. La surupătură se leagă cu mațe de ariciu pisate.

Suspin. Tăciune de cucuruz, cernut de nouă ori prin dosul sitei și amestecat cu apă, se bea.

Se fierb urzici crăiești și mustul se bea; tot asemenea se bea văsc fiert în vin vechiu.

Cocoroada uitată în cuptorul de pâne se pisează, apoi se cerne de 9 ori prin dosul sitei și se dă bolnavului să o mănânce.

Suspin. * Calului ce sufere de această boală i-se dă să mănânce cât de mult bostan, iar pentru a se suprimă bătaia flămânzărilor se foloseşte hreanul ras pe răzăitoare.

Tăietură. Când e proaspătă tăietura, se aplică pe ea buruiana coada-şorecelului pisată la un loc cu untură râncedă. Afară de aceasta se mai întrebuinţează iarbă-neagră, pălagină şi fieru-plugului. Cu scrum de brăcinar caută unii să oprească sângele.

Tontăire. v. *Căpiere.*

Tragăn. * Pe umflătură se pune jimblă cu şofran şi smântână. Pentru spargerea bubei se întrebuinţează, ca şi la om, făină-de-vin.

Trânji. Se fac înjecţii cu zeamă de usturoiu.

Trântitură. Pe buba ce se face la talpa piciorului se pune apă rece şi bostan.

Turbare. Cea mai bună doftorie împotriva turbării, atât la om cât şi la animal, se zice că sunt gândacii-de-frasin, tocaţi mărunt şi lăsaţi să stea câtva timp în oţet de poame. (Gândacilor-de-turbare li se retează capul cu o piesă de 1 coroană). Din acest oţet se bea câteva zile dearândul.

Turbare. * Animalele turbate se afumă cu păr de câne turbat, ori dacă sunt înţăpate de «gândaci de Maiu turbaţi», se pisează câţiva de aceştia şi li se dau în mâncare.

Tuse. Ceapă, coaptă în vatra focului la olaltă cu său sau untură râncedă, se leagă peste mijlocul bolnavului. Cui i sufere poate să şi bea din acea unsoare.

Ceaiu făcut cu gălbenuş de ou, smochine, zăhar galben şi zăhar negru se bea ferbinte.

La tuse, pentru a promovà transpiraţia, se mai întrebuinţează ceaiul din floare de soc.

Tuse coaptă. v. *Oftică.*

Uimă. La uimă se fierbe ştevie în lapte şi se pune pe bubă. Pentru a o face să spargă, se pune făină-de-vin. Această

buruiană, înainte de întrebuinţare, se freacă între pălmi, se cerne prin sită şi apoi se fierbe în lapte dulce.

Ulcior. Această bubuliţă de pe marginea pleoapelor se unge cu tină de pe fundul ulciorului de apă.

*Umflarea splinei.** Vita bolnavă se străpunge cu sula pe lângă coasta a treia. Oile ce sufer de această boală trebue fugărite şi trecute, dacă e vreo apă pe aproape, prin acea apă, ca să se «uşureze».

Umflătură. Rădăcina de nalbă mare, fiartă în lapte dulce şi aplicată pe umflătura provenită din răceală, are efecte vindecătoare.

Când se umflă testiculele, se amestecă la olaltă frunză de răchită şi drojdii de vin şi se pun pe umflătură.

Diferite erupţiuni de piele, bube şi umflături cauzate de reumatism, se tratează cu decoctul de brânca-porcului, cu colţu-lupului şi flori de cartofi.

Se mai bea, pentru umflătură, ceapă de mare fiartă cu vin sau se leagă, la partea umflată, slăbănog fiert.

*Umflătură.** Pe umflătură se pune o glie de pământ.

Unghie ruptă. Se pune răşină.

Urdinare. Ghinţură se taie şi se bagă în rachiu pentru urdinat.

Drojdii de cafea puse pe cartofi se mănâncă, ori se bea vinars de drojdii şi cu usturoiu.

*Urdinare.** Piatră-acră şi scrobeală, pisate mărunt, se dau în mâncare.

Mieii bolnavi se freacă pe foale cu oloiu de sămânţă.

*Vărsat.** Boala se produce prin contagiune şi bântue uneori în mod epidemic printre oi. Nu are leac şi măsurile ce se iau contra ei sunt de natură profilactică. Ciobanii, cu un ac de argint şi cu buba dela o oaie bolnavă oltoesc toate oile sănătoase, iar pe cele bolnave le izolează.

Şi vărsatul vacilor, zice-se, se poate tămăduì în felul acela, că se străpunge buba cu un ac de argint provăzut cu fir de mătasă, care apoi se trage prin ureche sau coadă.

Porcii, în caz de boală, se spală cu spirt.

*Venin (talan).** Ca să scape vita de venin o aleargă până asudă, apoi i-se toarnă pe gât ½ litru de oţet nu prea tare. Când e mai rău, i-se trage spânz prin capul pieptului.

*Viermi.** Viermii se scot cu un gătej lătăreţ şi după aceea se pune terpentină, scrum de tutun sau piatră-vânătă.

Când se descântă de viermi, se ia ţărână de jos, se aruncă asupra vitei numărându-se, în acelaş timp, întors dela 10 până la 1, şi aceasta se face de 9 ori după olaltă.

Zăbală. Se unge cu ceară din ureche sau se freacă cu coada încălzită a unei linguri de cositor.

*Zâmbre.** In gura vitei se întroduce un lemn gros ca să rămână deschisă, apoi se taie zâmbrele cu foarfecile sau cu cuţitul. După ce s'a scurs sângele cel rău, rana se freacă cu sare.

Zăprealâ, v. *Oprirea udului.*

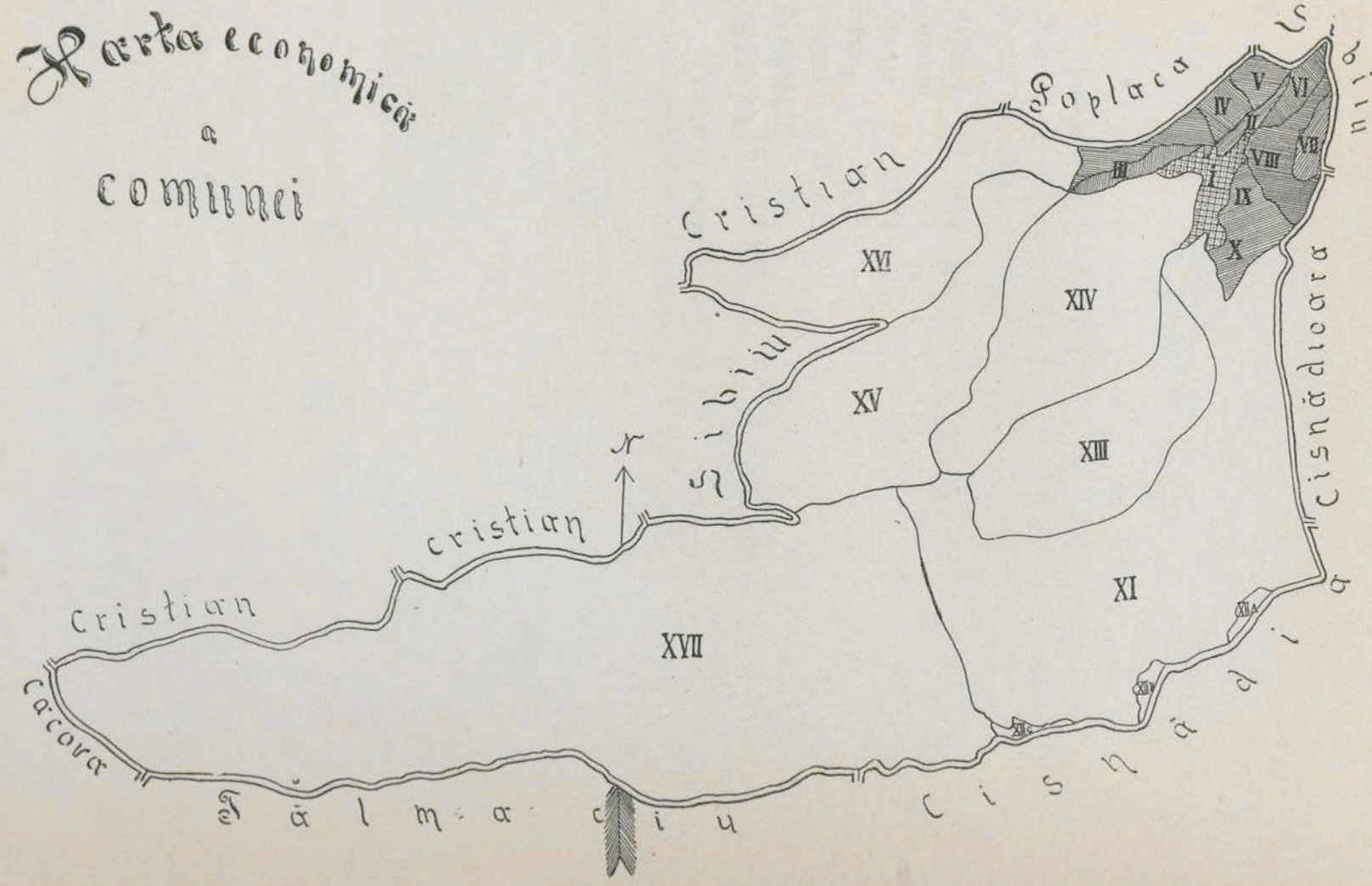

Părțile de hotar.

I. Intravilan
II. Copăcele
III. Traineiu
IV. Gruiețe
V. Tropini
VI. Căliniș
a) Părâu Albului
VII. Dumbrava
VIII. Valea-lui-Cindrel
a) Putinei
b) Dealu-Drăgoțî
c) Valea-Drăgoțî
IX. Dumbrăvița
a) Groapele Goțî
b) Costița
c) Dumbrăvița
d) Dealul Sturzului
e) Gruiu lui Ion
X. Dealul Micului
a) Dealul Micului
b) Valea Sârbului
c) Prislop
XI. Dealul Șchiaului
a) Deasupra Râu-Sadului
b) Coasta Blezî
c) Dealu-Șchiaului
d) Târtabele
e) Jghiaburile-Burnii
f) Golcin
g) Săcăturile
h) Plescioara
i) Runcu
j) Vârtoapele
l) Pinu
m) Valea-Șesî
n) Pinu
XII. Râu-Sadului
XIII. Șibișel
a) Fâsărel
b) Valea Dobrii
c) Stenimir
d) Șibișel
e) Blidărei
f) Arșița
g) Șibișel
h) Dârjani
XIV. Valea Muntelui
a) Valea Plaiului
b) Valea Muntelui
c) Ghihan
d) Alexă
e) Strâmbu
f) Fraga
g) Râu-Ștesî
XV. Strâmbu
a) Strâmbu
b) Valea-Burului
c) Izvoru
d) Râu-Ștezî
XVI. Coasta Vălarilor
a) Valea Dragoslavului
b) Paltinu
c) Vălari
d) Curmătura (În Călugăru)
e) Cioara
f) Râu-Ștezî
XVII. Munții
a) Bucșa
b) Nanu
c) Groșii
d) Muncel
e) Bătrâna-de-jos
f) Bătrâna-de-sus
g) Dușa
h) Rojdești
i) Șerbănei
j) Cânaia și Iujbea.

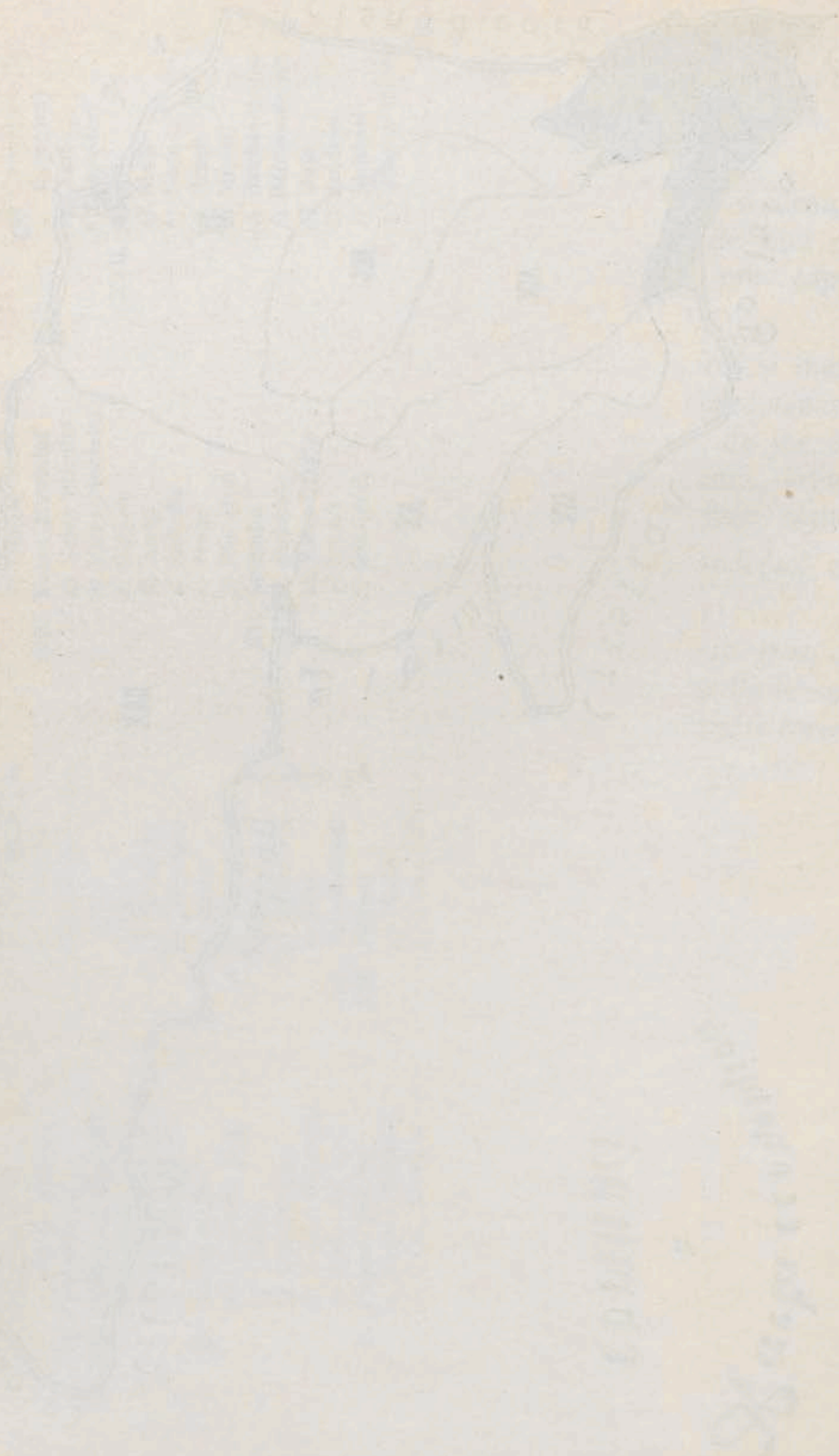

Economia.

Începem acest capitol prezentând într'un tablou datele ce arată repartizarea proprietăţii teritoriale pe diferitele categorii de culturi, ş. a.:

Arături	940	jug.	cat.	760	□°	adecă	3·38%
Grădini	187	„	„	1,096	„	„	0·67%
Fânaţe	3,123	„	„	940	„	„	11·22%
Păşuni	4,910	„	„	614	„	„	17·63%
Păduri	17,995	„	„	194	„	„	64·61%
Sol neproductiv	691	„	„	1,198	„	„	2·49%
Suprafaţa totală	27,849	jug.	cat.	104	□°		

Pentru a pune în evidenţă şi mai mare modul de distribuire a diferitelor culturi, am construit diagrama de mai jos:

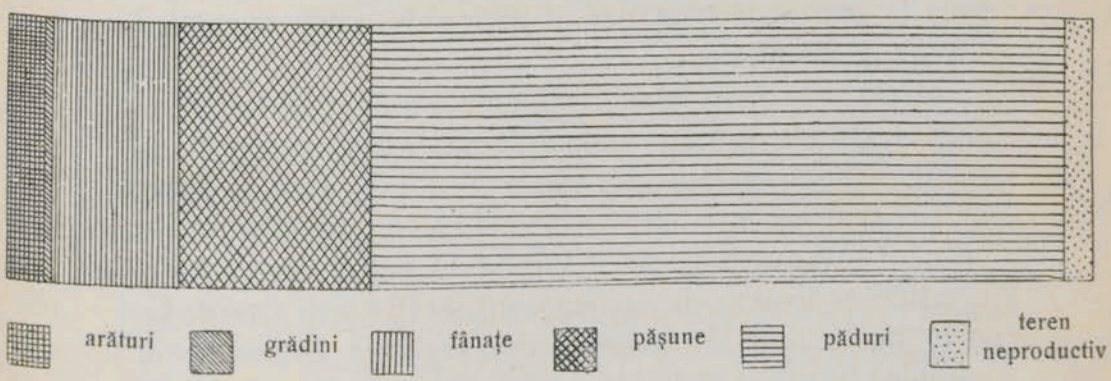

Dintre regiunile de cultură, cea câmpeană, cu şesuri şi dealuri, are întinderea cea mai mică, dar pentru aceea totuş ofere condiţiile cele mai potrivite pentru o cultură agricolă sistematică şi pentru horticultură. În regiunea montană şi alpină însă se face, pe întinderi mari, economia de munte, îndeosebi creşterea vitelor şi economia forestieră.

A. Economia de câmp.

1. Agricultura.

Abstracţie făcând de foarte puţinele ogoare din zona munteană, terenul arabil în zona câmpeană — afară de grădini şi păşuni — ocupă, dupăcum am văzut, un areal de vreo 940 jug. cat. 760 □°, ceeace reprezintă 3·38% din suprafaţa totală a comunei.

Pământul de cultură se află la o foarte mică depărtare de vatra satului. Însuşirile fizice ale pământului însă nu sunt dintre cele mai priitoare creşterii şi rodirei plantelor, aceasta de sigur şi din cauza că solul arabil e provenit în cea mai mare parte din resturi de stânci, mai puţin din resturi organice. Pătura solului este foarte subţire, în multe locuri şi în subsol se află pietriş şi nisip cu intercalaţiuni de argilă, ca d. e. în *Şes,* apoi humă şi lut, precum e în *Tropini* (lângă moară). In *Copăcele* e şi subsolul de aceeaşi compoziţie ca şi solul, adecă lutos. *La Traineiu* solul e lut nisipos, subsolul tot aşà. In *Valea-lui-Cindrel* solul e lut argilos până la mari adâncimi, iar în partea de cătră miazăzi, *La Costiţe,* e lut nisipos.

Cele mai bune terenuri arabile se află în hotarele: *Căliniş, Copăcele* şi *Şes.* Terenurile cele mai sărace în substanţe fertilisante sunt cele din hotarele: *Traineiu* şi *Gruieţe.* In *Şes* reuşeşte mai bine cucuruzul, în *Tropini* grâul, în *Traineiu* şi *Costiţe* cartofii, iar în *Valea-lui-Cindrel* grâul şi ovăsul. Coastele şi dosurile de comun sunt secetoase şi sărace. Coastele mai repezi, la trecerea din regiunea dealurilor în a munţilor, nu sunt potrivite pentru plugărie, iar cele din dosuri nici chiar pentru pomicultură, fiind umede şi reci.

La împărţirea pământului de cultură şi rânduirea plantelor nu se prea ţine seamă de anume regule; de obiceiu trebuinţele proprietarilor şi împrejurările locale determină succesiunea culturilor. Ruperea ţelinei se face mai ales acolo, unde iarba este de tot rară şi copleşită de muşchi şi bu-

ruieni vătămătoare. Aceasta se întâmplă de regulă toamna, rămânând brazdele negrăpate spre a se face, prin îngheț și desgheț, mai mărunte și fragede. In țelina astfel pregătită se pune în anul prim cucuruz, dacă s'au mărunțit în deajuns gliile, iar dacă acestea-'s încă tot buruienoase, se seamănă ovăs sau crumpene, cari reușesc destul de bine în țelina spartă. Țarinile sleite prin cultura de cereale nu se lasă nici când ogoare sterpe sau semi-ogoare; rămân însă adeseori nelucrate, mai mulți ani de-arândul, pentru a se înierbà cum se cade, folosindu-se în acest timp ca fânațe.

Față cu îngustimea proprietății, numai o cultură de tot îngrijită poate asigurà prosperitatea agriculturii și o producțiune cât de cât îndestulitoare. Plugul de lemn e condamnat să dispară dinaintea plugului de fier, mult superior celui de lemn. Acolo, unde parcelele sunt atât de mici, încât nu se pot întoarce cu plugul și vitele, lucrarea pământului se face cu instrumentele de mână, sapa și hârletul. Arătura se face adâncă, mai ales pentru prășitoare (cucuruz, cartofi, sfecle), iar sămănătura, la acestea din urmă, se face în cuiburi, în cari se pune sămânța cu mâna. Agrii, pe care vreau ca să-i prăjească soarele, să-i răsbească și frăgezească apa și aerul, nu-i grapă la întâia arătură. De altfel la lucrarea aceasta, tot așà ca și la arat, se orientează după timp, starea de umezeală a arăturii, felul pământului și al plantei ce are să fie sămănată.

Pentru îngrășarea pământului servește gunoiul de grajd. Băligarul și mustul, în loc de a fi date pe gârlă ori spălate de ploi, ca în atâtea alte locuri, se strâng cu îngrijire pentru a fi utilizate în agricultură. După ce se cară pe livezi și sămănături,[1] se împrăștie sau se îngroapă îndată sub brazdă pentru a evità, pe cât e posibil, pierderea substanțelor fertilizante. Acolo, unde cucuruzul se pune în cuiburi cu mâna, se pune și gunoiul tot asemenea, iar livezile se îmbunătățesc și numai bătătorindu-le cu oi.

Ce privește *distribuirea diferitelor categorii* de plante pe terenul de cultură, de sine înțeles că cerealele, și într'acestea grâul și cucuruzul, baza alimentațiunii țăranului, re-

[1] Săracii, cari n'au vite de loc, duc gunoiul în desagi.

prezintă culturile cele mai răspândite. Cu toate că cucuruzul ocupă cam a treia parte din suprafaţa cultivată, totuşi nu ajunge să îndestulească trebuinţele sătenilor. De pe un jugăr ies cam 2½ care de cucuruz, care sfărâmat dă circa 10—14 hl., după loc şi gunoire.

De vreo zece ani încoace, Răşinărenii destină grâului, în primul rând grâului de toamnă, întinderi tot mai mari, dar cu toate acestea suprafaţa ocupată de grâu nu întrece pe cea cultivată cu cucuruz. Natura solului şi condiţiile climaterice permit cultivarea acestei plante numai în zona câmpeană, pe când în regiunea munţilor grâul lipseşte cu totul. De pe 1 jugăr ies cam 20—30 clăi de grâu, claia de câte 20 snopi.

Ovăsul şi orzul, cari se întind cu o însemnată parte din suprafaţa lor şi în regiunea munţilor, sunt, după cucuruz şi grâu, făinoasele cele mai răspândite. Cu toate că producţiunea orzului şi ovăsului e supusă şi ea, ca şi producţiunea cucuruzului, la mari variaţiuni dela un an la altul, totuşi putem constată în mod aproximativ, că o holdă de 1 jugăr produce ovăs dela 12—25 hl. şi orz cam 8—10 hl.

După cereale se cultivă mai intensiv şi mai cu folos plantele rădăcinoase şi tuberculoase. Cartofii se cultivă în ogoare proprii, dar şi prin cucuruz. Ca şi la cucuruz, suprafaţa ocupată de cultura cartofilor nu s'a întins de loc în regiunea câmpeană; a crescut însă la munte, şi aceasta în paguba păşunilor şi a fânaţelor.

Păstăioasele, mai simţitoare la răceală, se cultivă numai în zona câmpeană, şi aici însă nu în ogoare proprii, ci împreună cu făinoasele, d. e. fasolea împreună cu cucuruzul.

Oleaginoasele, necesare industriei casnice, ca inul şi cânepa, nu se cultivă în nici o parte a câmpului.

In timpul mai nou a început să se răspândească cultura plantelor de nutreţ, cum este luţerna şi trifoiul. Producţiunea aceasta e totuşi foarte neînsemnată, aşà că pentru hrana vitelor serveşte şi azi aproape tot numai fânul de pe livezi, apoi coceni, foi, pleavă, grăunţe şi uruială.

Repartiția proprietăților și *producțiunea totală* a pământului de cultură n'a format încă până azi obiectul unei statistice agricole exacte. Datele care se găsesc, dându-ne numai o orientare superficială a valorilor agricole, nu pot servì deci pentru stabilirea unor medii generale. Cred totuși că este bine să inserez la acest loc, fie și numai pentru comparație, evaluațiunile referitoare la acest obiect.

Pe când moșiile de munte sunt, de regulă, formate dintr'o singură porțiune, având însă fiecare o întindere destul de mare și fiind răspândite în mod neregulat prin văi și dealuri, moșiile de câmp sunt alcătuite din mici parcele, care rar au o suprafață mai mare de 5 jugăre și se întind, după sistemul german agricol, în fășii înguste, cu brazde de delimitare paralele. Parcelele cele mai multe și mai mici le are hotarul Dumbrăvița, care pe o întindere de numai 122 jug. are nu mai puțin de 736 parcele, așà că media unei parcele face abià 265 □°.

Numărul proprietăților funciare e cam de 2400, din cari:

până la	1	jugăr	1400	sau	58·33%	din	numărul	lor	total
dela	1—5	„	600	„	25·—	„	„	„	„
dela	5—10	„	300	„	12·05	„	„	„	„
peste	10	„	100	„	4·17	„	„	„	„

Reiese din tabloul acesta, că proprietățile mici, cu mai puțin de 1 jugăr, copleșesc ca număr proprietățile mai mari.

Proprietatea privată, față de a mânei moarte, constitue cam 96·4% din suprafața arăturilor.

Culturile și produsele acestora pe cele vreo 940 jug. cat., cuprinse în calcule mijlocii, se prezintă cam astfel:

Suprafața cultivată:		**Producțiunea totală anuală:**	
Grâu	230 jugăre	2300	hl.
Orz	5 „	75	„
Ovăs	12 „	144	„
Cucuruz	558 „	5580	„
Crumpene	110 „	1100	„
Napi	1 „	20	q.
Plante furagere	24 „	480	q.

Utilizăm la acest loc, pentru comparaţie, datele privitoare la producţiune ce s'au cules cu ocaziunea recensământului fiscal întreprins la anul 1721.

Grâu	2805	clăi
Săcară	899	„
Orz	277	„
Ovăs	220	„
Meiu	120	„
Cânepă	366	„
Triticum indicum?	$238^{2}/_{4}$	«câble»
Fân	1437	care

pe lângă cari mai vine socotită şi partea de producţiune a «sesiunilor» celor 11 preoţi de atunci ai Răşinariului, ş. a.:

Grâul	la	olaltă	cu	92	clăi	de	săcară	662 clăi
Orzul	„	„	„	56	„	„	ovăs	135 „

Din datele înşirate se poate observà pentru zilele noastre o scădere destul de însemnată a produselor agricole vegetale, ceeace se explică prin reducerea arealului de cultură în urma proceselor de pământ pierdute.

Valoarea şi *preţul pământului*, determinate de o mulţime de factori fizicali şi economici, nu pot fi arătate decât numai aplicând şi aici calculul de probabilitate.

Preţul pământului în regiunea câmpeană e relativ foarte mare, e cu mult mai mare ca în celelalte două regiuni şi nu e întrecut decât de preţurile ce se iau pentru grădini ori locuri virane. Jugărul catastral de arătură îl putem preţuì, în mijlociu, cu 800 cor., iar aceeaş suprafaţă, la şes, ocupată de fânaţe, cu 1600 cor. Preţul minimal al unui jugăr de arătură e de 600 cor., iar preţul maximal de 2600, fiind la livezile de fân minimul 300 cor. şi maximul 2400 cor. Locurile de arătură şi livezile de fân din hotarul Căliniş şi Şes (dela «Joagăr» în jos), reprezintă valorile cele mai mari, apoi urmează cele din hotarele Copăcele (partea dela şes) rămânând mai pe jos cele din hotarele: Traineiu şi Tropini.

2. Horticultura.

Grădinile de legume, pe lângă că ocupă o suprafaţă cu totul neînsemnată, apoi mai sunt şi foarte puţin îngrijite, iar *legumăritul* considerat ca o ramură neglijabilă a agriculturii. Legumele cari se cultivă, ca ceapa, usturoiul, morcovii, petrânjeii, castraveţii etc., nu satisfac nici pe departe trebuinţele consumaţiunii. Lipsa asta trebuie să fie astăzi cu atât mai simţită, cu cât alimentele animalice, cari ar puteà compensà această lipsă, se împuţinează pe zi ce merge. In solul pietros, cu un strat atât de subţire de pământ, cum e cel din raza comunei, firește că cultura legumelor nu prea e posibilă. Credem însă, că cu oarecare jertfe s'ar puteà înlătură acest neajuns, şi anume prin desfundarea şi primenirea artificială a pământului, făcându-l, prin un adaus de humă, nisip, margă etc., mai pufăios, permeabil şi activ şi creând astfel condiţiile priincioase culturii legumelor, ale căror foloase ar fi nepreţuite pentru desvoltarea bunei stări a poporaţiunii.

O ramură de producţiune foarte însemnată, pentru unii chiar izvor de bogăţie, constitue *pomicultura*. Suprafaţa întrebuinţată pentru acest fel de cultură e de 187 jug. cat. 1096 □ °.

Poamele întâlnesc condiţiile cele mai favorabile desvoltării lor în Traineiu, dar şi pe coastele despre răsărit ale satului şi în Râu-Sadului, la feţele mai ferite de vânturi, se fac poame excelente şi de soiuri foarte diferite.

Dintre mere mai răspândite sunt următoarele soiuri: *Pătule, statine, lidere, vinete, posape, roşii rotunde* sau *popeşti* şi *curcubătoase*, iar dintre pere: *ovăseşti, porceşti* şi *turceşti* — de vară, *cenghemenghe* (Saint-Germain) şi *pergheşe* (Pergamotte) — de toamnă, şi *murgi* sau *prăsade* de iarnă.

Renumite sunt şi *cireşele de Traineiu*, precum şi prunele, comune şi grase, şi nucile cu sâmburi mărunţi. Durere numai, că nucii cărora aici le merge mai bine ca ori unde în împrejurimea Sibiiului, se prăpădesc pe zi ce merge, doboriţi de săcurea speculanţilor, cari profită de starea strâmtorată a unora dintre proprietarii neînţelegători. Pe întinderi

mici se cultivă şi vişinii comuni, apoi strugurei, agrişi şi smeuriş.

In şcoala de pomi a comunei, condusă de un învăţător, se lucră cu oarecare spor la producerea, desvoltarea şi răspândirea varietăţilor celor mai potrivite cu solul şi clima ţinutului.

Fiind poamele pentru Răşinăreni cea mai importantă hrană de post, în multe privinţe chiar singura esenţială, prepararea şi conservarea lor se face pe o scară destul de întinsă. Tăiate felii şi înşirate pe aţă, se uscă la soare sub straşina casei sau în cuptorul de pâne. Se mai uscă şi în *coşere*, nişte gropi în pământ, cari sunt acoperite cu o gratie de nuiele, numită *leasă*. Se fierbe compot din cireşe, vişine, smeură, prune şi nuci, din cele din urmă numai până-s încă verzi şi nedesvoltate. *Magiunul* (lictarul) se extrage din mere şi pere, cireşe şi prune, fierbându-se în căldări de aramă şi păstrându-se apoi în vase de pământ bine astupate. Din mustul de mere şi pere, de regulă, nu se face vin de poame, ci acela se bea până încă-i dulce, iar boştina serveşte la prepararea oţetului.

Poamele ce prisosesc Răşinărenilor ajung spre vânzare în piaţa Sibiiului. Partea cea mai mare a prunelor şi cireşelor, ce se recoltează din întinsele grădini ale Traineiului, le cumpără Cisnădiorenii, cari le vând apoi cu preţuri considerabile. Merele şi perele, figurând şi ele la export cu cantităţi destul de mari, se vând, mai ales de cătră Răşinărene sărace, în Sibiiu şi satele dimprejur. Locuitorii din Râu-Sadului, al căror principal izvor de venit e tocmai pomicultura, umblă până departe, prin satele dela câmp, transportând pe spatele căluţilor lor poveri mari de poame, pentru cari iau în schimb bucate şi făină, în anii mănoşi în cantităţi atât de mari, încât le ajung pe 3 şi 4 ani.

Exportul de poame variază după trebuinţele consumaţiunii şi cantităţile ce se produc an de an. Se poate totuşi evaluà — numai exportul Răşinariului fără al Râu-Sadului — la 7—10 vagoane (cireşe cam 250 hl.) în valoare aproximativă de 13,000 cor.

B. Economia de munte.

Oricâtă importanţă li s'ar atribuì culturilor agricole din zona câmpeană, despre cari am vorbit până acì, în economia rurală a Răşinariului ele totuşi vin considerate numai în linia a doua. Baza aproape întregei activităţi economice este, şi va rămâneà încă multă vreme, economia de munte. Situaţia şi clima destul de favorabilă, apoi feliuritele producte ale regiunei muntoase, îndrumă pe locuitori spre o mulţime de lucrări economice folositoare. Astfel, această regiune, prin păşunile sale bogate, prin aerul şi apa sa excelentă, pune pe locuitori în stare de a se ocupà în stil mare cu creşterea vitelor. In munţii Răşinariului se cultivă din vechi timpuri rase de oi, cari se pot pune alături cu rase dintre cele mai bune ale Europei. Întinsele păşuni şi fânaţe de munte oferă vara hrana de lipsă la aproape 2000 vite mari, pe lângă cele vreo câteva mii de oi şi capre, iar prin aceasta în mod indirect şi la cei 6000 locuitori ai comunei.

Dar nu e numai aceasta ce face din munţii Răşinariului o adevărată comoară. Insemnătatea lor se resfrânge în diferite moduri asupra întregei vieţi economice şi, fiind date şi condiţiile cele mai priitoare unei industrii forestiere şi ciobăneşti (fabricaraa brânzei), prin aceasta se face posibilă o rentabilă combinare a industriei cu agricultura.

Înainte de ce am tratà deosebitele ramuri ale economiei de munte, e de lipsă să premitem unele observări generale referitoare la acest obiect.

Munţii Răşinariului se pot împărţì, începând de jos în sus, în 3 regiuni, precum urmează:

1. *Regiunea montană*, numită a «*fânaţelor*», cuprinde înălţimile dintre 600 şi 1200 m. şi e în urma climei şi a naturei solului potrivită pentru diferite culturi. Flora alpină începe a se ivì în o mulţime de specii. Grâul se coace cu anevoie, chiar şi cucuruzul şi ovăsul reuşesc numai în locuri mai scutite. Pădurea însă acopere suprafeţe mari şi se întinde dela poalele dealurilor spre culmile munţilor.

Pe linia de separaţiune dintre regiunea deluroasă-plană şi aceea mai muntoasă, a fânaţelor, e partea cea mai mare a izlazurilor. Acestea oferă vitelor mai tinere şi în desvoltare ocazia de a se deprinde, încetul cu încetul, cu aerul mai aspru şi apa mai rece dela munte.

La păşunea comunală din văile celor două râuri principale, apoi cea din Valea-Dobrii, Izvor etc. merg vitele cornute cu lapte, iar oilor şi caprelor li se destină locurile de păşunat din Valea-Muntelui, Dealu-Şchiaului, Coasta-Boacii, Coasta-lu-Cosmă, La-Cruce. Afară de pădurile de apărare şi de tăieturi, păşunea din păduri e liberă peste tot şi nu se dă, ca cea din munţi, cu arândă.

Vitele se scot la fânaţe în luna lui Maiu, la Sf. Gheorge, mai întâiu oile şi caprele şi apoi după olaltă, vitele de jug, caii, gonitoarele şi viţeii. Ele rămân aici patru săptămâni întregi, până când se urcă la munte. Tot aici petrec toamna, dela Sf. Mărie până ce dă zăpada, când se coboară la vale. In intervalul dela începutul lui Iunie până prin Septemvrie, poienele rămân, în mare parte, oprite pentru coasă.

2. Regiunea a doua, *regiunea muntoasă mijlocie* sau *subalpină*, se întinde cam între 1200—1600 m. Spre deosebire de regiunea fânaţelor, unde păşunilor permanente li se destină aproape numai râpile şi gropile munţilor, ele reprezintă aici cultura cea mai extensivă, cu toate că şi aici mai vezi, unde şi unde, câte un petec de fânaţ sau de sămănătură. Afară de crumpene abiă mai sunt plante atât de rezistente, încât să poată înfruntă urgia viscolelor şi deci nici nu se prea cultivă altele.

Munţii, dacă nu sunt pleşuvi, sunt acoperiţi de păduri uriaşe, în cari, pe măsură ce să înalţă tot mai sus, predomină răşinoasele, moliftul, bradul şi pinul.

Pe păşunile permanente din această regiune — în deosebi cele din Tomnatic, Ghihan, Ploscari, Capra, Bucşa — pasc ciurzile sterpelor şi ale boilor cari, spre deosebire de vitele dela fânaţe, nu se coboară în fiecare zi în sat, ci rămân toată vara în munte la păşune. Ele se ridică la păşune în 1 Iunie şi stau acolo până în 14 Septemvrie.

3. Regiunea alpină, dela 1700 m. în sus, cuprinde mai numai coamele şi vârfurile munţilor. Vegetaţiunea, stânjânită în desvoltare, e restrânsă numai la ierburi mici şi fragede şi la straturi de muşchiu ce se târeşte pe pământ. Arborii nu lipsesc cu totul din această regiune; opriţi însă în creşterea lor prin vânturi şi ger, se răresc şi pipernicesc din ce în ce pentru a dispăreà în urmă cu totul. —

Aruncând acum o privire asupra *stării în care se găsesc* munţii Răşinariului, trebuie să mărturisim că aceea nu e în toate locurile satisfăcătoare. Agenţii atmosferici de o parte, iar de altă parte torenţii de munte, în repedea lor scurgere, sapă şi dărâmă, dislocă stânci şi surpă maluri pe întinderi de multe ori foarte mari. Dealuri întregi transformate în râpi şi vălcele, bolovanii şi copacii împrăştiaţi pe livezi şi păşuni, băncile de nisip şi pietriş, apele abătute prin bălţi şi mocirle, sunt mărturii ale pustiirii pricinuite de aceşti factori.

E regretabil însă, că afară de cauzele acestea naturale au mai contribuit la opera distrugerii şi înşişi locuitorii comunei ori, în secolele trecute, stăpânii lor, Sibienii. S'au pus de multe ori să doboare trunchiuri fragede, lăsând să stea pe cele în depericiune. Ba, unele păduri, prin tăierea aceasta nechibzuită, au suferit stricăciuni atât de mari, încât nici ca păduri nu mai au valoare, nici ca păşuni nu pot fi folosite. Acolo, unde au fost nimicite — pe o scară mai întinsă — păduri cari domoleau tăria vânturilor şi fereau pământul de uscăciune şi scorojire, se văd mai bine relele consecinţe ce decurg din despădurirea munţilor. Apele, mai ales primăvara după topirea zăpezii şi vara în timpul puvoaielor, rup şi târăsc cu sine, în paguba agriculturii, stratul de pământ cultivabil dela suprafaţa solului, rămânând în urmă stânca pleşuvă ori acoperită numai unde şi unde cu o iarbă rară, bătoasă, improprie păşunatului. De altă parte, devastarea fără de cumpăt a avut drept urmare şi secarea multor izvoare şi păraie, ba — în unele locuri — chiar o asprime mai mare a gerului şi a căldurilor.

Stricarea munţilor se mai datoreşte şi păşunatului abusiv din zilele noastre. Astăzi, în cele mai multe cazuri, nu mai

veghează ochiul bun şi ager al stăpânului asupra turmei, ci ea e încredinţată unor slugi slab plătite, cari adese năpustesc turma în voia ei, să pască pe unde şi cum îi place. Prin aceasta nu numai că se calcă, pe o mare întindere, iarba, mai ales în timpuri ploioase, dar se formează şi o mulţime de cărări, cotite în toate direcţiunile. Sub picioarele animalelor se strică pajiştea şi se macină pământul şi adese pietrişul, cu ţărână cu tot, se pune în mişcare pe povârniş în jos. Oricât de neînsemnată ar păreà această stricăciune la început, dintele timpului nu va întârzià să o continue şi desăvârşească.

In ce priveşte *îngrijirea munţilor* avem de constatat, că aceasta, în regiunile mai înalte, e cât se poate de neîndestulitoare. Nime nu se gândeşte să pună stavilă elementelor distrugătoare, să stârpească buruienele vătămătoare, să fixeze terenurile mobile şi să asigure malurile apelor. Poieni întinse sunt copleşite de spini şi şneapăn şi o mare parte a văilor zac îngropate sub mormane de pietriş şi bolovani aduşi de torenţi. Adăposturi pentru a ferì vitele de viscole, de ploi şi insecte, lipsesc aproape cu totul şi, unde se găsesc, sunt numai coşare de nuiele ori scânduri sau, şi mai des, nişte copaci răsleţi ori vreo limbă de pădure.

Raporturile de proprietate ne explică în câtva, pentru ce e lăsată în mila Domnului îngrijirea munţilor din regiunea alpină. Ciobanii cari îi hăznuesc vara cu oile, nefiind proprietarii lor, ci numai arândaşi pe un timp oarecare, n'au nici un interes deosebit să-i îngrijească şi să-i ferească de stricăciuni.

Dacă îngrijirea păşunilor alpine nu ni se înfăţişează în o lumină prea favorabilă, nu putem să nu pomenim cu laudă silinţele ce-şi dau economii pentru îngrijirea «*fânaţelor*». Intinsele poieni de munte se prezintă ca tot atâtea covoare de verdeaţă, cu o floră cum nu se poate mai minunată. Colibi de locuit, destul de solid construite, apoi grajduri şi şoproane pentru vite şi nutreţ, stauluri pentru oi, se găsesc în toate părţile din regiunea aceasta. Plantele spinoase şi cocenoase se stârpesc şi, în multe locuri, terenurile nepro-

ductive se transformă pentru cultură, secându-se băltoacele, astupându-se hârtoapele şi nivelându-se, ici şi colo, răzoarele. Pentru a preîntâmpină potmolirea livezilor, se fac zăgazuri de apărare în contra revărsărilor. La cotituri, unde apa rupe din mal, acesta se apără cu grămezi de peatră şi buturugi, uneori şi cu *cotețe* şi *pinteni.*[1]

In munţii Răşinariului se disting mai multe *categorii de proprietate.* Până când păşunile alpine sunt proprietatea comunei, fânaţele şi păşunile din regiunea mai joasă aparţin în cea mai mare parte proprietarilor particulari. Cauza o aflăm de o parte în condiţiile fireşti ale economiei de munte, iar de altă parte în referinţele agrare şi urbariale din secolele trecute.

După terminarea procesului politic-economic, ce l-au purtat Răşinărenii cu Sibiiul, şi după ştergerea servituţilor pământului, comuna ca atare a rămas proprietară a pădurilor şi păşunilor de munte, cari reprezintă cam $^4/_5$ parte din întreg terenul productiv de 27,000 jug. cat.[2]

Întinderea proprietăţii private din regiunea *fânaţelor*, fără a fi prea mare, e totuş mulţumitoare, e mult superioară întinderilor din celelalte regiuni.

Mai constatăm aici, că dacă în zona câmpeană cei mai mulţi săteni cultivă până la 1 jug. şi că aceştia formează

[1] Mai de mult, apele întâlneau ţărmuri joase, peste care se revărsau adese, cotropind întinse terenuri de cultură. Acest neajuns, în mare parte, s'a delăturat în zilele noastre.

[2] Munţii comunei, în număr de 11 şi cu o întindere de 3495 jug. păşune şi 9718 jug. pădure, sunt următorii:

Bucşa	50	jug.	păşune	400	jug. pădure
Nanu	100	„	„	2000	„ „
Groşii	300	„	„	1600	„ „
Muncel . . .	50	„	„	500	„ „
Bătrâna-din-jos.	300	„	„	900	„ „
Bătrâna-din-sus	600	„	„	900	„ „
Duşia	150	„	„	900	„ „
Rojdeşti . . .	250	„	„	509	„ „
Şerbănei . . .	300	„	„	550	„ „
Cânaia şi Iujbea	1395	„	„	1468	„ „

Aceşti munţi se dau, prin licitaţiune, în arândă pe timp mai lung sau mai scurt, şi sumele incurse din arânzi, ca venituri comunale, folosesc indirect plătitorilor de dare ai comunei.

mai mult de jumătate din numărul total al cultivătorilor, în regiunea fânaţelor, tocmai dimpotrivă, sătenii cu mai mult de 1 jug. sunt cei mai numeroşi.

Alături de proprietăţile particulare, ce sunt răspândite în regiunea «fânaţelor», se află — ce e drept, cu întinderi mai puţin însemnate ca în zona câmpeană — şi proprietăţile persoanelor juridice: comuna politică, biserica, şi unele instituţii de binefacere.

Modul de repartizare a proprietăţii teritoriale din această regiune îl înfăţişăm — mai ales pentru tragerea concluziunilor ce se impun — la un loc cu modul distribuirii proprietăţii funciare din celelalte regiuni. Astfel, din suprafaţa totală, de ceva peste 27,849 jug. cat., ocupă:

Proprietarii	arături		grădini		fânaţe		păşune		pădure		pământ neproductiv		Total	
	jug.	□°	jug.	□°	jug.	□°	jug.	□°	jug.	□°	jug.	□°	jug.	□°
Com. politică	16	231	—	943	25	1527	4792	1463	17995	194	593	454	23424	12
Bis. gr.-ort.	—	1174	—	344	3	1072	—	—	—	—	3	526	7	1516
Bis. gr.-cat.	8	897	—	260	—	681	—	—	—	—	—	175	9	413
Fond. săracilor	11	1372	—	—	4	1450	—	—	—	—	—	—	16	1222
Fondul P. Hoadrea	—	322	—	160	2	1542	—	—	—	—	—	—	3	424
Univ. săsească	—	—	—	180	2	587	—	—	—	—	—	—	2	767

Scăzând acum suma de 23,463 jug. cat., cât face proprietatea mânei moarte, din numărul total de 27,849 jug., căpătăm un rest de numai 4386 jug. cat., care constitue proprietatea privată şi care reprezintă circa 15·75% din întreaga suprafaţă de cultură.

Astfel, situaţia populaţiei agricole nu e de loc mulţumitoare, căci numărul ei faţă de suprafaţa de cultură e foarte însemnat, cu mult mai însemnat decât în satele dela şes şi chiar decât alte sate din Mărginime.

E din cale afară mare numărul acelor agricultori, cari n'au proprietate mai mare de 1 jug., destul de mare al celor cu numai câteva zeci de stânjeni pătraţi, iar numărul susţiitorilor de familie, cari nu plătesc nici un fel de impozit funciar şi cari prin urmare reprezintă ţăranii lipsiţi cu totul de pământ, este de 94 — bine înţeles ne mai socotind aici şi pe cei vreo 56 capi de familie ţigani.

1. Prăsirea vitelor.

Despre creşterea vitelor, ca despre un principal factor economic, trebuie să vorbim la acest loc, în legătură cu economia de munte.

Dăm în cele ce urmează tabloul mişcării animalelor domestice. Deoarece însă datele statistice oficiale, cărora le facem loc în acest capitol, adese au fost culese într'un timp când Răşinărenii îşi aveau vitele la păşune pe teritorii străine, ele nu reoglindesc realitatea decât cu oarecare aproximaţie. Nu pot chezăşuì exactitatea acestor cifre nici pentru aceea, pentrucă conscrierile se întemeiază în cea mai mare parte pe simple evaluări.

Anul	boi şi cai	vaci	viţei	oi	capre	porci	coşniţe de albine	Observări
1700	467	858	—	4119	—	453	—	În rubrica oilor sunt conscrise oile cu caprele laolaltă.
1721	266 boi 562 cai	1790	1373	14302	—	632	360	
1728	227 boi 515 cai	1436	3	1133	—	280	46	
1754	931	1892	815	13061	—	165	339	
1787	982	707	149	10935	648	128	140	
1798	915	607	118	9312	546	67	94	
1800	807	464	62	14226	893	457	174	
1814	994	560	162	19286	1384	567	262	
1826	772	387	102	19470	789	368	141	
1830	676	213	13	12221	591	332	83	
1836	544	205	46	10690[1]	627	305	44	

[1] Cât sunt de puţin apropiate de adevăr aceste date statistice, ne-o dovedesc şi aici datele mai documentate scoase dintr'un «Passuanten-Protocoll» din acelaş an (1836), după care numai în Muntenia au trecut atunci 70,827 oi, 7192 berbeci, 6569 capre, 148 măgari, 1427 cai.

1014	1913	1912	1911	1910	1909	1908	1907	Anii		
— —	— —	— 7	— —	— —	— —	1 —	— —	tauri	Mocănițe	Vite cornute
— —	— 2	— 1	— —	— —	— —	1 3	— —	tăurenci		
— 12	— 16	3 22	— 28	— 56	— 81	37 121	42 154	vaci		
— —	— 1	— 3	— 6	— 5	— 4	3 3	2 8	juninci		
— 54	— 67	2 43	— 37	— 51	— 72	4 89	2 79	boi		
— —	— —	— —	— —	— 1	— —	1 —	— 8	junci		
— 7	— 5	— 7	— 4	— 6	— 1	1 8	— 8	tauri	Pinzgau	
— 46	— 64	— —	— —	— 4	— 4	— 1	— —	tăurenci		
— 561	— 550	54 3	— 1	— 18	— 35	44 47	30 100	vaci		
— 451	— 277	15 —	— —	— 7	— 15	5 19	11 22	juninci		
— 77	— 62	— —	— —	— 2	— 3	7 7	5 10	boi		
— 89	— 51	5 —	— —	— 3	— 2	5 2	2 6	junci		
— —	— —	— —	— 1	— 1	— 1	— 5	— 2	tauri	Corcituri	
1 —	— 4	— 2	— —	— —	— —	— —	— —	tăurenci		
— 57	— 88	2 609	— 621	— 640	— 695	— 554	— 545	vaci		
— 7	— 25	1 282	— 177	— 176	— 117	— 264	— 112	juninci		
— 43	— 29	— 72	— 72	— 147	— 231	— 119	— 107	boi		
— 9	— 8	— 78	— 49	— 29	— 107	— 138	— 90	junci		
— 1	— 1	— 1	— —	— 1	— —	— 1	— 1	tauri	Bivoli	
— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	tăurenci		
— 43	— 39	— 35	— 36	— 47	— 50	— 43	— 50	vaci		
— 18	— 8	— 6	— 3	— 3	— 5	— 19	— 9	juninci		
— —	— —	— —	— —	— —	— —	— 1	— —	boi		
— —	— —	— 1	— 1	— —	— —	— 8	— 1	junci		
— —	— —	— —	— —	— —	— —	— 2	— —	armăsari		Cai
— 554	— 544	120 529	— 463	— 427	— 429	129 452	117 445	iepe și cai jug.		
— 9	— 15	6 12	— 4	— 10	— 10	16 3	18 8	mânzi		
— 41	— 33	20 23	— 31	— 9	— 7	14 10	2 7	măgari		Măgari
— —	— —	— 2	— 2	— —	— —	— 2	— —	mânzi		
— —	— —	— 1	— 1	— —	— —	— —	— —	catâri		Catâri
— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	mânzi		
— 2	— 1	— 7	— 10	— 16	— 7	— —	— —	vieri		Porci
— 34	— 429	126 461	— 147	— 107	— 38	11 143	66 232	scroafe și mascuri		
— 345	— 243	32 1381	— 257	— 150	— 278	96 373	24 343	purcei		
— 50	— 17	152 105	— 174	— 2	— 1	148 —	— —	berbeci		Oi
— 1028	— 2453	5594 5022	— 11136	— 356	— 280	6332 242	834 308	oi		
— 359	— 1036	250 697	— 1446	— 45	— 54	— 63	100 14	miei		
— 363	— 377	50 364	— 221	— 306	— 321	37 302	79 321	capre		Capre
— 86	— 22	1 —	— 123	— —	— 1	2 34	— 19	iezi		

Notă. Cifrele puse în coloana a doua (la a. 1907, 1908 și 1912) ni le dă recensământul dela R.-Sadului.

Se constată din acest tablou, că numărul vitelor de cari ţăranul are neapărată lipsă e foarte restrâns şi numai numărul oilor — vreo 35,000 — l-am puteà numì încâtva considerabil.

Din comparaţiunea cifrelor de mai sus reiese şi aceea, că specia bovinelor e ceva mai bine reprezentată ca a cailor. Cu toate acestea numărul bovinelor nu numai că nu merge crescând dela un an la altul, dar el nu se menţine nici barăm la aceeaş înălţime medie. Numărul lor total în anul 1914, repartizat pe locuitori şi areal, abiá ne dă la 1000 locuitori 264 capete, şi numai la 19 jug. 1 cap de vită. Incât pentru sexul bovinelor e de observat, că numărul boilor e mai mic ca al vacilor şi bivolilor, ceeace de sigur îşi are cauza în producţiunea de lapte, atât de necesar în alimentaţiune.

Nici numărul cailor nu a crescut în aceeaşi proporţie, în care s'a mărit poporaţiunea în anii din urmă. Disproporţia asta între numărul locuitorilor şi al cailor — la 1000 locuitori 100 capete, — încă e un fenomen, care nu e de loc îmbucurător.

Tot aşà şi numărul aproape disparent al porcilor (67 capete la 1000 locuitori) dovedeşte, că creşterea acestor animale odinioară atât de însemnată şi rentabilă, s'a redus în proporţii de tot mari.

Cele vreo 35,000 oi aparţin la 280 proprietari. Mai mult de o treime din ei au dela 1 până la 5 capete de oi, o altă treime dela 6—100, iar numărul celor cari posed peste 500 oi este numai de 6 până la 8 proprietari.

Contingentul total al vitelor, redus la specia vitelor mari (1 cal — 1 bou — 10 oi — 10 capre — 10 porci) ne dă numărul de 5125 capete. Repartizat acest număr pe locuitori şi suprafaţa de cultură, ar venì la 1000 suflete 854 capete, şi tot numai la 5 jugăre 1 cap de vită mare.

Valoarea acestor vite, fiind cu totul relativă, trebue să renunţăm la concluziuni de natura aceasta, deoarece ele şi aşà n'ar oglindì realitatea.

In ce privește calitatea avem de constatat, că vitele din localitate, aproape peste tot, reprezintă tipul muntean, nepretențios în ceeace privește hrana și îngrijirea.

Caii sunt de rasa mocănească: mici, îndesați și cu copite tari, improprii pentru curse mai întinse, dar neobosiți la mersul în pas și rezistenți la muncă și la toate mizeriile ce dau peste ei. Ca vite de muncă în regiunile muntoase sunt chiar indispensabili. Ei se urcă cu ușurință pe stâncile și potecile cele mai repezi și adese se coboară tărâș, chiar cu poveri foarte grele în spate. Acelaș lucru îl putem spune despre vitele mai mărunte. Acolo unde alte animale ar stà să piară de foame ori ar tânji din cauza asprimei climei, măgarul, oaia, și capra Rășinăreanului nici nu bagă seamă.

Bovinele încă reprezintă, în parte, tipul muntean. Vacile și boii, de coloare mai mult sură, cenușie, decât albă curată, au coarnele mici și musculatura vânjoasă. În general, vacile sunt mai bune pentru muncă decât pentru producerea de lapte, iar ca vite de măcelărie încă nu prea au mare valoare. De o creștere a raselor speciale pentru carne și lapte abiă poate fi vorba. Și dacă s'a și făcut icicolo câte o încercare cu importarea unor rase străine, aceste prime încercări de regulă n'au dat rezultate satisfăcătoare din cauza lipsei de selecțiune metodică, precum și din cauza îngrijirei nepotrivite. Mocănițele Rășinărenilor, prin corcire cu rase mai perfecte, au degenerat în parte, pentrucă încrucișarea urmată pe nimerite le-a făcut să-și piardă din vitalitatea și energia lor caracteristică, fără a fi câștigat ceva din calitățile superioare ale raselor străine.

Supuse unui regim alimentar mai rațional și unei selecțiuni mai regulate, fie în vederea producțiunii de lapte, fie în vederea desvoltării fizice, chiar și vechea rasă locală, în câteva generații, ar da rezultate superioare celor de azi. Mai mari foloase s'ar puteà însă obțineà prin aceea, că s'ar da preferință acelor specii sau rase, cari să se poată aclimatisà și fără a degenerà. Dacă nu din altă considerație decât numai din aceea a producțiunii de lapte și totuș ar fi un motiv deajuns, ca sistemul de cultură și con-

dițiile de întreținere să fie modificate. Sibiiul, unde se caută atât de mult și se desfac cu prețuri atât de bune produsele animalice, ar asigurà o rentabilitate mulțumitoare, iar minunatele pășuni de munte, potrivite pentru multe rase de vite, ar face posibilă — bine înțeles sub alte raporturi și alt regim pastoral — creșterea pe o scară cât de mare a vitelor de lapte.

Calitatea porcilor e destul de bună. Cei de rasa «mangaliță», caracterizați prin părul alb și botul scurt, sunt cei mai număroși în localitate.

În trecut erà mai răspândit «porcul de munte», cu capul mare și botul lungăreț, cu coama deasă și aspră, cu corpul scurt și îndesat. Fiind un animal foarte mâncăcios și bun de picior, se mânà la pășune de munte și se țineà, pentru îngrășare, în pădurile de stejar și de fag la ghindă și jir. Astăzi porcii nu se mai scot la pășune și se pun la îngrășat adese încă la vrâsta de $^1/_2$ an.

Măgarii și caprele sunt de rasa comună ardeleană. Cu toate că vara li se avizează locurile de pășune cele mai rele, și cu toate că iarna sunt ținute cum dă Dumnezeu, numai cât să nu moară de foame, aceste animale au totuș, în economia săracilor, o mare însemnătate, măgarii ca animale de povară, iar caprele pentru carnea și laptele lor (până la 500 litri pe an).

În sfârșit mai fie amintită acì, fie și numai în treacăt, *creșterea albinelor*. In timpurile de demult se aflau în comună o mulțime de prisăci și economia rurală numără între izvoarele sale de venit și apicultură. Aceasta însă a pierdut astăzi din importanța ei de odinioară și producțiunea de ceară și de miere e redusă la o măsură aproape disparentă.

In total se află în comună abià 33 coșnițe cu albine, față cu peste 350 coșnițe în anul 1721, și chiar mai mult de atâtea în alți ani următori. Nici un obstacol nu-i poate oprì pe Rășinăreni de a remedià răul acesta și a promovà apicultura, care poate aduce cu puțină muncă și cheltuială foloase atât de însemnate micilor cultivători.

Mențiune deosebită merită, la acest loc, *ovicultura*, nu numai pentru foloasele ei, ci mai ales pentrucă ea a fost

timp de veacuri, este în parte şi astăzi, temelia agriculturii. Numărul oilor a covârşit întotdeauna pe al cailor şi măgarilor, al râmătorilor şi caprelor, şi creşterea acestor animale s'a făcut mai mult numai în legătură cu a oilor, ca o întregire trebuincioasă a oviculturii. Păstoria are în Răşinariu o existenţă de mai multe ori seculară; întinderea şi importanţa ei extraordinară din trecut nici nu poate fi pusă în comparaţie cu cea de astăzi.

Încă sub regimul turcesc oierii Răşinăreni populau cu turmele lor văile Murăşului şi ale Crişurilor precum şi coborîşurile Carpaţilor, apoi regiuni întinse din Bănat, încă înainte de colonizarea şvabilor şi nemţilor în această parte a ţării. Tot asemenea Muntenia şi Basarabia, cu vastele lor moşii şi domenii, formau păşuni şi suhaturi minunate pentru vitele de tot felul ale Răşinărenilor. Acolo găseau ele hrană în orice vreme, vara pe păşunile bogate din stepele Bărăganului, iar iarna în deltă şi ostrovurile Dunării, în pădurile de salcie şi stufăriile impenetrabile din Baltă. Trecând peste plaiurile Munteniei, turmele înaintau departe spre răsărit până în stepele Rusiei, până în preajma Mării negre şi a Caucazului. Nu arareori, trecând Dunărea în Bulgaria şi Rumelia, vărau prin munţii Balcan şi chiar şi prin Macedonia şi Pelopones.[1]

Ovicultura, care îşi luă avântul cel mai puternic la începutul sec. XIX, ajunse să fie izvorul principal de bogăţie pentru Răşinăreni. Numărul oilor în timpul acela se poate evaluà la o jumătate de milion.

[1] Diferite tratate încheiate între principii Munteniei şi ai Ardealului, apoi între împăraţii Austriei, Rusiei şi Turciei, asigurau păstorilor de oi libera trecere cu turmele lor prin ţările acestea. In România, pentru trecerea turmelor dintr'un loc într'altul, le erau asigurate drumuri — *drumurile oilor* — pe toate moşiile publice şi private, fără a fi datori să plătească vreo taxă sau despăgubire proprietarilor sau arândaşilor. Într'o vreme condiţiile, ce le puneau proprietarii celor cari voiau să-şi pască turmele pe moşiile lor, erau dintre cele mai uşoare: *a*) Cucuruzul şi toată hrana, precum şi vinul ce-l beau ciobanii, să le cumpere dela proprietar resp. arândaşul moşiei; *b*) deasemenea orzul şi fânul (10 căi = 800 kg. = 6 fr., hrana pe o iarnă a 10 oi). Sub condiţiunile acestea păşunatul dela 8 Septemvrie până iarna, iar primăvara dela topirea zăpezii până la Rusalii, erà gratuit. Veneà deci iernatul pe cap de oaie, cu cheltuielile şi plata ciobanului cu tot, cam $1^1/_2$ franci, iar văratul, cu arânda păşunatului şi plata ciobanilor, de oaie $^1/_2$—$^3/_4$ fr., în total o cheltuială numai de 2—3 fr. de oaie.

Mai multe împrejurări interveniră apoi în jumătatea a doua a secl. al 19-lea pentru a reduce, din ce în ce, contingentul oilor şi a pregăti în cele din urmă ruina oviculturii. Improprietărirea ţăranilor din Muntenia şi reducerea păşunilor, ocupate de agricultură, şi tot asemenea, la noi, desfiinţarea izlazurilor comunale în urma comasării pământului şi a segregării pădurilor, aduseră pe oieri în situaţia de a nu mai aveà unde să-şi pască oile vara, şi iarna cu ce să le hrănească. Din peninsula Balcanică îi izgoniră apoi colonizarea Cerchezilor pe întinsele şesuri Dunărene din Bulgaria şi hoţiile îndrăzneţe ale noilor colonişti. Dacă pe lângă acestea mai luăm în considerare închiderea graniţelor în urma războiului vamal între România şi Austro-Uugaria, scăderea preţului produselor oviculturii, precum şi gloabele şi şicanele de tot feliul ce se fac proprietarilor de turme călătoare, atunci înţelegem prea uşor căderea rapidă a oviculturii, odinioară atât de înfloritoare şi rentabilă. Oile au încetat de a mai fi bogăţia de căpetenie a Răşinărenilor şi numai dragostea păstorului de oile sale îl împiedecă de a le prăpădì sau a se despărţì cu totul de ele.

Oile ce se cresc de către Răşinăreni aparţin următoarelor trei rase: ţigaie, bârsană şi stogoşe.

Rasa oilor *ţigăi*, numite şi *oi mocăneşti*, *berci* şi *bucălăi de câmp*, e cea mai frumoasă. Corpul ţigăiei e proporţionat şi bine legat, gâtul scurt şi picioarele vânjoase, iar coarnele, la berbeci, sunt învârtite în spirală. Lâna e scurtă, dar moale şi creaţă, arareori netedă şi nu are păr, ci numai împăială. Coloarea lânei e în general albă, găsim însă şi neagră, roşietică şi pătată.

Oaia ţigaie dă pe vară, dela sf. George până la Sf. Mărie, cam 60—135 litri de lapte şi se mulge de 3 ori pe zi până la Sf. Ilie, iar după aceea «se lasă în doi lăpţi».

Oaia *ţurcană*, *bârsană* sau *de munte* e mai mare în talie ca ţigaia, are capul mare, botul mai lung şi încovoiat, şi e de coloare albă, neagră şi seină. Lâna ţurcanei e mai lungă ca a ţigărei, dar e groasă şi aspră şi prin urmare mult inferioară lânei ţigăi. În producţiunea de lapte, ţurcana

Stâna.

e superioară ţigăii, dar e mai rezistentă şi răbdătoare şi de aceea se poate numì cu drept cuvânt oaie de munte.

Oaia *stogoaşă*, o rasă bastardă, vine în toate privinţele după ţigaie şi bârsană.

Oierii îşi ridică turmele la munte, mai întâiu (pe la sf. Gheorge) numai la fânaţe, iar apoi (pe la Ispas sau Rusalii) în regiunea alpină. Noţiunea de munte, în sens economic, diferă de cea geografică, înţelegând economii sub «munte» locul acela ridicat, cu dealuri şi văi, unde găsesc păşunea necesară pe o vară întreagă 500—800 de oi mânzări (oi cu lapte) şi pe lângă fiecare oaie încă 2 miei, la olaltă deci 1500—2400 de capete. Acest număr mare de oi formează o turmă, care se mai numeşte şi *târlă*, după locul unde poposesc oile. Oile din o târlă de regulă nu sunt proprietatea unuia singur, ci a mai multora. In afară de căpetenia târlei, *stăpânul*, cu cele mai multe oi, mai au parte la târlă şi proprietari mai mici de oi, *tovarăşii* cari, ca foşti ciobani, au ajuns să aibă şi ei cioporul lor propriu, de 50—300 oi. In

fine mai aparţin la târlă şi oile ciobanilor sau ale păstorilor; lâna şi laptele dela oile acestora însă sunt ale stăpânului şi numai mieii sunt ai ciobanilor. Oile şi le-au agonisit păstorii prin serviciile lor, primindu-şi plata nu în bani, ci în oi şi anume, după pricepere şi hărnicie, dela 8—20 oi pe an.

Lucrul cel dintâiu ce-l fac oierii dupăce au ajuns la munte e însemnarea oilor. Spre a se deosebì oile unuia de ale celuilalt, stăpânul, tovarăşii şi ciobanii, fiecare cu semnul său specific, îşi înseamnă oile sale, tăind anumite semne în urechile acestora. Numărul oilor sale apoi fiecare şi-l încrestează pe răboajele, din care câte un exemplar rămâne la stână, iar altul îl ia proprietarul cu sine. Răboajele acestea ţin oarecum locul registrelor de comptabilitate. Tot atunci, sau şi mai curând, se tund oile, pentruca căldurile să nu le facă să sufere, de altă parte pentruca să ferească lâna de scăeţi, ghimpi şi murdării, cari îi scad bunătatea şi valoarea.

In orice târlă bine alcătuită se fac 3 cârduri (ciopoare); 1. *mânzările* (oile cu lapte); 2 *berbecii bătuţi* sau *întorşi (bătali)*, *ster-*

Plasa strungii.

pele și *botoșelele* (oile bătrâne); 3. *Mioarele, noatinii* și *terții*. Potrivit acestei împărțiri se împarte și locul de pășune în 3 părți, rezervându-se pe seama mânzărilor pășunea cea mai grasă, cea din fața soarelui. Uneori mieii și sterpele se izolează cu totul de stână și nu mai vin laolaltă cu mânzările până către toamnă. Pentru paza fiecărei turme sunt rânduiți 3 ciobani și o haită întreagă de dulăi, de o îndrăzneală și putere fără seamăn. Toate cârdurile stau sub îngrijirea *scutarului*, care răspunde de ele și înaintea căruia, ca înaintea unui povățuitor firesc și arbitru al tovarășilor săi, se aduc și daraverile dintre ciobani. El încă își ține oile sale la olaltă cu ale stăpânului, firește fără nici o plată pentru vărat și iernat. Se întâmplă însă, că baciul să ia târla în arândă și atunci, în schimbul unei taxe sau a unui anumit cvant de brânză (o găleată de fiecare oaie), toate produsele turmei sunt ale lui.

Creșterea oilor se face azi în primul loc pentru producțiunea de lapte. Laptele, care nu se prea consumă în stare proaspătă, se întrebuințează pentru prepararea brânzei. Aceasta o prepară *baciul* în stână, ajutat de *ciobani* și *mânători*. Laptele muls se toarnă din găleată în o căldare de aramă, în care se încălzește până la temperatura de 30—35°, apoi se deșartă în o putină de brad, unde i se adauge puțin chiag (cam 1—2 gr. la 20—30 litri lapte). Acest ferment servește pentru coagularea laptelui și separarea cașului.[1]

Dupăce s'a amestecat chiagul în lapte, acesta se acopere bine și se ține așà cam o oară, ca să se închege. Caseina din lapte, odată închegată, ne dă *cașul*, iar lactosa și o parte din albuminate trec în *jintiță*. Cașul dulce îl strânge baciul într'un săculeț cu pânza rară și-l pune la teasc, pentru a stoarce zărul din el și a-i da forma și consistența necesară. În teasc rămâne cașul până ce se scurge mai toată partea apătoasă din el (cam 6—12 ore). După ce s'a luat cașul din

[1] Rășinăreanul își face chiagul însuși din stomacul mieilor sugari, pe care, punându-l în vase de pământ, îl acopere cu un strat gros de sare și apoi îl lasă o lună să se înăcrească. Inainte de ce se servește de el, îl uscă la aier, îl taie în bucăți mici pe care le ține 3—4 zile în apă călduță.

teasc, se scoate din săculeţ şi se pune să fermenteze în *celariu* sau la alt loc dosnic răcoros şi cu temperatura puţin variabilă. Acolo stând o săptămână sau două, expus acţiunii diferitelor bacterii cari contribue la dospire, devine poros ca buretele. Caşul odată dospit îl curăţă de coaje, îl taie în bucăţi, îl sară şi apoi, zdrobindu-l cu ajutorul *răvariului* sau *crestălăului*, îl face brânză. Brânza astfel pregătită o îndeasă bine în şteanduri sau burdufuri, ca să nu o pătrundă aierul. Calitatea brânzei variază după felul cum se prepară şi după locul de păşune: brânza iese de regulă mai bine la munte şi e mai puţin grasă şi bună la câmp.

Zărul, o substanţă mai subţire decât laptele, de coloare albă-verzuie, rămâne în urma caşului în putină. Punându-se la fiert până la 60—70°, caseina rămasă se adună deasupra şi se numeşte *urdă*. Cu o lingură mare de lemn se strânge şi se pune într'un săculeţ, după ce s'a stors şi sărat bine, fără însă a fi fost pusă la dospit ca brânza. Partea apătoasă, rămasă şi după strângerea urdei, se numeşte *jântiţă* şi se dă la porcii ce-i ţin oierii pe lângă stână. Adeseori urda se bagă într'un ciubăr şi se frământă cu mânile până ce iese din ea tot untul. Zara ce rămâne se fierbe apoi din nou şi ne dă *urda de zară* sau *bătută*. Zărul numit *ţiţeiu*, ori se amestecă cu urzici şi se dă la porci, ori se opăresc cu el rufele ciobanilor.

Dela Rusalii şi până în August oile se mulg de 3 ori pe zi, dimineaţa, la ameazi şi seara, făcându-se astfel câte 3 caşi pe zi. *Burduşii* se păstrează în *stâna foilor* până la plecarea oilor spre câmpie, când iarăş se adună stăpânul, tovarăşii şi ciobanii, fac socoteala cheltuelilor avute peste vară, socotesc cantitatea brânzei, făcând totodată şi repartizarea cuvenită, după numărul oilor. Când se dă din vară în toamnă, cam prin 2 Septemvrie, se ridică stânile şi turmele se coboară dela munte la fânaţe şi tot atunci oierii aleg din oi «berbecii pârci». La «Vinerea mare» (Sf. Paraschiva) îi bagă apoi între oile mânzări pentru mârlit şi se aleg botoaşele ce sunt de vândut pentru tăiere.

2. Vânatul și Pescuitul.

O mulțime de sălbătăciuni populează pădurile și munții Răşinariului, între altele urşi, mistreți, lupi, vulpi, pisici sălbatece, jderi, veverițe, cerbi, căprioare, iepuri, vidre etc.; iar dintre pasări: găinuşi, potârnichi, prepelițe, ş. a. Vânatul a cărui arândă anuală face cam 1000 cor., nu aduce la an un venit mai mare de 2500 coroane.

Pe când vânatul, cu procedurile şi produsele lui, nu poate să ne intereseze la locul acesta, având o slabă rentabilitate şi fiind deci puțin practicat, pescuitul este astăzi, dar a fost mai ales în trecut, o ramură de câştig pentru mulți dintre locuitorii Răşinariului şi ai Râu-Sadului.

Dintre toate apele, condițiile cele mai prielnice pescuitului le oferă Râul-Caselor şi Râul-Ştezii, cu afluenții lor Valea-Şibişelului, Valea-Dobrii, Izvoru, Valea-Strâmbului, Valea-Burului, Şăntuța. Râuleţele acestea, în o parte a cursului lor, au apă limpede şi conțin o hrană îmbelşugată, iar fundul pietros sau nisipos şi mulțimea răstoacelor şi a răgăliilor oferă ascunzători suficiente pentru păstravi, crâmpiți, jemne, zglăvoace, crăeți, mrene, cleani.

Peştii cei mai mulți se prind cu rociul. Un om ține rociul în apă, iar altul înarmat cu un *ştirbic* (un băț lung înfăşurat la un capăt cu un polog de postav) merge pe apă în sus şi râcăind printre pietre sparie peştii şi îi face să iasă din ascunzători.

Plaşca şi unghița se întrebuințează mai ales în Râul-Sadului, fiind acolo apa mai adâncă şi peştii mai număroşi. Vârşa, unealta de prins peşti a vechilor generații, astăzi a eşit cu totul din întrebuințare.

Modul cel mai obişnuit de a prinde peşti, dar care se practică numai într'ascuns, e abaterea râului în altă parte. Se aşteaptă până se scurge apa mai toată, apoi se varsă în aceea care rămâne o ciruială de var stâns. Apa, astfel otrăvită, se bate în fine cu sapa sau lopata spre răstoacele şi răgăliile de sub maluri, de unde ies peştii atât de ameţiți, de se pot prinde cu mâna.

Tot astfel, în mod ilicit, se prind de către unii păstravii. Aşteaptă până însărează bine şi apoi pornesc pe râu în sus, tot rostogolind pâşul din nuiele de mesteacăn, care nu îngădue peştilor să înnoate la vale. Odată ce observă, la flacăra lumânării, că păstravul se abate prin preajma pâşului, numai decât îl şi înţapă cu furculiţa ce au în mână.

3. Economia forestieră.

Principala bogăţie a Răşinariului o constitue pădurile, ce se întind în toate zonele de cultură.

Dintre munţi, cei mai împăduriţi sunt următorii: Nanu (2000 jug.), Muncel (500 jug.), Duşa (900 jug.), Bătrâna-mică (900 jug.), Bătrâna-mare (900 jug.), Groşi (1600 jug.), Şerbănei (550 jug.), Cânaia şi Iujbea (1468 jug.).

Stejărişul acopere circa 8% din teritoriul împădurit şi se întinde din regiunea câmpeană până la înălţimea de 950 m. In privinţa extensiunii, făgetul ocupă locul întâiu, întrucât se extinde dela înălţimea de 900—950 până la 1400 m. înălţime deasupra mării. În multe părţi formează păduri seculare şi se amestecă pe alocurea cu mesteacăn, carpen, frasin, paltin şi jugastru, iar la marginea de sus a zonei cu molifţi, brazi şi spini. Arinişurile, reprezentate prin arini şi plopi, precum şi arbustii spinoşi, ca d. e. păducelul, măceşul, porumbarul, se întind, ici-colo, pe marginea pădurilor şi resfiraţi prin livezile de fân. Răşinoasele, având şi ele o întindere destul de mare, se înalţă cam până la 1700 m. ca păduri încheiate; de acolo înainte se tot răresc şi pipernicesc, până ce se pierd cu totul în jip şi şneapăn.

In total, pădurea cuprinde 17,995 jug. 194□° din suprafaţa de cultură. Suprafaţa împădurită, în proporţie cu întinderea ogoarelor, grădinilor, fânaţelor şi păşunilor, e deci foarte mare. E atât de mare, încât cu materialul lemnos exploatat din pădurile Răşinariului s'ar puteà acoperì nu numai trebuinţele proprii ale comunei, ci chiar şi ale tuturor comunelor limitrofe.

Sute de ani dearândul pădurile acestea, în cea mai mare parte a lor, au reprezentat un capital aproape mort. Lipsa mijloacelor de comunicaţiune şi puţina rentabilitate a lemnului în trecut au împiedecat exploatarea pădurilor, afară, firește, de cele ajunse, în secolele trecute, sub stăpânirea saşilor din Sibiiu şi de aiurea. Exploatarea lemnului s'a mărginit numai la acoperirea trebuinţelor casnice. Fireşte nu se poate negà că au cauzat mari pagube săcurea şi vitele dela păşune: cea dintâiu s'a aplicat de multeori, în mod nechibzuit, la tulpinile cele mai zdravene şi frumoase, iar cele din urmă, prin roaderea vlăstarilor, au stricat pe mari întinderi pădurile tinere. Cu toate acestea n'avem de înregistrat vandalismele comise în alte părţi ale ţării. N'a lipsit însă mult ca eschiderea de pe bogatele păşuni ale Orientului să-i silească pe Răşinăreni a căutà o compensaţie în propriul lor domeniu pădurăresc, ceeace ar fi avut de urmare păşunatul abuziv, despăduriri şi o mulţime de alte consecinţe fatale. Graţie însă legilor silvice din 1879 şi 1898, devastarea la care ar fi fost expuse pădurile s'a preîntimpinat din vreme, salvându-se astfel cea mai preţioasă avuţie a comunei.

Răşinărenii, convinşi astăzi de utilitatea pădurilor din punct de vedere agricol, industrial şi climateric, au început să dea tot mai multă atenţie diferitelor ramuri de activitate forestieră şi să facă gospodării serioase cu privire la îmbunătăţirea şi regenerarea vegetaţiei arborescente. Cu începerea economiei forestiere raţionale s'a deschis şi un izvor de venit, care contribue în mod însemnat la înavuţirea poporaţiunii.

Valorizarea lemnului se face în diferite moduri. Anume, lemnul se vinde în picioare, iar de tăierea şi transportarea lui se îngrijeşte cumpărătorul; sau apoi comuna şi particularii taie şi fasonează lemnul, punându-l în circulaţie ca scânduri, şindile, lemne de foc etc. De un timp încoace se designează spre tăiere până la 70 jug. de pădure pe an, şi anume în pădurea de ştejar din Dumbravă 1 jug., în pădurea de fag din Strâmbu 24 jug., iar în pădurea de brad din muntele Nanu 42 jug. Până la anul 1911 se designà spre tăiere

o secţiune a teritoriului împădurit şi fiecare locuitor al comunei aveà dreptul să care, cu concesiune dela primărie, atâtea lemne câte voià sau puteà. Aceasta însă numai din Maiu până în Decemvrie şi numai de două ori pe săptămână. Dela anul 1911 încoace însă pădurea, afară de cea din Strâmbu care se taie în regie de comună, se vinde prin licitaţie publică în parţele de câte $^1/_4$ jug. Lemnele de fag din Strâmbu se fac metri cubici şi se licitează şi ele la faţa locului.

Ferestrău pe Râul-Ştezii.

Lucrările forestiere ocupă, iarna şi vara, mai multe sute dintre locuitorii comunei. Copacul, odată tăiat şi cojit, îl cioplesc în patru feţe, apoi bătând în capătul lui un cuiu cu verigă, îl scot la drum cu ajutorul cailor sau al boilor. Uneori ajută şi gravitaţiunea la transportul buştenilor. Peste coaste şi prăpăstii, puţin accesibile, se construesc, pentru scoborîrea lemnelor, *scocurile săci*, un fel de uluci uriaşe, făcute din bârne de fag de câte 5—6 m. lungime. Pentruca buştenii să alunece mai uşor, scocul se stropeşte iarna cu apă ca să îngheţe şi să devină mai luciu.

Până la 1882, pe Râu-Sadului se pluteau mari cantităţi de lemne, constituind aceasta o mare uşurare pentru exploatatori. Acest fel de transport s'a sistat ori, mai bine zis, s'a redus în aşà măsură, încât nu mai oferă nici un avantagiu locuitorilor interesaţi.

Pentru o mai bună şi rentabilă exploatare a lemnului, s'au construit pe Râul-Sadului şi Râul-Ştezii ferăstrae de apă («joagăre»), şi anume: 10 pe Râul Ştezii (6 la munte şi 4 în sat) şi 1 pe Râu-Sadului. In cele 11 joagăre se taie anual cam 100,800 scânduri. Afară de laţi şi grinzi se mai cioplesc, acolo pe loc, şisele atât de trebuincioase la acoperirea clădirilor economice. Intâiu, trunchiul se despică cu săcurea în bucăţi mai mici, din care se scoate inima ca să rămână numai lemnul, apoi, cu o bardă mică şi cu un cuţit de lemn ce se îndeasă în urma făcută de bardă, se fasonează şisa sau şindila, aşezând despicătura bradului pe un butuc sau pe genunchi şi încovoindu-o, când într'o parte, când într'alta, ca să nu crepe. Şisa, odată tăiată, se netezeşte, apoi se pune de se afumă.

În ce priveşte valoarea diferitelor esenţe constatăm, că locul prim îl ocupă stejarul. Bucata în picioare se vinde cu 5—100 cor. (în mijlociu cam 35 cor. metru cubic). Bradul, un lemn de construcţie escelent, se vinde cu metru cubic, pe lângă preţul de 7—20 cor., iar stânjenul de fag se vinde astăzi cu preţul considerabil de 32—36 cor.

Partea cea mai mare a materialului lemnos se transportă la Sibiiu, în depozitele de acolo, şi se întrebuinţează ca lemn de foc. In cantităţi mai mici se transpoartă şi în Cisnădie, Orlat şi în alte comune vecine. Dintre esenţe se exportă: bradul în preţ de 40,000 cor. anual, fagul în preţ de 21,000 cor. şi stejarul de circa 8000—9000 cor.

Paralel cu exploatarea materialului lemnos, comuna, respective ocolul silvic din pretura Cisnădiei, se îngrijesc şi de conservarea şi ameliorarea domeniului pădurăresc. In şcoalele de arbori dela Ghihan, Dumbrava, Nan şi Cetăţuie se fac an de an însămânţări artificiale. Plantaţii s'au făcut în timpul mai nou cu deosebire pe terenurile din apropierea comunei: Cetăţuia (împădurită la anul 1890 cu

pini, stejari şi acaţi), Fraga şi Dealul-Şchiaului; nu s'au dat însă uitării nici terenurile mai îndepărtate, munţii cu coaste repezi şi abrupte.[1] Unde e necesitate, se dictează opriturі de păşunat, se întreprinde rărirea masivelor, cu un cuvânt tot ce reclamă ştiinţa pentru o bună gospodărie forestieră.

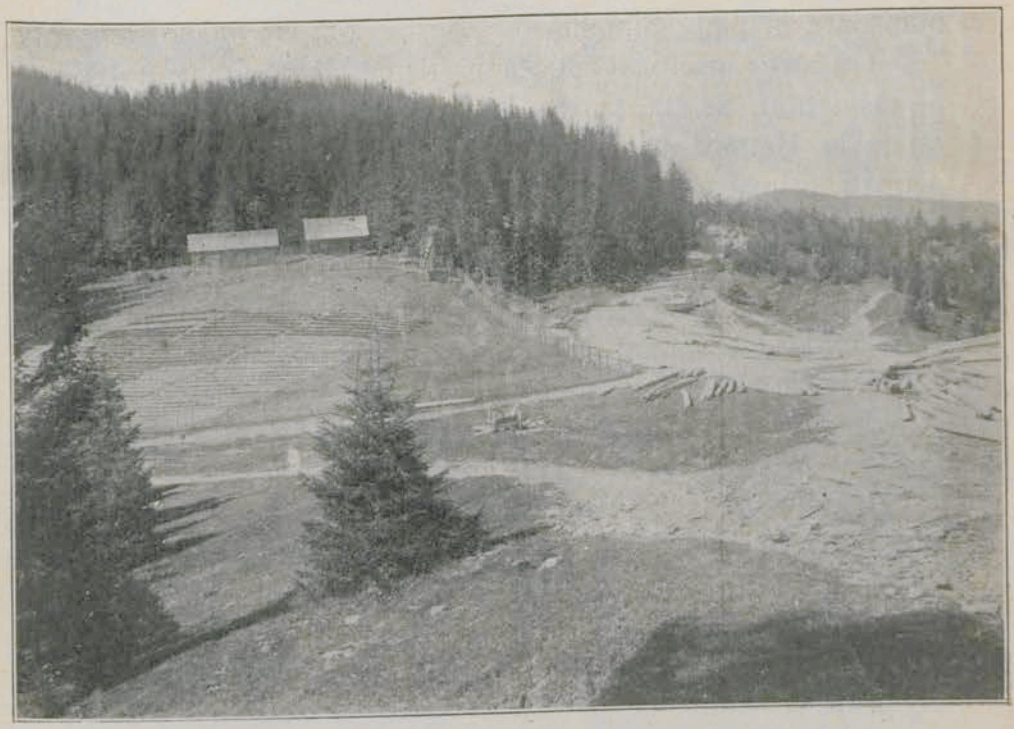

Şcoala de arbori din Ghihan.

Personalul silvic se îngrijeşte, pe cât e posibil, şi de stârpirea insectelor stricăcioase. Mai puţin ajută măsurile de apărare în contra iepurilor şi a mistreţilor, foarte periculoşi pentru culturi. Furtunile, care sunt destul de dese, nu fac totuşi stricăciuni mai mari prin pădurile încheiate şi nici incendii, cu consecinţe fatale, nu s'au mai pomenit dela anul 1862 încoace.

Afară de lemnul de foc şi de construcţie, se mai trag încă şi alte foloase din pădure, de ex. păşunatul şi cositul

[1] Numai în regiunea bradului se replantează anual ca la 42 jugăre.

prin răriştile sau luminişurile ce întrerup, unde şi unde, masivele, prin «curăturile» de pe margini de păduri ş. a.

Un alt venit rezultă şi din exploatarea pietrei brute care se întrebuinţează în mari cantităţi la clădiri şi şoseluit. In trecut, cărbunii ce-i produceau, cu mult peste trebuinţele lor, cărbunarii de aici, se desfăceau cu preţuri bunişoare în piaţa Sibiiului.

Un câştig însemnat aduceà mai de mult — înainte de 1884 — răşinăritul. Se ştie că, mai întâiu la *Fântâna Roşcâ*, iar mai târziu în Bătrâna-mare, *La becheri*, zeci de răşinăreni erau ocupaţi, primăvara şi vara, în pădurile de brad, unde adunau şi fierbeau în mari vase de lut răşina («bechul») ce se scurgeà din brazii spintecaţi (cu *scoaba*) în coajă. In *teocuri de scoarţă* se cărau apoi la Sibiiu mari cantităţi de răşină şi se vindeau fabricanţilor de săpun, firnais, terpentină şi feştele.

Răşinăritul, urmat, bineînţeles, în mod raţional, ar aduce şi azi foloase considerabile, dacă s'ar obţineà dreptul de răşinărit în pădurile destinate spre tăiere [1].

Înainte vreme erà foarte abundentă baia de var de pe Rîul-Ştezii, la capătul de către apus al localităţii; astăzi însă s'a sistat exploatarea în acest loc.

Ghinda, cea mai mare parte, se strânge pentru comună şi serveşte la însămânţările naturale, iar restul, în pădurile neoprite, se adună de particulari şi se întrebuinţează la îngrăşarea porcilor. Jirul e foarte căutat de turmele de oi, cari păşunează prin pădurile de fag.

În sfârşit mai putem amintì şi produsele mai mărunte ale pădurilor, bunăoară: nuiele, muşchiu, văsc, apoi fragi, smeură, mure, măceşe, căpşune, coarne, coacăze, afune şi bureţi. Acestea, când se fac din belşug, reprezintă un izvor de venit pentru săracii satului.

[1] Comuna, proprietara cea mai mare de păduri din întreg comitatul, ar aveà datorinţa să ceară administraţie proprie şi exploatarea în regie a pădurilor sale, în care caz şi răşinarilor li s'ar puteà da mai uşor concesiunea contemplată. Dacă Sibiiul, cu numai 3500 jug. pădure, are administraţia sa proprie, cu atât mai vârtos ar trebui să dorească a se bucură de acest drept de esenţială importanţă naţional-economică Răşinariul, care are un teritoriu împădurit de 5 ori mai mare.

Industria.

Pentru satisfacerea propriilor lor trebuinţe, Răşinărenii n'au avut lipsă de prea mulţi meşteşugari şi de aceea nici n'au fost prea răspândite meseriile în trecut. Îmbrăcămintea aproape întreagă, precum şi o mare parte a articolilor trebuitori în gospodărie se produceau din vechi timpuri de mâna harnicilor săteni şi ceeace rămâneà pe seama meşterilor profesionişti erà prea neîndestulitor pentru promovarea profesiunilor şi sporirea numărului profesioniştilor.

De altă parte, până prin jumătatea sec. XIX Românilor nici nu prea le erà dată putinţa să înveţe vreo meserie, cu atât mai puţin să o practice printre saşi. Breslele erau închise ermetic şi concurenţa nu erà de loc liberă. In Sibiiu, ca şi aiurea, găsim aplicate într'o foarte largă măsură privilegiile şi scutinţele singuratecelor bresle, din care cauză meseriile şi negoţul Răşinărenilor încă nu se puteau desvoltà decât în marginile în care permiteau interesele acestor bresle. Articolele rezervate unor anumite bresle n'aveau drept să le pregătească şi să le vândă sătenii nici direct, nici indirect sau prin alţii. Nici chiar lâna şi derivatele ei, pe care le aduceau la oraş în zile de judecată şi de târguri, nu le puteau vinde decât numai postăvarilor breslaşi.

Pe urma vexaţiunilor de tot felul se vede că au suferit mai ales măcelarii români. Aceştia se iviră dela o vreme în număr tot mai mare pe piaţa Sibiiului,[1] aşà încât ajunseră să fie priviţi ca o primejdie pentru măcelarii privilegiaţi. Drepturile, câte bruma le-au mai fost rămas scutite de lăcomia breslaşilor orăşeni, fură deci pe fiece zi mai încălcate, din timp în timp chiar răpite cu totul. Să fixăm acì, cu privire

[1] După conscripţia din anul 1713 practicau această meserie 26 inşi, deci un număr destul de considerabil pentru timpurile acelea.

la acest obiect, câteva date ce ni le-au păstrat protocoalele de pe vremuri ale magistratului din Sibiiu.

Ca să-i ferească pe breslaşii din Sibiiu de concurenţa străină, magistratul orăşenesc, în anul 1722, le luă românilor una din zilele îngăduite pentru tăierea cărnii, în anul 1724 apoi încă una, aşà că din cele 3 zile, Marţi, Joi şi Vineri, nu le mai rămase decât ziua de Marţi, dar şi aceasta fără dreptul, confişcat încă la 1723, de a vinde carne de oaie. Mai ales Răşinărenii erau priviţi cu ochi răi, ca unii ce prin concurenţa lor ieftineau preţul cărnii. De aceia magistratul, de câte ori intervenià, cedând stăruinţelor consumătorilor, pentru ieftinirea cărnii, îi sperià pe breslaşi cu măcelarii din Răşinariu. Aşà d. e. la 1724, breslaşii, spăriaţi de magistrat cu aceea că va mai da Răşinărenilor încă un scaun de tăiat carne, se obligară în sfârşit a vinde carne de calitate bună şi în cantităţi suficiente, şi anume carnea de vită p. v. cu $2^1/_2$ D şi cea de oaie cu 2 D. Atunci magistratul, prin deciziunea din 19 Iulie 1724, ridică scaunele măcelarilor români din piaţa mare, o măsură care i-a atins, de sigur, pe Răşinăreni în prima linie. Înlăturarea de pe piaţa Sibiiului a măcelarilor români natural că nu puteà să convină ciobotarilor, tălparilor, curelarilor şi săpunarilor şi, într'un grad oarecare, şi celorlalţi cetăţeni consumători, cari nu mai puteau cumpărà acum carnea şi pieile aşà de ieftin ca mai înainte. De asta însă nu-l dureà pe magistrat, căci în solicitudinea lui pentru breasla măcelarilor nu-i păsà, dacă dispoziţiile de ocrotire a acesteia involvau în sine chiar o păgubire a altor bresle.

Când cu scumpetea din 1740, ivindu-se o foarte simţită lipsă de carne în oraş, generalul comandant de atunci, principe Lobkowitz, cerù magistratului să restituie măcelarilor români drepturile avute şi ameninţă, la 11 Maiu, că dacă în ziu aurmătoare nu s'ar aflà carne de vânzare în cantitate suficientă, va da cu dela sine putere drepturi «protecţionale» Românilor, să taie carne fără nici o restricţiune. Un moment se părea că acum s'ar puteà căpătà iar drepturile confişcate. Măcelarii români se oferiră numai decât a vinde carnea totdeauna cu $^1/_2$ D mai ieftin ca breslaşii, numai să li se asigure, în scris, dreptul de a puteà vinde carne şi în viitor, în câte două zile pe săptămână. Decât să între în voile oferenţilor, magistratul, pentru a scoate pe breslaşi din perplesitate şi a îndestulì trebuinţele consumaţiunii, mai bine se hotărì să pună la contribuţie comunele din scaunul Sibiiului, silind comuna Răşinari să presteà singură 10 vite de măcelărie în folosul măcelarilor orăşeni.[1]

[1] Heinrich Herbert, Das Zunftwesen in Hermannstadt zur Zeit Karls VI. (Vereins-Archiv XXVII, p. 471 şi urm.)

Conflictele dintre meşterii breslaşi şi concurenţii lor din Răşinariu nu încetară nici după aceea, căci în decursul timpului magistratul se mai văzù adese silit a venì, cu măsuri prohibitive, în ajutorul celor privilegiaţi. In zilele noastre, acest fel de măsuri au izgonit pe măcelarii răşinăreni aproape cu totul de pe piaţa Sibiiului, rămânându-le pentru exercitarea profesiunei numai terenul destul de îngust al comunei lor proprii.

Victime ale sistemului protecţionist de atunci se pare că au mai fost, pe lângă măcelari şi oieri, şi lemnarii. Incă pe la începutul secolului XVIII îi găsim pe Răşinăreni în conflict cu breasla dulgherilor din Sibiiu pentru măsura ce trebuiau să aibă scândurile ce li le furnizau, ceeace făcù se intervină iar magistratul în favorul dulgherilor.[1]

La 1724, la plângerea breslei rotarilor în contra «cârpacilor» dela ţară, magistratul le dete acelora dreptul de a face o inspecţie în scaunul Sibiiului pentru a se pedepsì cei cari ar contravenì legii, pregătind «lucru nou»: cară întregi sau pe jumătate nouă ori şi numai roţi nouă.[2] Credem, că şi Răşinărenii au suferit pe urma persecuţiilor despre cari se vorbeşte în acest document, ba dacă ne gândim, că rotăria are un trecut atât de frumos în Răşinariu, putem chiar afirmà că ei au fost mai aspru loviţi prin măsurile acestea vexatorii. Mai târziu apoi, în urma deschiderii mai largi a graniţelor, căpătară rotarii o importanţă tot mai mare, iar lucrările lor ajunseră, mai ales în România, la un renume oarecare.

Precum vedem lemnăritul e un ram industrial care-şi are începutul în secolele de mult trecute. Cu deosebire fasonarea de şise, scânduri, bârne a ocupat în totdeauna o bună parte dintre locuitorii comunei.[3] Această formă de exploatare industrială însă n'a avut în trecut importanţa din zilele noastre, când potrivit cu împrejurările economice s'a ajuns la aceea, ca sătenii, în cea mai mare parte, să fie an-

[1] (Verhandlungsakten des Magistrats zu Hermannstadt vom 2 luni 1717 p. 21 in V. A. VII p. 293).

[2] H. Herbert, l. c. p. 470.

[3] La 1721, după conscripţia din acel an, erau în Răşinariu 9 ferestraie în cari se confecţionau anual ca la 5900 asseres (grinzi?). Socotită grinda cu 6 D. rezultà din această meserie un venit anual de 354 fl. ung.

gajaţi la lucrările forestiere. Bogăţiile pădurilor vor face, de sigur, ca industria forestieră să ajungă la o desvoltare atât de mare, încât să întreacă cu mult industriile similare.

Industria textilă, cu vechiul ei sistem practicat din moşi-strămoşi de către ai casei şi pentru trebuinţele casei, e unul

Spălarea lânii.

din cei mai de seamă factori de producţiune şi se menţine, chiar şi în forma ei patriarhală, în lupta cu produsele de acest fel ale fabricilor. Dacă socotim, că aproape întreagă îmbră-

cămintea locuitorilor şi toate articolele textile trebuincioase casei ies din mâna iscusită a sătencelor, nu putem să nu recunoaştem covârşitoarea importanţă a acestei industrii pentru ţărănimea din Răşinariu. Producţiunea acesteia însă nu se mărgineşte numai la acoperirea trebuinţelor proprii ale casei; o parte a ei, trecând peste trebuinţele locuitorilor, serveşte pentru export şi reprezintă deci şi un mic izvor de venit.

Înainte de a trece mai departe e bine — pentru o mai complectă desvoltare dată acestui studiu — să facem o descriere ceva mai amănunţită a acestei îndeletniciri a sătenilor noştri.

Inul şi cânepa, plante ce nu se mai cultivă azi în Răşinariu, servesc numai când şi când industriei textile. Destul

de des se întrebuinţează părul de capră pentru a se face dintr'ânsul desagi pentru lemne, trăişti de ovăs şi nojiţe. Nădragii, recălele, ciorapii, ţoalele, cu un cuvânt îmbrăcămintea de căpetenie, sunt făcute însă din postav ţăsut din lână ţurcană, bârsană şi ţigaie. Lâna şi prelucrarea ei industrială vine deci a fi considerată, din acest punct de vedere, într'o măsură cu mult mai largă decât celelalte.

Lâna odată spălată se usucă, apoi se aleg gunoaiele, cum sunt *turiţele*, *cornacii*, *paiele*, *scaii* ş. a., cari se află în lână. Lâna uscată şi aleasă se scarmănă în ţoc şi, după ce se face caier, se toarce cu mâna. Câte odată se duce lâna la maşini anume (Cisnădie, Orlat), unde se scarmănă, se

face caier şi se toarce gata, adecă fire pe care femeia n'are decât să le puie în răsboiu. La maşină, lâna se toarce în formă de drugi, iar cu mâna se toarce pe fus. De pe fus se deapănă pe gheme. Din aceste gheme se urzeşte, se pune pe coş, luându-se tot 2 gheme, respective tot câte 2 fire deodată. Firele adunate de pe coş se duc la «învălit». Invălitul se face în grădină cu ajutorul *căroaii* şi a *pociumpilor*. Căroaia, un dric format din o gemânare de mesteacăn şi nişte lăţişori, la curbătură cu un cuiu de care se leagă firele, care sunt tot câte două, şi de unde se conduc apoi de se învârtesc, cu capătul celalalt, în jurul sulului de războiu.[1] Pe câte *raze* sunt de a se luà în războiu, pe atât de departe sunt împlântaţi în pământ *pociumpii*, provăzuţi cu cârlige pentru aşezarea în poziţie orizontală a *sulului*.

Sulul cu firele învălite — printre care se pun *vărgelele* ca să nu se surpe valul — se aşează pe picioarele dinapoi ale războiului. Inainte de a trece firele prin *iţe*, se pun 2 *fuscei* printre fire, ca să nu se încurce şi să cunoască cum să schimbe iţele. Postavul se ţese totdeauna în 4 iţe. Iţele sunt aşà întocmite, că prima se schimbă cu a treia, a doua cu a patra, şi tot astfel sunt întocmite şi *iepele*. La schimbarea iepelor, firele se ridică sau se lasă în jos, alternativ, se petrec unele prin altele dupăcum se recere. Firele se trec apoi prin *spată* — tot câte 2 fire printre 2 dinţi învecinaţi — apoi pe după *sulul dinainte* şi în urmă se înfăşură în jurul sulului, care e aşezat sub iţe şi spată. Spata e acăţată de *brâgle* cu ajutorul cărora spata bate fir de fir din *bătală*. (Firele aşezate în războiu poartă numele de *urzeală* iar cele cu care se bate se numesc *bătală*. Şi unele şi altele sunt toarse din aceeaş lână). Mai sunt de lipsă *ţeghiile*, cari vin puse în *suveică* care alunecă, vârâtă dintr'o parte şi din alta, printre firele de urzeală desprinse unele de altele.

Postavul odată ţăsut se *împiedecă*, adecă se îndoaie în două cât e de lung şi se coase numai pe o margine, după

[1] Pentru un val întreg de postav, lungimea firelor e circa 50 *razâ*, cari ţăsute gata dau cam 80 coţi de postav.

Piuă.

aceea se cos cornurile în formă de glugă. Se duce apoi la piuă. In piuă stă cam două zile. Ţesătura împăturată se aşează în troacă, unde se toarnă peste ea întâiu apă rece şi apoi caldă. Pătură cu pătură se pisează apoi cu ajutorul ciocanelor, câte două la fiecare oală. Intr'o parte, aceste ciocane sunt cioplite în formă de trepte cu scopul de a întoarce ţesătura şi astfel, tot sucindu-o în oală, să o piseze peste tot. Treptat, cu fiecare lovitură de ciocan, cu fiecare învârtire în oală, ţesătura (*cioarecii*) se condensează şi devine pănură. Inainte de a se pisà în apă caldă, postavul se descoase şi aşà se pune în oală.

Postavul, din 55 raze (cam 80 coţi) cât a fost când l-au dus la piuă, abià mai are, dupăce a eşit din piuă, 45 coţi lungime. După ce s'a adus dela piuă, postavul se spală încă odată bine cu săpun şi apă caldă, apoi se întrebuinţează la îmbrăcăminte ori se pune în vânzare.

Ca să se vadă cum stăm cu meseriile în Răşinariu, lăsăm să urmeze mai jos puţinele însemnări statistice ce s'au putut face. Numărul meseriaşilor,[1] cantitatea şi valoarea produselor şi forţelor motrice de care dispun cele vreo câteva stabilimente industriale nu pot fi luate însă drept date absolut autentice, nu mai ales în ce priveşte valoarea produselor industriale. Greutăţile, în mare parte firesti, ce se pun în calea statisticianului, vor face încă multă vreme imposibilă culegerea de date pozitive în această direcţiune.

Jogăreni sunt ca la 35 inşi, cari lucrează în cele 11 ferestrae din sat şi dela munte (6 pe Râul-Ştezii, 4 în Răşinariu-sat şi 1 în Râu-Sadului). Nouă din aceste stabilimente au câte 1 ferestrău şi numai 2 mai multe ferestrae. Răşinariul este printre cele dintâi comune, care aprovizionează Sibiiul cu scânduri. Numai o parte mai neînsemnată din totalitatea aproximativă de 100,800 scânduri se transportă în Cisnădie, Şura-mare, Slimnic etc.

[1] Astăzi, ca şi în trecut, sunt puţini meşteşugari anume pregătiţi pentru profesiunea lor, cu atât mai mulţi sunt însă ţăranii îndemânatici, cari pun mâna pe bardă, ciocan, sulă, de câteori sunt nevoiţi a o face.

ILIE CROCIAT

Rotari se găsesc în localitate 8 măeștri, 4 calfe și 10 ucenici, cari la olaltă cu ferarii construesc 130—160 căruțe pe an. Dintre acestea cam 10—15 rămân în comună, 60—70 se exportează în România, iar restul în comunele învecinate.

Rotăritul, una din cele mai prospere industrii din localitate, și-a luat un avânt deosebit mai cu seamă dela înființarea, în anul 1909, a fabricei de căruțe a fraților Lungu, în care s'a investit un capital de circa 25,000 cor. Fabrica lucrează cu 10 puteri de cai și ocupă 15—20 lucrători.

Bărdașii — 21 măestrii, 12 calfe și 7 ucenici — au ocupație destulă în comună; pentru reputația ce-o au însă sunt angajați la lucrări de bărdășit și în afară de comună.

Măsarii, între cari 5 măestri, 4 calfe și 6 învățăcei, au de lucru și prin Poplaca și Cisnădioara.

Ciubărarii, 4 la număr, lucrează și pentru comunele învecinate: Poplaca, Cisnădie și Cisnădioara.

Scărariu e numai unul. Construește ca la 300—320 scări anual, dintre cari cea mai mare parte pentru Sibiiu.

Șisari sunt 7—10 și cioplesc până la 30,000 șise pe an.

Șelari sunt 2. Șelele de lemn ce pregătesc sunt ireproșabile sub raportul trăiniciei și al ieftinătății. Cu toate acestea exportul e nul.

Obedari, cu totul 6, fac obezi pentru rotarii din localitate și din comunele limitrofe: Sibiiu, Cisnădie, Mohu, Poplaca etc.

Lingurari sunt mai toți țiganii din Prislop. Ei mai pregătesc coșuri, albii, leuci, maie, mături etc. și toate acestea în cantități atât de mari, încât ajung și pentru export.

Greblari, sunt 6—8 măestri. Din cele 8000—8500 de greble, câte se fac, rămân în comună numai cam 2 din 5 părți. Celelalte se vând pe la târgurile din apropiere.

Măcelari sunt cu totul 18 și n'au calfe și învățăcei. Taie mai cu seamă oi și miei, dela 10,000—13,000 capete anual, iar carnea o vând, excluziv în măcelării (mesernițe), în Rășinariu, Sibiiu și Cisnădie.

Jugănari sunt 2.

Măţari sunt 3. Maţele animalelor, curăţite gata, le trimet pe pieţe străine unde se plătesc foarte bine.

Morari sunt 3 măestri, şi 3 ucenici. 1 moară, cea a jidanului, are 2 pietre, iar dintre morile comunei 2 au câte 3 pietre, a treia însă numai 2 pietre, reprezentând la olaltă o forţă motrică de 50 puteri de cai. Toate împreună macină

Ţiganii din Prislop la lucru.

cam 1750 măji metrice grâu şi săcară, 7500—8000 măji metrice cucuruz.

Piuarii ocupaţi în cele 22 piue ale satului ne dau, la olaltă cu ajutoarele lor, numărul de 106.

Oleiarii, ocupaţi în cele 3 piue din localitate, storc oleiul din sămânţa de in şi sâmburi de bostan. Producţiunea, şi

cu ea consumaţiunea internă, variază dela un an la altul. Când aceasta din urmă e mai mică, prisosul se exportă şi în alte părţi.

Lumânărari sunt 4, dintre cari 2 fac lumânări de său, iar alţi doi lumânări de ceară. Cantitatea acestor produse industriale abia ajunge astăzi pentru acoperirea trebuinţelor interne, necum să mai servească şi exportului ca în timpurile mai vechi.

Zidari sunt numai 4 măestri, cari lucrează uneori cu 7—10 ajutoare.

Fântânari — 2 măiestri şi 1 învăţăcel — sunt angajaţi la lucru în şi afară de comună.

Ferestrariu e numai unul, care umblă, în interesul meseriei, şi prin satele de prin prejur.

Covrigari (brutari) 3 măestri, fără calfe şi ucenici. Consumaţia locală crescând simţitor din an în an, cei câţiva măeştri nu mai sunt în stare să îndestulească nevoile consumătorilor.

Pardositori sunt 9 măestri, cari pot găsi, la nevoie, 40—50 ajutoare bine instruite. Pentru lucrul solid ce prestează, pardositorii răşinăreni sunt foarte preţuiţi, nu numai în localitate şi împrejurime, ci şi în statul vecin România.

Pielar e unul singur. Argăseşte pieile de vită pe care le vinde în Sibiiu şi pe la târguri.

Cojocarii — 9 măestri (4 bărbaţi şi 5 femei), 2 calfe şi 5 ucenici — pregătesc cojoace, bituşte, pieptare şi căciuli, uneori şi peste trebuinţele locuitorilor. Cojocăritul, cu toate că e poate cea mai veche industrie din localitate, nu se poate numi însă înfloritor, dacă ne gândim la frecvenţa materialelor prime şi la condiţiile favorabile unei desfaceri cât de mari pe pieţele din apropiere.

Argăsitorii, în număr de 2, argăsesc pieile de oi şi fac din ele pojiţe pentru trebuinţele cojocarilor.

Căciular, e unul singur.

Opincar e numai 1.

Pantofari sunt 6 măestri, 1 calfă şi 2 învăţăcei. Născută din trebuinţele timpului mai nou, această industrie începă-

toare e profesată într'o proporţie relativ foarte slabă şi nu poate satisface decât o mică parte a cererilor.

Fauri sunt cu totul 10 măestri, 5 calfe şi tot atâţia învăţăcei.

Meştera **Marina Cruciat,** zugrăvind curiere şi blidare.

Zugravi. În localitate sunt astăzi numai câţiva zugravi mai de seamă. În trecut produsele acestei industrii erau însă, atât în ce priveşte cantitatea cât şi calitatea, mult superioare celor de astăzi.

Cărbunari, de cari se găsiau afară din cale mulţi în secolele trecute, astăzi nu mai sunt în localitate decât 6. Cărbunii ce-i fac ii vând excluziv în localitate.

Comerciul.

Însemnătatea şi bogăţia din trecut a Răşinariului se datoreşte în primul rând întinderii şi desvoltării comerciului. Chiar dacă n'ar fi avut Răşinărenii deosebite aptitudini negustoreşti, buna aşezare a satului lor între două ţări cu interese economice deosebite, uşoara comunicaţie şi apropierea de însemnate debuşeuri comerciale, apoi ocupaţia lor oieritul şi lipsa de pământ agricol i-ar fi îndrumat, în mod imperios, spre negustorie.

Răşinărenii au fost negustori cu oarecare reputaţie încă din timpurile cele mai vechi. După tradiţie, ei negustoreau, încă înainte de întemeierea Sibiiului, cu produsele economiei de munte, între cari şi răşina, pe care o vindeau, în mari cantităţi, cu deosebire în târguşorul Cisnădia.[1] Înainte de perioada Curuţilor negustoreau cu porci,[2] după aceea şi cu vite cornute. Unul din martorii ascultaţi în procesul urbarial dintre Răşinariu şi Sibiiu aminteşte că, pe lângă altele, aduceau din Muntenia boii şi vacile cu sutele, aşà că şi măcelarilor sibieni le prindeau bine aceste transporturi.[3]

---

[1] Martorii 95—106 din Răşinariu ascultaţi la 1738: «Azt ugy hallottuk hogy Resinárnak azért neveztetett ezen falu hogy minek előtte Szeben várossa nem volt, még annak előtte Nagy Disznodon lévén a vásár oda a Resinári emberek szurkot kezdettek hordani és a szurokról kezdettek Resinárnak hini ezen falut» (Transm. p 592 şi 593). — Mart. sas, dela 1738, Ioannes Hendel: «...hogy imide amoda Szurkot vittenek eladni, arrol' nevezték volt a Falut is Resinárnak, a szurokról».

[2] Aşa d. e. la 1700 un ţăran, Aleman Mâţ, singur aveà o turmă de 100 porci (V. conscrierea din 1700 în Transm.) Mart. Coman Fântână din Vale (anul 1738): «mivel ők a Kurutz Világ előtt feles számu S. V. sertéseket hajtottanak bé a Oláhországra s kereskedtenek sokat azokkal, a Kurutz Világ után pedig Marhákkal is kereskedtenek».

[3] Mart. Oprea Banciu din Vale (anul 1738): «... mivel ők sokat kereskednek az Oláhországra marhákkal és százával, két százával hajtják ki Havasalföldéből a kővér ökrőket, teheneket Szebenben is, ugy annyira, hogy várva várják őket a Szebeni mészárosok».

Oricum însă, înainte de sec. XIX nu se poate numì înfloritor comerciul Răşinărenilor, pe atunci nefiind încă stăpâni pe soartea lor şi având să îndure timp îndelungat greutăţile iobăgeşti. Zile mai bune le veniră deodată cu emanciparea lor economică. Comerciul îşi luă un sbor din ce în ce crescând, graţie măririi producţiunei şi spiritului de iniţiativă privată şi mai ales graţie avantagiilor ce li se asiguraseră cetăţilor ardelene şi comunelor dela margini prin conveţiile comerciale şi pacea cu Turcii.[1]

Fără a mai amintì productele mai mărunte ce ajungeau în piaţă, constatăm că produsele oieritului (lână, brânză, berbeci, miei şi piei) au constituit dintru început principalele articole de negoţ. Numai rar de tot se căutau pentru aceste articole debuşeuri în depărtări mai mari, ori chiar în străinătate; cumpărători se găseau totdeauna în comună sau prin apropiere.[2] Pieile netunse le argăseau cojocarii numeroşi din comună, făcând din ele pieptare, cojoace, bituşte şi căciuli, iar cele tunse le vindeau în piaţa Sibiiului ori la ovrei, cari îi căutau pe vânzători la ei acasă.

Mai bun câştig aveau după oile aduse din România prin pasul dela Turnul-roşu. Oile ce le aduceau de acolo — în număr de 80—150 mii în fiecare an — le tăiau îndată, nu însă pentru carnea lor, care nu prea aveà căutare atunci, ci ca să scoată său din ele. Numai chiar fruntea cărnii o reţineau pentru trebuinţele lor. Toată carnea cealaltă se fierbea în căldări uriaşe, pentru a se extrage săul. Producţiunea de său rentà foarte bine. Săul aveà căutare mai ales la fabrica de stearină din Sibiiu, unde se vindeà în cantităţi conside-

[1] La anul 1782 se stabilì în Bucureşti agenţia generală austriacă, chemată să protejeze şi asigure interesele economilor de vite cari migrau prin acele părţi.

[2] În conscripţia urbarială dela 1721 se zice: Non habent illi vivendi modum ex agricultura. Quidem illorum senis, boni status et conditionis hospites retulerunt nobis, nunquam seminaturam exercuisse, tamen semper bene vixisse. Habent enim primum vivendi fundamentum forum Cibiniense ipsis proximum, quo fructus pomariorum, caseos, butyrum, trutas, ligna focalia, carbones ac etiam, pro aedificiis commoda, ligna' continuo portare solent. Deinde in venditione pecorum ovium suarum; alii vero illorum quaesturas exercent, circumvagando provinciam istam ac partes Transalpinae, etiamsi desint illis alia unum tantum equum sibi, quivis procurare conatur.

rabile, topit şi adunat în burdufuri de oaie. Săpunarii din Sibiiu încă cumpărau săul dela Răşinăreni, şi nu arareori se întindeà comerciul cu său până la Cluj, Pesta şi Viena.

Precum vedem dară, comerciul ce se făceà pe o scară destul de întinsă, rivalizà aproape cu al oraşelor şi covârşià pe al celorlalte comune din Mărginime. Mână în mână cu desvoltarea comerciului erà natural să crească şi bunăstarea locuitorilor Nici odată nu s'a operat cu capitaluri mai mari, cu mijloace mai puternice ca atunci, în secolul XIX.

S'a atins în acel secol culmea prosperării.

Ca oameni bogaţi ce erau, Răşinărenii trăiau un traiu tihnit şi îndestulat. Casele cele frumoase, de lemn şi de

Bucur, fiiul lui **Coman Cioran**
† 1888.

Ioan Brote
† 1871.

peatră, ce împodobesc astăzi străzile satului şi curţile cele pline de acareturi sunt avuţii rămase dela generaţiile acestor timpuri bune şi productive.

S'a închegat atunci o societate de negustori-proprietari, numiţi *boieri*, cari n'aveau numai pungi pline de galbeni în scrinuri şi lăzi, ci aveau şi gândul îndreptat către instituţiile de cultură, a căror însemnătate ştiau s'o preţuiască. Fie din credinţă sinceră sau alt sentiment înalt, fie din dorinţa de a-şi nemurì numele, ei au creat sau înzestrat din prisosul câştigului lor multe din aceste instituţii. Şcoli, studenţi silitori, biserici, toate au găsit sprijinitori şi făcători de bine în aceşti ţărani înstăriţi. Nu au fost de tot rari cazurile când Răşinărenii, din bogăţiile pe cari li le dete norocul şi hăr-

nicia, l'au împrumutat chiar şi pe episcopul Şaguna şi episcopia lui, când aceştia aveau nevoie de sumele pe cari nu le puteau căpătà dela Saşi, contribuind tot cu sume de mii de florini la colectele întreprinse de Şaguna pentru ridicarea catedralei, a seminarului ş. a.

Erà apoi firesc, ca Răşinărenii să fie foarte preţuiţi şi de străini, ca unii ce înălţau, prin negoţul lor prosper, bunăstarea ţinutului, şi vestea Răşinărenilor, ca a unor comercianţi iscusiţi, ajunse chiar dincolo de hotare. Din generaţia mai veche de mari negustori făceau parte bărbaţi de elită ca Coman Cioran şi Ioan Brote, în cari s'a întruchipat acea biruitoare aptitudine comercială. Ei n'aveau numai întinse legături de afaceri, ci având şi o cultură mai înaltă, erau întrebaţi adese şi în ceeace priveşte interesele culturale ale neamului.

Desvoltarea comercială a Răşinărenilor îşi ajunse apogeul, precum am mai amintit, pe la mijlocul veacului trecut; de aici încolo începù cursul decădinţei. Extinderea mare ce o luară dela o vreme agricultura şi meseriile în întreagă Europa şi în deosebi concurenţa transoceanică de prin anii 1860 şi următorii, când productele oilor se iviră în cantităţi mari pe pieţele Europei, producând o repede scădere a preţurilor lânii etc., reduseră tot mai mult mişcarea comercială a Răşinariului. Răşinărenii priveau cu groază, cum zi cu zi li se distruge, de această concurenţă, cariera comercială, până acì atât de rentabilă. Şi dacă cu toate acestea se menţinù încă la oarecare înălţime, prefacerea întinselor şesuri din bazinul Dunării de jos în lanuri de grâu şi cucuruz, reducerea imaşelor şi izlazurilor îi împinse tot mai încolo pe povârnişul decăderii şi produsele oilor încetară de a mai fi principalul izvor de câştig pentru ei. Lovitura de graţie le-o dete, în sfârşit, răsboiul vamal, început la 1882 între România şi Austro-Ungaria, care stânjenì deodată traficul secular dintre aceste două state. Locuitorii se văzură deodată lipsiţi de acele venituri cu cari erau deprinşi şi lipsiţi, în acelaş timp, de altele nouă cu cari să le înlocuiască. Numărul negustorilor se împuţină din ce în ce, iar sumele cari acum nu mai puteau fructificà se retraseră din circulaţie.

În noua ordine a lucrurilor formele vechi de îmbogăţire trebuiau acum adaptate împrejurărilor schimbate ori înlocuite cu altele, spre a servì ţărănimii nouă resurse de câştig. Şi trebuie să recunoaştem, că ceeace au practicat Răşinărenii din generaţiile trecute în mare, încearcă să facă acum în mic urmaşii lor. Ramurile vechi de producţiune, sporite cu altele nouă, alcătuesc baza comerciului ce pare că vrea să renască.

Românii din Răşinariu, destul de număroşi, cari sunt răspândiţi ca arândaşi şi comercianţi prin Ardeal şi România, reuşesc, de regulă, să-şi asigure o bună situaţie materială. În oraşele şi satele, pe unde se află, câte îndemnuri pentru alţii nu vor fi pornind din preajma, din mijlocul acelora cari, poate mai mult ca alţi Români de ai noştri, dovedesc înalte aptitudini comerciale!

Principalele articole comerciale de export sunt, după cum am mai spus, articolele forestiere, pe lângă cari mai e îndestul de căutată piatra munţilor, ce dă un material excelent pentru zidiri şi pardoseli. În vederea unei rentabilităţi oarecare caută să-şi deschidă tot mai multe debuşeuri productele horticulturii, cu toate că acestea trec de obiceiu prin mai multe mâni până să ajungă la consumători. Supraproducţiunea industriei casnice apoi face ţărancelor cu putinţă, să aducă produsele muncii lor, mai ales pănura, şi pe la târguri spre desfacere.

Ceeace credem că are să pregătească şi asigure un viitor prosper Răşinărenilor va fi, pe lângă industrii şi, între acestea în prima linie industria de casă, o economie raţională de munte (înţelegem acì şi exploatarea rezervelor subsolului) şi bogatele roade ce ele sunt chemate a da pentru comerciu. Acestea însă nu pot luà desvoltarea dorită dacă nu le va venì în ajutor comuna, indicând celor chemaţi câmpul de activitate şi punându-le la îndemână mijloacele de lipsă.[1]

[1] Prin specializarea, pe spesele şi pentru trebuinţele sale, a unor agronomi-industriaşi, comuna va puteà să-şi asigure binefacerile industriei şi ale economiei raţionale, binefaceri de cari sunt în drept a se bucurà toţi locuitorii comunei. Sacrificiile făcute pentru regenerarea acestor îndeletniciri vor fi compensate, credem, cu prisosinţă.

Nădăjduim chiar să ajungem ziua, când sărăcimea Răşinariului, nevoită azi să recurgă, pentru a-şi ţineà zilele, la lucrul orăşenilor, în alte forme de exploatare a bogăţiilor naturale îşi va găsì şi ea profitul pe moşia părintească.

O constatare aproximativă ne dă următoarele date statistice:

Oierii-negustori desfac produsele animalice ale turmelor lor ori direct ori indirect, prin samsari. Produsele acestea, mai ales brânza şi mieii, se îndreaptă în timpul mai nou spre centre mai mari, unde se obţin preţuri mai considerabile ca în Sibiiu, principalul târg de desfacere de până acum. Valoarea la care se ridică anual acest comerţ, din cauza desfacerii pe atâtea pieţe a produselor oieritului, nu se poate evaluà. Putem zice însă că e relativ destul de mare dacă ne gândim, că sunt cu totul 135—140 de oieri, cari negustoresc cu produsele turmelor lor şi dacă, pe lângă cererile multe ce se fac din afară, mai considerăm şi trebuinţele mari ale populaţiei locale, pe care încă trebuie să le îndestulească.

Negustorii de lână, în număr de 8—11, vând la olaltă ca la 250,000—270,000 kgr. de lână. Ei cumpără lâna nespălată, o spală înşişi, pe urmă o vând, fie fabricanţilor din Cisnădie, fie altor negustori de pe mai departe. Din 3 părţi de lână, două se aduc din România.

Cu *vânzarea de brânză* în mic se ocupă 6—8 femei, cari cumpărând brânza direct dela producători o vând prin comunele mai apropiate sau mai îndepărtate, pecum şi pe la târgurile din împrejurime. Vânzarea anuală se poate evaluà la 3080—3420 kgr.

Cu *postav* negustoresc 12 femei, desfăcând acest fabricat, în preţ de circa 56,400 cor. anual, pe la toate târgurile din Ardeal. Important pentru industria acestui articol e, că cvantul cel mai mare se cumpără gata dela saşii din Cisnădie şi numai cam a zecea parte e ţesut de mâna femeii răşinărene.

Tot cam aceleaşi femei, pe lângă postav mai negustoresc şi cu recăle, laolaltă cam 1440 bucăţi, în preţ de 11,400—11,520 cor. anual.

Negustorii de său, în număr de 2, cumpără săul de vită şi de oaie dela măcelari şi economi şi, după-ce îl topesc, îl exportează în cantităţi relativ destul de mari la Sibiiu, în fabricile de săpun de acolo.

Negustori de porci sunt 3 mai de seamă, cari aduc porcii de prin comunele dela câmp şi îi vând excluziv în localitate.

Negustori de cucuruz sunt 7—9, cari laolaltă aduc în localitate cam 12—15 vagoane anual. Partea cea mai mare a cucuruzului vine din România şi e absorbită cu totul de consumaţia internă.

Negustori de făină roşie sunt 16—19, cari fac o vânzare de 90,035—100,000 kg. anual. Două din trei părţi se aduc din România. Pe lângă făină roşie, aceşti negustori mai vând şi alte categorii de făină, în cantitate de peste 7500 kgr. anual. Numai ce nu se poate vinde pe loc se exportă.

Negustori de vinuri sunt 5, cari se aprovizionează cu cantităţi mai mari de cum le reclamă consumaţia locală, aceasta pentrucă o bună parte se exportă.

Cu *lemne de foc* negustoresc ca la 20—25 inşi. Vânzarea ce o fac, mai toată în Sibiiu, nu se poate evaluă, variind foarte mult dela un an la altul.

Negustori de piatră pentru construcţii şi şoseluit sunt vreo 13—15 inşi. Vânzarea nu mai e astăzi atât de mare ca în trecut; totuşi se poate evaluă la 15,000—20,000 cor.

Cu vinderea de *poame* în piaţa Sibiiului se ocupă 10—15 femei. Alte 20—30 femei vând, din Iulie până în Octomvrie, fructele pădurilor: fragi, smeură, afine etc.

Cu *galiţe şi ouă* negustoresc 3 femei.

În Răşinariu sunt 5 cârcime şi 3 mici oteluri, în Râu-Sadului 2 cârcime. Dintre cele 23 prăvălii ale satului, 15 au în vânzare şi sarea şi tutunul, iar 3 din ele şi spirtuoase în butelii. Prăvăliile, atât din Răşinariu cât şi din Râu-Sadului, sunt toate româneşti.

Comuna are drept la 2 târguri pe an, dar nu le ţine.

Căile şi mijloacele de comunicaţiune.

Comuna Răşinariu, dată fiind marea întindere a suprafeţei ei, are nevoie de multe şi feliurite căi şi mijloace de circulaţie pentru a înlesni locuitorilor transporturile.

Artera principală care leagă Răşinariul cu Sibiiul e drumul comitatens, cu o lungime de 10 km. Acest drum, plecând din Sibiiu, trece prin dumbrava oraşului şi, pe întreagă în-

Drumul Sibiiului.

tinderea asta, e de o frumseţe fără păreche. La ieşirea din pădure e o movilă care desparte teritorul Răşinariului de al Sibiiului. De aici înainte drumul se întinde dealungul râului Sibişel şi e apărat în contra revărsărilor prin ziduri de peatră, şanţuri şi plantaţii de sălcii, cari îi împodobesc marginile până la capătul din jos al comunei. De aici, ca drum co-

munal, se continuă dealungul *Străzii principale* (circa 2 km.) până în capul din sus al comunei. Apoi, pe la poalele muntelui *Fraga*, înaintează pe valea *Râului Caselor*, ca la 3 km. depărtare de comună. Părăsind valea și îndreptându-se spre munte, trece pe la *Dealu-Plaiului*, apoi peste *Valea-Muntelui* și, după o distanță de 18 km., înceată de a mai fi drum îngrijit și circulația pe el devine mai anevoioasă. Dupăce a trecut de *Apa-cumpănită*, prin *Tomnatec* și pe la *Icoana Nanului*, se schimbă cu totul în cale de munte sau «plaiu» și astfel duce pe muntele *Muncel*, *Bătrâna*, *Șerbănei*, *Iușbea*, unde se sfârșește, la marginea de către România, a hotarului comunal. Acest drum există de prin anii 1780. Lungimea totală e circa 60 km. și pe o distanță de 26 km., până unde e îngrijit de comună, are o lățime de 2·50—3 m. Pe această

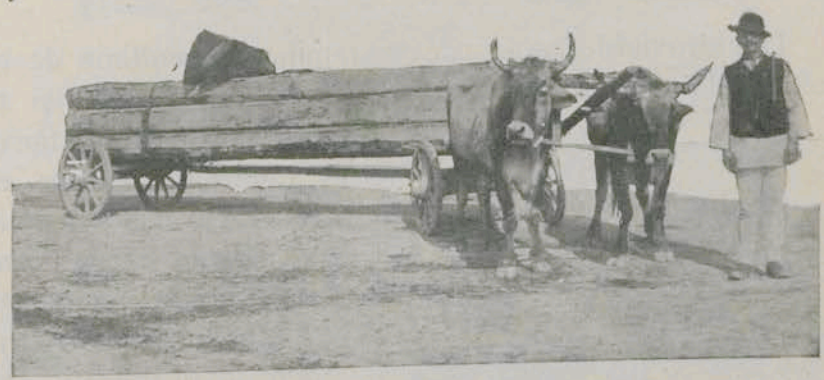

principală cale de munte se transpoartă bradul tăiat în regiunea alpină, piatra de șoseluit și de construcție precum și produsele economiei de oi.

Alt drum principal și cu o intensă circulație, ales în timp de vară, e *Drumul Păltinișului*. El pleacă din partea apuseană a comunei, din *Șteazâ*, înaintează pe valea *Râului Ștezî* pe sub dealul *Cetățuia* și *Ganța*, apucă către *Curmătura* și, prin fânațele din dreptul muntelui *Cioara* și *Vălari*, duce până la stațiunea climatericâ *Păltiniș* («Hohe Rinne»). Acest drum are o lungime de 18 kilommetri, o lățime de 3—4 metri, e foarte bine întreținut și pietruit cu piatra cea mai bună de munte. De prin anii 1900 e declarat drum vicinal și stă sub supravegherea comisiei de drum comitatense.

Un alt drum, tot bine întreţinut, se desprinde din drumul Păltinişului, duce pe *Valea-Izvorului*, pe la *Joagăre*, şi serveşte mai ales transportului de lemne de brad.

Din drumurile principale se ramifică o mulţime de potece şi plaiuri (aproape fiecare munte sau poiană îşi are plaiul său), ce duc la fânaţe, la munte, la izvoare etc. Printre ele mai însemnate sunt: Plaiul de pe *Gruiu-Jinariului*, care merge până la staţiunea climaterică *Şanta*, apoi potecul, lung de 20 km., care duce la Râu-Sadului. Ca să ajungi la acest cătun, trebue să treci pe la *Prizlop* (Ţigănie), *Târtabe*, *Jghiaburile-Burnii*, *Plăieţu* şi *Golcinu*.

Fiindcă plaiurile, în cea mai mare parte, fug de văi şi coaste cu suişuri obositoare şi urmează culmile domoale, circulaţia pe ele e de obiceiu foarte anevoioasă. Pe plaiuri nu se poate umblà decât călare sau cu piciorul. Pe cai şi măgari bine în-

şelaţi se coboară la vale fânul de pe fânaţele de munte, lemne de foc, şise de brad, apoi sculele căşăritului, miţe, brânză în foi, şteanduri cu lapte acru ş. a.

Dintre drumurile de câmp trebue să amintim, la locul întâiu, *drumul Poplăcii.* Pleacă din drumul municipal, nu departe de *moara din sus*, trece prin *Gruieţe* şi *Traineiu* şi după o cale de 2 km. se fineşte în comuna vecină Poplaca. La Cisnădie şi Cisnădioara încă duce un drum — al *Călinişului* —

care, plecând dela *moara din jos*, străbate prin *Călinişi* şi *Valea Napului.* Adăugăm, că afară de drumul Călinişului mai duce la Cisnădioara un potec care pleacă din *Valea-Drăgoţi*, trece pe la *Cruce*, prin *Delniţe*, *Prunişti* şi se termină în Cisnădioara, scurtând cu mai bine de jumătate drumul ce duce la Cisnădie.

Mai amintim, în fine, căile de câmp ce duc la diferite părţi de hotar, aşa: la *Traineiu*, la *Gruieţe*, la *Tropini*, la

Căliniş, pe *Luncă*, pe *Valea-lui-Cindrel*, pe *Valea-Drăgoţi*, la *Gruiu-lu-Ion*, la *Dealu-Sturzului*.

Pe toate aceste căi se transportă produsele economiei de câmp. Numai pe alocuri sunt pietruite şi dimensiunile în lăţime lasă ici-colo de dorit; încolo însă sunt în stare destul de bună, podurile peste ape sunt solide şi circulaţia pe ele destul de lesnicioasă. Pentru susţinerea şi întărirea malurilor râurilor servesc plantaţiuni de sălcii, coşuri cu bolovani, coteţe («căşuţe»), pinteni etc.

Toate drumurile de pe hotarul Răşinariului sunt construite şi întreţinute de comună; supravegherea o are primăria care, din timp în timp, raportează despre starea lor reprezentanţei comunale. Pentru ţinerea lor în stare bună comuna se serveşte de prestaţiile (*slujba*, *robota*) locuitorilor.

Dată fiind marea însemnătate ce o au căile şi mijloacele de transport pentru prosperitatea economică a unei localităţi mari ca Răşinariul, se impun unele îmbunătăţiri ce trebue aduse de urgenţă căilor de comunicaţiune ale localităţii.

Producţiunea din ce în ce crescândă a industriei forestiere, faptul că comuna dispune de cel mai bun combustibil şi de cea mai bună piatră de construcţie şi de şoseluit, necesitează construirea unei căi ferate care să lege localitatea cu pieţele de desfacere, în prima linie cu Sibiiul.[1] Fără îndoială că utilizând, pe lângă cele existente, încă şi acest puternic mijloc de transport, comuna va puteà să desfacă mai uşor şi mai cu folos produsele sale, cu deosebire va puteà să pună în exploatare şi valoare mineralele şi minereiurile solului, care până acuma n'au avut vreo importanţă economică.

[1] Lucrările pregătitoare în acest scop s'au început şi se crede că construirea căii ferate nu va mai întârzià mult.

ILIE CROCIAT

Situaţia financiară.

1. Impozitele.

Pentruca impozitele să ajungă la forma pe care o au astăzi, ele au suferit o mulţime de transformări în cursul timpurilor. După cum am văzut în alt loc, sistemul de impunere al contribuabililor în trecut erà dintre cele mai oneroase. Cronicele timpului vorbesc în tot locul de suferinţele poporului, de jaful neomenos ce să făceà în averea locuitorilor, de modalităţile mai mult decât barbare în perceperea impozitelor. Acele impozite ori nu mai există astăzi, ori ele au fost transformate aşà, ca să poată fi suportate de contribuabili.

Totuş trebuie constatat, că nizuinţa legiuirilor moderne de a atinge în mod proporţional averea fiecăruia, n'a reuşit. Printre impozite dăm şi de acelea cari nu lovesc pe toţi deopotrivă, cum este de pildă impozitul personal, care nu e proporţional cu venitul real al contribuabililor.

Locuitorii, în general, nu sunt prea greu impuşi. Perceperea impozitelor numai acolo se face mai cu anevoie, unde lipsa şi sărăcia sătenilor îngreuiază munca perceptorului. Măsura ce se aplică faţă de restanţieri e cea obişnuită. Perceptorul împreună cu jandarmii locali merg pe la casele oamenilor şi zălogesc haine şi ce găsesc mai de preţ prin casă şi curte.

Pe lângă *darea statului* şi *a comitatului* ce se plăteşte în bani, locuitorii mai prestează *slujba* sau *robota comunală*. În trecut, pentru ţinerea în stare bună a drumurilor şi căilor de câmp, sătenii, cari aveau numai o vită, făceau două grămezi de pietriş pe un drum, iar cei cu două vite de jug patru grămezi. În ziua de astăzi, bărbaţii dela 18—60 ani, dacă au casa lor, sunt datori zilele de robotă, ş. a. patru zile cu braţele ceice au numai o vită de prins la jug sau în ham, iar două zile cu carul cei cu două s'au mai multe

vite. Cari nu fac robota, plătesc zilele în bani, ceice n'au *jug* cu 6 cor., iar ceialalţi cu 12 cor. Observăm de altfel că, conform unei hotărîri mai nouă a reprezentanţei, toţi locuitorii sunt datori să răscumpere cu bani cel puţin o jumătate din robota comunală.

Pentru *lucrul satului*, comuna se mai serveşte de braţele săracilor cari comit vreo contravenţiune şi cari nu-şi pot plăti pedeapsa în bani.

2. Inventarul.

În capitolul de faţă ne propunem să cercetăm mai de aproape gradul de bogăţie şi putere al satului. Rezultatele constatate vor permite să răspundem, dacă sunt date condiţiile prosperităţii sociale, dacă densitatea populaţiei n'a ajuns cumva prea mare în raport cu mijloacele de subsistenţă, cu alte cuvinte dacă e posibil să se restabilească sau să se asigure echilibrul necesar între populaţie, pământ şi mijloace de existenţă Numai cât elementele necesare pentru a evaluà avuţia satului fiind dintre cele mai puţin sigure şi documentate, ele şi trebuie privite ca cele mai puţin apropiate de realitate dintre toate datele cărora le facem loc în această carte.

E folositor a fixà înainte de toate inventarul câtorva gospodării ţărăneşti singuratice. Aceasta se poate şti dacă vom analizà averea în părţile ei alcătuitoare, deosebind capitalul destinat consumaţiunii de cel utilizat pentru scopurile producţiunii. Vom statornicì deci mijlocia inventarului câte unei gospodării mici şi mari, ca fiind aceste două forme extreme precumpănitoare în vieaţa economică a Răşinariului.

Gospodăria fruntaşului.

I. Activ.

A) Avere destinată consumaţiunii:

1.	Curte, casă şi alte clădiri economice . .	Cor.	10,000
2.	Grădină	„	1,200
3.	Imbrăcăminte şi rufărie	„	800
4.	Proviziuni pentru mâncare	„	300
5.	Obiecte uzuale	„	700
		Total Cor.	13,000

B) Avere destinată producţiunii:

1.	Pământ de cultură — 4 jug. cat. . . .	Cor.	6,500
2.	Fânaţe — 13 jugăre	„	4,800
3.	Vite:		
	a) 1 vacă şi 2 junci	„	600
	b) 2 cai şi 1 măgar	„	600
	c) 500 oi	„	11,000
4.	Unelte agricole:		
	a) 2 cară	„	160
	b) plug, grapă, jug, hamuri etc., uneltele căşăritului etc.	„	200
	c) unelte folosite în industria casnică . .	„	50
		Total Cor.	23,910

II. Pasiv.

1.	Datorii	Cor.	2,000

Gospodăria codaşului.

I. Activ.

A) Avere destinată consumaţiunii:

1.	Casă şi curte	Cor.	600
2.	Îmbrăcăminte şi rufărie	„	150
3.	Proviziuni pentru mâncare	„	10
4.	Obiecte uzuale	„	40
		Total Cor.	800

B) Avere destinată producţiunii:

1.	Pământ	Cor.	300
2.	Unelte de muncă	„	20
		Total Cor.	320

II. Pasiv.

1.	Datorii	Cor.	100

Precum vedem deci, mijlocia averii fruntaşului, fără a fi prea mare, e totuş mulţumitoare, e mult superioară averii

codaşului şi cam la limitele averii fruntaşilor din cele mai bogate sate săseşti.

Cu totul altfel stă lucrul cu inventarul codaşului. Acesta nu arată nici urmele unei prosperităţi materiale. Mijloacele de traiu au o valoare cu totul neînsemnată, mai mică chiar decât e necesar pentru întreţinerea unei familii alcătuite din 4—8 suflete. Recunoaştem de altfel că această sărăcie e un fenomen relativ; ea nu capătă o aşà de mare însemnătate la Răşinariu, decât din pricina organizării rutinare şi încâtva neeconomice a muncii. Mediul fizic şi economic nu se opun, în mod absolut, la mărirea produsului, mijloacele sunt cu îndestulare şi nu e nevoie decât de o mai bună distribuţie a muncii şi o mai spornică producţie prin utilizarea raţională a tuturor izvoarelor de câştig.

Ca să ne putem da şi mai bine seama de avuţia satului, trebue să întindem cercetările noastre asupra tuturor felurilor de proprietate — mobiliară şi imobiliară — din satul Răşinariu.

În capul tuturor felurilor de proprietate stă proprietatea funciară. Lăsând la o parte pădurile, valoarea celorlalte categorii de proprietate funciară s'ar puteà evaluà precum urmează:

Agri	socotind	jug.	cat.	cu	Cor.	1000,	în	total	Cor.	940,000
Grădini	„	„	„	„	„	2400	„	„	„	448,800
Fânaţe	„	„	„	„	„	300	„	„	„	936,900
Păşune	„	„	„	„	„	200	„	„	„	959,000
Pământ neprod.	„	„	„	„	„	20	„	„	„	13,820

Toate la un loc ar reprezentà deci o valoare de 3.298,520 cor.

Suprafaţa ocupată de păduri, proporţional cu întinderea ogoarelor, grădinilor, fânaţelor şi păşunilor, este foarte mare; de aceea şi valoarea acestui bun economic este, am puteà zice, covârşitoare. Fiind preţul unui jugăr de pădure în mijlociu 500 cor., se obţine suma de 9.000,000 cor., care la un loc cu cifrele de mai sus ne dă un total de 12.298,520 cor.

Adăogând la această sumă pe aceea ce ne-o dau clădirile din sat şi dela munte şi care pot fi evaluate la 4.200,000 cor., rezultă un capital funciar total de 16.500,000 coroane.

După aceleaşi evaluări, valoarea principalelor specii de animale domestice s'ar prezentă cam în felul următor:

Vite cornute, socotind în mijlociu cor.				200	de	cap,	Cor.	300,000
Cai	„	„	„	200	„	„	„	140,000
Măgari	„	„	„	45	„	„	„	9,000
Porci	„	„	„	80	„	„	„	34,500
Oi	„	„	„	22	„	„	„	660,000
Capre	„	„	„	16	„	„	„	24,000
				Total		Cor.		1.167,500

Pe lângă valoarea aproximativă a animalelor, pentru stabilirea întregului capital de exploatare mai e necesar să se ştie şi valoarea inventarului mort, cum sunt maşini, întocmiri şi unelte economice etc. Valoarea acestui fel de capital, estimată în mijlociu la 2.500,000 coroane, se descompune astfel:

11 ferăstrae	Cor.	110,000
22 piue	„	150,000
3 mori	„	100,000
Maşini, unelte economice şi alte obiecte uzuale	„	2.140,000

Care e valoarea capitatului angajat în operaţii financiare, în întreprinderi industriale şi comerciale, nu se poate şti nici măcar aproximativ. Nimic mai anevoios, decât a-l determină pe răşinărean să facă declaraţii sincere şi precise cu privire la situaţiunea lui financiară. Oricum însă, economiile ţărăneşti revărsate în comerţ ş. a. sunt dintre cele mai mari.

Adevărat că, dacă comparăm starea de azi a economilor-comercianţi cu starea în care se aflau înaintaşii lor numai cu 40—50 de ani în urmă, avem de constatat un mare regres. Dar dacă se aseamănă cu starea generală a ţăranilor fruntaşi din satele româneşti, trebue recunoscut că e mult

superioară şi ori cât de mult ar fi secat capitalurile vechi, cele rămase reprezintă, dupăcum am mai zis, sume destul de considerabile.

Socotind capitalurile pe care le are comuna în diferite instituţii producătoare, întreprinderi, efecte etc., rezultă o sumă de circa 330,500; considerând mai departe că un singur proprietar are în circulaţie ca la 400,000—500,000 cor., iar alţi 50 de ţărani mai mult de 10,000 cor., la olaltă deci mai bine de 1 milion coroane, — întreg capitalul plasat în afară de cultura pământului, respective de industriile propriu zis ţărăneşti, se poate cifrà la aproximativ 2.500,000 coroane, la care adaugând sumele de mai sus, rezultă *că întreagă avuţia Răşinariului reprezintă circa* ***22.670,020 coroane.***

Punând acum aceste valori faţă în faţă cu numărul locuitorilor şi al gospodăriilor, se constată că revine:

a) din capitalul funciar
pe cap de locuitor Cor. 2749
pe o gospodărie . „ 9315

b) din capitalul de exploatare sau circulant
pe cap de locuitor Cor. 1028
pe o gospodărie . „ 3484

c) din întreg capitalul mobiliar şi imobiliar
pe cap de locuitor Cor. 3778·33
pe o gospodărie . „ 12800·68

3. Bugetul.

În afară de inventar, un criteriu sigur pentru prosperitatea locuitorilor este bugetul. Ca şi la inventar, aşà şi aici vom examinà mai întâiu bugetele alor 2 gospodării ţărăneşti, fiecare cu partea sa de venituri şi cheltuieli în cursul unui an. Cele câteva observaţiuni sumare asupra rezultatelor cercetării noastre le redăm în cele ce urmează.

Printre veniturile unui oier fruntaş, cele mai de seamă sunt acelea pe care le aduc, să zicem, 500 capete de oi

Producţia oieritului, pe grupe principale, se repartizează astfel:

Mieii dela 500 oi, mai puţin 80—100 sterpe, călbejite etc.	Cor.	3000
Brânza dela 400—500 oi	„	3000
Lâna dela 500 oi	„	2800
	Total Cor.	8800

Cu venitul de 900 cor. a 12 jugăre pământ, de 30 cor. al grădinei, de 150 cor. al industriei casnice, de 170 cor. venituri accesorii, valoarea totală a veniturilor poate fi estimată la 10,050 cor.

Făcând specificarea cheltuelilor, mai întâiu ale oieritului, căpătăm:

Ierbăritul, de cap de oaie 6 cor. .	pentru 500 oi Cor.	3000
Fânul şi grăunţele, de oaie 7 cor.	„ „ „ „	3500
Făina şi sarea, de oaie 1 cor. . .	„ „ „ „	500
Simbria a 4—5 ciobani, à 312 cor., îmbrăcămintea şi o oaie sau, fără îmbrăcăminte, 2 oi	„ „ „ „	1600
Darea oilor, de cap de oaie 20 fil.	„ „ „ „	100
Darea cânilor, à 4—10 cor.. . .		24
	Cor.	8724

Pe lângă aceste cheltueli mai vin dările către stat, comitat, comună etc. în suma de 70 cor., anuităţi 150 cor., îmbrăcămintea 300 cor., hrana oamenilor şi animalelor 630 cor., cheltueli mărunte 120 cor.

Totalul cheltuelilor se ridică deci la 10,044 cor.

Precum vedem, bugetul unui gospodar fruntaş, dacă nu cumva e mare negustor, nu dă aproape nici un prisos de venituri. Cele premerse mai probează şi aceea, că oieritul nu mai prea rentează şi cheltuelile ce le reclamă trec adese de limitele la cari ajung veniturile. Tot mai mult se accentuează deci necesitatea, ca oieritului să i-se alipească alte culturi şi alte câmpuri de activitate, cari pot fructifică şi în împrejurările grele de astăzi.

Gospodăria codaşului — să zicem un măturător de stradă în Sibiiu — se prezintă cu următoarele cifre la venituri:

Simbria anuală a bărbatului .	Cor.	550
Câştigul anual al nevestei .	„	70
Producţia a ¼ jugăr pământ	„	20
Total	Cor.	640

la cheltueli:

Darea	Cor.	25
Mâncarea	„	450
Îmbrăcămintea	„	100
Cheltueli neprevăzute .	„	50
Total	Cor.	625

Dacă peste tot există, producţiunea agricolă a unei mari părţi din populaţiunea satului e, precum vedem, neîndestulitoare, ba chiar excesiv de mică. Totuş, aceea ce câştigă cu pălmile, codaşul şi nevasta sa, ajunge pentru îndestularea celor mai simple nevoi, ba dacă bărbatul nu cheltueşte pe spirtuoase, se pot face an de an şi oarecari economii. Bineînţeles, atunci când se întâmplă de ex. o moarte în familie, spesele înmormântării şi ale soroacelor obişnuite (circa 170—200 cor.) sunt în stare să desechilibreze bugetul pe mai mulţi ani înainte.

Întru complectarea chestiunei, pe lângă bugetele unor gospodării singuratice, trebue să prezentăm aci şi bugetul comunei fie şi numai pe un singur an. Datele oficiale în acest obiect sunt următoarele:

Bugetul comunei pe 1914.

Cheltuieli.

A. I.

Cheltuieli ordinare.

	Cor.
Leafa primarului din Răşinariu	504·—
„ „ „ Râu-sadului	100·—
„ viceprimarului din Răşinariu	200·—
„ „ „ Râu-sadului	60·—
„ cassierului salar şi altele	400·—

	Cor.
Leafa perceptorului de dare	250·—
„ primului jurat	200·—
„ juratului al doilea	60·—
„ tutorului orfanilor	150·—
„ juratului-poliţaiu	200·—
„ şi asigurarea vornicului	215·20
La fondul de leafă al medicilor	321·03
Chiria medicului	160·—
Leafa a 3 moaşe (2 în Răşinariu, 1 în Râu-sadului) à 240 cor.	720·—
Leafa hornarului	48·—
Diurne notarului	150·—
„ vicenotarului	50·—
La fondul de leafă al notarilor	3,460·—
Retribuţia diurnistului de cancelarie	600·—
„ a 2 pristavi în Răşinariu à 360 cor.	720·—
„ primului pristav din Râu-sadului	240·—
„ pristavului al doilea din Râu-sadului	120·—
„ îngrijitorului grădinei de pomi	200·—
„ „ ceasornicului din turn	100·—
„ curierului comunal	400·—
„ a 5 păzitori de noapte à 192 cor.	960·—
„ a 2 „ „ câmp à 120 cor.	240·—
„ hingherului satului	40·—
La fondul de pensii pentru notari	283·34
Medicului cheltuieli de călătorie la Râu-sadului	559·83
Pentru transporturi	50·—
Cheltuieli de călătorie în afaceri oficiale	17·—
Diurne juraţilor şi cheltuieli pentru călătorii oficiale	602·18
„Forspont“ jandarmilor	76·52
Cheltuieli de cancelarie	588·82
Leafa servitorului de cancelarie	115·—
Abonamente la foi oficiale, taxe pentru publicaţiuni, imprimate şi altele	95·75
	13,257·47

A. II.

Pentru diverse cărăuşii	406·38
„ „ „	316·29
„ transporturi de ciment	456·84
„ ciment	2,791·97
„ „ şi ferărie	4,202·46
„ reparaturi şi material	919·48
„ „ „ altele	445·16

	Cor.
Pentru reparaturi şi aprovizionări	1,630·24
„ „ „ „	810·26
„ „ „ „	1,261·74
„ repararea morilor	1,845·—
„ construirea abatorului	730·—
„ betonarea ţărmurilor râului	3 069·57
„ însemnarea vitelor	15·10
Înginerului pentru recepţionarea lucrărilor de beton	20·10
Pentru fânaţele folosite la magazia de lemne	95·—
„ lucrări în grădina de pomi	9·60
„ facerea lemnelor de stânjeni	4,586·35
Contribuţie la fondul silvic şi al pădurarilor	6,942·18
Adaos pentru păşunat	45·—
Pentru curăţirea şi plantarea tăieturilor	2,843·41
Darea alodială şi contribuţiile la fondul bolnavilor	5,868·70
Echivalent	1.358·12
Darea drumului municipal	311·86
Aruncul (impozit extraordinar) municipal	598·22
	41,638·23

A. III.

Patru tauri	2,412·—
Fân, paie şi ovăs pentru tauri	2,380·74
Veterinarului pentru vizitarea taurilor	63·—
Îngrijitorului taurilor	208·—
Medicului pentru vaccinarea copiilor	59·28
Taxele matriculantului (ofiţerului de stare civilă)	78·—
Pentru petroleu	255·07
Lampagiului	288·—
	5,744·69

A. V.

Dare de consum	5,800·—
Controlul dării de consum, remuneraţii şi procente	371·98
	6,171·98

A. VI.

Subvenţie bisericii gr.-or. din Răşinariu	320·—
„ „ gr.-cat. „ „	160·—
„ „ „ pentru catihet	126·—
„ „ gr.-or. pentru susţinerea şcoalei	12,196·—
„ „ „ din Râu-sadului pentru şcoală	1,060·04
Burse studenţilor	200·—

	Cor.
Conducătoarei azilului de copii	840·—
Chirie pentru azil	200·—
La fondul de pensie învățătoresc	24·—
	15,126·40

A. VII.

Pentru desinfectarea și întreținerea instrum. de incendiu	80·22
Învățătorilor pentru recensământul copiilor de școală . .	105·—
	185·22

B. IV.

Cheltuieli extraordinare.

Comisarilor pentru numărarea populațiunii	676·53
Notarului cheltuieli de călătorie la Râu-sadului pentru înlocuirea vicenotarului de acolo	1,348·17
Îngrijitorului dela magazia de lemne	168·—
Conducătorului școlii de pomi (la curs)	9·—
Primpretorului pentru inspectarea fântânilor	30·—
Încassatorului taxelor de lemnărit	150·—
Martorilor în procesul cu orașul Sibiiu	660·20
P. B., terenul cumpărat pentru abator	200·—
Taxa la «Reuniunea agricolă»	4·—
Fl. O., pentru lucrul drumului din Strâmbu	1,000·—
Subvenție «Reuniunii pompierilor»	28·—
Remunerație pristavilor	20·—
Sanatorului «Arhiducele Iosif»	2·—
2 timbre à 1 cor.	2·—
	4,297·90

B. V.

Depuneri.

Depus în libelul «Albinei» Nr. 27,731	10,359·45
„ „ „ „ „ 27,730	191·15
„ „ „ „ „ 20,803	169·83
	10,720·43

B. VI.

Datorii.

Comuna datorește bisericii gr.-or. din loc pentru repararea școlii cu finele anului 1907	14,824·04
	14,824·04

Venituri.

A.

	Cor.
Restul cassei cu finea anului 1910	986·91

B.

Dobânzi şi alte venituri restante.

Dobânzi după oblig. de stat Nr. 209 pro sem. II. a. 1910.	4,693·50
V. B. pro 1906	1·40
M. T. pro 1906	16·80
G. R. pro 1910	4·20
M. Dr. pro 1910	—·78
M. C. „ „	3·25
O. S. „ „	2·45
I. I. „ „	1·—
B. B. „ „	1·70
M. Fr. „ „	5·20
B. N. „ „	20·—
S. B. „ „	471·50
Suma .	5,253·42

C.

Hârtii de valoare.

Obligaţiunea de stat Nr. 209, de . . .	Cor.	208,600·—
„ „ „ „ 63,804 datoria st.	„	900·—
50 Acţiuni fundamentale (drumul de fer Vinţ — Sibiiu)	„	20,000·—
Suma	Cor.	229,500·—

D.

Capitaluri elocate.

Libelul «Albinii» Nr. 27,730 cu finele anului 1911	4,391·15
„ „ „ 27,731 „ „ „ „	4,259·45
„ „ „ 20,803 „ „ „ „	3,902·—
I. I. din anul 1830	53·—
M. C. din anul 1838	65·03
M. D. „ „ 1839	15·44
O. S. „ „ 1841	49·02
I. I. „ „ 1843	110·49
A. B. „ „ 1849	14·79
M. F. „ „ 1847	34·40
M. F. „ „ 1849	104·79
B. N. U.	400·—
Suma .	13,399·47

A.

Venituri ordinare.

	Cor.
F. T. arânda pentru grajdul dela şura satului	71·—
B. T. „ „ grădina „ „ „	30·—
N. L. „ „ livezile dintre râuri	120·—
A. B. „ „ cimiterul vechiu	5·—
C. D. „ „ casa din Căprior	4·—
D. C. „ „ Plăieţi	82·—
I. K. „ „ crâşma satului	1,281·—
Arânda dela 6 măcelării (meserniţe)	835·—
„ „ casa Nr. 1234	16·—
„ „ moara Ştezii şi «cea din sus»	5,800·—
„ „ „ «din jos»	3,204·—
Din vinderea crăngilor, fagilor şi ştejarilor căzuţi . . .	563·38
„ „ lemnelor de fag din Valea-Burului . . .	17,918·15
„ „ ştejarilor din Dumbravă	6,685·70
„ „ fagilor din Strâmbu	1,838·—
„ „ brazilor	12,868·65
Taxele de lemnărit arendate şi în regie	3,533·27
Arânda munţilor	6,254·—
„ pentru Coasta-Caprii	765·—
„ „ Bobeş	1,310·—
Despăgubiri dela pretură pentru păduri	1,135·04
Suma .	64,319·39

A. II.

Veniturile regaliilor.

Arânda vânatului	1,100·—
„ pescuitului	165·—
Taxe de gonit	1,648·—
Taxe matriculare	78·—
Arânda cântarului	85·—
Suma .	3,076·—

A. III.

Venitul hârtiilor de valoare şi al depunerilor.

Interesele obligaţiunii de stat Nr. 209 pro I. sem. 1911 .	4,693·30
Dobânzile oblig. de stat Nr. 63,804	36·—
Dobânzile capitalului din libelul «Albinei» Nr. 27,730 . .	191·15
Ridicat cu libelul «Albinei» Nr. 27,730	15,152·99
Interesele capitalului din libelul «Albinei» Nr. 20,803 . .	109·83
I. I. 5% după capitalul de cor. 53·—	2·65
M. C. 5% după capitalul de cor. 65·—	3·25
M. D. „ „ „ „ „ 15·44	—·78

	Cor.
O. S. 5% după capitalul de cor. 49·02	2·45
I. I. „ „ „ „ „ 110·49	4·01
A. B. „ „ „ „ „ 14·70	—·70
M. F. „ „ „ „ „ 104·79	5·20
B. M. „ „ „ „ „ 400·—	20·—
Suma .	24,976·01

A. IV.

Taxe de execuţiune la perceperea dărilor	107·69
Suma .	107·69

A. V.

Dare de consum	6,479·84
Procente dela stat pentru incassări	340·—
Suma .	6,819·84

A. VI.

Protopretorele restitue din suma plătită sub Nr. 136/1910	2·06
Suma .	2·06

B. I.

Venituri extraordinare.

Dela stat pentru licenţe de cârcimărit	497·58
Pentru cărămizi	1·58
Dela miliţie pentru cărăuşii	6·32
Pentru gunoiul dela tauri	80·—
Suma .	585·48

B. II.

Notarul şi primarul restitue	—·72
Suma .	—·72

Recapitularea cheltuielilor.

		Pag.
A I.	Cheltuieli ordinare . .	13,257·47
A II.	Cheltuieli cu imobilele comunale	41,638·23
A III.	Chelt. administrative .	5,744·69
A V.	Dare de consum . .	6,171·98
A VI.	Ajutoare şi altele . .	15,126·04
A VII.	Cheltuieli neexecutate	185·22
B IV.	„ extraordinare	4,297·90
B V.	Depuneri	10,720·43
B VII.	Datorii	—·—
	Suma totală	97,141·96

Recapitularea veniturilor.

		Cor.
A	Rest de cassă cu finele anului 1910	986·91
B	Dobânzi şi alte venituri restante	5,235·22
C	Hârtii de valoare . .	—·—
D	Capitaluri elocate . .	846·47
A I.	Venituri ordinare . .	61,126·57
A II.	Veniturile regalelor .	3,076·—
A III.	Venitul hârtiilor de valoare	20,246·51
A IV.	Taxe de execuţiuni .	107·69
A V.	Dare de consum . .	6,819·84
A VI.	Venituri neîmpărţite .	2·06
B I.	Venituri extraordinare .	585·48
B II.	Rectificări	—·72
	Suma totală	99,033·87

ILIE CRUCIAT

După această tabelă, veniturile cele mai considerabile provin din capitalurile mobiliere, din arânda munţilor şi a morilor, din vinderea lemnului de foc şi construcţie.

Partea cea mai bună de cheltueli o absoarbe fiscul. O altă parte a fost întrebuinţată în construcţiuni şi lucrări productive, alte sume au consumat lucrări cari deşi nu sunt producătoare de venit, dar au contribuit şi vor contribuì încă la întărirea şi prosperitatea locuitorilor comunei. Afară de cheltuelile făcute pentru scopuri folositoare însă s'au mai cheltuit sume, despre cari se poate zice că n'au fost indispensabile. [1]

Pentru o mai bună orientare prezentăm exerciţiile bugetare pe un period de 20 ani.

Anii	Venituri		Cheltueli		Excedent	
	Cor.	fil.	Cor.	fil.	Cor.	fil.
1893	77,418	72	75,300	14	2,118	58
1894	48,294	84	47,351	76	933	08
1895	64,638	78	61,653	86	2,984	92
1896	51,026	12	44,703	74	6,022	38
1897	78,594	10	72,119	34	6,474	76
1898	73,218	94	67,932	64	5,287	30
1899	57,130	68	55,599	60	1,531	08
1900	49,652	65	48,798	10	854	55
1901	47,399	94	47,382	48	17	46
1902	54,648	21	53,043	23	1,604	98
1903	65,975	76	62,455	85	3,420	91
1904	70,900	81	64,293	33	6,607	48
1905	77,623	48	73,142	35	4,431	13
1906	75,670	41	74,713	20	757	21
1907	65,548	45	64,375	90	1,172	55
1908	75,145	63	74,855	91	275	72
1909	77,473	84	75,288	93	2,184	91
1910	81,962	38	80,975	47	986	01
1911	99,033	87	97,141	96	1,891	91

Rezultă că toate exerciţiile s'au încheiat cu excedente, cari au variat între 17 cor. şi 6607 cor.

1. Dacă s'ar puteà suprimà sau cel puţin reduce cheltuelile de personal şi material, cari nu trebuie neapărat să figureze printre cheltuelile bugetelor viitoare..!

Intr'un interval de 19 ani veniturile comunei s'au ridicat dela 77418 cor. la 99033 cor. Această creştere, într'un period de un sfert de veac, este, credem, destul de înceată.

Bugetul comunei ar puteà fi şi mai mare decât este astăzi. Fie prin urcarea naturală a veniturilor actuale — şi aceasta fără a înstrăinà ceva din fondul avuţiei comunei — fie prin crearea de resurse nouă, bugetele viitorului ar puteà creşte, cred, chiar în mod considerabil. Neapărat, venitul pădurilor este menit să crească din an în an, în raport cu exploatarea mai sistematică, cu desvoltarea căilor de comunicaţie, cu urcarea preţurilor lemnului de foc şi construcţie. Tot asemenea este neîndoios că luând, cum e de aşteptat, un avânt tot mai mare exploatarea carierelor de piatră şi punându-se în valoare şi celelalte bogăţii ale subsolului, al căror venit este astăzi aproape nul, de sigur că şi veniturile comunei vor creşte în proporţia nevoilor ce se înmulţesc continuu. Adevărat că, luând pe lângă acestea şi alte ramuri de activitate desvoltarea dorită, nu se poate ca şi bugetul cheltuelilor să nu urmeze mersul ascendent al veniturilor. Cu atât mai bine! Câştigul nu trebue căutat totdeauna — şi nu mai ales în această comună unde e încă atât de făcut — în economia de cheltueli, ci în sporirea producţiei şi în utilizarea tuturor mijloacelor de muncă productivă.

Administrația și Justiția.[1]

Administrația, dacă nu considerăm și rolul mai înalt general ce-l are, pe lângă cel special, în mijlocul populațiunii, putem zice că nu lasă mult de dorit. Publicarea și executarea legilor și a regulamentelor administrative; executarea măsurilor de siguranță publică; executarea dispozițiilor sanitare și veterinare relativ la combaterea epidemiilor și epizootiilor; culegerea datelor statistice ș. a. — se fac relativ destul de bine și de conștiențios. Ceeace ar fi de excepționat e faptul, că arhiva primăriei, în afară de registrele matriculare, se află într'o disordine care îngreunează mult orientarea cercetătorilor.

Reședința preturei (sub-prefecturei), de care se ține Rășinariul, este în Cisnădie, la distanță de 8 km. de sat.

Afacerile comunale le conduce primarul *(jude-mare)* și notarul, ajutați în funcțiunea lor de un vice-primar *(jude mic)* și un vice-notar, un *jurat mare (ghiciuluitor)* un *colectăr de dare*, un *polițariu*, un *cassariu*, un *tutor orfanal*, 2 *vornici (jutari)* și medicul comunal. În slujba primăriei mai sunt 3 pristavi *(pârgari)*, iar pentru îngrijirea pădurilor încă și 2 *forstwarț*-i și 5 pădurari.

Primăria din R.-Sadului se compune din un primar, un vice-primar (e și polițaiu), un jurat (e și tutor al orfanilor) și un vice-notar. Deosebit de aceștia mai este un pristav și un poștar.

In reprezentanța comunei Rășinariu se aleg 40 de săteni.

Postul de jandarmi se compune din 6 jandarmi. Slujba lor e, din fericire, foarte mult ușurată prin faptul, că criminalitatea în Rășinariu e foarte mică.

[1] Articolul despre administrație, scris cu câțiva ani înainte de asta, oglindește starea de atunci a satului.

Paza comunei se face de către păzitori de noapte, dintre cari patru umblă prin comună, iar alţi doi păzesc în turnul bisericii vechi (din piaţă) şi de acolo suflă din bucium la fiecare oră din noapte şi dau alarma în caz de incendiu.

Localitatea e luminată foarte slab prin felinare cu petrol. Acestea, în număr de 46, pe lângă că sunt foarte departe unul de altul, apoi nici nu se aprind totdeauna toate.

Membrii primăriei se aleg aproape excluziv dintre fruntaşii satului, prin vot obştesc.

Raporturile dintre locuitori şi autorităţile comunale, în timpul din urmă, s'au înrăit într'un mod destul de grav. Ca o urmare a acestor stări s'au iscat serioase nemulţumiri şi procese şi nici o faptă mai de seamă.

In comuna Răşinariu nu se comit decât foarte puţine prădăciuni sau furturi. In cei din urmă zece ani se amintesc numai 2 cazuri de omor, săvârşite din răsbunare. Aborturi sau pruncucideri nu se pomenesc deloc. Cele mai multe pricini de judecată provin din călcarea sau nerecunoaşterea dreptului de proprietate, vătămări de onoare, contravenţii etc. Globiri de vite se fac mai adeseori şi aceasta din cauza că sătenii, mai ales cei săraci, lăsând vitele la izlazuri fără pază, acestea trec în câmpul de cultură sau în pădurile de apărare. Unii le duc chiar ei pe păşunile oprite, de obiceiu în nopţile de vară, ca astfel să cruţe nutreţul de acasă.

Primăria, în însuşirea ei de for judecătoresc, rezolvă pricinile care întră în atribuţiunile ei de multeori fără concursul notarului, singurul care cunoaşte deplin dispoziţiile legii. Făcându-se deci judecata numai verbal şi fără a se luà protocol în scris, evidenţa cauzelor bagatele judecate e cât se poate de defectuoasă şi despre foarte multe din ele nici urmă nu se găseşte în arhiva comunei.

Din cauza puţinei încrederi pe care o au sătenii în judecătoria comunală, neînţelegerile dintre ei se rezolvă în mare parte înaintea judecătoriei de cerc din Sibiiu. Pricinile nu se aduc înaintea judecătorilor din sat înadins, fie din cauza intereselor ce sunt în joc, fie pentru vrăşmăşia ce prea adeseori se manifestă faţă de una sau alta dintre partide.

Litigii mai uşoare se sfârşesc prin împăcare, adesea încă înainte de a ajunge înaintea judecătoriei comunale.[1]

Jurii de împăciuire compuse din ţărani aleşi de părţile litigante, aşà dupăcum se găsesc aiurea, în Răşinariu nu există.

Răspuns-au autorităţile menirii lor de până acum? Fie-ne îngăduit a supune munca şi atitudinea lor unei cercetări critice, ca să putem arătà apoi rezultatele care se desfac dintr'ânsa.

Pornind dela nevoile fireşti ale locuitorilor constatăm, că s'a întârziat înfăptuirea unor opere de o netăgăduită valoare. Din lipsa de interes sau de teama prea grelelor jertfe s'a zăbovit, în mod foarte păgubitor, realizarea idealului vechilor generaţii de a înzestrà satul cu şcoli reale sau tehnice, atât de necesare unei populaţii numeroase şi cu aptitudini minunate pentru îndeletniciri de natură utilitară. Dacă Răşinărenii, stăpâni cum sunt pe un mare tezaur public, ar fi înscris mai din vreme în bugetele comunei sumele trebuincioase pentru crearea şi întreţinerea de astfel de şcoli, astăzi am aveà în număr mare elementele pregătite pentru lupta ce se dă pe arena economiei naţionale.

Comuna n'a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru promovarea intereselor materiale ale locuitorilor; n'a căutat, prin toate mijloacele, să desvoalte acea energie economică-naţională, care făceà tăria satului altădată şi care astăzi stă în mare parte neexploatată ori se risipeşte pe nişte tărâmuri strâmte şi fără nici o legătură cu drumul cel larg al colaborării. Când iniţiativa particulară ar fi dobândit un sprijin efectiv din partea autorităţilor, multe din modestele industrii de astăzi, exploataţii miniere şi forestiere, cooperative economice, ar fi luat proporţii însemnate, făcând să sporească în vază şi bunăstare atât singuratici, cât şi comuna ca atare; miile de braţe ale sătenilor mai săraci n'ar stà astfel, în timp de iarnă, neîntrebuinţate, ci ar fi puse la muncă continuă,

[1] Un merit însemnat în această privinţă se atribue unui pârgar al satului care, el cel dintâiu, ia în primire pe litiganţi, povăţuindu-i, de multeori cu succes, ca să se împace.

prin ce s'ar face o operă nu numai economică, ci totodată morală şi igienică, de cea mai mare importanţă.

Nu s'au adus sacrificii îndestulitoare nici pentru înzestrarea localităţii cu instituţii igienice şi estetice. Sub acest raport Răşinariul e departe de a fi ajuns la treapta de desvoltare la care se află, în ziua de astăzi, comunele fruntaşe din comitat. Ce minunate sanatorii, igienice şi şi rentabile, nu s'ar fi putut ridică în munţii cu răşinoase atât de abondente, cu o climă şi o poziţie fără păreche ai Răşinariului! Ca staţiune climaterică, Răşinariul ar fi mai în drept decât oricare din celelalte sate limitrofe să pretindă a fi considerat la locul întâiu.

Regretabilă mai e apoi întrelăsarea celor chemaţi de a alimentà localitatea cu cantitatea recerută de apă bună de beut, ceeace s'ar fi putut face, cu ocaziunea dată, fără nici o cheltuială din partea comunei. Satul s'a ales cu stricăciuni mari şi cu pagube incalculabile pe urma concesiunei, acordată aproape fără recompensă, Sibienilor cari, captând în folosul lor o mulţime de izvoare de pe teritoriul Răşinariului, şi-au provăzut oraşul cu cea mai bună apă de munte.[1]

Unde mai punem apoi lipsa, chiar în zilele noastre, a unui abator sistematic pentru tăierea igienică a vitelor, a unei băi poporale, a unui hotel şi restaurant cât de cât confortabil, a unui pavilon sau sală de întruniri şi distracţii pentru tinerime ş. a.

Lipsurile şi întrelăsările semnalate, precum şi altele pe care le trec subt tăcere, sunt atât de mari, încât nu se pot scuză numai cu greutăţile de ordin material. Vina e a tuturor.

[1] Te întrebi, nu fără oarecare nedumerire, ce consideraţii i-au putut face pe unii dela cârma satului atât de îngăduitori faţă de cererea Sibienilor de a li se cedà întinse teritorii pentru trebuinţele apaductului lor. S'a împins zelul de-a fi pe placul domnilor până a-i povăţuì şi pe particulari să-şi dea pământurile fără nici o recompensă pentru scopul arătat. Numai un singur sătean, Ioan G. Ciocânel, nu se lăsă ispitit de făgăduelile şi momelile celor ce patronau interprinderea, ci cerù pentru pământ preţul ce credeà că i-se cuvine. Oţărit apoi în inima lui de siluirea ce erau gata să-i facă, răşinăreanul nostru prinse în mână toporul şi se puse să-şi apere, cu puterea ce i-o da conştiinţa dreptei lui cauze, moşia ameninţată. Nu mai încape îndoială, că văzându-se domnii astfel încolţiţi, se învoiră să-i plătească omului cele 800 coroane câte le cerea pentru pământ.

În special, şi în măsura cea mai mare, ea revine în sarcina oficialităţii. La vina autorităţilor se adaogă desinteresarea fruntaşilor. Mulţi dintre ceice, prin personalitatea lor, ar puteà da garanţia ordinei şi a unei funcţionări bune a aşezămintelor stau la o parte nepăsători, lăsând cârma în mânile unor oameni, cari s'au nu-s în stare să înţeleagă şi să determine bunul mers al afacerilor, sau îşi văd numai de interesele lor proprii, sau în fine în mânile unor oameni cari, în faţa mai marilor, n'au curajul să-şi afirme inteligenţa şi energia, atât de necesare unei acţiuni de regenerare.

Mai e de vină apoi şi marea mulţime, în mare parte pasivă şi care nu îndrăzneşte să sprijinească pornirile generoase ale unora, nici să înfiereze pe egoiştii avizi, cari au întrodus în vieaţa satului vrăşmăşia şi moliciunea.

În starea actuală de lucruri, ceeace face cu neputinţă îndreptarea dorită e şi restrângerea prea mare a numărului funcţionarilor administrativi şi economia ce se face cu banii publici, uşurând bugetul în raport invers proporţional cu interesele generale obşteşti. Un primar, plătit numai ca de mântuială cu 600 coroane pe an, şi un singur notar comunal, n'au posibilitatea vreunei activităţi cât de cât corăspunzătoare. A conduce o comună cu peste 6000 locuitori e lucru cu mult mai greu şi mai însemnat, decât să se poată face cu un personal administrativ atât de mic la număr.

Răşinariului pentru a aveà locul ce i-se cuvine, trebue neapărat să i-se dea încă un notar [1] şi unul sau doi scriitori. Să se afle apoi omul care, odată ales primar, să înceapă o ocârmuire priceputà şi cinstită; să i-se dea toată libertatea legală şi, în acelaş timp, toată garanţia statorniciei sale, pentru a face acolo, dacă nu tot cât e de lipsă, cel puţin atât cât se poate ajunge în împrejurările actuale. Nu e mic numărul celorce ar puteà fi chemaţi să-i dea o calaborare inteligentă şi spornică. Şi mai ales nu se poate lipsì satul, nici chiar pe acest teren, de concursul cărturarilor săi, a elementelor celor mai bine pregătite pentru rolul conducerii.

[1] Tocmai târziu de tot, în anul 1913 s'a ales al 2-lea notar, pe lângă cari mai funcţionează încă şi 2 vice-notari: unul la Răşinariu şi altul la Râu-Sadului.

Răşinariul a avut zile şi mai grele ca cele de astăzi şi tot a ştiut să-şi păstreze întâietatea printre comunele noastre rurale. Suntem deci în drept a nădăjdui, că în curentul luptei de emancipare şi a prefacerilor din timpul mai nou, generaţiile actuale şi viitoare vor căutà să rămână şi ele, ca şi cele din trecut, în rândurile dintâi ale luptătorilor. A acestor generaţii e datoria a clădì, încetul cu încetul, ceeace a fost zdrobit de vitregitatea timpurilor abià trecute, bine ştiind că nici un ajutor nu vine, nu poate venì decât dela ei înşişi.

Igiena.

Răşinariul este printre cele dintâi comune româneşti, care a dovedit oarecare interes faţă de desvoltarea şi asigurarea sănătăţii populaţiunii. Totuşi mai este mult de făcut pe acest teren şi e încă departe timpul, când importanţa igienei va fi deplin înţeleasă de fiecare locuitor al comunei.

Oricât de curate şi solide de altfel, casele de locuit sunt totuş de excepţionat din punct de vedere igienic. Ele se compun, în o mulţime de cazuri, numai din 1—2 odăiţe, scunde, cu ferestrile înguste, având să servească, aşà mici cum sunt, familiei compuse în mijlociu din 6—7 membri. Atât timp însă, cât lipsa de teren va fi, pe lângă sărăcie, un rău ce nu se poate înlătură, legile de edilitate ale comitatului, oricare ar fi ele, nu pot să dea decât rezultate incomplecte.

Gropi de gunoaie şi terenuri băltoase, cari ar puteà servì ca locuri de infecţie, nu se află în comună şi nici în preajma ei. Cu atât mai rele consecinţe pentru o seamă dintre locuitori au râurile ce curg prin comună şi în care se aruncă toate dejecţiunile de prin curţi, se spală rufe şi lână, se tăbăcesc piei, se curăţă maţe etc. Cu toate că comuna e provăzută cu aproape 100 fântâni publice, totuş trei din patru părţi ale locuitorilor beau apă dela râu şi nu pot fi desobicinuiţi de aceasta cu nici un chip. Medicului însărcinat cu combaterea acestui obiceiu rău i-se răspunde că, odată învăţaţi cu apa de râu, altă apă nu le mai stâmpără setea.

Boalele epidemice care decimează populaţiunea, mai ales în vârsta copilăriei, sunt: scarlatina, pojarul, tusa convulsivă şi difteria. Mortalitatea este în raport cu morbiditatea, dar nu e mai mare ca în comunele învecinate. În deceniul

din urmă a devenit aproape endemică febra tifoidă; mai că nu există an în care să nu fie un număr considerabil de bolnavi de această boală. În vechime, spune tradiţia, comuna a fost bântuită şi de ciumă, holeră şi de buba neagră.

Boalele predominante sunt boalele de inimă şi aprinderile de plămâni. Acestea îşi culeg victimele cu deosebire din rândurile celorce muncesc pe terenuri muntoase. În epoca activă a vieţii, între 20—40 ani, mortalitatea din cauza pleumoniei este de 10—18 cazuri anual.

Deşi în satele de munte limitrofe populaţia atinsă de guşă se cifrează la mai multe sute, numărul guşaţilor din Răşinariu e, şi a fost totdeauna, minimal. O procentualitate ceva mai mare prezintă filia Râu-Sadului, care în trecut era printre comunele cele mai afectate de această boală endemică.

O afecţiune mai gravă şi care face ravagii înspăimântătoare e rachitismul, o boală ce se iveşte în timpul copilăriei, între 1—6 ani, şi produce o serie de diformităţi ce rămân pentru toată vieaţa: statura mică, capul mare, peptul eşit, pântecele mare, picioare şi spinare strâmbă, coapsa încovoiată. E răspândit mai ales printre *românii dela câmp* sau *răşinărenii noduroşi*, cari îşi petrec anii copilăriei în condiţii igienice defectuoase, lipsiţi de o hrană substanţială şi împovăraţi cu o muncă prea grea pentru vârsta fragedă a copilăriei. La remediarea acestui rău puţini se gândesc serios şi astfel marea mulţime a bolnavilor rămâne să perpetue în urmaşii nenorociţi virusul degenerării.

Oftica e puţin răspândită. Atinşi de această boală sunt cu deosebire aceia, cari au trăit prin România o vieaţă de bicheri sau apoi aceia, cari sunt lipsiţi şi de cele mai elementare îngrijiri igienice, trăind în locuinţe suprapopulate şi sub un regim alimentar viţios. Decesele anuale, datorite tuberculozei, fac în termen mediu cam 5 cazuri.

Un flagel al populaţiei, mai ales al celei sărace, ameninţă să devie sifilisul. Această boală îşi are trei izvoare de contagiune. Oierii îl contractează la stână, unde, vara, gospodăresc femei din Poiana şi Jina, cari vin infectate de acasă.

ILIE CRUCIAT

Zilerii îl aduc din Sibiiu, unde — în cartierele dela periferie — ocaziile de contagiune sunt extrem de frecvente. Al treilea izvor al boalei e România, şi mai cu seamă Dobrogea, de unde vin bolnavi cari numai cu greu pot fi vindecaţi.

În cele mai multe cazuri boalele sifilitice rămân, tocmai în faza contagiunii, nedescoperite, pentrucă bolnavii sau n'au timp să se caute, sau ignorează cu totul gravitatea lor. Când, copleşiţi de ele, se arată medicului, e de multe ori prea târziu şi orice dispoziţii de combatere rămân infructuoase. Măsurile profilactice, prevăzute de lege cu privire la inspecţia sanitară, la izolarea şi desinfectarea bolnavilor atinşi de boli sifilitice, sunt absolut nesuficiente şi aceste maladii infecţioase, cu întreg cortegiul lor de nenorociri, trec, durere, dela om la om şi dela generator la progenitură. În faţa acestui rău enorm iniţiativa particulară trebue neapărat să complecteze măsurile luate de stat şi să aducă chiar şi cele mai mari jertfe pentru îndreptarea răului.

Îngrijirea ce se dă copiilor, în timpul alăptării ca şi mai târziu, e în general satisfăcătoare. În timpul mai nou însă unele mame nu-şi mai hrănesc copiii la sân, ci preferă să facă negoţ cu laptele lor. Cocoane de pe la oraş, cărora le vine cu ruşine alăptarea propriilor lor copii, angajează pe aceste femei ca doice, cu o plată de 60—70 cor. şi întreţinere boierească. Copilul doicei însă ajunge pe mâna vreunei crescătoare din sat, la cură de mămăligă cu zamă de mere, fasole ş. a., substanţe care nu pot înlocuì hrana naturală a copilului, laptele mamei, şi îi compromit desvoltarea ulterioară. În cea mai mare parte, mortalitatea copiilor, în timpul lactaţiunii, e datorită tocmai turburărilor gastro-intestinale.

Printre cauzele de slăbire a vitalităţii în rândurile muncitorimei, sărăcia necontenit crescândă şi mizerabilele condiţii de traiu, este una capitală şi care stă la temelia tuturor — alcoolismul. Răşinariul, unde înainte-vreme rachiul erà ca şi necunoscut, pare că tinde a-şi luà locul printre comunele cu mai mulţi consumători de spirtuoase. Cifra de 50

alcoolişti notorici pare destul de ridicată, dacă ne gândim să facem o comparaţie între trecut şi prezent.[1]

Peste tot se constată faţă de trecut un regres foarte remarcabil în ce priveşte vigoarea şi integritatea trupească a locuitorilor. Cea mai mare parte a tinerilor în vârsta recrutării, fiind de o valoare fizică inferioară, sunt amânaţi ca nedeplin desvoltaţi sau declaraţi ca absolut neapţi pentru serviciul militar. Din 150—160 de tineri, câţi se prezintă an de an la asentare, abiă se pot recrută 35—45 de inşi.

Invalizii şi cerşitorii satului se cifrează la 250—300. Solicitudinea unor inimi generoase i-a pus, prin înfiinţarea unui fond al săracilor, la adăpostul nevoilor mai elementare.

Medicul locuieşte în comună şi tot aşà şi cele 8 moaşe diplomate, afară de una care locuieşte în Râu-Sadului. Salarul medicului face 2160 coroane, dintre care dela stat 1800 cor., iar dela comună 200 cor. drept adaos personal şi 160 cor. bani de locuinţă. Pentru consultaţiuni se plătesc taxe deosebite ş. a. la casa medicului 20 fil., la casa bolnavului 1 cor. (pentru copii 50 fil.). Noaptea, pentru aceste vizite se plătesc taxe îndoite. Moaşele comunale au dela comună câte 240 cor. anual, dela partide câte 9—60 cor. Atât medicul cât şi moaşele dau săracilor ajutoare gratuite. Medicina în mod clandestin nu se mai exercită astăzi, decât în cazuri foarte rare. Practicele băbeşti au ajuns în desvetitudine şi numai o seamă dintre săracii satului îşi mai iau refugiul la dânsele.

Comuna nu-şi are farmacia sa proprie şi bolnavii se provăd cu medicamente din farmacia de casă a medicului, precum şi din farmaciile din Sibiiu şi Cisnădie.

Întreagă supravegherea stării sanitare a locuitorilor e pusă în sarcina administraţiei şi a medicului. Acesta, dimpreună cu primăria, vizitează comuna tot la câte un sfert

[1] Ţinem totuşi să constatăm, că consecinţele patologice, datorite acţiunii alcoolului, turburările şi mizeriile de natură etică şi socială, cum se constată aiurea, n'au devenit încă o plagă pentru Răşinariu. În special, alienaţiunile mentale şi alte perturbaţiuni organice mai mari, ce le-am puteà atribuì consumaţiunii abuzive a rachiului, sunt aproape disparente în raport cu numărul cel mare al locuitorilor.

de an, pentru a constată starea locuitorilor sub raportul sanitar. Registrele sanitare se ţin la primărie. Legile sanitare se aplică cu rigoare; contravenienţelor li se dictează amende destul de grele, chiar şi pedepse cu închisoare, fără însă ca prin aceasta să se lecuiască din temelie răul. Cât timp locuitorii se supun acestor legi numai de frică, nu şi din convingere, rezultatele obţinute nici nu pot fi decât trecătoare.

Educaţia obştei, din punct de vedere igienic, ar trebuì neapărat să se facă încă din şcoala primară, şi încă cu toată stăruinţa şi fără amânare. Pe lângă altele, o cantină şcolară unde să se înveţe cum se pot gătì, cu puţină cheltuială, mâncări hrănitoare şi variate, ar fi unul din cele mai minunate mijloace de îndrumare în acest sens. Mai poate fi foarte folositoare, în această direcţie, instrucţia intuitivă, cu proiecţiuni şi tabele, cum se practică aceasta în toate ţările culte şi cum — cu plăcere trebue constatat — a început să facă harnicul preot-primar M. Lungu. Când igiena va fi mai bine înţeleasă, locuitorii nu vor mai căutà să înşele controlul medical şi legile prohibitive şi profilactice, departe de a fi privite ca vexatorii, ele, din contră, vor părea ca fiind indispensabile şi se vor bucurà de deplină autoritate morală.

Cultul religios.

1. Istoria bisericească.

Vieaţa religioasă a Răşinărenilor în secolele trecute nu ne e îndestul de bine cunoscută. Lipsa izvoarelor e şi aici foarte simţită, căci puţinele date istorice ce le am la îndemână nu pot suplinì pe cele neasemănat mai valoroase, cari au pierit fără urmă în focul pus de incendiarii revoluţionari dela 1848, foc care mistui bogata arhivă consistorială. Într'o privire numai vom semnalà deci momentele mai însemnate din trecutul bisericii din localitate.[1]

Comuna Răşinariu, precum am arătat în alt loc, a fost o bucată de vreme sub stăpânirea domnilor munteni, a lui Radu-Vodă şi a fiului său Mircea. «Cartea ocolniţă» dela 1488 cuprinde şi o foarte preţioasă pomenire despre nişte moşii ce le-au închinat aceşti doi domni români cătră biserica veche a Sf. Paraschive.[2]

O vreme oare care, până la desbinarea bisericei noastre în două, aşà se pare că biserica din Răşinariu s'a bucurat de o desvoltare destul de pacinică, dacă abstragem de tentaţiunile proselite, rămase fără urme mai adânci, ale calvinilor. Biserica de aici nu se resimţì nici chiar de acţiunea convertitoare a vecinilor luterani. Cu a. 1700 însă aveà să se înceapă şi în istoria bisericească a Răşinariului o epocă cu totului tot nouă. Atunci o parte a credincioşilor, luaţi şi cu

[1] Lămuriri detaiate pot aduce — mai ales pentru timpurile mai nouă — hârtiile arhivei parohiale şi alte documente risipite prin comună, a căror scoatere la iveală şi cercetare mai amănunţită e de dorit.

[2] Am dat mai sus (p. 37) acel extras din actul de danie, despre care dl Iorga crede că ar fi o traducere a unui fragment din cel mai vechiu hrizov muntean scris în limba slavonă şi privind o afacere internă. V. N. Iorga, *Scrisori şi inscripţii Ardelene şi Maramureşene*, I, p. XXXIII.

binele şi cu răul, se rupse de biserica străbună, prin ce se creă acesteia o situaţiune dintre cele mai triste.

Din însemnările răzleţe nu se pot culege informaţii pozitive asupra peripeţiilor, prin care a trecut biserica din Răşinariu, dar e de admis că proseliţii catolici se vor fi năpustit mai cu dinadinsul asupra credincioşilor din această comună fruntaşă, silindu-se a le luà în stăpânire sufletele şi a le surpà cu totul legea străveche. Rămânând biserica ortodoxă timp de 83 ani văduvită şi fără îndreptare sigură, ea decăzù rapid şi numărul credincioşilor ei se împuţină — cel puţin pe hârtie — din ce în ce tot mai mult. Erà un timp, când biserica gr. cat. aveà în Răşinariu nu mai puţin de 12 preoţi faţă de numai 4 preoţi ai bisericei gr.-or.[1] Cu toate că şi după statistica vicarului unit, Petru Aron, din 1750, numărul greco-catolicilor erà încă destul de mare — adevărat că acum numai cu 6 preoţi în fruntea lor[2] — catolicismul totuşi nu putù prinde rădăcini mai adânci în această comună, şi aceasta şi din cauza, că tocmai atunci începuse mai cu dinadinsul reacţiunea ortodoxismului oprimat.

Dar, cum se puteà aşteptà, reacţia aceasta nu se făcù fără sguduiri şi prigoniri, într'o parte şi alta. Cum Viena consideră unirea cu biserica catolică ca foarte necesară pentru asigurarea tronului şi întărirea catolicismului, ea împinse zelul pentru a desfiinţà credinţa veche până la brutalitate, ceeace, bineînţeles, îi făcù şi pe ortodocşi să-şi apere, cu puterea supremei disperări, legea strămoşească prigonită. Lăsând la o parte silniciile, de cari vorbeşte tradiţia, dar cari nu pot fi încă confirmate istoriceşte, aducem numai câteva cazuri de volnicie extremă, cazuri comunicate de contimporani demni de toată încrederea.

Din Sălişte, unde se aşezase într'un timp energicul luptător al ortodoxiei, călugărul Visarion, scânteia reacţiunii trecù la Răşinariu, deşteptând şi aici conştiinţele. Răşină-

[1] N. Togan, *Statistica Românilor ardeleni din 1733* («Transilvania» IX—X, 1898).

[2] Dr. A. Bunea, *Statistica Românilor ardeleni în anul 1750* («Transilvania» IX, 1901).

renii căutau acum să scape cu orice preţ de legea nouă, în care vedeau un lucru spurcat şi pierzător de suflet.[1]

In primăvara a. 1745 sătenii, afară de cei 2 juzi ai satului cari de frica urmărilor nu cutezară a merge cu poporul, se duseră cu toţii la protopopul unit şi-l siliră să le dea cheile bisericii. Apoi, în frunte cu preoţii ortodocşi, intrară în biserica ce le-a fost luată de uniţi. La vestea despre aceasta mişcare, ce i-o aduseră cei 2 juzi răşinăreni, magistratul din Sibiiu, ca să facă pe placul directorului fiscal şi al paterului superior, trimise numai decât la Răşinariu pe căpitanul oraşului cu mai mulţi haiduci bine înarmaţi. Preoţii neuniţi însă şi ceialalţi corifei ai poporului, la apropierea haiducilor, se făcură nevăzuţi şi astfel magistratul trebuì să se mulţumească deocamdată cu atâta, că putù să pună la închisoare pe cei 2 juzi, pe cari îi aveà la îndemână şi cari astfel avură prilej să mediteze câtva timp asupra superiorităţii adevăratei legi a lui Christos.

Chemaţi pe ziua de 21 Aprilie înaintea magistratului, Răşinărenii veniră cu mic cu mare, — satul întreg venì, după spusa magistratului — ca să-şi dea răspunsul şi să-şi arete aversiunea cătră legea impusă cu de-a sila.[2]

Aici, în faţa sfatului sibian, declarară bătrânii satului, în numele lor şi al consătenilor lor, că odată cu capul nu vor să recunoască pe preoţii uniţi, nici în biserica în care vor slujì aceia, piciorul nu-l vor pune. Dealtminteri, neavând încotro, se învoiesc, ca cheile bisericei să li-se restitue preoţilor uniţi şi garantează cu vieaţa lor, ei cei 19 bătrâni, că nimeni în sat nu le va face vreun rău, nici lor şi nici familiei lor. În ce priveşte însă credinţa strămoşească, satul întreg de-

[1] Mih. M. Olsovski, episcopul Muncaciului, care avù să viziteze, după depărtarea din Ardeal a episc. Clain, clerul şi biserica unită de aici, aminteşte printre corifeii mişcării de propagandă ortodoxă şi pe popa Man şi popa Vasile din Răşinariu. (Cf. *Călugărul Visarion Sarai* (1744), Studiu istoric de G. B. Duică).

[2] «...*universus Pagi hujus populus cum uxoribus, filiis et filiabus*[1] *minorenibus*, ex alia parte non minus Poppae uniti, Civitatem ingrediebantur conquerebant hi de insolentia Incolarum, illi vero flexis genibus vetus religionis suae exercitium per Poppas non unitos libere exercendum auxie rogabant». (Raportul magistratului din Sibiiu, dtto. 22 Aprilie 1745, către guvernatorul Ardealului).

clară într'un glas: «Să ştie bine că o să mânce ghindă din pădure în loc de paşti şi nici atunci n'o să se împărtăşească în aceiaş biserică cu preoţii uniţi. Decât una ca aasta, mai bine să moară cu toţii de moartea cea mai cumplită!».. Admirabilă dovadă de puterea credinţei strămoşeşti.[1]

Se înţelege dela sine, că în faţa unei atari statornicii, încercarea înnoită de a-i înfricà pe ortodocşi prin întemniţarea unor matadori nu-şi ajunse scopul şi cu atât mai puţin izbutì ceialaltă măsură, cu contribuţiile în bani, «nomine Suae Majestatis, in poenam non amplectendae S. Unionis et Religionis Catholicae».[2]

Alt caz din a. 1761.

Ortodocşii din localitate, fiind în preponderanţă numerică, reclamau pentru sine biserica, la a cărei renovare contribuiseră cu peste 2000 fl. Nevoind deci să cedeze biserica lor minorităţii unite (51 familii faţă cu 713 familii neunite), după cum o cereà aceasta comisiunea aulică, generalul Buccow plecă cu 6 companii de infanterişti şi o trupă de husari la Răşinariu, ducând cu sine şi câteva tunuri, pe cari le aşeză pe colinele din apropierea comunei, şi ameninţând totodată pe locuitori că le face casele scrum, dacă nu se supun. Poporul înspăimântat fugì, la apropierea trupelor, în păduri, iar cei rămaşi, nevoind să predeà cheile nici după ameninţarea cu sabia şi tunul, fură svântaţi în bătăi, biserica fù deschisă şi sfinţită din nou prin episcopul unit Aron, care încă venise cu trupele, şi apoi fù încredinţată celor 9 preoţi uniţi ai comunei. Instigătorii fură prinşi şi, legaţi în fiare, porniţi spre Sibiiu, unde în piaţa publică îi bătură până la sânge câteva zile dearândul.

Lipsiţi acum de biserică, în Răşinariu ca şi aiurea, neuniţii nu-şi mai bătură capul cu zidirea altei biserici, ci

[1] Prot. mag. din 1745, p. 262 şi raportul citat.

[2] L. Rosenfeld, în al său manuscript despre «Unirea Românilor» *(Wallachische Union)*, arată pe baza unei suplici a Românilor înaintate împărătesei M. Teresia în 25 Dec. 1748, că răşinărenii şi-au plătit de mai multe ori foarte scump îndărătnicia lor faţă de Sf. Unire. Astfel au plătit odată 800 fl. ung. la mâna directorului fiscal Petru Dobra, altădată 1000 fl. ung. la mâna senatorului sibiian Wagner.

făcând declaraţia înduioşătoare că biserica o au în inima lor, unde se vor închină de aici înainte lui Dumnezeu, începură să ţină slujbă dumnezeiască prin şuri şi pe unde puteau.[1]

Îndărătnicia apărătorilor legii vechi, despre care ne dă un exemplu şi cazul acesta, învinse în cele din urmă iperzelul Austriacilor, cari voiseră să promoveze unirea cu mijloace atât de drastice, ca tunul şi bătaia. Acest popor din cale afară de încăpăţinat în cele religioase — vorba Vienei — o convinse pe aceasta, că ori cât ar mai continuà cu

Casa-reşedinţă a episcopilor Nichitici şi Adamovici.

violenţele, mai bune rezultate tot nu va obţineà în interesul unirii. Şi atunci curtea din Viena, prin numirea administratorilor «usque ad beneplacitum principis», făcù primul pas spre împăcare cu neuniţii. Agitaţia pentru aceea nu contenì până la 1783, când guvernul liberal al lui Iosif II hotărî, în sfârşit, a se da eparhiei ortodoxe din Transilvania arhiereul său propriu.

Noul episcop, Gedeon Nichitici, nefiind suferit să locuiască în Sibiiu, îşi aşează reşedinţa în Răşinariu. Tot acì,

[1] G. Mich. Gottlieb v. Herrmann, *Das alte und neue Kronstadt*, 1883 p. 254.

într'o căscioară țărănească,[1] locuì și Gherasim Adamovici, care după ce murì la 1796, fù înmormântat în biserica veche lângă antecesorul său, Nichitici.[2]

O influință înviorătoare trebuià să vină dela acești episcopi și ortodoxismul să se întărească din ce în ce. Acum, și cei ce de teama prigonirilor se mărturisiră uniți, se întoarseră în sinul bisericii strămbune. După protocolul luat când cu vizitația canonică a lui Nichitici, la a. 1787, comuna bisericească aveà în fruntea ei un protopop gr.-or., Coman Bârsan (mai târziu familia se numì Barcian), iar afară de el încă 5 preoți ortodocși,[3] și de sigur și numărul credincioșilor bisericii noastre va fi fost destul de mare, dacă ne gândim că câteva decenii mai târziu, la a. 1839, statistica de atunci nu ne poate arătà mai mult de 170 uniți față de 3660 neuniți.

Sub ochii acestor prelați, și de sigur și cu concursul lor, se săvârșiră, către sfârșitul secolului, o mulțime de lucrări de mare importanță, menite să ridice bunăstarea locuitorilor. Generației episcopului Vasile Moga ii revenì meritul de a îndeplinì una din cele mai neapărate trebuințe — zidirea unei biserici nouă, care aveà să cuprindă mulțimea din ce în ce mai mare a credincioșilor. Se zice, și e de crezut, că o seamă de oameni bogați, într'un mare avânt de caritate, luară asupră-le ridicarea din mijloace proprii a mărețului edificiu, care e astăzi biserica cea mare din Copăcele, începută pe la 1800 și terminată la 1814.

Dintre toți episcopii bisericii noastre, numele cel mai strălucit îl are și în analele bisericii din Rășinariu Marele Andreiu.

---

[1] Nu mă pot oprì de a spune cu durere, că această *casă-reședință se folosește astăzi ca grajd de oi și de capre*, în loc de a fi fost luată încă de mult subt îngrijirea bisericii și păstrată pentru toate timpurile ca o prețioasă moștenire istorică. Ca și așezămintele bogate și frumoase ale veacurilor mai nouă, așa și cocioaba veche ce serveà de reședință episcopilor ortodocși din veacul al 18-lea, pot fi socotite ca tot atâtea mărturii ale trecutului bisericii din Rășinariu: cele dintâiu ale libertății religionare și ale propășirii, cea din urmă a unui trecut de înjosiri și suferințe.

[2] Acum de curând s'a ivit bănuiala că episcopii n'ar fi înmormântați în biserică, ci în cimitirul de alături. Nădăjduim că odată cu renovarea bisericii — o chestiune ce se discută — cei în drept se vor gândì și la cercetarea mormintelor celor 2 episcopi.

[3] V. Dr. I. Pușcariu: «*Documente pentru limbă și istorie*» Tom. I, pg. 151.

Nu numai de aceea îşi aminteşte tradiţia, că a fost un «popă frumos şi aspru», ci şi de dragostea şi binefacerile lui, de cari cu prisosinţă se împărtăşi comuna bisericească. Dar nici Răşinărenii nu-l iubeau mai puţin pe arhiereul lor, arătându-se în tot momentul gata să-i urmeze poveţele şi poruncile, să aducă cele mai scumpe jertfe pentru biserică, să înfiinţeze fonduri şi aşezăminte culturale şi sociale. Iubirea ce i-o arătă obştea răşinăreană, îi îndulci — după cum însuşi spune — multe din orele vieţii. «Vrednica comună din Răşinariu din apropierea Sibiiului cu frumoasele sale biserici

Mausoleul lui Şaguna.

eră locul de predilecţiune a lui Şaguna, căci în această comună, încă dela sosirea sa în Ardeal, aflase un popor bun şi fruntaşi vrednici; în lipsa unei biserici catedrale în Sibiiu la reşedinţa sa, a ales Şaguna opidul Răşinariu ca loc pentru săvârşirea unora dintre cele mai însemnate acte bisericeşti. Acì s'a îndeplinit, în anul 1865, sfinţirea lui Ioan Popasu, celui dintâi episcop al nou înfiinţatei episcopii a Caransebeşului, acì eră să se întâmple şi instalarea primului mitropolit după restaurare în persoana arhiepiscopului din Tran-

silvania, Andreiu baron de Şaguna»,[1] şi tot aici aveà să se zideascà — după un plan mai vechiu al lui Şaguna — seminarul pentru clericii şi pedagogii din eparhie. Când Şaguna, prin testamentul său, lăsă bisericii din Răşinariu suma de 4000 fl. cu scop de a i se face acolo o criptă,[2] el desăvârşià ceva ce nu erà mai pe jos de binefacerile lui de mai înainte. Alegându-şi şi ca loc de vecinică odihnă Răşinariul, el înzestră aceastà comunà cu o comoarà nepreţuità, sfintele lui moaşte, la cari vor peregrinà încà multà vreme fiii

Interiorul Mausoleului.

bisericii pentru închinare şi îmbărbătare, iar Răşinărenii căpătară astfel cea mai frumoasă atribuţie ce li se puteà da, aceea de *străjeri ai sfântului mormânt.*

[1] «Revista Teologică», a. II. p. 98.

[2] Mausoleul s'a ridicat în anul 1877. E de piatră cioplită şi mai târziu recunoştinţa urmaşilor l'a înfrumseţat cu doi lei şi cu un bust de bronz. Pe frontispiciu are inscripţia: «Archiepiscopului şi Mitropolitului Marelui Andreiu, născut în 20 Decemvrie 1808, mort în 16 Iunie 1873. Arhidieceza în etern recunoscătoare».

2. Preoţii.

Preoţii din trecut — uneori mai mulţi, alteori mai puţini ca în ziua de astăzi — în cele sociale nu se prea deosebiau de ţăranii în mijlocul cărora trăiau şi foarte adese fură supuşi, în rând cu aceştia, la diferite munci şi prestaţii. In mişcările culturale ale trecutului însă, aceşti slujitori au avut totdeauna rol precumpănitor. Intr'un timp, când în cele mai multe părţi locuite de Români abiă începuseră a se arătà preocupări de cultură apuseană, în Răşinariu se întâlnesc preoţi cu o erudiţie deosebită, vrednici de a figurà pe paginile istoriei contimporane. Cunoştinţa de carte, legăturile întinse şi trecerea de care se bucurau îi făcură chiar pe unii dintre preoţii cei mai vechi, de prin sec. XV, apţi pentru însemnate misiuni diplomatice şi comerciale. Din însărcinarea Sibienilor sau a ţării, ei îndeplinirà acestea misiuni mai ales în ţările româneşti, unde se bucurau de o preţuire deosebită.

Activitatea cea mai rodnică însă o desfăşurară preoţii satului în mijlocul credincioşilor lor. Fără îndemnul, fără cuvântul lor cald şi pilda lor vie nu s'ar fi putut închegà la poporul răşinărean acea forţă religioasă-morală, care constitue şi astăzi temelia fiinţei lui sufleteşti; Răşinariul de mai târziu n'ar fi putut devenì focarul, de unde se răspândì lumină şi în locuri mai îndepărtate; sărăcia şi robia n'ar fi făcut loc atât de curând bunei stări şi independenţei economice. Când interesul comun o cerù, preoţii satului nu se sfiirà a se pune în fruntea mulţimii, chiar şi în timpuri de revoltă, pentru a grăbì izbândirea cauzelor ei drepte. In energia şi stăruinţa desfăşurată de aceşti preoţi au găsit sătenii tăria trebuincioasă, ca să înfrângă greutăţile şi să pornească acea impunătoare mişcare pentru desrobire din secolul XVIII.

Din pleiada bunilor păstori ai trecutului se înalţă câteva figuri mai distinse.

Preoţii, pe cari îi găsim mai întâiu pomeniţi cu numele, popa Bratu şi popa Pătru de prin a. 1884,[1] foarte probabil

[1] V. Sterie Stinghe, *Istoriia beserecei şchéilor Braşovului.* Braşov, 1899, p. 1 şi 2.

că au fost şi ei printre cei însemnaţi pe paginile istoriei ca negociatori de importante afaceri politice şi comerciale. Printre ceice în momente grele, cu bărbăţie şi ca adevăraţi păstori, s'au pus să apere interesele de vieaţă ale poporului, amintim pe preoţii din «Cartea ocolniţă»: Iacov, Vasile Tomuţea, Petru, Iosif Pătruţ, Sain şi Manase, pe popa Iacov din 1750 şi pe energicii luptători ai ortodoxiei dela 1744, popa Man şi popa Vasile.

Şi până în veacuri cu totul nouă a trăit în Răşinariu vechea familie preoţească Bârsan-Barcianu (Bârsanovici, Popovici, Savavici). Memoria Barcianeştilor s'a păstrat ca a unor oameni cari, poate mai mult ca alţii, şi-au închinat toate silinţele operei de întărire şi prosperitate a bisericii şi a poporului.

Dintre aceştia, Sava Popovici — preot dela a. 1768—1808, protopop al Sibiiului şi asesor episcopesc — aveà o adevărată şi mănoasă iubire pentru învăţătură şi scrisul literar. Prin nesfârşita lui hărnicie a micşorat încâtva lipsa aşà de mare de cărţi româneşti, copiind şi traducând un număr considerabil de cărţi folositoare, unele chiar în mai multe exemplare, pentru a le da în mâna credincioşilor săi şi a altor iubitori de învăţătură. Scrierile acestea, în cea mai mare parte de cuprins religios şi istoric, reprezintă şi o valoare artistică. Invăţatul preot, care aveà un talent extraordinar de a desenà, îşi împodobì fiecare manuscript cu reproduceri picturale, desemnuri şi icoane, unele chiar de o valoare superioară.

Lucrările cele mai de seamă ale preotului Sava sunt următoarele:[1]

Minunile Născătoarei de Dumnezeu şi pururea Fecioarei Mariei, scoase de pe grecie din isvodul sfetagorii. Anul copierii 1781.

Incepătura învăţăturilor bunului credinciosului Io Neagoe Voevod Ţării Ungro-Vlahii. Anul 1781.

Vieaţa şi povestea şi lucrul marelui împărat Alexandru dela Machedonia din Filipul Ietape, cum luă lumea toată şi câte răsboaie făcù, 246 pag. a. 1783.

[1] V. *O familie de preoţi în Răşinar*, art. publ. de E. Cioran în «Revista Teologică» Nr. 4—5 din 1912.

Geografia ce s'a tălmăcit pe limba românească de pe cea mosciască, ce s'a tipărit în sfântul Petersburg, întru împărătească academie a învățăturilor, la anii dela Hr. 1757. S'a copiat la anul 1785.

Impărăția lui Machedon; Ist. sft. Ieronim dascălul bis. pentru Iuda vânzătorul Domnului; Ist. din letopișeț; Căzanie la morți; Ertăciuni. 207 pag. a. 1786.

Impărăția lui Teodosie Grecul... Mihail Paleologul. Manuscris voluminos din a. 1789.

Cazanii; Istoria Românilor și țara Ardealului. Tot în acest manuscris: *Invățătura pentru pocăință; Ist. sf. Nicolae; Invățătură tinerilor și de folos.*

Cartea legii la 7 scaune săsăști din Ardeal, 1805, Martie 8, pag. 200.

Minunile Precestii. Ist. sfântului Ieronim dascălul bis. pentru Iuda vânzătorul Domnului. pag. 486. a. 1807. Tot în acest manuscris: *Apocalipsul, Psaltirea.*

Minunile Precestii, anul 1807.

Inceputul învățăturilor bunului credincios Io Neagoe Voevod, Descoperirea sfintei și dumnezeeștii liturgii, ce s'a descoperit din dumnezeeasca strălucire; Alte cuvinte ale multora sfinți și dascăli; Mărgăritarul lui Zlatoust. «S'au început a se scrie prin răposatul prot. Savva Popovici, și s'au isprăvit prin mine Vasile Popovici, diacon și dascăl normalicesc 1816».

Din aceeaș familie, a Barcianeștilor, face parte și Sava Popovici-Barcianu (1814—1879), «paroh gr.-or. și director local, asesor consistorial și proprietar al crucei de aur cu coroană pentru merite», mai târziu și profesor la «Seminarul Andreian» din Sibiiu. Preotul Sava este una din figurile cele mai mărețe ale trecutului cultural nu numai al Rășinariului, ci al poporului român peste tot. Și ca preot s'a bucurat de mare vază, dar și ca om politic a jucat un rol de frunte, fiind ales de Adunarea națională de pe câmpul Libertății membru în comitetul național și în deputația trimeasă la împăratul.

Dintre scrierile mai principale ale preotului Sava remarcăm:

1. *Adunare de istorioare morale alese,* traduse de un prietin al literaturii române, partea I. 1846 Sibiiu. Cuprinde: Adelaida sau păstorița alpiciască; Văduva beteagă sau bunătatea împ. Iosif: Frideric Oanuci sau biruința nevinovății. (Traducere din limba italiană).

ILIE CRUCIȚ

2. *Epistolar*, sau carte de învățătură pentru deprinderea în corespondințe și scrisori atât private, cât și politice, cari vin mai des în viața omenească înainte. Intocmit de Sava Popovici, paroh neunit și profesor româno-nemțesc în școalele naționale din Rășinariu, a. 1846, pag. 202.

3. *Curs de aritmetică* a. 1848.

4. *Abcdariu românesc* a. 1851.

5. *Gramatica română* a. 1852.

6. *Carte de conversațiune* și Vocabular român și german a. 1853.

7. *Abcdariu nemțesc* pentru școalele române a. 1857.

8. *Dicționar* rom.-germ. și germ.-rom. Sibiiu 1886. Revizuit și complectat de Dr. D. P. Barcianu.

Sava Popovici-Barcianu (1814—1879).

Preoții de astăzi — Maniu Lungu, Emilian Cioran, Emilian Dancăș, parohi gr.-or. și Pompiliu Simonetti, paroh gr.-cat. în Rășinariu și Ioan Marin, paroh gr.-or. în Râu-Sadului — încă pun multă căldură și sârguință în munca lor pastorală. Influenței și lucrării lor conștiente se datorește în mare parte avântul ce tinde a-și luă în prezent biserica din localitate.

3. Bisericile.

Biserica veche. In loc deschis, cam la mijlocul satului, se află această biserică, cu chramul sf. Paraschiva. Nu se poate ştî exact anul când s'a zidit.[1] A fost însă rezidită din piatră şi cărămidă între anii 1726—1758 şi pictată la anul 1875. Biserica e construită în stil bizantin, în interior cu o nae centrală în formă de cruce, care e alcătuită din patru arcuri: cele în lungime mai late şi cele în lăţime mai înguste. Pe aceste arcuri se razimă o cupolă de forma unei sfere. Pronaosul e separat de Naos prin o arcadă mai strâmtă şi e boltit în bolţi sextante cu clini răzimate pe trei arcuri transversale mai largi şi patru longitudinale mai înguste. In

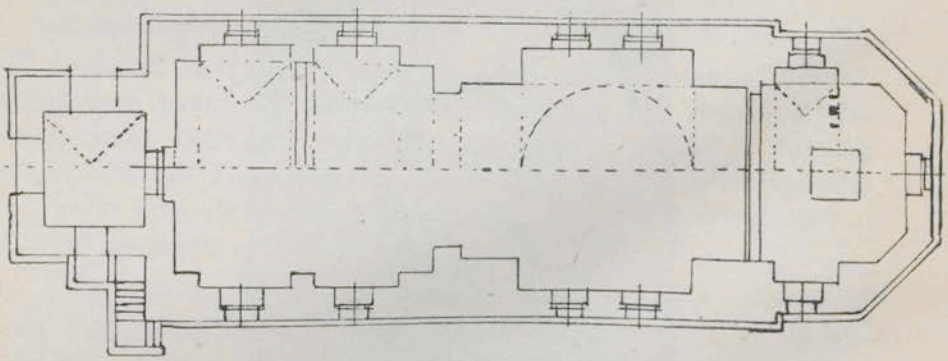

Planul bisericii vechi.

partea despre răsărit se alătură la Naos altarul în formă de semisextant, boltit tot ca şi Pronaosul, iar la Pronaos se alătură, în partea despre apus, tinda bisericii, deschisă prin trei arcade semironde. Deasupra tinzii se înalţă un turn, cam de două ori mai înalt ca biserica.

Tot sistemul de boltitură este cuprins între doi păreţi longitudinali, cari dau bisericii, la exterior, înfăţişarea unei basilici lungăreţe; deasupra e acoperişul drept, înclinat în două părţi şi adus potrivit la altar. Uşa de întrare e în axa bisericii,

[1] Inscripţia ce se găseşte pe nişte pietre din zidul bisericii: «*Leatu besericii vechi anii Domnului dela Hristos 420 iară cea nouă 1758*», — nu ne poate lămuri în această privinţă.

Biserica veche.

iar la clopotniţă duce de afară, dela miazăzi-răsărit, o scară de piatră. Biserica e luminată prin câte patru ferestre mai mari, iar altarul prin trei ferestre mai mici, toate însă ridicate mult peste înălţimea unui stat de om. Înălţată ca de 1 m. dela nivelul străzii, pe o terasă sau platformă, această biserică e întărită pe margini cu ziduri de piatră.

Interiorul bisericii, de sus până jos, a fost acoperit cu o foarte bogată şi, putem zice, preţioasă zugrăveală. De jur-împrejurul păreţilor se află stranele măestrit sculptate, tronul arhieresc şi amvonul, sculptate şi acestea admirabil,

Biserica veche (secţiune).

iar altarul impresionează prin tâmpla de o frumseţă ornamentală neîntrecută. Păreţii exteriori, cu lizene şi arcade turtite, poartă şi ei urmele unor zugrăveli foarte bogate ce trec şi asupra păreţilor dela turnul bisericii. Frescourile acestea, lucrate direct pe tencueală şi stucatura de var, reprezintă figuri şi scene din iconologia ortodoxă. Ele se perândă pe zidurile bisericii fără a aveà o strânsă legătură între olaltă, dupăcum tocmai cereà bizara imaginaţie a zugravului cu şcoală bizantină.[1]

[1] Numele zugravului, care a fost român transilvănean, nu se ştie.

Biserica cea mare, numită şi *çea nouă* sau *din cruci*, cu hramul sfintei Treimi a fost zidită între anii 1804—1814 de măestrul-zidariu Sutoris. După tradiţie, un om cu numele Bungărzan an Duşe se legă să poarte, el singur, cheltuelile împreunate cu zidirea bisericii. Zidirea însă nu ajunse până

Biserica cea mare.

la ferestre şi omului nostru i se isprăviră mijloacele băneşti, aşà că nu mai aveà acum cu ce să zideascà. In urmă orbì şi sfârşì ca cerşitor. S'au pus apoi să continue lucrarea locuitorii comunei. Când însă construcţiunea erà aproape terminată ca zidire, izbucnì o foamete cumplită şi lucrarea iarăş

Interiorul Bisericei din Cruci.

se întrerupse. In cele din urmă câţiva locuitori din Traineiu oferiră de bună voie scândurile necesare la podirea bisericii, pentru care faptă comuna îi răsplătì cu o coastă de mesteceni, pe care o folosesc până astăzi ca loc de păşunat.

Biserica are forma obişnuită a basilicei lungăreţe, cu două apside laterale semironde, cu altar asemenea şi cu clopotniţa patrată, ridicată deasupra tinzii. In exterior, biserica e desvoltată în stilul renaşterii italiene târzii şi lisenele perpendiculare ajung până la cornişa cu capiteluri dorice şi arhitrave individuale. Clopotniţa e împărţită în trei rânduri, cu lizene la colţuri încheiate cu arhitrave şi cornişe pentru fiecare rând. Acoperişul e înălţat în 2 feţe şi contopit în crucea horelor în formă de pâlnie. Se termină cu o mică cupolă provăzută cu 4 ferestrui. La clopotniţă, acoperişul ţuguiat are patru feţe în forma simplă gotică.

Interiorul are formă boltită semirond în lungime, încrucişându-se cu boltiturile horelor laterale într'un con simplu. Partea de jos e luminată prin 11 ferestre arcuite şi largi (în proporţie de $1:2^1/_2$), iar vârful conului din crucea bisericii e luminat prin 4 ferestruţe nearcuite. Uşa de întrare nu e în axul longitudinal, ci în partea de meazănoapte, de sub clopotniţă. Impărţirea e cea obişnuită: tinda cu corul sau podişorul pentru tineret, pronaosul pentru femei şi naosul cu horele laterale pentru bărbaţi. In fund e altarul, având în părţile laterale, la stânga proscomidierul, la dreapta diaconicul. O tâmplă de lemn, bogat sculptată, desparte naosul de altar.

Biserica greco-catolicilor, cu hramul sf. Ilie, a fost construită pe locul bisericuţei mai vechi din lemn,[1] de către comuna politică. Dupăce le fù restituită ortodocşilor din localitate biserica lor veche, comunei politice i se impuse, prin rezoluţii mai înalte, datoria de a ridicà pe seama uniţilor

[1] Bisericuţa a fost vândută săteanului Coman Hămbăşan, care a utilizat lemnul la clădirea unei case de locuit, care e astăzi proprietatea lui Nicolae Severin.

o biserică corăspunzătoare. Când s'a apucat de acest lucru a fost anul 1838.

Construcţia e din piatră şi cărămidă; numai turnul e din lemn şi are acoperiş de tinichea. În interior, biserica e destul de spaţioasă, are iconostas din lemn puţin sculptat şi un cor sau podişor pentru tinerime.

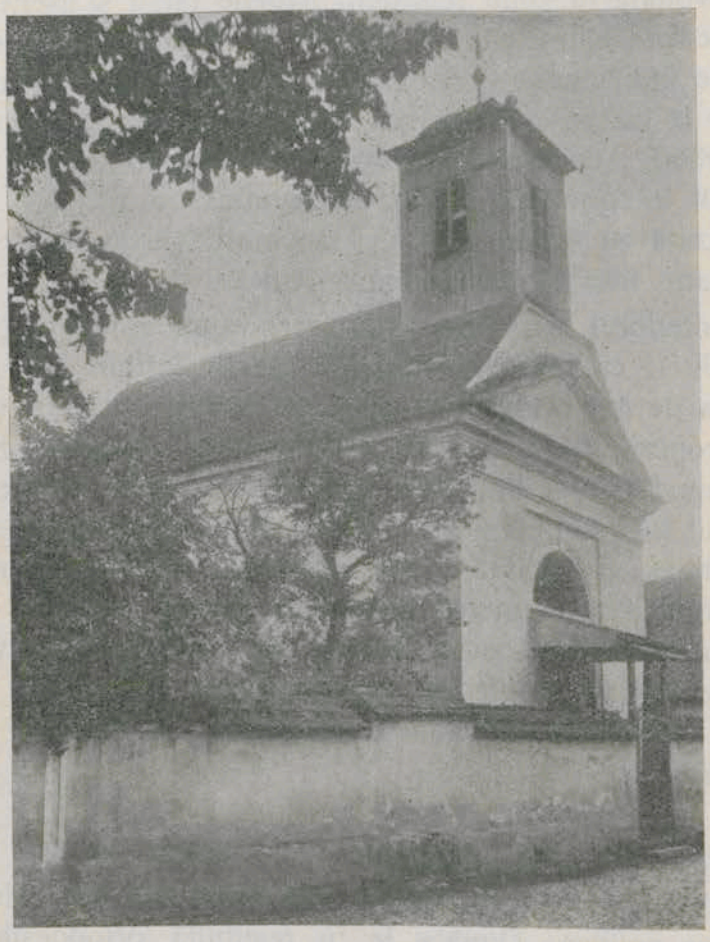

Biserica greco-catolică.

Biserica din Râu-Sadului, cu hramul sf. arhangheli Mihail şi Gavriil, a fost zidită din cărămidă şi piatră, în *Beberani* la a. 1848, în locul bisericuţei de lemn, ce fusese ridicată încă de cele dintâi 10—15 familii de colonişti ai

Râu-Sadului. Biserica a fost renovată la 1894, când s'a acoperit şi turnul cu tinichea. In anul 1910 a fost înzestrată şi cu un foişor pentru tineret, făcut cu cheltuiala epitropului Nic. Veştemean.

Averea bisericilor şi stola preoţilor. Biserica gr.-or. din Răşinariu, afară de cimitirul central (cimitirele din Fântânele, din Satul-nou, din Traineiu şi din Prislop sunt proprietatea comunei) şi de grădina şcolii, are numai 3 parcele de pământ cu o întindere de 1552 stânjeni pătraţi. Pământul acesta se arendează în favorul bisericii şi venitul se întrebuinţează la acoperirea cheltuielilor.

Averea mobilă şi imobilă a bisericii, şcoalei şi a tuturor fondurilor administrate de biserică e de 390,722 cor. 68 fil. În această sumă însă sunt cuprinse şi clădirile, mobilierul etc. (circa 280,000 cor.), deci tot lucruri cari nu aduc nici un venit.

Averea fondurilor de sub administrarea bisericii se repartizează astfel:

1. Fondul bisericii, în numerar, depuneri şi hârtii de valoare . . . . . 71,641·98 cor.
2. Fondul şcoalei, în numerar, depuneri şi hârtii de valoare . . . . . 9,014·99 „
3. Fondul Andreiu Baron de Şaguna pentru îngrijirea criptei . . . . . 14,070·86 „
4. Fondul Aleman C. Mitrea . . . . . 21,851·42 „
5. Fondul Petru şi Dobra Hoadrea . . . 2,760·45 „ o căscioară şi o livadă de 3 jug. 222 □,
6. Fondul Bucur şi Maria Dancăş . . . . 1,623·08 „
7. Fondul P. Cioran . . . . . 418·88 „

Biserica greco-catolică posedă un intravilan şi 13 parcele de pământ (cu totul 9½ jug. cat.), pe care le foloseşte parohul. Averea în bani face numai 4500 cor.

Biserica gr.-or. din Râu-Sadului are, drept iclejie, un fânaţ în întindere de 2 jug. cat. Tot de posesiunile bisericii se mai ţin: 1 moară, 2 meserniţe, 1 abator, un cimitir şi casa parohială.

Preoţii nu primesc nici un fel de salar, nici dela biserică, nici dela comuna politică. Veniturile lor constau din stolă şi din ajutorul dela stat.

Veniturile stolare sunt stabilite astfel:

Botez[1]	0·80	cor.
Cununie	8·00	„
Inmormântarea oamenilor mari	4·00	„
Înmormântarea copiilor . . .	2·00	„
Stola la Bobotează	1·00	„
Parastas (servit în biserică) .	4·00	„
Maslu	1·00	„
Sfeştanie mare	6·00	„
Alte servicii la casele credincioşilor	0.80	„
Alte servicii în biserică . .	0·20 0·40	„ „

[1] Pe ţăran îl costă, în termen mijlociu, un botez 40 coroane, o cununie 300—400 cor. şi o înmormântare 250—300 cor.

Instrucţiunea.

1. Istoria şcolară.

Multă vreme, secole de-arândul, Românii din Răşinariu au fost lipsiţi de o instrucţiune şcolară sistematică. Intr'un timp, când nu erà o literatură română, aspiraţii mai înalte, în secole de întunerec şi de inconştienţă, şi şcoala română nu erà cum să joace vreun rol oarecare. Totuş, nu putem zice că generaţiile, cari s'au succedat în curgerea veacurilor, n'ar fi avut deloc parte de şcoală. După toate câte le întrezărim prin ceaţa trecutului, puţin prielnic pentru cultură, putem conchide că şcoala a trăit o vieaţă precară, sub oblăduirea bisericii, şi ea foarte puţin favorizată de soarte.

Dacă despre edificiile şcolare ale trecutului ştim numai că au fost nişte căsuţe scunde, cu mici ferestrui şi păreţii înnegriţi de fum, despre învăţători şi învăţământ nu ştim nici atât. Lipsiţi de cunoştinţe mai înalte şi având numai o parte slabă în mişcările culturale şi economice din vieaţa poporului răşinărean, dascălii de modă veche mai că nici nu figurează pe paginile istoriei. Se pregăteau pentru cariera lor, învăţând carte elementară unde şi cum puteau, prin vreo modestă mănăstire, dela câte un preot sau «dascăl de dăscălie», din localitate sau de aiurea. Merită crezământ împărtăşirile tradiţionale, că plata lor o formau contribuţiunile de bună voie ale locuitorilor, oauă, poame, brânză, lapte, grăunţe şi lemne de foc, ce le aduceau copiii de-acasă (Sabbatalii). Se va fi învăţat în şcoală cetirea şi scrierea cu cirile şi, în cea mai largă măsură, religiunea, iar pe lângă aceasta se vor mai fi predat şi elementele aritmeticei precum şi învăţături cu privire la bunele moravuri. Până la marile reforme pe terenul instrucţiunii, sub domnia Mariei Terezia, învă-

ţământul se pare că a fost nelămurit, lăsat, în ce priveşte organizarea şi spiritul lui, la discreţia dascălilor de şcoală sătească. Numai când era nouă de reformare şi înnoire se deschise, în anul 1774, numai atunci şcoala de aici se refăcù şi ea, conformându-se ideilor nouă. Înainte însă, ca şi după aceea încă multă vreme, mijloacele de învăţământ se mărgineau la câte o carte de religiune, tabla cerată, în care se gravau slovele cu stilul ascuţit, şi la indispensabilul «virgaş», menit să asigure disciplina şi să inspire dragostea de carte. Binele ce izvoreà din noua ordine a lucrurilor se resimţì însă în obiectele de învăţământ, în organizarea metodică a instrucţiei şi în situaţia învăţătorilor, cari începură atunci să se ridice şi ei din starea umilitoare de mai înainte. Cartea începù a-i fi tot mai dragă răşinăreanului şi, de n'ar fi fost pribegirea cu turmele, care stânjenì atât de mult răspândirea culturei şi a binefacerilor ei printre răşinăreni, apropierea de ţinta, cătră care aveà să ducă noul învăţământ, poate că nu erà să întârzie atâta.

Istoria şcoalei ne arată cea mai caldă interesare pentru rosturile instrucţiunii la începutul sec. XIX. Generaţia de atunci, părinţi ai copiilor şi conducători ai învăţământului, înţeleseră că alături de preocupările economice, şi chiar deasupra lor, cultura intelectuală hotăreşte soartea unui neam care vrea să trăiască şi începură deci a se gândì la îmbogăţirea vechilor forme de vieaţă şcolară.

Şcoluţele vechi comunale, ce fiinţau pe la anul 1830 — una, cea din piaţă, cu 3 camere şi 3 învăţători, şi alta, cea «din cruci» sau «Copăcele» cu 1 învăţător — nu mai erau în stare să cuprindă marea mulţime de copii doritori de învăţătură. Între sarcinile ce se impuneau fruntaşilor comunei, cea mai mare erà deci ridicarea unui edificiu şcolar pe deplin corăspunzător.[1]

Şcoala care aveà să adăpostească sutele de şcolari se începù la 1835 pe un loc larg din piaţă, puţin mai jos de şcoala cea veche; ea fù gata în anul următor şi sfinţită

[1] Cf. pentru cele ce urmează: Anuarul I al şcoalei pop. rom. gr.-or. din Răşinariu pe anul şcol. 1905/6, publicat de M. Frăţilă, dir.

în 1837 prin episcopul V. Moga. Erà cea mai frumoasă şcoală românească din Ardeal, o zidire măreaţă cu un etaj şi cu 5 — iar după adaptarea nouă ce i se făcù la 1850, — cu 6 săli de învăţământ şi cu alte vreo 7 camere, destinate pentru biblioteca şcolară, pentru direcţiune, pentru comitetul parohial şi primăria comunală. Cu concesiune împărătească se organizară din nou — la 1837 — 4 posturi învăţătoreşti, retribuite cu sume cari variau între 80 şi 180 florini, şi tot din averea comunei se puse la dispoziţia personalului didactic suma de 20 fl., pentru a se dărui cărţi şcolarilor sârguincioşi, iar dobânzile fundaţiunii de 2000 fl. se destinară ca ajutoare pentru tinerii harnici, cari îşi urmau studiile la şcoli mai înalte.

«Normaliceştile şcoale neunite» din Răşinariu se compuneau din: şcoala românească şi şcoala nemţească. Cea dintâiu erà împărţită în 2 clase, prima cu 4 despărţăminte, iar a doua numai cu 1 despărţământ. În primul din cele 4 despărţăminte ale clasei I se predau: «Cunoaşterea slovelor» şi «Rugăciunile din bucoavna de liturgie», pe lângă cari veneau, în al doilea despărţământ, «Cunoaşterea cifrelor» şi «Aritmetica din cap». În despărţământul al 3-lea se predau materiile: «Scrisoarea românească şi latinească», «Cetirea românească şi latinească», «Istoria biblicească», «Aritmetica din cap şi numeraţia», în afară de cari se mai predau, în cursul din urmă — al 4-lea — şi «Învăţătura credinţei» şi «Cartea năravurilor bune».

In clasa II, în care, spre deosebire de cea dintâiu, nu mai erau şi fetiţe, se instruau elevii: «Învăţătura credinţei», «Cartea năravurilor bune», «Cetirea şi scrierea românească, nemţească şi ungurească», «Datorinţele supuşilor cătră monarh» şi «Aritmetica».

In şcoala nemţească, numită şi clasa III-a normalicească, erau materiile următoare: «Învăţătura credinţei», «Gramatica nemţească şi ungurească», «Cartea năravurilor bune», «Cetirea şi scrierea nemţească, ungurească, latinească şi românească» şi «Aritmetica».

Această împărţire se modifică, în timpul până la marea revoluţie, întrucât la materiile menţionate se mai adause Geografia şi Istoria patriei, iar la «şcoala română», unde se aplică o nouă putere didactică, se organizară 2 clase prime, pentru băieţi şi copile deosebit, fiecare cu câte 3 despărţăminte.

Pe urma unei astfel de organizări şi a unei conduceri luminate, şcoala din Răşinariu ajunse în fruntea tuturor şcoalelor primare române. Progresul şcoalei între anii 1838 şi 1847 se leagă mai ales de persoana directorului ei, totodată şi paroh-primar al locului, Sava Popovici. Acest om lucră cu o hărnicie neîntrecută la răspândirea ideilor mari şi la cultivarea simţămintelor alese; în jurul lui se poate grupà toată vieaţa culturală din Răşinariul de atunci.

O zi fericită fù şi pentru Răşinariu aceea care aduse în fruntea bisericii noastre pe marele Andreiu. Suirea pe scaunul vlădicesc a acestui providenţial bărbat înseamnă şi pentru şcoala din Răşinariu începutul unei periode de înflorire. Încă ca vicar general, în anul 1847, cercetă şcoala de aici, îndemnând pe toţi bunii Români să îmbrăţişeze cu căldură cauzele şcolare şi îndatorând preoţimea locală, ca în fiecare an, la sărbătoarea Buneivestiri, pe care o rânduì zi de pomenire şi patroană a şcoalei, să facă cu cuvenita solemnitate sfinţirea apei în localurile şcoalei. Mai târziu, ca episcop, aprobă statutele ce şi le dete şcoala, recunoscând comisiei de 13, alese dintre membrii primăriei şi ai reprezentanţei comunale, dreptul de a alege pe învăţători şi a încheià contract cu dânşii, rezervându-şi sie-şi numai confirmarea alegerii. Asta ţinù aşà până la anul 1871, când comitetul parohial luă din mâna organelor politice conducerea şi administrarea şcoalei, rămânând însă în vigoare obligământul comunei politice în ceeace priveşte întreţinerea şcoalei din mijloacele proprii.

Curând după revoluţie, tot prin îndemnul lui Şaguna, se instituì pentru instruirea lucrului manual, tors, cusut, împletit, o învăţătoare, cu salar anual de 160 fl. La 1852 se îmbunătăţì şi situaţia învăţătorilor, dându-li-se un adjunct şi

ILIE CRUCIAT

urcându-li-se plăţile în mod foarte însemnat, şi tot asemenea se urcă suma menită cumpărării de cărţi pentru şcolarii silitori şi în sfârşit se hotărî scutirea elevilor de datoria ce aveau, de a cără lemne de-acasă pentru încălzirea localului de învăţământ. Tot în timpul acesta, fiind director Ioan Brote, un bărbat cu frumoase cunoştinţe, începură a se predà, pe lângă celelalte materii din clasele superioare, încă şi istoria universală şi geografia, istoria naturală şi fizica.

Multă vreme, până la renaşterea literaturii române, limba şi ortografia românească se găseà într'o situaţie deplorabilă, evoluând în spirit neromânesc. Sub înrâurire străină, limba românească luase pe acest timp o înfăţişare extrem de burlescă, devenise un amestec de românească-nemţească-ungurească-latină. Caricaturi ortografice ca şi acelea pe cari ni le înfăţişează protocolul şcoalei, — scriindu-se: Klaszul kare au frequentéluit, vaerszta, konditzia, rugétsunile, envétzétorüluj, schola, Mériutza Béntsile, Dsurkoü etc. — au fost aici, ca şi aiurea la ordinea zilei. Trebuì să treacă timp, pentruca spiritul cel nou să străbată biruitor până acì, refăcând astfel, în sens naţional, învăţământul. Sub influinţa ideilor nouă, ce le răspândeau directori ca N. Mihălţan, Ioan Droc, I. Roman şi mai ales savantul Dr. D. P. Barcianu, limba românească se purifică şi ea şi luă forme tot mai frumoase şi curate.

Intâmplându-se ca în anul 1856 şcoala să fie cercetată de consilierul Dr. Pavel Vasici, acesta le propuse reprezentanţilor comunali, ca pe lângă clasele primare existente să mai înfiinţeze încă şi 2 clase reale. Ideia le părù acceptabilă — erà tocmai vremea când în Europa se răspândeau şcoalele reale — şi ei hotărîrà după dorinţa lui Vasici. Această frumoasă hotărîre, durere, nu se duse la îndeplinire, dar se înfiinţă în locul şcoalei reale un fond de 27,000 fl. cu menirea a se da burse studenţilor răşinăreni dela şcoli mai înalte. Consideraţiile, cari oprirà pe răşinăreni de a înfiinţà, precum făgăduiserà, cele 2 clase reale, consideraţii asupra cărora stăruià mai ales Şaguna, n'avurà darul de a-l convinge şi pe consilierul Vasici. Ordinul guvernului dela 14 Ianuarie 1859, prin care se cerù înlăturarea din postul de director a parohului Sava Popovici

şi se reprobară anumite tendinţe pretinse ultranaţionaliste în învăţământ, apoi neîmplinirea vechei dorinţe a răşinărenilor, aceea de a se acordà şcoalei lor titlul cuvenit şi dreptul de publicitate, se poate reduce, în parte, la supărarea lui Vasici pentru aşteptările înşelate. Numai dupăce Şaguna, cu autoritatea lui hotărîtoare, intervenì la forurile mai înalte, se revocă ordinul menţionat, iar şcoalei i se recunoscù, prin decretul guvernului dela 29 Decemvrie 1864, caracterul de *şcoală normală capitală cu drept de publicitate.*

Mai merită să fie amintit şi aceea, că la anul 1862, tot prin îndemnul lui Şaguna, salariile fundamentale ale învăţătorilor şi catehetului se urcară de cătră reprezentanţa comunală la 350 fl., plus 16 fl. bani de locuinţă şi tot asemenea se îmbunătăţì şi situaţia învăţătoarei şi a adjunctului învăţătoresc.

Precum vedem, Şaguna, ca un părinte bun şi cu o râvnă neîntrecută, urmărì întreaga desvoltare a şcoalei din Răşinariu, intervenind în orice moment de criză, ajutând sau patronând cultura şcolară în toate manifestările ei.

Pe urma unei astfel de influenţe şi lucrări conştiente se înmulţì din ce în ce numărul acelora cari erau în stare să pătrundă marea însemnătate a instrucţiunei şi educaţiei. Şcoala deschise larg porţile sale şi şcolarilor străini. Printre copiii răşinărenilor găsim şi o mulţime de şcolari de prin părţile Săliştei şi ale Sibiiului, cari veneau la Răşinariu să înveţe, dela dascălii cu bun nume, pe lângă altele mai ales carte nemţească, putând trece, cu cunoştinţele ce li le da şcoala de aici, de-adreptul în gimnaziu.

Erà deci o radiare de cultură din Răşinariu: mulţimea învăţătorilor şi elevilor pornià de aici în toate părţile, pentru a deşteptà şi răspândì şi aiurea cultura şi conştiinţa naţională. Razele de lumină binefăcătoare se resfrânseră însă în cea mai largă măsură asupra Răşinariului, lucru pe care ni-l dovedesc pe deoparte bunele calităţi ale poporului de aici, pe de alta buna lui stare economică din trecut. Şi dacă mulţi dintre fiii poporului acestuia au ajuns la cele mai înalte

trepte sociale, se datoreşte îndeosebi muncii şcolare şi virtuţilor, cărora aici li s'a pus o trainică temelie.[1]

[1] În Anuarul citat se dau numele multor fii vrednici ai Răşinariului, nume cari nu s'au uitat nici astăzi. Mulţi foşti elevi ai şcoalei de aici sunt şi azi printre cei mai distinşi Români ai timpului, promotori de seamă ai culturii române. Dintre cei mulţi, însemnez numai pe câţiva:

Coloman Albu, adv. în Mercurea.
Nicolae Băncilă învăţător.
Dr. Bucur Băra, adv. în Murăşoşorheiu.
† Dr. D. P. Barcianu, prof. sem. şi asesor consist. în Sibiiu.
† Sabin Barcianu, agronom.
† Servian Barcianu, jude de tablă.
† Aleman Bloancă, veterinar în România.
† Şerban Borchină, medic-asistent la spitalul Colentina (Bucureşti).
Emilian Bratu, şeful administraţiei financiare (Ilfov, România).
Nicolae Bratu, proprietarul şi editorul «Foii Poporului».
Dr. Traian Bratu, prof. univers. în Iaşi.
† Dr. Aurel Brote, dir. instit. de asigurare «Transilvania».
† Dr. Eugen Brote, controlor — asesor consist., vice-prezid. al partidului naţ. rom., întemeietorul «Reuniunei agricole române» din Sibiiu.
† Petru Brote, funcţ. admin. (autorul broşurei «Libera comună Răşinari»).
Man Bungărzan, învăţător.
Corneliu Cioran, director la Banca naţională a României.
† Emanuil Cioran, inginer.
† Emilian Cioran, preot în Răşinariu.
Emilian E. Cioran, funcţionar de bancă (Brăila, România).
Eugen E. Cioran, funcţionar de bancă (Iaşi, România).
† Dr. Petru Cioran, medic în Braşov.
† Petru C. Cioran, învăţător.
† Şerban Cioran, paroh în Răşinariu.
Nicolae Ciucian, căp. ces.-reg.
Nicolae Creţu, învăţător.
† Emilian A. Dancăş, înv. în Răşinariu.
Ilarie A. Dancăş, funcţionar de postă în Budapesta.
Ilarie B. Dancăş, şef de gară în Lazwa-Bosnia.
Nicolae Dragoe, telegrafist în Bucureşti.
Petru A. Dancăş, funcţionar de postă în Budapesta.
Ioan Droc, protopop şi asesor consist. onor.
Ioan N. Droc, şef de gară (Odobeşti, România).
† Man Droc, secretarul liceului Sf. Sava.
Manole Neagoe Droc, funcţionar la căile ferate (Bucureşti).
† Maximilian Droc, director la departamentul lucrărilor publ. (România).
Nicolae Droc-Barcian, dir. gimn. (Giurgiu, România).
Nicolae Man Droc, dir. şcol. (Bucureşti)
Nicolae Fleschin, notar.
Otilia Frăţilă, contabilă în Caransebeş.
Victoria Frăţilă, învăţătoare.
† Aleman Galea, învăţător în Răşinariu.
Ioan Giurcoiu, notar în Răşinariu.
Octavian Goga, prim-secretarul «Asociaţiunii».
† Dr. Emanuil Grebenea, medic în Mănăşturul-unguresc.
† Coman Hămbăşan, dir. şcol în Răşinariu.
Dr. Ioan Iosif Hămbăşan, advocat în Câmpeni.
Dr. Ilarie Hoadrea, advocat în Zerneşti.
Ioan Ilcuş, căpitan de stat-major
Emanuil Isdrailă — Duca, şef de telegraf (România).
Maniu Lac, turist (de 8 ani călătoreşte pe jos în jurul pământului).
Emanuil Marcu, veterinar (România).
Procopiu Marin, notar în Ilimbav.
† Ilarie Mâţ-Ureche notar în Răşinariu şi apoi protopretor în Sălişte.
† Dr. Ilarie Mitrea, medic olandez în Celebes.
Ioan Morandini, mehanic, controlor la căile ferare (România).
Irimie Morandini, directorul vămilor (România).
Ioan Muţiu, inginer de mine.
Dr. Nicolae Olariu, advocat în Petroşeni.
† Ioan Pinciu, protopop în Ciacova.
† Ioan Pinciu, notar în Răşinariu şi apoi jude de tribunal.
† Alexandru I. Popescu, adv., primar (R.-Sărat), prefect şi deputat (România).
Petru Răspop, artist la circul «Aslan Campagnie» în Xanti (Turcia).
Cornelia Stoica, învăţătoare.
Bucur Vidrighin, licenţiat al acad. comerc. din Lipsca.
Dumitru Vidrighin, paroh în Sân-Benedic.
Nicolae Vidrighin, paroh în Cigerel.
Servian Vidrighin, căpitan ces-reg.
Stan Vidrighin, inginer în Timişoara.

2. Starea actuală a şcolii şi învăţământului.

Reparată odată mai radical în anul 1864, şcoala din Răşinariu fù renovată şi adaptată împrejurărilor schimbate în anul 1904. Cu acest palat al şcolii (vezi figura), spre care se uită cu atâta încredere şi mândrie, dar şi cu o legitimă îngrijorare generaţia de azi, comuna a cheltuit suma de peste 35,000 cor.

În edificiul şcolii conduc 3 intrări, toate din curtea şcolii. Coridoarele sunt pavate cu pietre pătrate colorate. Şcoala

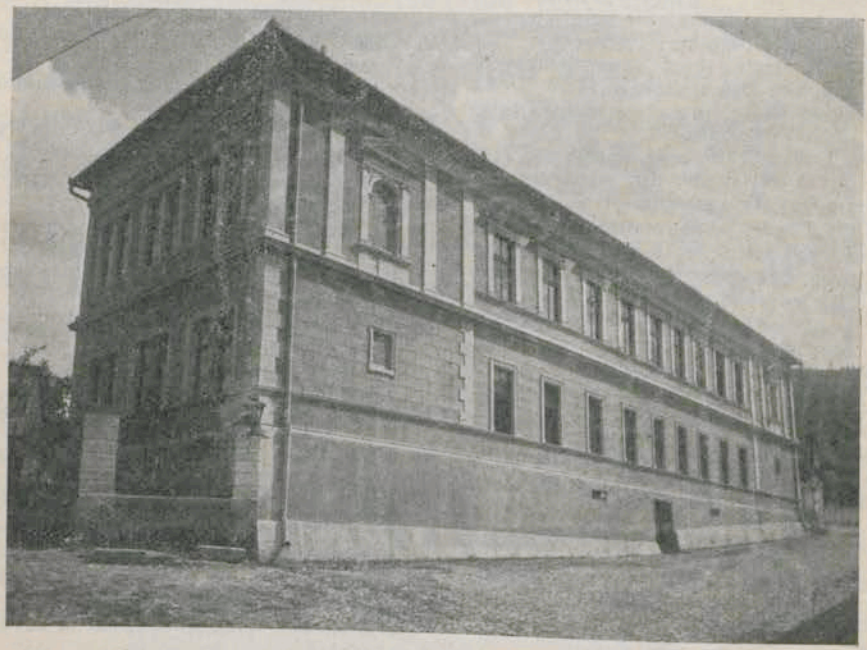

Şcoala din Răşinariu.

are 13 încăperi: 8 sale de învăţământ şi o sală mai mare pentru festivităţi şi examene, o cameră de şedinţe pentru comitetul parohial, apoi câte o cameră pentru director, pentru bibliotecă, şi corpul didactic şi pentru servitorul şcoalei. Salele de studiu sunt întocmite conform cerinţelor higienice şi sunt înzestrate cu un bogat material didactic.

Cu toate că, în urma înlăturării din colecţii a operelor de puţină valoare, biblioteca a fost într'un timp considerabil

redusă, în anii din urmă totuşi a fost îmbogăţită din nou prin cumpărări şi donaţiuni particulare. Ea numără astăzi 743 opuri în 854 volume.

La întreţinerea şcolii contribue comuna cu 12,800 cor., statul cu 3,600 cor., (dar nu mai de mult decât de un an încoace), iar restul până la 17,000 cor. e acoperit de biserica gr.-or.

Numărul copiilor răşinăreni înscrişi la şcoală în anul şcolar 1913/14 a fost de 692. Grupaţi pe clase, sex şi categorii avem:

Clasa												Numărul elevilor înscrişi[1]						
I		II		III		IV		V (mixtă)		VI (mixtă)		la şcoala de toate zilele			la şcoala de repetiţie			Total general
băieţi	fete	băieţi	fete	băieţi	fete	băieţi	fete	băieţi	fete	băieţi	fete	băieţi	fete	Total	băieţi	fete	Total	
77	79	63	66	60	52	57	52	32	20	8	7	297	276	573	62	57	119	692

Dintre aceştia, numai 11 au fost de altă naţionalitate (ţigani) decât cea românească, iar de altă confesiune (gr.-cat.) numai 32.

Lucrul manual se predă elevelor, în timpul mai nou şi elevilor, şi constă de o parte din cusături naţionale, broderii, împletirea ciorapilor etc., de altă parte din confecţionarea de diferite unelte din lemn.

Practica agricolă cu elevii «şcoalei de repetiţiune economică» se face în grădina şcolii, unde se cultivă tot felul de legume şi se fac altoiri de pomi.

Învăţătorii, în fiecare Duminecă şi sărbătoare, îi conduc la biserică pe elevii din cl. III—VI şi pe cei din şcoala de repetiţie. Răspunsurile sfintei liturghii, la amândouă bisericile ortodoxe, sunt cântate în cor de elevi, şi anume de corul copiilor dela şcoala de toate zilele şi de corul băieţilor dela şcoala de repetiţie.

[1] Faţă cu anul şcolar trecut s'au înscris, la şcoala de toate zilele, cu 26 elevi mai mulţi, iar la şcoala de repetiţiune mai mult cu 48.

Afară de serbările şcolare obişnuite — cea dela 30 Nov. din prilejul parastasului Marelui Andreiu, cea dela 25 Martie, când se serbează hramul şcoalei, şi cea din Sâmbăta Floriilor — se mai organizează, în fiecare an şcolar, diferite petreceri morale şi instructive (d. ex. serbarea pomilor şi a pasărilor), la cari asistă şi locuitorii comunei.

Elevii săraci, dar harnici şi cu purtări bune, se împărtăşesc din fundaţiunile «Aleman C. Mitrea» şi «Bucur Dancăş

Elevii şcoalei formând şpalier în faţa bisericei din cruci.

şi soţia Maria» de ajutoare în bani şi manuale, iar cu vestminte, cărţi şi recvizite din «Pomul Crăciunului». Acestei minunate instituţii şcolare i s'a pus temelie la 30 Nov. 1908 şi de atunci ea se susţine din contribuirile de bună voie ale oamenilor de inimă.

În cătunul R.-Sadului există — cam de 150 ani încoaci — o şcoală mixtă complectă, instalată în localul propriu, clădit de comuna Răşinariu în a. 1864. Localul şcolii e din bârne, are fundamentul de piatră şi acoperişul de şise. O încăpere

mai mare serveşte ca sală de învăţământ, iar celelalte două camere mai mici le foloseşte primăria.

Cu şcoala şi învăţătorul, comuna politică — ea singură — cheltueşte anual peste 1060 cor. Graţie ajutorului dat de comuna politică, şcoala posedă cea mai mare parte din materialul didactic necesar, precum şi un început de bibliotecă. Lucrul manual nu se predă şi nici practică agricolă nu se face cu copiii de şcoală, cu toate că nu lipseşte grădina şcolară.

Şcoala din Râu-Sadului.

Numărul copiilor în vârstă de şcoală, constatat pe anul 1914, este, la şcoala de toate zilele, de 71, din cari 32 băieţi şi 39 fete, iar la şcoala de repetiţie el e de 29.

Pentru sprijinirea şi întregirea creşterii din familie şi pentru pregătirea copiilor astfel, ca să poată urmă mai cu folos învăţământul primar, funcţionează, dela 1899 încoace, o grădină de copii. Întreţinerea acestei grădini, atât în ce priveşte salarul învăţătoarei, cât şi toate cheltuielile cu localul

de şcoală, materialul didactic etc., e în sarcina comunei. Greutatea acestei sarcini comuna nu o împarte cu nimenea. Şcoala de copii mici se conduce de o maistră cu diplomă — Maria Sasu.

Ca să facă acest fel de şcoli accesibile tuturor copiilor, legiuitorul prevede gratuitatea învăţământului. Cu toate acestea şi cu toate că sătenilor nu le lipseşte înţelegerea rostului astorfel de şcoale, numărul copiilor cari frecventează regulat grădina de copii e minimal şi nu trece nici odată de 30—40. În faţa acestui rău, aplicarea într'o măsură oarecare a obligativităţii pentru copiii în vârsta recerută şi amendarea părinţilor recalcitranţi e o iminentă necesitate.

Gradul de instrucţiune ce posedă populaţia satului este relativ destul de înalt. Dacă, după conscripţia din 1870, ştiau scrie şi cetì la acel dat 779 bărbaţi şi 660 femei şi prin urmare numărul neştiutorilor de carte se urcà atunci la 1819 bărbaţi şi 2311 femei, sau 70% bărbaţi şi 78% femei, acest procent, graţie aplicării mai riguroase a obligativităţii învăţământului primar, s'a îmbunătăţit considerabil în timpul din urmă. Conform conscripţiei din 1910, numărul celor cu ştiinţă de carte erà la acel dat de 3080, deci 53·3%.

E deosebire între elementul bărbătesc şi cel femeiesc din punctul de vedere al instrucţiunei. Pe când dintre bărbaţii mai tineri de 40—45 ani ştiu carte mai bine de 90%, dintre femeile cari n'au trecut de această vârstă abià vor fi 65% ştiutoare de carte. Sătenii, atât cei de azi, cât şi înaintaşii lor, au înţeles pe deplin folosul cărţii pentru bărbaţi; încât pentru fete, ei cred că ştiinţa de carte nu e ceva absolut indispensabil. De aceea amendele cele mai multe şi grele se aplică de obiceiu părinţilor cu fete de şcoală.

Legea obligativităţii şcolare se aplică cu stricteţă şi consecinţele ei le sufer sătenii mai ales primăvara şi toamna, când munca câmpului reclamă toate braţele muncitoare ale familiei. Obligativitatea învăţământului însă, în conformitate cu legea, nu se poate aplicà peste tot, aşà de ex. copiii ţiganilor din Prislop şi ai colibaşilor nu pot fi siliţi să frecventeze şcoala din pricina depărtării prea mari, în parte şi din

pricina sărăciei. Numărul părinţilor amendaţi pentru netrimiterea copiilor la şcoală variază între 40—60, iar totalul amendelor, ce le încassează comuna dela aceşti părinţi, este de aproximativ 160—200 cor.

Învăţătorii din Răşinariu şi Râu-Sadului sunt toţi absolvenţi cu diplomă ai şcoalei pedagogice (normale) din Sibiiu şi sunt, în Răşinariu, următorii: 1. Moise Frăţilă, director; 2. Aurelia Goga; 3. Şerban Cioran; 4. Teofil Căliman; 5. Bucur Sasu; 6. Eugen Crăciun; 7. Ioan D. Vidrighin; 8. Emilian

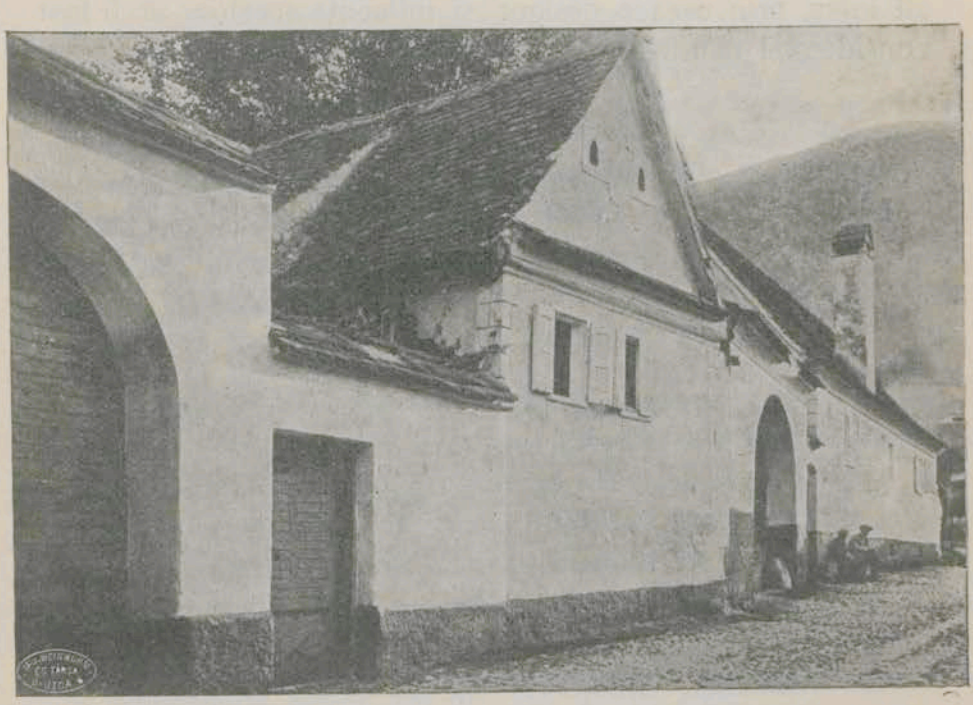

Casa în care s'a născut poetul O. Goga.

Dancăş; 9. Postul vacant, — iar în Râu-Sadului: Corneliu Cioran.

Consideraţiunea ţăranilor pentru învăţători nu e aşà de bună, pe cum ar fi de dorit. Munca grea de o vieaţă întreagă şi devotarea cu tot sufletul chemării dăscăleşti nu sunt apreciate îndeajuns şi prestigiul lor e în raport invers cu valoarea muncii ce săvârşesc. Adevărat, că o parte de vină revine învăţătorilor înşişi. Temeiul vieţii lor fiind în şcoală,

în alcătuirile vieţii practice ţărăneşti nu au o prea însemnată parte de colaborare. Activitatea extraşcolară a învăţătorilor e ceva cu totul accesoriu şi, afară de unele excepţiuni, rezultatele sunt mai prejos de ceeace învăţătorii ar fi în stare să săvârşească. Sătenilor le trebuie tot mai mult o învăţătură practică, aplicată la lucrările lor uzuale şi la vieaţa social-economică, şi e păcat că învăţătorii n'au avut mai dese prilejuri să-şi pună inteligenţa şi energia în serviciul acestor cauze. Multe din ele ar fi luat, cu concursul învăţătorilor, alt mers, prin ceeace desigur şi influenţa acestora ar fi fost considerabil mărită.

Instituţiunile.

Casina română. S'a înfiinţat în anul 1891 de mai mulţi intelectuali din localitate.

Scopul: închirierea unui local pentru întruniri, abonarea de jurnale şi reviste şi fondarea unei biblioteci care să fie la îndemâna membrilor.

Casina, în anul 1913, a avut 15 membri. Se conduce de un comitet compus din un director (Dr. Ioan Bucur, medic), un cassier (E. Crăciun, învăţ.), un controlor (Nic. Vidrighin, învăţ.), un notar (I. Giurcoiu, not. com.) şi 6 membri în comitet.

Casina nu dispune de nici un fel de avere.

Cooperativa şcolară. Cooperativa (poate greşit numită astfel [1]) a fost înfiinţată de corpul didactic la începutul anului şcolar 1912/13 cu scopul, ca veniturile realizate să serve la acoperirea cheltuelilor făcute cu tipărirea anuarelor şcoalei şi a excursiunilor şcolare. Ea nu dispune de nici un capital social; membrii (elevii şcoalei) încă nu plătesc nici o cvotă sau taxă.

Operaţiile, asupra cărora se extinde activitatea acestei instituţii, sunt procurarea cu ridicata a cărţilor şi recuizitelor şcolare şi desfacerea lor cu bucata între şcolari, cu preţurile dela librării, pe bani gata ori în cont. In anul 1913 s'a realizat astfel un venit curat de cor. 172·25.

[1] Adevărata cooperaţie, ca mijloc de consolidare socială, nu are în Răşinariu nici o importanţă, nefiind susţinută de propagatori serioşi şi lipsind şi concursul oficialităţii. Şi totuş teren prielnic există pentru o mişcare cooperativă. Prin cooperaţie, populaţia nevoiaşă şi-ar puteà ieftini traiul şi şi-ar puteà uşurà bugetul cheltuielilor; prin cooperaţie, marii şi micii producători, industriaşii şi negustorii, şi-ar puteà asigurà toate foloasele cari formează superioritatea marei exploatări faţă de cea mică, a tovărăşiilor faţă de întreprinderile disociate.

Contabilitatea o conduce un învăţător, în calitate de cassar. El îşi îndeplineşte slujba sub controlul întregului corp didactic, căruia îi face dare de seamă cu finele fiecărui an şcolar.

Reuniunea femeilor române. Infiinţarea, în anul 1891, a acestei reuniuni e opera fostului paroh Iosif Goga şi a soţiei sale Aurelia, născ. Bratu.

Scopul ei — după statute — este de a veni în ajutorul fetiţelor răşinărene cari doresc să frecventeze şcoli mai înalte, de a înfiinţà un curs practic pentru lucrul manual şi economia de casă, de a promovà industria de casă ş. a.

Reuniunea se conduce de adunarea generală şi de un comitet de 14 femei şi 4 bărbaţi. Prezidentă e văduva preoteasă Aurelia Goga, cassieră Maria I. Dancăş, notar învăţătorul Şerban Cioran.

Averea e de cor. 6991·26 (în depuneri) şi un fortepian.

Se obiectează acestei reuniuni, că rezultatele obţinute nu sunt în raport cu chemarea sa deosebită şi cu rolul ce trebue să aibă în vieaţa unui popor cu aspiraţiuni de cultură. Se pare că o parte din conducătorii reuniunii au înţeles înşişi aceasta şi sunt gata să cheme obştea femeească la o vieaţă socială mai înaltă. Credem, că subt conducerea d-nei Aurelia Goga, reuniunea va izbuti să stabilească legături mai intime cu masele, utilizând, în folosul reuniunii, energiile disponibile.

Reuniunea meseriaşilor. Datează din anul 1911, când i s'au aprobat statutele de ministeriu.

Scopul e promovarea intereselor intelectuale, morale şi materiale ale meseriaşilor din comună. Pentru atingerea scopului, reuniunea îşi propune să înfiinţeze o bibliotecă şi un cabinet de lectură; să aranjeze serate literare şi conferinţe populare; să înfiinţeze un cor vocal şi instrumental; să încurajeze, prin expoziţii locale, industriile regiunii; să promoveze, prin asociare, activitatea membrilor în domeniul industrial.

Reuniunea are patru feluri de membri: 1. *fundatori*, cari plătesc odată pentru totdeauna 50 cor.; 2. *pe vieață*, cari plătesc odată pentru totdeauna 25 cor.; 3. *ordinari*, cari plătesc anual 4 cor. și 4. *ajutători*, cari plătesc anual 4 cor. Cu finea anului 1914, reuniunea a avut 27 membri pe vieață, 3 ordinari și 6 ajutători.

Comitetul e compus din 14 membri.

Averea constă din:

bani gata	1,435·89 cor.
realități, instrumente, bibliotecă (15 vol.) .	380·— cor.
Total	1,815·89 cor.

Reuniunea are un local închiriat, unde, în Dumineci și sărbători, se întrunesc membrii având la dispoziție bibliotecă, jurnale, reviste etc.

Prin felul cum lucrează membrii și cum evoluează reuniunea în raport cu cerințele și cu nevoile timpului, ne învederează că conducerea e pusă în bune mâni (prezidentul reuniunei e parohul E. Cioran).

Pentru conducători mai rămâne însă o operă de îndeplinit. Ucenicii, atât de părăsiți de obiceiu, trebuie mai bine ajutați și încurajați, iar ucenicia întărită cu cursuri de vară. Comuna are tot interesul să sprijinească cu tot dinadinsul o atare acțiune. De asemenea ar fi de dorit asociații între industriași, pe categorii, pentru îmbunătățirea și sporirea mijloacelor de producție industrială. In limitele fixate de statutele reuniunei chiar, credem că s'ar puteà întruchipà cât de curând această mișcare cooperativă. Când s'ar ivì o asemenea inițiativă — nelipsind, firește, concursul necesar al comunei politice — am credința că micii industriași, și în anumite condiții și micii negustori, vor puteà să procedeze la întreprinderi de un real folos pentru dânșii.

Reuniunea de înmormântare. S'a înființat la inițiativa regretatului învățător Aleman Galea și a învățătorului, azi parohului Maniu Lungu, în anul 1902.

Scopul: ajutorarea reciprocă a membrilor pentru cazul de moarte. Membrii plătesc câte 60 fil. la moartea fiecărui con-

membru, iar reuniunea dă pentru fiecare decedat un ajutor de 100—250 cor., în raport cu plăţile efectuate.

Conducerea reuniunei o are adunarea generală, care alege un comitet compus din: director (Aleman Dancăş), cassier (E. Crăciun), notar (Ş. Cioran) şi 12 membri. Toţi funcţionarii ţin la onoarea de a nu primì nici un onorar pentru munca lor.

Reuniunea şi-a început activitatea cu 300 membrii. De prezent are 900 membri, împărţiţi în 2 grupuri. Dela înfiinţare până la sfârşitul anului 1913 a avut 1055 membri, dintre cari au decedat 162 membri. Ajutoarele date pentru decedaţi au fost de cor. 19,466·50.

Averea reuniunii, cu finele anului 1913, a fost de cor. 24,166·46 (depuneri).

Reuniunea, în lucrarea sa de până acum, a dat rezultatele cele mai binefăcătoare şi a ajuns astăzi, după o vieaţă de nici 13 ani, una din cele mai însemnate instituţii ale satului.

Reuniunea pompierilor voluntari. Această reuniune s'a înfiinţat în a. 1911 şi statutele i-au fost aprobate de ministeriu în a. 1912. De prezent are 120 membri pompieri, împărţiţi, pe categorii, în *suitori (bârcători), tulumbaşi, sacagii, păzitori* şi *signalişti.*

De procurarea şi repararea recvizitelor de stâns, cum sunt tulumbe, scări de părete şi de acoperiş, săcale, ciubere, maţe, sorburi, apoi şerpare, şăpci ş. a. se îngrijeşte comuna politică. Totuş, pentru a puteà complectà echipamentul şi pentru a puteà da, la nevoie, ajutoare membrilor invalizi şi premii celor meritoşi, reuniunea şi-a înfiinţat o cassă a sa proprie. In ea se varsă: taxele de câte 2 cor. ale membrilor extraordinari, contribuirile benevole ale dregătoriilor, ale altor reuniuni de pompieri sau ale institutelor de asigurare de foc, precum şi venitul petrecerilor aranjate de reuniune.

Comitetul reuniunei se compune din un prezident (M. Frăţilă, dir. şcol.), un viceprezident, un cassier, un controlor, un notar-adiutant, un căpitan (I. Giurcoiu, notar comunal),

un vice-căpitan, 4 comandanţi şi 4 vice-comandanţi de secţiuni, un inspector al aparatelor şi un comandant al gorniştilor.

Fondul stipendial al opidului Reşinari. «Comun'a romana Reşinari din scaunulu Sibiiului în Marele Principatu Transilvani'a, însufleţita de intenţiunea, c'a din tinerimea ei se resara barbati înzestrati cu cunoscintie temeinice, spre a servì odinióra cu distinctiune c'a amploiati, ai statului, ori comunei c'a pastori sufletesci, séu c'a învatiatori populari, ori spre a prelucì c'a conducători de întreprindiature industriali şi comerciali în comun'a séu la natîunea lor..» a înfiinţat, în folosul acestor tineri, fundaţiunea de mai sus cu un capital fundamental de 27,000 fl. v. a. De administrarea şi sporirea acestui capital (sporit până azi la suma de 89,529 cor.) se îngrijeşte dregătoria şi reprezentanţa comunală şi tot ele împart bursele cuvenite.[1]

---

[1] Sub administrarea comunei mai stau unele fonduri înfiinţate în baza legilor existente. Amintim acì următoarele:

Fondul alodial. Acest fond e de 201,353 cor. 22 fil. În anul 1914, veniturile au fost de 72,711 cor. 64 fil., iar cheltuielile de 72,685 cor. 07 fil.

Fondul mizerilor. S'a înfiinţat în baza art. de lege XXII din 1886. Pentru augmentarea lui serveşte o parte (40%) a amendelor ce trebuie să le plătească cei ce comit vre-o contravenţiune. In anul 1914 au rezultat: venituri 7,413·89 cor., cheltuieli 6,957·97 cor. Cu totul, fondul dispune de 11,815·83 cor.

Fondul muncitorilor şi zilerilor. Există din a. 1900. Are scopul de a ajută la nevoie pe muncitorii săraci din comună. Averea fondului e numai de 1,157·29 cor. şi pentru augmentarea ei sunt destinate: dobânzile capitalului, evntualele donaţiuni şi 10% din pedepsele în bani plătite de contravenienţi. Veniturile în anul 1914 au fost de 355·74 cor., iar cheltuielile de 331·86 cor.

Fondul pompierilor. Datează din anul 1868. Scopul: procurarea şi repararea instrumentelor de incendiu, ajutorarea pompierilor deveniţi invalizi etc. Fondul dispune azi de suma de 1,456·69 cor. Din fond s'au cheltuit în anul trecut 1,572·37 cor. şi s'au încassat cu totul 1,572·27 cor.

Fondul drumurilor. Scopul: ţinerea în stare bună a străzilor satului şi a drumurilor de câmp. In acest fond se varsă taxele de răscumpărare a robotei comunale. Astfel, în anul 1914, s'au încassat 6,078·74 cor., sumă din care s'au cheltuit 4,890·60 cor. pentru scopul arătat.

Fondul vămii târgului. Are de scop ca din veniturile lui să se ţină în stare bună piaţa comunei. Venitul principal îl constitue arenda dreptului de a percepe vama. Socotelile pe anul 1914 ne arată, la venituri, suma de 226 cor. şi tot atâta la cheltueli.

Din dobânzile capitalului fundaţional au a se împărţi, conform statutelor (§ 9, lit. *a*, *b*, *c*, *d*):[1]

a) 4 burse de câte 100 fl. v. a. acelor tineri români, cari sunt născuţi din părinţi ortodocşi din Răşinariu şi au terminat cu bun succes gimnaziul inferior sau şcoala reală inferioară;

b) o bursă de 100 fl. unui tânăr de aceeaş categorie, dar de legea gr.-cat.;

c) două burse de câte 150 fl. v. a. tinerilor ortodocşi din localitate, cari doresc să urmeze studiile juridice sau teologice la vre-o facultate din monarhie;

d) o bursă de 250 fl. v. a. şi alta de 300 fl. studenţilor născuţi în Răşinariu din părinţi ortodocşi, cari doresc să urmeze la vre-o academie sau universitate din monarhie.

Statutele mai cuprind încă şi următoarele condiţiuni principale:

§. 34.

Din contribuţiunile de bună voie ce vor incurge după §. 3 al acestor statute, şi din toate acele cătimi stipendiale, cari din orice cauză vor remâneà vacante şi neridicate, şi din alte acrescăminte, sunt de a se creà capitale nouă.

§. 35.

Aceste capitale nouă (34) sunt mai întâi d'ase adaoge la fundaţiunea ce au întemeiat comuna Reşinari în anul 1836, cu preaînalta aprobaţiune din un capital de 2000 fl. m. conv. pentru studenţi în gimnaziul de jos, până atunci, când aceasta fundaţiune va creşte la atâta, ca cele patru stipendii de câte 30 fl. m. conv. să se poată urcà la suma de câte 60 fl. v. a.

§. 36.

Acrescământul de mai departe se va adaoge la fundaţiunea prezentă de 27,000 fl. m. c. până atunci, când acela va da un venit de interese, din care să se poată mări mai întâiu stipendiul de 300 fl. şi 250 fl., fiecarele la suma anuală de 400 fl., zi patru sute fl. v. a. după acele, cele două stipendii de 250 fl. v. a. să poată creşte la 300 fl. zi trei sute fl. v. a. fiecarele, în fine cele cinci stipendii de

[1] Statutele, cari datează din anul 1864, au fost aprobate de guvernul Transilvaniei în anul 1867; în decursul timpului însă ele au suferit unele modificări ce se datoresc guvernelor Ungariei.

ILIE CRUCIAT

câte 100 fl. să se poată mări la suma de câte 200 fl. zi două sute fl. v. a. fiecarele.

§. 37.

După ce s'au împlinit cele prevăzute în §§-ii 35 şi 36, atunci din capitalele ce se vor formà mai departe din venitele cuprinse în §. 34, se vor mai creà trei stipendii de câte 60 fl. de categoria stipendiilor cuprinse în §. 35, cum şi alte patru stipendii de câte 100 fl. de categoria celor cuprinse în §. 9 lit. *a*) — alt stipendiu de 100 fl. de categoria stipendiului de sub §. 9, lit. *b*), alte două stipendii de câte 150 fl. de categoria stipendiului din §. 9, lit. *c*) şi alte două stipendii, unul de 250 fl. şi altul de 300 fl. de categoria stipendiilor cuprinse în §. 9, lit. *d*).

§. 38.

Venitele de mai departe după §. 34, afară de contribuiri şi donaţiuni, vor incurge în cassa comunală a Reşinarilor şi sunt a se predà aceleaşi în tot anul regulat. Cât pentru contribuiri, aceste vor incurge în fondul şcoalei comunei Reşinari.

Fondul săracilor români din Răşinariu. A luat fiinţă în a. 1862 cu scopul de a întinde mână de ajutor celor săraci. Intemeierea acestei fundaţiuni e legată de numele mai multor oameni de bine, dintre cari au contribuit: Coman Cioran cu 2100 fl. în obligaţiuni de stat; Nicolae Adam 150 fl.; Nicolae Măereanu şi soţia Soră 40 fl. şi 19 jug. pământ; Dan Hămbăşan 40 fl. şi 416 □°; Aleman Dancăş 126 fl.; Aleman şi Stanca Cioran 84 fl.; Stanca Simion Poplacă 84 fl.; Maniu Mărtin 450□°. Dintre membri fundatori mai sunt în vieaţă 19.

Alimentată prin donaţiuni de bani şi pământ, averea fundaţiunii a crescut într'una şi arată, cu finele a. 1913, următoarea stare:

Pământ 56 jug. 214□° în valoare de	58,200·— cor.
Depun., obligaţiuni şi numerar în valoare de	30,069·48 cor.
Total	88,269·48 cor.

Din venit se împart săracilor ajutoare lunare de câte 2—4 cor. În a. 1913 s'au împărţit în total 2212 cor.

Fundaţiunea e administrată de comitetul membrilor fundatori. Aceştia aleg 5 curatori, 1 cassar şi 1 controlor. Pre-

şedintele acestui comitet se numeşte *tatăl săracilor*. De prezent, «tatăl săracilor» e proprietarul Nicolae Vidrighin, cassier proprietarul Bucur Lungu, iar controlor comerciantul Irimie Dancăş.

Fundaţiunea Aleman C. Mitrea. Întemeiată în a. 1883 şi numită după numele fundatorului A. C. Mitrea, această instituţie de binefacere e pusă sub administrarea bisericii ortodoxe din Răşinariu, al cărei comitet, conform testamentului, împarte an de an ajutoare până la suma jumătate a veniturilor, şi anume:

a) şcolarilor sau şcolăriţelor din localitate, cari frecventează cl. IV a şcolii primare din loc sau urmează studiul la şcoli străine;

b) băieţilor sau fetelor din Răşinariu, aplicaţi în industrie, şi anume celorce urmează încă la şcoală două din trei părţi, iar măestrilor o a treia parte a sumei destinate spre împărţire.

O bursă pentru Răşinariu nu poate trece de 20 cor., pentru Sibiiu de 80 cor., iar pentru străinătate de 160 cor.

Averea fundaţiunii e de 21,803 cor. şi aduce un venit anual de circa 1000 coroane. Numai şcolarilor din Răşinariu li s'au împărţit în a. 1914 cu totul 84 cor.

Fundaţiunea Petru Hoadrea şi soţia sa Dobra născ. Dancăş. Întemeietorii, al căror nume îl poartă această fundaţiune, au lăsat prin testament suma de 600 fl., precum şi un pământ (livade) cu o căscioară («stupină»), în valoare de 3000 fl., cu scopul de a se înfiinţà burse pentru tinerimea şcolară şi a se ajutà şcoala română din localitate. Testamentul e din a. 1879 şi cuprinde următoarele condiţiuni:

1. «Mai întâi se va formà din venitele livezii şi stupinei susnumite, precum şi din interesele celor 600 fl. v. a. un fond de 20,000 fl. v. a.

2. Când va ajunge capitalul la 20,000 fl. v. a. interesele capitalului se vor împărţi pentru tineri născuţi din Răşinari de naţionalitate română şi anume:

a) 2 stipendii à 50 fl. pentru studenţi din gimnaziul inferior sau şcoala reală inferioară;

b) 1 stipendiu pentru un student dela universitate de 100 fl;

c) 1 stipendiu, ca ajutor pentru un meseriaş când vrea să se facă măestru — 50 fl.

Restul din venitele capitalului şi ale livezii, ce nu se împarte în stipendii, să se împartă în două părţi egale, şi anume: o parte întră în fondul şcoalei gr.-or. din Răşinariu, iar cealaltă se adauge la capital, până va ajunge capitalul la suma de 50,000 fl. v. a. resp. 100,000 fl., când, amăsurat dispoziţiunilor testamentare, vor aveà să se împartă mai multe stipendii studenţilor răşinăreni şi meseriaşilor, de câte 50, 100, 150, 200 şi 300 fl. Când capitalul va ajunge la suma de 100,000 fl. v. a. se va pune la dispoziţia Preaveneratului Consistor arhidiecezan gr.-or. din Sibiiu suma de 10,000 fl. din acest fond, cu scop de a se zidì din acea sumă o biserică într'o comună săracă gr.-or. din arhidieceza noastră, iar biserica va purtà numele: «Fundatorii Petru Hoadrea şi soţia sa Dobra născ. Dancăş din Răşinari», inscripţia se va face pe o piatră monumentală în zidul bisericii».

Fundaţiunea e administrată de comitetul parohial gr.-or. din Răşinariu.

Fundaţiunea Bucur Dancăş şi soţia Maria. Are menirea de a provedeà pe elevii săraci şi harnici din Răşinariu cu cărţi, recvizite şcolare şi vestminte, pentru a le înlesnì frecventarea şcolii. Fundaţiunea a constat la 1909, când s'a înfiinţat, din 1000 cor. în depuneri. La 31/XII, 1914, ea aveà cu totul 1575 cor. 63 fil.

Din venitul curat, o a treia parte se adauge capitalului fundaţional, iar două treimi servesc scopului fixat de fundatori. Cărţile şi recuizitele de învăţământ se distribue în ziua inaugurării festive a anului şcolar, iar vestmintele în ajunul sărbătorii Naşterii Domnului.

Cu administrarea acestei fundaţiuni s'a însărcinat epitropia şi comitetul parohial al bisericei ortodocse din localitate.

Fondul Dr. Petru Cioran, de 419 cor., a fost înfiinţat în a. 1912. Menirea acestei fundaţiuni este, ca din venitul anual două din trei părţi să se întrebuinţeze pentru procurarea şi distribuirea de cărţi şi reviste între ţăranii doritori de învăţătură.

Andreiana, institut de credit și economii, societate pe acții în Rășinariu. Banca a fost fondată în anul 1911 cu un capital societar de 30,000 cor. împărțit în 300 acțiuni de câte 100 cor. Inițiatorii au fost mai mulți oameni de bine, intelectuali și alți fruntași ai comunei.

Banca «Andreiana» are scopul de a acordà proprietarilor de imobile rurale împrumuturi ipotecare cu termine lungi sau scurte, precum și împrumuturi cu amanet pe vite, producte, instrumente agricole, și credite personale pe cambii sau obligații [1] Afară de împrumuturi, «Andreiana» mai face și alte operațiuni de bancă: primește în cont-curent sau în depozit economiile sătenilor, face vânzări sau cumpărări de produse agricole, proprietăți și mărfuri, efectuează plăți sau încassări, se însărcinează cu mijlocirea de cumpărări, arendări etc.

Din beneficiul net se împarte:

a) 5% dividendă acționarilor;
b) 8% tantiemă direcțiunii;
c) 4% „ comitetului de supraveghiare;
d) 2% „ directorului executiv;
e) 3% „ celorlalți funcționari;
f) cel puțin 2% pentru scopuri culturale și de binefacere;
g) cel puțin 3% pentru fondul de pensie al funcționarilor.

Din venitul curat, cel puțin 20% sunt reținuți pentru fondul de rezervă. Reținerea aceasta încetează, când fondul de rezervă ajunge la o mărime egală cu a capitalului social și reîncepe, dacă capitalul de rezervă se micșorează.

Din «Anuarul Băncilor Române» (A. XVI. 1915) extragem următoarele date (pe anul 1913) privitoare la institutul «Andreiana»:

Direcțiunea: Prezident: Maniu Lungu, paroh, Dr. Ioan Bucur, medic, Emilian Cioran, paroh, Eremia Dancășiu, comerciant, Bucur Lungu, proprietar, Iacob Isdrailă, proprietar, Coman N. Droc, co-

[1] Notăm cu privire la credit, că puțini se mai împrumută astăzi dela particulari. Restituirea se face în numerar, uneori în muncă agricolă. In trecut, forma de credit cea mai răspândită eră cea a creditului particular. Numai chiar fruntașii satului stăteau în legături financiare cu băncile din Sibiiu, «Sparkassa» și «Bodenkredit». Legăturile cu banca românească «Albina» sunt de dată mai recentă.

merciant, Bucur Vidrighin, proprietar, Iacob Ciucian, proprietar, toţi din Răşinariu.

Comitetul de supraveghiare: George Comşa, notar, Poplaca; Ioan Giurcoiu, notar, Teofil Căliman, înv., Aleman Dancăşiu, mag. postal, Petru N. Vidrighin, proprietar, Coman Bratu, toţi din Răşinariu.

Funcţionarii: Dr. Ioan Bucur, director-executiv; Emilian Cioran, contabil; Eremie Dancăşiu, cassar.

Bilanţul pe 1913.

ACTIVA.		PASIVA.	
Cassa în numărar	10,525	Capital societar	30,000
Escont	130,434	Fond de rezervă	1,692
Cambii cu acoperire hipotecară	81,269	Fond cultural	162
Imprumuturi pe obligaţiuni	81,836	Fond de pensiune	300
Cont curent	34,864	Depuneri spre fructificare	293,636
Mobiliar	452	Dividendă neridicată	66
Interese restante	491	Interese anticipative	6,004
		Profit curat	8,010
	339,870		339,870

Contul Profit şi Perdere.

Venituri: K 21,862, din cari: Interese: de escont 7,456, hipotecare 4,003, după obligaţiuni 4,369. Proviziuni 3,239. Interese de cont-curent 2,795. *Cheltuieli:* Interese după depuneri 10,641. Interese la fondul de rezervă 81. Dare directă 382. 10% dare după interese de depuneri 1,064. Spese 165. Porto 119. Chirie 120. Salare 800. Amortizare din mobiliar 50. Marce de prezenţă 430. Profit curat 8,010.

Distribuirea profitului net: Dividendă şi supradividendă K 1800. Fondul de rezervă 4408. Fond de pensiuni 300. Pentru scopuri de binefaceri 357. Tantiema direcţiunii 520. Tantiema comitetului de supraveghiare 260. Tantiema funcţionarilor 325. La dispoziţia direcţiunii 37.

Distribuirea cuotei de binefacere. Fondului cultural al băncii K 237. I. rată la «Asociaţiune» ca membru pe vieaţă 50. Şcoala comercială Braşov 50. Masa studenţilor, Braşov, 20.

PARTEA II.

Clădirile, uneltele
și
întocmirile gospodărești.

Construirea casei.

Răşinăreanului de mai de mult, care nu erà ţinut să observe regule de edilitate şi aliniare, îi plăceà să-şi clădească casa mai în interiorul curţii, spre a o ferì de zgomotul şi inconvenientele străzii. Poate voià să fie scutit în felul acesta şi de privirile curioşilor şi nu mai puţin, de sigur, şi de vizitele

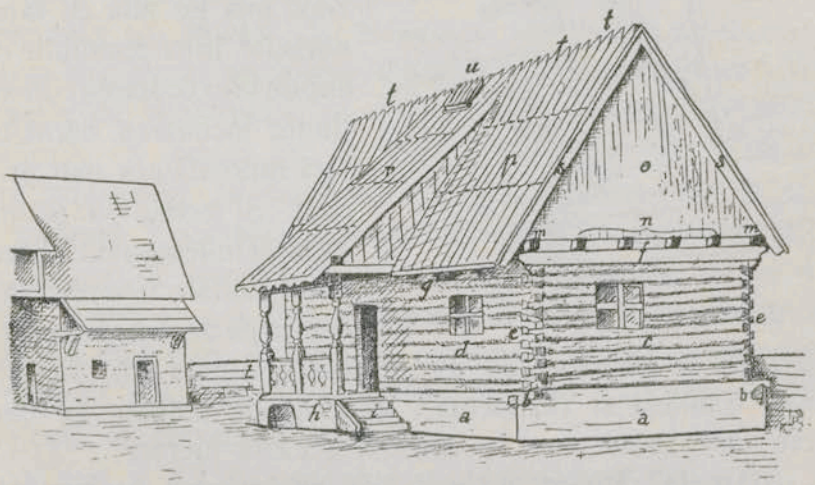

Casa de bârne cu părţile ei alcătuitoare.

nepoftite de noapte. Astăzi însă se sapă gropile de temelie, adânci de 60—80 cm. şi mai tot atât de largi, în linia străzii, pe un teren rezistent şi solid.

Temelia (*a*) se face din cea mai bună piatră de munte, căreia i-se mai adaugă *maltăr* (mortar) pentru a se astupà golurile dintre pietre şi spre a i-se da o legătură durabilă.

Această temelie dreptunghiulară, ridicată mai totdeauna cu 1—1½ m. dela faţa pământului şi cam la înălţimea *privariului* (h), prin faptul că îşi păstrează până sus aceleaşi dimensiuni de lăţime, oferă păreţilor de bârne o suprafaţă destul de întinsă. Dacă proprietarul n'are de gând să facă pivniţă la casă, atunci spaţiul dintre ziduri să umple cu pământ; în caz contrar se aşează grinzile în zid şi se podesc cu scânduri.

Temeiurile (*b*), cari deasemenea reclamă dimensiuni considerabile, se făceau mai demult din lemn de stejar, astăzi însă numai de brad, şi se pun dealungul pe zidurile de temelie. Peste temeiuri vin culcate, pe axele de lungime, *bârnele* (*c*) de brad, cari alcătuiesc partea cea mai mare din păreţii clădirii. Ele sunt cioplite în două feţe şi se razimă una pe alta cu laturile necojite. Intre condiţiile ce se impun la executarea construcţiunii, încheerea bârnelor e fără îndoială cea mai principală. Şi trebue să recunoaştem că îndemânaticii bărdaşi din localitate izbutesc să satisfacă pe deplin această condiţie, aşà că construcţiile lor nu lasă nimic de dorit în ce priveşte trăinicia şi rezistenţa. Vederile de detaliu ne dau o ideie de modul cum se execută această lucrare.

Bârna încrestată.

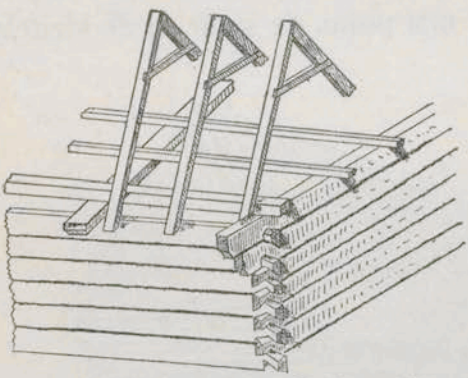

Detalii de construcţie la casă.

Bârnele, dupăce se aşează în acelaş plan, se provăd, în punctele de întretăiere, cu crestături adânci, dându-se bârnelor longitudinale forma care ne-o arată ilustraţia. Forma aceasta rezultă dacă pe linia de lungime se face o tăietură verticală, iar pe cea de lăţime două tăieturi piezişe, dintre cari una într'o parte mai adâncă decât cealaltă. Scobiturile piezişe sunt de lipsă ca să cuprindă bârna transversală, provăzută şi ea cu crestături potrivite. Capetele bârnelor, numite *chio-*

toare (*e*), proeminează la cele patru colţuri cu mai bine de $^1/_4$ m. şi se lasă nevăruite, aşà că se pot vedeà bine încheieturile. Bârnele cele două de deasupra, mai groase ca celelalte bârne transversale, se lasă mai lungi şi se profilează în formă de consolă. Una din bârnele acestea, cea superioară, se numeşte *jug* (*f*), şi fiindcă fiecare părete transversal se termină sus cu o astfel de bârnă, se află câte 3 şi 4 juguri la o casă, dupăcum are şi casa 2 sau 3 camere. Cele patru *grinzi* (*n*) şi *vanturiţele* (*m*), cari se văd la faţa clădirei ieşite în afară, vanturiţele chiar cu 60 cm., sunt direct suprapuse *jugurilor* şi *rasturilor* (*g*). Aceste din urmă, aşezate între juguri, două şi chiar trei la o casă, sunt făcute din trunchiuri puternice de stejar şi grosimea lor e destul de considerabilă pentru a se evità pe de o parte povârnirea, pe de alta descheerea părelilor. Tot pentru a mări rezistenţa, se bat prin jug şi vanturiţe nişte cuie de lemn, lungi ca de $^1/_4$ m.

Spre deosebire de acoperişele puţin înclinate dela şes, *coperişurile* (*p*) caselor din Răşinariu sunt înalte şi oblice, şi aceasta din cauza apropierii munţilor. Ca şi despre celelalte elemente de construcţie, se poate spune şi despre *caferi* (*s*) (căpriori), că trebue să fie tari şi îndestul de rezistenţi. Ei se înţepenesc pe marginea exterioară a vanturiţei, în câte o crestătură a acesteia, întărindu-se totodată legătura lor cu cuie groase de lemn. Sus, la coamă, se întâlnesc cu cei din partea opusă a acoperişului, unde se încheie *limbile* unora cu *furcile* celorlalţi. *Cătuşele* ce împreună căpriorii, câteodată şi *chingile* adaptate în diagonal pe sub căpriori, măresc rezistenţa la presiunea vântului.

Voind a da acoperişului o soliditate şi mai mare, se mai construeşte. mai ales la acoperişele nouă, *scaunul podului*. Îl compun *iepele*, de aceiaş grosime cu căpriorii, fixate dealungul, tot sub al patrulea căprior, apoi *caii* cari vin sub cătuşe şi se împreună, de o parte şi de alta a podului, cu iepele, pe urmă *fectinii*, cari merg dealungul pe sub căpriori, legând iepele şi caii.

Scheletul acoperişului odată construit, se bat laţii de-a

curmezişul căpriorilor, la mici distanţe unde învălişul e de *şândile*, şi la distanţe mai mari, unde e de *şise*.[1]

Dealungul căpriorilor, tot pe câte 3 laţi, se aşează şisele încheiate. Primului rând de şise i-se adaugă pe deasupra un altul, tot de şise, aşezate, aceste din urmă, în aşà chip, ca ele să acopere încheeturile şiselor de desubt. La extremităţi nu se bat cu cuie, pentru a se puteà desprinde mai uşor de acoperiş în caz de incendiu. Şisele din rândul cel mai de sus au capetele ascuţite la vârf, formând astfel o muche dinţată la vârful acoperişului — *coama încolţată* (*t*), care e întreruptă numai de *fumariu* şi de o cruce de lemn, aşezată şi ea în prelungirea uneia din pantele acoperişului. *Fumariul* (*u*), care se aplică la coama acoperişului (de obiceiu la acoperişul pridvorului (*r*) pentru a înlesnì ieşirea fumului din pod, constă dintr'un acoperemânt de scândurele ce se priponeşte de învălitoare. În jos se întinde acoperişul cu streşine largi, proprii a scutì de umiditate păreţii. Streşinele acestea nu sunt altceva decât prelungirea căpriorilor ca de o jumătate de metru peste planul păreţilor.

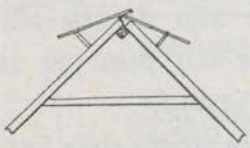

Fumariu.

Faţa (*o*) triunghiulară a podului se astupă cu scânduri fixate pe frisă. Buna conservare a proviziunilor din pod e asigurată prin felul învălişului, în care rămân o mulţime de crepături pentru străbaterea aerului; e de prisos deci a mai lăsà în acest fronton găuri anume, cari şi aşà numai ar înlesnì întrarea în pod a vrăbiilor. Totuş nu arareori se lasă şi ferestrui de acestea, de o parte şi alta a unei cruciuliţe ce se taie în scândură. Frontonul are la bază o streşină mică, menită să apere de ploaie păretele din faţă.

Terminată construcţia, opera bărbaţilor, urmează «izbirea» păreţilor, opera femeii şi a copiilor. Ei calcă cu picioarele pământul galben amestecat cu pleavă şi balegă de cal, stropindu-l din când în când cu apă de râu. O pătură mai

[1] Scândurile acestea subţiri, de $1^1/_2$ m. de lungi, şi le face Răşinăreanul anume spre scopul acesta din lemn de brad.

groasă din această materie se lipeşte de bârnele, printre cari se băteau mai de mult pene din lemn de stejar şi care se înlocuiesc astăzi cu o căptuşală de laţi. Lipitura apoi se netezeşte cu o păstură udă ce şi-o înfăşură femeia în jurul mânii. La întâia văruire se adaugă varului nisip svântat şi cenuşă şi numai la a doua nisip mai mărunt, cernut prin sită, şi ultramarin. Casele se văruiesc alb pe din afară şi pe dinlăuntru. Spoială cu verde şi vânăt-închis nu se vede decât la casele mari de piatră.

Casa cu păreţii totdeauna albi şi curaţi constitue mândria femeii răşinărene. Hărnicia i-se preţueşte după curăţenia ce domneşte în şi afară de casă şi ar fi arătată cu degetul aceea dintre femei, care nu-şi văruieşte păreţii cel puţin de două ori în an şi nu-şi primeneşte, unde e de lipsă, pardoseala de lut a casei.[1]

Privariul.

În preajma locuinţei, a cărei împărţire se vede în diagramul alăturat, se întinde *privariul* (pridvor). Se construeşte fără excepţie la faţa curţii, spre răsărit sau miazăzi, ridicându-se deasupra nivelului solului cu 2 sau mai mulţi metri. Urcarea în pridvor se face pe trepte de lemn. (v. ilustr. de pe pag. urm. lit. *j*). Privariul e destul de spaţios pentru a se puteà săvârşì într'ânsul anumite lucrări de gospodărie şi pentru a servì, la vreme bună, ca loc de recreaţie

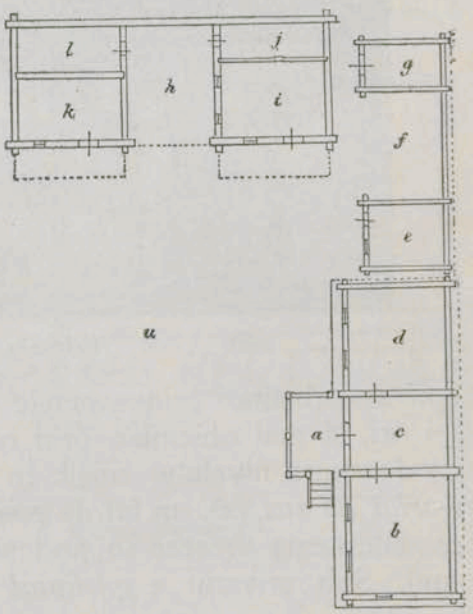

Planul casei şi al clădirilor economice.
a) privariu; b) casa cea mare; c) tindă; d) coamăr; e) căsoaie; f) şopru; g) privadă; h) aria şurii; i) grajd; j) grăjdeţ (pleşnicariu); k) grajd de bucate; l) grăjdeţ; u) curte.

[1] Bordeiele din cartierul ţigănesc nu au un tip propriu şi prin urmare nici nu e nevoie să le descriem deosebit (v. fig. de pe p. 3).

pentru întreagă familia. Balustrada de scânduri — *blencuială* (*a* şi *b*) — e prinsă de *coperişul privariului* (*e*) prin doi sau mai mulţi *stâlpi* (*d*), simpli sau ciopliţi cu măiestrie, de cari e fixată, la extremitatea superioară, *scândura încrestată* (*c*). Grinzile de care se bat scândurile încrestate din blencuială se numesc *zimţi* şi se căptuşesc în afară cu *pojiţe* (*h*). Având balustrada să servească totodată şi de parapet, nu poate să fie mai înaltă de 1—1½ m. *Stâlpii* sau *ajutoarele*, cari susţin grinzile cu întreg privariul, precum şi scările de lemn se aşează uneori în zid, alteori se razimă, cei dintâi, pe lespezi mari de piatră, ca să nu tragă umezeala. Acolo unde lipsesc,

Privariu.

stâlpii se substitue prin capetele grinzilor ce ies din temelia casei ori, şi mai obicinuit, prin o zidărie solidă *(f)*, ridicată mult deasupra nivelului curţii. În fundul privariului se află *privariul de sus* (*x*), un fel de prispă sau terasă mai ridicată, care înlesneşte urcarea în pod şi unde se culcă vara economul. Sub privariu e *gârligiul* (l) şi lângă el *coteţul găinilor* (i).

Economul, care nu-şi poate construi un privariu, se mulţumeşte şi numai cu nişte trepte libere, cari conduc din curte deadreptul în tinda locuinţei şi au deasupra un mic acoperiş. Scările sunt de lemn, mai rar de piatră, şi lipseşte balustrada.

Casa cea mare.

La locul de frunte al locuinţei, în faţa străzii, se află salonul ţăranului numit *casa cea mare*. Uşa casei, înaltă de 1·50 m. şi până la 1 metru, uneori şi peste 1 metru de largă, se deschide din tindă şi are o singură aripă făcută din scânduri încheiate cu bente lungi de fier (*şuştori*), cari plecând dela ţâţâni deacurmezişul, se întind adese până la cealaltă margine a uşei. Şi la uşa casei se aplică broasca cu cheiţă, dar cu mult mai rar ca la portiţă

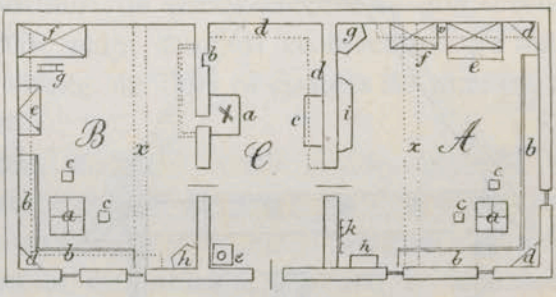

Planul casei.

A. **Casa cea mare:** a) masă; b) lăiţi; c) scaune; d) cornurare; e) păcel; f) pat; g şi h) armăroaie şi blidar; i) bancă; k) cuier de haine; v) culme; x) rast. B. **Coamăr:** a) masă; b) scaune lungi; d) cornurar; e) lădoiu; f) pat; g) leagăn; h) armăroaie; x) rast. C. **Tinda:** a) cuptor; b) fereastră oarbă; c) blidar; d) cuiere; e) scaun pentru bota de apă.

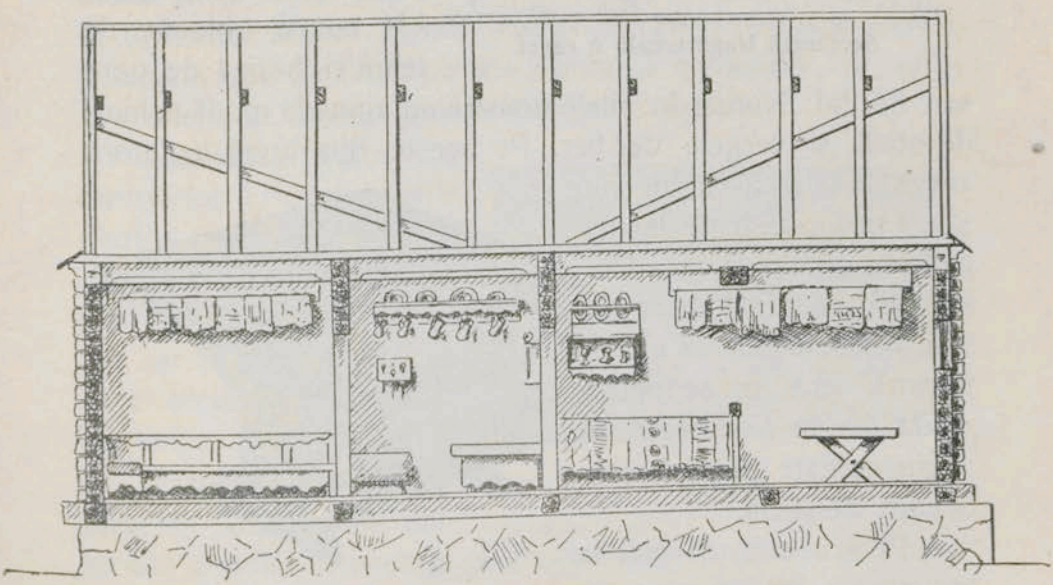

Secţiunea longitudinală a casei.

şi la uşa tinzii. In cazul acesta, clanţa e de lemn şi e împreunată cu cheiţa formând o pârghie cu două braţe. Uneori

clanţa e înlocuită prin o sfoară care ridică cheiţa din cârligul aplicat la cerceveaua uşei. Adese se face încuierea uşei cu ajutorul zăvorului, pe care o cheie de lemn încârligată la vârf îl împinge înainte sau îndărăt, dupăcum se învârteşte şi ea, într'o parte sau într'alta.

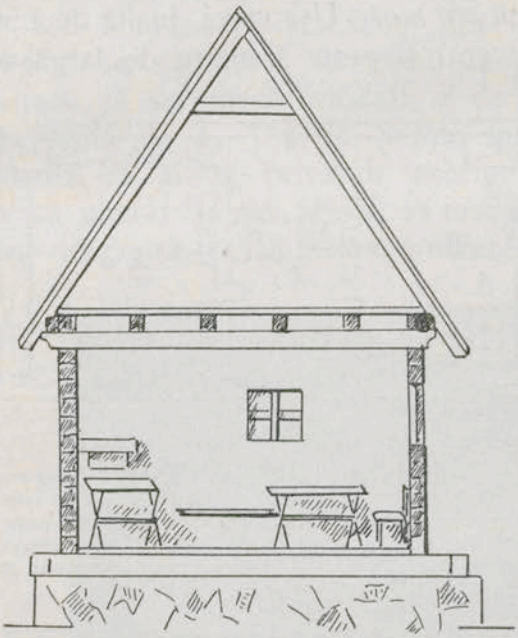

Secţiunea transversală a casei.

Ferestruţa de către stradă şi cele două ferestri către curte, asimetrice şi mici, nu permit să străbată prea multă lumină în odae. Mai de mult nu erà consult să se facă ferestrile mari, deoarece pentru închiderea lor locuitorii n'aveau la îndemână decât numai obloane de lemn şi beşică de porc sau burduf. Numai în zilele noastre au ajuns la modă ochiuri de sticlă şi vergele de fier. Pe aceste din urmă locuitorii caută să le facă cât de tari şi cât mai rezistente la atacuri de noapte. Unele ferestre se pot deschide, altele sunt prinse cu cuie. La baza ferestrii este o scândură, *poliţa*, iar în *tiocul* ferestrii vin aşezate *plătiţele* cu ochiuri de sticlă.

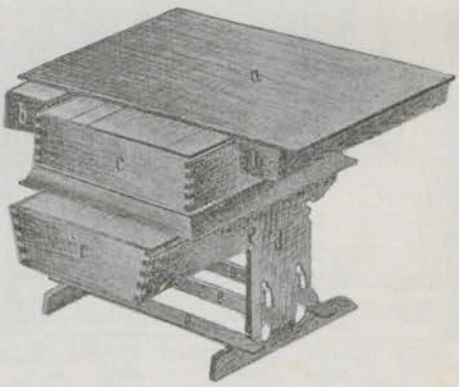

Masă.

a) faţa; b) rosturi; c) lădiţa mare şi dedesubtul ei trăgătoarea; d) picioarele; e) primblele.

Pentru a fi cât mai la lumină, se aşează masa în colţul dintre ferestre. Tabla mesei — *faţa* — are formă patruunghiulară, e provăzută cu o lădiţă mai mare cu multe despărţăminte pentru păstrarea

diferitelor utenzilii şi dedesuptul acesteia cu o lădiţă mai mică pentru rămăşiţele de mâncare. Lădiţa cea mare nu se trage în afară, ci faţa mesei lunecă în rosturi deasupra ei. Masa se sprijineşte pe patru picioare încrucişate sau numai pe două picioare de scânduri cu legături la mijloc şi jos. Deasupra mesii, acăţată de grindă, se vede adese o cutioară cu geamuri de sticlă, în care se află o cruciuliţă sau vreun chip de sfânt sculptat cu măestrie. Se mai păstrează în cutioară vrâste de flori şi cununa de mireasă a gospodinei.

In jurul mesei stau scaunele foarte solide. *Şezutul*, o scândură mai lată înainte ca înapoi, e aşezat pe 4 picioare răşchirate, iar *spetele*, la scaunele vechi din o singură bucată, la cele mai nouă alcătuite din *primble* şi *crace*, se introduc oblic, cu ajutorul unor limbi, în partea dinapoi a şezutului.

Pe după masă şi dealungul păretelui de cătră curte şi stradă se întind *lăiţile poleite*. Ele au îndoitul rol de a servì ca bănci de şezut (de aceea sunt provăzute cu spate) şi totodată şi ca laviţe pentru păstrarea hainelor de sărbătoare. In interiorul lăiţilor se află uneori şi câte o cutioară secretă, destinată mai de mult pentru păstrarea galbenilor, de unde şi numele de *lăcriţa banilor* (azi *puiul lăzî*).

Deasupra lăiţilor şi a ferestrelor e locul hotărît pentru cuiere. Pe poliţele cuierelor sunt înşirate farfurii de pământ şi porţelan, iar în cuie sunt anînate ulcioare de pământ bogat ornamentate.

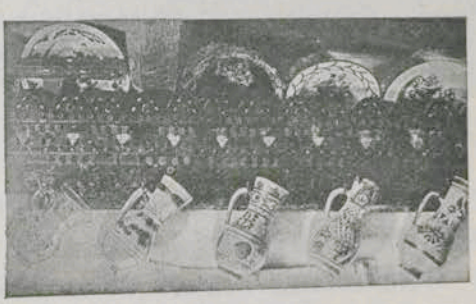

Cuier.

Patului i se rezervă locul în laturea mai umbroasă a odăii şi aceasta din consideraţii practice: în timpul somnului doresc să fie feriţi de curent şi lumină. Totuşi nu patul de dormit vine aşezat la locul întâi de lângă părete cel lung, ci *păcelul*, un aşternut de scânduri pus pe două capre de lemn. Pe el se încarcă, frumos împăturate, ţesăturile

şi straele de zile mari ale femeii. Fiecare pat cu *haine îndoite* are deacurmezişul 3—5 rânduri de *căpătâie*, un fel de perini decorative umplute bine cu fân sau otavă. Late de 50 cm. şi lungi de 1 metru, perinile acestea se aşează cam tot câte 5 într'un rând. Între cele dintâi două rânduri de perini se îndoiesc, până sus la culme, 8—10 ţoale feliurit împodobite, apoi iile şi cămeşile de sărbătoare. Intre alte două şiruri de căpătâie vin aşezate 10—15 părechi de desagi noi de diferite mărimi, apoi măsăriţe, trăisti, năfrămi, şorţuri. Dacă mai

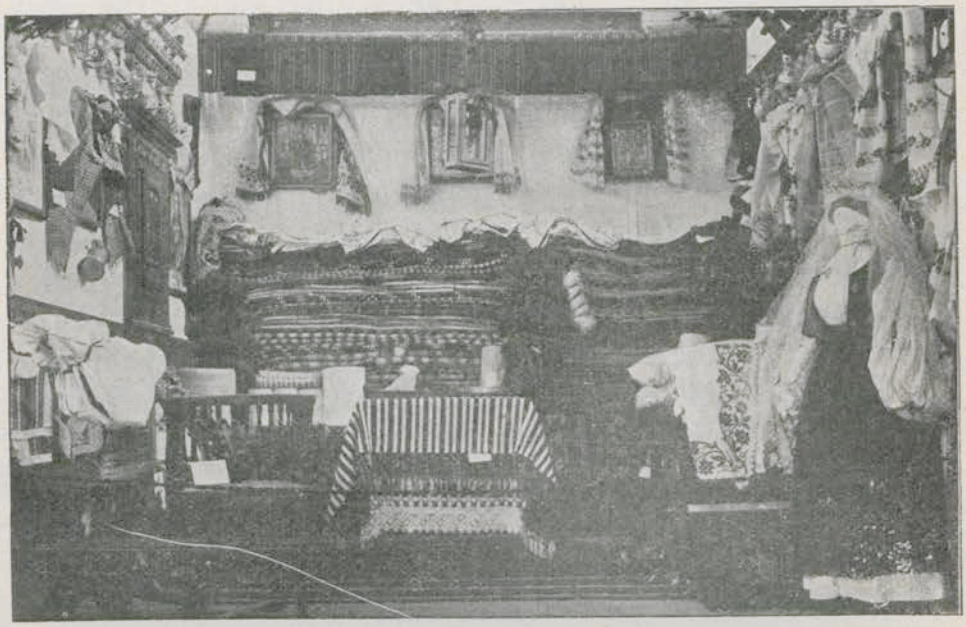

Interiorul casei celei mari. (În laturea din dreapta se vede costumul unei mirese).

e vreun rând, se pun iar ţoale, desagi, albituri, mai câte un val de postav, vreo procoviţă, brâne, brăcini etc.

Pe *culmea* acăţată de o prăjină, ce spânzură şi ea pe două frânghii deasupra celor două paturi, sunt orânduite cu gust *leşnicuţele* în diferite mostre, 35—40 cm. late şi 50 cm. lungi, apoi chindeuţele de aceeaş mărime cu leşnicuţele. Culmea şi păcelul reprezintă mândria familiei şi alcătuesc, dacă nu sunt molipsite de domnie, o mică expoziţie de ţesături. O casă fără păcel şi culme e de obiceiu considerată ca o casă «neharnică».

ILIE CRUCIAT

Cornurariul în formă de triunghiu, menit a cuprinde tot felul de sticle, şi *cărturarul*, dulăpiorul în care se păstrează cărţi de rugăciune şi calendare, ocupă unghiurile dintre pereţii longitudinali şi peretele din faţă. Şi aceste mobile sunt, în case mai bune, obiecte de artă tăiate în linii drepte şi înviorate cu colori deschise.

Armăroaia mai veche nu e altceva decât o firidă în perete, cu poliţe în interior şi provăzută, în afară, cu o uşiţă prinsă în nişte rame colorate. *Armăroaia* mai modernă nu-şi are locul său tradiţional în casa ţărănească, ci i se destină, după gustul gospodinei, vreunul din golurile rămase printre celelalte mobile ale casei. Această mobilă e alcătuită din două părţi: de desubt un dulăpior cu mai multe sertare, iar deasupra un fel de blidar cu policioare şi cuiere până sus la frisa frumos decorată. Armăroaia constitue, acolo unde se află, o podoabă a casei şi se cheltueşte mult pentru înzestrarea ei cât mai bogată. În sertarele armăroaiei se păstrează, sub încuietoare, lucrurile mai ferite din casă, pe când cuierele şi policioarele ei sunt încărcate cu tot felul de vase de pământ şi porţelan, cu cupe de aramă şi de bronz, cu sfeşnice argintate, — mai tot obiecte de lux.

Unde nu e trebuinţă indispensabilă, lipseşte din casa cea mare cuptorul şi se aşează prin urmare numai mobile de a doua mână lângă peretele dela intrare.

Mai de mult se păstrà pe *rast* punga cu galbenii, în afară de mărunţişurile ce se mai găsesc şi astăzi acolo: şerpar, briceag, pipă, cremene, «hăşcău» etc.

Chipuri de o execuţie foarte rudimentară, închise în *părcane* (privăzuri) negre sau de coloarea lemnului, alcătuesc decoraţia pereţilor. Locul de frunte pe peretele din faţă e destinat pentru icoana Maicii-Preceste, care are pe margini perdele de ştergare dintre cele mai frumoase. Sub această icoană arde, în ajun de sărbători şi Dumineci, candela cu unt de lemn, îndemnând, mai ales pe bărbaţi, la pocăinţă şi înfrânare.

Coamăr.

Destinată pentru întreagă familia ca odaie de locuit, *coamăru* are, unde numai se poate, situaţia cea mai bună spre miazăzi sau răsărit şi stă, ca şi casa cea mare, în legătură directă cu tinda.

Lăcatul îl înlocueşte şi aici un zăvor de lemn cu crestături la muchea superioară şi prins, cu scoabe, de păretele din interiorul camerei, alături cu uşa (v. fig.). Cu ajutorul *cheii*, o pârghie cu două braţe, care străbate prin părete înlăuntrul camerei, se prinde *încuietoarea* (zăvorul) în una din crestături şi împingându-se pe după uşă o încuie. Din lăuntru încă se poate încuià uşa cu *vârtejul* sau şi cu *lăstarul*. Acesta din urmă trece deacurmezişul prin scoabele înţepenite în ramele uşii. Dacă e grajdul alături, ca la unele case mai vechi, cel care a încuiat uşa cu lăstarul iese prin ferestruţa din *miezuină* (păretele despărţitor dintre casă şi grajd) şi încuie de din afară uşa grajdului.

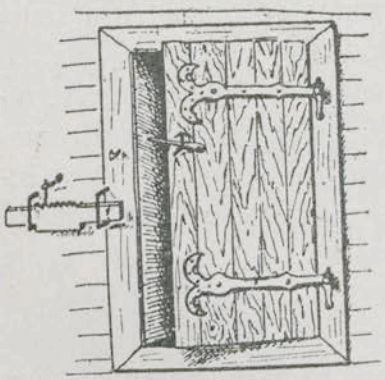

Uşa coamărului.

Ferestrile camerei, în număr de două, se află în păretele de către curte. Podeala e de scânduri, iar la casele mai sărace de pământ.

Împărţirea interioară se poate vedeà din planul casei litera *B*. (pag. 409).

Masa se aşează în apropierea ferestrilor, de preferinţă în unghiul despre curte din fundul camerei. In jurul ei se orânduiesc scaunele, mobile vechi de construcţie foarte solidă. *Scaunu cu jeţ*, de obiceiu numai unul într'o odaie, se consideră şi aici ca loc de onoare pentru moş sau bunică sau pentru stăpânul casei. Cele două lăiţi, una pe sub ferestre, iar alta pe lângă păretele din fund, n'au destinaţie dublă ca cele din casa cea mare. De obiceiu sunt numai bănci de şezut, când se numesc şi *scaune lungi*, sunt simplu construite şi adese fără spate. Spatele sunt înlocuite prin

păletare sau *păretare*, niște scânduri lungi fixate de părete și împodobite de cele mai multe ori cu ornamente în colori. La una din bănci, de regulă la un capăt oarecare, se află sub locul de șezut un fel de laviță pentru merinde și utensilii — *laița înfundată*, a cărei ușiță lunecă în rosturi.

Cât despre armăroaie se vede că aici nu e numai mobilă de lux, ci masă și scrin în acelaș timp. Pe ea se așează, ca și pe blidarul aninat pe părete: blide, ulcele, furculițe și linguri. Negreșit, că vin așezate amândouă cât mai aproape de masă.

O mobilă mai nouă în casa Rășinăreanului e oglinda. Ajunsă în casa țărănească ca articol de lux, ocupă locul de frunte între ferestre. Deasupra oglinzii și a ferestrelor e și aici cuierul cu vasele de decorație, iar paturile — *patul de durmit* și *lădoiul* — ocupă locul de lângă pereții din fundul și dosul casei. Lădoiul se aseamănă cu o ladă, de unde și numele, și servește ziua ca bancă de șezut, provăzută anume spre scopul acesta cu spate și cu razim într'o parte, iar noaptea se folosește ca pat pentru copii, având și *trăgătoare*, o cutie care se poate trage în afară. *Leangănul* din nuiele sau din scânduri, dacă nu e acățat cumva de grindă, se află totdeauna în apropierea paturilor.

Din motive de comfort, căminul de demult al camerei de locuit s'a scos de aici în tindă. Astfel căldura se comunică camerei indirect prin *soba oarbă*, așezată în zidul despărțitor, și prin hoarnele de pământ alb lustruite. In *gaura sobii*, o firidă boltită de desuptul sobei, de trei șchioape de lată și tot atât de înaltă, vin aruncate tot felul de mărunțișuri ce n'au loc aiurea.

Spațiul de care dispune camera de locuit depinde de numărul locuitorilor și al mobilelor ce are să cuprindă. In împrejurări normale ajung 3—4 m. lățime și 4—5 m. lungime. Cât pentru înălțime, Rășinăreanul pretinde că-i sunt tocmai deajuns 2·30 m. Spațuri mai mari nu se pot încălzi cum se cade și de aceea nu-i prea convin.

Tinda.

In corpul casei, cam la mijloc, se află această încăpere, unde gospodăreşte mai cu seamă femeea.

La locul de frunte e căminul sau *cuptorul de çăhăli*, care se află mai de mult în coamăr. Căminul e un fel de vatră mare, pe jumătate deschisă şi aşezată pe picioare de lemn. Deasupra vetrei se ridică un capac patruunghiular de olane

Cuptorul de pâne, înainte cu o vatră de foc.

lustruite sau şi numai de pământ lutos pe forme de lemn, care e destinat să conserve căldura şi să conducă fumul în horn. Acoperemântul acesta a venit probabil să înlocuiască coşul mai vechiu de nuiele sau scânduri care se mai află pe aiurea sub numele de *ursoaie*. Unele din acoperemintele acestea sunt mai înalte de un stat de om pe când al-

tele abià se înalţă cu o jumătate de metru deasupra vetrei şi seamănă foarte mult cu cuptorul de pâne. Căminul are neajunsul, că produce puţină căldură, şi şi aceasta numai prin

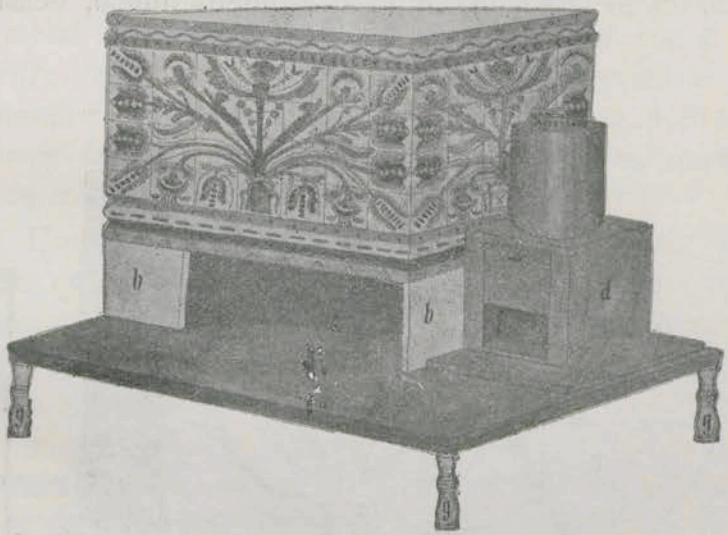

Cuptor de căhăli (reconstruit).
a) vatră, b) păreţi, c) căhăli, d) sobă de blech, e) bucin, f) gura sobei, g) picioarele vetrei.

iradiare. În mare parte s'a şi înlocuit deci, încă de pe la mijlocul veacului trecut, prin soba modernă, de fier sau pământ ars, înzestrată cu *plat*, *blană*, *sobă*, *hoarne de pământ*, recipient de cenuşă şi ventilătoare.

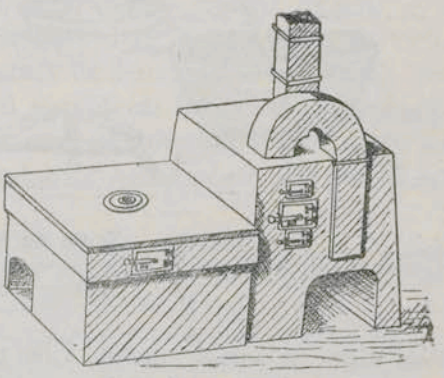

Plat (sobă de fier).

Schimbarea aceasta însă nu s'a făcut dintr'odată. Locuitorilor le veneà cu greu să se lipsească de vechea întocmire, care serveà totodată şi ca podoabă a casei; au introdus deci, mai mult numai ca un adaos la cuptorul de căhăli, mica sobă de tinichea de formă cilindrică. In aceasta se băgau lemnele din vatra cuptorului şi tot în vatră eşià şi fumul din sobă pentru a fi condus mai departe în *hur-*

loiu. Când aveau să frigă carne, să coacă crumpene ş. a., le puneau în frigare şi aşà le întroduceau prin *bucinul* sobei aplicat în o apertură a cuptorului. Hoarnele platului, prin care trece fumul, nu se ridică până deasupra acoperişului, ci se deschid, câţiva centrimetri numai, deasupra

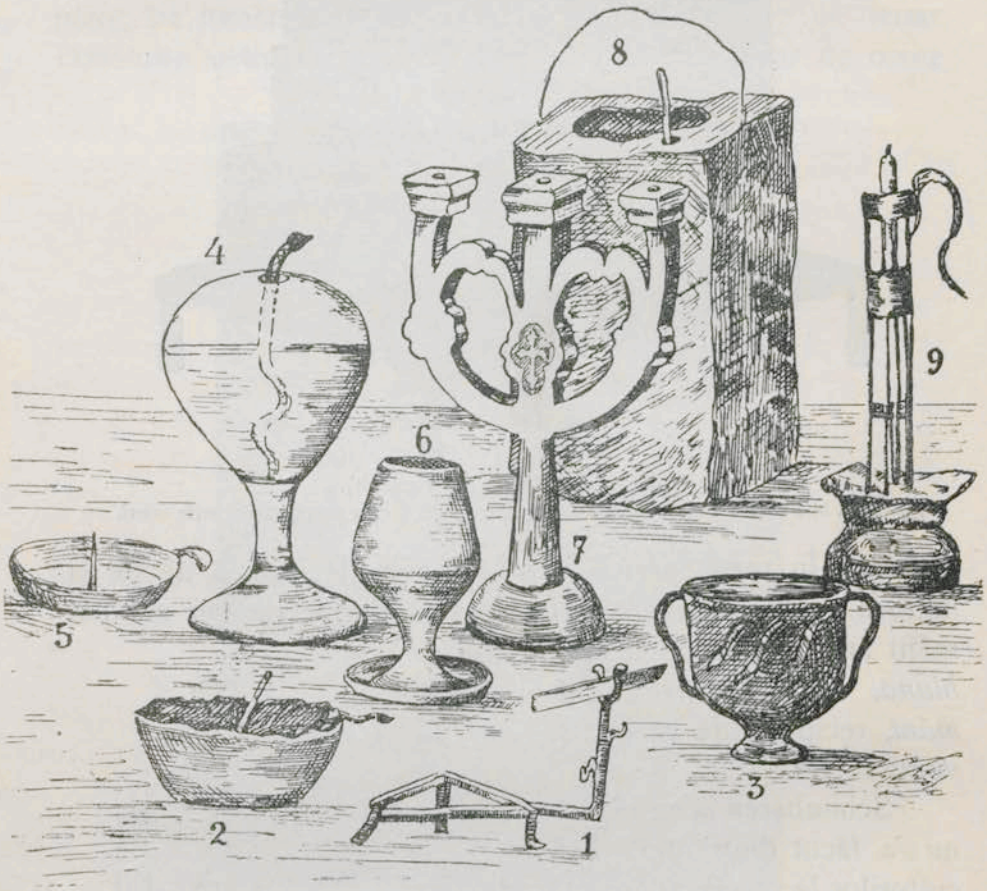

Scule de luminat.

1. Lumină de zadă. 2. Găgău sau Ciob. 3. Tămâieriu. 4. Păhar. 5. Tigaie sau Candilă. 6, 7 şi 9. Feşnic. 8. Lămpaş de borhan.

tavanului, în podul casei. Ele se pun uneori în comunicaţie cu *hurloiul*, un coş de cărămidă, oprindu-se astfel fumul de a se resfirà prin pod.

La început, tinda nu aveà tavan şi se aflà într'ânsa numai cuptorul de pâne, dinainte cu o largă vatră deschisă (v. ilustr. p. 416). Numai în timpul mai nou s'a strămutat cuptorul în

bucătăria de vară, poate şi pentru aceea ca să fie scutiţi căsenii de căldura şi fumul prea mare ce răspândeşte.[1]

Scaunul pentru bota de apă, firida din părete pentru păstrarea măturii, a spoitorului, adese şi pentru cuibăritul clocilor, se află după uşă sau la o parte a cuptorului. Vasele de metal, borcanele, ploştele, recvizitele de foc şi luminat (printre cari se mai găsesc, unde şi unde, recvizitele vechilor generaţii pe care le înfăţişăm în figura de pe pag. 418) se aşează pe unde se poate: pe acoperemântul căminului, după cuptor, pe cuiere, blidare şi poliţi.

Undeva, în vreun unghiu mai ascuns al tinzii, trebue să se găsească loc şi pentru jucăriile copiilor. Semnalăm acì pe cele mai uzitate:

Brecia (fig. 1), o lopăţică pentru mingea făcută din peri de bou sau din cârpe.

Praşchia (fig. 2), e un băţ despicat la un capăt. In despicătură se îndeasă un bolovan de piatră, *borbonacul*, care se poate zvârlì cât de departe din praştie. Când aceasta e din piele şi sforicele, ca în fig. 3, atunci piatra se pune în ochiul tăiat în *plotoagă* (piele), prin ochiurile aţei se bagă degetele, apoi praştia se învârte de câteva ori în jurul mânei. In urmă, slobozind jumătate de sfoară, piatra scapă din ochiu şi sboară cu o mare iuţeală.

Săgeata. O nuieluşă flexibilă, arcuită cu ajutorul unei sforicele, reprezintă arcul cu coardă pentru răzimarea săgeţii. Aceasta e din trestie, are două urechi la un capăt şi se îngreunează, la celalalt capăt, introducându-se într'o bucată de lemn de soc (Fig. 6). Arcul din fig. 5 e analog celui de mai sus; decât în loc să se întindă în afară, aţa se întinde înăuntru şi săgeata (de lemn) are spre acest scop un cârlig la capătul mai subţire. Arcul poate şi lipsì; în acest

[1] Ne vine a crede, că tinda a fost în trecut principala sau chiar singura cameră ţărănească. Chiar şi numele de «căsoaie», trecut asupra bucătăriei de vară, pare a probà lucrul acesta. Numirea aceasta datează probabil din foarte vechi timpuri, de pe când tinda nu erà numai o încăpere intermediară, redusă la dimensiunile mici de astăzi. Pentru îndestularea trebuinţetor sale, Răşinăreanul se mulţămeşte de regulă — s'a mulţumit în orice caz mult timp — şi numai cu una sau cu două camere. Una din acestea, uneori cea mai mare, e tinda şi are la mijloc vatra şi cuptorul, iar alta mai mică, numită *casă*, reprezintă numai o încăpere de a doua mână. Cu toate că astfel de cazuri sunt cu totul excepţionale, totuş ni-se pare că această împărţire prezintă mai bine tipul vechilor case din Răşinariu.

caz săgeata are către bază un cârlig (*cocârlonț*), în care se prinde, cu un nod, sfoara legată în capătul unui beţigaş de alun care ţine locul arcului. Încovoind cât mai tare beţigaşul, sfoara se întinde, scapă din cocârlonţ şi săgeata îşi face vânt drept în sus. (fig. 4).

Sbârnăitoarea (fig. 7 şi 8), o scândurice bine geluită, prin care trece o sfoară înghilţată la capete. Băiatul vârând degetele prin ochiurile sfoarei şi învârtind scândurica în jurul braţului, se produc nişte vâjâituri foarte ascuţite.

Scârţăitoarea (fig. 9), având multă asemănare cu cea de mai înainte, se face şi ea din o şindilă găurită la mijloc sau din bumbi mai mari, prin care se bagă o sforicică şi apoi se înoadă la capete. Trăgând de sfoară, scândurica sau bumbul se învârt sfârăind, când într'o parte, când într'alta, totdeauna în sens contrar cu sucirea sau desucirea sfoarei.

Sbârnăitoarea de gândac (fig. 10). O aripă de gândac se fixează cu o latură în capătul unui beţigaş, iar prin cealaltă trece un ac cu gămălie care se înfige în piciorul pe jumătate rupt al unui gândac mai sprintenel. Ca să sbârnăe, gândacul trebue să-şi întindă aripile şi de aceea, pe când se învârte, se suflă asupra lui.

Sbârnăitoarea de vrăbii se alcătueşte din nişte beţe încheiate sau împănate cum se vede în fig. 11. Unul, unit mobil cu celelalte beţigaşe, este mai lung ca să servească drept coadă şi are la mijloc o rotiţă dinţată pentru zbârnăit. Anume limba, care trece cruciş prin mijlocul sbârnăitoarei, se atinge la capătul mai subţire cu această rotiţă şi, pe când se învârte dimpreună cu rama de beţigaşe, produce nişte sbârnăituri asurzitoare.

Pristănul (fig. 12) având forma fusului de tors, se răsuceşte odată bine între două degete, apoi se scapă jos şi se lasă să se învârtească singur.

Sbârnăitoarea cu pristăn (fig. 13). O blăniţă, cât palma de lată, e provăzută cu două găuri, una mai mare pentru a se vârî în ea pristănul, iar alta, mai mică, prin care iese aţa înfăşurată pe pristăn. Băiatul ţine cu o mână de coada blăniţei, cu alta prinde căluşul de care e înodată aţa şi, trăgând repede de el, aţa se desfăşură, pristănul scapă din gaură şi se învârteşte, sbârnăind, pe podele.

Sfârăitoarea din găoace de nucă (Fig. 14). O găoace de nucă se provede cu două găuri faţă în faţă, prin care se introduce un fus înfăşurat cu aţă şi care, încă de mai înainte, a fost înfipt într'un măr sau tuleiu de cucuruz. La o parte, în coastă, găoacea se provede şi cu o a treia gaură, aceasta pentru a se scoate printr'ânsa

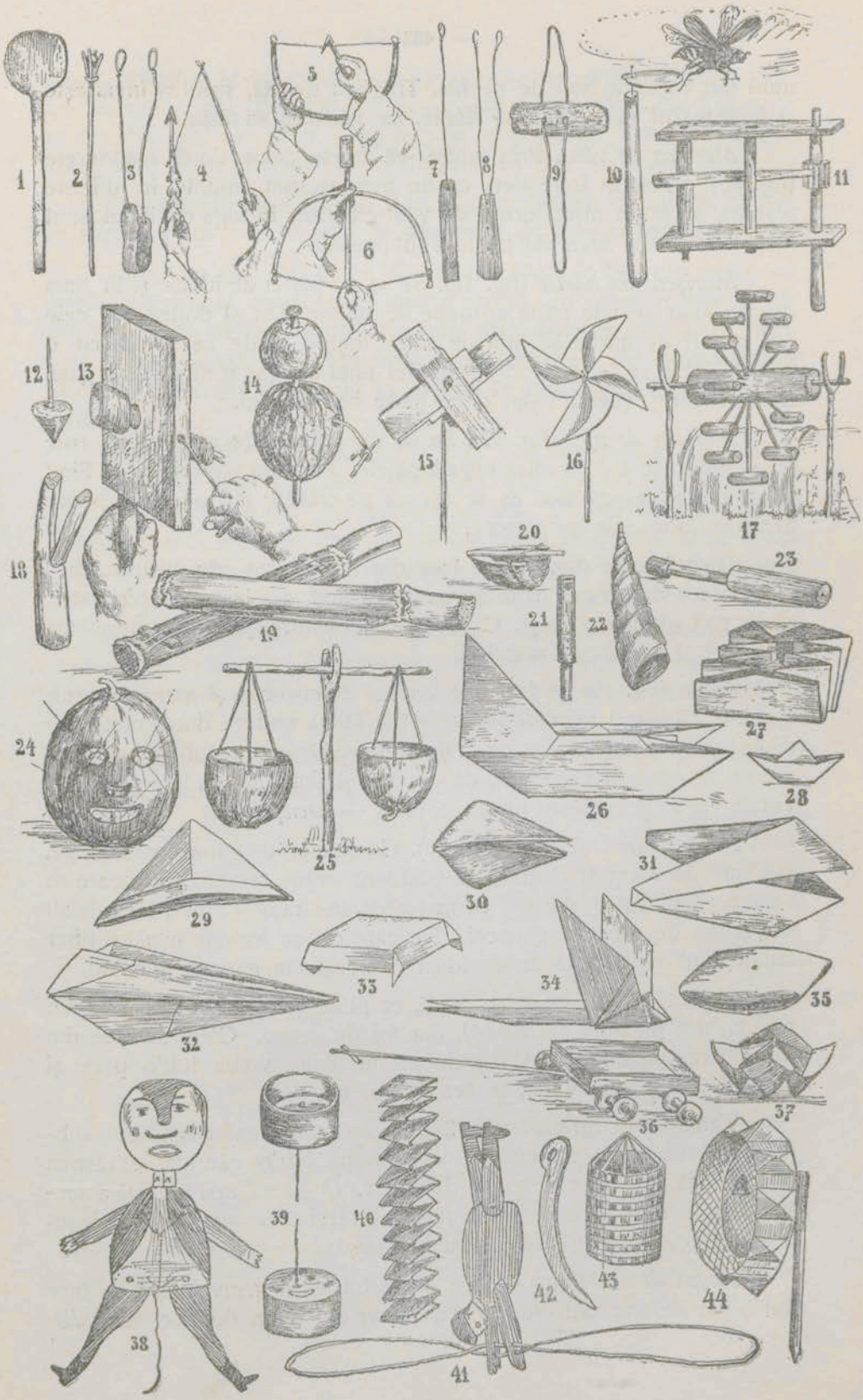
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44

unul din capetele aţei de pe fus. Trăgând de aţă, fusul se învârteşte şi face mărul sau tuleiul să sfârăe, iar găoacea să răsune.

Morişca de vânt. Prin faptul, că feţele celor două scândurele (fig. 15) prinse la întretăieri cu un beţigaş sunt cioplite în diferite planuri, se obţin nişte forme de vântrele cari, în fuga copilului, sunt luate de vânt şi învârtite în jurul beţigaşului.

Morişca din hârtie (fig. 16). Se ia un pătrat de hârtie şi în linia diagonalelor se taie până aproape de mijloc. Tot al doilea din cele opt colţuri de hârtie se îndoaie către mijloc, unde se prind cu o ţăpuşă, care se înfige apoi în capătul unui beţigaş şi morişca e gata. Ea se învârte şuerând din orice parte bate vântul.

Morişca de apă (fig. 17). Se ia un cocean de cucuruz ca osie şi la mijloc se înfig radiar nişte lopăţele. Menirea acestei jucării fiind ca să o învârtească apa, ea se aşează pe crăcăni sau pe două pietre deasupra unei ape curgătoare.

Pocănitoarea (fig. 18) se face din un cocean de cucuruz care se spinteacă dealungul până aproape de nod, aşa însă ca, într'o parte, să se ţină numai în coajă. Cu fiecare smuncitură, jumătatea despicată se ridică şi se izbeşte pocnind.

Dipla (fig. 19) se face din coceni de cucuruz şi anume pe sub muchile albioarei tuleului se fac, până lângă noduri, două crestături dealungul coceanului, iar ca să ţină întinse *strunele* rezultate prin despicare, se vâră în crestături, de o parte şi alta, câte un lemnuş scurt. Tot la fel se pregăteşte un alt cocean — *arcuşul.*

Pocănitoarea de nucă (fig. 20). Ca un sfert de găoace se încinge, aproape de marginea ruptă, cu o sfoară strâns răsucită, prin care se vâră un lemnuş în aşa fel, ca un capăt să-i rămâie liber, iar celalalt să razime de muchea găoacei. De câte ori se loveşte capătul liber cu degetul, celalalt capăt se ridică şi izbeşte în găoace pocnind.

Floiera (fig. 21) şi-o fac copii, ca peste tot locul, din salcie, din cucută, din păpădie *(sdrâmbă)*, din foi de ceapă. Când se face din trestie are, pe unde se suflă, dopul de lemn, vrana într'o parte şi găurile, 3 sau mai multe, în cealaltă parte.

Tutoiul sau *sufloiul* (fig. 22), la un capăt mai larg, apoi subţiindu-se din ce în ce până ce se termină într'o găurice, e răsucit din scoarţă de mesteacăn sau de salcie. În gaura mai îngustă a acestui tub se întroduce pentru suflat o sdrâmbă, iar ca să nu se desucească, scoarţa se prinde jos cu o ţăpuşă.

Puşca de apă (fig. 23). Ca peste tot locul, *ţeava* puştii se face din lemn de soc sau din cucută, *dopul* din lemn de nuc, iar *clim-*

puşul, înfăşurat la un capăt cu cârlţi sau cu râze, din orice lemn tare. La fel, numai cât fără dop, se face *puşca de gloanţe*. Cele 2 gloanţe se fac din cârlţi sau fuior şi se împing în ţeavă cu ajutorul climpuşului, care poate rămâneà şi neînfăşurat cu râze sau cârlţi.

Lămpaşul (fig. 24). Copiii îl fac din un bostan cu miezul scobit, în care introduc un căpeţel de lumânare pe care o aprind.

Cumpăna (fig. 25) ce se foloseşte în *boldă* se face din cele două jumătăţi ale unui bostănel cu miezul scobit. În coaja acestor jumătăţi de bostan se fac câte 3—4 găuri, prin care se trag nişte sforicele care se leagă apoi, întocmai ca la cumpene, de capetele unei pârghii. Când se slujesc de ea, o pun în furca unui ţăruş înfipt în pământ.

Coraghia (fig. 26), *buchelariul* (fig. 27), *luntrea* (fig. 28), *ciacăul* (fig. 29), *ciocu-berzî* (fig. 30), *cioara* (fig. 31), *săgeata* (fig. 32), *masa* (fig. 33), *rândunica* (fig. 34), *buchelariul* (fig. 33), *sărăriţa* (fig. 37), şi *armonica* sau *scara mâţî* (fig. 40) se formează prin îndoirea în multe feliuri a unui pătrat de hârtie sau prin răsfrângerea colţurilor înăuntru şi în afară.

Căruţul (fig. 36). Se caută, pentru a se construì căruţul, 4 sau mai multe mosorele. Prin ele se introduc 2 găteje ca osii. Un lăţişor adaptat la osia dinainte ţine locul *hoiştei*, iar rama de scândurele, aplicată deasupra osiilor, reprezintă *loitrele*.

Omul care joacă (fig. 38) are corpul compus din mici bucăţi de carton, tăiate, după cum se cere, cu foarfecile. I se fac ochi, nas, gură cu cărbune sau cu cerneală, apoi aţele, care trec prin spate şi şolduri, se reunesc dealungul şirei spinării într'un singur fir, care se lasă mai lung de o şchioapă. Trăgând de acest fir, braţele şi picioarele paiaţei se mişcă în sus şi în jos, când toate deodată, când şi numai unele din ele.

Paiaţa din fig. 41 nu diferă de cea amintită decât prin aceea, că părţile corpului nu mai sunt de hârtie, ci din scândurele de brad, iar aţa, neavând altă menire decât să facă a se învârtì în jurul ei paiaţa, trece numai prin mâni şi în tot timpul învârtirei trebue întinsă din amândouă părţile.

Tilifonul (fig. 39) se face din două capace de hârtie groasă ce-s unite printr'o sfoară mai lungă. Aceasta trece prin fundul capacelor, tocmai prin mijloc, şi e prinsă cu noduri în interiorul acestora. Când «vorbesc la tilifon», copiii duc capacele: cel care vorbeşte — la gură, iar cel care ascultă — la ureche.

Saghia, când e încovoiată ca în fig. 42, se face din lemn moale (brad, teiu, salcie, mesteacăn). Prin gaura ce se scobeşte la extre-

mitatea de sus, se trage o brăcină cu care copilul se încinge peste mijloc.

Coiful. Forma coifului din figura 43 se obţine aşà, că se încleieşte un cilindru din carton după circonferenţa capului, apoi se înfăşură de jur împrejur cu făşii de hârtie colorată. Pentru complectare, i se mai adaugă, sus, un con, tot din făşioare de hârtie.

Ştеaua (fig. 44). O cruce din beţigaşe, susţinută de un reteveiu mai lung, serveşte pentru a se prinde de ea un capac circular de carton. Pe păreţii exteriori ai capacului se adaptează, dându-li-se forme de piramide, razele din hârtie colorată, iar în fundul capacului se acaţă un clopoţel sau zurgalău, care trebue să sune când se umblă cu steaua.

Podul casei.

Urcarea în pod se face cu ajutorul scării mobile sau fixe. In lipsa acesteia, ţăranul se poate suì în pod şi din privariu, servindu-i spre scopul acesta locul mai ridicat al privariului. *Gura podului*, aplicată la fundul podului din dosul casei, se găseşte numai rar de tot, la unele case mai vechi. De obiceiu ea e tăiată în podeala tinzii şi se astupă cu o uşă ce lunecă în două rosturi. Din cauza avantagiilor ce prezintă, tavanul de bârne şi scânduri se construeşte astăzi deasupra tuturor camerelor şi se provede cu o lipitură de pământ, groasă de 2—3 cm.

Partea dinainte a podului, deasupra casei celei mari, e separată de cealaltă parte prin un părete de scânduri. Aici se păstrează cucuruzul, risipit pe jos sau acăţat de cătuşe în coarde împletite. Rar, dar totuş, se mai întrebuinţează pentru păstrarea grâului coşurile cu gura foarte largă, împletite din nuiele de răchită. Cu atât mai răspândite sunt însă coşurile cu păreţii de scânduri şi fără nici o garnitură de fier. Ele sunt astfel alcătuite, încât se pot descompune

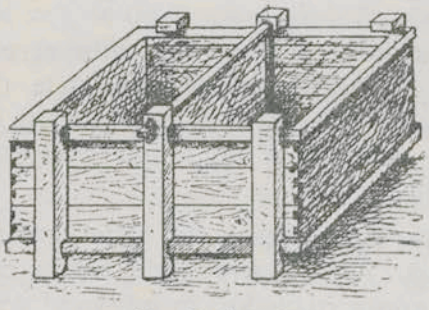

Coş de bucate.

cu uşurinţă (v. ilustraţia). Prin ungheţe sunt distribuite uneltele de ţesătorie şi oalele de nuntă de o capacitate imensă. Tot pe acolo se află: coşuri cu legume comprimate, lăzi şi saci cu poame uscate şi coapte, lese şi oale pline de fulcei şi chisăliţă, săculeţe umplute cu bureţi uscaţi, fasole, sâmburi de bostan — tot proviziuni pentru iarnă.

Din partea dinainte a podului se trece în *partea dindărăpt* prin o uşiţă tăiată în păretele de scânduri, care desparte cele două spaţiuri ale podului. In acest loc se deschide gura coşului şi deci se acaţă aici cărnurile pentru a se afumà. Şuşale şi artice, ciochie, pecii, păstramă şi limbi, şunci şi slănini spânzură de frânghiile şi prăjinile, cari străbat în toate direcţiunile partea aceasta a podului. Fumul iese afară pe fumariu fără a puteà străbate în podul dela casa cea mare.

Pivniţa.

În subsol, de regulă de desubtul a două camere şi adâncită în pământ cu $^1/_3$-a parte a dimensiunii de înălţime, se află pivniţa. De obiceiu nu e nici boltită, nici destul de luminoasă. Din curte, mai rar şi din partea dosnică a casei, se face intrarea în pivniţă pe sub *gârligiu*, un fel de acoperiş înclinat deasupra unor scări aşezate în zid. Ca să poată răsbate aerul şi lumina, uşa pivniţei se lasă câteodată deschisă şi atunci gârligiul se închide cu o uşiţă de laţi ca să oprească intrarea găinilor şi a purceilor.

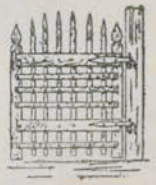

Uşiţa gârligiului.

Chisătoarea de mere.

În pivniţă se conservă legume, poame, grăunţe şi unele alimente. Mobilierul se compune din scaune lungi şi poliţe, mai departe din vedre şi vase înfundate pentru murături, pisătoare de mere ş. a.

Chisătoarea de mere şi sâmburi e o albie în care se mişcă, împinsă cu ajutorul unei prăjini, o piatră de moară. Prăjina e înţepenită cu un capăt în mijlocul petrii,

iar la celalalt capăt e prinsă într'un cuiu deasupra unui stâlp înfipt în pământ.

Pe zascurile aşezate pe pământ şi destinate mai de mult pentru buţile cu vin abià dacă se mai pune astăzi câte o cadă cu varză sau câte un butoiaş cu castraveţi muraţi.

Căsoaia.

Acolo unde terenul sau consideraţii economice nu îngădue a se pune căsoaia în linia casei, lângă păretele din fund al acesteia, se construeşte peste curte, în faţa pridvorului. Construcţiunea căsoaiei, ca corp a parte, e identică cu a casei de locuit, dar nu e tot atât de solidă peste tot locul.

Dispoziţiunea interioară se vede, în parte, din figura alăturată.

Cuptorul de pâne ocupă locul de frunte în căsoaie. Cum se vede din ilustraţie, e aşezat pe un soclu de cărămidă sau

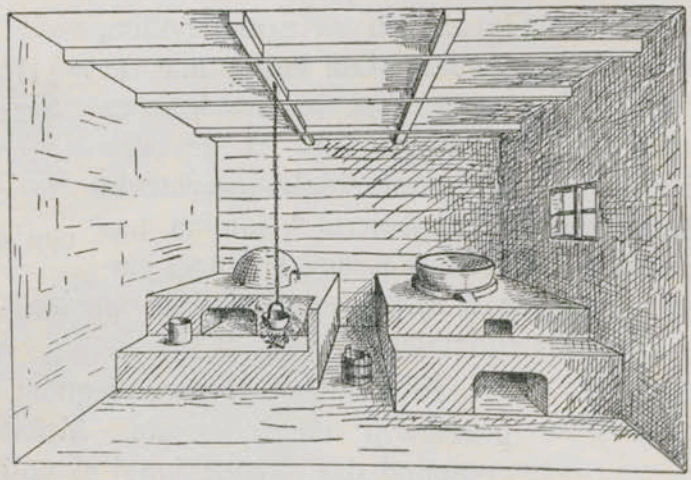

Interiorul căsoaiei.
(In stânga vatra, cuptorul şi cuptoraşul, la dreapta cuptorul căzanului).

piatră — *chetrariu*, înalt ca de 40 cm. Zidăria nu mai prea are forma ovală de altădată, ci dreptunghiulară, e lungă de 1·80 m. până la 2 m. şi înaltă de cel mult 1 m. Gura cuptorului, care de asemenea are dimensiuni mici, se astupă cu un capac

ILIE CRUCIAT

de fier sau tinichea. Baza încâtva inclinată e de cărămidă şi tot asemenea şi boltitura; aceasta din urmă însă se căptuşeşte pe dinlăuntru cu lut. Pe gura cuptorului iese fumul afară, iar gazurile dispar pe o gaură mică din păretele cuptorului.

Se mai poate vedeà şi o altă formă de cuptor, care aduce cu forma ţăstului vechiu. *Cuptoraşul* acesta e suprapus

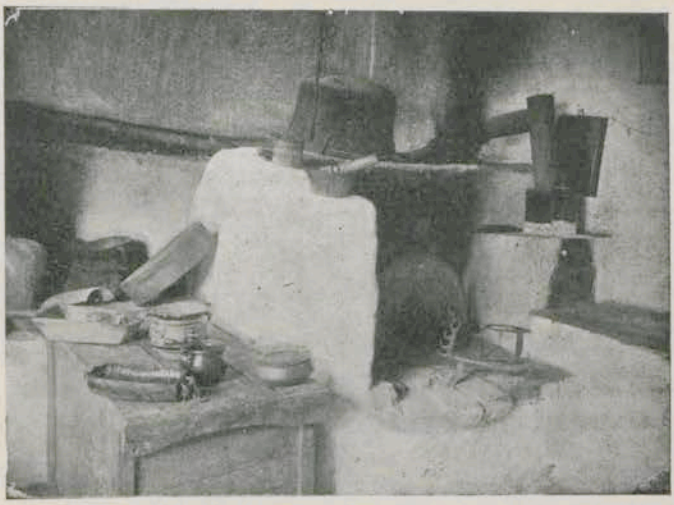

Cuptor de pâne în căsoaie.

cuptorului celui mare şi se întrebuinţează atunci, când econoama are grabă să-şi facă o pâne sau două sau vrea să coacă mălaiul, frământat din aluat de pâne şi făină de cucuruz.

Soclul cuptorului iese atât de mult în afară, încât poate servì şi ca bancă sau vatră de foc. În păretele lateral dela marginea cuptorului e prinsă în zid o lespede de piatră, menită să apere grinzile în contra scânteilor, şi tot deasupra vetrei atârnă de o prăjină sau de grindă lanţul pentru acăţarea căldărei. Drept suport pentru oalele de fier serveşte un inel de fier pe trei picioare — *chirostiile*, pentru lemnele de foc *calul*, pentru cărbuni *vătraiul* şi *cleştele*.

Fumul şi toate productele volatile ale combustiunii se comunică obiectelor din bucătărie, afumând totodată şi multele specii de carne, expuse acolo pe prăjinile de sub acoperiş şi

pe cârligele din părete. Fumul iese apoi pe uşa căsoaiei sau prin crepăturile învălişului de şise. *Bucinul* de formă conică, ce se mai întâlneşte, pe ici pe colo, deasupra vetrelor deschise şi care la început a fost din nuiele, apoi din scânduri lipite cu pământ, iar astăzi din zidărie, e spânzurat de traversele din căsoaie. Având menirea să apere acoperişul de scântei, bucinul e pus uneori în comunicaţie cu coşul de cărămidă — *hurloiul.*

Acum o sută şi mai bine de ani ajunsese să ocupe locul prim în căsoaie cuptorul pentru topirea săului. Căldarea de aramă, numită *căzan*, are o capacitate imensă, putând să cuprindă până la 150—250 oi. E încunjurată până peste jumătate din înălţimea ei cu o căptuşală de cărămidă. Vatra de încălzire se află dedesuptul căzanului, puţin ridicată dela pământ, şi are o uşe prin care se introduc lemnele de foc. Pentru depărtarea gazurilor ce se produc în vatră se lasă o găurice într'o parte a cuptorului.

Teascul (v. fig.) pentru stoarcerea jumerilor ce au mai rămas în căzan după luarea grăsimei de deasupra, ocupă locul de lângă părete, la stânga sau la dreapta dela intrare, şi e aproape întreg construit din lemn de stejar. Productul rămas după luarea grăsimei se culege într'un săculeţ şi aşă se pune apoi *turta* în scobitura adâncă a butucului numită *oală*. Părefii interiori ai acestui vas nu sunt netezi, ci provăzuţi cu nişte sculeţe pentru scurgerea grăsimei. Peste turtă vine aşezat *popa* (*a*), o blană groasă de stejar, asupra căreia se exercită presiunea prin un *vârtej* (*b*), care trece prin *grinda* (*e*) fixată

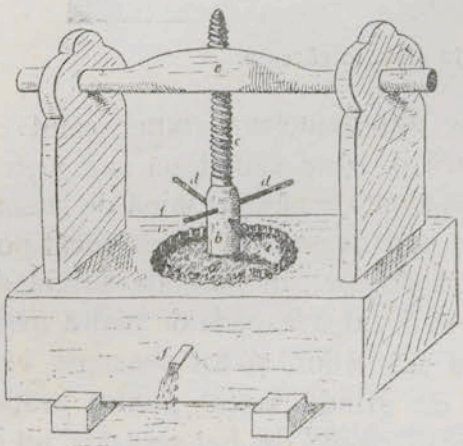

Teasc.

în *pereții* teascului. Vârtejul se pune în mișcare cu ajutorul *lăstarelor* (*d*), iar săul odată tescuit iese afară pe *chiscoaie* (*f*).

Alături cu teascul e *scaunul*. Se compune din două scânduri așezate orizontal pe două picioare și provăzute cu multe găurele. Prin găurile acestea se introduc *formele*, niște țevi de sticlă care dau lumânărilor de său forma cuvenită. Săul topit, dupăce se varsă prin *triștăr* în țevi, se sleiește în jurul fitilului prins cu un nod dedesubtul orificiului dela extremitatea fiecăruia din ele.

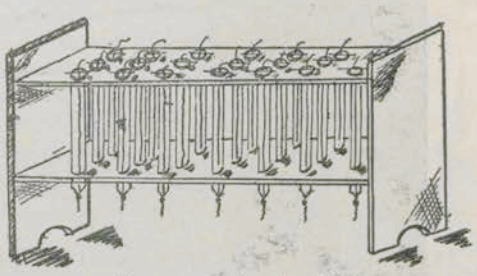

Scaun pentru lumini.

In alte vremuri, mai bune ca cele de astăzi, nu lipseau aceste întocmiri din căsoaia nici unui gospodar mai de seamă. Adevărat că unele și azi mai stau acolo, dar și-au pierdut cu totul destinațiunea de odinioară.

Ca făcând parte din mobilierul și uneltele de bucătărie trebue să mai înșirăm următoarele: *mătăuz* (v. ilustr. alăturată, f. 1), *dârglă* (2), *jeruitor* (3), *lopată* (4), *tablă de cuptoriu* (4), *vătraiu* (5), *cal* (6), *lește* pentru răcăit în foc (7), *chirostii* (8), *frigare de ciochie* (9), *frigare de carne* (10), *lămpaș* (11), *tigaie de scovărzi* (12), *greasă* de ascuțit cuțitele (13), *străcură de urdă* (dedesubt o *tâpsie*) (14), *craiță* (15), *chisătoare* (16), *lingurariu* (17), *solniță* (18), *covățea* (19), *răvariu de mămăligă și fâsoiu* (20), *ploscă* (21), *oale de lapte* (22 și 23), *borcan* (24), *ciur* (25), *ceaun* (26), *triștăr de lemn* (27), *feșnic* (28), *cană de glaje* (29), *urcior cu puț* (30), *triștăre* (31), *curpătoare* (32 și 33), *cântariu* (34), *șiroadă* cu *troacă de aluat* și cu *sâtă* (35), *trocuță de mălaiu* cu *vântărătoare, meștecău* și *făcăleț* (36), *răzăitoarea* pentru rasul hreanului (37), *teiere* de lemn (de desubt *grătariu* de fript fleică pe cărbuni) (38), *măjeriu*, piuliță de sfărmat sarea și piperul (39), *speie de sare* (40 și 41), *tămâieriu* (42), *chistornic*, pecete cu care se întipăresc prescurile (43), *coponeață de*

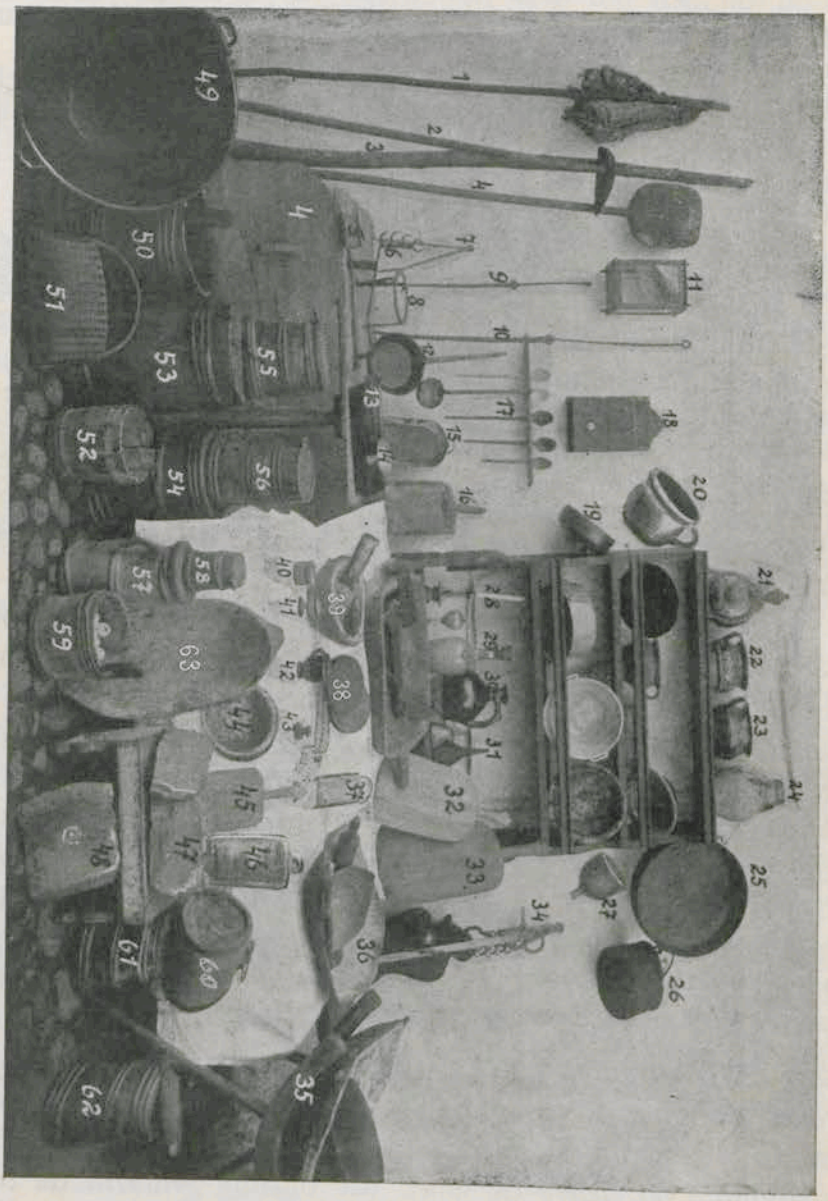

Scule de bucătărie.

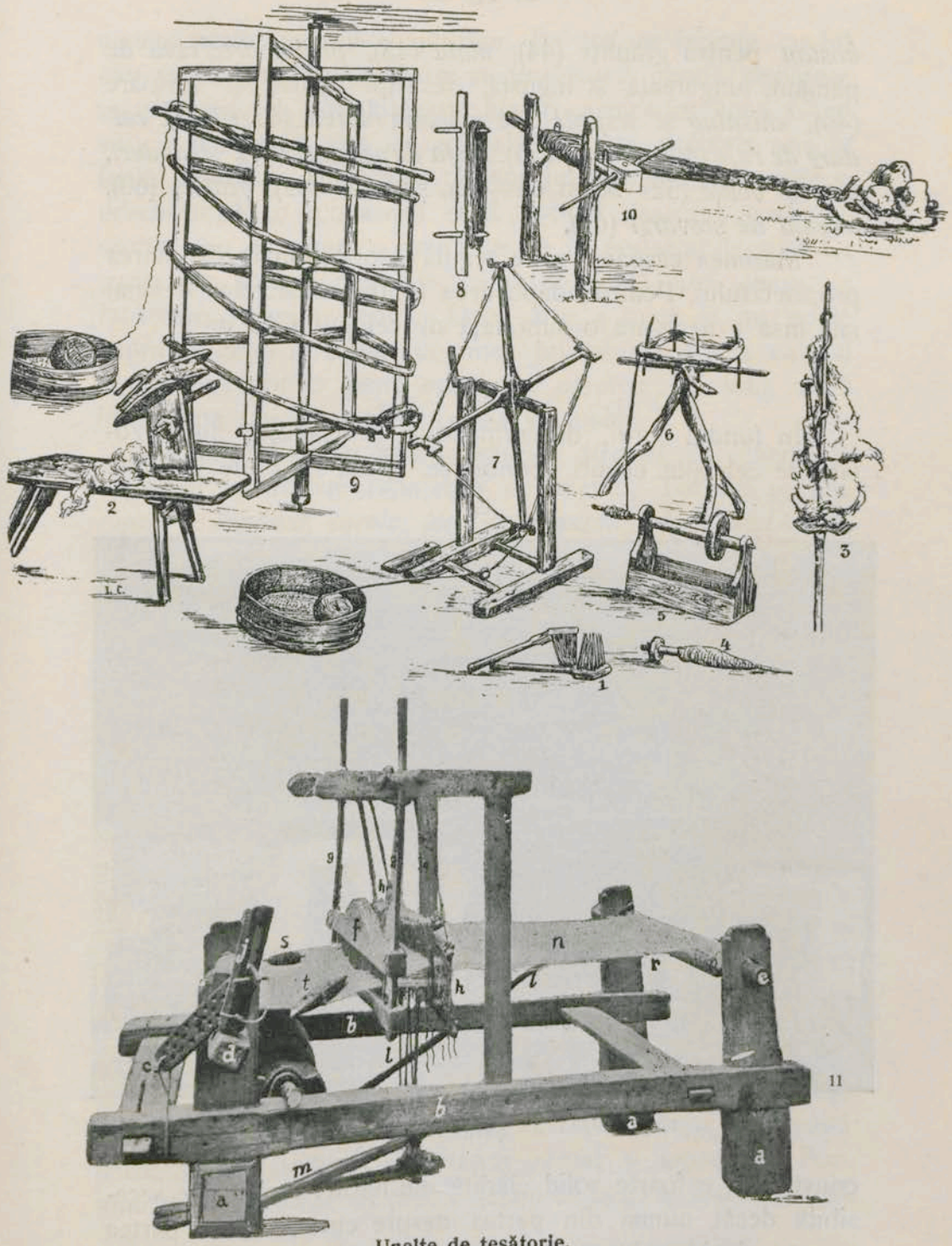

Unelte de țesătorie.

1. Chepteni de scărmănat. 2. Toc cu chepteni. 3. Furcă. 4. Drugă. 5. Sucală. 6. Capră de țeghi. 7. Capră de depănat. 8. Răschitoriu. 9. Coș. 10. Învălitoare cu căroaie. Războiu: a) picioare, b) tălpi, c) blană, d) sulul de dinainte, e) sulul de dindărăpt, f) g) brâgle cu spată, h) ițe, i) găurariu, j) amnariu, l) slobozitoriu, m) iepe, n) natră, o) spată p) vergele, r) fuscei, s) țeghe, t) suveică.

bostan pentru grăunțe (44), *maiu* (45), *prijintoare*, tavă de pământ, lungăreață și îngustă, de fript cârnați și unsoare (46), *chisălug* și *lespede* de măcinat sarea (47 și 48), *căldare de rufe* (49), *ferdălă* (50), *corfă de prescuri* (51), *șteanduri*, *bote* și *botițe* (52—58 și 61—62), *șuștariu* (59), *fedeleș* (60), *trocuță de scovărzi* (63).

Mărimea căsoaiei e de regulă proporționată cu starea proprietarului. Pentru adăpostirea tuturor obiectelor de mai sus însă e necesară o suprafață de cel puțin 13 m□.

Șura.

În fundul curții, deacurmezișul, se clădește șura izolată de celelalte clădiri economice. Șura, ca toate celelalte

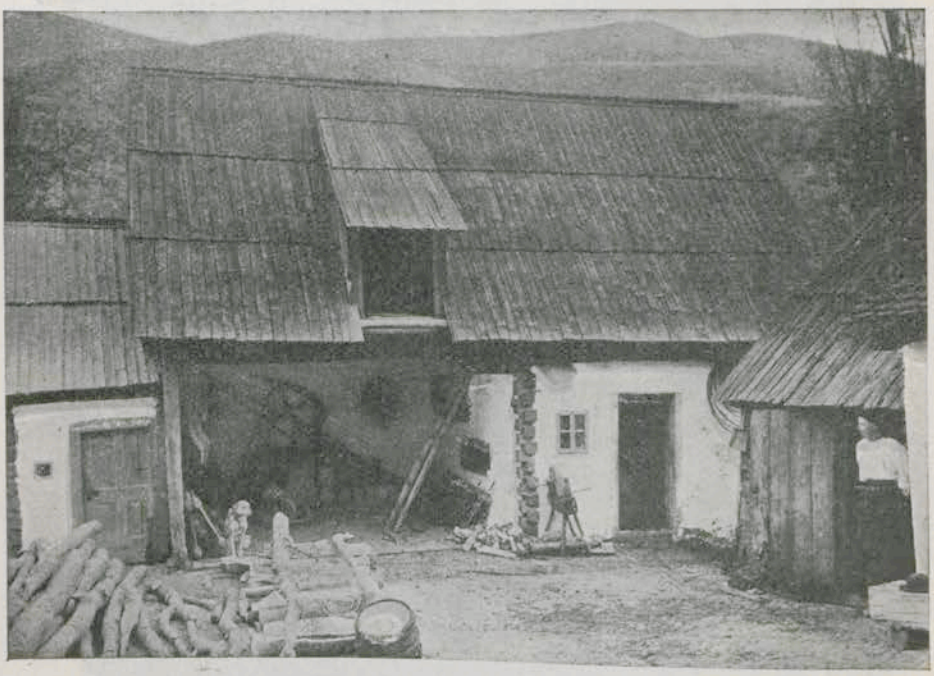

Șura.

construcții, e foarte solid clădită din bârne. *Aria* nu e accesibilă decât numai din partea despre curte, iar în partea opusă e închisă de părețele din dos. Pe de o parte și alta a ariei se ridică părții transversali cu vreun metru și ju-

mătate peste tavanul grajdurilor. Pe jos se izbeşte cu lut sau se podeşte cu podile şi se ţine foarte curată, deoarece se săvârşesc şi o mulţime de lucrări casnice într'ânsa. Când şura e provăzută sus cu podeală, aceasta acopere aria în toată întinderea ei. Pentru transportul nutreţului serveşte o deschizătură în acoperişul şurii, tocmai deasupra porţii — *ocniţa*, sau şi numai o gaură lăsată în podeala de sus. La şurile cari se lasă nepodite, ca să se poată intrà cu carăle încărcate, lipseşte ocniţa. Dacă aria e mică şi nu poate cuprinde carul în toată lungimea lui, atunci oiştea carului se împinge prin o gaură mică din părete cel lung afară în grădină sau chiar şi în curtea vecinului.

In foarte multe şuri se găseşte *strunul*, care serveşte ţăranului la diferite reparaturi de unelte. Tot acì se ţine *capra de depănat*, *sucala*, *ţocul* cu *pieptenii*, *răşchitorul*, *coşul*, *druga* şi *războiul* (v. ilustr.).

Pleşnicarele se construesc nu numai în partea dindărăt a şurii, ci adeseori şi în partea de către curte, de o parte şi de alta a ariei. In cazul acesta grinzile dela podeala grajdului ies în afară cam cu 2 m. peste părepii din faţă, ca să susţină acoperişele mai mici adause la acoperişul şurii. O şură înzestrată şi la faţa de către curte cu pleşnicare — numite în cazul acesta şi *polimare* sau *şopuri* — dovedeşte o stare mai bună, de unde şi numele de *şură harnică*. In pleşnicare se ţin, afară de pleve şi bostani, îmblăcii şi coase, furci şi furcoaie, greble, sape, lopeţi, hârleţe şi haraci (pari).

Grajdul de vite.

In corpul şurii, în dreapta sau în stânga dela arie, foarte rar şi sub acelaş acoperemânt cu locuinţa omenească, se află grajdul de vite.[1] La grajduri, ca şi la case, părepii sunt construiţi astfel, ca deoparte să reţie căldura, iar de altă parte să nu străbată printr'ânşii vântul şi umezeala. Pornind dela o temelie de piatră destul de largă şi înaltă, părepii

[1] In cazul din urmă se pune într'o gaură a păretelui dinspre grajd un ochiu de sticlă spre a puteà vedeà din odaie în grajd.

de bârne se tencuiesc cu pământ galben pe din afară şi pe dinlăuntru şi se văruesc alb pe dinafară.

Atunci, când grajdul vitelor mai mărunte — *grăjdeţul* — se află în dosul grajdului şi în o parte a plesnicarului — în care caz întrarea în grăjdeţ se face din arie — păretele care desparte cele două grajduri nu se lipeşte cu pământ, ca să nu se împiedece transmiterea căldurii. Prisosul de căldură din grajdul vitelor mari prinde bine chiar şi găinilor şi purceilor, când aceştia sunt adăpostiţi în careva din colţurile grajdului.

Uşa grajdului se învârte în ţâţâni şi se deschide înlăuntru. Pentru aerisire mai slujeşte şi o ferestrue, care din consideraţii practice se face imediat sub streaşină şi cât se poate de aproape de uşă. Ferestrele despre arie se pot astupà cu obloane, ce alunecă într'o parte şi alta în rosturile a doi laţi fixaţi orizontal deasupra şi dedesubtul ferestrelor. De obiceiu, prin aceste ferestre se dă vitelor nutreţul în iesle.

Podeala, cu ceva mai înaltă decât nivelul curţii, se compune din blane de stejar, aşezate uneori pe muche în scopul de a le face mai rezistente. Printre spaţurile dintre blane se strecoară «mustul» într'o gaură suterană sau se scurge pe padimentul înclinat într'un scoc, care conduce deadreptul în groapa de gunoiu din faţa grajdului.

Tavanul nu lipseşte mai niciodată şi se alcătueşte din grinzi transversale, peste care se aşează scândurile una lângă alta. Neajunsul cel mai mare e şi aici, că tavanul fiind prea jos, aerul din grajd se încălzeşte prea mult şi se încarcă de aburi vătămători sănătăţii animalelor.

Pentru a înlesnì transportul fânului din podul şurei, în tavan se lasă o gaură, de obiceiu într'un unghiu deasupra ieslei. Pe aici se urcă ţăranul în pod, călcând pe marginea ieslei sau pe o bucată de scândură înţepenită în părete. Podul *(felderele)* în care se păstrează fânul şi celelalte nutreţuri e cât se poate de înalt, spaţios şi fără întăriturì de prisos.

Grajdul e astfel întocmit înlăuntru, încât se potriveşte pentru adăpostirea tuturor speciilor de vite mari. E înzestrat cu *iesle* şi *creple*. Acestea din urmă sunt aninate pieziş deasupra ieslelor şi se compun din nişte vergele de lemn prinse între două lemne mai groase. Ieslele formate din scânduri şi ţăruşi sunt foarte puţin înălţate dela pământ şi se întind dealungul păretelui de către aria şurei.

Şeaua, hamurile şi ţoalele se ţin acăţate de cârlige de lemn sau pe poliţa de lângă uşă. Pe poliţă se află adese şi câte o căpăţină de cal sau de bou, menită să ferească vitele de boale, iar pe după grindă se vâră o furculiţă de tors, ca să apere vitele de nevăstuică. Se crede că nevăstuica, îndată ce vede furca, se apucă de tors şi-şi uită de vite.

Grajdul de bucate.

Tot în corpul şurei se află şi grajdul de bucate, dar în partea opusă grajdului de vite. Construcţia e întocmai ca la acesta, cu deosebirea că grajdul de bucate nu are ferestre spre arie şi nu se prea podeşte pe jos, ci pământul se nivelează şi lipeşte cu lut. Mica fereastră de către curte nu îngădue să străbată mai multă lumină şi aier în magazie, decât e absolut necesar pentru a luminà şi conservà lucrurile dintr'ânsa. In loc de sticlă, fereastra e provăzută cu împletitură de sârmă sau cu vergele de lemn, pentru a oprì intrarea în magazie a animalelor mai mici.

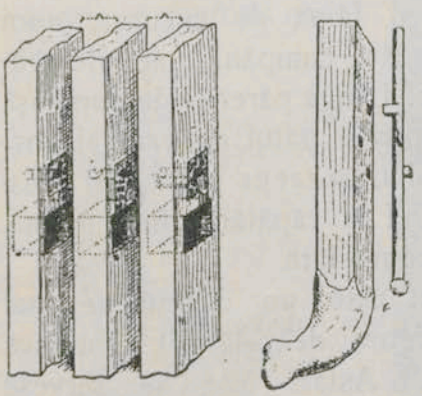

Încuietoare de lemn.

Grajdul de bucate se zăvoreà mai de mult cu un lăcat întocmit anume de ţăran (v. fig.). Acest lăcat erà uşor de construit, solid şi — condiţie esenţială — ofereà o mare siguranţă. În cutia de lemn, ce se închide peste tot şi se fixează în dosul părete-lui, alături cu uşa, se mişcă trei căţei de lemn în spaţiurile dintre nişte scânduri aşe-

zate în cutie paralel cu axa acesteia. Fiecare din căței are încrestată câte o găurice adaptată celor trei cârlige diferite ale cheii. Cutia de scândurele e provăzută, în laturea mai îngustă, cu o deschizătură dreptunghiulară, menită a se introduce prin ea încuietoarea de lemn, iar ceva mai sus cu o alta mai mică, prin care are a se introduce cheia.

Zăvorîrea se face în următorul mod: Printr'o crepătură în părete se introduce brațul omului și, prinzând încuietoarea ieșită cu un lat de mână din cutie, o împinge până ce ajunge cu crestăturile ei sub căței. În momentul acesta cățeii cad în găurelele corăspunzătoare dela suprafața încuietoarei, iar capătul celalalt al încuietoarei, ieșind din cutie pe după ușă, o zăvorește. Dimpotrivă, când se introduce în cutie cheia cu cele trei limbi ale sale, cățeii sunt scoși din crestăturile încuietoarei și, ridicați în sus, rămân suspendați pe muchile unor lățișori din lăuntrul cutiei. Atunci încuietoarea se poate trage afară și ușa se deschide.

Pe jos se află: *coșul de bucate*, *patul de grinzi* pentru așezarea vaselor de lapte, *șteanduri* de păstrat unsoare, unt și uleiuri, *sacii de lână* cu gura foarte largă, *găoacea de bostan* pentru grăunțe, *mâța de șoareci*, *ulcele* și tot felul de mărunțișuri. De tavan spânzură slăninile și cărnurile afumate, iar de cuiele din părete sunt acățate *burdufuri de mălaiu*, pline cu făină de cucuruz, apoi ploște, sâte, cumpănă, piei neargăsite etc. Lângă părețele de după ușă afli uneori și patul de vară al gospodarului, așezat pe patru pari groși și având la căpătâiu, drept pernă, o scândură lată.

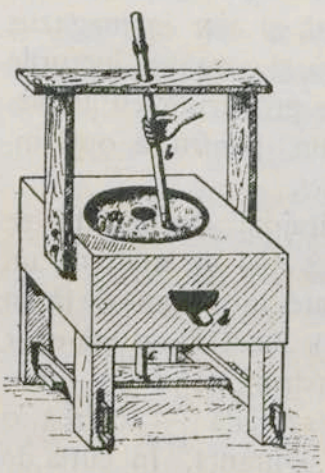

Râșniță.

În câte un celariu se mai poate vedeà *râșnița* (vezi figura de alături), morișca primitivă a vechilor generații. Astăzi însă se servesc de ea numai la măcinat de sare. Ea se compune din

două pietre rotunde, dintre cari una, cea superioară *(a)*, mobilă şi găurită, iar alta, cea inferioară, fixă. Amândouă aceste pietre sunt aşezate în *veacă*. Învârtirea moriştei se face cu mâna prin ajutorul *mâneiului (b)*. Cuiul de fier (*c*), ce se vede sub veacă, trece prin piatra inferioară în cavitatea celei superioare, unde se înţepeneşte cu un căluş aşà fel, ca să poată ţineà piatra suspendată. Cuiul mai are destinaţiunea să reguleze şi situaţia pietrei mobile, ridicându-o mai sus sau mai jos, dupăcum are să fie şi măcinişul, mai fin sau mai puţin fin. Spre acest scop e pus în legătură cu un suport şi dimpreună cu acesta se poate împinge, cu ajutorul unui *ic (e)*, în sus şi în jos după trebuinţă. Sarea, ce se pune în gaura din mijlocul pietrei superioare, iese, dupăce s'a măcinat cum se cade, pe gaura vecei, numită *scoreţ* (*d*).

Mărimea grajdului de bucate e determinată de starea şi trebuinţele locuitorilor; nu trece însă peste 8—13 m□.

Fântânile.

Săparea fântânii, depinzând mult de felul şi configuraţia terenului, nu se poate face la fiecare casă ţărănească. Dintre fântâni cea mai răspândită e *fântâna cu*

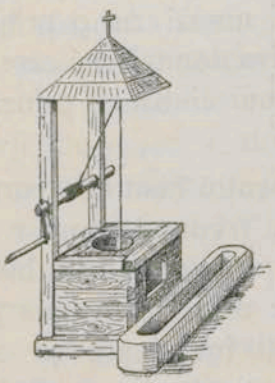

Fântână cu scripeţ.

Fântână cu roată.

scripeți și cu *roată*. Mâneiul sau roata e fixată la extremitatea unui sul, în jurul căruia se înfășoară frânghia sau lanțul cu găleata. *Ghivdurile* se căptușesc cu blane groase, *troaca* o formează un jgheab scobit și un învăliș de șindile acopere întreagă construcția. Acoperișul are adese streșini atât de largi, încât se pot adăpostì sub ele femeile când spală rufe, lână ș. a. In figurile alăturate se pot vedeà astfel de fântâni.

Fântână cu cumpănă.

Alături de acestea se mai folosesc, mai ales la stradă, când servesc vecinătății întregi, *fântâna cu pompă, fântâna cu cumpănă* și *puțul cu butălău*. Dacă puțul e deschis și nu prea adânc, se poate scoate apa și numai cu o prăjină ce se provede cu un cârlig pentru acățarea doniței sau care se introduce, cu un capăt, prin urechile unui ciubăraș, prinzându-se acolo cu un căluș de fier.

Rășinăreanului însă îi mai place pentru beut apa curgătoare, fie de râu, fie de izvor. Apa de izvor, dacă nu e pe aproape, se conduce până la stradă pe scocuri de blane sau trunchiuri scobite. Acì, *butălăul* se zidueşte în linia pălanului sau a păretelui dintre 2 curți învecinate și apa curge pe *țârloiu*, un șipot de lemn, în *tigaia* de piatră.

Împrejmuirea.

Consideraţii de utilitate şi frumseţe cer ca economul să-şi împrejmuiască moşia. Materialul cel mai ieftin, potrivit mai ales pentru împrejmuirea grădinilor şi a livezilor, îl formează *despicăturile*, *marginile*, *lăturoaiele*. Acestea se bat, perpendicular şi la mici distanţe unele de altele, pe stâlpi ciopliţi în patru feţe şi împreunaţi, sus şi jos, prin nişte lemne mai groase. Când moşia nu e în vatra satului, atunci se întrebuinţează la împrejmuire şi numai arbori şi tufişuri, stejari, plopi şi mărăcinişuri, apoi sălcii pe terenuri mlăştinoase, şi mesteceni pe terenuri svântate.

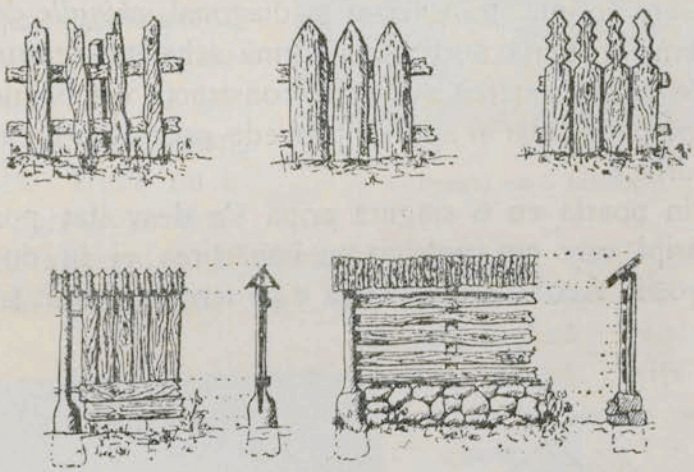

Îngrădituri.

Oricum însă, îngrădirile cu scânduri încheiate reprezintă cea mai obişnuită împrejmuire a clădirilor economice. Se apară de ploi prin scânduri aşezate cu o mică înclinare deasupra lor, ori şi mai des, prin acoperişe de şindrile. Intre două curţi învecinate e dosul casei părete despărţitor şi numai pe o mică distanţă *pălanul*. Mai rar se împrejmuesc curţile cu zid şi numai rar de tot cu gratii de fier. In cazul dintâi se construeşte zidul din piatră brută, pe care se înalţă apoi îngrădirea de lemn.

De împrejmuire se ţin, drept părţi organice, poarta curţii şi portiţa. Porţile prezintă o mare varietate de forme, care

se pot reduce la două tipuri principale: porți cu o singură aripă și porți cu două aripi.

Cele de construcție mai veche au numai o aripă de formă dreptunghiulară. *Osia* porții are jos *limba* cu care se învârte în *țigaie*, un șgheab de lemn sau piatră scobit la suprafață. La extremitatea superioară, osia e încinsă cu un cerc de fier și legată de stâlpul foarte puternic al porții. În *fusul dinainte* și *fusul dinapoi* (osia) sunt înfipte, transversal și diagonal, *chingile* destinate a asigură rezistența porții și a formă scheletul pentru căptușală. Pe partea externă a acestei construcții vin bătute scândurile perpendicular și apoi se provede poarta cu un acoperiș de șindrile.

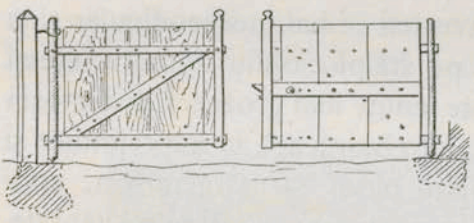

Poartă și portiță.

Din poarta cu o singură aripă s'a desvoltat poarta cu două aripi, care are, potrivit cu împărțirea ei în două, tot atâtea osii. Acolo, unde curtea e pe teren povârnit și poarta

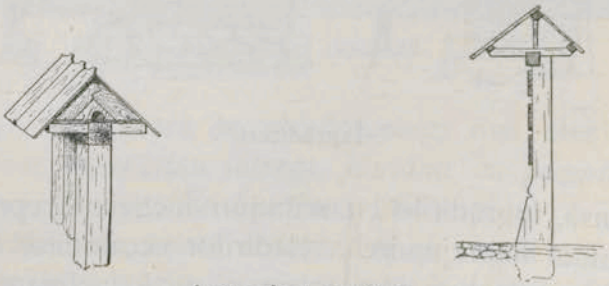

Acoperișul portiței.

nu se poate deschide dinspre curte, osiile se adaptează la partea exterioară a stâlpilor, ca să se poată deschide din stradă.

Portița se construește numai rar de tot într'una cu poarta, tăindu-se în acest caz în aripa porții și având cu poarta comune: pragul de deasupra (fruntarul) și acoperișul prizmatic. Mai adeseori o despărțește de aceasta un stâlp de stejar

înalt şi puternic. De obiceiu e cu ceva mai înaltă decât poarta şi lată de 2 m., ca să încapă pe ea caii când vin dela munte încărcaţi cu lemne şi nutreţ. Altădată poarta e mai înaltă şi atunci acoperişul ei se întinde totodată şi asupra portiţei.

Poartă cu o aripă.

La stâlpul din mijloc, comun porţii şi portiţei, sunt aplicate scoabele pentru încuietoare şi vârtejul. Încuietoarea se descuie cu o cheie încârligată, care se introduce prin o gaură în portiţă. Unde nu e vervăr, portiţa se deschide cu ajutorul unei sforicele, legată de cheiţă şi ieşită afară prin gaura uşii. Cât timp sfoara e slobodă, portiţa e închisă; trăgându-se de sfoară, cheiţa se ridică şi portiţa se deschide.

Poartă cu două aripi.

Afară de tipul foarte simplu, reprezentat prin fig. de pe pag. anterioară s'au mai desvoltat şi alte forme de portiţe — *portiţele îmbucşite* sau *înfundate* — cu întăriturí cioplite cu multă măiestrie, cu stâlpii şi fruntarele încrestate şi înflorate. Despre portiţele acestea însă, având un interes mai mult decorativ, va fi vorbă în altă parte a lucrării.

Coliba de munte.

Pentru completarea etnografiei reale a Răşinariului e de lipsă să mai dăm acì şi o scurtă descriere a clădirilor şi întocmirilor ce ne înfăţişează economia de munte. Aici, la munte, în contact mai imediat cu natura şi în luptă continuă cu intemperiile, şi-a putut manifestà Răşinăreanul mai bine particularităţile, şi-a păstrat mai îndelungat, împreună cu felul de traiu şi de muncă, construcţiile şi uneltele lui primitive.

Căsuţele de munte, numite colibi, sunt de obiceiu izolate de stâni şi de grajdurile oilor. Pe poenile pline de soare dela «fânaţe» se văd risipite în toate părţile; acolo însă, unde consideraţii economice o cer aceasta, se fac colibile şi în adâncimea văilor, pe muchi de dealuri sau şi pe povârnişurile munţilor.

Planul colibei formează un paralelogram cu o circumferenţă de 30—40 paşi. Pe o temelie de piatră, ridicată dela pământ cu abià câţiva centimetri, se înalţă păreţii din bârne cioplite, cari sunt aşezate la fel cu cele dela casele de locuit. Negreşit, că dacă la construcţiile dela şes încheerea cât mai solidă a bârnelor e condiţie esenţială, ea nu e mai puţin esenţială la coliba de munte. Se întâmplă uneori, că nu e destul de tare legătura dintre singuraticele părţi ale construcţiei, mai ales când aceasta e opera meşterilor cu şcoala orăşenească; atunci coliba în scurt timp cade jertfă viforelor ce bântue la munte.

Coliba e închisă pe de toate patru părţile şi are două încăperi, una care serveşte drept cameră de locuit şi alta drept grajd pentru vitele de lucru. Păreţii sunt netencuiţi şi numai golurile dintre bârne se astupă cu scoarţă de copac sau cu bucăţi de scândură, ca să apere interiorul de străbaterea umezelii şi a vântului. Acoperişul, închipuind o şea imensă, nu diferă de al casei de locuit şi e comun celor două încăperi ale colibei. Pentru o mai bună asigurare în contra furtunilor, el se provede pe deasupra cu două prăjini straşnice, numite *chingi*, cari ajung dela coamă până

sub streaşină, unde sunt prinse de *caprele* ce se înalţă pe lângă păreţii colibei.

Unde numai se poate, coliba se clădeşte cu faţa spre răsărit, în care caz întrarea în grajd se face din partea dinspre miazăzi. Atât camera, cât şi grajdul, au numai câte o singură uşă şi nici o fereastră. Uşa cu toate părţile ei e escluziv din lemn. Închiderea se face şi aici cu cheiţa cu sfoară sau se încuie numai de dinlăuntru cu vârtejul.

Inventarul colibei e foarte sărăcăcios.

La intrare în cameră, ochii vizitatorului se opresc mai întâiu asupra vetrei focului. De obiceiu în mijlocul camerei, câte odată însă în dreapta sau în stânga dela uşă se află această vatră, la nivelul solului ori foarte puţin ridicată dela pământ. De regulă nu e altceva decât pământul gol împrejmuit de pietri sau apoi o cavitate săpată în pământ — *cotroană*. Focul din vatră sau cotroană se aţâţă cu ajutorul *sufloiului*, un beţigaş de soc găurit, prin care se suflă în jarul care, vara, nu se stinge nici pe un moment.

O întocmire primitivă de lăstare serveşte pentru acăţarea ceaunului deasupra vetrei. E formată dintrun cârligel, care trece prin crestătura unui lăstar orizontal înţepenit undeva, sau într'un stâlp înfipt în pământ sau şi numai în păretele de bârne (v. fig. pag. urm.).

Asemenea acesteia, numai cât şi mai primitivă, e o altă întocmire de foc — *cuşba*. Se compune dintr'un lemn strâmb, care se implântă oblic în pământ şi se termină, la capătul de sus, cu o crestătură pentru acăţarea ceaunului. Iarna, când pământul e îngheţat şi nu se poate face cuşba, servesc la acăţarea ceaunului *crăcănii*, o piramidă de pari sugrumaţi sus cu nuiele de mesteacăn sau prinşi de olaltă cu un cuiu de lemn bătut prin capetele lor (v. fig. pag. urm.).

Fumul din vatră iese prin crepăturile din păreţi şi prin o deschizătură în tavan, care se află tocmai deasupra vetrei. Această deschizătură serveşte şi ca intrare în podul colibei.

Crăcăni.

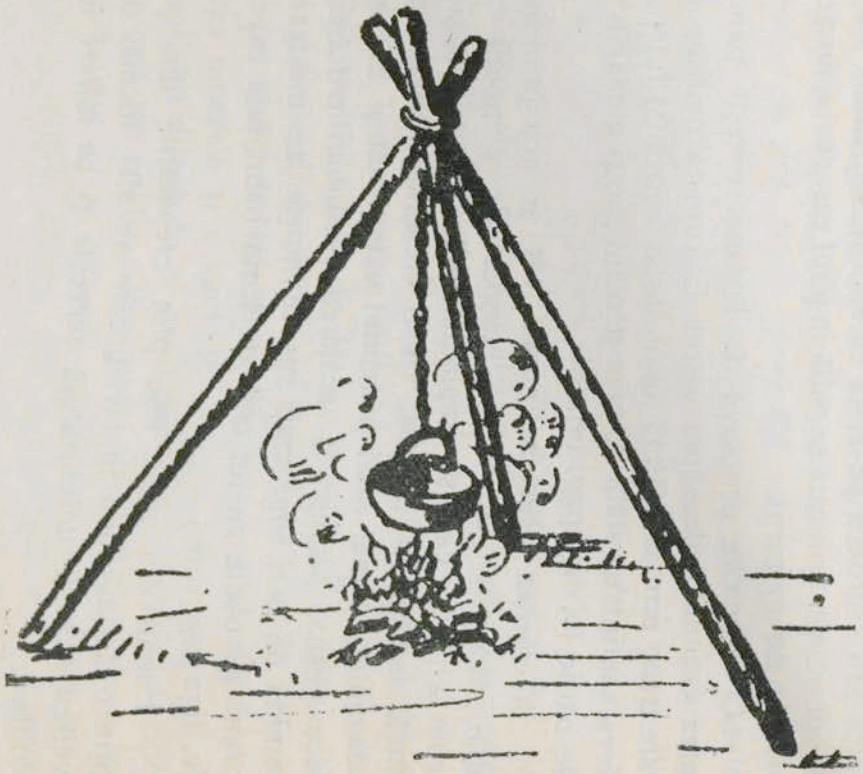

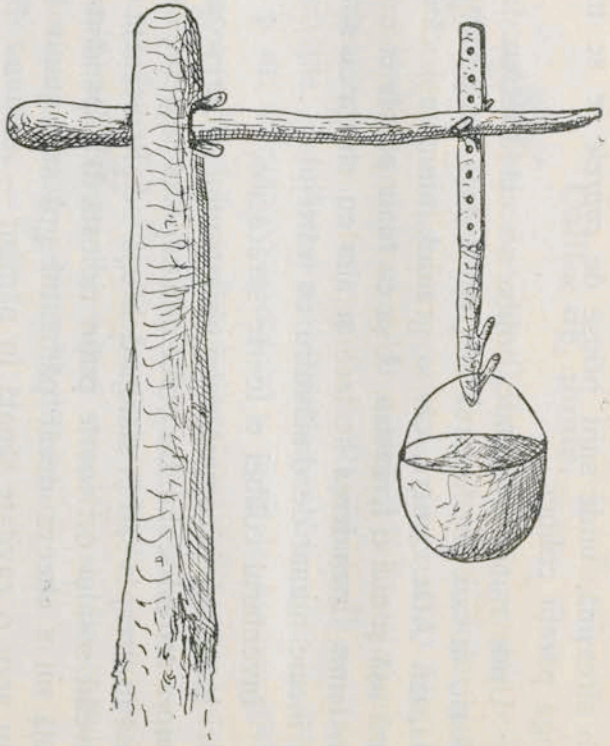

Coliba de munte

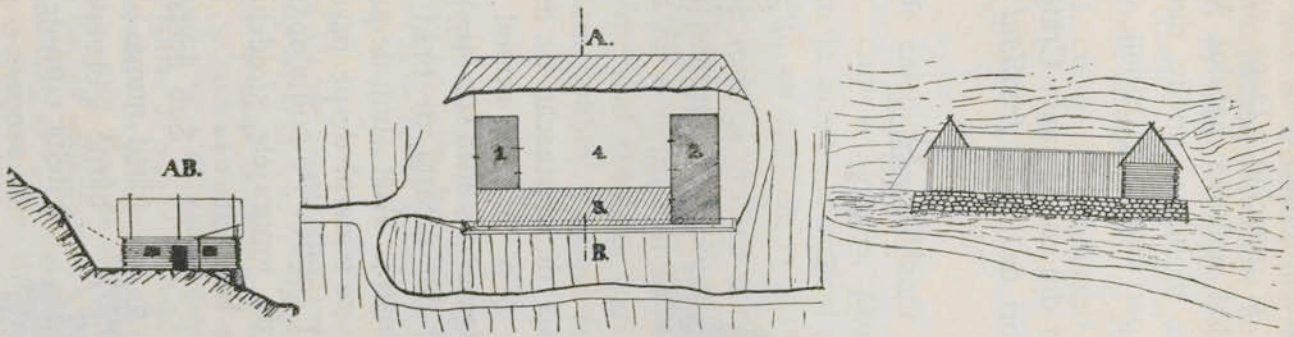

Secţiunea AB. **Plan de situaţiune.** **Vedere din vale.**

1. Coliba de locuit. 2. Grajd. 3. Şopru. 4. Curte.

Alături cu vatra e patul, care e totodată şi bancă de şezut. Abià se înalţă cu ceva dela pământ şi e alcătuit din patru pari de grosimea braţului, peste cari se aşează câteva despicături de brad şi muşchiu. Dacă chilia are şi masă, aceasta se află imediat înaintea patului. Masa şi scaunele, tot aşà ca şi celelalte mobile şi unelte din colibă, sunt alcătuite mai mult din pari ciopliţi grosolan, decât din scânduri ghiluite şi din laţi.

Sculele nelipsite din colibă sunt: Crătiţi şi vase de pământ, linguri şi custuri de lemn, *frecălăul* pentru zama de

Mâţă.

Teocuş.

Solniţă.

urzici, *solniţa* din coaja de mesteacăn (v. ilustr.), *mâţa,* cursa de şoareci pe care şi-o face economul din bucăţele de scândură şi din beţigaşe de corn (v. fig.), *teocuşul* pentru fragi şi răşină, făcut din scoarţă de brad şi prins la margini cu ţăpuşe (v. ilustr.). Atât sunt de puţine aceste scule, încât încap mai toate pe blidarul de pe părete sau în vreun unghiu mai ascuns al colibei. Pe poliţa spânzurată de tavan, economul îşi ţine barda, toporaşele, sfredelul, cuţitoaia, maiul şi celelalte unelte de bărdăşit.

Crepla oilor.
a) zascuri, b) blană, c) pociumpi, d) creplă.

Sub acelaş acoperiş şi despărţit numai printr'un părete de bârne încheiate se află grajdul vitelor cornute şi al cailor. Acesta acopere o suprafaţă de două sau chiar trei ori mai mare ca camera de locuit şi de obiceiu

se podeşte pe jos. Ieslele primitiv construite merg dealungul părételui longitudinal din faţa întrării.[1] În fundul triunghiular al acoperişului se află o fereastră mai mare pentru descărcarea în pod a nutreţurilor, iar fânul se oboară în iesle pe gura podului tăiată în tavan deasupra unui colţ de iesle.

Acolo, unde configuraţia terenului sau starea proprietarului permit, colibile se construesc şi aşà pe cum arătăm în figura de mai sus, cu grajdul deosebit de coliba de locuit, cu şopru şi curte.

Staurul.

Abstrăgând de celelalte construcţii foarte primitive din regiunea fânaţelor, cum e *strunga*, *ţarcul*[2] şi *şopul*[3] e necesar să prezentăm la acest loc staurul oilor, care nu se găseşte decât în munţii cu fânaţele.

Staurul nu are iesle şi grătare şi e deci mai mult numai un fel de adăpost pentru oi în nopţi geroase şi în timp de vijelii. De obiceiu nu e împreunat cu alte clădiri şi se face izolarea lui şi în interesul fânaţelor cari, aflându-se de cele mai multeori în jurul colibei, trebuesc ferite de turmele oilor şi ale caprelor.

---

[1] La ieslele oilor, grătarul se propteşte lângă părétele grajdului, dar aşà ca să rămână între el şi părete loc pentru introducerea fânului. O blană cât grătarul de lungă e înţepenită în crestăturile a două grindişoare aşezate pe pământ, putându-se totodată răzimà şi de nişte ţăruşi de cari e prins grătarul. (v. ilustr.)

[2] *Ţarcul* e o împrejmuire de pari făcută în jurul clăii de fân. De parii ce-s înfipţi în pământ, vertical şi la mici distanţe unul de altul, se leagă, strângându-se la întretăieri cu gânj, nişte prăjini ce merg în direcţie orizontală.

[3] Unde configuraţia terenului nu permite a se scoate fânul la drum, se construeşte *şopul de fân*. Se cantă un mesteacăn sau un fag cu crăngile mai resfirate şi, la oarecare depărtare de el, se împlântă drept în pământ două *furci* puternice. Printre coarnele furcilor de o parte, iar de altă parte printre coarne şi crăngile copacului se introduc nişte pari groşi şi pe deasupra lor se aşează, în poziţie orizontală, tufe şi muşchiu. Astfel se capătă *pătulul*. E menit ca pe el să se clădească claia de fân care, afară de parul ce se ridică din mijlocul pătulului mai are, fie şi numai într'o parte, un razim destul de puternic în coroana copacului. Pe deasupra, pentru apărarea de viscole mai servesc *painjinii*, 2—3 părechi de mestecănei cu crăngile retezate şi înnodaţi, acolo unde se aşează pe vârful clăii, cu crănguţele ce le-au rămas neretezate.

Staurul de formă poligonală, precum ni-l prezintă figura alăturată, e închis pe de toate laturile şi e provăzut, într'o parte, cu uşă de întrare. În afară de această întrare nu se mai află decât o uşiţă la o parte, chiar numai atât de mare încât să încapă pe ea oile când ies din staul, una câte una, ca să poată fi numărate. I se şi zice acestei uşiţe *numărătoare.* Păreţii staurului se construesc, întocmai ca şi ai colibei, din

Staurul.

bârne încheiate, în zilele mai nouă şi numai din scânduri. Povârnirea în afară a păreţilor rezultă din sistemul de încheiere a bârnelor pe un plan poligonal. Cei 5—7 păreţi au deasupra un învăliş de şise sau de şindrile.

Coperişul în afară e scurt, numai cât se apere păreţii de ploaie. Spre interiorul staurului însă e mult mai larg, pentruca să se poată adăpostì sub el cât mai multe oi. La mijloc, staurul rămâne neacoperit.

Stâna.

Până a nu vorbì de stână, construcţia cea mai de seamă din regiunea alpină, trebue să amintim — fie şi numai în treacăt — *polimarul, strunga* şi *ţărcuşul* sau *coteţul.*

Polimarul, unde nu e foarte primitiv, ca în fig. p. 449, mai are deasupra şi un acoperemânt de scoarţă care se sprijineşte

pe patru sau mai multe furci bătute în pământ. Pe jos are o podeală de lemn, înclinată spre uşiţele dela strungă, iar pentru a se puteà răzimà ciobanii când mulg oile, se aplică la înălţime potrivită deasupra uşiţelor un laţ transversal — *spătările* (v. fig. pag. 295).

Polimariu.

Strunga, ocolul mai mare în care se închid oile, şi *ţărcuşul*, ocolul mai mic din interiorul strungei, de unde ies oile la muls, se construesc foarte simplu, din pociumpi şi lăstari înfăşuraţi, la întretăieri, cu gânj.

Ceeace e esenţial la construirea *stânei* e soliditatea la care se ajunge prin durarea pereţilor din tulpini straşnice de brad. Aici mai mult ca în celelalte regiuni, legătura dintre părţi trebuie să fie strânsă şi solidă, ca să nu-i fie frică ciobanului că se răstoarnă stâna pe capul lui atunci, când vânturi năpraznice-i bat cu furie pereţii. Pentru acest scop, groşii ce se aşează unul peste altul pentru a formà pereţii stânei, se scobesc, acolo unde se întretae, în formă semirotundă. Figura alăturată ne înfăţişează aceste încheieturi.

Cheotoarele stânei.

Deasupra pereţilor împrejmuitori, prezentând un paralelogram lung de 8—12 m. şi lat de 3—4 m., se înalţă acoperişul de şise. Întocmai ca la casele de locuit, aşà şi la stână, şisele se bat cu cuie de laţii de pe căpriori, cu deo-

sebire însă că la coamă nu sunt ascuţite. Materialul întrebuinţat la învălire poate fi şi numai scoarţă de brad fixată pe acoperiş cu bolovani mari de piatră.

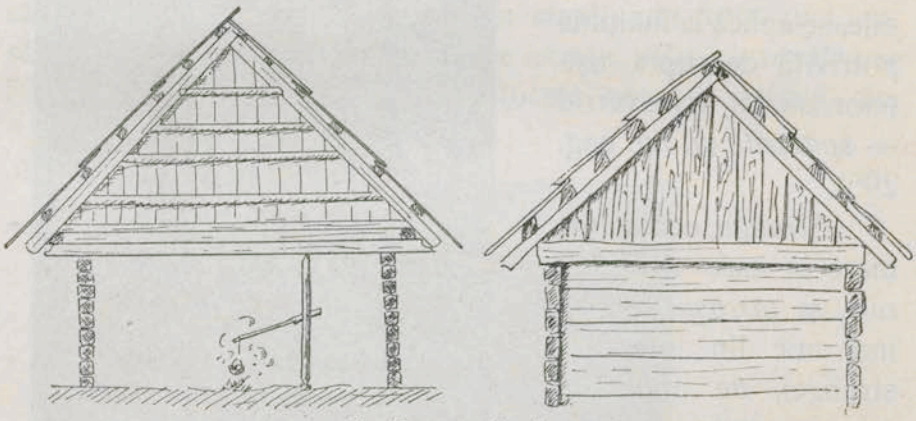

Secţiunea stânei.

Precum am amintit la alt loc, stâna are două despărţăminte: *stâna* propriu zisă şi *stâna foilor* sau *celarul.* Păretele care le desparte e construit tot din bârne necioplite, ca şi ceialalţi pereţi, mai rar din blane, şi are la mijloc o deschidere pentru trecerea dintr'un despărţământ într'altul (v. fig.). Stâna nu are ferestre ci numai o uşă la mijlocul păretelui din faţă. Uşa se mişcă în ţâţâni de lemn şi nu are nici o parte de fier. Numai chiar scândurile se bat cu cuie de fier de cele două fuse şi de chingi. Pe sub acoperiş trece în lat, prin mijlocul stânii, o grindă groasă de brad. În ea cu un capăt, iar jos, în *ţigaie,* cu altul, se învârte *vârtejul.* Are şi el o scobitură prin mijloc, prin care se introduce piezîş — *peana.* De acest lăstar crestat, care se poate scurtă şi lungì după trebuinţă, câteodată şi de un lanţ de fier, e acăţată căldarea în care se fierbe laptele. Dedesubt, pe pământul gol, se află vatra focului încunjurată cu pietri. Ea e oarecum centrul întregei întocmiri din stână.

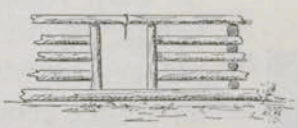

Intrarea la celariu.

Teascul (v. fig. p. urm.) îşi are locul într'un unghiu mai ferit al stânii. E alcătuit din *crintă* (*a*), un fel de vas înclinat, aşezat

pe trei furci şi provăzut cu un scoc pentru scurgerea zărului. În crintă vine aşezat săculeţul cu caşul, strâns pe de margini în tiparul de lemn sau de tinichea numit *veacă* (*b*), iar peste săculeţ se pune *popa* (*c*), o scândură groasă

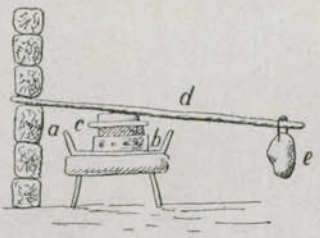

Teasc.

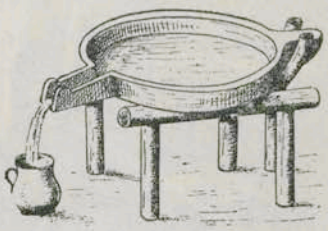
Crintă.

de stejar. Apăsarea popii asupra caşului din crintă se face prin mijlocirea unei *prăjini* (*d*), care la un capăt e legată de crintă ori înţepenită în părete, iar la celalalt e îngreuiată cu un *jgheab* (*e*) cântărind cam 40—50 kg.

Drept scaune servesc nişte brădişori cu ramurile retezate în lungime potrivită (vezi fig.). Un fel de bancă rudimentară reprezintă patul ciobanului; e primitiv construit şi cu foarte mici dimensiuni. Cu atât mai mare e însă o altă

Scaun.

Cuier.

bancă, care cuprinde aproape întreg locul dealungul unuia din părepii longitudinali şi are destinaţiune diferită. Noaptea pat pentru mai mulţi ciobani, are să cuprindă ziua: cojoace, căciuli, glugi, fluere, desagi, piei, vase etc. Când nu se află aiurea loc mai potrivit, se aşterne şi masa ciobanilor tot aici. Sub forma cea mai simplă se mai găseşte în stână blidarul. Pe el se păstrează o scoarţă, pe care se răstoarnă «coleşa» (mămăliga) şi «balmoşul», apoi un mestecău de mămăligă, mai multe linguri şi furculiţe de lemn, amnarul, cremenea şi iasca.

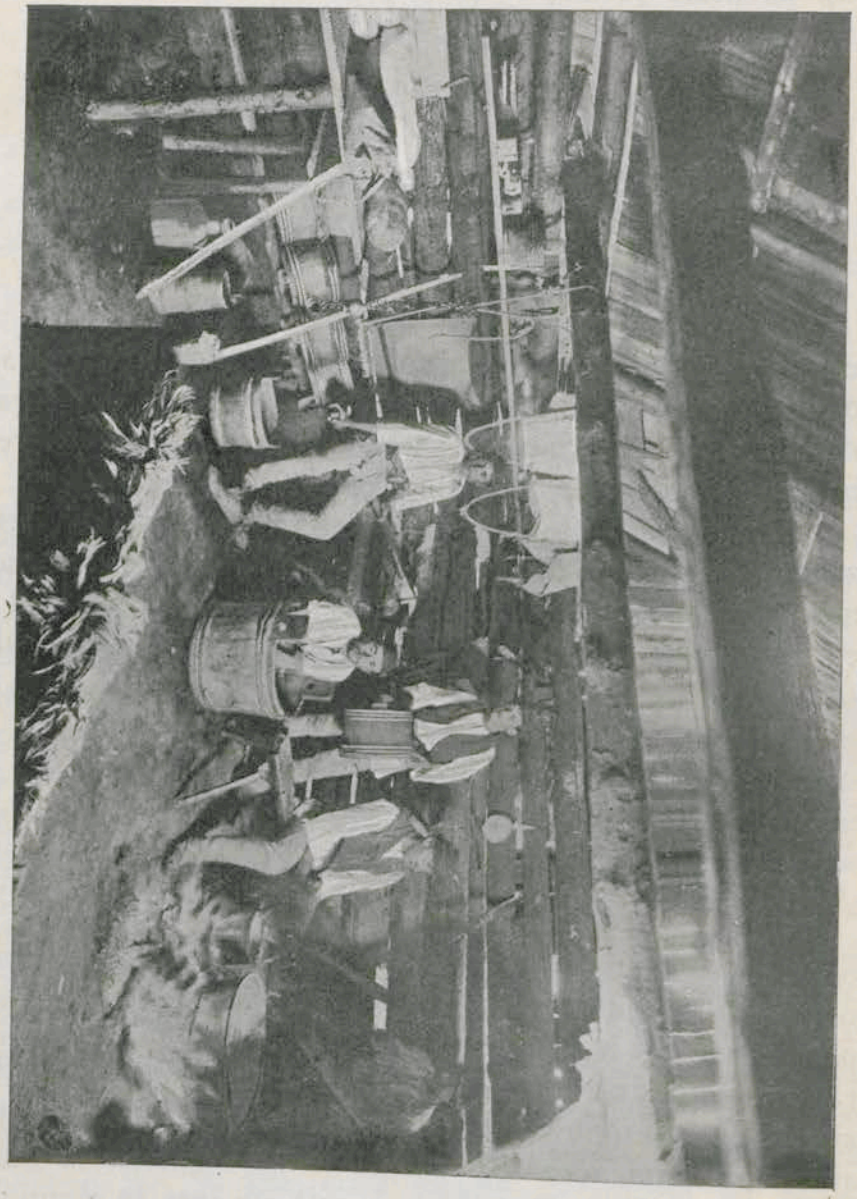

Interiorul stânei.

Undeva, într'un colţ, e un fel de cuier format din crengi retezate (v. fig. pag. ant.). De el se acaţă sau se aşează, cu fundul în sus, oale şi căldări, cupe de lemn, găleţi de muls şi burdufuri umplute cu mălaiu. La acest fel de burdufuri lânoase se scot oasele din picioarele de dinapoi, rămânând numai pintenii cari se înoadă la capete, ca să se poată acăţà sus. Pentru a fi mai la îndemână, se potriveşte să fie în apropiere de vatră o poliţă în părete. Pe ea se găsesc *găleţile* (fig. 1 şi 2 pag. urm.), *şteandul de jintiţă* (fig. 3), *botiţa* în care se depune chiagul sau untul (fig. 5), apoi lingurile de lemn: pentru strângerea urdei (fig. 6), pentru amestecarea chiagului (fig. 8) şi pentru amestecarea laptelui şi a untului (fig. 7).

Se mai găsesc încă, aşezate pe jos sau pe policioare, acăţate de cuie şi cârlige, următoarele obiecte: *ciubărul*, în care se deşertează laptele pentru coagularea caşului, *străcurătoarea*, o ţesătură rară pentru strecurarea laptelui, *bota de apă*, transportabilă pe spatele cailor, *bădăul* (fig. 4), un vas cilindric închis în care se bate laptele pentru a se scoate untul, *crucile*, nişte beţigaşe încrucişate peste care se aşterne păstura deasupra ciubărului cu lapte, *ciuhălăul* (fig. 10), o mătură din nuiele de mesteacăn, şi *urdariul* (fig. 9) făcut din beţigaşe, amândouă servind la amestecarea urdei în timpul fiertului, *crestălăul* sau *răvariul* (fig. 11) pentru zdrobirea caşului, *ţancul*, un beţigaş încrestat cu care se măsoară laptele din ciubăr, *prăjina* (v. p. 144) necojită de însemnat numărul oilor şi al găleţilor cu lapte, *răboajele* pentru însemnarea cantităţilor de făină şi sare, *coghiliţa*, o strâmbătură crestată la capete, de care se slujesc oierii când aduc apă în găleţi, *sănunul*, lespedea de piatră pe care se presară sarea pentru oi amestecată cu pleavă şi făină roşie, în sfârşit săculeţele în cari se pune caşul ca să fermenteze, foarfecile pentru tunsul oilor (fg. 12), bolovanii de sare, *chisătoarea* (fg. 13), cumpăna ş. a. m. d.

Camera care servă pentru păstrarea burdufurilor cu brânză se numeşte, precum am amintit, *celariu*. Mărimea acestei încăperi variază după cantitatea de brânză ce are să cuprindă, rămâne însă totdeauna mai pe jos de a stânei.

Aranjamentul intern constă numai din 2—3 rafturi de scânduri sau pari, pe cari se aşează *burduşii.* Aceştia-s piei de oaie cusute la extremităţi, în cari se îndeasă şi se păstrează

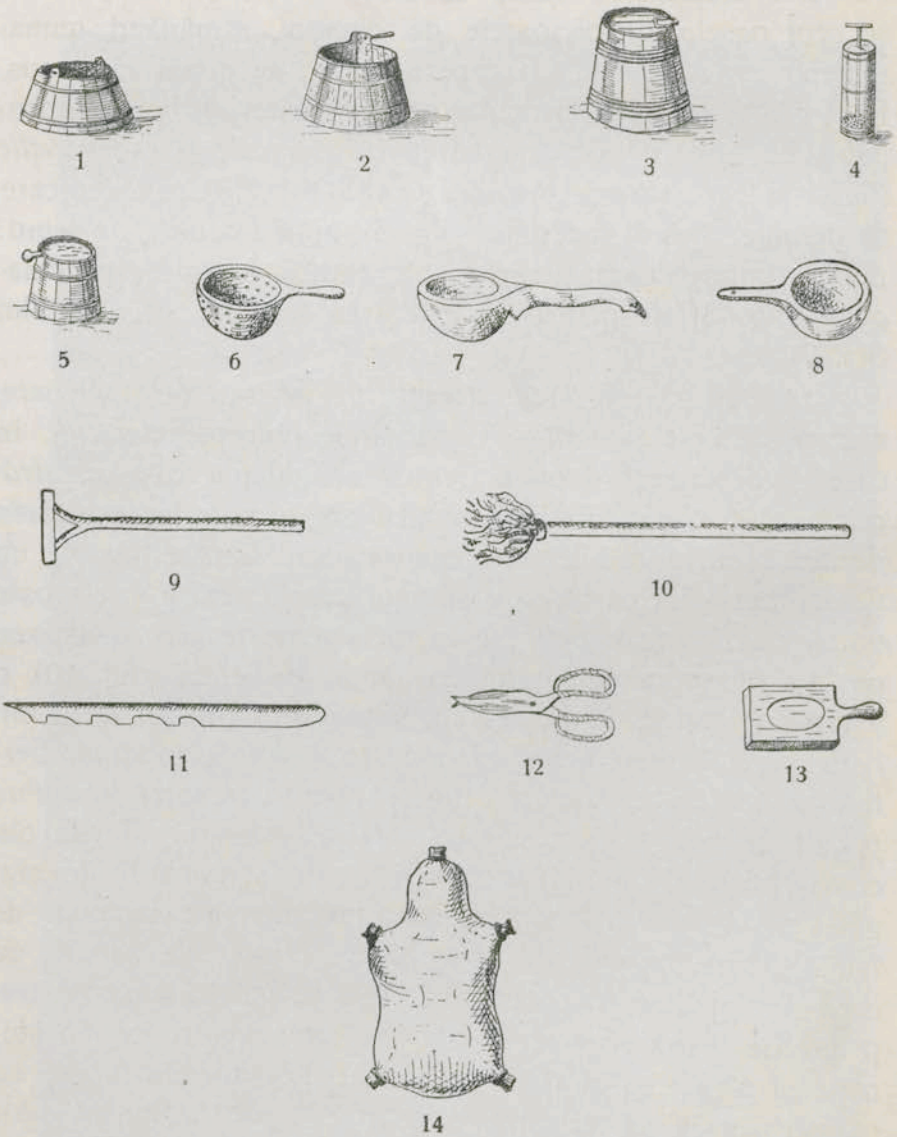

brânza făcută gata (fig. 14). Pentru păstrarea unor cantităţi mai mici de brânză serveşte *teşcoava,* burduful mai mic făcut din petece de piele. Abiă se află celar, din care să lipsească cursa de şoareci, numită *mâţă.*

Unelte întrebuinţate în economia de munte.

Fără a mai stărui asupra uneltelor amintite deja şi fără a mai vorbi de plug şi alte vreo câteva instrumente economice mai moderne, prea cunoscute în varietăţile lor, vom da la acest loc numai tabloul uneltelor tipice şi mai des utilizate în economia de munte.

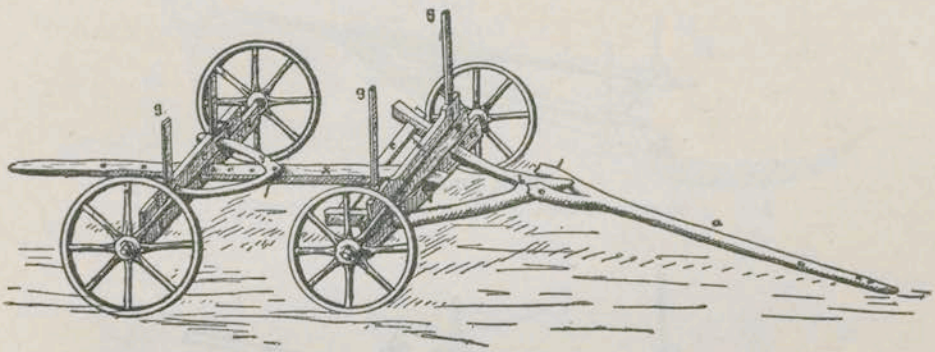

Carul de lemne.

a) hoişte, b) pisc, c) brăcinariu, d) osia dinainte, e) pod, f) fercheteu, g) mănuşi, h) cuiul inimii, i) osia dinapoi, x) inimă, y) gemânare.

Carul de lemne. Acest vehicol, pe care ni-l prezintă figura de sus, e foarte solid construit, potrivit căilor strâmte şi

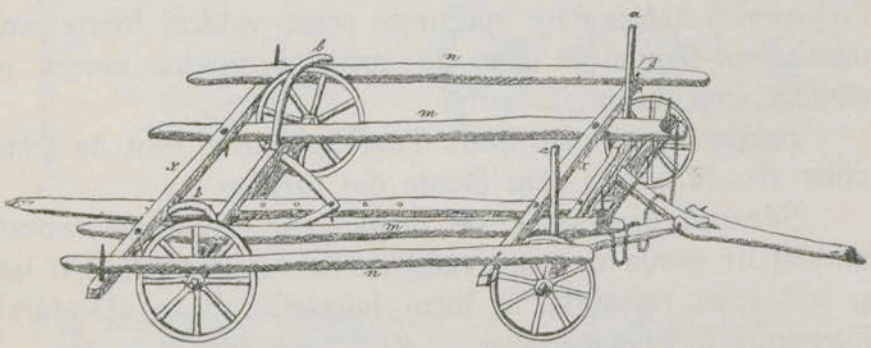

Carul de fân.

a) mănuşi, b) strâmbături, m) tălbăcii sau tărbăcii, n) prăjini, x) ceglaună.

povârnite din munţi şi are prin urmare roţile de dinainte mai mici ca cele de dindărăpt, osiile şi podurile foarte tari şi inima foarte lungă.

De carul de lemne se deosebeşte încâtva *carul de fân.* Şi acesta are osiile şi podurile foarte înguste, dar cu atât mai largă e rama alcătuită din tărbăcii, prăjini şi ceglauă aşà pe cum ne arată ilustraţia.

Sclifa e un fel de sanie alcătuită din buşteni suprapuşi unii altora, cari sunt împreunaţi, înainte şi îndărăpt, prin două osii transversale şi apoi înădiţi de nişte tălpi de sanie.

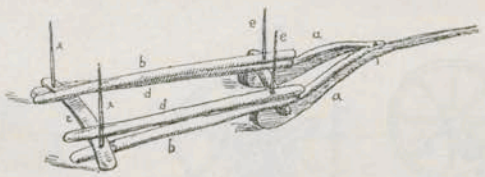

Sclifa pentru boi.
a) sanie, b) tălpi, c) oplean, d) prăjini, e) mănuşi.

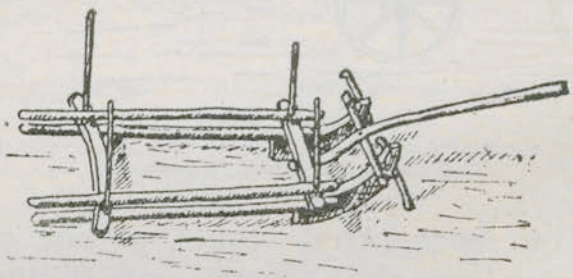

Sclifa pentru cai.

Pe terenuri accidentate înlesneşte acest vehicul foarte mult transportul fânului în timp de iarnă şi, fiindcă lunecă pe pământ, nici nu se răstoarnă.

Şeaua (fig. 1 pag. urm). Toate părţile ei sunt de lemn, chiar şi scările cari sunt făcute din carpen.

Sămarul sau şeaua de măgari (fig. 2) se deosebeşte încâtva de şeaua de cai, având aceea ori fălcelele mai late şi fară scări, ori apoi, în locul fălcelelor, nişte scândurele înţepenite în oblâncii şelei.

Tânjala. La tânjală (fig. 4) se prind boii când au să scoată la drum, de pe muchi de dealuri şi de prin prăpăstii, trunchiurile groase de brad sau de fag, numiţi *groşi.* Cuiul cu verigă de fier (fig. 5) se bate în capătul grosului, iar lanţurile petrecute prin verigă se acaţă de cârligul tânjălii.

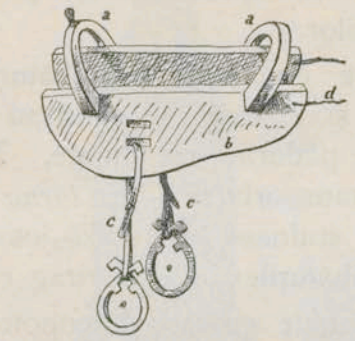

1

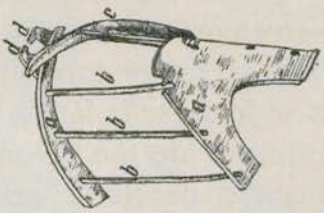

2

3

4

5

6

7

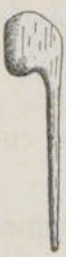

8

9

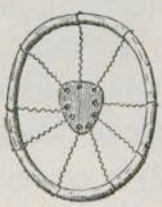

10

11

12

13

1. *Șea de cai:* *a*) oblânci, *b*) fălcele, *c*) trăgători, *d*) pochile, *e*) scări. 2. *Sămariu:* *a*) oblânci, *b*) fălcele, *d*) ploscari. 3. Prăjină cu cârlige. 4. Tânjală. 5. Cuiu cu verigă. 6. Cruci. 7. Strâmbătură. 8. Maiu. 9. Potcoavă. 10. Vârzob. 11. Desagi de munte. 12. Troacă. 13. Butuc de furci.

Prăjina cu cârlige (fig. 3) se întrebuinţează şi ea pentru scoaterea la drum a groşilor.

Crucile şi *strâmbăturile.* De crucile şi strâmbăturile, a căror ilustraţie o dăm în fig. 6 şi 7, trag caii când au să târască la vale copacii tăiaţi în pădurile de munte. Tot aşà se folosesc la fânaţe pentru transportarea — *cu târnu* — a căpiţelor de fân. Două crăngi stufoase se aşează jos pe pământ şi de ele se acaţă strâmbăturile de care trag caii.

Boii sunt nişte lăstare potrivit de groase şi deopotrivă de lungi. De ei se servesc la fânaţe când au să care căpiţele dintr'un loc într'altul, şi anume aşà, că mai întâiu îi vâră pe sub căpiţe, apoi prind de ei doi inşi, unul înainte şi altul îndărăpt. Altădată numai unul prinde de boi, celalalt îi lasă, în partea de către el, să se târască pe pământ şi împinge căpiţa de dindărăpt cu furca sau cu grebla.

Desagii de munte (fig. 11), făcuţi din lână sau din peri de capră, se încarcă pe spatele cailor şi servesc transportului de proviziuni, lemne, nutreţ şi burdufuri.

Vârzobul (fig. 10), un cerc oval de mesteacăn cu o circumferenţă mai mare decât talpa piciorului, pe care se împletesc nişte sforicele prinse la mijloc de o bucată de piele. Se întrebuinţează la munte, putând să împiedece cufundarea piciorului în zăpadă.

Potcoava (fig. 9), provăzută cu cuie de fier şi cu curele, se aplică pe picior când e gheaţă şi lunecuş.

Troaca (fig. 12) e o albioară ce serveşte pentru împiedecarea roţii.

Coghirla e o crăcană de care se razimă plugul.

Scara, de care se slujesc muntenii la acoperirea colibelor, se construeşte întocmai ca şi scara de pomi: prin prăjina dreaptă, cu două proptele subţiate la bază, sau şi fără de acestea, se introduc cuie de lemn, ce se succed în axa longitudinală până aproape de vârful prăjinei.

Sărceriul, un lemn de cetină cu crengile retezate. Dupăce se implântă drept în pământ, se clădeşte pe sărceriu *ploscoana,* uneori şi *bogheana* (căpiţa).

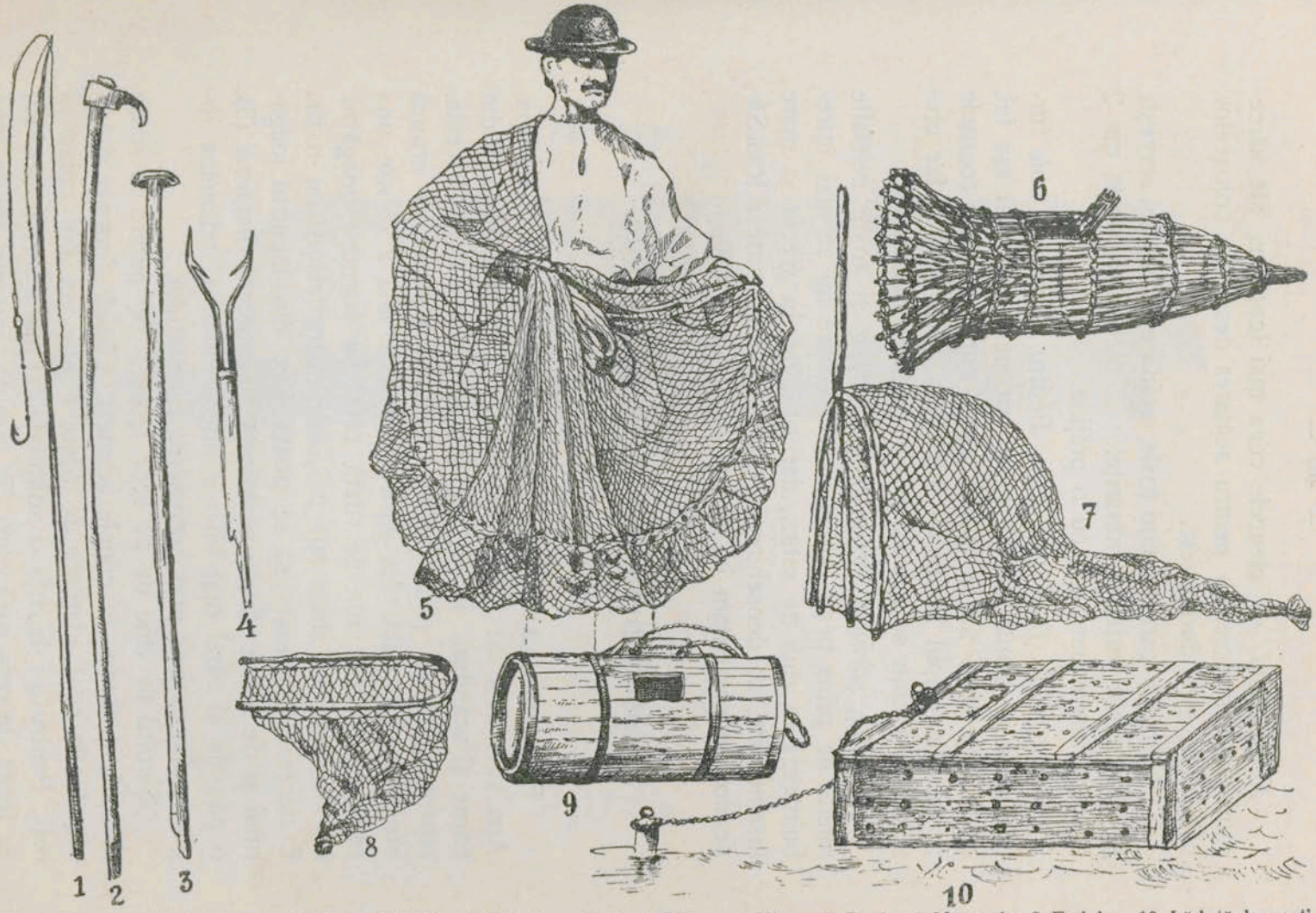

Unelte de pescuit: 1. Undiță. 2. Cârlig. 3. Știrbic. 4. Ostră sau furcă. 5. Plașcă. 6. Vârșe. 7. Rociu. 8. Năvoadă. 9. Fedeleș. 10. Lăduță de pești.

Prepeleagul, cu clencele ceva mai lungi ca ale sărcerului, serveşte oierilor pentru acăţarea desagilor, cojoacelor, căldărilor, şteandurilor etc.

Furca pe care se pun ţoale, cojoace ş. a., mai serveşte şi la svântatul rufelor, măsăriţelor şi pieilor. Constă din 2 crăcane împreunate sus cu o prăjină.

Butucul de furci (fig. 13). Pentru a se strâmbà furcile se ia o blană groasă şi se taie pe la margini aşà fel, ca în crestături să se poată aşează cum se cere coarnele furcii. Din chipul butucului înţelegem uşor, cum se fac crestăturile şi cum se aşează în ele coarnele dela furcă.

Undiţa, ştirbicul, furca, plaşca, vârşa şi toate celelalte unelte de prins peşti, chiar şi acelea care nu se mai întrebuinţează în ziua de astăzi, dar au avut în trecut o mare însemnătate, cu deosebire în economia de munte a Râu-Sădenilor, le prezentăm în tabloul de pe pag. 459.

Instalaţiuni industriale la munte.

Joagărul.

Forţa motrică în ferestraele dela munte ne-o dă apa. Apa vine dela iaz pe *jilip* (fig. anexă 1), un pat construit din bârne şi scânduri, iar de pe jilip curge pe *scoc*. Acesta, reprezentând un plan înclinat, măreşte căderea şi aruncă brusc apa pe roată. La *gura scocului* se află 2 *stavile*, una pentru a slobozì apa pe roată când se porneşte joagărul, iar alta pentru a abate apa pe *jilipul stărp*, alături cu roata. E necesar ca aceasta să se poată face din lăuntrul joagărului şi de aceea stavila e ridicată cu ajutorul *cumpenei* (3), o pârghie al cărei braţ liber e întotdeauna la îndemâna jogăreanului ocupat prin apropierea ferestrăului.

Şivoiul ce vine de pe scoc izbeşte cu putere în *roata de apă*, şi anume în cupele acesteia. *Cupele* formate din 3 scândurele sunt adaptate de obiceiu între cei doi colaci ai roţii. Pentru a-i da roţii o soliditate cât mai mare, *colacul* (5) se leagă de osia roţii *(fus)* (7) prin o *cruce* din lemne bine

Feresträu.

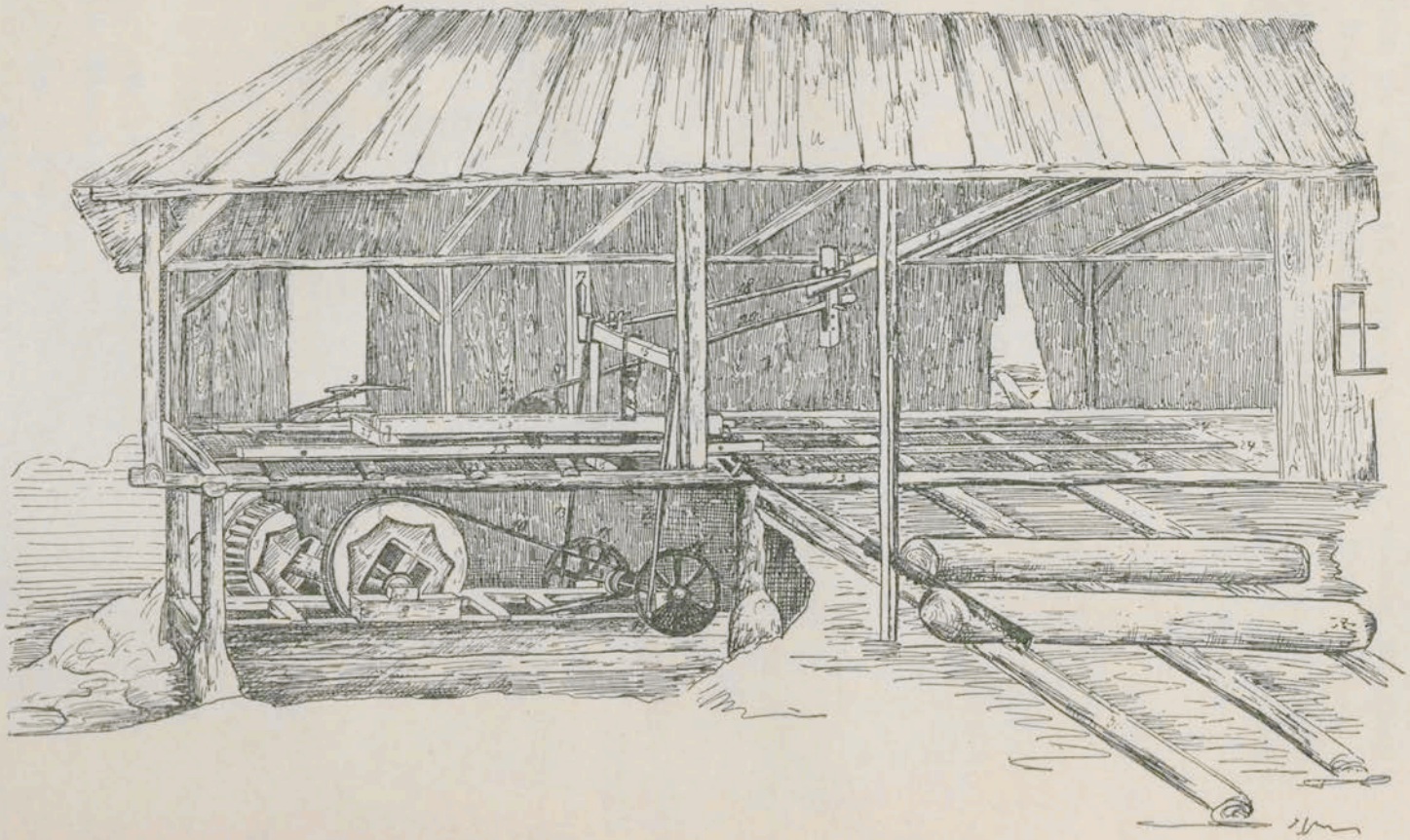

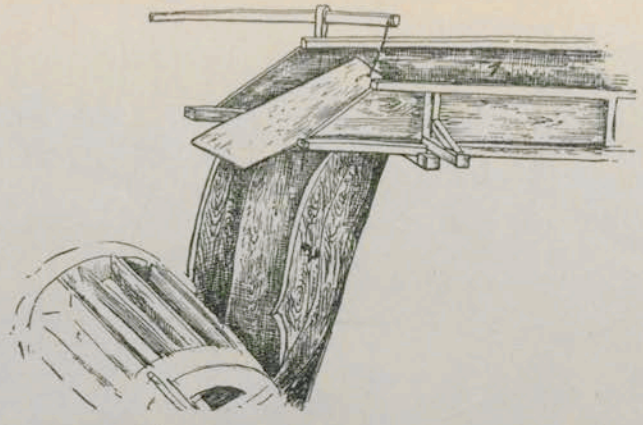

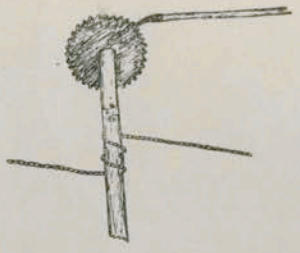

împănate. Capetele ascuţite ale fusului razimă pe *căpătâie* (9) şi pentruca ele să nu se mişte din loc, o bucată de lemn scobită, *broscoiul* (8), îmbucă de sus în jos fusul.

Forţa ce se desvoltă curgând apa de pe scoc în cupele roţii se transmite *roţii de curea* (6), *roţilor de şvung* (11) şi în urmă *ferestrăului* (14). Spre acest scop, cele 3 roţi sunt puse în co-

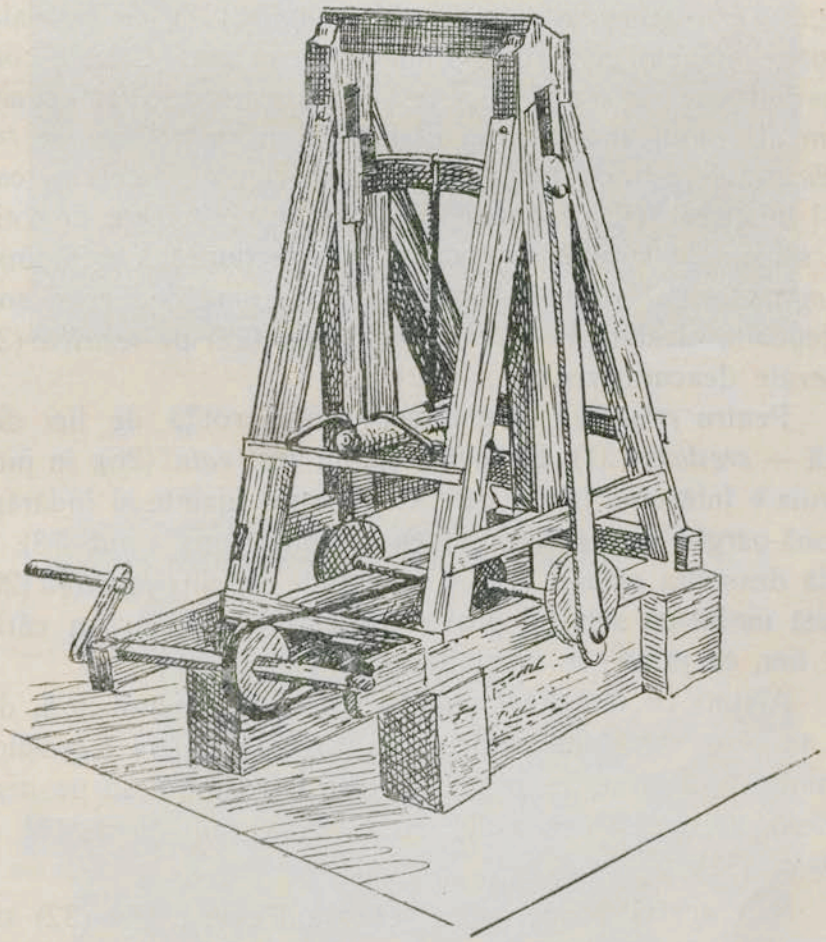

Ferestrău de mână.
(O combinaţie a măiestrului bărdaş Şerban Cruciat).

municaţie prin o curea, iar roţile de şvung cu ferestrăul prin cele două *făcauă* (13).

Ferestrăul e fixat în poziţie perpendiculară exact la mijlocul ramei patruunghiulare, numite *jug* (15). Pentru a se evită

mişcarea neregulată a ferestrăului, jugul se aşează în *ursoaie* (16), şi anume în scobiturile *(ogărşi)* făcute pe laturile de lungime ale acestora .Pe cum am zis, mişcarea şi-o primeşte jugul cu ferestrăul, prin mijlocirea făcăuălor, dela roata cu şvung. De fiecare învârtire a roţii, jugul e împins odată în sus şi în jos în ogărşile sale.

Buşteanul de tăiat (28) se aşează pe *car* (25) aşà fel, că un capăt îi este prins cu 2 scoabe de *căpătâiu* (27), iar la celalalt capăt e înţepenit cu ajutorul unor pene sau icuri. Carul e compus din două grinzi mai lungi ce-s împreunate, de o parte şi alta, prin alte două mai scurte. El lunecă în *rosturi* sau pe *trăvălici*, la ferestraele mai perfecte însă, cum e şi acela pe care ni-l înfăţişează ilustraţiunea, pe un număr oarecare de rotiţe ce se succed la mici intervaluri în direcţiunea longitudinală a *ogărşilor carului* (24). Acestea-s două şine de fier şi sunt înţepenite dealungul *tălpilor joagărului* (22) pe *temeiele* (23) aşezate deacurmezişul.

Pentru mişcarea carului serveşte o rotiţă de fier dinţată — *crestata* (21). Ea învârteşte un fus, *valul* (26), în jurul căruia e înfăşurat lanţul care trage carul înainte şi îndărăpt. Două pârghii regulează mişcarea crestatei: una, *iapa* (18), fixată deasupra *sulului* (19) şi a jugului, iar alta *ţăpăliga* (20), unită mobil cu sulul şi provăzută la un capăt cu un cârlig de fier, ce prinde în crestăturile rotiţei.

Alături cu ferestrăul amintit până aici funcţionează, dar în alt sens, ferestrăul pentru rotunzirea la capete a groşilor. Înainte de a se aşezà pe car, groşii se rostogolesc pe nişte *tălbăcii* (30) şi ajung astfel cu capetele sub *hierăstăul de ciontat* (31).

Sub acelaş acoperiş cu ferestrăul e şi *coliba* (32) sau locuinţa jogăreanului.

Piua.

Coliba, în care e adăpostită piua (chiua), are formă patruunghiulară, e închisă pe de toate laturile şi e provăzută, într'o parte, cu uşă de intrare. Păreţii sunt de scânduri, mai

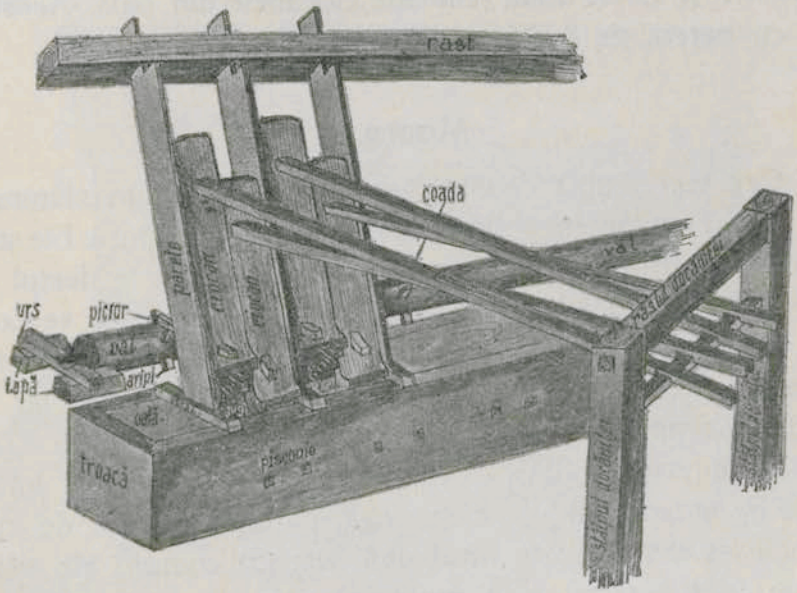

Piuă.

rar de bârne, iar acoperişul e de şise, pe cum ne arată şi figurile de pe pag. 311.

În piuă funcţionează, ca principale organe de lucru, *ciocanele* (v. fig. p. 463). Având îndoitul scop de a pisà şi totodată a despătură ţesătura din oală, ciocanele sunt foarte grele, au *coadele* foarte lungi şi sunt cioplite, la extremitatea de jos, în formă de trepte. Tot câte 2 ciocane sunt strânse bine între doi *păreţi* de scânduri groase, fiind şi acestea fixate în poziţie verticală, de o parte în *obrazurile* de pe marginea *oalelor* şi în faţa *jugurilor*, iar de altă parte în *rastul* de deasupra, grinda foarte puternică ce trece deacurmezişul colibei. Alt suport — acesta pentru cozile ciocanelor — este *docăniţa* sau *togoniţa*. Se construeşte din bârne cât mai groase şi destul de rezistente.

Şi la piuă, ca şi la joagăr, apa de pe scoc pune în mişcare *roata de apă*, iar aceasta învârteşte *valul*, care e provăzut din distanţă în distanţă cu aşanumitele *aripi*, nişte dinţi de lemn ieşiţi radiar. În rotirea sa, valul apucă cu aripile sale *picioarele*, cuiele înfipte în ciocane, şi ridică astfel alternativ şi ca de două şchioape ciocanele din oală. Acestea cad cu putere pe ţesătura din oală şi o pisează.

Moara.[1]

Cea mai simplă construcţie ne-o arată figura alăturată.

Pe un fundament solid vin aşezate *tălpile* (1) morii. Ele sunt cioplite din trunchiuri de stejar şi grosimea lor e destul de considerabilă pentru a rezistà la presiunea mare ce se exercită asupra lor. Vertical pe axa de lungime a tălpilor stau *ursoaiele* (2), nişte stâlpi puternici (cu totul patru), iar pe aceştia razimă *fruntarul morii* (3).

În lăuntrul morii, în partea de jos, se vede mai întâiu *roata de măsele* (4), care stă în legătură cu roata de apă. Ambele se învârtesc în jurul unui *fus* (5) comun, ale cărui capete sunt aşezate, prin mijlocirea *cepurilor* (6), pe *căpă-*

[1] Moara, fiind instalată şi ea pe marginea apelor de munte, o înfăţişăm aci, într'una cu celelalte stabilimente industriale dela munte.

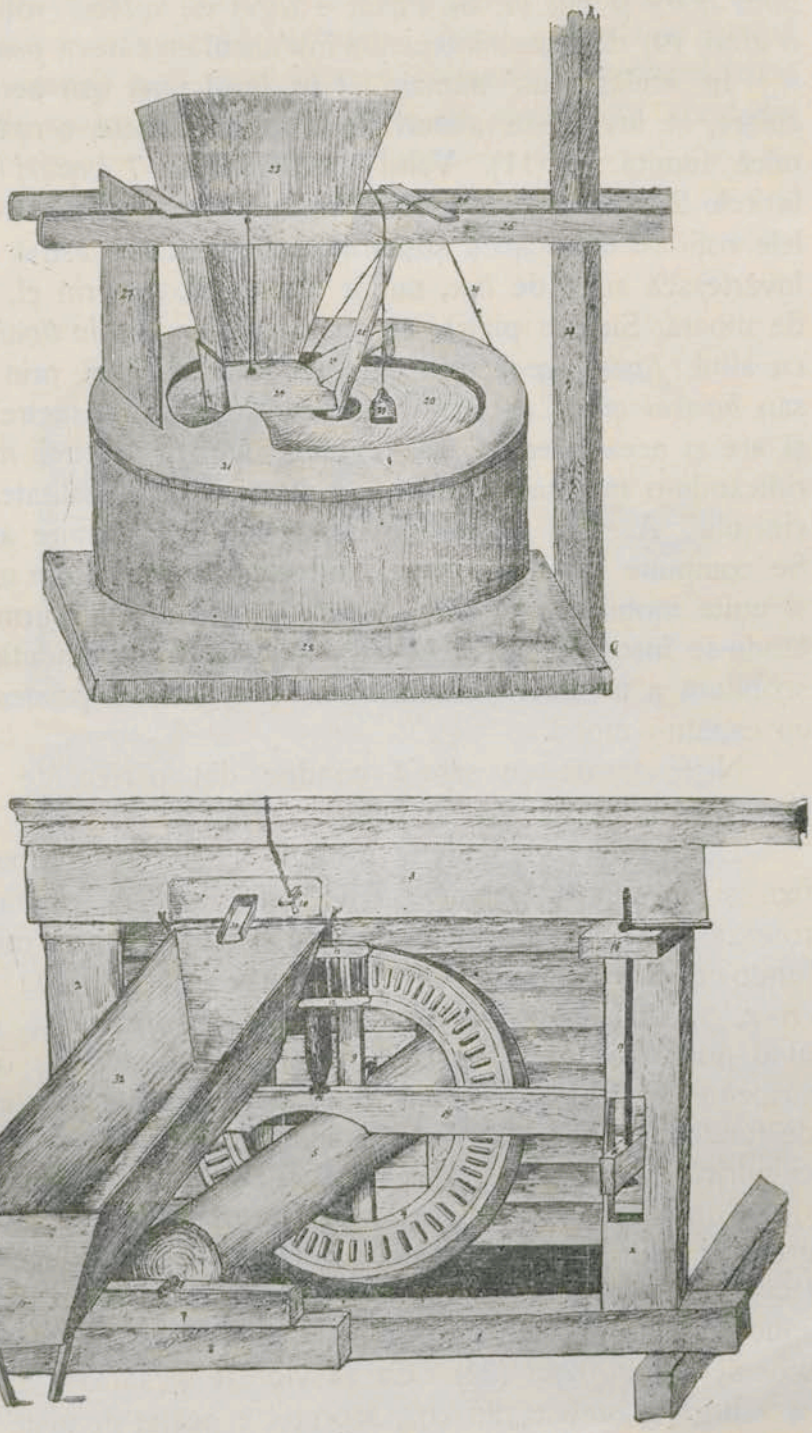

Moara.

tâiul mare şi mic (7, 8). Fusul e legat de *colacul* roţii prin o *cruce* (9) de lemn, înţepenită într'ânsul cu câteva *pene* (10).

În acelaş sens, numai cât în jurul unei osii perpendiculare, se învârteşte, alături de roata de măsele, o roată mai mică numită *val* (11). Valul e alcătuit din 7 *şuştori* înfipte în cele 2 *pristene* (12) (colacii rotiţei). În rotirea lor, măselele roţii se îmbucă cu şuştorile valului şi fac astfel să se învârtească sulul de fier, numit *fuşte* (13), iar prin el, piatra de moară. Sus, în piatră, cu un capăt, iar jos, în *tigaie* (14), cu altul, *fuştea* trece prin mijlocul valului, apoi prin *bucşe* sau *buricul morii* (o ţeavă înţepenită în ochiul pietrei fixe) şi are şi acea menire, să reguleze situaţia pietrei mobile, ridicându-o mai sus sau mai jos, dupăcum cere calitatea măcinişului. Această ridicare o mijloceşte o întocmire anume. Se compune din două grinzi, introduse prin una din ursoaie şi unite mobil cu ajutorul *şirofului* (17), acest din urmă putându-se înşurupà cu *cheia* (18). Pe grinda suspendată în o scobitură a ursoaiei şi numită *cal* (15) razimă *puntea* (19) cu capătu-i mobil.

Nişte trepte cu *strajă* conduc din partea de jos a morii în partea de sus, în *podul pietrilor.*

Dintre cele două pietre rotunde, una, cea inferioară, e fixă şi se numeşte *fundoaie.* Cealaltă, cea superioară (20), rotează şi spre acest scop fuştea, care trece prin mijlocul fundoaiei în cavitatea pietrii superioare, e înţepenită într'o *cruce,* ce-i îngropată în corpul acestei pietri. Fuştea, sprijinind piatra rotitoare tocmai în punctul de gravitate, o ţine suspendată şi poate regulà, după trebuinţă, poziţia ei faţă de fundoaie. Pietrile de moară sunt aşezate într'o mare cutie cilindrică, *veacă* (21), iar veaca e aşezată pe *călădane* (22).

Prin gaura din mijlocul pietri rotătoare se introduc grăunţele între pietri pentru a fi sfărâmate. Introducerea se face pe încetul şi în mod mehanic şi pentru acest scop e aplicat sub *coşul* (23) cu grăunţele un vas provăzut cu un scoculeţ — *scoreţul* (24). Ca să vibreze şi să facă astfel a să scurge grăunţele din coş, scoreţul e acăţat de nişte sforicele şi e scuturat de un lăţişor — (*tintirez*) (25) — care cu un

capăt, cel de jos, e întrodus în gaura pietrii rotătoare şi lăsat să se frece de marginile acesteia. Coşul e aşezat în spaţiul dintre *ursoaie* sau *scară* (26), iar aceasta e susţinută, de-o parte de *scaun* (27), de altă parte de *picior* (28), acest din urmă încheiat cu grinda de sub acoperiş.

Din fundul coşului se întinde în afară o sforicică, având acăţat, la o extremitate, *clopotul morii*, (29), iar la alta o scân-

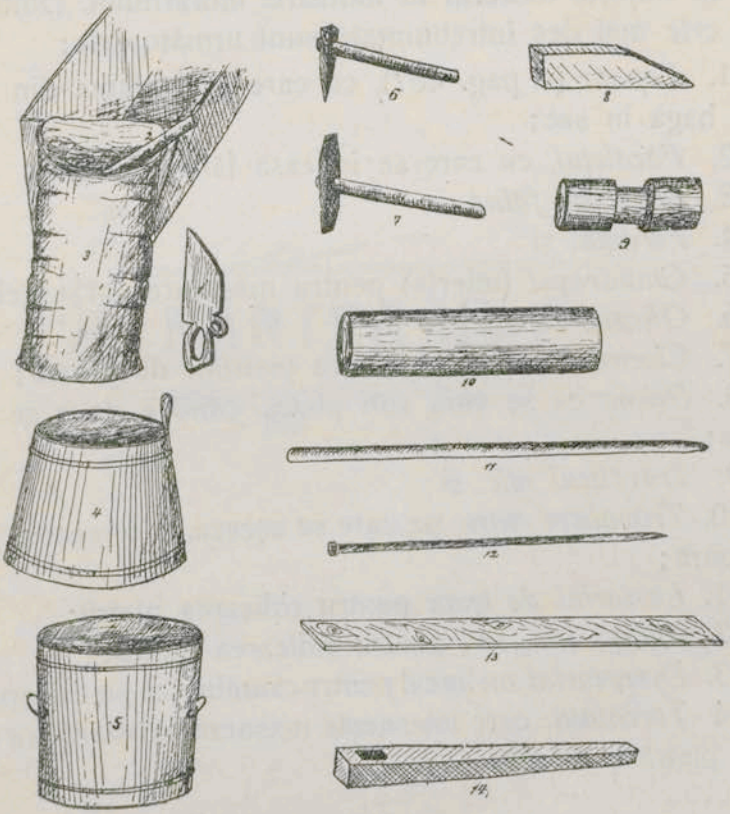

Recvizitele din moară.

durice bifurcată, numită *furca clopotului*. Cât timp mai sunt grăunţe în coş, furca clopotului stă apăsată pe fundul coşului, iar clopotul atârnă liber deasupra pietrii de moară. Încetând apăsarea, furca clopotului se ridică în sus, iar clopotul, atingând în cădere piatra, sună şi astfel dă de ştire morarului, că s'a isprăvit măcinişul.

Pentru a oprì grăunţele de a mai curge din scoreţ sau şi pentru a regulà cantitatea grăunţelor ce au să ajungă între pietri, serveşte *şiroful ce sloboade boanele* (30). De acest şirof e legată o aţă, care se isprăveşte tocmai la gura scoreţului şi e fixată acolo cu ajutorul unui căluş.

Făina, ieşind dintre pietri, curge pe *chiscoaie* (31) în *moldă* sau *troacă* (32).

Nu putem lăsà neamintite la acest loc recvizitele, de care se slujeşte morarul în industria morăritului. Dintre acestea, cele mai des întrebuinţate sunt următoarele:

1. *Lopata* (v. pag. 467), cu care se ia făina din troacă şi se bagă în sac;
2. *Făcăleţul*, cu care se îndeasă făina din sac;
3. *Sacul de făină;*
4. *Ferdăla*, şi
5. *Ciubăraşul* (mierţa) pentru măsurarea grăunţelor;
6. *Gheunoiul*, şi
7. *Ciocanul* pentru ferecarea pietrilor de moară;
8. *Peana* ce se vâră sub piatră când e de a se ridicà de jos;
9. *Trăvălicul mic*, şi
10. *Trăvălicul mare*, pe care se aşează, la ferecare, piatra de moară;
11. *Lăstariul de lemn* pentru ridicarea pietrii;
12. *Ranga (de fier)* pentru ridicarea pietrii;
13. *Dereptariul*, un lineal pentru examinarea pietrii ferecate;
14. *Ţărcălăul*, care înlesneşte măsurarea distanţelor egale dintre piatră şi veacă.

PARTEA III.

Ornamentica.

Arta decorativă în general.

Am auzit adese disputându-i-se Răşinăreanului adevăratul simţ artistic. Nu negăm, că românii din foarte multe ţinuturi le sunt superiori sub acest raport; pentru aceea însă, gustul şi simţul pentru artele frumoase, până la un anumit grad, nu le-au lipsit niciodată Răşinărenilor. Obiectele de artă, produse de mânile ţăranului în trecut şi prezent, ne înfăţişează o icoană destul de variată, de îndemânare tehnică şi producere de forme ornamentale. Deosebite dexterităţi tehnice şi artistice, cum sunt cioplitul, crestatul, pictatul, încondeiatul, ţăsutul ş. a., au fost dintru început deprinderi ţărăneşti, mărturii ale hărniciei şi iscusinţei ţăranului. Întocmai ca de construirea casei, a mobilelor, hainelor, uneltelor economice ş. a., tot aşà trebuià să se îngrijească singur, cu prea puţine excepţiuni, şi de împodobirea lor, întrucât îi trebuià şi se pricepeà.

Arta populară se învăţà mai numai în casă, trecând ca un fel de moştenire dela tată la fiiu şi dela mamă la fiică. Sporind însă în bunăstare şi cultură, ţăranul începù să apeleze tot mai mult la ajutorul meseriaşului, şi anume atât în ce priveşte clădirea casei cât şi împodobirea ei. In cele mai multe cazuri, meseriaşii aceştia nu erau de cei formaţi după rânduelile breslelor sau de cei orăşeneşti, ci mai tot numai ţărani, cari se distingeau prin o deosebită dexteritate câştigată prin deprindere. Măestria acestor meşteşugari îşi are rădăcinile adânc înfipte în arta populară şi în tradiţie. La

rezolvirea problemelor artistice ei consultă în primul rând gustul consătenilor lor şi chiar când se întâmplă de împrumută din comoara artei generale, proiecte şi motive, rar să ajungă la o imitaţie oarbă, şablonată a modelelor străine.

Cu toate că din operele ţărăneşti nu se degajează un spirit artistic care ne-ar înfăţişà o desvoltare superioară, cele mai multe din ele dovedesc totuş o cunoaştere deplină a mijloacelor armonizării. Pe lângă contrastele structurii, mărimii, formei, direcţiunii, măestrii populari se mai pricep foarte bine şi la alegerea colorilor. Ei ştiu să producă contraste potrivite în colori, fără să întrebuinţeze tonuri nuanţate sau colori intermediare, ştiu cum să învioreze feţe prea mohorîte, presărându-le cu pete de colori mai calde, mai decorative, sau încingându-le cu chenare de alte colori, şi mai ales femeile se pricep de minune, cum se potolesc colori prea strălucitoare sau cum se împreună colori de aceeaş adâncime prin linii demarcatoare, aplicate potrivit.

Cu mult mai anevoie — dacă nu cu neputinţă — e a se da un răspuns îndestulitor la întrebarea despre originea artei populare răşinărene. Putem susţineà însă cu hotărîre, că nu găsim un sistem de decoraţiune cu caracter propriu, cu totul diferit de alte sisteme. E lucru firesc, ca elementele de artă cari au venit de peste hotare, în deosebi însă dela naţiunile conlocuitoare, să se fi validitat în mare măsură în lumea de forme a localităţii. Inrâurirea aceasta însă a fost mai mult externă; de obiceiu arta locală nu se contopeşte cu aceste direcţiuni artistice străine. După cum am mai spus, răşinărenii, totdeauna subiectivi şi având oarecum un instinct sănătos în ce priveşte partea preţioasă a artei constructive şi decorative, n'au adoptat decât ceeace se potriveà cu tradiţia locală şi cu gustul lor propriu. Adevărat că spontaneităţii şi individualităţii încă li s'au oferit destule prilejuri de-a se afirmà; în colorit şi concepţie însă, ca şi în arondarea părţilor singuratice, şi aceste opere au imprimată pecetea localnică, rămânând, cel puţin în ce priveşte piesele bune din trecut, scutite de exagerări măestrite.

La obiectele lucrate în mod artistic se poate cunoaşte evoluţia istorică numai în măsură de tot mică. Cu toate acestea putem face şi în privinţa aceasta unele observaţiuni cât de cât corecte.

Obiectele cele mai vechi se prezintă ca din topor, putându-se cunoaşte urmele unor instrumente primitive; ornamentica, întrucât există, e mai mult geometrică. Aproape în toate ramurile activităţii artistice, cerinţele construcţiunii primează pe ale decoraţiunii. Corectitudinea desemnului şi ornamentul coloristic e foarte arareori scop aparte, căci ţăranul caută în primul rând o executare solidă a lucrului, un raport corect al masselor şi formelor şi o tratare corăspunzătoare a materialelor de construcţie.

Numai mai târziu covârşeşte tendinţa decorativă. Eşind din cercul obişnuit al formelor rudimentare geometrice, la generaţiunile veacurilor al 18-lea şi 19-lea, creşte mereu preocuparea pentru podoabe şi colori, aşà că ele cer în măsură tot mai mare motive din izvoare nouă: flori şi foi, reprezentări de oameni şi animale. Adevărat, că mai ales la ornamentica de flori se strecoară foarte des elemente nepotrivite şi străine, că tractarea părţilor singuratice e uneori de tot grosolană, că încercările de plastică decorativă, ce se fac unde şi unde, nu arată destulă abilitate. Cu toate aceste defecte însă trebue să admirăm însufleţirea ţăranului pentru frumos, desfătătoarea simfonie a colorilor şi formelor, înădirea sau pătrunderea plină de gust a florilor stilizate în mod primitiv cu simple forme geometrice şi reprezentaţiuni figurale. Lucrările cele mai frumoase, din cari vom da câteva figuri, aparţin perioadei acesteia.

Vedem însă, dejà în periodul acesta de înflorire, cum se afirmă un curent tot mai lămurit înspre o concepţie realistă, întru toate după natură, a motivelor. Măestri cu şcoală orăşenească, cari încearcă acest gen al picturii, renunţă chiar la ornamentele plane geometrice, sau le întrebuinţează numai întrucât e necesar pentru despărţire şi împreunare, mijlocire şi încadrare. Realismul de felul acesta n'a putut însă nimici tradiţia veche a stilizării.

Numai în timpul mai nou particularităţile ies tot mai mult la iveală. Formele multor mobile şi obiecte uzuale par a se îndepărtà din ce în ce de stilurile tradiţionale; tot mai mult se pierde, la cei de astăzi, simţul pentru proporţiuni potrivite, pentru curăţenia ornamentului şi vedem o pornire ce creşte mereu, de-a strălucì cu elemente de o bizarerie tehnică şi coloristică repudiabilă. De obiceiu e şi acì meseriaşul cu şcoală orăşenească cel care importă aceste motive exotice sau extravagante, ameninţând astfel în mod serios vechile tradiţii ornamentale. În deosebi trebue să deplângem împuţinarea foarte simţită a vechilor zugravi, cari pe lângă toată pregătirea lor defectuoasă lucrau fără nici un model şi cu mâna liberă, dar totodată cu o siguranţă perfectă, în spiritul artei populare. Ar fi o perdere grea, dacă nu s'ar găsì nimeni, care să continue a lucrà cu toată dragostea celor doi octogenari, Coman Cărvărăsan şi Marina Cruciat, (v. p. 316) şi a înaintaşilor lor din generaţia trecută.

Una din problemele principale ale prezentului e şi aceea de-a pune stavilă năvălirii influenţei străine şi a scăpà vechile forme artistice în tehnică, desemn şi coloare de o decădere totală. Căpeteniile comunale au datoria de-a influinţà, prin o instrucţie conştientă şi pe cale morală, asupra generaţiilor tinere, ca arta populară să fie promovată, dar aşà, ca felul ei caracteristic să fie păstrat şi să rămână scutit de nimicurile artificiale.

Problemei proprii, ce ne-am pus în capitolul acesta, credem a corăspunde mai bine prin o grupare după materialele, în cari arta populară îşi găseşte cea mai veritabilă expresiune, ş. a.: lemn, piatră, pământ galben, metal, piele, ouă şi materii textile. Toate acestea dau, unele mai mult, altele mai puţin, materialul capabil de prelucrare pentru variatele forme şi elemente decorative ale artei populare răşinărene.

Forme ornamentale în lemn.

Activitatea decorativă, desfăşurată de ţăran în lemn, se concentrează la casă. Abstracţie făcând de clădirile moderne

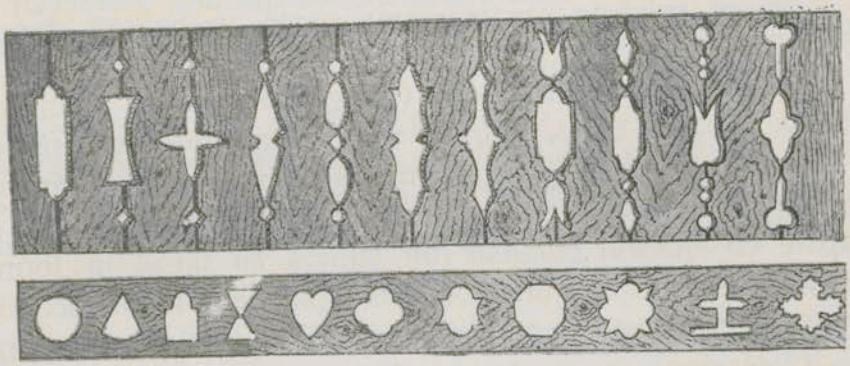

Scânduri crestate la privariu şi faţa podului.

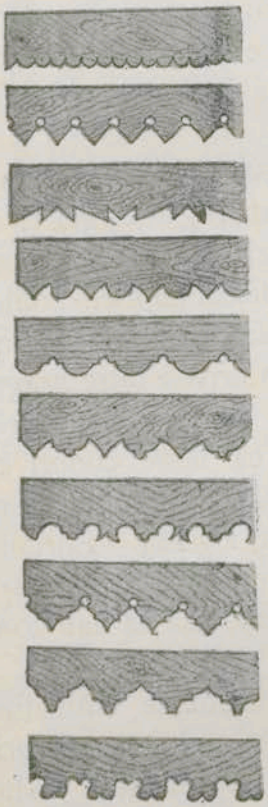

de piatră, exteriorul casei ţărăneşti, în general, nu caută efecte ornamentale. Ceeace se aşteaptă dela o casă e ca să fie simplă, solidă şi de o tehnică perfectă. Se întâmplă uneori, că în faţa de către stradă se face câte o firidă pentru a aşezà în ea vreo icoană sfântă, că fruntiţa are, pentru a lumină podul, o tăietură în formă de borcan, păhar, inimă, cruce ş. a. (vezi figura mijlocie); uneori jugul e la capete profilat în felul cornişei greceşti şi rastul are însemnate, pe lângă câteva crestături, numele proprietarului, anul clădirii şi alte inscripţii. Toate aceste decoraţiuni însă, adause numai ca ceva secundar, nu ştirbesc simplicitatea caracterului unei case dela munte. Putem afirmà, că în întreg Răşinariul nu se găseşte nici o singură

casă, al cărei frontispiciu să aibă vreo însemnătate decorativă. Decorarea proprie începe să joace un rol numai la privariu. Înainte însă de a trece la acesta, avem să ne ocupăm de poartă, principalul obiect supus împodobirii afară de casă.

În ce privește ornamentarea porții, trebue să facem deosebire între stâlpii porții și ușă.

Impodobirea fiecărui stâlp (v. fig. alăturată lit. *a*) începe cam la înălțime de $^1/_2$ metru deasupra pământului, iar așà numitul *brâu încrestat (f)* e alcătuit: din unul sau două rânduri de scobituri semicercuale, deschise în sus sau în jos și săpate cu ajutorul *ghinului* (un cuțitaș cu tăișul în forma unghiei dela deget); urmează două brazde rotunde, scobite tot cu ghinul pe două fețe piezișe, iar deasupra acestora, pe o față plană, două rânduri de crestături nu prea adânci în formă de ic, unele cu vârful în sus, celelalte cu el în jos, crestături cari sunt făcute cu *răzușul costișat* (cu tăișul așezat piezîș, dar drept și nu rotunzit).

Din sus și din jos de brâu se află *roata cu colți* (*e*). Ea e făcută cu *țărcălăul* și cu răzușul costișat. Se înțelege, că în seria de motive decorative nu poate lipsì crucea, fie că se pune la mijlocul pragului de deasupra, fie în mijlocul roților cu colți sau și deasupra lor. *Chingile* (*d*) tăiate în formă de aripi de fluture sunt așezate în niște scobituri potrivite între *pragul de sus* (*c*) și stâlpul porții. Ele sunt prinse cu cuie decorative de lemn, ale căror capete ies în față ca niște conuri cu dungi și sunt găurite la mijloc cu ghinul. Dealungul dungilor dela stâlpi se întind *crestăturile* în zig-zag. Pornind dela brâul încrestat sau dela roate, ele trec, fără considerare la încheieturi, și peste chingi și peste prag, așà că dau construcției întregi forma unei boltituri.

La unele din ușile mai vechi, fețele căptușite sunt țintuite cu multe cuie de fier, late în cap, cari, așezate rânduri, reprezintă deosebite mostre geometrice. La cele mai multe uși însă, pe cum sunt și cele ce le prezentăm aici, fața din afară e împărțită în câmpuri cu ajutorul unor stinghii și brâuri așezate în direcție verticală, orizontală sau

piezişă. Preferită e împărţirea în două câmpuri rectangulare. Câmpul de sus e înviorat de bucăţi de lemn în diferite forme: *solzii peştelui*, *ochiuri* (făcute cu *oglindarul*), *şalugatăre* ş. a. La unele uşi figura e astfel întocmită, încât se formează, prin laţi aşezaţi piezişi unul faţă de altul, patrate concentrice cari stau pe vârf, — aşà numita *frunza bradului* (*g*). În timpul mai nou se ivesc şi ornamente compuse din discuri cu raze şi evantaie, cari au un rol important ca contrast faţă de multele linii drepte şi feţe unghiulare. Cele două câmpuri, de sus şi de jos, sunt despărţite prin un părcan îngust, format dintr'un lăţişor şi din *coltişori*, (*h*) mici

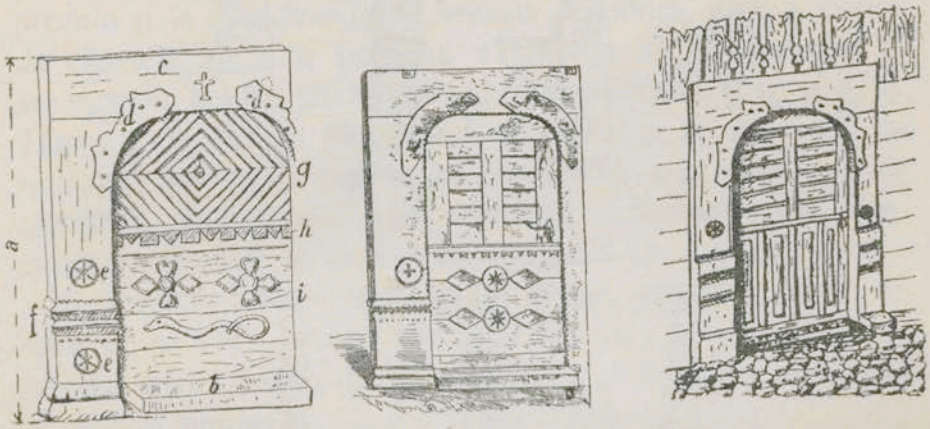

Portiţe.

bucăţi de scânduri pătrate, alternând cu altele triunghiulare. În câmpul de jos se lipesc pe suprafaţa goală bucăţi de scânduri dreptunghiulare, rotunde, în forma de inimă, de disc ş. a. Ici-colo, de sigur în legătură cu ideile despre suflet şi lumea cealaltă, dăm de şarpe (*i*), uneori şi de cocoş şi porumb, acesta ca simbol al nevinovăţiei, iar celalalt ca simbol al credinţei şi vegherii.

Trebue să mai amintim şi acoperişul ca un porumbar, care nu numai că are să scutească poarta de umezeală, dar trebue să servească şi pentru împodobire. El are o creastă din şise dinţate şi ferestrui tăiate în diferite forme.

Pentru a-i da porţii un aspect mai viu, se întrebuinţează uneori şi colori. De regulă întâlnim cele 3 colori,

albastru, roşu şi verde, cari alternează regulat în crestăturile stâlpilor dela poartă. Efectul colorilor însă — cel puţin la porţile nouă — nu e totdeauna ireproşabil, odată din cauza, că colorile cele mai vii sunt aşezate imediat unele lângă altele, apoi pentrucă se formează contraste aspre, foarte îndepărtate unul de altul, între feţele de tot albe ale lemnului şi colorile calde şi foarte intensive.

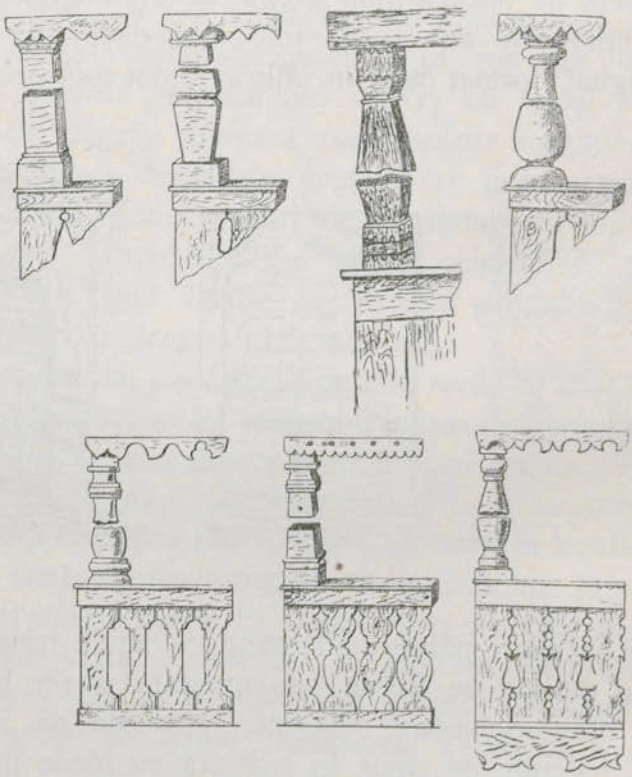

Detalii la privariu.

Un rol deosebit joacă, dupăcum am amintit dejà, ornamentul la privariu. Aici vin a fi consideraţi în primul rând stâlpişorii ce susţin grinzile cu acoperişul privariului. (vezi fig.)

Cea mai simplă formă o au stâlpii ciopliţi în 4 feţe şi în aceeaşi grosime de sus până jos. La aceştia grinzile razimă deadreptul pe fusul stâlpului. Ceva mai bine se înfă-

ţişează stâlpii cari n'au aceeaş grosime peste tot. Subţiindu-se spre partea superioară şi inferioară, aceştia prezintă, ceva mai jos de mijlocul fusului, o uşoară îngroşare în formă de inel sau de brâu dungat sau răsucit. De obiceiu baza şi capitelul sunt la fel, ori inelare ori pătrate, şi sunt, acestea din urmă, înviorate uneori pe margini cu scobituri făcute cu unghia. Stâlpii de formă cilindrică sau conică se fac cu *strunul*, iar cei în 4 feţe cu *cuţitoaia* şi cu *oblu*. Figurile ce reproducem dau o idee de varietăţile uneori mai rudimentare, alteori mai artistice, ale acestor părţi din privariu.

Afară de stâlpi, bărdaşul mai are prilej de a-şi arătà destoinicia în ale ornamentării la scândurile din *blencuială* precum şi la *scândura lată*. Această scândură, care e prinsă de capetele grinzilor podului, e lată ca de o şchioapă şi are muchea din jos tăiată în fel şi fel de *colţişori*. (Fig. p. 475). Tăieturile se fac cu *fierăstrăul cel îngust* şi se netezesc cu *raşpărul*, pe când găurile se sfredelesc, cele mai mici cu *spenţălul*, iar cele mai mari cu *tiütiül*. Scândurile dela blencuială se provăd pe amândouă marginile cu crestături pentru a da, împreună cu scândurile de alături, anumite figuri ritmice (v. p. 475). Aceste forme fierăstruite, în combinaţie cu formele eşite din strun ale stâlpilor, ne dau toate la un loc o singură impresie, plăcută şi armonică.

Cu mult mai împodobit decât exteriorul e interiorul casei cu mobilele sale. Printre acestea amintim la locul întâiu *lăzile*, *scaunele lungi*, *paturile*, *mesele şi obloanele de fereştri*. Mobilele acestea, având feţe mai mari, oferă cu deosebire zugravului sătesc cel mai bun prilej de a-şi arătà măestria.

La început, aceste mobile erau de tot simple, construite numai din scânduri groase de stejar şi erau lipsite de orice adaus artistic, sau apoi aveau o ornamentaţie alcătuită numai din simple combinaţiuni de linii. In locul acestor linii simple şi puternice încep să se aplice apoi forme mai libere, construite mai fin. Membrele se înmulţesc şi se înviorează cu arcuituri şi ornamentica de plante începe a se cultivà cu insistenţă tot mai mare. Se găsesc cele mai feliurite exem-

plare, începând cu florile făcute de ţărani pe feţele mobilelor într'o formă slilizată cât se poate de aspru şi terminând cu picturi ce reprezintă o valoare superioară.

O mulţime de exemplare din flora locală se întrebuinţează ca elemente decorative, fie că sunt împreunate într'un buchet, fie că cresc dintr'un coş, sau apoi ca plante acăţătoare, cari se împart în mod simetric în dreapta şi în stânga unui corp desemnat în mod fantastic la mijloc, sau în fine sunt distribuite peste suprafaţă fără nici o legătură, păstrându-şi fiecare individualitatea. O aplicare ornamentală aproape neţărmurită află trandafirul, simbolul frumseţii şi imaginea iubitei. Se mai întrebuinţează macul, sim-

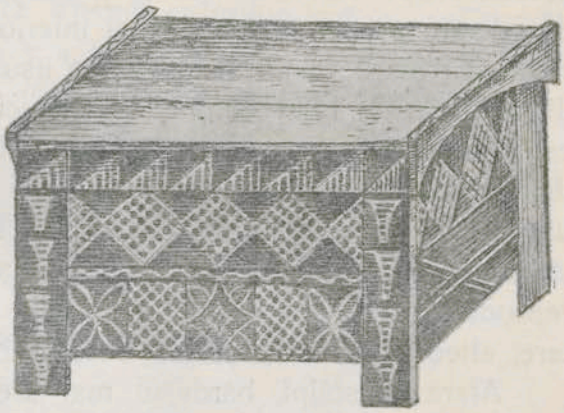

Fig. 1.

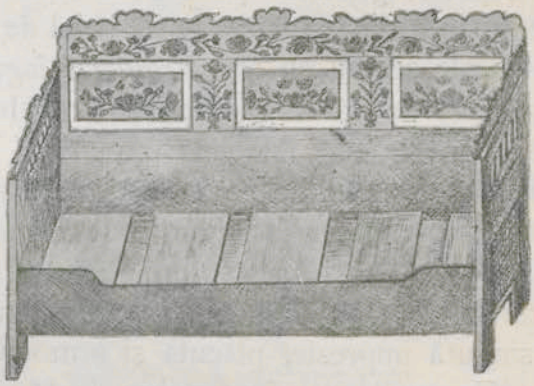

Fig. 2.

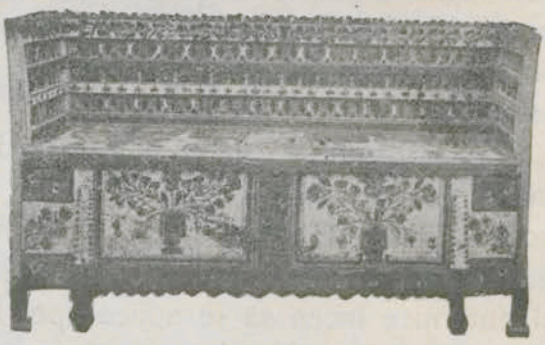

Fig. 3.

Fig. 1. **Laiţă de mălaiu.** Fig. 2. **Pat.** Fig. 3 **Lădoiu.**

ILIE CRUCIAT

Forme de flori (pe mobile).

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 1. *a)* păhar; *b)* tolopan sau coloparîu; *c)* schicu-grâului; *d)* pănuțe; *e)* tolopan; *f)* frunza stejeriului; *g)* tolopan; *h)* schicu-grâului; *i)* tolopan. **Fig. 2.** *a)* rădăcină; *b)* ștelușe; *c)* laba-găștii; *d)* floarea câmpului; *e)* ștelușe; *f)* tolopan. **Fig. 3.** *a)* guṣa-găinii; *b)* catiță; *c)* mac; *d)* schicu-grâului; *e)* ochiu-boului; *f)* creasta-găinii; *g)* catiță; *h)* coprină; *i)* chicături; *j)* volvură. **Fig. 4.** *a)* guṣa-găinii; *b)* mac; *c)* rochia-doámnii; *d)* volvură; *e)* ochiu-boului; *f)* catiță; *g)* chicături; *h)* mac-de-primăvară; *i)* tulupan; *j)* floare-domnească; *k)* măcuț; *l)* trandahir-de-grădină; *m)* trandahir-de-măceș. **Fig. 5.** *a)* păhar; *b)* floarea-Maică-Domnului; *c)* coada-șorecelului; *d)* ruje-domnească; *e)* schic; *f)* feregă; *g)* (v)iorea; *h)* ochii-șerpelui; *i)* gura-lupului; *j)* floarea-Maică-Domnului.

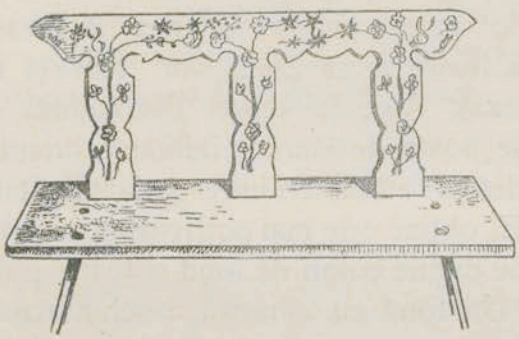

Fig. 1.

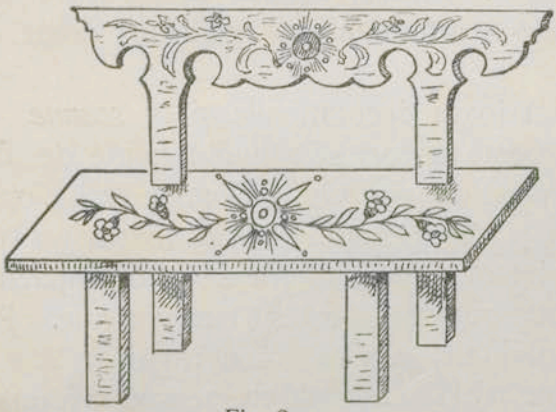

Fig. 2.

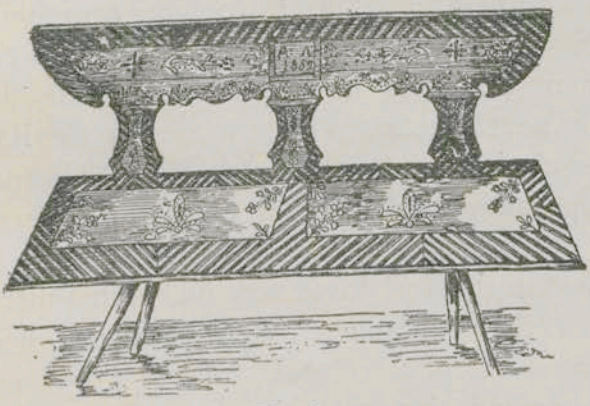

Fig. 3.

Fig. 1—3. **Scaune lungi.**

bolul nopţii şi al ispitei, gheorghina, para focului, cicoarea, simbolul nădejdii, crinul, al nevinovăţiei, clopoţelele, icoanele suferinţei, isma posomorîtă, coprina, floarea-domnească, creasta-găinii, guşa-găinii, rochia-doamnii, volbura, catiţa, ochiuboului, spicu-grâului, ruja-domnească, picăturile ş. a. Din când în când — de sigur ca rezultat al unui cerc străin de idei — se întrebuinţează pentru scopuri decorative şi tulipanul, ochiul şarpelui ş. a.

Înfăţişate singure, poate că unele forme de flori displac ochiului, pe când împreunate cu altele într'o singură icoană se confundă în armonia generală. Efectul acesta nu e conturbat nici în cazul când măestrul, cu gustul lui de

ţăran, lasă să alterneze pe o creangă tot felul de forme de flori. Tot aşà de puţin sufere estetica ţărănească, când aceeaş foae sau floare arată 2—3 sau chiar şi mai multe colori (vezi anexa). Aici, la aceste decoraţiuni policrome, se vede cât se poate de lămurit influenţa orientală. Lucrurile acestea dovedesc de altminteri întreaga familiaritate a pictorului cu colorile. El obţine cele mai potrivite efecte, întrebuinţând cât se poate de puţine colori de fond şi foarte puţine sau nici o nuansare. Un fond cu albastru deschis, roşu şi verde deschis, verde închis cu roşu, verde deschis şi albastru închis; între acestea aur, argint, alb şi negru, cari se potrivesc cu toate colorile. Fondul deschis de tot nu e iubit şi cu aceeaş economie se întrebuinţează galbenul drept coloare de fond.

Un rol important joacă decoraţiunile şi la *scaune.* La acestea putem recunoaşte uneori şi anumite trepte de desvoltare istorică. La piesele mai vechi, picioarele erau cioplite din topor, scândura şi răzămătoarea aveau foarte rar crestături şi şi mai rar pictură. Liniile erau trase cu o simplicitate elementară, colorile se puneau la fel şi fără variaţie. Proporţie potrivită şi soliditate, iată ce erà normativ.

Exemplele date pe tabela alăturată, cu speteaza în formă de inimă ori cu arcuituri fantastice, arată îndemnuri artistice din timpul mai nou. Sunt motive din o cultură, care a pătruns către sfârşitul secolului al 18-lea în locuinţa ţăranului. Cu toată profilarea capricioasă, lipsită de simetrie, şi cu toată prefacerea liniilor drepte în încârligături şi forme de scoici, trebuie să li se recunoască acestor lucrări ale Barocului o anumită regularitate şi desvoltare ritmică: măiestrul face să alterneze aproape regulat liniile convexe cu cele concave.

Ornamentele pictate de flori joacă aici un rol mai mare ca la formele mai vechi de scaune. Aşezate uneori deadreptul pe lemn sau pe fondul colorat, foile şi florile răsărite din curpeni pătrund chiar şi în încolăciturile eliptice şi parabolice ale profilului, acoperind adeseori şi scândura pentru şezut. Pe lângă îndemânarea în tragerea liniilor, cu-

noscătorul apreţiază în lucrările acestea şi combinaţia plăcută a colorilor întrebuinţate la aceste feţe. Colorile, de origine vegetală, sunt suculente, pline şi fac, ca mobilele vechi să se distingă mult faţă de cele nouă.

Scaune.

Pagubă, că în ziua de astăzi dăm de prea multe scaune, cari sunt cumpărate gata din piaţa de mobile — nişte fabricate debile din lemn de brad, lipsite de orice expresivitate.

Lemnul acesta moale nu e aşà de potrivit pentru linii mai mobile, cum e cel de fag, stejar etc., de aceea ornamentul suprafeţelor trebuie să înlocuească vechile forme frumoase ale scaunelor. Feţele sunt înbâcsite de colori pe un fond alb strălucitor. Liniile sunt numai arareori curate, iar colorile, din seamă afară groase şi uleioase, se aplică pe toate membrele: *spete*, *primble*, *crace*, *şezut* şi *picioare*. Formele acestea ornamentale, aplicate de multeori fără nici o socoteală, produc un efect deadreptul torturător din cauza colorilor lor pline de foc şi foarte disonante. Scaunele de astăzi, când nu sunt supuse unei astfel de acţiuni decorative, sunt văpsite, ca şi lăzile moderne, numai cu *mătăuzul de umbrit*, dându-li-se coloarea lemnului de nuc sau de stejar.

Unele din cele mai frumoase mobile sunt *cuierele*. Prezentând suprafeţe mai mici pentru ornamente pictate, formele împodobitoare sunt făcute mai ales cu ferestrăul cel mic.

Cele mai vechi cuiere, cari se mai găsesc, sunt compuse din o singură scândură, n'au nici un membru adaus

Cuier.

sau lipit şi podoaba lor e o ornamentare curat liniară de rânduri unduloase de linii frânte, crestate anume (în exemplarul ce înfăţişăm încă şi un fel de brâu răsucit). In cursul vremii, forma aceasta veche fù desvoltată mai mult, adăugându-i-se *părcanul cununii*, eşit puţin în afară. *Toiagul* şi *colţişorii*, părţi constitutive ornamentale ale cununii, cari sunt cioplite cu cuţitul din lemn moale fiind apoi potrivite în osia longitudinală a cuierului, se compun din beţişoare sau din mici bucăţi lipite de scândură. Mai e apoi ornamentată *învălitoarea* cu *primblele* şi *picioarele* fixate pe *poliţa* cuierului (v. anexa).

În lucrările acestea ale timpului mai nou, podoabele de flori joacă un rol destul de însemnat. De expuneri icono-

a

b

c

a) și *b*) **Cuier**; *c*) **Armăroaie.**

grafice însă sau de extravaganţe dăm arareori sau de fel. Ornamentele de flori le găsim mai ales pe fondul de un verde sau vânăt închis al *scândurii late* (faţa). Roşul domineză hotărît peste celelalte colori. Cu tot ductul vioiu al liniilor, cu toate că sunt puse alături colori de tot vii, pentru a produce efect mare, tonurile învecinate, deşi contrastează, se contopesc, fiind aşezate potrivit şi distribuite pe feţe foarte mici. Măestrii ştiu să se folosească, în scopul acesta, şi de vărgi despărţitoare şi de alte membre intervenţionale.

Blidarele au a-şi mulţumi frumseţea lor în rândul prim formelor constructive, nu sunt lipsite însă nici de ornamente florale. Podoabele aplicate, cu cari se termină partea de sus,

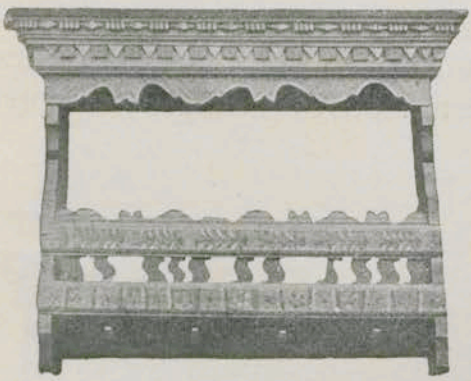

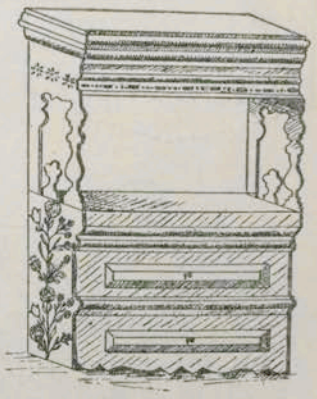

Blidare

sunt de obiceiu la fel cu cele dela cuiere. Bucăţelele triunghiulare de lemn, întrerupte de mici scândurele în patru colţuri, — *colţişorii*, se prezintă foarte bine cu micile lor feţe punctate în mod variat, tot aşà şi membrele de tot mici ale *toiagului*, cari sunt când roşii, când verzi, şi în urmă *scândura crestată* şi *ţincuşele* în formă de cruci arcuite ori de scândurele ce se încrucişează oblic şi sunt aşezate printre *primble*. Aşà e cel puţin regula, pentrucă sunt blidare, ca cel din figura a doua, cari n'au nici una din aceste părţi decorative.

Un interes deosebit deşteaptă *cornurarele*, mici dulăpioare aşezate în unghiul odăii, pentrucă la acestea joacă adeseori

un rol însemnat, pe lângă ornamentica naturalistică şi geometrică, şi cea figurală. Motivul, pe care-l întâlnim mai des e S-ta Maria în braţe cu pruncul Iisus, capul de cheruvim, apoi figurile predilecte ale artei religioase bizantine, figuri ţapene şi fără vieaţă, lipsite foarte adeseori de orice proporţie unele faţă de altele şi faţă de întreg. Unele din cele mai bune exemple de astfel de mobile ni-le dau figurile ce înfăţişăm, cari aparţin unei culturi mai mature şi, foarte probabil, sunt imitaţiuni după modele bisericeşti.

Pălătariul e împărţit de regulă în mai multe paralelograme colorate, fiind fiecare lucrat pentru sine, dar aşă, ca părţile singuratice să fie aşezate în poziţie simetrică. Şi la acestea găsim motivele naturalistice împre-

Cornurare.

unate cu reprezentări figurale, multe au şi inscripţii sau embleme (v. anexa); unii măiestri aplică, în felul renaşterii, părţile constructive arhitectonice ca părţi constitutive ornamentale ale întregului desemn. Uneori, când eră bine

a

b

c

a) Pălătariu; *b*) Scaun lung; *c*) Stâlp de poartă.

dispus, măiestrul din deceniile de mai de mult se ridică până la compoziţiuni, în care respiră ceva din rafineria operelor orăşeneşti, d. e. peisagii şi tot felul de portrete. Unele din aceste elemente decorative, în special cele din figura păletarului de pe p. 118, au şi importanţă istorică, pentrucă ne arată vechiul port de sărbătoare al Răşinărenilor, port care astăzi nu mai există.

La locul acesta trebuie să ne mai ocupăm de câteva mobile de casă, din cari curentul modern şi pretenţiunile

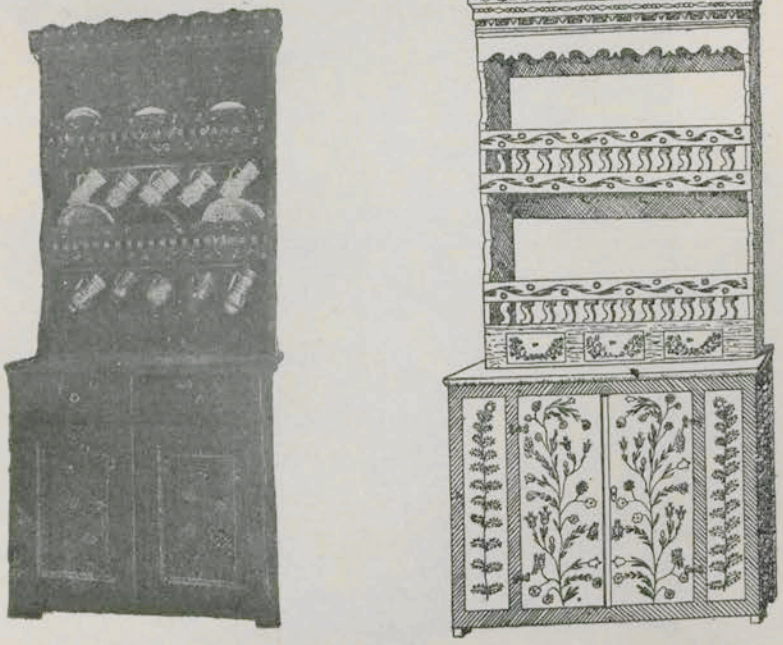

Armăroaie.

urcate ale luxului au făcut nişte lucrări mari şi bogate de tâmplărit. Abstracţie făcând de cea mai simplă formă a *armăroaiei,* compusă din o singură tablă decorată (v. anexa), armăroaiele mai nouă, compuse din mai multe bucăţi, sunt în privinţa construcţiei lor fundamentale imitaţiuni după modele orăşeneşti; cu toate acestea găsim la ele, neluând în seamă pe cele degenerate, aceleaşi adausuri decorative, aceleaşi semne caracteristice, arătate până acì la ornamentica mobilelor (v. figurile de mai sus).

Caracterul orăşenesc iese cu mult mai hotărît la iveală la *coastănele* (scrinuri) cu două aripi, cari se ivesc în timpul mai nou, ici-colea, în locuinţa ţăranului. Ele sunt de altminteri tot aşà de puţin estetice, în formă şi construcţie, ca şi cele dela oraşe. Ţăranul caută însă să le potrivească pe cât se poate cu restul mobilierului, provăzându-le cu elementele decorative moştenite din bătrâni. Figura alăturată e o

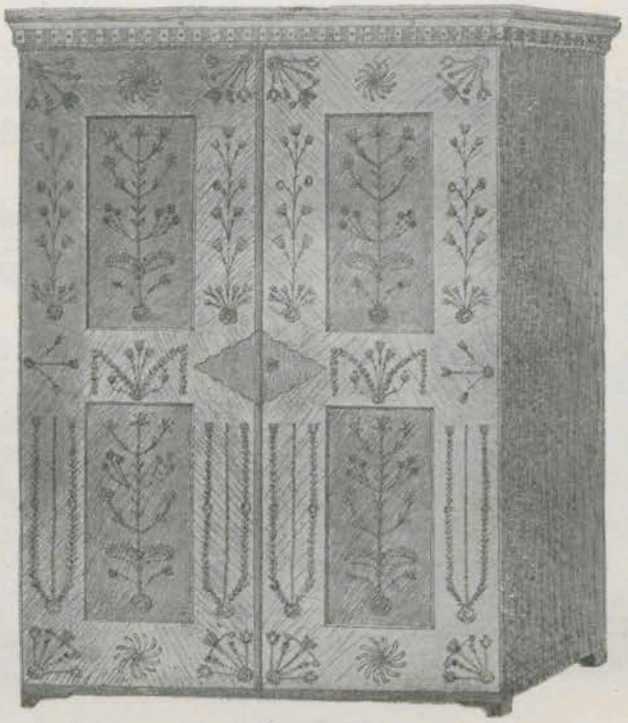

Coastăn.

pildă cât se poate de viie pentru a arătà, cum obişnueşte a se încetăţeni surogatul dela oraş în casa ţărănească.[1]

Nu va fi, cred, superfluu să amintesc, că plăcerea de forme şi ornamente a Răşinăreanului nu se manifestă numai la mobilele amintite până acum. El crestează şi pictează adeseori şi obiecte mai mici din interiorul casei, cum sunt

[1] Scrinul, când a fost adus din piaţa Sibiiului, aveà feţele goale şi fără nici o ornamentaţie şi numai mai târziu, dupăce a ajuns pe mâna zugravului sătesc, a căpătat înfăţişarea din figura de mai sus.

Fig. 1.

Fig. 2.

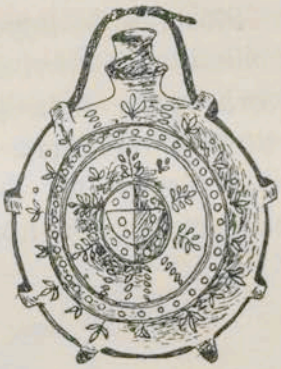

Fig. 3.

Fig. 4.

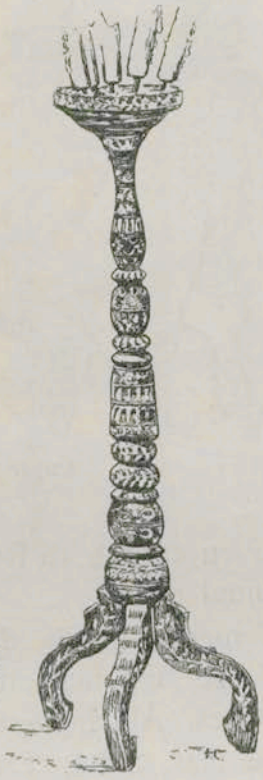

Fig. 5.

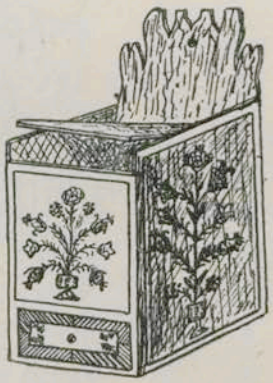

Fig. 6.

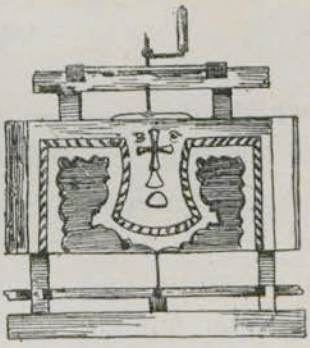

Fig. 7.

cadrele dela icoane, ploştile (fig. 1—3) sărăriţele (fig. 6), sfeşnicele (fig. 4—5), cuţitele, lingurile (v. fig. de mai jos),[1] ş. a.

Plăcerea de împodobire nu se mărgineşte însă numai la mobilierul din interiorul casei. Încă cu mult înainte de a-şi decorà masa, lada şi scaunul, începuse ţăranul a crestà uneltele întrebuinţate afară de casă: codăriştea biciului, jugul boilor, râşniţa (fig. 7), răsboiul ş. a. Am da însă o întindere prea mare lucrării noastre, dacă am înşirà aici toate orna-

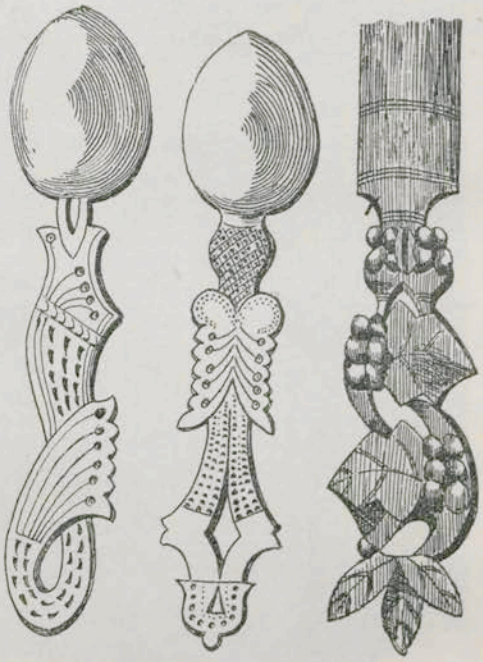

Linguri. Cuţit.

mentele de tâmplărit făcute cu cuţitul, cu ferestrăul cel mic, cu sfredelul, cu răzuşul, ghinul etc.

O atenţiune deosebită merită furcile de tors. Făcute din lemnul cel mai tare, ele se ung mai întâiu cu unt, ca să nu crepe, apoi se încrestează. Ajutându-se cu mijloacele cele mai simple — în cele mai multe cazuri un briceag

[1] Observăm despre acestea din urmă, că deşi lucrate în localitate, din cauza caracterului lor exotic nu prea pot fi luate drept artă specific ţărănească.

vechiu cu vârful rupt — taie sau înţapă păcurarul ornamente liniare, pe cât de complicate, pe atât de frumoase, în beţe rotunde sau dungate de corn sau de frasin. Combinaţiuni de linii, cari se despart sau se împreună, rotunde sau în colţuri, apoi motive iscodite în cursul lucrării — *ogaşe, vărgi, coltişori, piepteni, cruci, ochiuri, roate* — sunt împreunate pentru a

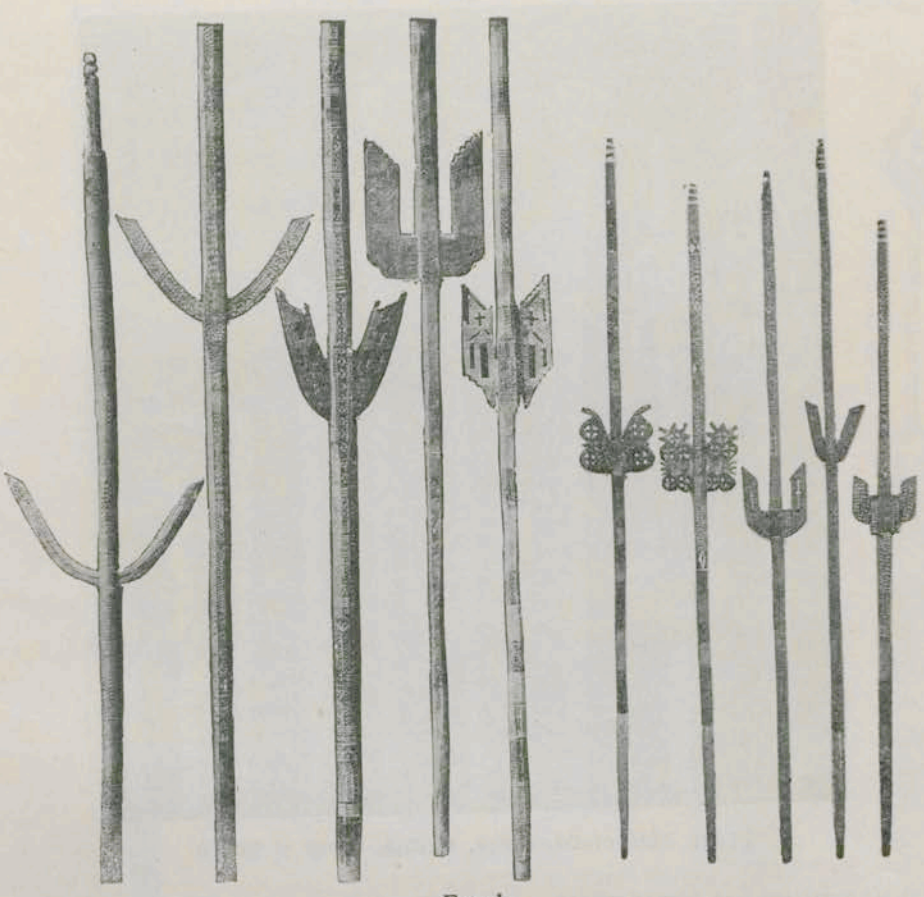

Furci.

ne da o varietate uimitoare de forme. La unele din aceste lucruri, motivele sunt risipite în mod absolut neregulat peste suprafaţa obiectului, sunt şi puţin estetice şi neajutorite, aşà că putem presupune că sunt lucrate de începători sau diletanţi mai puţin îndemânatici. La altele însă, aptitudinea artistică a diletantului respectiv iese mai bine la iveală. Ductul liniilor

e mai fin, ornamentele filigrane se împreună cu o simetrie severă în forme unitare sau se înşiră în împărţiri de un ritm curat pe feţele obiectului. Pe lângă acestea şi părţile dela mijloc, *coarnele*, menite să sprijinească caerul, sunt lucrate mai gingaş. Feţele acestor coarne, mai totdeauna late, sunt împodobite de amândouă laturile, şi anume vedem aici re-

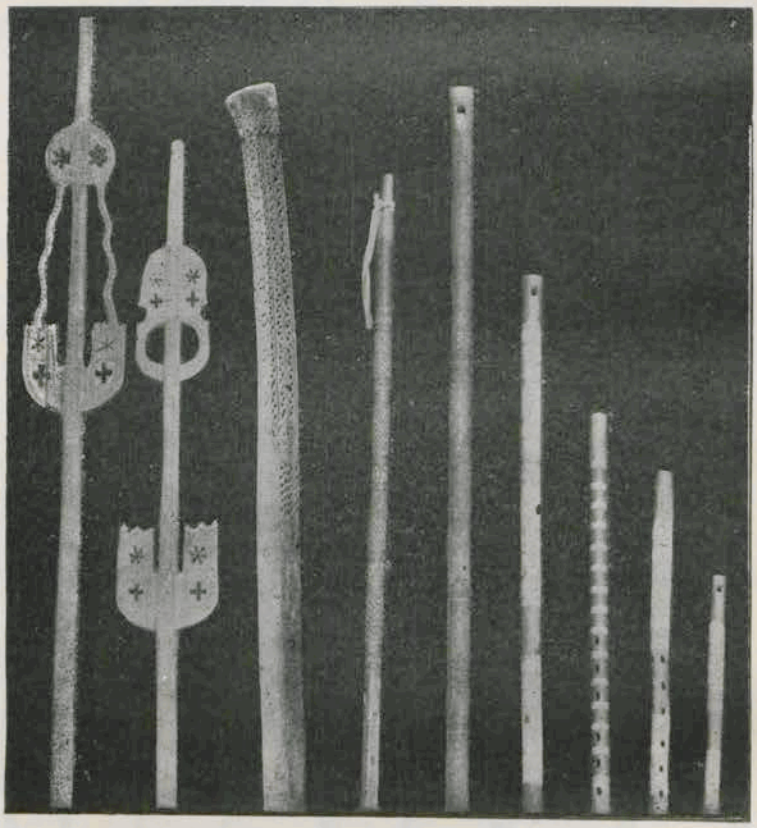

Furci, bâtă ciobănească, undiţă, caval şi fluere.

petându-se, ca ornamente crestate, crucea, steaua şi roseta (roata) în derivaţiuni nenumărate.

Furcile şi undiţele sunt uneori şi afumate sau vopsite. Colorile roşii, galbene, verzi şi albastre, puse alături, nu prea produc totdeauna un efect de finețe. Mai frumoase sunt bucăţile vopsite verde cu putregaiu de brad sau în coloare mierie cu boabe de boz. De regulă, colorile nu sunt aplicate în figurile crestate, ci mai adesea pe feţele rămase

ILIE CRUCIAT

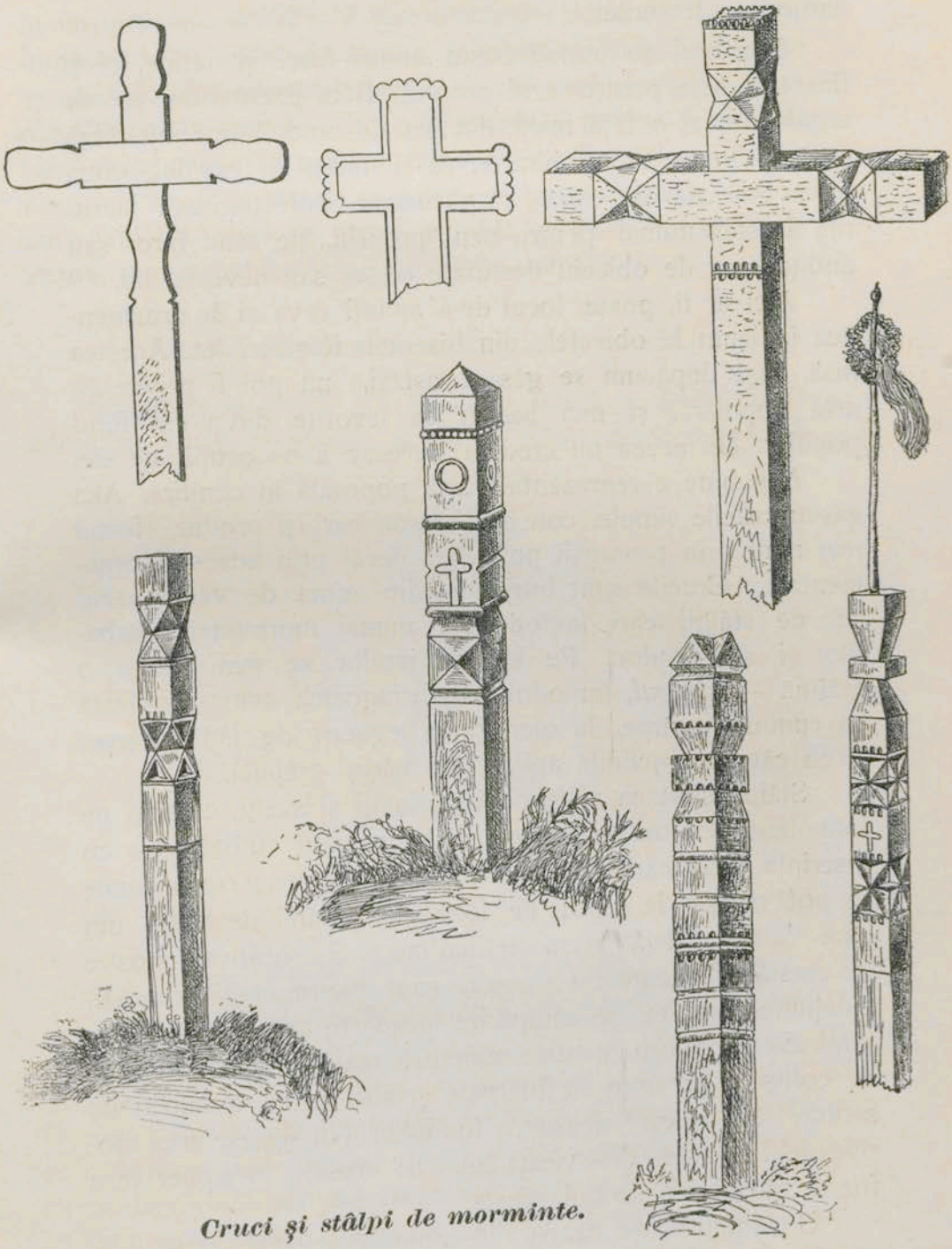

Cruci şi stâlpi de morminte.

libere ale beţelor; în cazul acesta figurile păstrează coloarea naturală a lemnului.

Ciobanul nu împodobeşte numai furci şi undiţe, ci şi fluere şi beţe pentru uzul propriu. Bâta păcurarului are de regulă numai o faţă mică, din jos de bold, împodobită, aşà că în privinţa împodobirii e, ca şi fluerul şi cavalul, după furci. Aceasta din cauza, că păcurarul confecţionează lucrurile acestea numai pentru uzul propriu, pe când furca sau undiţa sunt de obiceiu destinate alesei sau nevestei lui.

Aici ar fi, poate, locul de-a amintì ceva şi de ornamentica în lemn la obiectele din bisericile Răşinariului. Acestea însă, aşà dupăcum se găsesc astăzi, nu pot fi privite ca artă populară, şi nici barăm ca izvorîte din vreun fond popular. De aceea nu credem necesar a ne ocupà de ele.

Mai bine e reprezentată arta poporală în cimitire. Aici găsim crucile simple, construite uşor, cari îşi produc efectul mai mult prin proporţii potrivite, decât prin adausuri ornamentale. Crucile sunt întrecute din punct de vedere artistic de stâlpii cari împodobesc numai mormintele bărbaţilor şi ale junilor. Pe stâlpul junilor se mai află şi o prăjină — *steagul*, împodobit de dragostea celor în vieaţă cu cununi şi cârpe, la oieri şi cu legături de lână, uneori şi cu câte o cruciuliţă aplicată în vârful prăjinei.

Stâlpii sunt ca nişte obelişti, înalţi şi svelţi, crestaţi pe toate laturile şi numai arareori sunt provăzuţi cu dată sau cu inscripţii. Cele mai multe elemente constructive şi ornamentale se pot reduce la cercul de forme al stilului de lemn, din care s'a arătat dejà partea cea mai mare. Singuraticele mostre de crestături, făcute fin şi uşor, sunt distribuite, într'o articulaţiune nimerită, pe câmpurile incadrate de brâuri sau cununi. Elemente ornamentale principale mai sunt cruci, părcane de colţişori, şireaguri de mărgele şi alte forme ornamentale scobite sau ridicate deasupra fondului. Nu lipsesc nici motive de flori sau din vieaţa zilnică; acestea se aplică însă foarte rar pentru scopul acesta.

Un anumit aier de paradă capătă crucile şi stâlpii prin vopsirea lor cu colori puternice, care însă, în loc de a le ridicà valoarea, strică dispoziţia plină de evlavie a privitorului.

Monumentele acestea, din cari prezentăm câteva exemple în ilustraţiunile noastre, îi dau cimitirului un farmec propriu. Împodobit cu astfel de icoane prietinoase, cimitirul nu ne apare ca localul fioros al morţii, ci mai curând ca o grădină plină cu florile iubirii veşnice şi adânci a ţăranului către ai săi, iubire exprimată atât de minunat prin formele frumoase ale artei. Pagubă numai, că astăzi se întrebuinţează tot mai mult table şi cruci de piatră cioplită şi de marmoră, provăzute munificent cu inscripţii aurite, banale.

Forme ornamentale în piatră şi zid.

Sculptura în piatră n'a fost nici odată în gustul Răşinărenilor, poate şi pentru aceea că piatra de munte a Răşinariului nu e prea potrivită pentru a-i da forme mai fine, mai libere. Foarte arareori găsim obiecte de piatră sau pietri de mormânt cioplite de ţăran în mod artistic; dar şi în cazul acesta isprava făcută e de puţină valoare. Pietrile de morminte cu inscripţii pe feţele lor aspre sau netezite,

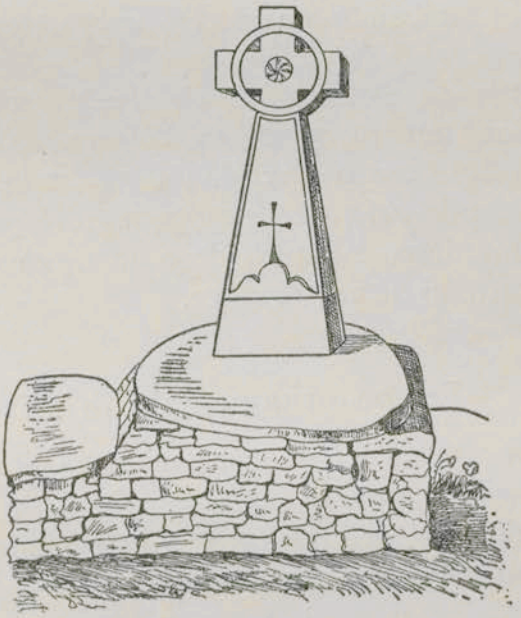

Masa săracilor.

apoi crucile de piatră la colţurile de strade, la încrucişări şi la miezuinele de hotar sunt mai toate dela oraş, aşà că putem renunţà de-a ne ocupà de ele aici.

Până de curând, prin veacul al 19-lea, şi casele de piatră erau ceva rar, aşà că ţăranului îi lipsià ocaziunea de a să deprinde cu ornamentica zidului. Abaterea dela forma locală a casei de bârne devine uz numai în timpul mai nou. Zidarii încearcă tot mai mult forme din arta superioară, imitând părţi arhitectonice obişnuite la clădirile orăşeneşti. Păreţii de tot simpli şi fără podoabe ai vechei case de lemn sunt înlocuiţi uneori cu fasade bogate în stil baroc. Pietri pătrate la colţuri, feţe împărţite în multe părţi, reliefate sau fasetate, părcane şi câmpuri de frontispiciu sculptate, şambrane late, vopsite, construcţiuni de arcuri şi boltituri şi alte forme arhitectonice împrumutate formează o bogăţie ornamentală cu totul străină de păreţii simpli, serioşi ai caselor de bârne.

La casele de felul acela se obicinueşte foarte mult vopsitul păreţilor, sau cu o singură coloare, sau în mai multe colori. Nu lipsesc nici inscripţiile; ele se pun, cu abatere dela clădirile poporale, pe frontispiciu, din jos de părcanul principal. Inscripţia e foarte adese un produs al picturei şi numai în parte şi al artei grafice.

Forme ornamentale în lut.

Formele ceramicei, de care ne ocupăm acum, merită atenţiune ca ceva propriu numai întrucât se potrivesc, în cadrul întregului, cu ceealaltă ornamentare a casei. Alipirea intimă a ceramicului de simţul estetic popular, conformarea lui cu gustul cumpărătorului şi cu tradiţia locală, dă operelor sale valoarea pe care voim să o considerăm aici.

În icoana pestriţă a vaselor uzuale şi de decor, precum şi a altor obiecte de lut, orientarea e foarte grea, pentrucă începând cu ceştile cele mai mici şi terminând cu vasele mari în formă de cazane şi amfore, găsim numeroase forme de vase: smălţuite şi nesmălţuite, cu sau fără membre distincte,

drepte sau curbate, cu gura largă sau îngustă, cu buzele drepte sau profilate în afară, cu gâtul înalt sau scurt, cilindric sau în formă de pâlnie, cu trunchiul folticos sau curcubetos, cu una sau mai multe toarte ş. a. m. d. Abstracţie făcând de variabilitatea nemărginită a formelor, cari îşi au originea în Transilvania, se găsesc şi de acelea, cari au ajuns, în urma legăturilor vii comerciale ale Răşinărenilor cu străinătatea, de aici la Răşinariu. Locul de origine al acestora şi alte puncte de mânecare în judecarea lor sunt însă greu de aflat. În împrejurările acestea cu anevoe se va puteà da o icoană complectă a tuturor produselor de ceramică. Pro-

Vase de lut.

blema ce avem să rezolvăm se reduce deci la alegerea unora din tipurile principale ale ceramicei, asupra cărora ne vom face observările noastre.

Produsele de lut, cari reprezintă numai obiecte uzuale, şi anume tocmai cele mai mari dintre ele, sunt lipsite de multeori de orice ornamentaţie. Dacă şi au vreo decoraţiune, aceasta se compune numai din mostre liniare, geometrice. Astfel dăm de linii piezişe, unde plane, înalte sau rostogolite, brazde, spirale, şiruri unghiulare, cari încep de regulă în partea de jos şi se termină în partea de sus a gâtului.

O relevare deosebită merită oalele de lapte şi ceştile, cari au decoraţiuni ceva mai bogate. Rolul conducător îl au şi la acestea formaţiunile lineare. Dăm însă şi de flori bogate, fantastice, de regulă într'o alternare plăcută, uneori însă aruncate sălbatic unele printre altele. La unele oale, mostra e astfel întocmită, că între vărgi delimitătoare se aşează buchete de flori, culcate deacurmezişul foalelui.

Ceva mai cu deamăruntul trebuie să ne ocupăm de urcioare, cari sunt mai mult obiecte de podoabă decât de întrebuinţare zilnică. Din massa produselor de felul acesta, câteva tipuri se pot separà ca fiind cu totul populare.

Urcioarele folticoase şi cu gura largă, a căror ornamentare se reduce la sisteme de linii drepte, pot fi socotite printre cele mai vechi produse ceramice. Pe o treaptă ceva mai înaltă, din punct de vedere tehnic şi artistic, stau acele urcioare de provenienţă românească şi săcuească, cari au pe un fond alburiu ornamente de coloare albastră, mai rar de altă coloare. Aici vedem întrebuinţându-se spirale, linii undulătoare, palmete, rosete şi alte flori fantastice în gustul oriental, aplicate mai ales pe corpul vasului.

Urcioarele şi canele de vin, ce se văd în ilustraţia noastră în rândul de sus şi cari probabil sunt de provenienţă dela Saschiz şi Draos, încă au ornamente albastre, pictate pe fond alb şi arse apoi pe vas în cuptoare. Pictura e rudimentară şi se compune din motive foarte simple, geometrice şi florale; între acestea preponderează tulipanul stilizat. Cadrele decoraţiunii le formează, de cele mai multeori, mostra tablei de şah.

Ca un soiu deosebit trebuie să considerăm vasele *sgraffiati*, (în rândul al 2-lea, figura a doua din stânga, apoi prima şi a patra din dreapta) cari s'au ivit pe piaţă în cantităţi mai mari pe la începutul secolului al 19-lea. Locul de origine al celor arătate în ilustraţiune e Saschizul, în timpul mai nou şi Agnita. Acestea sunt cu totul deosebite de alte produse ceramice. Peste lutul cel alb se puneà o pătură mai groasă de smalţ albastru de cobalt, în care se produceau ornamentele sgăriind smalţul până la fund, aşà că desemnul

întreg — în figurile noastre elemente geometrice împreunate cu motivul floarei de tulipan — apare alb frumos.

Un tip de tot specific ne prezintă urcioarele numite de unii ceramici *majolica de Sommerburg* (în rândul al 3-lea, cele trei exemplare din stânga): cu corpul adus în formă de curcubetă, cu gâtul lung, cilindric — în jur de el cu inele scoase în relief — cu podoabele compuse din puncte, pene, spirale şi cercuri, ce se aplică pe fondul totdeauna alb. Podoabele sunt în cele mai multe cazuri de coloare albastră.

Cu mult mai preferite şi mai răspândite decât toate urcioarele amintite până acum sunt cele de origine din Turda şi cu toate că în decursul timpului urcioarele boheme, de porţelan şi de sticlă, din secolul al 18-lea, cari se disting prin eftinătate şi forme frumoase, au pătruns tot mai mult în casele Răşinărenilor, ele n'au putut să izgonească cu totul urcioarele de Turda. Ele se aseamănă în privinţa formei cu cele amintite mai înainte şi au pe fondul brun roşietic un smalţ de sare de un alb strălucitor, care primeşte şi colorile mai uşor. Pofta de împodobire a olarului se desfată în dragă voie la aceste urcioare, ale căror corp, gât, margine şi toarte sunt pline cu ornamente de coloare purpurie, verde, albastră, galbenă, brună, de toate nuanţele. Ornamentarea începe imediat de sub margine, iar formele arcuite şi rotunde joacă un rol important ca contrast pe lângă liniile drepte şi câmpurile unghiulare. Bucuros se aplică şi mostra tablei de şah, în cele mai multe cazuri ca vargă marginală. Surprinzătoare e predilecţia unor măestri pentru motivele cari erau populare dejà la cei vechi, cum e păunul şi porumbul. Mai mult se dă însă expresiune plăcerii pentru flori, şi anume într'o stilizare grosolană.

Elementele decorative acopere suprafeţele, sau rămânând în legătură unele cu altele, sau apoi, ceeace e mai obişnuit, sunt risipite peste ele fără nici o regulă. Pătrunderea şi împreunarea lipsită de ritm a mai multor motive ornamentale se face cu destulă îndemânare, aşà că oricât ne-ar păreà de încâlcite aceste ornamente, efectul ce-l produc este totuşi destul de plăcut. De altminteri trebuie să observăm,

că valoarea acestor lucruri e a se căutà nu atât în desemn, cât mai ales în podoaba colorilor.

Tot aşà de variate sunt castroanele (blidele şi farfuriile), cari încă servesc, în cea mai mare parte, ca vase de podoabă, fiind, după averea fiecăruia, obiecte mai mult sau mai puţin artistice. Cu buzele şi fundul tivite de motive ca: *toiege, şerpişori, ochii broaştei, tolopani, roate* etc. — ele ni prezintă aceleaşi tipuri şi au cam aceeaş provenienţă ca şi urcioarele arătate mai sus.

In locul lucrărilor simple, nepretenţioase, ale unei arte ceramice mai mult rurale, se ivesc acum tot mai mult formele şi mostrele orăşeneşti ale Occidentului. Parte din ele sunt de o confecţionare mai fină, dar şi de-o popularitate mai puţin agreabilă. Hotărîtoare pentru forma mărfurilor de porţelan, piatră, tuciu, bronz şi argint, cari au pătruns la sate, sunt condiţiunile date, pretenţiile de modă nouă şi în câtva şi un nou simţ de forme.

Aici e locul să amintim încă de un product deosebit al industriei ceramice, de olanele (căhălile) de cuptoare şi ornamentica lor. Ele se mai găsesc numai în exemplare foarte puţine. Bătrânii povestesc, că la început erau la modă olanele nesmălţuite. Numai mai târziu au eşit cele smălţuite într'o singură coloare, în verde, şi anume în patru colţuri, plane sau scufundoase ca o farfurie, apoi şi ovale sau rotunde, concave. Mai toate erau din Agnita şi Sibiiu. Măiestrii întrebuinţau la fabricarea lor modele, aşà că le venià mai uşor să dea înfăţişări mai complicate şi desemn mai frumos.

Dovadă de un gust cu totul propriu ne dau olanele (probabil dela Saschiz), pe cari ni le arată figura de pe pagina 417. Pictura, fiind făcută cu mâna liberă, e mai greoaie şi mai masivă ca la celelalte, dar cu toate acestea foarte decorativă. Ca aproape peste tot, la acest fel de căhăli, mai multe forme de foi şi flori stilizate primitiv sunt împreunate într'un singur ornament. Ele cresc dintr'un coş şi se împart în mod simetric de amândouă părţile unei ramuri centrale. Foile şi ramurile sunt colorate în verde, iar florile, între care cu deosebire tulipanul, arată mai multe colori: roşu, galbin şi vânăt.

Forme ornamentale în fier.

În gospodăria ţăranului din Răşinariu, fierul nu s'a întrebuinţat totdeauna în măsură aşà de mare ca astăzi. În evul din mijloc prea puţin răspândit şi deci foarte scump, întrebuinţarea lui devine mai generală numai prin veacul al 18-lea, fie că serveà numai scopurilor practice, fie că acestora se mai adăogau şi scopuri estetice.

Printre obiectele de felul din urmă avem să considerăm zăbrelele de la ferestri, pe care le face fierarul satului numai cu ciocanul şi cu dalta. Multe din zăbrelele acestea sunt sucite în formă de şurub, ori apoi au ca ornament ramuri lipite sau scoase din băţ, cari se îndoiesc în direcţiuni opuse.

Activitatea artistică a fierarului sătesc iese mai bine la iveală în diferitele părţi de fier la uşi, ca *broaşte* (zar), *frunze*, *bente*, *şiştori*, *ţâţâni*, tot aşà în *ferecăturile* cari îmbucă peste colţurile scrinurilor şi ale lăzilor, mărind astfel durabilitatea şi înviorând totodată faţa aspră a lemnului. Ferarul sătesc, cu deosebire cel din timpuri mai vechi, îşi pricepeà de minune meşteşugul, întrebuinţând în scopul acesta ciocanul, dalta lată, ascuţită şi rotundă. Prin împărţirea în două a fierului, prin desfacere, legare, înşurubare şi nituire el reuşeà adesea să dea lucrărilor sale o frumseţe proprie. În cele mai multe cazuri se utilizau mostre de provenienţă orăşenească, uneori dăm însă şi de forme provăzute cu ornament încâlcit, rezultat al invenţiei proprii. Produsele acestea nu arată totdeauna linii moi, de-o simetrie mai scrupuloasă, ci sunt lucrări de mână liberă, la cari s'a avut în vedere nu numai producerea de efecte estetice, ci mai ales soliditatea şi trăinicia lucrării.

Florile dela încuietoare se fac bătând cu ciocanul beţele rotunde de fier şi profilându-le în diferite forme. Florile acestea sunt, când netede de tot, când cu scobituri, contracţiuni şi străpungeri.

La bentele dela uşi, marginile şi capetele sunt de multe ori îndoite. Pornind dela ţâţână, unele bente se rămuresc

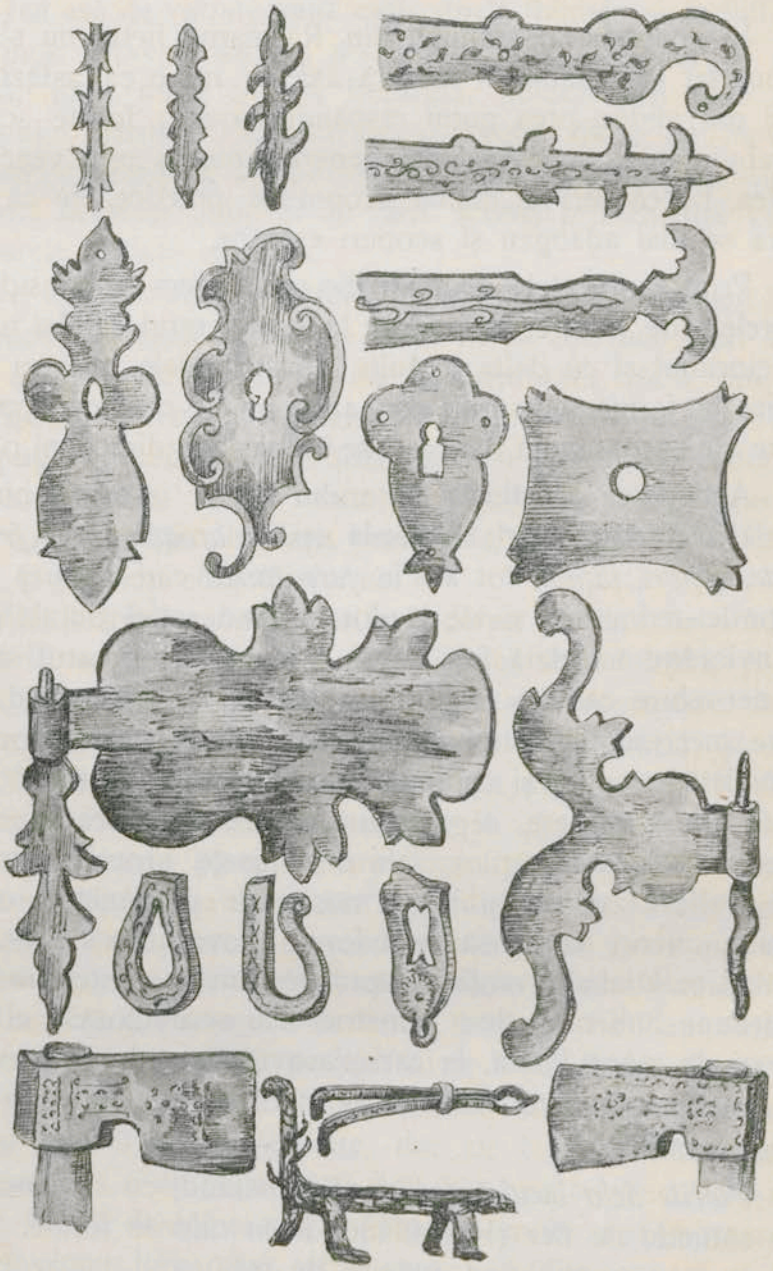

Scule de fier ornamentate.

peste aproape întreagă suprafaţa uşii, iar capetele lor se termină în crini, melci, suliţi, cârlige etc. Cele mai multe bente sunt înviorate cu mici scobituri făcute cu dalta în fierul ferbinte, roşu. Formele drepte şi curbe, umflate şi subţiate, pentele sburătoare, întorsăturile şi încolăciturile de şurub, de obiceiu nu sunt împreunate într'un ornament unitar.

Uneltele de pe vatră, cum sunt pirostriile, grătarul, vătrarul, cleştele încă ne arată urmele influenţei orăşeneşti, îndeosebi însă calul, cu gâtul lung, arcuit, cu tipica căpăţină de cal sau cu capătul răsucit în spirală şi cu cârligele pentru aşezarea frigării adaptate de-alungul gâtului.

Ferarul mai împodobeşte însă şi diferite alte unelte. Topoarele se deosebesc prin punctuaţia făcută cu dalta rotundă, care produce, la fiecare lovitură de ciocan, o mărgea rotundă. Uneori dăm şi de amnare împodobite. Cu toate că se găsesc amnare în formă de potcoavă şi de cârlige, mie îmi par totuşi cele în forma inimii mai frecvente şi mai tipice. Ornamentarea lor se poate obţineà în modul cel mai diferit: făcând crestături piezişe pe margine, presărând feţele cu multe puncte, spirale sau linii, cari se ating sau se întretaie oblic, ori repeţind cu simetrie forme capriţioase. Faurul nu se prea îngrijeşte de altminteri de o execuţie mai artistică a acestor obiecte; de aceia ele şi prezintă o mulţime de neregularităţi şi asperităţi, cari le fac chiar grosolane. Numai rar se mai găsesc amnare frumoase, dupăcum rar se găsesc şi alte obiecte frumoase din punctul de vedere al ornamenticei în fier. Obiecte decorative cu totul nouă însă abià mai ies astăzi din atelierele faurilor din localitate.

Forme ornamentale în ouă.

Ca pretutindeni, aşà şi la Răşinariu, e general obiceiul de a se dărui unii pe alţii cu ouă, rudele şi cunoscuţii. Având ele să servească ca interpretele celor mai alese simţăminte, ale iubirei şi cinstei, femeia se străduieşte, cu o rară dibăcie şi răbdare, să le vopsească şi încondeieze cât mai frumos.

Când vrea să aibă *ouă poleite*, femeia le spală mai întâiu bine şi după aceea le bagă în roşeală. Apoi, scoţându-le din oală, le înşiră pe o păstură curată la gura vetrii şi le unge cu şoriciu ca să strălucească. Când e vorba să le *încondeieze* sau *scrie*, vopseaua, mai groasă ca la ouăle poleite, se ia pe vârful unui fir de busuioc sau cu o peană de gâscă şi se trece în linii şi puncte pe suprafaţa ouălor.

Elementele decorative, de o varietate şi bogăţie nesfârşită, sunt luate nu numai din natură, din regnul vegetal şi animal, din vieaţa zilnică, dar sunt izvorîte şi din capriciul sau fantazia ţărancei.

Din numărul cel mare de motive ornamentale, luate din regnul vegetal, relevăm acì numai unele, pe care le prezentăm şi în figură: *crac de măr* (T. I, fig. 2), *frunză de brâncă* (T. I, fig. 9), *frunză de turtea* (T. I, fig. 10), *coada păpădiei* (T. I, fig. 11), *frunza bradului* (T. II, fig. 1), *creasta găinii* (T. II, fig. 6), *rochia doamnei* (T. III, fig. 11), *coprină* (T. III, fig. 12), *straiu broaştii* (T. III, fig. 15), *foaie de cucută* (T. I, fig. 12).

Observăm despre acest din urmă, totodată cel mai popular dintre toate motivele ornamentale, că se obţine nu prin desemn, ci prin imprimarea câtorva foi de cucută pe suprafaţa oului fiert. Dupăce sau legat foile de cucută, uneori şi de pătrânjel, cu fire de aţă împrejurul oului, acesta se bagă în roşeală, unde stă câtva timp ca să prindă bine vopseaua. Scoţând oul din oală şi desfăcând legătura de foi, chipul acestora se desprinde alb, curat, pe suprafaţa colorată a oului.

Mai puţine sunt motivele animalice dintre care prezentăm în figură (unele în formă şematică): *mâţa popii* (T. I, fig. 3), *fluture* (T. I, fig. 6), *şopârlă* (T. I, fig. 8), *broască* (T. III, fig. 9).

Lucrările poate cele mai frumoase aparţin cercului de forme al vieţii zilnice. Dintre obiectele uzuale, ce se folosesc de obiceiu pentru acest scop, înfăţişăm acì: *ţânţacul* (T. I, f. 4), *brâul* (T. I, fg. 5), *crucea* (T. I, f. 7 şi T. II, f. 2), *cârligul popii* (T. II, f. 3), *fereasta* (T. II, f. 4), *necoveana*

Tabloul I.

1

2

3

4

5

6

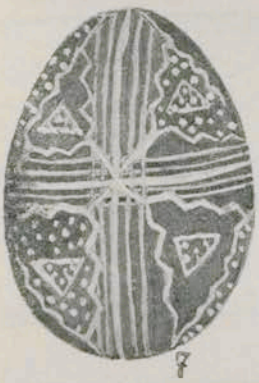

7

8

9

10

11

12

Tabloul II.

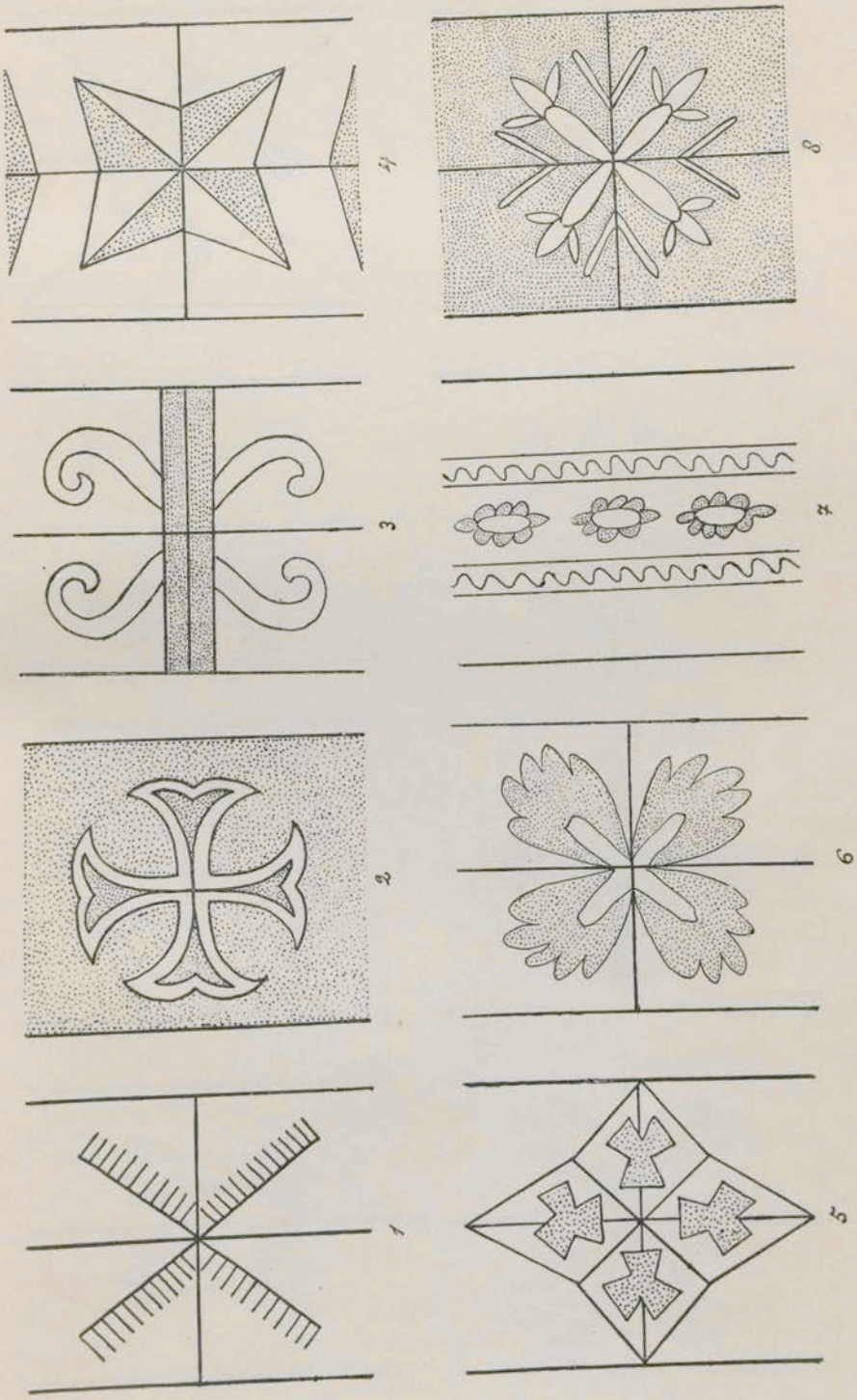

Tabloul III.

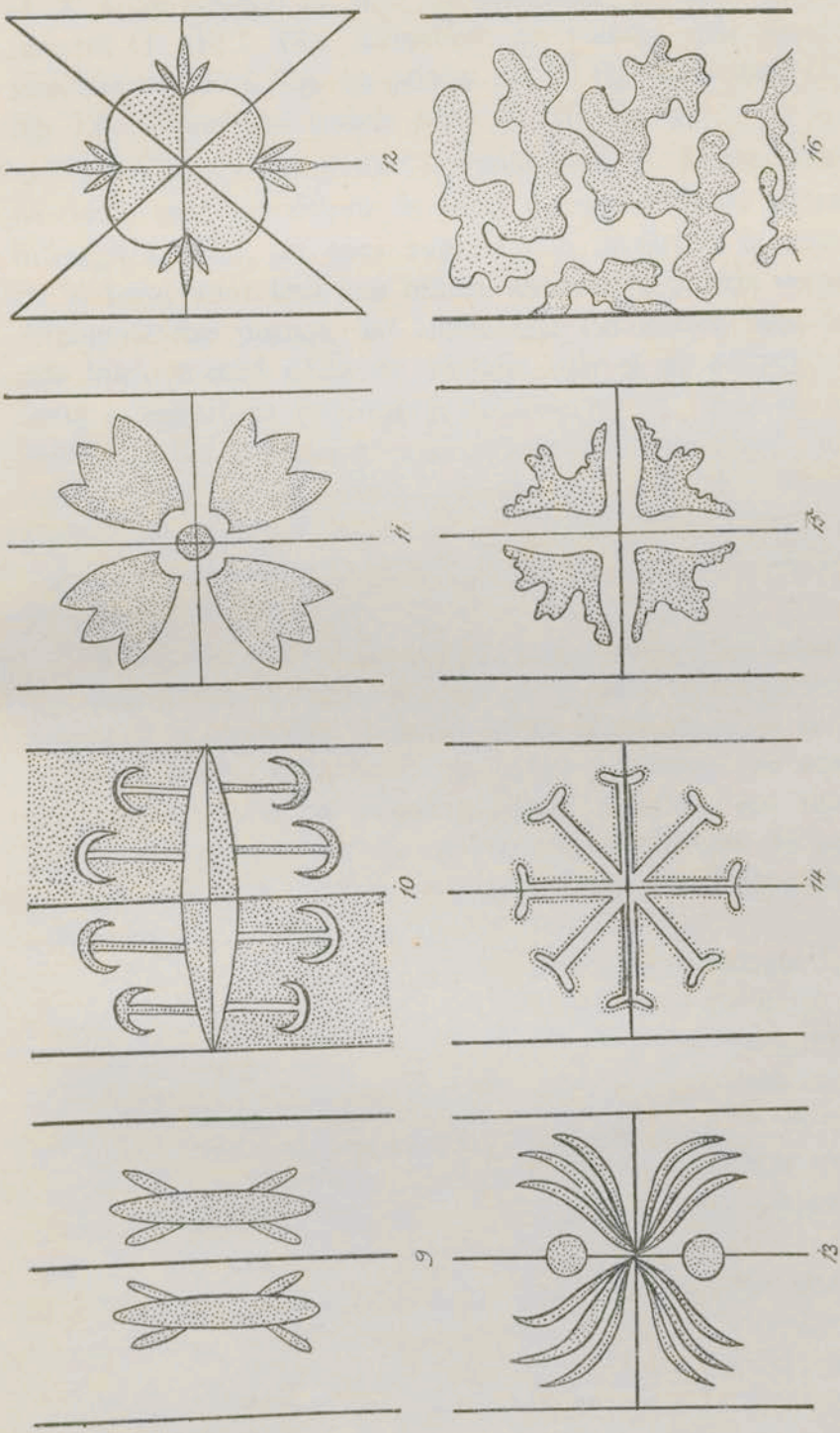

EXEMPLAR CROCIAT

(T. II, f. 5), *oglinda* (T. II, f. 7), *parapleiul* (T. III, f. 10), *răşchitorul* (T. III, f. 14). Deosebit de acestea mai amintim: *strochiturile* (T. I, fig. 1), *ştеaua* (T. II, fig. 8), *penele* (T. III, fig. 13), *creerul* sau *traista popii* (T. III, fig. 16).

Distribuirea motivelor ornamentale e foarte diferită. Motivele sunt ori risipite în mod neregulat peste suprafaţa întreagă a oului, ori apoi suprafaţa e împărţită în câmpuri cu ajutorul unor linii sau brâuri, aşezate în poziţie verticală, orizontală sau piezişă, iar elementele decorative sunt întrunite într'o icoană plină de variaţie, dar şi de unitate. Preferită e împărţirea în două şi patru câmpuri. Motivele geometrice — dar şi celelalte — sunt distribuite simetric pe singuratecele feţe, ori se înşiră în mod ritmic în jurul unui punct central, ori, mai rar, sunt împărţite prin câmpuri într'o articulaţiune capriţioasă şi lipsită de orice proporţie unele faţă de altele.

Afară de marea deosebire a sistemelor de orânduire, mai constatăm o mare varietate şi în felul de interpretare a naturii şi a lucrurilor. Femeia poate, dacă vrea, să ne prezinte tot mereu ceva nou; cu acelaş procedeu, cu aceleaşi mijloace restrânse, ea poate produce variante, tot altele şi altele. Pentru acest scop se mai slujeşte uneori de puncte pe care le aplică, ori pe suprafaţa goală, ori înlăuntrul desemnului.

Cele mai multe forme ornamentale le iscodeşte femeia numai în momentul în care le şi încondeiază. Pe când unele desemnuri arată, din cauza liniilor încâlcite şi nesigure, puţină abilitate, pe atunci altele, produse de mâni mai iscusite, reprezintă o valoare superioară, fără a ajunge însă, în special în ce priveşte varietatea şi corectitudinea mustrelor geometrice, la înălţimea modelelor ce le vedem prin părţile Branului.

De altfel, ouăle roşii sunt remarcabile nu atât prin varietatea desemnurilor, cât mai ales prin frumseţea şi potrivirea colorilor. Chiar şi atunci când ouăle sunt încondeiate în mai multe colori, acestea nu sunt disonante, ci se contopesc pro-

ducând un efect unitar. Femeile se pricep de minune, cum trebue orânduite colorile de fond, cum se pot înviorà feţe prea întunecate, presărându-le cu puncte sau pete de colori mai vii, mai strălucitoare.

Printre colorile ce se întrebuinţează la încondeiare predomină netăgăduit roşul, dar — şi să notăm aceasta ca ceva ce deosebeşte atât de favorabil pe femeia română de altele — nu acel roşu aprins, de o strălucire prea intensivă, al maghiarului de pildă, ci unul mai dulce, mai delicat, care e atât de potrivit ca ton pe lângă coloarea vânătă, galbenă, neagră, etc.

Mă grăbesc însă, după cele spuse până acum, să adaog îndată că, oricât ar părea de frumoase şi varii colorile ce vin astăzi preparate gata dela oraş, ele nu pot nici pe departe să rivalizeze cu vechile culori produse din sucul diferitelor plante, foarte frumoase şi neasemănat mai trainice şi curate ca cele de la băcănie. Adevărat, că la colorarea diferitelor lâneţe şi torturi (scoarţă de arin, brănduşe, burmănă de lână, răsuri de bute ş. a.) şi a ouălor de Paşti se mai întrebuinţează încă colori de origine vegetală, dar acestea sunt nu numai foarte puţine, dar şi foarte puţin răspândite. Numai câteva femei mai bătrâne ştiu să se mai servească de ele. Astfel, cu zeama extrasă din scoarţa sau şi din frunzele mărului-pădureţ ele îngălbinesc ouăle de Paşti, putând produce, prin fierberea repeţită a gălbinelelor, ori prin subţierea sau îngroşarea lor, cele mai felurite nuanţe ale galbenului *(faţa coroanei, faţa piersecii, portocaliu, faţa lămâii)*. Pentru a se căpătà ouă de coloare roşie *(faţa vişinei, faţa ciureşii* sau a *trandafirului, faţa cafeiului, ruginiu)*, femeia le fierbe câtăva vreme în zeama cojilor de ceapă roşie sau de scorţişoară sau de arin-negru. Colorile: *faţa ierbii* sau a *mătăsî* sau a *curechiului* (verde), *faţa cerului* sau *mierie* (vânăt), *faţa nucului* (brun), *faţa argintului* (alb), coloarea *păcurii* sau a *murei ursului* (negru) se produc, ori prin amestecarea altor colori vegetale, ori prin topirea în oţet sau esenţă a materiilor colorante ce se cumpără de-a gata.

Forme ornamentale în piele.

Cu ornamentarea pielii s'au îndeletnicit meşterii Răşinăreni încă din cele mai vechi timpuri. Spre scopul acesta le-au servit, pe cât ştim, numai unele părţi de îmbrăcăminte, cum e cojocul, pieptarul şi bituşca, cari şi astăzi se fac exclusiv de meşterii săteşti.

Cojocul se croeşte din mai multe piei, argăsite în tărâţe de grâu, sare şi piatră acră, precum şi din nişte pojiţe albe,

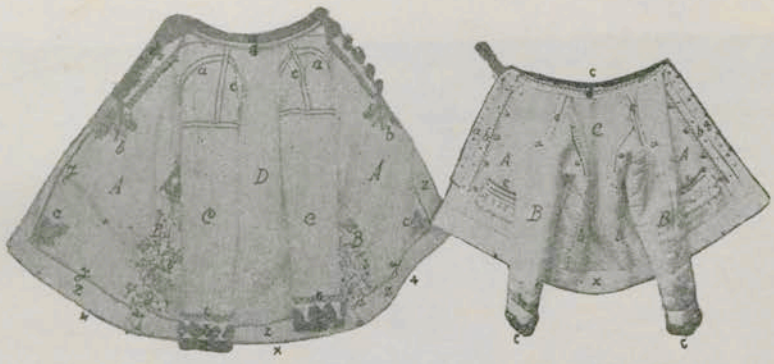

Cojoc.

A. A. *Aripile*: a) umereii, b) floarea de la braţ, c) floarea din corn, d) mielul negru, e) ciucurii, f) umplătura, x) ţâncuşele, y) şinorul, r) pojiţa sau brâu împrejur. B. B. *Clinii*: a) scaunul, b) forma albă, c) forma roşie. C. C. *Mânecile:* a) mielul negru, b) ciucurii, c) umplătura cu ciucurei. D. *Spinarea:* a) mielul negru, b) umplătura, c) umereii.

Bituşcă.

A. A. *Aripile:* a) pojiţa albă sau îmbumbătoare, b) pojiţa crestată, c) bozonariul, z) cheiţa. B. B. *Mânecile:* a) pojiţa fără onuri, b) pojiţa crestată cu onuri, c) mielul negru. C. *Spinarea:* a) onuri rând cu creste, b) crestele, c) mielul negru.

preparate cu piatră acră şi var stins. Pieile alcătuesc *spinarea, mânecile, aripile* şi *clinii*, iar din pojiţe se fac cu deosebire marginile cojocului. Pe guler se coase *mielul negru* din lână măruntă, iar dincolo de miel vine *ocladul* (o pojiţă roşie), *părăul* şi *umplătura (trăscioare)*. Pentru a se căpătă umplătura, se fac multe găurele cu *înţăpătoarea*, găurile se lărgesc apoi cu sula şi se trag prin ele pojiţele roşii şi verzi. Tot cu miel

negru şi cu umplătură se provăd şi braţele şi mânecile, cu deosebire că la umplătura acestora mai vin cusuţi şi nişte ciucurei. Ceva mai mari sunt ciucurii din mătase roşie, neagră, verde, lila şi galbenă, cari se cos între umplătură şi mielul negru. La încheieturi, unde se îmbină două pojiţe, se coase un mic ornament în zigzag — *chi.. tu-boului.*

Umereii se taie cu cuţitul şi fără desemn şi vin la fiecare aripă câte unul, iar la spinare doi. Pe cusătura lor se cleieşte câte o făşie de pojiţă, care se coase pe margini cu fir de mătase neagră şi roşie.

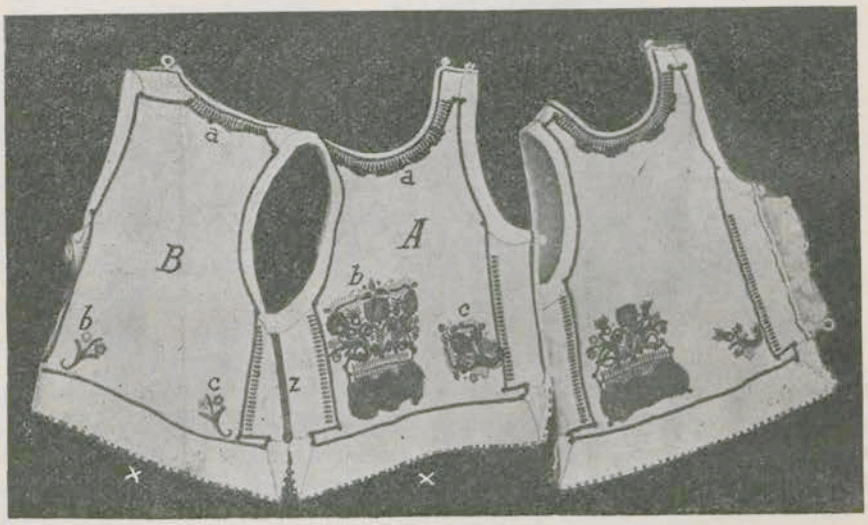

Pieptar.

A. Faţa dinainte: a) umplătura cu ciucuri; b) floarea deasupra buzunarului; c) floarea din cornul pieptarului. *B. Faţa dindărăpt.*

La clini deosebim 3 părţi şi anume: *scaunul* sau partea inferioară, lucrată din pojiţă albă, apoi *forma albă* sau partea de mijloc şi *forma roşie*, partea superioară lucrată din pojiţă roşie. *Şinorul* sau *primblătura*, care se întinde pe marginea interioară a pojiţelor şi care merge, cu excepţia gulerului, de jur-împrejurul cojocului, se face din mătase neagră şi roşie. Ca o complectare a podoabelor distribuite pe suprafeţele amintite se mai aplică la marginea exterioară a pojiţelor, dela braţe în

jos, niște ornamente mărunte, *țâncușele*. Acestea se fac din câte o fășiuță de pojiță albă și roșie, alternând cu hârtie roșie și neagră. În sfârșit mai amintim *poloagele*, niște pojițe tăiate în formă de inimi, de care sunt prinse, în cele două colțuri de sus, baierele cojocului.

Bitușca n'are nici umerei, nici clini și se compune numai din aripi, mâneci și spinare. Gulerul e făcut din miel negru.

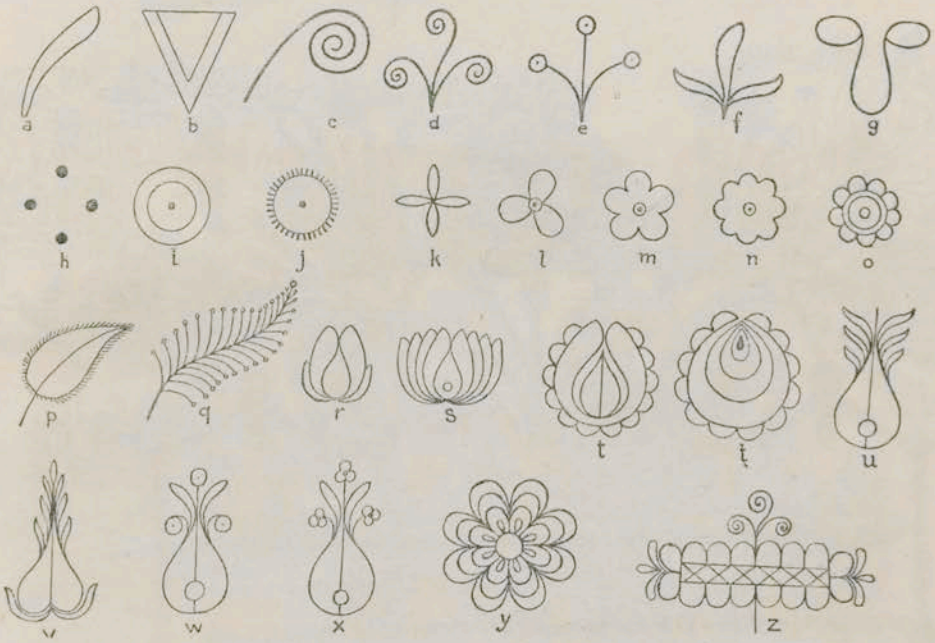

Motive de ornamentare.

a) și b) *pene*; c) *cârlig*; d) *cârliguțe*; e) *crăcuțe*; f) *penuțe*; g) *ocolniță*; h) *musculițe*; i) *on ocolit*; j) *steluță*; k) *cruciuliță*; l) *trâi ochi*; m) *coprină în cinci*; n) *coprină în opt*; o) *rotiță*; p) *frunză*; q) *strugurel*; r) *trandafir mic*; s) *trandafir în patru*; t) *mac*; ț) *roată*; u) *paragraf*; v) *cuc*; w) *mugurel*; x) *mugurei*; y) *îndulcită*; z) *diplă*.

Pe marginile exterioare ale aripilor vin 2 fășii de pojiță albă, una din ele, cea din lăuntru, crestată. Pojița aceasta e cusută cu fir subțire de mătase neagră sau albastră și e provăzută, la bituștele mai frumoase, cu niște floricele mărunte și înșirate în rânduri, numite *onuri*. La o parte a crestăturilor, spre interior, se cos niște floricele în patru sau în cinci

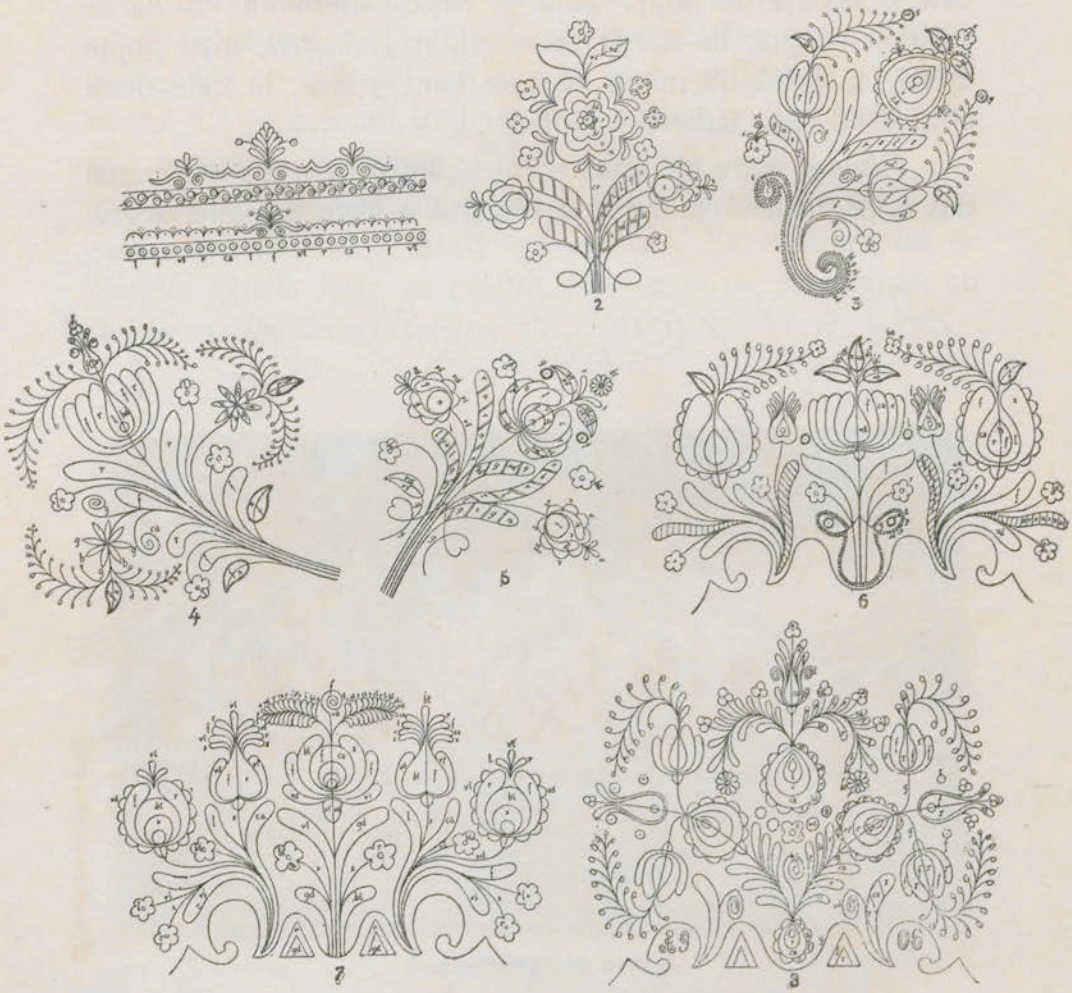

1. Flori pe marginile bituşcei (deasupra *onuri strâmbe,* dedesubt *onuri rând*); 2. Flori în cornul cojocului; 3. Flori în cornul pieptarului; 4. şi 5. Flori la braţul cojocului; 6. 7. şi 8. Flori la buzunarul pieptarului.

Prescurtări:

g=galben
gd=galben deschis
bî=vânăt închis
bd=vânăt deschis
l=lila
r=roşu închis
x=roşu deschis
f=vişiniu
z=roza
vd=verde deschis
vî=verde închis
n=negru
ca=caşeniu.

Flori la pieptar

locuri. Pojiţa din afară e tivită cu o pojiţă neagră şi se aplică, cu excepţia gulerului, pe toate părţile bituştei. Mânecile au şi ele jos miel negru, apoi o pojiţă albă crestată, care e cusută cu fir negru şi e provăzută cu onuri sau alte floricele.

La amândouă aripile vine câte un buzunar cusut din pojiţă albă. Buzunarele se împodobesc cu diferite colori, însemnându-se de-a dreapta numele, iar de-a stânga anul. Sus, unde se încheie aripile cu spinarea, vine adaptată o pojiţă şi aceasta e împodobită cu *onuri rând* sau *strâmbe.* Florile peste tot se fac din ibrişin şi stilizarea lor aduce foarte mult cu aceea a florilor aplicate pe lemn şi ouă.

Pieptarul se compune din două părţi: *faţa dinainte* şi *faţa dindărăpt.* La faţa dinainte principalul e buzunarul, care vine totdeauna în partea dreaptă şi e lucrat în umplătură. Pe deasupra buzunarului vin cusute florile în tonuri luminoase care, aranjate în mod armonic, sunt de un efect decorativ admirabil. În cornul dela stânga se cos, tot cu mătase, flori ca cele ce reproducem în figura de pe pag. 515.

Peste încheietura pieptarului, la dreapta, se coase, cu mătase neagră şi roşie, verde şi lila, aşà numitul *cârbaciu.* Ţincuşele se fac numai la partea din jos, înainte şi înapoi, iar şinoarele se provăd foarte adese şi cu ciucuri, dar numai la pieptarele femeieşti. Pieptarele, atât cele bărbăteşti cât şi cele femeieşti, se încheie de-a stânga cu 3—4 chiotori şi nasturi, lucrate, şi unele şi altele, din pojiţă.

Forme ornamentale în textile.

Cea mai bună privire în lumea formelor ornamentale ne-o oferă lucrările femeii răşinărene. Acestea reprezintă produsele cele mai perfecte ale artei casnice, care au rămas, mult-puţin, neatinse de înrâuririle păgubitoare ale industriei mari străine.

Cusăturile ne dovedesc, în alegerea şi aplicarea motivelor ornamentale, o îndemânare şi un gust neîntrecut. Cămaşa, şi la aceasta mai ales gulerul, mânecile şi pieptul, se

Cămeşi femeieşti.

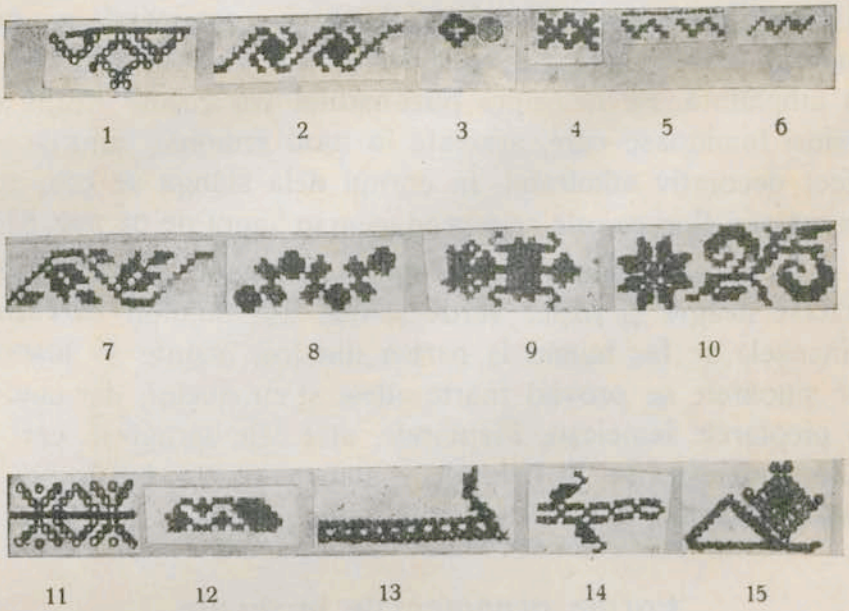

Mostre de cusături.

1. *Bănicei neumpluţi* (la gura cămeşii). 2. *Zăluţe cu optişoru la mijloc de 7 împunsuri* (peste umăr). 3. *Optişor de 5* (pe umăr la vale). 4. *Crucea de 7* (pe umăr la vale). 5. *Podoghează fără bumb* sau *musculiţe* (pe lângă umbreje). 6. *Podoghează cu bumb* sau *musculiţe* (pe lângă umbreje). 7. *Păhărele de 8* (peste umăr). 8. *Bănicei pe 9* sau *muscoşii* (peste umăr — importaţi de curând de pe la Sălişte). 9. *Bănicei de 12* sau *bănicei de broască* (pe umăr la vale — importaţi de aiurea). 10. *Altiţă cu şteluţă* (în locul spărturii, ca umbreje). 11. *Optişoru cu cruce de 9 împunsuri* (muscoşi?) (peste umăr). 12. *Păunşoru de 5 împunsuri* (peste umăr). 13. *Bănicei de 3 neumpluţi* (spărtură). 14. *Lănţuşe* (peste umăr). 15. *Podobeală pe 17* (pe lângă spărtură).

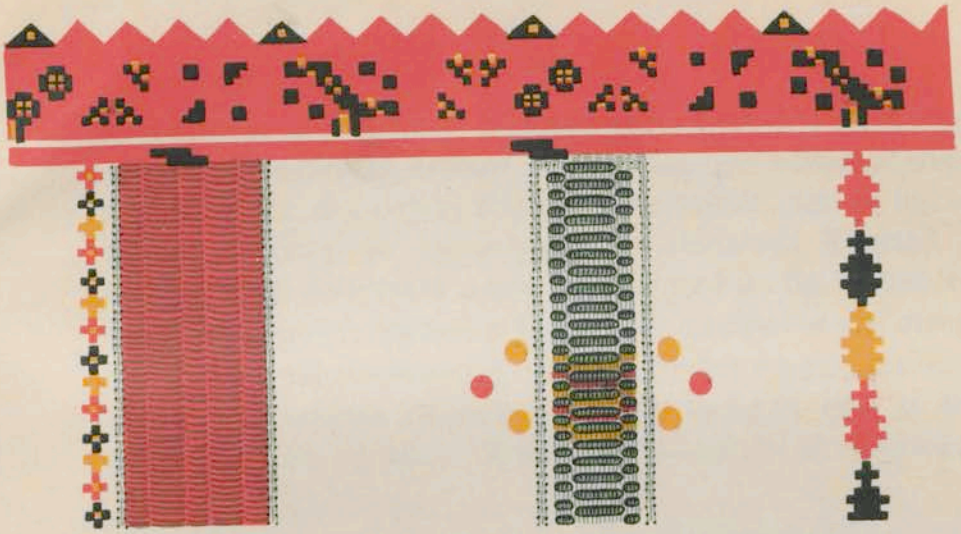

Cusături la cămeși

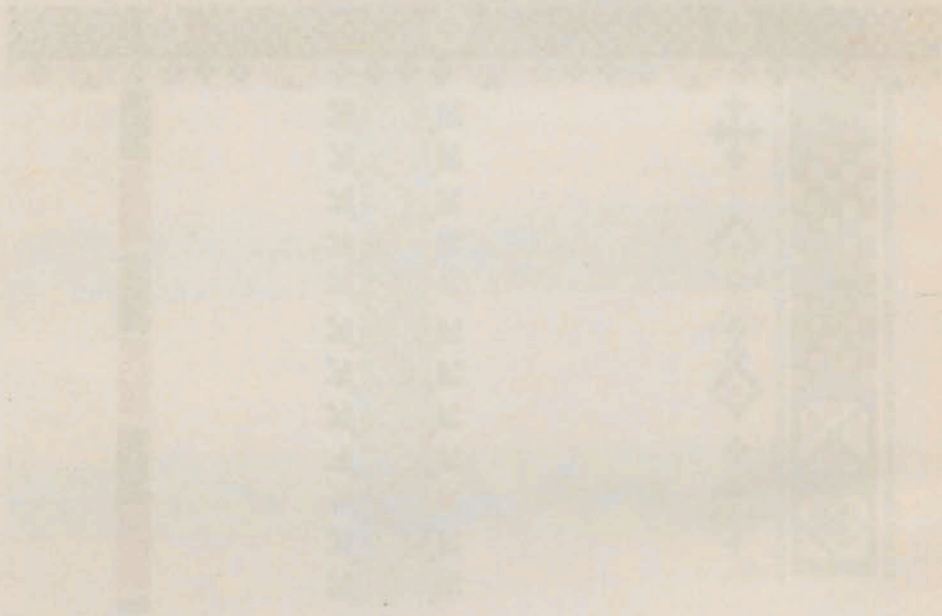

împodobesc cu ornamente filigrane de forme foarte varii. *Bănicei, şibacele, spărtura, umbrejile, beata, ciupagul, altiţele, lânceţul,* sunt alcătuite din detalii relativ foarte simple, cari se îmbină sau se desbină, se încrucişează sau rămuresc, formând cu toată această diversitate o unitate euritmică (v. fig. alăturate)[1]. Totdeauna subţiri, delicate şi fine, aceste cusături se mai disting şi prin o fericită combinare a colorilor. Peste tot e caracteristică, la cămeşi, cusătura cu mătase neagră, roşie şi albă şi umplătura cu fire de aur. Simţul de seriositate al răşinărenei

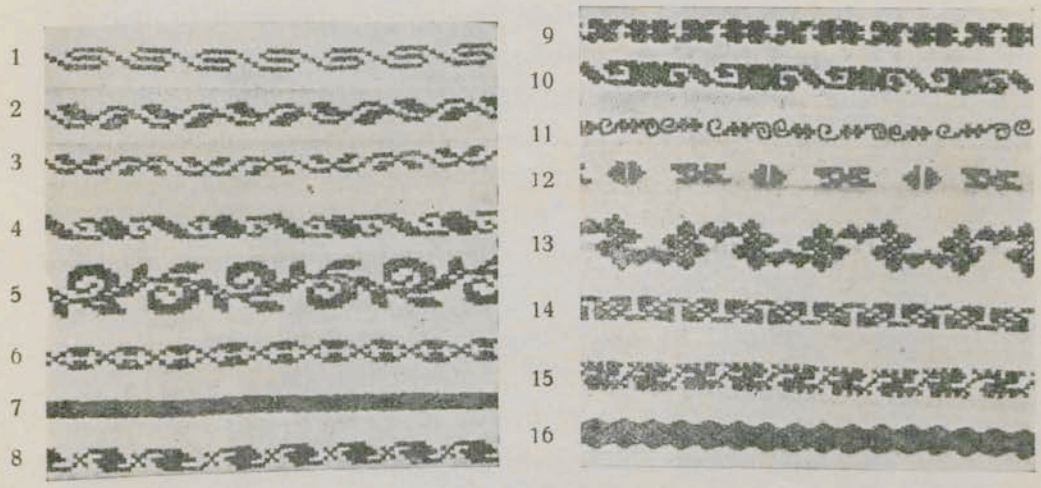

Mostre de cusături.

1. *Zăluţe* (bănicei peste umăr). 2. *Cârnita* sau *ţânţacu cu foiţă* (bănicei peste umăr). 3. *Bănicei de patru* sau *păhăruţe* (bănicei peste umăr). 4. *Costişeţe* (bănicei peste umăr). 5. *Muşte la vale* (ca umbreje — motiv importat nu de mult). 6. *Cruciuliţe* (bănicei peste umăr). 7. *Băcele* (beată la mâneci) *măgheran?* 8. *Strugurel de 5 împunsuri* (bănicei peste umăr). 9. *Cârcei* (bănicei peste umăr). 10. *Diple* (bănicei peste umăr). 11. *Bănicei de trâi împunsuri* (pe lângă umbreje). 12. *Bănicei rupţi* sau *mescioare* (pe mânecă la vale). 13. *Muşte de 13* sau *viţa vii* în loc de umbreje — motiv venit de aiurea). 14. *Ochiu păunşorului* (bănicei peste umăr), 15. *Frunza de vie* (la mânecile şi la gura cămeşii bărb.) 16. *Cârnita cu trâi* (biată pe ciupag).

dă preferinţă, la îmbrăcăminte, colorilor negre şi albe, a căror frumseţe rece şi liniştită se potriveşte atât de bine cu firea ei stâmpărată.

[1] Păcat numai, că alături de formele ornamentale de o deosebită frumseţe dăm şi de cele străine şi neconforme cu stilul poporal local.

In ce priveşte mustrele şi coloratura se arată şi la ţesături o varietate destul de mare. Ele se deosebesc încâtva, în ce priveşte motivele de ornamentare, de cămeşi, cârpe ş. a.; dar chiar şi atunci, când motivele întrebuinţate sunt la fel, materia, apoi asperităţile proprii ţesăturilor fac ca acelea să apară mai puţin fine şi subţiri ca cusăturile. Le împărţim în mai multe categorii, după materia din care sunt făcute (lână, păr, cânepă, in şi bumbac) şi după felul de distribuire a ornamentelor.

In rândul întâi vin a fi considerate ţesăturile şi împletiturile de lână şi printre acestea *ţoalele, procoviţele, straiele* şi, în timpul mai nou, *covoarele*[1], ale căror motive ornamentale sunt distribuite pe suprafaţa ţesăturii cu deosebire în fâşii lungi, paralele. Pentru a încunjurà monotonia ornamentelor ce se repetă în şiruri lungi, femeia ştie să producă, prin aşezarea în sens invers a aceloraşi motive, prin întreruperi şi intercalări de nouă motive, contraste cari dau întregului o înfăţişare armonică. Dacă la mijlocul ţesăturii se aplică vreun ornament mai mare, atunci şi celelalte de alături, mai mici ca cel central, se conformă acestuia în stil şi coloare.

În general, triunghiul, oblongul, trapezul, rombul, romboidul, poligonul, sunt elementele principale din care se alcătuesc mai toate ornamentele acestea. Acolo unde câmpurile n'au formă unghiulară, ci ovală, cercuală sau şerpuitoare, putem ştî că şi motivele ornamentale ce le acopere sunt în mare parte străine. Înrâurire săsească ne arată mai ales florile şi animalele (cocoş şi păun) stilizate, ce sunt aplicate pe covoare, uneori şi pe ştergare, şi dintre care reproducem câteva şi în figură.

Scara colorilor, la covoare, se mişcă în tonuri mai vii ca la celelalte lucrări ornamentale. Dintre toate colorile, albul şi roşul e întrebuinţat cel mai mult, oranjul şi cafeniul cel mai puţin. Nuanţele şterse, ca pe covoarele din Orient, nu se întrebuinţează.

[1] Covoarele ce ţin azi locul procoviţelor s'au importat în localitate numai în timpuri cu totul recente, mai ales de pe Târnave şi Hârtibaciu.

Țesături.

1. *Culme*, 2. 3. *Leșnicuțe și chindeuțe*, 4. și 5. *Mese*, 6. *Chindeu pe ușe*, 7. 8. și 9. *Ștergare*, 10. *Traistă*, 11. *Desagi*, 12. *Procoviță cu spetează*, 13. 14. 15. și 16. *Procoviță cu alesături*, 17. *Procoviță cu fâsoiu*, 18. *Șurța de dinainte*, 19. și 20. *Păsturi* (cârpe de cap), 21. *Țoale îndoite*, 22. *Căpătâie*, 23—26. *Procovițe alese.*

Ţoalele şi *ţolicele* sunt ţesute din lână ţigaie şi bârsană şi sunt vărgate cu negru, alb, roşu, ici-colea şi cu alte colori.

Desagii mari de miţe, vărgaţi negru cu alb (uneori şi cu roşu), în urzeală şi bătează, sunt ţesuţi în patru iţe şi tot asemenea sunt ţesuţi şi *desăgeii negri*, atât numai că la aceştia carourile sunt mai mici. La *desăgeii roşii*, urzeala e albă, iar băteala roşie şi albă.

Trăiştile, când nu sunt de păr alb şi negru, se ţes în patru iţe şi au în urzeală şi bateală negru alternând cu alb, pe ici pe colo şi cu fire colorate.

Şurţele se ţes în 4 iţe din fire toarse foarte fin ca părul. *Şurţa dinapoi* (cătrinţa) are numai o foaie cu o vargă subţire numită *ochiu*, ce se coseà mai de mult numai cu mătase albă, astăzi însă numai cu de cea colorată. *Şurţa dinainte* e din 2 foi împreunate printr'o *spărtură* sau *umbreje*. La colţurile din jos, lângă ochiu, se făceà mai de mult un mic ornament, *piciorul coçoşului*, pe care astăzi nu-l mai face nimeni. Pe marginea şurţelor se mai cos sau se croşetează de unele femei aşa numiţii *colţişori*, podoabe mai nouă şi tot atât de puţin potrivite ca şi broderia fără de gust ce se vede, ici şi colo, la câte o şurţă. Când şorţurile nu sunt din lână toarsă, ele se ţes din păr cumpărat din boltă, care, înainte de a se întrebuinţà, se dă la blănit.

Recălul ce se împleteşte, mai bine zis se împleteà până bine de curând cu acele din lână ţigaie şi bârsană, este o haină frumoasă şi se poartă, după cât ştim, numai în Răşinariu. La guler, la braţe (aripi), la mâneci şi la buzunare vin împletite podoabe ca: *optu simplu*, *optu cu găurele*, *optu cu cruce*, *floarea de 10*, *ţânţacu*. *Florile de 12* şi *de 25* se fac cu acul şi cu lânică roşie, vânătă, lila, argintie şi galbenă.

Tot aşa, ca şi recălul, se împleteşte şi împodobeşte *pieptarul*, o jiletcă încheiată sub mână şi pe umăr sau şi înainte. Pieptarul acesta, spre deosebire de cel de piele, nu are flori şi la cornuri.

Ştrimpii (ciorapii moderni femeieşti) se împletesc cu acele din lână ţigaie. La marginea de sus se face un orna-

ment lat de 2—3 degete, «*doauă glad, doauă ghenald*», iar îndărăpt, dela acest ornament în jos până la călcâiu, se face *nàdăla* din *ochiuri* şi *parauă*. Podoaba «doauă glad, două ghinalt» poate şi lipsì, dar atunci îi ia locul *optu simplu* sau *cu cruce, ţanţacu* sau *floarea de 10*.

Brăcinile roşii, cam 15 cm. de late, se fac din păr şi în loc de brâgle se bat cu un fel de cuţit greu de lemn. Ele sunt vărgate roşu, negru, verde şi vânăt.

Pentru *chingile* cailor se ţes valuri întregi din păr de capră răsucit, asemenea pentru *trăistile de ovăs* şi *desagii de lemne* şi *de fân* — toate acestea în mustrele cele mai feliurite.

Dintre ţesăturile de cânepă, in şi bumbac amintim acì următoarele:

Culmea, la care urzeala erà mai demult de cânepă, are băteala din bumbac alb şi cu alesături de arniciu roşu. La distanţe mai mici sau mai mari se face câte o vargă de mătase galbenă sau verde.

Leşnecuţele de pe culme, 35—40 cm. de late şi 50 cm. de lungi, sunt şi ele o ţesătură cu alesături din arniciu roşu şi vânăt şi au unul sau două rânduri de ciucuri. Ca ornamente mai servesc: *colţii, bumbicele, trăsura, ochiurile, ch.. atuboului* ş. a. La fel cu leşnecuţele sunt *chindeuţele* din capetele culmei.

De o ţesătură cu culmea şi cu leşnecuţele sunt şi *căpătâiele*, lungi de 1 m. şi cam $^1/_2$ m. de late. Se făceau odinioară numai din cânepă şi in; astăzi nu se mai văd decât căpătâie ţăsute din bumbac alb cu arniciul, roşu şi vânăt, îndoit în multe fire şi cu alesături de cele mai feliurite dar toate deopotrivă de frumoase.

Masa de pe masa din casa cea mare e ţesută *un fir un dinte* (numai câte un fir în spată, nu două ca de obiceiu) şi reprezintă o ţesătură foarte deasă, la care se vede numai băteala. Vărgile se fac din arniciu roşu şi foarte puţin vânăt, câte odată şi galben, dar numai unde şi unde câte un fir foarte fin. Tot asemenea e ţăsut şi *chindeul*, ştergarul decorativ de pe uşă, cam 40 cm. de lat şi 2 m. 50 cm. de lung.

Mesele ce nu-s destinate pentru casa cea mare, cu vărgi alese cu speteaza, cu ochiuri mari şi mici, sunt nişte ţesături în patru iţe şi au faţa şi dosul la fel.

Recăluţele ţesute în patru iţe se provăd pe tivitura dela piept, mâneci şi gât cu nişte *colţişori* sau *strâmbuleţi* şi adese se năvădeşte în iţe o podoabă numită *frunza bradului.*

Adaos

la Glosar pag. 137.

alibzuieşte v. aşează în ordine, întocmeşte.
aòrea adv. uneori.
bâlgue (se) v. vorbeşte îngăimat, vorbeşte într'aiurea.
boboloţ adj. rotunjor.
budihală f. mătăhală, pocitură.
că ce = pentru ce? (formă învechită).
cèur adj. chior.
chiaun adj. într'o ureche, surd, zăpăcit.
ciuşdeşte v. fură, şterpeleşte.
creţ, adv. *calcă creţ* = calcă mândru.
dă'n undă v. începe să fiarbă (apa).
făgătuiu m. fag tânăr.
fâşteică f. fâşie.
flintic n. petec de postav ce se coase la partea dinainte a nădragilor.
gâmbosî v. cauşî, buimăcî.
haha adv. cât p'aci, mai-mai: *Erà haha să-l prinză pe hoţ.*
hâlţăe v. leagănă, scutură, mişcă încoaci şi încolo.
hăltăcăreşte v. clatină (apa în vas).
hămplău m. om mare, diform, necioplit.
izână f. murdărie, rugină (pe mâni, faţă).
izmeneşte v, zdrobeşte, istoveşte, iese din minţi.
leanca adv. haimana: *umblă leanca*; *o luat-o leanca* (la fugă).
molinzeşte v. curăţeşte, sfinţeşte: *apă molinzâtă dela Bobotează*; *hai numa hai, zăpârşteo, că te-oiu molinzî io!*
obânceşte v. boţeşte, mototoleşte (părul, hainele).
oricel: *Ţ'am adus din târg un oricel* (ceva)
proaşche f. prăjina, la un capăt crestată, cu care se culeg poamele.
polog n. brazdă de iarbă.
ruptunpunt n. o cusătură rară.
scroboşeşte v. scormoneşte.
smñirdă adj. fudulă, ţanţoşă (femee).
străchigă v. suflă greu, plânge cu sughiţuri.
tecăruieşte v. îndeasă, strânge din răsputeri, se opinteşte.
vătuiu m. (vătuie f.) ied trecut de un 1 an.
zăgălău n. noroiu, alimente terciuite.
zângăleşte v. murdăreşte.
zgâmăie v. scormoneşte, scocioreşte.

Erata.

Pag.	*rândul*	*în loc de*	*ceteşte*
1	2 de jos	comunaăl	comunală
19	16 de sus	Daphue	Daphne
22	18 de jos	intergrifolia	integrifolia
34	2 de sus	Răşinariu	Răşinari
34	11 de jos	ar	iar
34	3 de jos	Trasm.	Transm.
92	6 de jos	Proaestandae	Praestandae
104	12 de sus	Dacă	Deşi
104	14 de sus	cazurile	totuş cazurile
115	9 de jos	nu reţineà	nu se reţineà
128	6 de sus	b > v roşcovan, volvură	b>v: roşcovan, volvură, iar v > h: mădùhă, hulpe
128	9 de jos	ge > j: dejtiŭ	ge > ş: deştiŭ
131	13 de jos	pro, numele	pronumele
173	10 de sus	nunii	unii
208	12 de sus	dejtelea	deştelea
209	5 de sus	pedeasă	pedeapsă
275	15 de sus	încât nu	încât plugarii nu
281	14 de jos	fabricaraa	fabricarea
316	8 de jos	curiere	cuiere
325	4 de jos	kilommetri	kilometri
336	9 de jos	1914	1911
336	1 de jos	„cassierului	Cassierului
342	12 de jos (col. I)	Pag.	Cor.
352	8 de sus	pleumonie	pneumonie
359	4 de sus	cumplită!“	cumplită!¹“
364	2 de jos	1884	1484
381	36 de jos (col. I)	Dr. Eugen Brote	Eugen Brote
384	10 de jos	şpalier	spalier
391	10 de sus	realităţi	—
512	9 de jos	ciureşii	cireşii

ILIE CRUCIAT

Cuprinsul.

	Pag.
Prefață	V
PARTEA I.	
Descrierea fizică	1
Situațiunea	1
Orografia și hidrografia	4
Geologia	7
Clima	9
Flora	13
A) Plante cu flori	14
1. Dicotiledoane	14
2. Monocotiledoane	23
B) Plante fără flori	25
1. Archegoniate vasculare	25
2. Mușchi	25
3. Lichene	26
4. Bureți	26
Fauna	27
I. Mamifere	28
II. Pasări	29
III. Reptile	31
IV. Amfibii	31
V. Pești	32
VI. Moluște	32
VII. Artropode	32
VIII. Viermi	33
Istoria	34
Populațiunea	91
Mișcarea populațiunii	91
Tipul și caracterul	104
Locuința	112
Alimentațiunea	115
Portul	118
Particularități de limbă	126
I. Fonetica	126
II. Morfologia	136
Glosar	137
Semne grafice	143
Basme, legende și alte povestiri	146
Superstiții	159
Obiceiuri	163
Nașterea și botezul	163
Nunta	167
Inmormântarea	178
Obiceiuri la sărbători	185
Jocuri de copii și de juni	197
Versuri de copii	213
Strigături	219
Cântece	222
1. Cântece religioase	222
2. Bocete	228
3. Cântece lumești	231
4. Cântece de joc	236
Vrăji, descântece, doftorii bășești	241
1. Vrăji	241
2. Descântece	245
3. Doftorii bășești	251
Economia	273
A) Economia de câmp	274
1. Agricultura	274
2. Horticultura	279
B) Economia de munte	281
1. Prăsirea vitelor	287
2. Vânatul și pescuitul	298
3. Economia forestieră	299
Industria	305
Comerciul	317
Căile și mijloacele de comunicațiune	324

	Pag.
Situaţia financiară	329
1. Impozitele	329
2. Inventarul	330
3. Bugetul	334
Administraţia şi Iustiţia	345
Igiena	351
Cultul religios	356
1. Istoria bisericească	356
2. Preoţii	364
3. Bisericile	368
Instrucţiunea	375
1. Istoria şcolară	375
2. Starea actuală a şcolii şi învăţământului	382
Instituţiunile	389

PARTEA II.

Clădirile, uneltele şi întocmirile gospodăreşti	403
Construirea casei	403
Pridvorul	407
Casa cea mare	409
Coamăr	414
Tinda	416
Podul casei	424
Pivniţa	425
Căsoaia	426
Şura	432
Grajdul de vite	433
Grajdul de bucate	435
Fântânile	437
Împrejmuirea	439
Coliba de munte	442
Staurul	447
Stâna	448
Uneltele întrebuinţate în economia de munte	455
Instalaţiuni industriale la munte	460
Joagărul	460
Piua	462
Moara	464

PARTEA III.

Ornamentica	471
Arta decorativă în general	471
Forme ornamentale în lemn	475
„ „ „ piatră şi zid	495
„ „ „ lut	496
„ „ „ fier	501
„ „ „ ouă	503
„ „ „ piele	
„ „ „ textile	

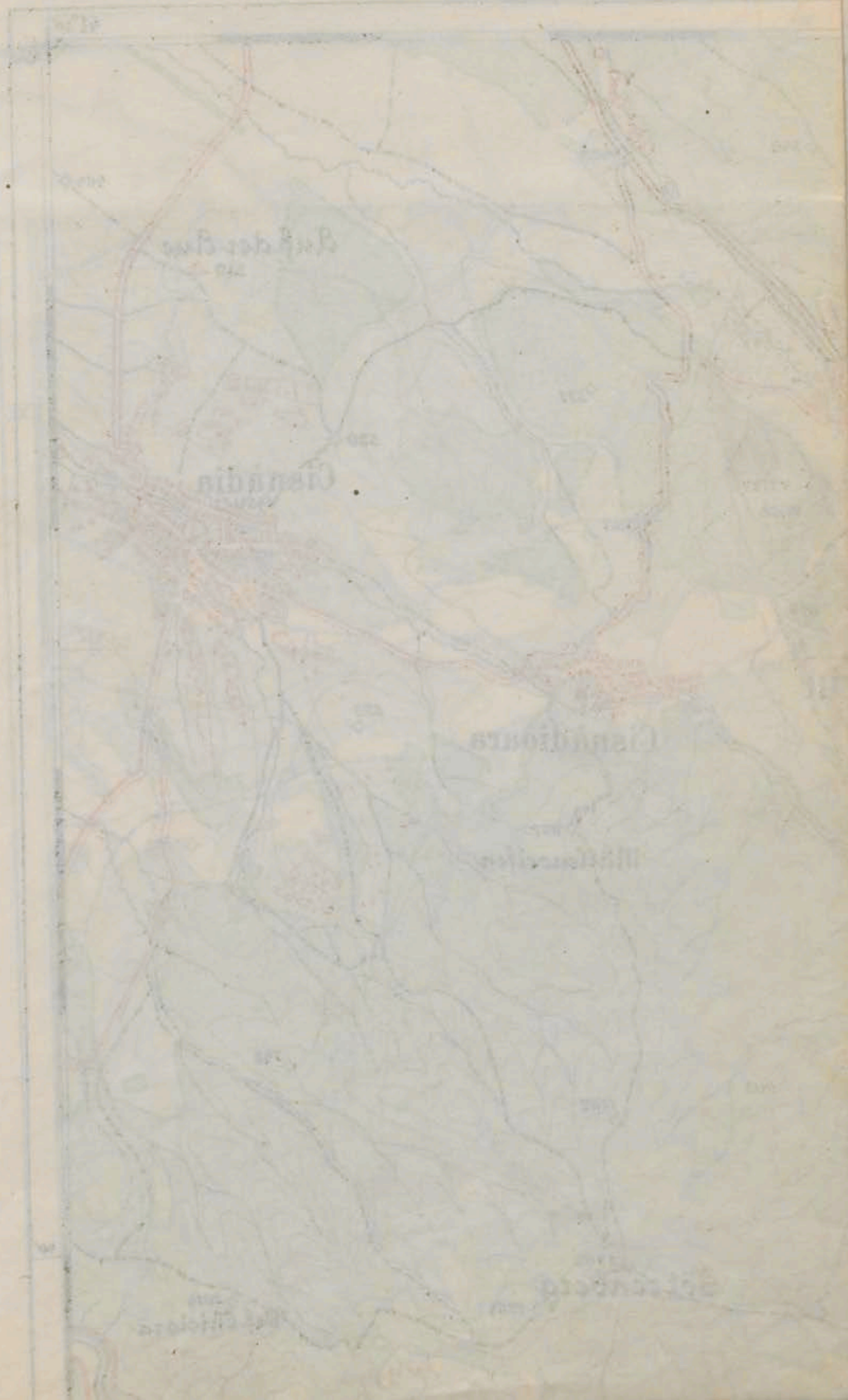

HARTA COMUNEI RĂȘINARIU